ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως
τῶν ἡμερῶν μας,

ἐκ παλαιῶν ἀπανθισθεῖσαι, καὶ τὰ νεώτερα ἐξ
ἀρίστων Γερμανῶν ἱστοριογράφων ἐλευθέρως
μεταφρασθεῖσαι

ὑπὸ

Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀντωνίου Λυκούλου.
(Anton v. Haykul.)

1830.

»Καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀληθινοὺς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.« Πολύβ. Βιβλ. Α', §. 35.

ΠΙΝΑΞ.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Οἱ Ἕλληνες ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.
(Ἀκολουθία.)

Σελ.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Τρίτον.

Ἡ Μακεδονικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἕως τῆς συγκρούσεως αὐτῆς μὲ τὴν Ῥώμην.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Τέταρτον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεώς των ἕως τῆς μοναρχήσεως τοῦ Αὐγούστου. (754—30 πρ. Χρ.)

Σελ.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Οἱ Ἕλληνες ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.

(Ἀκολουθία.)

40. Τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου γένεσις καὶ πρόοδος ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους.

(431 — 429 πρ. Χρ.)

Ἐπειδὴ ὁ πόλεμος καὶ ἡ αἰτία τούτου, καθὼς ἤδη ἐμάθομεν, ἔκειτο εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν πόλεων, καὶ παρουσιάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀναγκαῖόν τι φαινόμενον, διὰ τοῦτο ὅλα τὰ μερικὰ προσυμβάντα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς ἄμεσοι τούτου ἀφορμαί, ἐμποροῦμεν νὰ τὰ ἐκλάβωμεν ὡς προηγηθέντας σεισμούς, οἱ ὁποῖοι ἐπροξένησαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ πολέμου εἰς τὰς στενοχωρουμένας καὶ τὴν ἀβεβαιότητα φοβουμένας ψυχάς. Ἦσαν ἄνεμοι, οἵτινες συνεπύκνωσαν, ἀλλὰ δὲν ἐγέννησαν αὐτοὶ τὸν βαρὺν χειμῶνα, ὅστις ἐκτύπησεν ὀλεθρίως τὰ σπέρματα καὶ τὰ ἄνθη ὅλης τῆς Ἑλλάδος *).

Τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ Ἐπίδαμνος, ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἰλλυρίας. Ἐκεῖ ὁ λαὸς ὄχι πρὸ πολλοῦ εἶχε διώξειν τοὺς δυνατοὺς ἐκ τῆς πό-

*) Πάντοτε ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, οἵτινες μὴ ἐξακριβοῦντες τὴν τοῦ ὅλου συνέχειαν, ἀμέσως παράγουσι μεγάλα συμβάματα ἐκ μικρῶν αἰτίων· οὕτω καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος πολέμου ἐπροσπάθησαν τινὲς νὰ ἐξηγήσωσιν ἀπὸ δούλας τινὰς τῆς Ἀσπασίας ἁρπαχθείσας ὑπὸ τῶν Μεγαρέων, ἢ ἀπὸ φόβον τοῦ Περικλέους μήπως μακροτέρας εἰρήνης γενομένης μεθέξῃ τῆς τύχης τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου.

λεώς των, ἀλλὰ κατεθλίβοντο ἔπειτα σκληρῶς ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς τούτους, οἱ ὁποῖοι ἑνωθέντες μὲ τοὺς γειτονεύοντας βαρβάρους ἐλήστευαν τὴν πόλιν. Οἱ δὲ πολεμούμενοι Ἐπιδάμνιοι, ἀφοῦ ἐζήτησαν εἰς μάτην τὴν τῶν Κερκυραίων βοήθειαν, ὑπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἥτις ὡς τῆς Κερκύρας μητρόπολις ἠδύνατο νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἡ Κόρινθος ἦτο πρόθυμος, καὶ ἔστειλεν ἐκεῖ καὶ φρουράν. Ἀλλ' ἐκ τούτου ἐνόμισαν οἱ Κερκυραῖοι ὅτι ἠδικήθησαν. Ἐκτύπησαν τὴν Ἐπίδαμνον, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰ θελήματάτων, καὶ τὴν ἐκυρίευσαν, ἀφοῦ εἶχαν προκτυπήσειν δυνατόν τινα τῶν Κορινθίων στόλον ἐλθόντα εἰς βοήθειαν τῆς Ἐπιδάμνου, ἐπειδὴ ἡ θαλάσσιος δύναμις τῆς Κερκύρας ἦτο τότε εἰς ἀκμὴν μεγάλην.

Οἱ Κορίνθιοι κατησχυμμένοι καὶ ἐν ταυτῷ εἰς κίνδυνον εὑρεθέντες ἡτοιμάσθησαν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις, καὶ οἱ Κερκυραῖοι, φοβηθέντες ὅτι ἦσαν μεμονωμένοι, ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ κάμωσι μὲ αὐτὰς συμμαχίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι προβλέποντες ἄφευκτον πόλεμον μὲ τοὺς Πελοποννησίους, καὶ μὴ θέλοντες νὰ ἀφήσωσι τοιαύτην δύναμιν νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Κορινθίων, ἐσυμφώνησαν συμμαχίαν μὲν ὄχι, ἀλλ' ἐπιμαχίαν, καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς δέκα πλοῖα. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐσυνέβη μεγάλη ναυμαχία μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων. Κατ' ἀρχὰς ἔστεκαν μακρὰν τὰ Ἀθηναῖα πλοῖα, ὅταν ὅμως ἐστενοχωρήθησαν οἱ Κερκυραῖοι, τοὺς ἐβοήθησαν καὶ ἦλθαν εἰς χεῖρας μὲ τοὺς Κορινθίους. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἔγειναν αἱ πρῶται ἐχθρικαὶ προσβολαὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Πελοποννησίων (432).

Ἀφορμὴ ἄλλη ἠκολούθησε πάραυτα ἐπὶ τῆς Παλλήνης χερσονήσου. Ἡ Κόρινθος, διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὰς Ἀθήνας, ἐπροσπάθησε μαζὶ μὲ τὸν

βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περδίκκαν, ὅςτις καὶ αὐτὸς εἶχε πόλεμον τότε μὲ τὰς Ἀθήνας, νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς ἐκεῖ συμμάχους των. Τοῦτο δὲν ἔμεινε κρυμμένον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι φοβούμενοι ἐξαιρέτως τὴν Ποτίδαιαν, ἥτις τοὺς ἦτο μὲν φόρου ὑποτελὴς, ἀλλὰ Κορινθίων ἀποικία, ἠθέλησαν νὰ προλάβωσι τὸ κακὸν, καὶ ἐπρόσταξαν τὴν Ποτίδαιαν νὰ κρημνίσῃ μὲν τὰ τείχητης, νὰ τοὺς δώσῃ δὲ ὁμήρους τῆς πίστεώςτης, καὶ νὰ μὴ δεχθῇ τοὺς ἀπὸ Κορίνθου ὡς μητροπόλεώςτων στελλομένους εἰς αὐτὴν κατ' ἔτος ἄρχοντας, ὀνομαζομένους Ἐπιδημιουργούς. Αἱ σκληραὶ αὗται προσταγαὶ ἔκαμαν τὴν διάκρισιν τοῦ πράγματος. Ἡ Ποτίδαια ἀπεστάτησε φανερὰ, καὶ τὸ παράδειγμάτης ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις ἐρεθισθεῖσαι ἀπὸ τὸν Περδίκκαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν κατὰ τῆς Ποτιδαίας μὲ στρατεύματα διὰ ξηρᾶς καὶ μὲ ἑβδομήκοντα πλοῖα διὰ θαλάσσης. Μικρόν τι στράτευμα τῆς Πελοποννήσου σταλθὲν ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Κορινθίους εἰς βοήθειαν, τὸ ἐκτύπησαν καὶ μετὰ τοῦτο ἐπερικύκλωσαν τὴν Ποτίδαιαν (432).

Τώρα ἔσπευσαν οἱ Κορίνθιοι νὰ ἀναδείξουν τὸν πόλεμον τοῦτον κοινὸν ὅλης τῆς Πελοποννήσου καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Σπάρτης· ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποδείξωσιν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν συμμάχων, ὅτι αἱ Ἀθῆναι μὲ τὰ ἕως τώρα ἔργατης ἐπαραβίασε τὴν εἰρήνην. Καὶ ἡ Σπάρτη τελευταῖον ἐδέχθη τὴν γνώμην ταύτην, καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ πόλεμος κατ' ἀρχὰς μὲ ἐπικηρυκεύσεις, αἵτινες ὑπεκρίνοντο τὴν μὴ ὑπάρχουσαν πλέον φιλειρηνίαν, καὶ εἶχαν σκοπὸν νὰ ῥίψωσι τὴν αἰτίαν ἔχθρας εἰς τὸν ἐναντίον. Πρῶτον μὲν ἐζήτουν οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ ἀποδιώξωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴν πόλιν των τὸ Κυλώνειον ἄγος (Ἴδε Τόμ. Α'. σελ. 370), σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὸ μέσον τὸν Περικλῆν, ὅςτις ἐκ μητρὸς ἦτο

Ἀλκμαιωνίδης. Δεύτερον νὰ ἀναιρέσωσι τὸν μέχρι
τοῦδε ἀποκλεισμὸν τῶν Μεγαρέων καὶ τελευταῖον
νὰ ἀφήσωσιν ἐλευθέρας ὅλας τὰς ἕως τώρα ὑποτε-
ταγμένας πόλεις. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι συμβουλευόμε-
νοι ἀπὸ τὸν Περικλῆν, καὶ συναισθανόμενοι τὰς με-
γάλας δυνάμεις τῆς πολιτείας των, ἀπέβαλαν μὲν τὰ
ταῦτα ζητήματα, ἀπεκρίθησαν δὲ, ὅτι εἰς προστα-
γὰς ποτέ των δὲν θέλουν ὑπακούσειν, ἀλλὰ κατὰ
τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης ἕστερξαν νὰ δώσωσι λό-
γον μὲ ἴσα καὶ εὔλογα δίκαια εἰς τὰς κατηγορίας.

Μὲ τοῦτο ἐκόπησαν ὅλαι αἱ διαπρεσβεύσεις.
Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 431 ἔτους εἰσέβαλαν οἱ Θηβαῖοι
ἔξαφνα εἰς τὰς Πλαταιάς, αἵτινες εἶχαν φιλίαν μὲ
τοὺς Ἀθηναίους· ἐδιώχθησαν ὅμως πάλιν, εὐθὺς
ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ πρῶτος τρόμος, καὶ ἑκατὸν
ὀγδοήκοντα αἰχμάλωτοι Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν ἀπὸ
τοὺς Πλαταιεῖς. Ὁ πλήρης πολλῶν πεπρωμένων
πόλεμος ἔλαβεν ἀρχήν· ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἐδιαιρέθη
εἰς δύω μέρη, τῶν ὁποίων κεφαλαὶ ἦσαν ἡ Σπάρτη
καὶ αἱ Ἀθῆναι· καὶ αἱ δύω ἡτοιμάσθησαν μὲ ανο-
μοιοειδεῖς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ αἱ δύω ἤλπιζαν βε-
βαιότατα λαμπρὰν νίκην.

Ἡ Σπάρτη, χωρὶς ἄλλους πόρους εἰμὴ τὴν
γῆν τῆς ἐπικρατείας της, χωρὶς στόλον καὶ χωρὶς
ἱππικὸν, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἶχε μόνον τοὺς ἀνδρεί-
ους πεζούς της, χωρὶς δημόσιον θησαυρὸν, ὅς τις
εἰς χρείαν πολέμου ἠδύνατο νὰ ἀναπληρωθῇ διὰ
τῶν ἐκτάκτων συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν, ἤλπιζεν
ἐξαιρέτως εἰς τοὺς πολυαρίθμους συμμάχους της.
Διότι τὸ μῖσος κατὰ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν,
καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεώς των
ἥνωσε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς
Σπαρτιάτας· εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔμειναι οὐδέτε-
ροι τὸ Ἄργος καὶ αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς Ἀχαΐ-
ας. Καὶ τοῦ μὲν ἱππικοῦ τὴν ἔλλειψιν ἀνεπλήρωναν

εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἡ Βοιωτία, ἡ Λοκρὶς καὶ ἡ Φωκίς· τοῦ δὲ στόλου, οἱ Ἀμβρακιῶται, Λευκάδιοι, Μεγαρεῖς, Κορίνθιοι, Σικυώνιοι, Ἠλεῖοι καὶ Πελληνεῖς. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἤλπιζαν ὅτι ἔχουν ἀντισήκωμα κατὰ τοῦ πρὸ πολλοῦ ἡτοιμασμένου ὁπλισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὅς τις μιᾶς πόλεως ἔργον ὑπερέβαινε, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Α', §. 19), ὅλους ὅσοι ἐφάνησαν πρότερον εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῶν ἡνωμένων Ἑλληνικῶν δυνάμεων, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐπαριστάνετο μία πολιτεία, ἥτις κατὰ τὸν λόγον τοῦ Περικλέους ἦτο μόνη αὐτάρκης καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην. (Ἴδε Θουκυδ. Β', §. 40 · 41).

Συμμάχους εἶχαν μὲν αἱ Ἀθῆναι ὀλίγους: Θεσσαλοὺς μὲ τὸ ἀξιόλογον ἱππικόν των. Ἀκαρνᾶνας, Κέρκυραν καὶ Ζάκυνθον, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καλαὶ νὰ προσβάλωσι κατὰ τῆς Πελοποννήσου συχνάκις διὰ τὴν θέσιν των· καὶ τελευταῖον Χίον καὶ Λέσβον. Ἀλλ' αἱ δύω αὗται νῆσοι ἦσαν αἱ μόναι εἰς ταύτην τὴν θάλασσαν ὁπωσοῦν ἐλεύθεραι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐντελῶς ὑπηκόων καὶ φορολογουμένων πόλεων καὶ νήσων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔῤῥεαν πάντοτε ἀργύριον καὶ ἄνδρες εἰς τὰς Ἀθήνας, ἕως οὗ εἶχαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης. Αὗται αἱ δύω νῆσοι, καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τῶν ναυτῶν καὶ ναυκλήρων (οἱ δεύτεροι ἦσαν πάντοτε Ἀθηνῶν πολῖται), κατὰ τοὺς ὁποίους καμμία πόλις δὲν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ, ἠσφάλιζαν τὸ μεγαλεῖον τοῦ τῶν Ἀθηναίων στόλου. Μὲ τοῦτον ἦτο συνασφαλισμένη καὶ ἡ ἀνενόχλητος ἐμπορία των, ἡ δευτέρα πηγὴ τοῦ πλούτου. Παρεκτὸς τούτων εἶχε συναχθῆν μὲ τὴν διοίκησιν τοῦ Περικλέους θησαυρὸς, ὅς τις ἀνέβαινεν εἰς ἑξακισχίλια τάλαντα ἀργυρίου, ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναθημάτων, τὰ ὁποῖα μαζὴ μὲ τὰ Περσικὰ λάφυρα καὶ ἱερὰ σκεύη ἐτιμῶντο πεντακόσια τάλαντα. Αὗται αἱ ποσότητες ἐφαίνον-

το ἱκαναὶ εἰς συντήρησιν τῆς κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν δυνάμεως. Ἡ δευτέρα συνεπληρόνετο ἀπὸ δεκατρεῖς χιλιάδας ὁπλίτας (ἐξαιρουμένων τῶν δεκαὲξ χιλιάδων, οἱ ὁποῖοι ἐφρούρουν τὰ τείχη τῆς πόλεως), ἀπὸ χιλίους διακοσίους ἱππεῖς καὶ δεκαὲξ χιλιάδας πεζοὺς τοξότας· ἡ πρώτη ἀπὸ τριακοσίας τριήρεις, καὶ πενῆντα χιλιάδας ναυτῶν καὶ ναυμάχων. Εἰς ταύτην ἐστηρίζετο ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἀσφάλεια ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἡ δυνατὴ εὐτυχία των κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Διότι ἐὰν καὶ δὲν ἦσαν αἱ Ἀθῆναι νῆσος, μ' ὅλον τοῦτο τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος, μάλιστα ἀφοῦ τὰ δύω ἡνώθησαν διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν, ὡς πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς τῶν πολιορκητικῶν μέσων Σπαρτιάτας, ἐπροξένουν ὄφελος, τὸ ὁποῖον ἐπλησίαζε πολὺ εἰς τὰ τῶν νήσων προτερήματα. Ὁ Περικλῆς λοιπὸν δὲν ἐχρειάζετο τώρα, καθὼς ποτὲ ὁ Θεμιστοκλῆς, νὰ κάμῃ τὸν στόλον πατρίδα τῶν πολιτῶν του, ἀλλ' ἐπαρακίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ παραιτήσωσι τὴν ἔξω χώραν, νὰ κλεισθῶσι μέσα εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεώς των, διὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ ἐμπλεχθῶσιν εἰς μάχην διὰ τὰς ἐρημώσεις τῆς ἐπικρατείας των.

Ἀφοῦ ἐκβῆκεν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἐσυνάχθησαν οἱ σύμμαχοι εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν, καὶ ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ τῶν Σπαρτιατῶν βασιλέως Ἀρχιδάμου εἰσέβαλλαν ἑξήκοντα χιλιάδες στρατιῶται εἰς τὴν Ἀττικήν. Κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους οἱ χωρικοὶ ἔφεραν γυναῖκας καὶ παιδία καὶ ἔπιπλα εἰς τὴν πόλιν, τὰ δὲ ποίμνιά των εἰς τὰς πλησίον νήσους. Ὀλίγοι μόνον ἠδυνήθησαν νὰ καταλύσωσιν εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους· οἱ περισσότεροι ἠναγκάσθησαν νὰ κατοικήσωσιν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ περιβόλους δημοσίους, ἢ νὰ στήσωσι τὰς διατριβάς των εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν τόπον. Μὲ δυσα-

ρέσκειαν ὑπέφερναν ὁ λαὸς τὴν στενοχωρίαν ταύτην, ἀλλ' ἡσύχαζαν ἕως οὗ ἦτο μακρὰν ὁ ἐχθρὸς ἀκόμη. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἀρχίδαμος ἐπλησίασε ἑξήκοντα σταδίους (ἓν καὶ ἥμισυ Γερμανικὸν μίλιον) ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ κατηρήμαζε τὴν ὡραιότατα καλλιεργημένην χώραν των, τότε ἐλησμόνησαν τοὺς λόγους τοῦ Περικλέους καὶ τὴν προτέραν των ἀπόφασιν. Ἡ λύπη καὶ ἡ στενοχωρία τῆς πόλεως ἄναψαν τὰς καρδίας κατὰ τοῦ Περικλέους ὡς αἰτίου τῆς ἀνάγκης ταύτης, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν ἀφανιστῶν τῆς χώρας των ἐκίνησε τοὺς γενναιοτέρους νὰ παραβοῦν τὴν γνώμην τοῦ Περικλέους, καὶ νὰ τρέξωσιν ἔξω πρὸς μάχην, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὁ Ἀρχίδαμος. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς μὲ τὴν εἰς τὰς καρδίας ὅλων ἔξοχον δύναμίν του κατεπράϋνε ταύτην τὴν ὁρμὴν, καὶ ὁ Ἀρχίδαμος μὴ δυνάμενος νὰ διατρίψῃ περισσότερον εἰς τὴν ἠρημωμένην χώραν ὑπέστρεψε μὲ λύπην του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐν τοσούτῳ στόλος τῶν Ἀθηναίων περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῶν καλῶν ἀγρῶν των ἐξεδικεῖτο μὲ ὁμοίους ἀφανισμοὺς, καὶ ἔπειτα ἔσυρε τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν συμμαχίαν. Ἐκέρδησαν δὲ καὶ τὸν βασιλέα Σιτάλκην μὲ τὰς ἐπιτηδείους των διαπραγματεύσεις, δυνατὸν καὶ πλούσιον δυνάστην τῆς Θράκης· προσετέθη δὲ καὶ ὁ ἀκατάστατος Περδίκκας καὶ τοὺς ἐβοήθησε νὰ πολεμήσουν τὰς πόλεις, τῶν ὁποίων τῆς ἀποστασίας εἶχε γίνειν αἴτιος αὐτός. Οἱ πάντοτε καὶ μάλιστα τώρα ἐχθρευόμενοι τοὺς Ἀθηναίους Αἰγινῆται ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν νῆσον των, ὅπου ἐκατοίκησαν Ἀθηναῖοι, καὶ ἐσμίκρυναν τὴν στενοχωρίαν τῆς πόλεως. Τελευταῖον εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σπαρτιατῶν ἔφερεν ὁ Περικλῆς καλῶς ὡπλισμένον στράτευμα εἰς τὰ Μέ-

γαρα, διὰ νὰ ἐρημώσῃ τὴν ἐπικράτειάν των, μὲ σκοπὸν νὰ ἐπαναλαμβάνῃ κατ' ἔτος τὰς ἐκστρατείας ταύτας, καθὼς ἐγίνετο καὶ ἀπὸ τὴν Σπάρτην κατὰ τῆς Ἀττικῆς.

Διότι μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χειμῶνος ἐφάνη πάλιν ὁ Ἀρχίδαμος μὲ τοὺς Σπαρτιάτας του (430), καὶ ἔκαμε πάλιν φθορὰν εἰς τὴν χώραν τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν εἶχε σύμμαχον ἕνα σκληρότερον ἐχθρόν· λοιμώδης ἐπιδημία, φαρμακερός τις πυρετός, ὅστις πιθανῶς μετεφέρθη μὲ τὰ πλοῖα ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἢ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπροξένει ὄλεθρον τρομερὸν εἰς τοὺς συμπυκνωμένους κατοίκους εἰς καιρὸν φλογεροῦ θέρους. Ἐφλογόνοντο τῶν ἀῤῥώστων τὰ ὀμμάτια καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ὁ φάρυγξ· καυσώδης δίψα ἔσυρνε τοὺς δυστυχεῖς εἰς τὰς δημοσίους βρύσεις, ὅπου πᾶσαν αὐγὴν ἔβλεπέ τις πολλοὺς κειτομένους νεκρούς. Πρήσματα εἰς τὰ σπλάγχνα καὶ εἰς τὸ δέρμα ἐπλήθυναν τοὺς πόνους, καὶ μία νεκρωτικὴ ἀθυμία ἐβάρυνε περισσότερον τὰ πάθη των. Φοβερὰ μὲν ἦτο ἡ ἐρήμωσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμνε τὸ μόλυσμα, φοβερωτέρα δὲ ἡ ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὰς ψυχάς. Ἡ κοινὴ δυστυχία ἐκλόνισε τὴν εἰς τὰ θεῖα πίστιν. Ἡ ταχεῖα μεταβολὴ τῆς τύχης ἐπαρακίνει τοὺς κληρονομοῦντας ξένην περιουσίαν νὰ ἀπολαύωσιν ὁρμητικώτατα τὰς τρυφάς, καὶ ἀπέβαλεν ἀπὸ τῶν κακούργων τὰς ψυχὰς τὸν φόβον τῶν νόμων, τῶν ὁποίων τὴν τιμωρίαν προελάμβανεν ὁ θάνατος· καὶ τελευταῖον τὸ ἀβέβαιον τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς τοὺς ἔκαμνε νὰ καταφρονῶσι πᾶν εὐγενὲς καὶ ὡραῖον· ὥστε ἡ νόσος αὕτη ἔγεινε πηγὴ ψυχικῆς διαφθορᾶς, ἥτις διήρκεσε περισσότερον παρὰ τὸν σωματικὸν ὄλεθρον. (Ἴδε Θουκ. Β'. §. 48 — 54).

Ὁ Περικλῆς ἔμενεν ἐν τοσούτῳ πιστὸς εἰς τὴν γνώμην του νὰ ἀμύνῃ μόνον τὴν πόλιν ἐνόσῳ

εἶναι παρόντες οἱ ἐχθροί, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἔφερε πάλιν πόλεμον καὶ ἐρημώσεις εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Σπαρτιάται εἰς τὴν Ἀττικὴν ἴδαν πάλιν τὴν ἀδυναμίαν των νὰ ἐκτελέσωσί τι κατὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ ὀχυρῶν τειχισμάτων τῶν Ἀθηνῶν· ἐφοβήθησαν δὲ καὶ ἀπὸ τὸ μόλυσμα, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας ὑπέστρεψαν ὀπίσω. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἡ δευτέρα φθορὰ τῶν ἀγρῶν, καὶ ἡ δυστυχία τοῦ λοιμοῦ ἐπροξένησαν μεγάλην δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὁποῖον οἱ ἐχθροί του ἐκαταρῶντο ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν κακῶν. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν των ἔστειλαν καὶ πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ πραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, οἱ ὁποῖοι κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπεβλήθησαν. Ὁ Περικλῆς ἐπροσπάθει νὰ καταπραΰνῃ τὸν δῆμον, καὶ νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ σταθερότητα. Ἀλλ' ἡ μανία τῶν ἐχθρῶν του ὑπερενίκησεν· ἐκαταδικάσθη εἰς ζημίαν δεκαπέντε ταλάντων, καὶ ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Πολλαὶ καὶ ἄλλαι δυστυχίαι εὕρηκαν τὸν Περικλῆν τοῦτο τὸ ἔτος. Ἡ λοιμώδης νόσος τοῦ ἥρπασε τοὺς ἀξιολογωτέρους φίλους του, καὶ κατέβοσκε καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Ὁ Περικλῆς καὶ κατὰ τὴν δυστυχίαν ταύτην ἔδειξεν ὡραῖον παράδειγμα μεγάλης καὶ εἰς ὅλα προπαρεσκευασμένης ψυχῆς. Ἀλλ' ὅταν κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθη ἐπέβαλε τὸν νεκρικὸν στέφανον καὶ εἰς τὸν τελευταῖον καὶ ἀγαπητόν του υἱὸν Πάραλον, ὑπερενικήθη ἀπὸ τὸ σφοδρὸν αἴσθημα, καὶ θερμὰ δάκρυα ἐξέῤῥευσαν ἀπὸ τοὺς ἀνδρικοὺς ὀφθαλμούς του.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώρισαν παραυτά, ὅτι ἀπέβαλαν τὸν ἐπιτηδειότατον ἄνδρα· ὑπέστρεψαν εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ ἐνεχείρισαν τὴν κυβέρνησιν ὅλων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἀκόμη ἔτος ἴδε δύω χαροποιὰ συμβεβηκότα. Τὸ πρῶτον

ἦτο, ὅτι ἐματαιώθη μία Σπαρτιατικὴ πρεσβεία εἰς τὴν Θράκην, ἥτις εἶχε σκοπὸν νὰ ἀποχωρίσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸν Σιτάλκην, καὶ ἔπαιτα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν ἀργυρικὴν βοήθειαν. Οἱ πρέσβεις ἐφέρθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ κα-ταδικάσθησαν εἰς θάνατον. Τοῦτο δὲ ἐθεωρήθη ὡς ἀνταποδόσεως δίκαιον, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου, ὅλους τοὺς πραγματευτὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των, ὅσοι ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖράς των, εἶχαν τοὺς φονεύσει. Τὸ δεύτερον χαροποιὸν ἦτο ἡ παράδοσις τῆς Ποτιδαίας· ἡ πολιορκία εἶχε φέρειν ἐκεῖ τόσην ἔλλειψιν, ὥστε οἱ κάτοικοι ἀναγκασθέντες τελευταῖον εἰς ἀνθρωποφαγίαν ἐπαραδόθησαν. Ἡ πολιορκία τῆς Ποτιδαίας εἶχεν ἐξοδεύσειν τῶν Ἀθηναίων δισχίλια τάλαντα.

Ταῦτα μόνον ἠξιώθη νὰ ἴδῃ ὁ Περικλῆς, ἐπειδὴ τελευταῖον καὶ αὐτὸν τὸν ἐκυρίευσεν ὁ λοιμός. Ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν φίλοι του νομίζοντές τον ἀναίσθητον ἤδη, ἐθρήνουν τὸν ἀποθνήσκοντα διηγούμενοι τὰ λαμπρότατα κατορθώματά του, ἐγύρισε πρὸς αὐτοὺς καὶ εἶπεν: „Ἐλησμονήσατε, φίλοι μου, τὸ κάλλιστον· ὅτι δι' ἐμὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἐμαυροφόρεσεν." Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦτο μέγα τῆς πόλεως δυστύχημα, τὸ ὁποῖον εἶχε νὰ θρηνῇ εἰς τὸ ἑξῆς περισσότερον. Διότι, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τοὺς λόγους μεγάλου ἱστοριογράφου τοῦ καιροῦ τούτου, τοῦ Θουκυδίδου (Β΄. ξ. 65), ὁ Περικλῆς εἶχε φέρειν εἰς ἑκούσιον ὑποταγὴν τὸν δῆμον μὲ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ὑπόληψίν του χωρὶς νὰ τὸν διαφθείρῃ μὲ δῶρα, ἢ νὰ διαφθείρεται αὐτὸς ἀπὸ τινά, καὶ τὸν ἐκυβέρνησε πάντοτε χωρὶς νὰ κυβερνηθῇ αὐτὸς ἀπ' ἐκεῖνον. Φθάσας εἰς τὴν δύναμίν του ὄχι μὲ ἄδικα μέσα, δὲν ἐχρειάζετο νὰ

ὁμιλῇ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ δήμου, ἀλλὰ καὶ ἀντέλεγεν εἰς αὐτὸν αὐστηρότατα μὲ τὴν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανε. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ὄνομα ἐκράτει ὁ δῆμος, κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα ἦτο μονοκράτωρ αὐτὸς εἰς τὴν πολιτείαν. Μὲ τὴν ἑνότητα τῶν φρονημάτων τούτου ἤθελε λάβειν ὁ πόλεμος ἄλλο τέλος παρ' ὅ, τι ἔλαβεν ὕστερον, ὁπότε οἱ διάδοχοί του, δημοκόλακες δημαγωγοί, ἐξ ἀντιζηλίας, ἔκαμναν δεύτερα τῆς φιλοδοξίας των τὰ κοινὰ πράγματα.

41. Ἀκολουθία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Κλέωνος.

(429 — 422).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐλύθη παρευθὺς ὁ σύνδεσμος τῶν ἰδιοτήτων, αἱ ὁποῖαι εἶχαν δώσειν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον μεγαλεῖον καὶ σταθερότητα, καὶ ἡ πολιτεία ἐκλονίζετο, ἐδῶ κ' ἐκεῖ μεταξὺ δύω δρόμων. Ἐκεῖνος, μ' ὅλον ὅτι γεννημένος ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ἐνδόξους οἴκους τῆς πόλεως, εἶχεν ὑψώσειν ἐξαιρέτως καὶ δοξάσειν τὸν δῆμον. Τώρα δὲ ἐπροσπάθει ὁ Νικίας, στρατηγὸς ἔνδοξος, καὶ πλούσιος ἀγρῶν κύριος, νὰ ὑψώσῃ τοὺς ἀριστοκρατικούς, ἐνῷ Κλέων, κύριος βυρσοδεψείου καὶ διὰ τοῦτο ὀνομαζόμενος ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς σκωπτικῶς βυρσοδέψης, ἄνθρωπος χωρὶς πολεμικὴν ἀρετήν, ὡδήγει τοὺς δημοκρατικούς. Ὁ Νικίας, ἄξιος καὶ φρόνιμος, στερημένος ὅμως τὸ κράτος τῆς εὐγλωττίας καὶ τὸ βάθος τῆς παιδείας τοῦ Περικλέους, ἐπροσπάθει νὰ οἰκειωθῇ τὸν δῆμον μὲ πολυτελεῖς πομπὰς καὶ θυσίας καὶ δω-

ρα *)· ἀλλ' εἰς μάτην, ἐπειδὴ ἦτο πολλὰ δειλὸς καὶ ἄτολμος εἰς τὸ νὰ διοικήσῃ δήμου ἐκκλησίαν, ὁποία ἦτο ἡ τῶν Ἀθηναίων· ὁ δὲ Κλέων, τολμηρὸς, πολύλογος, ἐπιτήδειος, ἀλλὰ χωρὶς ἄλλην ἀξίαν καὶ ὕφος, ἐξουσίασε τὸν δῆμον μὲ κολακείας, καὶ ηὗρε νὰ διατηρῇ τὴν πολεμικὴν κλίσιν του. Ἠκολούθει λοιπὸν ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον καμμία ἀπὸ τὰς φατρίας δὲν ἐπροσπάθει νὰ τελειώσῃ διὰ καιρίας προσβολῆς εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως. Ἐπολέμουν καὶ τὰ δύω ἀντίπαλα μέρη μακρὰν εἰς τὰς ἀποικίας καὶ εἰς τοὺς συμμάχους.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐδείχθη ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ τῆς θαλασσίου δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Φορμίων μὲ εἴκοσι πλοῖα ἐκτύπησε τεσσαράκοντα ἑπτὰ Κορίνθια, τὰ ὁποῖα ἐμελέτων νὰ κάμουν ἀπόβασιν εἰς τὴν ξηράν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ προσέτι ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι πλήρεις θυμοῦ διὰ τὴν ἐντροπὴν ταύτην ἐφάνησαν μὲ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ πλοῖα, ὁ Φορμίων χωρὶς νὰ ὁπλίσῃ τὰ λαφυραγωγηθέντα πλοῖα, ἐδέχθη τὴν ναυμαχίαν, καὶ ὄχι μὲν χωρὶς ζημίαν του, ἐνίκησεν ὅμως καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Προσέτι ἐγχείρημά τι τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τοῦ Πειραιῶς δὲν ἔλαβεν εὐτυχῆ ἔκβασιν.

Ἐξ ἐναντίας ὅμως ὁ σκοπὸς τῶν Λεσβίων νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τοὺς Πελοποννησίους καὶ νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐφαίνετο ὅτι ἔδιδεν εἰς τὸν πόλεμον διακριτικωτέραν τροπὴν καὶ

*) Ἦτο ἀρχαία συνήθεια νὰ φροντίζουν μερικοὶ δι' ἰδίας των δαπάνης τὰ χρειώδη εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ δράματα τοῦ χοροῦ, οἱ τινες ἦσαν τερπνότερα εὐφροσύνη τοῦ δήμου. Ἐχρησίμευον λοιπὸν νὰ δίδωσιν εἰς τὰ τοῦ χοροῦ πρόσωπα, αὐλητὰς, ὀρχηστὰς, κτλ. διατροφὴν, λαμπρὰ ἐνδύματα, χρυσοῦς στεφάνους καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὠνομάζετο δὲ τοῦτο χορηγία, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι δὲν ἀπῃτεῖτο μικρὰ δαπάνη, ἐπειδὴ ἐν ταὐτῷ ἐγίνετο μεγίστη ἅμιλλα μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν.

ἐξάπλωσιν εἰς τὰ ἀνέγγιχτα μέρη τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐπικρατείας. Διότι ἡ Λέσβος ἔχουσα ἀξιόλογον στόλον ἤθελε βαλθῆν εἰς τὴν πλάστιγγα τῶν ἐχθρῶν ὄχι μικρὸν βάρος, καὶ ἤθελε κάμειν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀβέβαιον τὴν κυριότητα τῆς πλουσίας Ἰωνίας. Οἱ Λέσβιοι εἶχαν λάβειν ὅλα τὰ μέτρα των, καὶ ἐσυμφώνησαν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ πρὶν γείνουν ἕτοιμαι αἱ παρασκευαί των, ἔμαθαν τὸ πρᾶγμα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζαν ἀκριβῶς πόσος ἦτο ὁ κίνδυνος, ἔκαμαν καὶ αὐτοὶ ἄλλας ἀντιπαρασκευὰς, καὶ ἀνέπτυξαν εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς δυνάμεώς των. Παρεκτὸς ἑκατὸν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐφύλαττον τὴν Ἀττικὴν, τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα, ἐξώπλισαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλα ἑκατὸν, τὰ ὁποῖα ἠρήμαξαν πανταχόθεν τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἔστειλαν καὶ τεσσαράκοντα εἰς τὴν Λέσβον πολιορκοῦντα ἐκ θαλάσσης τὴν Μιτυλήνην. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐπροσπάθησαν οἱ Σπαρτιάται κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν των νὰ ὑπάγωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Λεσβίων. Ἔκαμαν μίαν ἀσυνηθίστως βλαβερὰν εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἔστειλαν τεσσαράκοντα πλοῖα εἰς τὴν Λέσβον. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύω δὲν ὠφέλησαν τίποτε. Διότι πρὶν φθάσῃ ὁ Σπαρτιατικὸς στόλος *), ἠναγκάσθη ἡ Μιτυλήνη, ἐπειδὴ εἶχε γείνειν ἐπανάστασις εἰς τὴν πόλιν ἐξ αἰτίας τῆς πολιορκίας, νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Πάχητα.

Πρεσβεία τῶν Μιτυληναίων ἐστάλθη εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ κυρώσῃ τὰς συμφωνίας μὲ τὸν δῆ-

*) Ἔπλεε πολὺ βραδέως. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀθηναίων, ὅτι ὁ Σπαρτιατικὸς στόλος καθ' ὁδὸν ᾐχμαλώτιζε πολλοὺς, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἔφευγεν, ἀλλὰ καθεὶς στερεὰ πληροφορημένος, ὅτι Πελοποννησιακὸς στόλος δὲν τολμᾷ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν, τὸν ἐξελάμβανεν Ἀθηναϊκὸν καὶ προσέπλεεν εἰς αὐτόν.

μον. Ὁ δὲ δῆμος παρωργισμένος κατὰ τῶν Λεσβίων, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐπροσκάλεσαν Πελοποννησιακὸν στόλον εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἀπεφάσισε νὰ φονευθῶσι μὲν ὅλοι οἱ Μιτυληναῖοι ἄνδρες, γυναῖκες δὲ καὶ παιδία νὰ ἀνδραποδισθῶσι, καὶ ἔστειλε τὴν προσταγὴν ταύτην εἰς τὸν Πάχητα. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοὺς ἦλθε γνώμη ἡσυχωτέρα καὶ μετ' αὐτῆς ἡ τοῦ τῶν Ἀθηναίων χαρακτῆρος ἡμερότης. Εἰς μάτην ἠγωνίσθη ὁ πάντοτε εἰς αἱματοχυσίας διερεθίζων τὸν δῆμον Κλέων νὰ φυλάξῃ τὴν πρώτην ἀπόφασιν· αἱ ψῆφοι του ἐφάνησαν ὀλιγώτεραι, καὶ τὸ δεύτερον πλοῖον μὲ τὰς ἡμερωτέρας διαταγὰς ἔφθασεν ἐκεῖ εὐτυχῶς εἰς καιρόν. Μόνον οἱ πρωταίτιοι τῆς ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινεν εἰς τοὺς χιλίους, ἔπαθαν ποινὴν θανάτου, τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκρημνίσθησαν, τὰ πλοῖα των ἐπάρθησαν, καὶ οἱ ἀγροί των ἐμοιράσθησαν διὰ κλήρου εἰς τοὺς Ἀθηναίους πολίτας, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ γεωργοῦντες αὐτοὺς Λέσβιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρόνωσιν ἐτήσιον φόρον.

Περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔπαθαν ὁμοίαν συμφορὰν ἀπὸ τοὺς ἐναντίους αἱ δυστυχεῖς Πλαταιαί. Διὰ τὴν στερεὰν προσήλωσίν των εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἶχεν ἐπιχειρήσειν ὁ Ἀρχίδαμος μὲ Πελοποννήσιον καὶ Βοιωτικὸν στράτευμα νὰ τὰς πολιορκῇ. Ἀποφασίσαντες νὰ προστατευθῶσιν ἐπιμονώτατα προέστειλαν γέροντας καὶ παιδία καὶ τὰς περισσοτέρας γυναῖκας εἰς τὰς Ἀθήνας· οἱ φρουροῦντες ἦσαν τετρακόσιοι μάχιμοι πολῖται καὶ ὀγδοήκοντα Ἀθηναῖοι. Ὅταν ὁ Ἀρχίδαμος ἐτελείωσεν ὅλας τὰς πολιορκητικὰς προσβολάς, ἐμετάβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἐγκλεισμόν, καὶ ἀνεχώρησε μὲ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ στρατεύματος. Κατ' ὀλίγον ἐγεννήθη ἔλλειψις ζωοτροφιῶν εἰς τὴν κεκλεισμένην πόλιν· τότε διακόσιοι καὶ εἴκοσιν οἱ ἀνδρειότατοι ἀπεφάσισαν νὰ

διαφύγωσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἀνέβησαν τὰ δύω μεγάλα χανδάκια μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶχαν ἐγείρειν περιτείχισμα περὶ τὴν πόλιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἀπὸ μονοπάτιον ἔφθασαν εὐτυχῶς εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ μείναντες ὀπίσω ἀντέστεκαν, ἕως οὗ κατὰ τὸ τρίτον θέρος ἀπὸ τῆς ἐγκλείσεως τοὺς εὕρηκεν ἐντελὴς ἔλλειψις. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἐπρόβαλαν νὰ παραδοθῶσι θεληματικοί· καὶ μόνον νὰ τιμωρηθῶσιν οἱ αἴτιοι, καὶ οὗτοι πάλιν ὄχι ἄκριτοι. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐδέχθησαν καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν (427). Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται, διὰ νὰ ἀρέσωσιν εἰς τοὺς Θηβαίους τοὺς ἀδιαλλάκτους τῶν Πλαταιέων ἐχθρούς, ἐξήγησαν ἄλλως τὰ λόγιά των, καὶ ἠρώτησαν τοὺς Πλαταιεῖς: Ἂν εἰς τὸν παρόντα πόλεμον τοὺς ὠφέλησαν τίποτε; Ἐπειδὴ δὲ κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπεκρίθησαν τὸ Ὄχι, ἐπρόσταξαν νὰ φονευθῶσιν ὅλοι οἱ Πλαταιεῖς, διακόσιοι τὸν ἀριθμὸν καὶ εἴκοσι πέντε Ἀθηναῖοι. Αἱ γυναῖκες ἐπωλήθησαν δοῦλαι, ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπικράτειά της ἐδόθη εἰς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες κατηδάφισαν ὅλους τοὺς οἴκους παρεκτὸς τοῦ ναοῦ· καὶ κατηφάνισαν πόλιν, ἥτις, πρὸς αἰσχύνην τῶν Θηβαίων, μόνη ἀπ' ὅλην τὴν Βοιωτίαν συνεπολέμησεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐκεῖνον τὸν κατὰ τοῦ Ξέρξου ἔνδοξον ἀγῶνα.

Τοιουτοτρόπως ἐπροχώρει ὁ πόλεμος οὗτος μὲ πᾶσαν σφοδρότητα εἰς τὸν ἀμοιβαῖον ἀφανισμόν, καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγῶνος ἐξηπλόνετο ἰσοσθενῶς καὶ εἰς τοὺς συμμάχους των. Ἡ μεγάλη διαίρεσις τῶν Ἀθηναϊζόντων καὶ Λακωνιζόντων ἔκαμνε πικροτάτους ἐχθροὺς τοὺς πολίτας τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ ἐγίνετο αἰτία λυσσωδῶν παθῶν, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐλάμβαναν τὴν ὑπεροχὴν οἱ δημοκρατικοί, ἄλλοτε δὲ οἱ ἀριστοκρατικοί, καθὼς ἤθελεν εἶσθαι μεγαλητέρα τῶν Ἀθη-

τῶν ἢ τῆς Σπάρτης ἡ ἐνέργεια εἰς πᾶσαν πόλιν. Ἀλλὰ τοιαῦται μεταβάσεις ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἀντίπαλον μέρος ἦσαν συνήθως συνωδευμέναι μὲ σκληρότητας μεγάλας· διότι δὲν ἐσκόπουν νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ νὰ ἀφανίσωσι τοὺς ἐναντίους· καὶ αὐτοὶ οἱ οὐδέτεροι πολῖται ἐμισοῦντο καὶ ἐκατατρέχοντο καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη, ἢ διότι δὲν συνηγωνίζοντο, ἢ διότι ἐφθονοῦντο διὰ τὴν ἡσυχίαν των.

Ἔδωκε τῶν εἰρημένων παράδειγμα φρικτὸν κατὰ τὸ ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου ἡ νῆσος Κέρκυρα. Ἐκεῖ συνεκροτήθη πόλεμος φανερὸς μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν· οἱ μὲν ἐβοηθοῦντο ἀπὸ Πελοποννησιακὸν, οἱ δὲ ἀπὸ Ἀθηναϊκὸν στόλον. Οἱ Πελοποννησιάζοντες ἐνικήθησαν, καὶ ἑπτὰ ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἐξωλόθρευεν ὁ θάνατος τοὺς κατηγορηθέντας ὅτι σκοπὸν εἶχαν νὰ καθαιρέσωσι τὴν δημοκρατίαν. Πεντακόσιοι μόνον διεσώθησαν καὶ ὠχυρώθησαν εἰς ὄρος, ὅθεν ἱκανὸν καιρὸν ἐπολέμουν λῃστρικῶς τὴν πόλιν, ἕως οὗ τελευταῖον ἐστενοχωρήθησαν καὶ ἐπαραδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων οἱ στρατηγοὶ ἀφῆκαν τοὺς δυστυχεῖς εἰς τὴν σκληρὰν ἐκδίκησιν τοῦ Κερκυραίου δήμου. Τοὺς ἔφεραν εἰς μέγα οἰκοδόμημα, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς θύρας ἐστάθησαν ὡπλισμένοι στρατιῶται εἰς δύω σειράς. Ἔπειτα διεβιβάζοντο εἴκοσι πᾶσαν φορὰν μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐφονεύοντο ὑπ' αὐτῶν μὲ τὰ βέλη. Ἑξήκοντα μόνον ἦσαν φονευμένοι οὕτως, ὅταν ἔμαθαν οἱ ἐπίλοιποι τὴν προσμένουσαν αὐτοὺς τύχην. Ἀντιστάθησαν λοιπὸν οὗτοι γενναίως εἰς τὸ νὰ ἐξέλθουν· τρομερῶς ἐφοβέριζαν καθένα, ὅς τις ἤθελε τολμήσειν νὰ εἰσέλθῃ. Ὁ δῆμος λυσσασμένος ἀνέβη τὴν σκεπαστὴν τοῦ οἴκου καὶ ἐκτύπει τοὺς δυστυχεῖς μὲ βέλη, μὲ λίθους, μὲ πᾶν τὸ προστυχόν.

Πολλοὶ ἐσκοτώθησαν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· οἱ δὲ ἐπίλοιποι, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ μεταξὺ ἡ νὺξ, ἐφόνευσαν αὐτοὶ ἑαυτοὺς μὲ τὰ εἰσπεσόντα δοράτια καὶ βέλη ἢ καὶ μὲ τὴν ἀγχόνην.

Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη σκληρὰ σκηνὴ τοῦ εἴδους τούτου· ἐπανελήφθη πάραυτα εἰς τὴν καθολικῶς αὐξάνουσαν διαφθορὰν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνατροπὴν, τὴν ὁποίαν περιέγραψε θαυμαστῶς μὲ τὰ φοβερά της ἀποτελέσματα ὁ περίφημος ἱστοριογράφος τοῦ πολέμου τούτου. Ἐγεννήθη, λέγει (Θουκυδ. Γ'. §. 82.), πᾶν εἶδος κακοηθείας ἀπὸ τὴν διχόνοιαν ταύτην· διότι ὁ πόλεμος, ὅς τις μᾶς ἀφαρπάζει τὰ χρειώδη, εἶναι βιαιότατος διδάσκαλος, καὶ σχηματίζει τὰ πάθη τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐπικρατούσας σχέσεις. Ἡ εἰλικρίνεια, μὲ τὴν ὁποίαν συγγενεύει πολὺ ἡ γενναιότης, ἔγεινε χλεύη, καὶ ἀφανίσθη· ἐχθρικὴ δυσπιστία ἐθριάμβευε. Μήτε ὑπόσχεσις μήτε ὅρκος ἦτο δυνατὸς νὰ τὴν νικήσῃ. Διὰ τοῦτο ὅλοι ἀμφίβαλλαν ἂν εὑρίσκεται πάντοτε ἀκόμη πίστις· καὶ προσέχοντες νὰ μὴ βλαφθῶσιν δὲν ἔδιδαν πίστιν εἰς κἀνένα. Ἡ συνήθης σημασία τῶν ὀνομάτων ἐμεταβάλθη· διότι ἡ ἀσυλλόγιστος τόλμη ὠνομάζετο φιλέταιρος ἀνδρία· ἡ προσεκτικὴ ἀργοπορία, δειλία· ἡ φρόνησις, πρόφασις ἀνανδρίας. Ἡ ἀμοιβαία πίστις δὲν ἦτο στερεὰ διὰ τῆς ἁγιότητος τῆς θρησκείας, ἀλλὰ διὰ τῆς συγκακουργίας. Τόσον φοβερὰ ἦτο ἡ εἰς τὰ χείρω τροπὴ, τὴν ὁποίαν ἐνέσπειρεν εἰς τὰς καρδίας ὁ ὀλέθριος οὗτος πόλεμος!

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔξω ἐξήπλονε πάντοτε ὁ πόλεμος τὰς δυστυχίας του. Τὸ πέμπτον ἔτος μετέβη εἰς τὴν Σικελίαν, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπῆγαν βοηθοὶ τῶν Λεοντίνων κατὰ τῶν Συρακουσίων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συμμάχους ὅλους τοὺς Δωριεῖς, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ νικήσωσι καὶ νὰ μείνωσιν ἐκεῖ, καὶ νὰ ἀποκόψωσιν ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους τὴν ἐντεῦθεν εἰσαγωγὴν τοῦ σίτου. Ἀξιολογωτέρα ἦτο ἡ κυρίευ-

σις καὶ ὀχύρωσις τοῦ εἰς τὸν Μεσσήνιον αἰγιαλὸν λιμένος Πύλου ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένους. Κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐφρόντισαν οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἐπανηγύριζαν μίαν ἑορτήν, ἀλλ' ἔκριναν πάραυτα ἐπικίνδυνον τὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπιμονήν. Ὁ στρατὸς, ὅς τις πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν εἶχεν εἰσβάλλειν ὡς σύνηθες εἰς τὴν Ἀττικήν, ὑπέστρεψε γρήγορα ὀπίσω, καὶ ὁ Δημοσθένης ἀπολεμεῖτο καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης μὲ ὅλην τὴν δύναμιν. Ἐπῆρεν ὅμως τόσον ἀξιόλογα μέτρα, ὥστε μ' ὅλας τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐξαιρέτως τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ των Βρασίδου τὰς γενναίας πράξεις ἀντεστάθη εἰς πᾶσαν προσβολήν, ἕως οὗ ἦλθαν εἰς βοήθειάν του τεσσαράκοντα πλοῖα. Ταῦτα εἰσώρμησαν εἰς τὸν κόλπον, ἐκυρίευσαν ἢ ἐσκόρπισαν τὰ Σπαρτιατικὰ πλοῖα, καὶ εὐτύχησαν νὰ πολιορκήσωσιν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν ἀξιόλογόν τι Σπαρτιατῶν τάγμα.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐφοβήθησαν τόσον τὴν πληγὴν ταύτην, ὥστ' ἔκαμαν εὐθὺς ἀνακωχὴν ὅπλων μὲ τὸν Δημοσθένη, καὶ τοῦ ἔδωκαν ἐν τῷ μεταξὺ ἑξήκοντα πλοῖα ἐνέχυρον, διὰ νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' ὁ Κλέων ἐπαρώξυνε τὸν δῆμον κατὰ τὴν συνήθειάν του εἰς ἄμετρα ζητήματα, ὥστε ἐματαιώθησαν αἱ διαπρεσβεύσεις. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκράτησαν μὲ ἀξιολόγους προφάσεις τὰ ἑξήκοντα ἐκεῖνα πλοῖα, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξουσιάσωσι τοὺς εἰς τὴν Σφακτηρίαν πολιορκουμένους μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης. Μὲ ἀπιστεύτους δυσκολίας καὶ μὲ τὴν τόλμην τῶν Εἱλώτων ἔλαβαν ἐν τῷ μεταξὺ ὀλίγας τροφὰς οἱ εἰς τὴν Σφακτηρίαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβήθησαν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐκταθῇ ὁ περικλεισμὸς ἕως τὸν χειμῶνα, ὁπότε δυσκολευόμενοι νὰ λάβωσι καὶ αὐτοὶ τροφὰς ἐξ ἀνάγκης

ἤθελαν λύσειν ὅλην τὴν πολιορκίαν. Διὰ τοῦτο ὁ εὐμετάβλητος δῆμος, ὅς τις εἶχεν ὑπερηφανευθῆν μὲ τὰς τολμηρὰς παρακινήσεις τοῦ Κλέωνος, ἐμικροψύχησε πάλιν, καὶ κατ' ὀλίγον ἐπαρωργίσθη κατὰ τοῦ Κλέωνος. Οὗτος δὲ, διὰ νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ πολυχρονιότης τοῦ πολέμου προέρχεται ἀπὸ τὴν δειλίαν τῶν στρατηγῶν· οὗτοι δὲ καὶ ὁ δῆμος τὸν ἐπίασαν ἀπὸ τὸν λόγον καὶ τὸν ἐπρόσταξαν νὰ παραλάβῃ αὐτὸς τὴν στρατηγίαν καὶ πολεμαρχίαν, τὴν ὁποίαν ἦτο ἕτοιμος νὰ παραιτηθῇ ὁ Νικίας, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς ταχέως τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν καθὼς ἤξευρεν. Ὁ Κλέων, μ' ὅλον ὅτι ἀντέτεινε πολὺ, ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ, καὶ διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἕως τώρα δόξαν του, τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι εἰς διάστημα εἴκοσιν ἡμερῶν ἔμελλεν ἢ νὰ φέρῃ ἐκεῖ ζωντανοὺς τοὺς Λακεδαιμονίους ἢ νὰ τοὺς φονεύσῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρατηθοῦν ἀπὸ τὰ γέλια, λέγει ὁ Θουκυδίδης (Δ', §. 28.)· ἀλλ' οἱ φρόνιμοι εὐχαριστήθησαν ἐλπίζοντες ὅτι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἢ ἐλευθερώνονται ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Κλέωνος, ἢ ἐξουσιάζουσι τοὺς Λακεδαιμονίους.

Ἀλλ' ὁ Κλέων ἐδικαιολόγησε τώρα τὴν θρασύτητά του. Ἡνώθη μὲ τὸν Δημοσθένη, καὶ ἡ προσβολὴ εἰς τὴν νῆσον ἔγεινε μὲ τόσην σφοδρότητα, ὥστε ἀπὸ τοὺς τετρακοσίους εἴκοσιν ὁπλίτας, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐφύλατταν, διακόσιοι ἐννενήκοντα δύο (ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ἑκατὸν εἴκοσι Σπαρτιᾶται ἀπὸ τὰ πρῶτα γένη) ἔπεσαν ζωντανοὶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων· πρᾶγμα ἀνέλπιστον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι καμμία ἀνάγκη δὲν ἠδύνατο νὰ προστάξῃ Σπαρτιάτην νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα του. Σιμὰ τῆς ἐντροπῆς προσετέθη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ κίνδυνος· οἱ Ἀθηναῖοι μετατόπισαν ἀπὸ Ναυπάκτου εἰς Πύλον τοὺς Μεσσηνίους, οἱ ὁποῖοι ἀπεδῶ

ἠρήμαξαν τὴν Λακωνικήν. Διὰ τοῦτο ὑπῆγε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας πρεσβεία περὶ εἰρήνης, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτος, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς εὐτυχίας των ἐμεγάλυναν περισσότερον τὰ ζητήματά των. Ἡ νῆσος τὰ Κύθηρα, ἥτις διὰ τὴν εἰς Λιβύην καὶ Αἴγυπτον θαλασσοπλοΐαν καὶ διὰ τὴν ἀπὸ προσβολὰς ἀσφάλειαν ἦτο πολλὰ ὠφέλιμος εἰς τὴν Σπάρτην, ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸν Νικίαν. Τώρα λοιπὸν τὰ παραθαλάσσια τῆς Πελοποννήσου κατηφανίζοντο εὐκολώτατα· ἐκυριεύθησαν δὲ καὶ αἱ Θυρέαι, πόλις τῆς Πελοποννήσου, ὅπου εἶχαν κατοικίσειν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου διωχθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας· οἱ κάτοικοι ἐσύρθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐκεῖ ἐκαταδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Τόσαι πολλαὶ καὶ ἀπροσδόκητοι δυστυχίαι ἐταπείνωσαν ὁλοτελῶς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς ἔκαμαν δειλοὺς εἰς πᾶν ἄλλο ἐγχείρημα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐξ ἐναντίας ὑπερηφανεύθησαν τόσον ἀπὸ τὴν παροῦσαν εὐτυχίαν των, ὥστε τοὺς στρατηγούς των, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν Σικελίαν, ἐπειδὴ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλους, τοὺς ἐτιμώρησαν, ὡς νὰ ἔστεκεν εἰς τὴν ἐξουσίαν των νὰ καθυποτάξωσιν ὅλην τὴν νῆσον εἰς τὰς Ἀθήνας. Οὕτως ἦσαν τότε βέβαιοι οἱ Ἀθηναῖοι, λέγει ὁ Θουκυδίδης, ὅτι κἀνεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀντισταθῇ, ἀλλ' ὅλοι ἐχρεώστουν νὰ τοὺς ὑπακούωσιν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ τοὺς ἡτοίμασεν ἡ τύχη κἄποιας ταπεινώσεις. Συνεννοηθέντες μὲ τοὺς εἰς τὰ Μέγαρα δημοκρατικοὺς ἠθέλησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ταύτην, ἀλλ' ἀπέτυχαν. Εἰς ὁμοίαν συνεννόησιν μὲ τοὺς ζηλωτὰς τῆς δημοκρατίας ἐπεστηρίζετο τὸ δεύτερον ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε μικρότερον σκοπὸν εἰμὴ νὰ φέρῃ ὅλην τὴν Βοιωτίαν

εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν συμμαχίαν. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπροστάχθησαν ὁ μὲν Δημοσθένης νὰ κυριεύσῃ ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν Ὑσιάς, στρατὸς δὲ διὰ ξηρᾶς τὸ Δήλιον, διὰ νὰ βοηθῶνται ἀπὸ τὰ δύω ταῦτα μέρη αἱ εἰς τὰς τῆς Βοιωτίας πόλεις μεταρρυθμίσεις. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ἐματαιώθη· οἱ προμαθόντες τοῦτο ἀριστοκρατικοὶ ἐμεταχειρίσθησαν τὰ ἀναγκαῖα μέσα, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸ Δήλιον ἔπαθαν ἱκανὴν ζημίαν.

Ζημίας μεγαλητέρας ἐφοβερίζοντο περὶ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὰ ἐγχειρήματα τοῦ Βρασίδου. Ὁ Περδίκκας καὶ αἱ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸ ὀλίγου ἀποστατήσασαι πόλεις τῶν Χαλκιδέων εἶχαν παρακινήσειν τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ στείλωσιν ἐκεῖ στρατὸν διὰ νὰ βλάψωσι τὰς ἐκεῖ χώρας καὶ συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, καὶ διὰ νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηνῶν τὰς ἐπιλοίπους πόλεις. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔστερξαν· ὠνόμασαν στρατηγὸν τὸν Βρασίδαν, τοῦ ἔδωκαν ὅμως μόνον μισθοφόρους Πελοποννησίους καὶ ἑπτακοσίους Εἵλωτας, τοὺς ὁποίους ἀπέστελναν εὐχαρίστως ἀπὸ τὴν χώραν διὰ τὴν ἐπικίνδυνον γειτονίαν τῶν ἐν Πύλῳ Μεσσηνίων. Τόσον ἐφοβοῦντο οἱ Σπαρτιᾶται τότε τοὺς Εἵλωτας, ὥστε κατέφευγαν εἰς δειλοὺς καὶ ἀπανθρώπους δόλους. Ἐκηρύχθη εἰς αὐτούς, ὅτι ὅσοι πολεμήσουν ἀνδρείως τὸν ἐχθρόν, θέλουν λάβειν τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ ἔντιμον τοῦτο κήρυγμα ἤκουσαν καὶ ἠκολούθησαν δισχίλιοι περίπου τολμηροὶ Εἵλωτες· μὲ στεφανωμένας κεφαλὰς περιεφέρθησαν πανηγυρικῶς ὁλόγυρα εἰς τὸν ναόν, ἀλλ' ἔξαφνα ἔγειναν ὅλοι ἄφαντοι. Κἀνεὶς δὲν ἔμαθε, λέγει ὁ Θουκυδίδης (Δ'. §. 80.), κατὰ τίνα τρόπον ἐχάθησαν.

Ὁ Βρασίδας ἦτο ἀξιώτατος ἀνὴρ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ εἰς τὴν Θρᾴκην ἐγχείρημα· ἡ τιμιότης,

τὴν ὁποίαν ἥνονε μὲ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν *), ἐνέπνεε πίστιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἰς τὸν σκοπὸν, τοῦ ὁποίου πρόφασιν ἔδιδαν ὅτι ἤρχοντο σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐλευθερωταὶ τῶν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους δεδουλωμένων πόλεων. Ἡ Ἄκανθος ἐμβῆκεν εὐθὺς εἰς τὴν συμμαχίαν των, καὶ ἡ πλουσία ἀποικία Ἀμφίπολις παρεδόθη εἰς χεῖράς των ἀπὸ φατρίαν τινα τῶν ἐγκατοίκων. Ἡ γλυκύτης, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἐδῶ ὁ Βρασίδας, ἐπαρακίνησε καὶ ἄλλας πόλεις νὰ ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμά της.

Ἐν τοσούτῳ ἐστράφη πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ ἀκατάστατος Περδίκκας, καὶ ἐμπόδιζε τὸν ἐρχομὸν νέων στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ὅπου φθόνος καὶ ἀντιζηλία κατὰ τοῦ Βρασίδου ἐβράδυναν τὴν προσήκουσαν βοήθειαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἦσαν ἀναλόγως δραστηριώτεροι οἱ Ἀθηναῖοι. Ἔστειλαν τὸν Κλέωνα μὲ στράτευμα εἰς τὴν Θρᾴκην διὰ νὰ διώξῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ σωφρονίσῃ τοὺς ἀποστάτας. Ἐυτύχησε δὲ τῳόντι νὰ ἐξανακυριεύσῃ τόπους τινὰς, ἀλλ' ὅταν ἤθελε νὰ κτυπήσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, ἠναγκάσθη, χωρὶς νὰ θέλῃ, διαφερόμενος μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, νὰ κάμῃ μάχην μὲ τὸν Βρασίδαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνικήθη (422). Καὶ οἱ δύω στρατηγοὶ ἐφονεύθησαν, ὁ μὲν Βρασίδας νικῶν, ὁ δὲ Κλέων φεύγων. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ μάχη ἐγέννησε πολλὰ ἀποτελέσματα. Ὁ θάνατος τῶν δύω τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων μὲν λόγων, ἐπεθύμουν δὲ καὶ οἱ δύω σφοδρῶς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ πολέμου, ἐσήκωσε δύω ἐμπόδια τοῦ νὰ ὡριμάσωσι τὰ εἰρηνικὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ὁ ὀλέθριος πό-

*) „οἷος γὰρ Ἀχιλλεὺς ἐγένετο, ἀπεικάσειεν τις Βρασίδαν, καὶ οἷος αὖ Περικλῆς, Νέστορα“ λέγει ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος σελ. 221. Ε.

λεμος εἶχε γεννήσειν καὶ εἰς τὰς δύω μεγάλας πόλεις, καὶ τὰ ὁποῖα καὶ εἰς τὰς δύω εὕρηκαν ἐνδόξους προστάτας. Εἰς τὴν Σπάρτην ἦτο ὁ ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακαλεσθεὶς, ἀλλὰ πολλαχῶς ἀκόμη πολεμούμενος βασιλεὺς Πλειστώναξ (Ἴδε Τόμ. Α', σελ. 515), ὅς τις ἤλπιζε τὴν προσωπικήν του ἡσυχίαν ἀπὸ τὴν δημόσιον, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ συνεσταλμένος μὲν, εὐτυχὴς δὲ στρατηγὸς Νικίας, ὅς τις ἠδύνατο νὰ ἑνώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του μὲ τὴν εἰρήνην τῆς πατρίδος του. Τοιουτοτρόπως ἐκατωρθώθη συμβίβασις εἰς τὸν δέκατον ἐνιαυτὸν τοῦ πολέμου, καὶ πεντηκονταετὴς εἰρήνη (421), ἥτις ἔμελλε νὰ βάλῃ ἑκάτερον τῶν μερῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν του κτηματικὴν κατάστασιν, καὶ πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ἐδιώριζε καὶ χωριστήν τινα συμμαχίαν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Ἀλλ' ὅλη τῶν δύω πόλεων καὶ τῶν συμμάχων των ἡ σχέσις, ἥτις ἔδωκε κυρίως τὴν ἀφορμὴν τοῦ πολέμου, οὐσιωδῶς δὲν ἐμεταβλήθη ἀκόμη, καὶ οὕτως ἡ εἰρήνη ἦτο ψιλὴ ἀνακωχὴ, ἡ ὁποία οὐδ' ἐφυλάχθη ὡς ἔπρεπε. Διότι, μ' ὅλον ὅτι ἓξ ἔτη καὶ δέκα μῆνας ἐμετριάσθησαν τόσον μόνον, ὥστε νὰ μὴ εἰσβάλλωσιν ὁ εἷς εἰς τὴν χώραν τοῦ ἄλλου, μ' ὅλον τοῦτο ἐπολεμοῦντο ἐξωτερικῶς περισσότερον, καὶ μάλιστα ἐνῷ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ συνεσταλμένη μετριοφροσύνη τοῦ Νικίου καὶ ἡ φιλησυχία τῶν ἁβροδιαίτων *) ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν λαμπρὰν δραστηριότητα τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν νεωτέρων καὶ πολεμοφρόνων φίλων του.

*) Φαίνεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐπεθύμουν τὰ πρώϊμα σῦκα τῆς Ἀττικῆς χώρας καὶ τὰς παχείας χῆνας καὶ τὰ χέλια τῆς Βοιωτίας, δὲν ἦτο μικρός. Εἰς δημοκρατικὴν πολιτείαν ἐνήργει καὶ ἡ ψῆφος των.

42. Ἀλκιβιάδης.

Καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἐσχεδίασε τὴν ῥωμαλαίαν ἀλλ' ἀκαλλώπιστον ἀρχὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως, ἥτις ἐκατοπτρίζετο εἰς τὸν Περικλῆν μὲ ἱλαρὰν μετριότητα· οὕτως ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπαράστησε τὴν ἀρχὴν τῆς πτώσεώς των μὲ ζωὴν αὐθάδη καὶ ἰσχυρὰν καὶ πλουσίαν καὶ κατεσπαραγμένην.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκατάγετο ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Τελαμωνίδου Αἴαντος, ἐσυγγένευε μὲ τοὺς Ἀλκμαιωνίδας καὶ μὲ τὸν Περικλῆν, καὶ εἶχε περιουσίαν ἀνάλογον μὲ τὴν γέννησίν του. Σιμὰ εἰς τὰ προτερήματα ταῦτα εἶχε καὶ ἐξαίρετον κάλλος ἀνδρικῆς μορφῆς, καθ' ὑπερβολὴν πλήρη ὑγείαν καὶ ζωτικὴν δύναμιν, εὐπρέπειαν καὶ εὐκαμψίαν εἰς ὅλα του τὰ κινήματα, καὶ μίαν καταγοητευτικὴν κολακείαν τῆς φωνῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μικρός τις ὑποτραυλισμὸς (δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ Ρῶ) ἦτο χαριέστατος. Δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἀξιοθαύμαστος ἡ γοργότης καὶ ἰσχὺς τοῦ πνεύματός του. Εἰς τὸν χαρακτῆρά του τὰ ἐπικρατέστερα σημεῖα ἦσαν αὐθάδεια, ἥτις ἐκατήντα νὰ εἶναι ἀχαλίνωτος, καὶ κλίσις μεγάλη εἰς τὸ νὰ λάμπῃ μὲ ἀσυνήθιστα καὶ παράδοξα. Ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του μᾶς ἐδιαφύλαξεν ὁ Πλούταρχος δείγματα τινὰ τῆς ἀγχινοίας καὶ εὐτολμίας του. Ἕνα ἰσχυρότερον παῖδα δαγκάσας εἰς τὴν παλαίστραν, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ νικηθῇ, εἰπόντα ὅτι δαγκάνει ὡς αἱ γυναῖκες, ἀπεκρίθη εὐθύς: „Ὄχι, ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες.“ Ἕνα ἁμαξᾶν, ὅς τις παίζοντα μὲ ἄλλα παιδία εἰς στενὸν δρόμον, μὲ τὴν ἅμαξάν του δὲν τὸν ἄφινε νὰ τελειώσῃ τὴν βολὴν τοῦ ἀστραγάλου του, ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ ἀφοῦ ἔπεσεν ἐπίστομα ἔμπροσθεν τῶν ἵππων. Εἰς τοὺς

διδασκάλους του ἔδειχνεν ὑπακοὴν καὶ φιλομάθειαν. Τὸν αὐλὸν δὲν ἠθέλησε νὰ διδαχθῇ. Διότι, ἔλεγεν, ὁ αὐλὸς ἀσχημίζει καὶ παραμορφόνει τὸ πρόσωπον, καὶ ὅτι εἰς τὸν αὐλὸν δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ ὁμιλῇ ἐν ταὐτῷ ἢ νὰ τραγῳδῇ, καθὼς εἰς τὴν λύραν καὶ τὴν κιθάραν. Οἱ παῖδες τῶν Θηβαίων, ἔλεγεν, οἵτινες δὲν ἐξεύρουν νὰ ὁμιλῶσιν, ἂς μανθάνωσι νὰ αὐλῶσιν.

Ἀπ' ὅλους, ὅσοι ἐπροσπάθησαν ν' ἀποκτήσωσι τὴν φιλίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου, κἀνεὶς δὲν ἴσχυσεν εἰς αὐτὸν τόσον, ὅσον ὁ περίφημος Σωκράτης, ὅς τις ἐζήτει τὴν συναναστροφήν του διὰ νὰ τὸν παιδεύσῃ, καὶ νὰ τὸν διασώσῃ ἀπὸ τὴν ὀλέθριον τοῦ καιροῦ ἐνέργειαν. Εἰς τοῦτον τὸν μέγαν ἄνδρα εὕρηκεν ὁ Ἀλκιβιάδης τὸ παράδειγμα χαρακτῆρος ὁλοκλήρως πρὸς ἑαυτὸν συμφωνοῦντος. Μόνον εἰς αὐτόν, λέγει ὁ Ἀλκιβιάδης παρὰ Πλάτωνι, τοῦ συνέβη πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν τοῦ ἐσυνέβη εἰς κἀνένα ἄλλον, δηλαδὴ νὰ ἐντρέπεται ἀπ' αὐτόν. Τόσον ἐκυριεύθη πολλάκις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνου, ὥστ' ἐπίστευεν ἀνωφελῆ τὴν ζωήν του, ἂν ἔμενε καθὼς ἦτο. Μόνον, προσθέτει ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅταν ἀνεχώρουν ἀπ' αὐτόν, ἐνικώμην πάλιν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ φιλοφροσύνας τοῦ δήμου. Τῷόντι δὲ κἀνείς, ὅς τις ἐπεθύμει κυριαρχίαν εἰς πόλιν ἐσωτερικῶς διεφθαρμένην, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγαπήσῃ τὴν βαθεῖαν σπουδαιότητα καὶ τὸν ἠθικὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Σωκράτους.

Εἰς τὴν κατὰ τῆς Ποτιδαίας ἐκστρατείαν εὑρέθη ὁ τότε ἀκόμη πολλὰ νέος Ἀλκιβιάδης μαζὶ μὲ τὸν Σωκράτη, συνέζησε μὲ αὐτὸν εἰς τὴν σκηνήν του, καὶ ἦτο παντοτεινὸς συναγωνιστής του. Εἰς τὴν μάχην, ὅπου καὶ οἱ δύω ἠγωνίσθησαν ἀνδρείως, ἔγεινε σωτήρ του ὁ σοφὸς ἀνήρ, καὶ δὲν συνεισέφερεν ἔπειτα ὀλίγον ὥστε νὰ λάβῃ ὁ Ἀλ-

κιβιάδης ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνδρίας. Εἰς δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπὸ τῆς ἐν Δηλίῳ δυστυχοῦς μάχης ἐβοήθησεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἱππεὺς ὢν τὸν μὲ τοὺς πεζοὺς συμπολεμοῦντα Σωκράτην ἐναντίον τοῦ διώκοντος ἐχθροῦ.

Ἡ θρασύτης ἔμεινε τὸ ἐπικρατέστερον γνώρισμα εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου. Μίαν φορὰν, διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ἔβαλε στοίχημα μὲ τοὺς ἑταίρους του νὰ ῥαπίσῃ εἰς τὸ πρόσωπον Ἱππόνικον, ἄνδρα ἐπίσημον, καὶ τὸ ἔκαμε. Τὸ πρᾶγμα διεδόθη εὐθὺς εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅλοι ὡμίλουν περὶ αὐτοῦ μὲ ἀγανάκτησιν. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ὑπῆγε τὴν ἄλλην ἡμέραν τὸ πρωῒ εἰς τὸν Ἱππόνικον, ἐγύμνωσε τοὺς ὤμους του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν μαστίξῃ ὅσον ἐκεῖνος ἤθελεν. Ὁ Ἱππόνικος τὸν ἐσυγχώρησεν εὐθὺς, καὶ ἠγάπησε τόσον τὸν ἀκαταμάχητον κόλακα, ὥστε τὸν ἔκαμε γαμβρὸν εἰς τὴν θυγατέρα του Ἱππαρέτην. Ἀλλ' εἰς τὸν ἀκατάστατον δὲν ἔπρεπε γυνὴ σώφρων καὶ τιμία. Αἱ ἀταξίαι του τὴν ἐπίκραναν τόσον, ὥστ' ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν οἶκόν του καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν ἀδελφόν της. Οἱ νόμοι τῶν Ἀθηναίων ἀπῄτουν εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ παρουσιασθῇ ἡ γυνὴ προσωπικῶς εἰς τὸν ἄρχοντα, καὶ νὰ κάμῃ τὴν κατηγορίαν περὶ τῆς διαζεύξεως. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη εὐθὺς ἐκεῖ, τὴν ἐπίασεν εὐθὺς ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς τὴν ἔφερεν εἰς τὸν οἶκόν του χωρὶς νὰ τολμήσῃ νὰ τοῦ εἴπῃ τις τίποτε.

Ὅτι δὲ τὰ παράξενα ταῦτα ἔργα του ὡμιλοῦντο εἰς ὅλην τὴν πόλιν, ἔχαιρεν ὁ Ἀλκιβιάδης καθ' ὑπερβολήν. Μίαν φορὰν σκυλίου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀγοράσειν ἑβδομήκοντα μνᾶς, ἔκοψε τὴν ὡραιοτάτην του οὐράν. Τί ἔκαμες; τὸν ἠρώτησαν οἱ φίλοι του. — Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σὲ λοιδοροῦν διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς οὐρᾶς τοῦ σκυλίου. „Τοῦτο ἤθελα κ' ἐγὼ, ἀπεκρίθη γελῶν ὁ Ἀλκιβιάδης· ἤθελα νὰ ὁμιλοῦν οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τούτου, διὰ νὰ μὴ περιεργάζωνται ἄλλα χειρότερα ἔργα μου." Καθ' ὑπερβολὴν εὐφράνθη ὁ δῆμος, ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔστειλεν ἑπτὰ λαμπρὰ ἁμάξια εἰς τὰ Ὀλύμπια νὰ ἀγωνισθῶσι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε φανῆν ἀκόμη, καὶ ἔλαβε τρία βραβεῖα ἀπὸ τρεῖς νίκας των.

Ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὰ κοινὰ πράγματα, ἐφάνη φοβερὸς καὶ ἐπικίνδυνος εἰς ὅλας τὰς φατρίας καθὰ ἄνθρωπος, ὅς τις ἐφαίνετο εὐσυλλόγιστος καὶ ἐπιτήδειος νὰ ζητῇ τὴν κυριαρχίαν. Κατ' ἀρχὰς συνεκρούσθη μὲ τὸν εἰρηνοποιὸν Νικίαν, καὶ ἐφοβερίσθη μὲ τὸν ἐξοστρακισμόν· ἥνωσαν ἔπειτα καὶ οἱ δύω τὰς δυνάμεις των κατὰ τοῦ λυχνοπώλου Ὑπερβόλου, ὅς τις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἤθελε νὰ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν. Ὁ Ὑπέρβολος ἐξωστρακίσθη, καὶ ὁ ὀστρακισμὸς δὲν ἔγεινε πλέον εἰς ἄλλον Ἀθηναῖον εἰς τὸ ἑξῆς *). Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἡ λαμπρότης τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐσκίασε τὴν δόξαν τοῦ Νικίου, ἐπειδὴ ἐκεῖνος φιλοπόλεμος καὶ δόλιος ὢν εὕρηκεν ἀφορμὴν νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν ἀπὸ τὰ παντοδαπὰ πάθη, τὰ ὁποῖα εἶχε γεννήσειν ἡ γενομένη εἰρήνη.

Ἡ τάσις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ηὔξανε περισσότερον, καὶ οἱ σύμμαχοι δὲν ἦσαν διόλου εὐχαριστημένοι. Οἱ Κορίνθιοι δὲν ἐμβῆκαν εἰς τὴν εἰρήνην· αἱ Θρακικαὶ πόλεις δὲν ἤθελαν νὰ ὑποκύψωσι πάλιν εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὴν κυριαρχίαν· οἱ Θηβαῖοι εἶχαν κλείσειν μὲ τὰς Ἀθήνας μόνον

*) Ὁ Πλούταρχος λέγει, ἐπειδὴ ταύτην τὴν φορὰν ἠτιμάσθη ὁ ὀστρακισμός. Ἄλλοι λέγουν ὀρθότερα, ἐπειδὴ τὸ προτέρημα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ῥητορικῆς, διότι ἐτελειοποιήθησαν καὶ τὰ δύω περισσότερον, σπανίως ηὑρίσκοντο ἐφεξῆς εἰς ἓν πρόσωπον. Ἐμπορεῖς νὰ προσθέσῃς εἰς ταῦτα, ἐπειδὴ σιμὰ τοῦ ἀκινήτου ἐγεννήθη καὶ ὁ κινητὸς πλοῦτος, καὶ ἐκ τούτου ἐμερίσθη ἡ δύναμις.

δεκαήμερον ἀνακωχὴν ὅπλων. Ἐνῷ ἐκινοῦντο τὰ ἀμοιβαῖα ταῦτα σπέρματα τοῦ φόβου καὶ τοῦ μίσους, ἐξύπνισαν εἰς τοὺς Ἀργείους αἱ παλαιαὶ ἐλπίδες: Ὅτι τώρα θέλει τοὺς εἶσθαι εὔκολον νὰ ἀποκτήσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν διὰ πάντα ἀπὸ τὸν φόβον τῆς Σπάρτης. Προσέτι οἱ Κορίνθιοι ἐπαρακίνησαν τοὺς Ἀργείους (421) νὰ γείνουν κέντρον συμμαχίας κατὰ τῶν δύω μεγαλητέρων πόλεων· σκοπὸς, ὅςτις δὲν ἐκατωρθώθη, ἐπειδὴ οἱ Βοιωτοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν δημοκρατουμένην πόλιν τοῦ Ἄργους. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπεκράτησαν πάλιν καὶ εἰς τὴν Σπάρτην πολεμικὰ φρονήματα διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῶν Ἐφόρων. Ἤθελαν μόνον νὰ λάβουν πρῶτον εἰς τὴν ἐξουσίαν των τὴν Πύλον, τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελαν νὰ παραιτήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ αἱ Θρακικαὶ πόλεις ἐπέμειναν ἀκόμη εἰς τὴν ἀποστασίαν των.

Ἦτο ἕτοιμον λοιπὸν τὸ παλαιὸν ζώπυρον τοῦ πολέμου. Ἐπροσπάθει μὲν ὁ Νικίας νὰ ἐκριζώσῃ τὴν νεωστὶ βλαστάνουσαν δυσπιστίαν καὶ νὰ συντηρήσῃ τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' ἠπατήθη ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ὀργιζόμενον κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐπειδὴ εἰς τὴν κύρωσιν τῆς εἰρήνης παρέβλεψε μὲν αὐτὸν, τοῦ ὁποίου τὸ γένος ἦτο διὰ ξενίας συνδεμένον μὲ τὴν Σπάρτην, παρέλαβε δὲ τὸν Νικίαν. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς ἐκ Σπάρτης ἐλθόντας πληρεξουσίους πρέσβεις πρὸς ἐξίσωσιν τῶν διαφορῶν, καὶ τοὺς ἐκατάπεισε νὰ μὴ δείξωσιν εἰς τὸν δῆμον τὴν πληρεξουσιότητά των, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελαν μεγαλύνειν καθ' ὑπερβολὴν τὰ ζητήματά των, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη νὰ ἐλπίζουν ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ τὴν δραστηριότητά του. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου εἶπαν μὲν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου

ὅτι ἦλθαν χωρὶς πληρεξουσιότητα, ἔμειναν δὲ ἐκστατικοὶ ὅταν πάραυτα σηκωθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς ἐκατηγόρησε δημοσίως ὡς ψεύστας καὶ διχόφρονας, καὶ ἐσυμβούλευσε τὸν δῆμον νὰ μὴ δώσουν καμμίαν πλέον πίστιν εἰς ταύτας τοῦ Νικίου τὰς συμβιβάσεις.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείσθησαν ἀληθῶς καθ' ὅλα εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅςτις ἐπεριπάτει δρόμον ἄλλον νὰ ταχύνῃ τὴν ταπείνωσιν τῆς Σπάρτης εὐκολώτερα καὶ ἀσφαλέστερα. Ἐπρόβαλε συμμαχίαν μὲ τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον ἐνδυναμούμενον μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἤθελε σαλεύσειν τὰ θεμέλια τῆς Σπαρτιατικῆς δυνάμεως. Ἐδέχθησαν ὁ δῆμος τὸ πρόβλημα· μεταξὺ Ἄργους καὶ Ἀθηνῶν ἔγεινε συμμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμβῆκαν ἡ Ἦλις καὶ ἡ Μαντίνεια. Ἡ φοβερότης τῆς Σπάρτης ἠφανίσθη τόσον, ὥστε οἱ Ἠλεῖοι θαῤῥοῦντες εἰς τοὺς συμμάχους των ἐκαταφρόνησαν καθ' ὑπερβολὴν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἔφοροι ὄντες τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἀφώρισαν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τὴν τούτου τοῦ ἔτους πανήγυριν, ἐπειδὴ εἶχεν εἰσβάλει ἐχθρικῶς εἰς μίαν πόλιν, ἐνῷ συνήθως ἐτηρεῖτο ἀνακωχὴ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πανηγύρεως, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ τὴν ἀργυρικὴν ποινὴν κατὰ τοὺς τοῦ ναοῦ νόμους. Προσέτι ἐπίσημος Σπαρτιάτης, ὅςτις μὲ ὄνομα Βοιωτοῦ ἔφερε τὸ ἅρμα του εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ, ἐπειδὴ ἔλαβε τὸ βραβεῖον, ἐμαρτύρησε τὴν ἀληθινὴν πατρίδα του, ἐδάρθη ἀπὸ τὸν ὑπηρέτην τοῦ ναοῦ χωρὶς νὰ ἐκδικηθῶσιν οἱ συμπολῖται του τὴν ὕβριν ταύτην.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Σπάρτη ἡτοίμασεν εὐθὺς μετὰ τῶν συμμάχων της στρατὸν, καὶ ὥρμησεν ἐναντίον τῶν Ἀργείων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν λάβειν Ἀθηναίων βοήθειαν. Εἰς τὴν Μαντίνειαν ἔγεινε μάχη (418), εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ κατὰ

τὸν λόγον τοῦ Θουκυδίδου (Ε', §. 72 — 75) ἐφάνησαν πάλιν ἄνδρες· καὶ ὅπως ἕως τώρα καὶ ἂν τοὺς ἐμεταχειρίσθη ἡ τύχη, ἔμειναν ὅμως κατὰ τὸ φρόνημα οἱ αὐτοί. Ἀλλ' οἱ καρποὶ τῆς νίκης ταύτης ἦσαν ὀλίγοι καὶ προσωρινοί. Ὀλίγον καιρὸν μόνον ὑπερενίκησαν οἱ ἀριστοκρατικοὶ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἔκαμαν συμμαχίαν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας· εὐθὺς ὑπερίσχυσεν ὁ δῆμος, καὶ ἀποκατέστησε πάλιν τὴν μὲ τὰς Ἀθήνας σχέσιν του. Διὰ νὰ τὴν στερεώσωσι καλά, ἔκτισαν ἓν μακρὸν τεῖχος *) ἕως τὴν θάλασσαν μὲ πολλὴν σπουδὴν καὶ μὲ βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔστειλαν κτίστας καὶ τέκτονας, καὶ διὰ τοῦ τείχους τούτου δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀποχωρισθῇ τὸ Ἄργος ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῆς θαλασσοκράτορος συμμάχου του· τριακοσίους Ἀργείους, οἵτινες ἦσαν ὕποπτοι ὡς φιλολάκωνες, ἐμοίρασεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰ πλησίον νησία, τὰ ὁποῖα ἦσαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπήκοα. Ἡ Μῆλος, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι καθὸ Δωριεῖς ἔμειναν οὐδέτεροι εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀντισταθῶσι, ἐδοκίμασεν ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῆς τῶν Ἀθηνῶν βίας· ἐνικήθη (416)· ὅλοι οἱ ἐν ἡλικίᾳ ἐφονεύθησαν· γυναῖκες καὶ παιδία ἠνδραποδίσθησαν· καὶ ἡ νῆσος κατῳκήθη ἀπὸ ἀποίκους Ἀθηναίους.

Ἡ δύναμις λοιπὸν τῶν Ἀθηναίων ἐνίκα πάλιν εἰς τὰ ἔξω. Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας αὐτὰς εἶχεν αὐξήσειν ἱκανὴ νεολαία κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς ἡσυχίας· οἱ ἐξηντλημένοι θησαυροὶ εἶχαν πάλιν ἀναπληρωθῆν ἀπὸ τὰς ἀνεμφράκτους ἀκόμη πηγὰς τῶν προσόδων των, καὶ στόλος μὴ σμικρυνθεὶς ἀκόμη κατὰ τὸν ἀριθμόν τους ἔδιδε μεγαλωτάτας ἐλπίδας. Δὲν εἶναι λοιπὸν θαῦμα, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν τώρα ἐγχείρημα τολμηρότατον μέν, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἔκβασις, ἂν ἐγίνετο εὐτυχής, τοὺς ἤνοιγε στάδιον ἐνδοξότατον. Πρέσβεις τῆς Σικελικῆς πόλεως Ἐγέστης τοὺς ἐζήτουν βοήθειαν κατὰ τῆς Σελινοῦντος καὶ τῶν συμμάχων της Συρακουσίων. Τοὺς ἐπαράσταιναν πόσον μέγας ἦτο ὁ κίνδυνος, ἂν ἤθελαν ἐλθεῖν ὡς Δωριεῖς εἰς βοήθειαν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα Δωριέων, καὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀφανίσωσι τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι Ἀθηναῖοι δὲν ἐγνώριζαν ἀκριβῶς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς νήσου καὶ ἠπατῶντο ἀπὸ τῶν Ἐγεσταίων τὰς βοηθητικὰς πηγάς, ἐγεννήθη εἰς τὸν δῆμον ζωηροτάτη ἐπιθυμία νὰ κυριεύσωσι τὴν νῆσον. Εἰς μάτην ἠναντιώθη ὁ Νικίας ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὑπερασπιστὴς ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖον ἐσυμφώνει ἐντελῶς μὲ τὰς ἐπιθυμίας του, ὑπερίσχυσεν. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἐθεώρησε τὴν Σικελίαν ἔσχατον σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας ταύτης· ὑπέταξεν ἀπεκεῖ μὲ τὸν νοῦν του καὶ τὴν Καρχηδόνα καὶ Λιβύην, καὶ μετέβη ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἔβλεπεν ἀναγκαίως, ὅτι τὸ ἐγχείρημα ἔμελλε νὰ στεφανωθῇ μὲ τὴν τελείαν κυριότητα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

*) Καὶ ἡ πόλις τῶν Πατρέων εἶχε κλίσιν νὰ ἑνωθῇ διὰ τοιούτων τειχῶν μὲ τὴν θάλασσαν καὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. „Θέλουν σᾶς καταπίει οἱ Ἀθηναῖοι", εἶπέ τις πρὸς τοὺς Πατρεῖς. — „Ἴσως, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλκιβιάδης, κατ' ὀλίγον καὶ ἀπὸ τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω· ἀλλ' ἡ Σπάρτη θέλει σᾶς καταπίει ἀθρόως, καὶ ἀρχομένη ἀπὸ τὴν κεφαλήν." Πλουτ. Ἀλκιβ. §. 15.

Εἰς τοιαύτας γλυκείας ἐλπίδας ἐτρύφα ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ ἐπλάνα τὸν δῆμον μὲ κολακείας. Ἀλλ' ἠγρύπνουν κατ' αὐτοῦ πρακτικώτατα οἱ ἐχθροί του, τῶν ὁποίων ψυχὴ ἦτο ὁ Θεσσαλὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος. Ἡ εὐτυχὴς ἐκτέλεσις τοιούτου ἐγχειρήματος ἤθελε τελειώσειν τὴν δύναμιν τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ἐμπιστευμένη ἐξαιρέτως ἡ ἡγεμονία καὶ στρατηγία. Διὰ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως καὶ αὐ-

πευθυνίας του ἐφαίνετο ὅτι ἐξυφόνετο κατ' ὀλίγον εἰς βασιλικὴν αὐτογνωμοσύνην καὶ μεγαλειότητα, καὶ τὰ πολύτιμα δῶρα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπρόσφερναν οἱ ἰσχυρότατοι τῶν Ἀθηνῶν σύμμαχοι, Λέσβος, Χίος, Ἔφεσος κτλ. τὸν ἐδείκνυαν καὶ τὸν ἀνήγγελλαν ὡς μονάρχην τῆς πολιτείας. Κατὰ τοῦ κινδύνου τούτου ἤρχισαν νὰ ἐνεργῶσι μυστικῶς οἱ ἀριστοκρατικοὶ εἰς τὴν εὐκαιρίαν ταύτην. Ἐνῷ ἦσαν ὅλα ἕτοιμα διὰ τὸν ἀπόπλουν, εὑρέθησαν ἔξαφνα μίαν νύκτα περικομμένα καὶ τσακισμένα ὅλα τῶν Ἑρμῶν τὰ ἀγάλματα, τῶν ὁποίων ἦτο μέγα πλῆθος *) εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ τὸ ὕβρισμα τοῦτο ἀπεδόθη ὡς εἰς αἴτιον τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τοὺς φίλους του. Ἄλλοι δὲ τὸν ἐδιάβαλαν, ὅτι καταφρονητικῶς ἐβεβήλωσε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, τῶν ὁποίων τὰς τελετὰς ἐμιμήθη μὲ κακόβουλον περιϋβρισμόν. Τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ἔσωζαν εἰς τὴν λατρείαν ταύτην, ἥτις τοὺς ἐνεθύμιζε τὴν ἀπὸ τὴν Δήμητραν ἐφευρεθεῖσαν γεωργίαν, εὐκόλυνε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ ἀνάψωσι τὸν θυμὸν τοῦ δήμου. Ὁ δημαγωγὸς Ἀνδροκλῆς, ἰσχύων τότε πολὺ, ἐμίσει καθ' ὑπερβολὴν τὸν Ἀλκιβιάδην· ἤξευρε νὰ συνάψῃ μὲ τὴν ὕβριν ἐκείνην ἐπιθυμίαν καταλύσεως τοῦ δήμου. Ἐζήτησε μὲν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἀπολογηθῇ ἐπὶ κριτηρίου· οἱ δὲ ἐχθροί του ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τώρα ὁ ἕτοιμος εἰς ἀπόπλευσιν καὶ ἔκδοτος εἰς τὸν στρατηγόν του στρατὸς, ὅτι οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Ἀργεῖοι, οἵτινες εἶπαν ὅτι πρὸς χάριν τοῦ Ἀλκιβιάδου συνεξεστράτευαν τόσον μακρὰν, καὶ ὅτι τελευταῖον ὅλοι οἱ παρόντες φίλοι του ἤθελαν ἰσχύσειν νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ

*) Διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο αἱ Ἀθῆναι Ἑρμόπολις. Τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἦσαν στολισμένα μὲ ἀναθήματα, καὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον τῆς γλυπτικῆς, ἐπειδὴ εἶχαν μόνον κεφαλὴν χωρὶς διάκρισιν χειρῶν καὶ ποδῶν.

πᾶσαν αἰτίαν καὶ τιμωρίαν. Εὕρηκαν λοιπὸν εὔλογον πρόφασιν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐμποδίζεται ἡ ἐκστρατεία μὲ τὴν διατριβὴν τῆς δικολογίας ταύτης, ἥτις νὰ ἀναβληθῇ ἕως τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἠναγκάσθη ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ στέρξῃ, μ' ὅλον ὅτι ἔβλεπεν εὐκρινῶς τὸν μυστικὸν τῶν ἐχθρῶν του σκοπὸν, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφανερώθη τάχιστα.

43. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν Σπάρτην.

(415 — 413 πρ. Χρ.)

Ὅταν ἀπεφασίσθη ὁ Σικελικὸς πόλεμος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐσυμφώνησαν ὅλοι κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐχρειάζοντο ἄλλας δυνάμεις παρ' ὅσας ἐμεταχειρίσθησαν εἰς τὴν προτέραν κατὰ τῆς νήσου ταύτης ἐγχείρησίν των (Ἴδε ἀνωτ. σελ 17). Αἱ Ἀθῆναι ἔστειλαν ταύτην τὴν φορὰν στόλον, ὅς τις ἦτο ὁ πολυτιμότατος καὶ ὡραιότατος ἀφ' ὅσους ἔστειλε ποτὲ μία μόνη Ἑλληνικὴ πόλις. Παρεκτὸς τῶν τριάκοντα τεσσάρων τριήρεων καὶ τρισχιλίων ὁπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συναγμένοι ἐκ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Κέρκυραν διὰ νὰ ἑνωθῶσιν ἐκεῖ μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἔστειλε μόνη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἑκατὸν τριήρεις πολεμικὰς καὶ ὁπλιτῶν μετακομιστικάς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὁπλισμὸς τῶν πλοίων κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο μὲ δαπάνην τῶν πλουσίων πολιτῶν *), ἡμιλλῶντο οὗτοι μὲ τὴν πολιτείαν

*) Τοιοῦτος πολίτης ὠνομάζετο τριήραρχος, καὶ ἐν ταὐτῷ ἡγεμὼν τῆς τριήρους, ὅπου ὅμως ἠδύνατο νὰ βάλῃ ἐπίτροπόν του. Δημόσιαι τοιαῦται δόσεις, ὅπου ὄχι μόνον ἰδιοποιεῖτο ἡ πολιτεία τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ εἷς ἐχρεώστει νὰ δαπανήσῃ καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸς τὸ ἔργον, ὠνομάζοντο λειτουργίαι, καὶ περιήρχοντο κατὰ σειρὰν μεταξὺ τῶν πλουσιωτέ-

νὰ προβλέπουν τὰ πλοῖα πλουσίως μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ στολίζωσι λαμπρότατα. Οἱ δὲ τριηράρχαι, παρεκτὸς τοῦ περισσευθέντος μισθοῦ τῶν ναυτῶν, ἐπεμέτρησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐξ ἑαυτῶν κάποιαν προσθήκην. Δεκαπέντε χιλιάδες ὁπλῖται, καὶ ἑπτὰ χιλιάδες ναυτικοῦ ἐστρατολογήθησαν ἀπὸ τὴν πολιτείαν· οἱ κατὰ μέρος πολῖται ἐφρόντισαν διὰ τὸν λαμπρὸν στολισμὸν καὶ ὁπλισμόν των. Ὁ λαὸς συνέρρευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ὅταν ἔμβαιναν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἐθεώρει τὸν ἀπόπλουν τοιούτου στρατοῦ μὲ ἀσυνήθιστα αἰσθήματα. Ἀφ' ἑνὸς μέρους τὸ μέγεθος τῆς ἑτοιμασίας καὶ τῶν μέσων, ἀπ' ἄλλου δὲ αἱ δυσκολίαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀντετάσσοντο, διήγειραν εἰς τὰς καρδίας καὶ τῶν ἀποπλεόντων καὶ τῶν μενόντων παντοδαπὴν μεταβολὴν ἐκ φόβου εἰς ἐλπίδα, καὶ ἐκ κακῆς προαισθήσεως εἰς εὐφρόσυνα μέλλοντα.

Καὶ οἱ ἡγεμόνες, αὐτοὶ, τοὺς ὁποίους ἔβαλαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκστρατείας: Νικίας ὅς τις εἶχεν ἀποδοκιμάσει τὸ ἐγχείρημα, Ἀλκιβιάδης ὁ πρωταίτιός του, καὶ Λάμαχος, ἀνὴρ γενναῖος ὅς τις ἐμεσίτευε μεταξὺ τῶν δύω ἀντικειμένων, ἔφερναν καὶ αὐτοὶ τὴν μεταλλαγὴν τῶν αἰσθημάτων τούτων εἰς τὸν στόλον καὶ εἰς τὴν θάλασσαν περαιτέρω. Οἱ φόβοι τοῦ πρώτου εὐθὺς ἐξυπνίσθησαν, ὅταν ἡ πόλις τῆς κάτω Ἰταλίας Ῥή-

ρων πολιτῶν. Τοιαύτη ἦτο ἡ προειρημένη (σελ. 12 σημ.) χορηγία. Ἡ τριηραρχία ἦτο ἀπ' ὅλας δαπανηροτάτη. Αἱ λειτουργίαι δεικνύουσι τί ἐπροστάζοντο οἱ πολῖται εἰς τὰς δημοκρατίας προσποτιθεμένων τοῦ ζήλου των ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῷ ἄλλως ὁ κατὰ μέρος διὰ τὴν εἰς τὴν πολιτείαν ὑπουργίαν του λαμβάνει μισθὸν, ὅς τις ὑπερβαίνει τὴν χρηματικὴν εἰσφοράν του. Ὅπου ἐπικρατεῖ ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καθὼς εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν δημοκρατιῶν ἐκείνων, ἡ διαταγὴ αὕτη ἀποτελεῖ μεγάλα καὶ ἔνδοξα. Εἰς τὰς συνήθεις ὅμως πολιτείας, ἐὰν ὑποτεθῶσιν αἱ λειτουργίαι, γίνεται φανερὸν ὅτι αἱ κατὰ μέρος σχετικῶς πρὸς τὰς περιουσίας των κατατρίβονται καὶ ἀφανίζονται.

γιον, εἰς τῆς ὁποίας τὴν βοήθειαν ἤλπιζαν ἐξαιρέτως, δὲν ἠθέλησεν οὔτε νὰ συνεκστρατεύσῃ οὔτε νὰ δεχθῇ κἂν εἰς τὸν λιμένα της τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων· ἀκόμη δὲ περισσότερον, ὅταν οἱ Ἐγεσταῖοι, οἵτινες τοὺς εἶχαν ἀπατήσει μὲ ἀργυρικὰς ὑποσχέσεις, ὅταν ἔφθασεν ὁ στόλος, ἐφάνησαν πτωχότατοι. Περὶ τοῦ τί νὰ πράξωσιν εἰς τὸ ἑξῆς, ἦσαν διηρημέναι αἱ γνῶμαι τῶν στρατηγῶν κατὰ τὰ διάφορα φρονήματά των. Ὁ μὲν Νικίας ἤθελε μόνον νὰ ἐξισάσωσι τὴν μεταξὺ Σελινουντίων καὶ Ἐγεσταίων διαφορὰν, καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ παραιτήσῃ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους σκοπούς του, καὶ συνῃσθάνετο τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὰς τέχνας του, ἐσυμβούλευσε τοὺς Σικελοὺς *) νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν Συρακουσῶν, νὰ συμμαχήσωσι μὲ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, παρεκτὸς τῆς Σελινοῦντος καὶ τῶν Συρακουσῶν, καὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι πρῶτον κατὰ τῆς Μεσσήνης, ὡς τῆς ἁρμοδιωτάτης πολεμικῆς χώρας· ὁ Λάμαχος ἤθελε νὰ ὁρμήσωσι παραυτὰ κατὰ τῶν Συρακουσῶν. Τοῦ Ἀλκιβιάδου ἡ γνώμη ὑπερίσχυσεν, ἐπειδὴ ἦτο γνώμη τοῦ — Ἀλκιβιάδου· ἀλλ' ἐνῷ ἐκαταγίνοντο νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν, ἡ πρόοδος τοῦ ἐγχειρήματος ἐσταματήθη ἔξαφνα μὲ τὴν ἀνακάλεσιν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διότι, ἀφοῦ οὗτος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἤξευραν οἱ ἐχθροί του νὰ διαθέσωσι τὸν δῆμον οὕτως ὥστε πλοῖον ἐστάλθη εὐθὺς κατόπιν του διὰ νὰ τὸν φέρῃ ὀπίσω εἰς τὸ δικαστήριον. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅς τις ἤξευρε τί ἠδύναντο τώρα νὰ κάμουν κατ' αὐτοῦ οἱ ἐχθροί του, ὅταν ἄραξε τὸ πλοῖον εἰς τοὺς Θουρίους, ἐκβῆκε καὶ ἐκρύφθη ἐκεῖ. Εἰς τὸν ἠρώτησεν

*) Μέρος τῶν ἀρχαίων τούτων κατοίκων τῆς Σικελίας ἦτο ὑποτεταγμένον εἰς τοὺς Συρακουσίους. Ἐλεύθεροι δὲ ἦσαν οἱ κατοικοῦντες τὴν μεσόγαιαν.

ἐκεῖ. „Δὲν πιστεύεις, Ἀλκιβιάδη, τὴν πατρίδα σου; κατὰ τὰ ἄλλα, ἀπεκρίθη, τὴν πιστεύω εἰς ὅλα· περὶ δὲ τῆς ζωῆς μου δὲν πιστεύω μηδὲ τὴν μητέρα μου, μήπως ἐξ ἀγνοίας βάλῃ τὴν μέλαιναν ψῆφον ἀντὶ τῆς λευκῆς.“ (Ἴδε Πλουτ. Ἀλκιβ. §. 22.). Τοιουτοτρόπως ἐξηρέθη τὸ πνεῦμά του ἀπὸ ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μόνον ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ.

Ὁ Νικίας πλούσιος καὶ εὐτυχὴς ὤν, ἐνῷ ὁ Λάμαχος ἦτο καὶ πτωχὸς καὶ νέος, εἶχε τώρα ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὸ στράτευμα. Ὅλον τὸ θέρος ἐπέρασε, πρὶν φθάσουν εἰς τὰς Συρακούσας μετὰ ἀσημάντους τινὰς μάχας. Εἰς τὰς Συρακούσας συνεκροτήθη μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἀθηναῖοι, πάσχοντες δὲ ἱππικοῦ καὶ ἀργυρίου ἔλλειψιν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βαστάξωσι τὴν θέσιν των ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Τὸ ἐρχόμενον θέρος ἀνεπληρώθησαν αἱ χρεῖαι των αὗται διὰ νέας συνδρομῆς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ βοηθείας Σικελῶν συμμάχων. Τώρα ἤρχισε καὶ ὁ Νικίας, μ' ὅλον ὅτι ἦτο ἄρρωστος, νὰ ἐνεργῇ μὲ ἀσυνήθιστον ζῆλον. Ἐξουσίασεν εὐτυχῶς τὰς Ἐπιπολὰς ὑψηλόν τινὰ τόπον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπολεμοῦντο αἱ Συρακοῦσαι· καὶ ἔκτισε διπλοῦν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἐφοβέριζε τὸν ἐντελῆ τῶν Συρακουσῶν ἐγκλεισμόν· ἐνίκησαν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας μάχας, ὅπου ἔπεσεν ἐνδόξως νικῶν ὁ Λάμαχος, ὥστε οἱ Συρακούσιοι ἀπελπιζόμενοι ἤρχισαν νὰ διαπρεσβεύωσι περὶ συνθηκῶν πρὸς τὸν Νικίαν.

Ποίαν λαμπρὰν ἔκβασιν ἤθελεν ἰδεῖν ὅλον τοῦτο τὸ ἐγχείρημα, ἐὰν ἦτο παρὼν ὁ ὁρμητικώτερος, τολμηρότερος καὶ ζηλωτικώτατος Ἀλκιβιάδης ἀντὶ τοῦ συνεσταλμένου καὶ ἀρρώστου Νικίου! Ὀλίγον ἔλειπεν ἀκόμη ἀπὸ τὴν τελείωσιν τῶν τειχῶν, τὰ ὁποῖα ἤθελαν ματαιώσειν τὴν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου σταλθεῖσαν βοήθειαν, ἥτις ἔδωκεν ἄλλην μορφὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ βοήθεια αὕτη, ἥτις ἔφερε ταχεῖαν καὶ βαθεῖαν πτῶσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἦτο ἐξαιρέτως ἔργον τοῦ μὴ ἀπρακτοῦντος Ἀλκιβιάδου. Μαθὼν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον· „Ἂς δείξωμεν, εἶπεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ζῶμεν.“ Ἐκ Θουρίων μετέβη εἰς τὴν Ἦλιν, καὶ ἐκεῖθεν προσκαλεσθεὶς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους ὑπῆγεν εἰς Σπάρτην. Ἐκεῖ ἀνέλαβε μὲ θαυμαστὴν εὐκολίαν τὴν αὐστηρὰν τῶν Σπαρτιατῶν δίαιταν, καὶ ἔλαβε μεγάλην δύναμιν παρευθὺς μὲ τὸ μαγευτικὸν καὶ ἀξιέραστον ὅλον τοῦ χαρακτῆρός του, ὅστις εἰσεχώρησεν εὐτυχῶς εἰς τὰς μέγα δυναμένας Σπαρτιάτιδας. Ἐστερέονε δὲ τὴν δύναμίν του μὲ συμβουλάς, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐπικινδυνόταται εἰς τὴν πατρίδα του. Πρὸ πάντων ὅμως ἐβοήθησεν ἐπιμονώτατα τὴν δέησιν τῶν Συρακουσίων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Κορινθίων νὰ μεθέξῃ ἡ Σπάρτη ἀπὸ τὸν Σικελικὸν πόλεμον· αἱ παραινέσεις του δι' ἀποδείξεως τῶν σκοπῶν ὅλων, τοὺς ὁποίους εἶχαν συνδέσειν αἱ Ἀθῆναι μὲ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο πρὸς βλάβην τῆς Σπάρτης, ἔκαμαν τὴν ἐνέργειάν των. Ἕως τώρα δὲν ἤθελαν οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ χαλάσωσι φανερὰ τὴν εἰρήνην· τώρα ἀπεφάσισαν. Τὰς Ἀθήνας περιπλεγμένας εἰς δύω πολέμους, ἐνόμιζαν ὅτι τὰς νικῶσιν εὐκόλως· ἐπίστευαν δὲ ὅτι ταύτην τὴν φορὰν εἶχαν καὶ ὅλον τὸ δίκαιον ἐκ μέρους των, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πρὸ ὀλίγου λεηλατήσειν μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἐνῷ αὐτοὶ τὰς ἀρχητέρας εἰσβολάς των ἀπέδιδαν θρησκευτικῶς εἰς τὴν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους γενομένην ῥῆξιν τῆς εἰρήνης (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 4). Ἔστειλαν λοιπὸν εἰς τὰς Συρακούσας βοήθειαν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μὲν ὀλίγοι, ἐφάνησαν δὲ πολλὰ ἀναγκαῖοι εἰς τὴν στενοχωρημένην πόλιν διὰ τοῦ στρατηγοῦ των Γυλίππου. Οὗτος ὁ ἐμπει-

ροπόλεμος καὶ ἐπιτήδειος καὶ σφοδρὸς στρατηγὸς ἔδωκεν εἰς τὰ μέσα τῶν Συρακουσίων ἑνότητα καὶ δύναμιν, τὰ ὁποῖα δὲν ἄφινεν ἕως τώρα νὰ προκόψουν ἡ δημοκρατική των ἀντιζηλία. Ὁ δὲ Νικίας ἦτο βέβαιος εἰς τὰς ἀρχισθείσας συμβιβάσεις· τόσον, ὥστε εἰς μίαν κρισιμωτάτην στιγμὴν ἠμέλησε πάντη τὴν συνειθισμένην του προσοχὴν καὶ φρόνησιν· δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ οὐδὲ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Γυλίππου, ἐπειδὴ τὴν ἐκαταφρόνησεν ὡς οὐδαμινήν. Ἀλλὰ πόσον γρήγορα ἐνόησε τὴν ἀπάτην του! Ὁ Γύλιππος διὰ τῆς δραστηριότητός του ἐσύναξε τάχιστα στρατὸν ἀπὸ τὰς γειτονευούσας πόλεις, ἐπῆρεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὰς Ἐπιπολάς, καὶ μὲ ἀντιτειχισμὸν ἐσωτερικὸν ἐμπόδισε τὴν τελείωσιν τοῦ ἐγκλεισμοῦ τῆς πόλεως. Ὁ στενοχωρημένος Νικίας ἀνήγγειλε τὴν χειροτέρευσίν του εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπρόβαλεν ἢ νὰ ἀνακαλέσωσι τὸν στρατὸν, ἢ νὰ στείλωσι μεγάλην βοήθειαν στρατευμάτων καὶ πλοίων καὶ ἀργυρίου, καὶ ἕνα διάδοχόν του στρατηγὸν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο ἄρρωστος. Ταῦτα ὄχι μόνον ἔγραφε λεπτομερῶς εἰς ἐπιστολήν του, ἀλλὰ παρήγγειλε καὶ τὸν ἄγγελον νὰ τὰ εἴπῃ ἀπὸ στόματος.

Αἱ Ἀθῆναι τότε ἐφοβερίζοντο εἰς τὴν γειτονίαν των, ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται μὲ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶχαν ἐξουσιάσειν τὴν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τέσσαρα μίλια ἀπέχουσαν Δεκέλειαν. Ἐντεῦθεν αἱ ἄλλοτε ἐτησίως γενόμεναι εἰσβολαὶ ἐσυνεχίζοντο τώρα ἀδιακόπως, καὶ κατεστάθησαν ἀφανιστικὸς πόλεμος. Ἡ ἀπὸ τῆς Εὐβοίας τῶν χρειωδῶν εἰσαγωγὴ, ἥτις συνήθως ἐγίνετο διὰ Δεκελείας, ἐδυσκολύνθη, καὶ οἱ δοῦλοι ἔφευγαν ἀγεληδόν. Μὲ ὅλα ταῦτα ἀπεφάσισεν ὁ δῆμος μὲ ζῆλον σχεδὸν ἀπίθανον νὰ συνεχίσῃ τὸν κατὰ τῆς Σικελίας πόλεμον, καὶ νὰ στείλῃ ἐκεῖ νέα στρατεύματα καὶ

δύω δοκίμους στρατηγοὺς, Δημοσθένη καὶ Εὐρυμέδοντα. Ὁ δεύτερος προέπλευσεν εὐθὺς μὲ πλοῖα τινὰ καὶ ἀργύριον. Ὁ δὲ Δημοσθένης κατέδραμε μὲ σκοπὸν ἐκδικήσεως πρῶτον τὴν Πελοπόννησον. Ἔκαμε χαρακώματα εἰς τὸν Λακωνικὸν αἰγιαλὸν διὰ νὰ ἐρημάζῃ ἐκεῖθεν τὴν χώραν, καὶ νὰ κινῇ τοὺς Σπαρτιατικοὺς δούλους εἰς ἐπανάστασιν, καὶ ἐστρατολόγησε μισθοφόρους ἀπὸ τὰς πλησίον νήσους, ἀπὸ τὴν Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν, καὶ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν, τῆς ὁποίας οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι ὑπηρέτουν μὲ μισθὸν *) καὶ τὰ δύω ἀντίπαλα μέρη, διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἔφερνεν εἰς τὴν Σικελίαν. Πρὶν φθάσῃ ἐκεῖ, εἶχε κυριεύσειν ἐξ ἐφόδου ὁ Γύλιππος τὰ τῶν Ἀθηναίων χαρακώματα εἰς τὸ Πλημμύριον ἀκρωτήριον, ὅθεν εἰσέπλευσαν εἰς τὸν μέγαν λιμένα τῶν Συρακουσῶν, καὶ εἶχε λάβειν πλούσια λάφυρα. Προσέτι εἶχαν δοκιμάσειν οἱ Συρακούσιοι κατὰ συμβουλὴν τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ δύω φοραῖς ναυμαχίαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, τὸ δὲ δεύτερον ἐνίκησαν.

Ἡ ὑπὲρ τούτου χαρὰ καὶ ἡ ἐντεῦθεν γεννηθεῖσα θαρραλεότης ἐταπεινώθησαν ὀλίγον, ὅταν ὁ Δημοσθένης μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ στόλον του εἰσέπλευσε, καὶ ἐφανέρονε τὰς ἀνεξαντλήτους πηγὰς καὶ τὴν ἀνίκητον καρδίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἠσθάνθη, ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἢ νὰ διακρίνῃ τὸ πᾶν μὲ ταχεῖαν καὶ τολμηρὰν προσβολὴν, ἢ νὰ παραιτήσῃ ὅλον τὸ ἐπιχείρημα. Διὰ τοῦτο ἐδοκίμασεν εὐθὺς εἰς μίαν πανσέληνον νύκτα νὰ κυριεύσῃ πάλιν τὰς Ἐπιπολὰς, ἀλλὰ τὸ δοκίμιόν του ἀπέτυχεν· ἐπρόβαλε λοιπὸν μετὰ ζήλου νὰ παραιτή-

*) Ὡμοίαζαν κατὰ τοῦτο καὶ διὰ τὴν χώραν των κατὰ πολλὰ μὲ τοὺς σημερινοὺς τῆς Εὐρώπης Ἐλβετοὺς, καθὼς οἱ Ἕλληνες τῆς Θεσσαλίας μὲ τοὺς σημερινοὺς Πολωνούς.

σωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ὁ Νικίας, πρᾶγμα παράξενον, ἀντεστάθη εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἐν τοσούτῳ ἔλαβαν καὶ οἱ ἐχθροὶ νέας βοηθείας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὁ στρατὸς ἐγνώρισεν ἐντελῶς ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ ἐπιστροφή, οὐδὲ ἀντεστάθη πλέον ὁ Νικίας. Τότε συνέβη ἔκλειψις σελήνης· ὁ δεισιδαιμονικὸς φόβος τοῦ πλήθους ἐξυπνίσθη, καὶ ὁ Νικίας, ὅστις δὲν ἦτο ὀλιγώτερον δεισιδαίμων, ἀπεφάσισε νὰ προσμείνωσι τὰς τρὶς ἐννέα ἡμέρας, τὰς ὁποίας ἐδιώρισαν οἱ μάντεις, ἐνῷ καθ' ἡμέραν ἐχειροτέρευεν ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Συρακούσιοι μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων, τοὺς ἐπολέμησαν πάλιν κατὰ θάλασσαν καὶ πάλιν τοὺς ἐνίκησαν. Τώρα ἐπολέμουν ὄχι πλέον διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπερήφανον ἐλπίδα νὰ ἀφανίσωσιν ὅλην τὴν ἐπὶ τῆς Σικελίας πεζικὴν καὶ ναυτικὴν ὑπόλοιπον δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νὰ δοξασθῶσιν ἀπὸ τοὺς συγχρόνους καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους των, ὅτι ἐταπείνωσαν τὴν φοβερὰν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔκλεισαν τὸν λιμένα, διὰ νὰ ἀποκόψωσι τῶν Ἀθηναίων τὴν φυγήν. Ὁ Νικίας αὐτὸς ᾐσθάνθη ὅτι τώρα ἦτο ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ σωτηρίαν των, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ πᾶν μὲ μίαν ναυμαχίαν. Ἐσήκωσε λοιπὸν ὅλους τοὺς στρατιώτας ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ μόνον ἐν χωρίον πλησίον τοῦ λιμένος ἐβάσταξε μὲ ὅπλα, τοὺς ἐκλεκτοὺς ὁπλίτας καὶ ἀκοντιστὰς καὶ τοξότας ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων, καὶ προητοίμασε τὰ πλοῖα ἐναντίον τῶν τοῦ ἐχθροῦ προσβολῶν

Οὕτως ἡτοιμασμένος προσέβαλε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὰ πλοῖα ἐμάχοντο μὲ ἀνήκουστον ἀνδρίαν· καὶ οἱ εἰς τὸν αἰγιαλὸν μείναν-

τες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Νικίας, ἐσυνώδευαν, ὡς ὁ χορὸς εἰς τὸ θεατρικὸν δρᾶμα, τὸν ἀγῶνα μὲ τὰ αἰσθήματά των, τῶν ὁποίων τὴν ἀλλαγὴν ἐπερίγραψεν ὡραῖα ὁ Θουκυδίδης (Ζ. §. 71.), πῶς μετέβαινεν ἀπὸ λύπην εἰς χαράν, ἀπὸ χαρὰν εἰς φόβον, καὶ τελευταῖον διελύθη εἰς γενικὸν κλαυθμὸν καὶ θρῆνον, ὅταν ὁ νικημένος στόλος ἠναγκάσθη νὰ σωθῇ εἰς τὴν ξηράν. Ἡ καρδία ὅλων ἔπεσε καὶ ἐταπεινώθη τόσον, ὥστε τὸ πρόβλημα τοῦ Δημοσθένους νὰ διαπλεύσωσι μαχόμενοι μὲ τὰ ἑβδομήκοντα πλοῖά των, ἀπερρίφθη παντάπασι, μ' ὅλον ὅτι πᾶσα ἐλπὶς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως ἐστηρίζετο εἰς τοῦτο μόνον τὸ μέσον· δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐμπιστευθῶσι πλέον εἰς τὸ ἄπιστον γενόμενον στοιχεῖον τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ἐκίνησαν νὰ ὑπάγωσι διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς φίλους των Σικελούς. Ἀλλὰ μὲ στρατήγημα τοὺς ἐπρόλαβαν οἱ ἐχθροί. Ὁ φεύγων στρατὸς εὕρηκε πανταχοῦ εἰς τὸν δρόμον προπιασμένα τὰ στενά, καὶ ἴδεν ὅτι πανταχόθεν ἐστενοχωρεῖτο μὲ σφοδρότητα ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν· διὰ τοῦτο ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων τὰ στρατεύματα τοῦ Νικίου καὶ τοῦ Δημοσθένους. Πρῶτος ὁ Δημοσθένης ἠναγκάσθη μὲ ἑξακισχιλίους στρατιώτας νὰ βάλῃ κάτω τὰ ὅπλα. Ὁ δὲ Νικίας ἐβάσταξεν ἡμέρας τινὰς περισσότερον, ἔπειτα ἐπολεμήθη, καὶ ἀφοῦ ἔχασε πολλούς, ἐπαραδόθη μὲ τοὺς ἐπιλοίπους. Ἡ τύχη τῶν νικηθέντων ἦτο τρομερά. Εἰς μάτην ὁ Γύλιππος ὕψωσε τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας· μὲ ἀπόφασιν τοῦ δήμου τῶν Συρακουσίων, ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης ἐφονεύθησαν παρὰ τὸν δοθέντα εἰς αὐτοὺς λόγον· οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμάλωτοι κατεβιβάσθησαν εἰς τὰς λιθοτομίας, ὅπου ὑπὲρ τοὺς δύο μῆνας ἐδοκίμασαν μεγάλην δυστυχίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἀπέθαναν. Οἱ δὲ ζήσαντες ἔπειτα, ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ Σικελιωτῶν καὶ Ἰταλιωτῶν Ἑλλήνων, ἐπωλήθησαν

δοῦλοι. Τοιαύτην ἔκβασιν ἔλαβεν ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσειν μὲ τόσην ὑπερηφάνειαν καὶ τόλμην.

---

44. Ἀκολουθία τοῦ πολέμου ἕως τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου.

(412 — 407 πρ. Χρ.)

Ὡς ἀσαφὴς καὶ σκοτεινή τις ἀκοὴ διεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἀγγελία τῆς μεγάλης εἰς Σικελίαν δυστυχίας, ὥστε οἱ πολῖται εἰς τὸν πρῶτον φόβον των δὲν ἔδιδαν πίστιν εἰς τὸ πρᾶγμα *), ἕως οὗ βέβαιαι εἰδήσεις τοὺς ἐπληροφόρησαν, καὶ τοὺς ἔῤῥιψαν εἰς ἔκπληξιν καὶ ἀμηχανίαν. Στερηθέντες τὰ ἄριστα πλοῖα καὶ τοὺς ἀρίστους στρατιώτας των ἔβλεπαν ἤδη μὲ τὸν νοῦν των τοὺς συμμάχους εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὸν τροπαιοῦχον ἐχθρὸν ἔμπροσθεν τῆς πόλεώς των. Ὁ δῆμος ὠργίζετο κατὰ τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν δείξειν αἴσια τοῦ οὐρανοῦ σημεῖα, καὶ κατὰ τῶν ῥητόρων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐξηγήσειν μὲ εὐφράδειαν τοὺς λόγους τοῦ κατὰ τῆς Σικελίας ἐγχειρήματος. Ἠσθάνθη, ὅτι μὲ ὅλην τὴν δημοκρατικήν κυριότητά του, πάντοτε ὑπηρέτησε τὴν ὑψηλοτέραν θέλησιν. Μὲ εὐπείθειαν λοιπὸν συνεμορφώθη ἐπὶ τῆς κατεπειγούσης του χρείας μὲ ἐκείνους, οἵτινες μὲ στερεώτερα φρονήματα καὶ μὲ ὀρθοτέρας γνώσεις τῶν μὴ ἐξηντλημένων ἀκόμη βοηθητικῶν πηγῶν τῆς τῶν Ἀθη-

*) Ξένος τις φθάσας εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ διηγήθη κατὰ πρῶτον εἰς ἓν ἀπὸ τὰ κουρεῖα, ὅπου συνήθως συνανεστρέφοντο οἱ πολυπράγμονες καὶ ἀργοί. Ὁ δὲ κουρεὺς ἀνήγγειλε τὸ κακὸν τοῦτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τὸ ὄνομα τοῦ ξένου, οὐδ' ἠδύνατο νὰ τὸν ἐξανεύρῃ, ὁ παροξυνθεὶς δῆμος τὸν [illegible] εἰς τὰ βασανιστήρια ὡς ταραχοποιήσαντα κακὰς ἀγγελίας.

νῶν πολιτείας δὲν ἔχασαν ἀκόμη καὶ τώρα τὸ θάρρος των. Ἐνῷ ἠναγκάσθη οὕτως ὁ δῆμος νὰ λησμονήσῃ τὴν παλαιὰν δημοκρατικὴν ζηλοτυπίαν του, ἐσηκώθησαν οἱ παντοτεινοὶ ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ὁπότε ἡ ἔνδεια τῆς πολιτείας ἐχρειάζετο τὴν βοήθειαν τῶν πλουσίων, καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπροσκάλει τὸ πνεῦμα τῶν πεπαιδευμένων πλέον παρὰ ποτέ. Ἀντιφῶν, Φρύνιχος, Πείσανδρος, Ἀρίσταρχος καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι τώρα ἐμβῆκαν εἰς τὰ πράγματα, ἐφρόντιζαν νὰ σώσωσι τὴν πολιτείαν δι' ἑαυτούς, καὶ ὄχι διὰ τὸν δῆμον. Πολλὰ ἀπὸ τὰ νεωστὶ ληφθέντα μέτρα, τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ἐνεπιστεύθη εἰς ἐκλελεγμένους γέροντας καὶ φρονίμους ἄνδρας, ἐνήργουν σιωπηλῶς κατὰ τῆς δημοκρατίας, μ' ὅλον ὅτι φανερὰ ἐπροστάζοντο ἀπὸ τὴν ἀνάγκην.

Μὲ τὴν μεγίστην ταχύτητα ἐκτίσθησαν καὶ ὡπλίσθησαν ὅσα ἦτο δυνατὸν πλοῖα, διὰ νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν θαλασσοκρατίαν καὶ τοὺς συμμάχους των, οἱ ὁποῖοι ἤλπιζαν τώρα νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐλευθερίαν των μὲ πολλὰ ὀλίγους κόπους. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕως τὴν Περσίαν διεδόθη ἡ ἀρχίσασα πτῶσις τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως καὶ ἐπροξένησε χαράν, ἐπειδὴ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο ἐστήριζε τὴν ἀσφάλειάν του μᾶλλον εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν γειτόνων του παρὰ εἰς τὴν ἰδίαν του ἰσχύν. Ἐπὶ τῆς πολυχρονίου βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος ἐφάνησαν παντοδαπῶς καὶ λαμπρῶς αἱ ἀῤῥωστίαι, τὰς ὁποίας ἔπασχεν ἐσωτερικῶς. Μετὰ τὸν θάνατόν του (425) ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον ὁ μόνος γνήσιός του υἱὸς Ξέρξης ὁ Β΄ μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἡμέρας, καὶ ὁ φονεύς του Σουγδιανός, νόθος ἀδελφός του μετὰ ἓξ μῆνας ἔπαθε τὸ αὐτὸ ἀπὸ ἕνα ἄλλον νόθον ἀδελφόν του Δαρεῖον τὸν Β΄ (424). Πάντοτε μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐδείχνετο ἡ ἐσωτερικὴ πτῶσις· μέγα

μέρος τοῦ βασιλικοῦ γένους ἐξωλοθρεύθη· μία ἐπα-
νάστασις ἠκολούθει τὴν ἄλλην. Ὁ Δαρεῖος αὐτὸς
ἦτο ἐντελῶς ἀνίσχυρος καὶ ὀλιγομύελος, καὶ ἐδε-
σπόζετο ἀπὸ τὴν γυναῖκά του Παρύσατιν καὶ ἀπὸ
τοὺς εὐνούχους.

Ἡ Σπάρτη ἴδε τὸν ἑαυτόν της εἰς τὴν ὑψηλο-
τέραν μεγαλοφροσύνην παρὰ ποτὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς
Ἑλλάδος. Ἡ Δύσις τὴν εὐγνωμόνει διότι τὴν ἠλευ-
θέρωσεν ἀπὸ τὸν ἐπικρεμάμενον ζυγὸν τῶν Ἀθηναί-
ων· καὶ ἡ Ἀνατολὴ τῆς ὑπέσχετο τὴν αὐτὴν εὐγνω-
μοσύνην διὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόσμενεν ἐξ αὐτῆς βοή-
θειαν. Καὶ δύω Σατράπαι τῆς Μυσίας καὶ τῆς Λυ-
δίας, Φαρνάβαζος καὶ Τισαφέρνης, τὴν ἐκολάκευαν
περιπετέστατα. Διότι ἐπεθύμουν διὰ τῆς τῶν Σπαρ-
τιατῶν βοηθείας νὰ ὑποτάξωσι πάλιν εἰς τὴν Περ-
σικὴν δυναστείαν τὰς παλαιάς των Ἑλληνικὰς ἐν τῇ
μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχαν ὑποτάξειν οἱ
Ἀθηναῖοι. Ἐπιμονώταται ὅμως ἦσαν αἱ προσκλήσεις
τῶν εἰς ἀποστασίαν κλινόντων ἰσχυρῶν συμμάχων
τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως. Λέγω τῆς διὰ τὴν ἐν
Δεκελείᾳ πλησίασιν τῶν Σπαρτιατῶν τολμηρᾶς γενο-
μένης Εὐβοίας, τῆς εἰς τὸν πρότερον πόλεμον ἐπα-
ναστάσης Λέσβου, καὶ τῆς πλουσίας Χίου. Ἐπειδὴ
δὲ, καθὼς λέγει ὁ Θουκυδίδης (Η'. §. 15.), ἡ τε-
λευταία νῆσος ἐνομίζετο μεγίστη πολιτεία μετὰ τὴν
Σπάρτην, διὰ τοῦτο ἐξελαμβάνετο ἡ εἰς ἐπανάστα-
σιν ἀπόφασίς της ὡς βεβαιότατον σημεῖον τῆς ἐξου-
δενώσεως τῶν Ἀθηναίων.

Πόθεν νὰ ἀρχίσωσι τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δια-
φόρων τούτων ἐπιθυμιῶν καὶ προσκλήσεων, δὲν ἦσαν
αἱ γνῶμαι σύμφωνοι εἰς τὴν Σπάρτην. Διότι, μ' ὅλον
ὅτι ἔμειναν ἐδῶ ἀμετάβλητοι οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς
πολιτείας, μ' ὅλον τοῦτο διὰ τὴν κατ' ὀλίγον γεν-
νηθεῖσαν μεγίστην ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν ἐσχη-
ματίσθη ὀλιγαρχική τις φατρία κατὰ τῶν κληρονομι-

κῶν βασιλέων· καὶ τοῦτο ἔγεινε τόσον εὐκολώτερα, ὅσον
ἡ ὑπόληψις τῶν βασιλέων καθὸ στρατηγῶν ἐχάθη κατὰ
μικρὸν ἀπὸ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν Βρασιδῶν καὶ Γυ-
λίππων· εἰς δὲ τὰ πολιτικὰ ἡ δύναμις τῆς Ἐφορίας
τοὺς εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ταπεινωμένους. Τελευ-
ταῖον ἡ γνώμη τῶν Ἐφόρων ἐκρήμνισε τὴν τοῦ βα-
σιλέως Ἄγιδος βοηθουμένη ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην,
ὅς τις ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς ἐκείνου. Διότι ὁ
Ἄγις τὸν ἐμίσει, ἐπειδὴ τὸν ἐλύπει ἡ δύναμις ξένου
ἀνθρώπου, ὅς τις προσέτι τοῦ εἶχε διαφθείρειν καὶ
τὴν γυναῖκα.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσυμβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας
μὲ ἐπιμονὴν νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἐξουσίαν τῆς θα-
λάσσης, νὰ βοηθήσωσι τὴν Χίον καὶ τὴν Λέσβον
καὶ τὰς Ἑλλησποντείους πόλεις, καὶ νὰ ἐπαναστή-
σωσι τὴν Ἰωνίαν. Ὁ ὀλίγον μεταγενέστερος ῥήτωρ Ἰσο-
κράτης (Συμμαχικ. §. 33) ἔκρινε τοῦτο αἰτίαν τῆς μετὰ
ταῦτα πτώσεως τῆς Σπάρτης, ἥτις εἶχε τὴν ἀληθινήν
της δύναμιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὄχι εἰς τὴν θάλασσαν.
Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε προσωπικοὺς σκοποὺς εἰς τοῦ-
το. Ἦτο πολὺ μακράν, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Ἰσοκράτης
(Περὶ τοῦ Ζεύγ. §. 15. 16.), νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παρά-
δειγμα τῶν πρὸ αὐτοῦ, οἵτινες εἶχαν τὴν δυστυχίαν νὰ
ἐξορισθῶσι, καὶ ἀπὸ φόβον τῆς δυνάμεως τῆς πατρί-
δος των καθησύχαζαν. Ἤθελε, κατὰ τὸ τολμηρὸν
πνεῦμά του, νὰ πολεμήσῃ τὴν πατρίδα του μὲ τὰς δυνά-
μεις τῶν ἐχθρῶν της, καὶ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ μὲ τὴν τα-
πείνωσίν της νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ ἐντίμως. Διὰ τοῦτον
τὸν σκοπὸν δὲν ἐπεθύμει ἄλλοτι περισσότερον εἰ μὴ
ἀπὸ τῆς ξηρᾶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ὅμοιον τοῦ χαρακτῆ-
ρός του στοιχεῖον τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς τόπους καὶ
ἀνθρώπους, ὅπου τὸν ἐσύνδεαν παλαιαὶ καὶ μεγά-
λαι σχέσεις νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του αὐθύ-
παρκτον δραστηριότητα. Ἴδε πληρωμένας τὰς ἐπι-
θυμίας του ὁ Ἀλκιβιάδης. Ἡ Σπάρτη ἀπεφάσισε νὰ

καταστήσῃ θαλάσσιον δύναμιν, καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀποστάτας Ἴωνας, καὶ ἐξαιρέτως τὴν Χίον. Καὶ ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτύπησαν τὸν ἀποπλεύσαντα Πελοποννησιακὸν στόλον, καὶ τὸν ἔκλεισαν εἰς ἔρημον τινὰ λιμένα τῆς τῶν Κορινθίων ἐπικρατείας, οἱ δὲ Σπαρτιάται κακοκαρδήσαντες ἤθελαν νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοιαῦτα ἐγχειρήματα, ὁ Ἀλκιβιάδης τοὺς ἀνεθάῤῥυνε μὲ νέαν τόλμην, καὶ τοὺς ἐκατάπεισε νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν πρώτην των ἀπόφασιν.

Καὶ αὐτὸς οὗτος ἐφάνη εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ Σπαρτιάτου Χαλκιδέως μὲ μικρὸν στόλον εἰς τὴν Χίον, καὶ ἐσήκωσε τὴν νῆσον εἰς τακτικὴν καὶ φανερὰν ἀποστασίαν· πληγὴ ἐπικίνδυνος κατὰ τῶν Ἀθηναίων τόσον, ὥστε ὅταν κατὰ πρῶτον τὸ ἔμαθαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐγγίξωσιν ἕνα θησαυρὸν χιλίων ταλάντων, τὸν ὁποῖον ἐταμίευσεν ὁ Περικλῆς διὰ τὴν ἀνάγκην ἂν ποτὲ φανῇ ὁ ἐχθρὸς ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, ἐπειδὴ ἡ ἀξιολογωτάτη πόλις τῶν συμμάχων των ἔδωκε τοιοῦτον κακὸν παράδειγμα, τὸ ὁποῖον πάραυτα ἠκολούθησαν πολλαὶ ἄλλαι, Κλαζομεναί, Τέως, Λέβεδος, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ περίφημος Μίλητος. Προσέτι ὁ Χαλκιδεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔκαμαν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐμπορεῖ ἴσως νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κακίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἡ ἀπὸ τὸν Χαλκιδέα γενομένη κύρωσις καὶ ὁμολογία τῶν δικαίων τῆς Περσίας εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἐξουσίαζεν ἐξ ἀρχῆς, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ ἀπὸ μέρους τῆς Περσίας τασσομένη ἀντὶ τούτου βοήθεια ἦτο πολλὰ μεγάλη. Δηλαδὴ ὑπεσχέθη ὁ Σατράπης νὰ φέρῃ γρήγορα ἕνα Φοινίκιον στόλον, ὅστις ἐξ ἅπαντος ἤθελε δώσειν ἐντελῆ ὑπεροχὴν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἀλλ' οὐδὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν ἄπρακτοι εἰς τοῦτο τὸ μεταξύ. Διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν Σά-

μον ἀπὸ ἐπανάστασιν, ἐδίωξαν ἐκεῖθεν διὰ τῆς συνεργείας των τοὺς ἀριστοκρατικοὺς, καὶ εἰς τὸν δῆμον ἔδωκαν μεγαλητέραν δύναμιν. Ἐφάνησαν ἔξαφνα εἰς τὴν Λέσβον, καὶ οὕτως ἐβάσταξαν τὴν κυριαρχίαν των, ἐνῷ ἔμελλε νὰ ἀποστατήσῃ· μετέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν Χίον, ἐκβῆκαν εἰς αὐτὴν, τὴν ἠφάνισαν, ἐνίκησαν τοὺς κατοίκους εἰς τρεῖς μάχας, καὶ ἐχάλασαν μίαν νῆσον, ἥτις μὲ πολυχρόνιον εἰρήνην καὶ ἐμπορίαν *) ἦτο εἰς μεγάλην ἀκμὴν εὐτυχίας. Ἔπειτα ἐκτύπησαν καὶ τοὺς συμμάχους Πέρσας, Πελοποννησίους καὶ Ἴωνας εἰς τὴν Μίλητον· ἀλλ' ὅταν οἱ Πελοποννήσιοι ἔλαβαν ἐνδυνάμωσιν μεγάλην, ἔκρινεν ἐπικίνδυνον ὁ στρατηγὸς Φρύνιχος διὰ τὴν πολιτείαν του νὰ μάχεται μὲ ἄνισον δύναμιν, καὶ ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Σάμον.

Ἡ μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Τισαφέρνους ἁρμονία ἐταράχθη πάραυτα. Οἱ πρῶτοι ἔστειλαν δέκα πρέσβεις εἰς τὴν Ἰωνίαν διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἀπὸ τοὺς στρατηγούς των. Τίποτε δὲν τοὺς ἐδυσαρέστησε τόσον, ὅσον τὸ μέρος τῆς μὲ τὸν Τισαφέρνην γενομένης συνθήκης, ὅπου ἐγνώριζαν οἱ Σπαρτιάται τὰ δίκαια τῶν Περσῶν εἰς ὅσα ποτὲ ἐξουσίαζαν οἱ βασιλεῖς, ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ ἠδύνατο νὰ συγκαταριθμηθῇ τὸ ἥμισυ τῆς Ἑλλάδος ἕως τῆς Βοιωτίας, τὰ ὁποῖα ὅλα κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἦσαν ὑποτεταγμένα εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὁ Σπαρτιάτης Λίχας, τὸ μὲν διὰ νὰ σώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς πολιτείας του, τὸ δὲ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν γνώμην τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας, οἵτινες ἐξελάμβαναν τὸν Περσικὸν ζυγὸν ἀτιμαστικώτερον παρ' ὅσον τοὺς ἐβάρυνεν ἡ τῶν Ἀθηναίων κυριαρχία, εἶπεν ἀποφασιστικῶς εἰς

*) Ἐξαιρέτως ἔκαμνε μεγάλην ἐμπορίαν μὲ τὰ κρασία της, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐπίσης ποθητά, καθὼς καὶ τῆς Ἀττικῆς τὰ σῦκα.

τὸν Σατράπην, ὅτι παρὰ νὰ δεχθῇ τοιαύτην συν-
θήκην ἐπρόκρινε κάλλιον νὰ παραιτηθῇ τὴν τῶν
Περσῶν βοήθειαν. Τὸ εἶπε δὲ τόσον ἐλευθερώ-
τερα, ὅσον ὁ μὲν Φοινίκιος στόλος δὲν εἶχεν ἔλ-
θεῖν ἀκόμη, καὶ αἱ πληρωμαὶ τῶν μισθῶν ἐγίνοντο
ἀπὸ μέρους τοῦ Τισαφέρνους φειδωλότερα τώρα
παρὰ πρότερον. Διότι ἡ τοῦ Σατράπου ἰδία δολιό-
της ἡ δειχθεῖσα ἕως τώρα εἰς τὰς συμφωνίας
ταύτας, ἥτις εἶχεν ἴσως τὰς αἰτίας της καὶ εἰς τὰς
σχέσεις του μὲ τὰς φατρίας τῆς Περσικῆς αὐλῆς *),
ἔκ τινος χρόνου εἶχε γείνειν ποικιλωτέρα καὶ πολυπλο-
κωτέρα διὰ τῶν συμβουλῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διότι
εἰς τὴν Σπάρτην ἡ προσωπικὸν μῖσος κατὰ τοῦ Ἀλκι-
βιάδου, ἡ φροντὶς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πολιτείας
ἐξέφερε προσταγὴν εἰς τὸν ναύαρχον Ἀστύοχον νὰ
θανατώσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅστις ὡς φίλος μὲν
ἦτο ὕποπτος, ὡς ἐχθρὸς δὲ, ἐπικίνδυνος. Ἀλλ'
ὁ Ἀλκιβιάδης ἐβεβαιώθη σύγκαιρα τὸν κίνδυνον,
καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν Σατράπην.

Μὲ τὴν χαριτωμένην συναναστροφήν, τὴν
ὁποίαν ἔδειξε καὶ ἐδῶ, καὶ μὲ τὴν ὑπηρεσίαν,
τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸν Τισαφέρνην ὅταν ἔγεινεν
ἡ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας συνθήκη, εὐτύχησε νὰ ἀπο-
κτήσῃ ὅλην τὴν πίστιν του, καὶ ἐπροσπάθει μὲ
παντοίους τρόπους καὶ λόγους νὰ τὸν ἐμπλέξῃ εἰς
τὸ ὕφασμα τῶν βουλευμάτων του. Ἡ φρόνησις
(ἀποδείκνυεν εἰς αὐτὸν) ἀπήτει νὰ διατηρῇ τὸν με-
ταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων πόλεμον ἕως νὰ ἀδυ-
νατήσωσι, καὶ ὄχι νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν κρίσιν του μὲ
τὴν ταχεῖαν ἔλευσιν τοῦ Φοινικίου στόλου. Καὶ
συμφέρει, ἔλεγεν, ἡ ὑγιὴς πολιτικὴ τῶν Περσῶν συμ-
ὑπαγορεύει νὰ συμμαχῇ κάλλιον μὲ τὰς Ἀθήνας, αἱ

*) Ἡ Παρύσατις καὶ ὁ νεώτερός της υἱὸς Κῦρος, τῶν ὁποίων
ἡ γνώμη ἐξαιρέτως, ἐζήτουν νὰ κατελύσωσι τοὺς σκοπούς των διὰ
βοηθείας Σπαρτιατικῆς. Ἴσως ἄλλα ἐφρόνει ὁ Τισαφέρνης.

ὁποῖαι μόνον εἰς τὴν θάλασσαν ἰσχύουσι, καὶ ὄχι
μὲ τὴν Σπάρτην, ἥτις εἶναι καὶ διὰ ξηρᾶς ἰσχυ-
ρὰ, καὶ βέβαια τὸν σκοπόν της νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς
Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας (ἤγουν ἀπὸ τοὺς Ἀθη-
ναίους) θέλει θελήσειν νὰ στεφανώσῃ μὲ τὴν ἀπὸ
τοὺς Πέρσας ἐλευθέρωσίν των.

Τῶν λόγων τούτων τὴν ἀλήθειαν πληροφορη-
θεὶς ὁ Τισαφέρνης ἔπραττε συμφώνως μὲ τὰς δο-
θείσας εἰς αὐτὸν συμβουλὰς, καὶ ἡ φρόνησις τοῦ
ἀποδιωγμένου συμπολίτου ἤρχισε νὰ δείχνεται ὠφε-
λιμωτάτη εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀποφασίσας ὁ Ἀλ-
κιβιάδης ὄχι, ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς, νὰ στείλῃ τὰ νε-
κρὰ κόκκαλά του, ἀλλὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ζωντα-
νὸν πνεῦμα του ἀπὸ τὴν ἐξορίαν εἰς τὰς Ἀθήνας,
ἔδειχνεν εἰς τοὺς συντοπίτας του μακρόθεν πῶς ἐμε-
ταχειρίζετο τὴν εἰς τὸν Σατράπην δύναμίν του.
Διὰ τοῦτο ἐκ τοιούτων περιστάσεων ἤρχισε νὰ συν-
δέεται μὲ τὸν εἰς τὴν Σάμον εὑρισκόμενον στόλον
τῶν Ἀθηναίων. Ἐκεῖ ὅμως ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν
τριηράρχων καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν μία προ-
σπάθησις, τὴν ὁποίαν προεδηλώσαμεν ὅταν ἐγεν-
νᾶτο, νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν· διὰ τοῦτο
ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς ἐν Σάμῳ δυνα-
τοὺς, ὅτι τότε θέλει κατορθώσειν τὴν βοήθειαν
τῶν Περσῶν, καὶ θέλει ὑπάγειν καὶ αὐτὸς εἰς
βοήθειάν των, ὅταν καταλύσωσι τὸν δῆμον, ἐπειδὴ
μόνον εἰς τοὺς ἀρίστους ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ·
ἀλλὰ τοῦτο ἦτο δόλος καὶ ὄχι ἀλήθεια, ἐπειδὴ
ἠξευρεν ἐκεῖνος, ὅτι ἀπὸ ἀριστοκρατίαν ποτὲ δὲν
ἦτο ἀσφαλὴς ἡ ἐπιστροφή του. Μόνος ὁ Φρύνιχος,
εἷς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τοῦ στόλου, ἐκατάλαβε τὸν
βαθὺν σκοπὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ἀμφέβαλλεν
εἰς τὰς ὑποσχέσεις του· οἱ δὲ ἄλλοι ἐπίστευσαν
ὅτι ἐπληρώθησαν αἱ ἐπιθυμίαι των· ὁ δὲ πολὺς
ὅμιλος, δελεασθεὶς ἀπὸ τὰς ἐλπίδας τοῦ Περσικοῦ

πλούτου, ὑπετάχθη χωρὶς τὴν θέλησίν του. Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας δὲ ὑπερίσχυσε τελευταῖον ἡ γνώμη, ὅτι μὲ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον ἦτο δυνατὴ ἡ σωτηρία τῆς πόλεως, καὶ ἐστάλθησαν δέκα πρέσβεις νὰ συμφωνήσωσι μὲ τὸν Τισαφέρνην καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην· ἀλλὰ δὲν εὕρηκαν τὴν ἐλπιζομένην εὐκολίαν τῆς τοῦ σκοποῦ των ἐπιτυχίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν ὀνόματι τοῦ Σατράπου ἐζήτει μεγάλα καὶ δεινὰ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· διότι ὁ Τισαφέρνης, ὡς ἐφαίνετο, ἐκατάλαβε καλήτερα τὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου διδασκαλίαν, ἥτις ἀπέβλεπε τὴν φθορὰν τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων· αἱ συμβιβάσεις ἐκόπησαν· καὶ ὁ Τισαφέρνης ἔκαμε μὲ τοὺς Σπαρτιάτας νέαν ὀλιγώτερον ἔντιμον συνθήκην. Καὶ ὅμως εἰς τὰς Ἀθήνας ἐβάλθη εἰς πρᾶξιν ἡ ἀρχισθεῖσα πολιτικὴ μεταῤῥύθμισις. Πρῶτον ἐδολοφονήθησαν πολλοὶ δημοκρατικοί, καὶ ἐξαιρέτως ὁ προειρημένος δυνατὸς δημαγωγὸς Ἀνδροκλῆς· ἔπειτα μὲ τὴν μυστικὴν ὁδηγίαν τοῦ πνευματώδους ῥήτορος Ἀντιφῶντος, καὶ μὲ τὴν φανερὰν τοῦ Πεισάνδρου, Θηραμένους καὶ Φρυνίχου μετεβλήθη ἡ πολιτεία· ἀντὶ τοῦ δήμου ὅλου ἐκλέχθησαν πεντακισχίλιοι, καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες ἔλαβαν τὸν τόπον τῆς μέχρι τοῦδε βουλῆς. Ἡ ὑψηλοτέρα δύναμις τοῦ πνεύματος *) τὴν ὁποίαν εἶχαν οἱ μεταῤῥυθμισταί, ἡ μυστικὴ δυσπιστία, ἥτις ἐσύντριβε τὴν μεγαλητέραν

*) Διότι αἱ περὶ πολιτείας φιλολογικαὶ ἔρευναι, εἰς τὰς ὁποίας ἠσχολοῦντο οἱ σοφώτατοι ἄνδρες, ἀπέῤῥιπταν τὴν δημοκρατίαν ὄχι μόνον ἐκ πάθους, ἀλλ' ἐκ λογικῆς πληροφορίας. Ὄχι χωρὶς εἰρωνείας λέγει ὁ Σωκράτης παρὰ Πλάτωνι. Ἐὰν μὲν πρόκειται λόγος περὶ οἰκοδομῆς, ἐρωτᾷ ἡ πόλις τὸν ἀρχιτέκτονα· ἐὰν περὶ καραβίων οἰκοδομῆς, τὸν ναυπηγόν· περὶ δὲ πολιτείας, συμβουλεύει πᾶς ἕνας, χαλκεύς, ἐμβαδοποιός, κάπηλος, ναύκληρος, πλούσιος, πτωχός.

ἰσχὺν τοῦ δήμου, καὶ ὁ παντοτεινὸς ὁπλισμὸς τῶν πολιτῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀναγκαῖος ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς ἦλθεν εἰς τὴν Δεκέλειαν, ἥρπασαν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ δήμου, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα ἑκατὸν ἐνιαυτοὺς ἀφοῦ ἀπεδίωξε τοὺς τυράννους. Μὲ τὴν δημοκρατίαν ἔμελλε νὰ συνενταφιασθῇ καὶ τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, καὶ ἡ νέα κυβέρνησις ἔπεμψεν εὐθὺς εἰς τὴν Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης, διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ καταστήσωσι μὲ ἡσυχίαν τὴν πολιτείαν καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὴν φοβερὰν δύναμιν τοῦ στρατοῦ.

Τῳόντι δὲ εἰς τὸν στόλον διηγέρθη ἀντίστασις, ἥτις εἰσήχθη κατ' ἀρχὰς μὲν μυστικῶς καὶ βέβαια ὄχι χωρὶς σύμπραξιν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν φίλων του, εὐθὺς δὲ ἔπειτα παρεστάθη φανερά. Οἱ φίλοι τῆς δημοκρατίας, τῶν ὁποίων ἦσαν ἀρχηγοὶ ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Θράσυλλος, ὑπερίσχυσαν, καὶ εἰς μίαν ἐκκλησίαν τοῦ στρατοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἀποβολὴ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ ἡ τήρησις τῆς δημοκρατίας. Ἀπεχωρίσθησαν λοιπὸν μὲ βίαν ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ μέλη ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος ἐξουσιάζοντες τὴν δυνατὴν νῆσον Σάμον ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι αὐτοὶ ἐλευθερώτεροι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, παρὰ αἱ Ἀθῆναι ἀπ' αὐτούς, καὶ ὅτι ἀναπληροῦσι πᾶν τὸ ἐλλεῖπον ἀνακαλοῦντες τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἐφέρθη ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ γνώμην τοῦ Θρασυβούλου καὶ Θρασύλλου, οἵτινες ἦσαν τώρα οἱ στρατηγοῦντες. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἔλειψεν εἰς μίαν γενικὴν τοῦ στρατοῦ ἐκκλησίαν νὰ μεγαλύνῃ τὴν εἰς τὸν Τισαφέρνην δύναμίν του, νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ πολλὰ καὶ λαμπρὰ μέλλοντα, καὶ νὰ τοὺς δώσῃ νὰ συμπεράνωσιν ὅτι ὁ Φοινίκιος στόλος, ὅστις εὑρίσκετο εἰς Ἄσπενδον τῆς Παμφυλίας, ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν ἰδικόν των. Ὁ

στρατὸς ἀπέδειξε παραυτα στρατηγὸν τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ ἐκυριεύθη τόσον ἀπὸ τὰς χαρμοσύνους ἐλπίδας, ὥστ' ἐλησμόνησε τὸν ἀκόμη ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἤθελεν εὐθὺς νὰ δράμῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ὀλιγαρχικούς. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φρόνησις ἀνεδείχθη κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀνωτέρα πάθους ἐπικινδύνου, ἐκρατήθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις ἀπὸ τὸ τοιοῦτον κίνημα, καὶ ὑπῆγεν εὐθὺς εἰς τὸν Τισσαφέρνην διὰ νὰ συμφωνήσῃ, ἢ διὰ νὰ φανῇ εἰς τὸν στρατὸν ὅτι ἐσυμφώνησε μετ' αὐτοῦ τὰ πάντα.

Τώρα εὑρέθη φανερὰ εἰς θέσιν, τὴν ὁποίαν ἐμπορεῖ νὰ ἐκλάβῃ τις δικαίως ὡς τὸ τέλος τῶν μέχρι τοῦδε πολιτικῶν του ἐνεργειῶν· καθὸ μὲν στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο φοβερὸς εἰς τὸν Τισαφέρνην, καθὸ δὲ τούτου φίλος ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ μὲ τὰς δύω σχέσεις του ἐτάραττε καὶ ἐσύγχυζε τὴν μεταξὺ Σπάρτης καὶ τοῦ Σατράπου ἐμπιστοσύνην. Εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον ἐψιθύριζαν φανερὰ ἐναντίον τοῦ Τισαφέρνους καὶ τοῦ Ἀστυόχου, τὸν ὁποῖον ἐκατηγόρουν ὡς συμφωνήσαντα μετ' ἐκείνου, ὅτι ἐνῷ στασιάζουν τὰ τῶν Ἀθηναίων, αὐτοὶ ἀμελοῦν νὰ τοὺς κτυπήσωσιν· ἔπειτα συνεκροῦοντο δημοσίως, ἕως οὗ ἐλθὼν ὁ Μίνδαρος διάδοχος τοῦ Ἀστυόχου εἰς τὴν ναυαρχίαν ἔδωκε τέλος εἰς τὰς ἀνησύχους ταύτας κινήσεις. Καὶ ὁ Τισαφέρνης ἐφάνη πάλιν ἐπιῤῥεπέστερος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη ἐκ νέου τὸν Φοινίκιον στόλον. Ἀλλὰ ὁ στόλος καὶ ταύτην τὴν φορὰν δὲν ἐφάνη, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἤξευρε νὰ καταπείσῃ τὸν στρατόν, ὅτι καὶ τοῦτο ἦτο πάλιν καρπὸς τῶν ἐνεργειῶν του.

Ἡ αὐξάνουσα αὕτη δύναμις τοῦ Ἀλκιβιάδου ἤρχισε νὰ γεμίζῃ τὰς καρδίας τῶν εἰς τὰς Ἀθή-

νας ὀλιγαρχικῶν μὲ φόβον καὶ φροντίδα, καὶ οἱ δημοκρατικοί, οἱ μὲν ἀθῷοι, οἱ δὲ φιλόδοξοι ἐκινοῦντο πάλιν ἰσχυρότερα. Ἐκατήντησαν εἰς σφοδρὰς ταραχάς, καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο μήπως οἱ ὀλιγαρχικοὶ καλέσωσι τὸν πλησίον εὑρισκόμενον Πελοποννησιακὸν στόλον, καὶ διὰ τῆς βοηθείας του κρατήσωσι τὴν πόλιν μὲ ὁποιανδήποτε συνθήκην. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἔκριναν παρὰ νὰ βοηθήσωσι μίαν φατρίαν εἰς τὰς Ἀθήνας κάλλιον νὰ τοὺς ἀφήσωσι νὰ συντρίβωνται μὲ τὴν διχόνοιαν. Ἐνῷ λοιπὸν εἰς τὰς σφοδρὰς ἀλληλομαχίας των ἐπρόσμεναν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὸν ἐρχομόν του εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὁ δῆμος ἐφοβεῖτο, παρέπλευσεν ἀνελπίστως ὁ Σπαρτιατικὸς στόλος τὸ Σούνιον καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὅπου μεταξὺ Ἐρετρίας καὶ Ὠρωποῦ ἐκτύπησε τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ τέλος δὲν ἔμεινε πολλὴν ὥραν ἀμφίβολον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν, ἔχασαν εἴκοσι πλοῖα καὶ τὴν νῆσον Εὔβοιαν, ἥτις μετὰ τὴν μάχην ἐκηρύχθη ἐλευθέρα. Αὕτη ἦτο ἡ σκληροτέρα πληγὴ *) ἀφ' ὅσας ἐδοκίμασαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸν πόλεμον, καὶ τώρα ἐκυριεύετο ὁ Πειραιεὺς εὐκόλως καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐξηφανίζοντο, ἐὰν δὲν ἦσαν οἱ Σπαρτιάται συνεσταλμένοι ἐπίσης ὅσον ἦσαν τολμηροὶ καὶ δραστήριοι οἱ Ἀθηναῖοι. Οὗτοι ἐνεθαῤῥύνθησαν ταχέως· ἔλαβαν ὅλα τὰ δυνατὰ ἀσφαλιστικὰ μέτρα, ἔδωκαν ἄλλην μορφὴν εἰς τὴν πολιτείαν. Συνεκαλέσθη ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἥτις ἐκαθαίρεσε τοὺς τετρακοσίους· ἔδωκε μετοχὴν τῆς πολιτείας εἰς τοὺς ὅσοι εἶχαν τέλειον ὁπλισμόν, ἐσήκωσε

*) Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ καρπωθῶσι την χώραν των, ἔφερναν τὰ χρειώδη ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν, καὶ μάλιστα κρέας, διότι ἐκεῖ ἐσταύλιζαν τὰ ποίμνιά των. Ἡ Εὔβοια ἦτο εἰς αὐτοὺς πάντα, λέγει ὁ Θουκυδίδης Η', §. 95.

τὸν μισθὸν ἀπὸ τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς *), καὶ ἐνταυτῷ ἀνεκάλεσε τὸν Ἀλκιβιάδην ἀπὸ τὴν ἐξορίαν.

Προσέτι καὶ ἡ τύχη αὐτὴ ἐφάνη, ἀφοῦ ἐφιλιώθησαν οἱ διαφερόμενοι εἰς τὴν πόλιν, ὅτι ἠθέλησε νὰ φιλιωθῇ μαζή τους. Ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος, ὅς τις ἠπατήθη πάλιν ἀπὸ τὸν Τισαφέρνην, καὶ ἔσπευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ ἐνταμωθῇ μὲ τὸν Φαρνάβαζον, ἐκτυπήθη ἐκεῖ δὶς ἀπὸ τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων (411)· τὴν δευτέραν φορὰν διέκρινε τὴν νίκην ὁ ἀπὸ τὴν Σάμον μὲ δεκαοκτὼ πλοῖα ἀνελπίστως φθάσας Ἀλκιβιάδης. Οἱ Σπαρτιάται ἔχασαν τριάκοντα τριήρεις, καὶ ἴσως ὅλος ὁ στόλος των ἤθελε πέσειν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, ἐὰν ὁ Φαρνάβαζος δὲν ὑπεράσπιζε γενναιότατα τὰ εἰς τὴν ξηρὰν προσπεσόντα Πελοποννησιακὰ πλοῖα. Πλήρης ἀντιζηλίας κατὰ τοῦ Φαρναβάζου ὁ Τισαφέρνης ἦλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ πιάσας ἐκεῖ τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν ἔστειλεν εἰς τὰς Σάρδεις διὰ νὰ ἀπολογηθῇ καὶ ἔμπροσθεν τῆς αὐλῆς του καὶ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφυγεν ἐκεῖθεν ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ μάλιστα, ἐὰν αὐτὸς δὲν τὸ εἶπε μὲ δόλιον τρόπον, ὄχι χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ Σατράπου (Πλούτ. Ἀλκιβ. §. 28.). Ἐν ταυτῷ δὲ τὰ πεποιημένα πλοῖα ὑπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἦλθαν νέαι ἐνδυναμώσεις.

Ὁ Μίνδαρος ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς ζημίας του, ἀλλὰ τὸν ἐπρόλαβεν οὗτος. Ἦτο βέβαιος, ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἂν κτυπηθῶσι καιρίως ἤθελαν ἀναγκασθῆν νὰ ἐκκλεισθῶσιν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ξηράν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἠδύνατο νὰ τοὺς κόψῃ τὴν

*) Ὁ Θουκυδίδης (Η', §. 97.) ἐπαινεῖ τὴν ὡραίαν ταύτην σύγκρασιν τῆς ἀριστοκρατίας μὲ τὴν δημοκρατίαν εἰς ταύτην τὴν πολιτείαν.

κοινωνίαν ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς θησαυρούς, κατὰ τῶν ὁποίων εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνταγωνισθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐνθουσιάσας τὸν στρατὸν μὲ τὸ πῦρ τῆς ἀνδρίας του ὥρμησε κατὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου, ὅς τις ἵστατο εἰς τὴν Κύζικον, τὸν ἐκτύπησεν, ἐκβῆκεν εἰς τὴν ξηράν, ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ πλοῖα των (410). Ἡ ζημία αὕτη ἔφερεν εἰς παντελῆ ἀπελπισίαν τοὺς μὲ ὀλίγα τινὰ πλοῖα ὑπολοίπους Σπαρτιάτας· ἠγγέλθη δὲ εἰς τὴν Σπάρτην ἀνελπίστως ἡ φθορὰ διὰ τῆς ἑξῆς Λακωνικῆς ἐπισήμου ἐπιστολῆς: „Ἐχάθησαν τὰ καλά· ὁ Μίνδαρος ἐσκοτώθη. πεινῶσιν οἱ ἄνδρες· ἀποροῦμεν τί νὰ κάμωμεν;" *) Ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη αὐτὴ ἠπόρει τί ἄλλο νὰ κάμῃ εἰμὴ νὰ στείλῃ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Ὁ δημαγωγὸς ὅμως Κλεοφῶν, ὅς τις μετὰ Κλέωνα, Ὑπέρβολον καὶ Ἀνδροκλῆν διεδέχθη τὴν δημαγωγίαν, ἐμπόδισε τὸ νὰ τὴν δεχθῇ ὁ δῆμος, εἰς τὸν ὁποῖον αἱ νῖκαι αὗται ἔδωκαν νέας πτέρυγας. Ὁ Θρασύβουλος μὲ πεντήκοντα πλοῖα καὶ χιλίους ὁπλίτας καὶ ἑκατὸν ἱππεῖς ἐστάλθη διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅς τις μὲ ταχυτάτην σφοδρότητα κατεδίωκε τὰ κέρδη τῆς νίκης του. Ὑπέταξε πόλεις τινὰς παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, τὰς ἠργυρολόγησε· πρὸ πάντων δὲ ἐπροσπάθησε νὰ ματαιώσῃ τοὺς ἐχθρικοὺς σκοποὺς τοῦ Φαρναβάζου, ὅς τις ἔβαλεν ὅλα του τὰ δυνατὰ νὰ στηρίξῃ τοὺς δυστυχήσαντας Σπαρτιάτας, καὶ μὲ παντοδαπὰς βοηθείας νὰ τοὺς ἐνθαῤῥύνῃ νὰ συνεχίσωσι τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν

*) „Ἔῤῥει τὰ καλά. Μίνδαρος ἀπεσσούα· πεινῶντι τ' ὤνδρες· ἀπορίομες τί χρὴ δρῆν." Ξενοφ. Ἑλλην. Α', α, 23. Πρβ. Πλούταρ. Ἀλκιβ. §. 28. ἐκδ. Κοραῆ. Κ.

ἀκμάζουσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηναίων. Ἐκτυπήθη δύω φοραῖς εἰς τὴν ξηρὰν θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἄβυδον (409), καὶ μάλιστα τὴν δυνατὴν Χαλκηδόνα (408), καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς ἐξισασμὸν τινὰ μὲ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὅλαι αἱ παραθαλάσσιοι πόλεις ἦλθαν πάλιν ὑποκάτω εἰς τὰς Ἀθήνας· αἱ παλαιαὶ τοῦ χρυσοῦ πηγαὶ ἠνοίχθησαν ἐκ νέου, καὶ ἡ κυρίευσις τοῦ Βυζαντίου (408), τὸ ὁποῖον ὑπέταξεν ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ Θρᾳκικὴν βοήθειαν, ἔδωκε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν ἀνενόχλητον εἰσκομιδὴν τοῦ ἀναγκαιοτάτου σίτου.

Τοιουτοτρόπως ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ὑπῆρξεν ἐπικινδυνότατος ἐχθρὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἀποκατέστησε πάλιν ἐντελῆ τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα ταύτης τῆς πόλεως· καὶ περιλαμπόμενος ἀπὸ τοῦτο τὸ κλέος ἐπεθύμησεν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἐξαναΐδῃ τὴν πατρίδα του. Ἀφοῦ προέστειλε μέρος τοῦ στόλου του, καὶ ἄλλο μέρος ἀφῆκε νὰ περιπλέῃ τοὺς Θρᾳκικοὺς αἰγιαλοὺς πρὸς ἐντελῆ ἀποκατάστασιν καὶ θεμελίωσιν τῆς τῶν Ἀθηνῶν κυριαρχίας, αὐτὸς μὲ ὀλίγα πλοῖα ὑπῆγε πρῶτον εἰς τὴν Σάμον, καὶ ἐσύναξεν ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν ἱκανὴν ἀργυρίου ποσότητα, καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅλαι αἱ τριήρεις ἦσαν στολισμέναι μὲ ἀσπίδας καὶ ὅπλα λαφυραγωγημένα· τὰ ἀκροστόλια διακοσίων περίπου ἐχθρικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐσύντριψαν, ἐφέροντο εἰς κοινὴν ἁπάντων θέαν· πολλὰ ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους ἐπαρθέντα πλοῖα ἐσύροντο ὄπισθεν ὡς ταπεινοὶ δοῦλοι. Ἀπὸ ταῦτα τῆς δόξης τὰ τρόπαια περικυκλωμένος ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπλησίαζεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐκεῖ τὸν ἐπρόσμεναν ἀναρίθμητον πλῆθος τοῦ δήμου νὰ θαυμάσωσι τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζαν τώρα σωτῆρα τῆς πολιτικῆς των ὑπάρξεως.

Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἀμφίβαλλεν ἀκόμη ἂν τὸ

μῖσος τῶν ἐχθρῶν του δὲν ἤθελε φέρειν δυσηχίαν τινὰ εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἁρμονίαν, καὶ δὲν ἐκβῆκε πρότερον ἀπὸ τὴν τριήρη ἕως οὗ ἴδεν εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοὺς φίλους του· τότε ἐξῆλθεν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πεπυκνωμένα καὶ ἀλαλάζοντα καὶ μ' εὐφημίας ὑποδεχόμενα αὐτὸν πλήθη, καὶ πρῶτον μὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν βουλὴν, ἔπειτα εἰς τοῦ δήμου τὴν ἐκκλησίαν. Ἐδῶ ὡμίλησε περὶ τῶν παρελθόντων μὲ πόνον καὶ μὲ φειδὼ κατὰ τὴν συνήθη του τέχνην, περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος μὲ ἐλπίδα καὶ φαιδρότητα· ὁ δῆμος τὸν ἀνέδειξεν εὐθὺς στρατηγὸν αὐτοκράτορα καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· τὸν ἔδωκεν ὀπίσω τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν του, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς ἱερεῖς νὰ ἀναιρέσωσι τὰς κατάρας, τὰς ὁποίας εἶχαν τὸν καταρασθῆν ὡς βεβηλωτὴν τῶν Ἐλευσινίων. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπολογηθῇ καὶ νὰ ἀθωωθῇ ἰσχυρότερα εἰς τὰ ὀμμάτια τοῦ δήμου ἀπὸ τὴν τότε γενομένην κατηγορίαν, καὶ διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὰς εὐλογίας ὅλων τῶν σεβομένων τὰ μυστήρια ταῦτα, ἔμεινεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς Ἀθήνας ἕως οὗ ἔφθασεν ἡ ἐννεαήμερος αὐτῶν ἑορτὴ (κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου). Κατὰ τὴν ἕκτην αὐτῆς ἡμέραν ἐφέρθη μὲ πανηγυρικὴν προπομπὴν τὸ εἴδωλον τοῦ Ἰάκχου (οὕτως ὠνομάζετο ὁ Βάκχος εἰς τὰ μυστήρια) εἰς τὸ λεγόμενον ἱερὸν ὄρος ἕως τῆς Ἐλευσῖνος, ὅπου αἱ συνοδεύουσαι τὴν πομπὴν χιλιάδες ἐγέμιζαν τὸν ἀέρα μὲ τὰς κραυγάς: Ἴακχε! Ἴακχε! Ἀφοῦ οἱ Σπαρτιᾶται ὠχυρώθησαν εἰς τὴν Δεκέλειαν, ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ ὑπὲρ πάντα πολύτιμος αὕτη χαρὰ, ἐπειδὴ τότε μόνον διὰ θαλάσσης ἠδύναντο νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Τώρα τοὺς ἐπροξένησεν ὁ Ἀλκιβιάδης τὴν ἐξ ἐτῶν πολλῶν χαμένην εὐχαρίστησίν των. Διέταξε τὴν πομπὴν, τὴν ὑπεράσπισε μὲ τὸ στράτευμά του, ὥστε δὲν ἠδύναντο οἱ Σπαρτιᾶται νὰ τὴν

πειράξωσι, καὶ ἀπέκτησε μὲ τοῦτο δόξαν, ἥτις εἰς τὰ ὀμμάτια τοῦ δήμου ἐφαίνετο πλέον τι παρὰ μία κατωρθωμένη μάχη, καὶ ἐθεωρεῖτο ἐξαίρετός τις λάμψις τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυνάμεώς του.

Διὰ τοῦτο τίποτ' ἄλλο δὲν ἐφοβοῦντο πλέον οἱ δυνατώτεροι καὶ ἐγκριτότεροι τῆς πόλεως παρὰ μήπως ὁ μεθυσμένος ἀπὸ τοῦτο τὸ σέβας δῆμος ἀναδείξῃ τὸν ἀγαπητόν του ἀπεριόριστον μονάρχην τῆς πόλεως, καθὼς τωόντι τινὲς ἐπρόβαλαν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸν ὑψώσωσιν ὑπεράνω τῶν νόμων διὰ νὰ μὴ δύνανται πλέον οἱ νόμοι νὰ κάμωσι πάλιν κατάχρησιν ἐναντίον του. Ἐὰν λοιπὸν, κατὰ τὸν λόγον παλαιοῦ ἱστοριογράφου, δύω Ἀλκιβιάδαι ἠδύναντο νὰ ἀφανίσωσιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἦτο μ' ὅλον τοῦτο ὁ εἷς τόσον φοβερώτερος, ὅσον ἐναντίον του δὲν ἠδύνατο νὰ σταθῇ κἀνεὶς δεύτερος. Διὰ τοῦτο ἡτοίμασαν τὴν νέαν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιώρισαν ἑκατὸν τριήρεις, μὲ ζῆλον μέγαν. Ὅλοι, ὅσοι τὸν ἐμίσουν ἢ τὸν ἐφοβοῦντο, ἠσθάνοντο ὅτι ἐχώρει πολλὰ ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἀφανισμόν του. Διότι, ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἐπίστευεν ἀδιστάκτως, ὅτι τίποτε δὲν ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τύχην του, εὐκόλως ἠδύναντο τὴν μικροτάτην ἀποτυχίαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς αἰτίαν τὴν κακήν του θέλησιν. Πρόσέτι μεταβολαὶ προσώπων εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἀντέτασσαν τώρα μεγαλητέρας δυσκολίας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου.

45. Λύσανδρος.

Ἡ εὐτυχία τῶν Ἀθηναίων ἔφερε τοὺς Σπαρτιάτας εἰς βαθεῖς συλλογισμοὺς, μὲ ποίαν δύναμιν νὰ ἀπαντήσωσι τὸ προσερχόμενον κακόν. Καὶ ἡ

εἱμαρμένη τοὺς ἔδωκε τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα, ὁποῖον ἐχρειάζοντο. Εἰς μὲν τὴν αὐστηρότητα τῆς διαίτης καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ χαρακτῆρος ἦτο Σπαρτιάτης. Εἶχε δὲ προσέτι ἐξ ἐναντίας τὴν ἀλλοτρίαν σχεδὸν τῶν Σπαρτιατῶν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ ἐφευρίσκῃ βουλὰς μὲ δόλον καὶ σύνεσιν, καὶ ἔπειτα νὰ τὰς ἐκτελῇ μὲ τὸ πῦρ τῆς ὀξύτητος. Τὴν ἀπάτην καὶ ψευδολογίαν *), ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὴν Σπάρτην ὡς πρὸς τὰς συναλλαγὰς μὲ τοὺς ξένους, ἀνεβίβασεν οὗτος ἕως τὴν ἀσυνειδησίαν. Τοῦτο δείχνεται ἀπὸ τὸ ἀπόφθαγμά του: Ὅτι τοὺς μὲν παῖδας μὲ τοὺς ἀστραγάλους, τοὺς δὲ ἄνδρας πρέπει νὰ ἀπατᾷ τις μὲ τοὺς ὅρκους. Ἐσυνείθιζε προσέτι νὰ λέγῃ, ὅτι: Ὅπου δὲν φθάνει ἡ λεοντῆ, ἐκεῖ πρέπει νὰ προσράπτωμεν καὶ τὴν ἀλωπεκῆν, δόγμα τὸ ὁποῖον εἰς πόλιν, ὅπου ἐξουσίαζαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, ἦτο πάντη ἀπρεπέστατον. Μὲ τὸν Ἀλκιβιάδην ὡμοίαζε κατὰ τὴν δολιότητα καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς δὲν ἤθελε νὰ ὑπουργῇ, ἀλλὰ νὰ κυριεύῃ τὴν πατρίδα του. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, τὸν ὁποῖον ἐχρειάζοντο τώρα οἱ Σπαρτιάται, ἀνεδείχθη ναύαρχος· ἀρχὴ, τὴν ὁποίαν κατὰ νόμους δὲν ἐλάμβαναν οἱ βασιλεῖς, καὶ διὰ τοῦτο περιώριζεν ἐπισήμως τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. (Ἴδε Ἀριστοτ. Πολιτ. Β', 9.)

Ἀλλ' ἐπίσης ἔγεινεν ἄνισος καὶ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὠφέλιμος ἡ σχέσις μὲ τὴν Περσίαν, ἥτις ἕως τώρα ἐκύτταζε μὲ χαρὰν τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς, ὁ μεγαλήτερός της ἐχθρὸς, ἔκαμνε πρὸς τὸν ἑαυτόν της. Τὸν τόπον τοῦ Τισαφέρνους, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ τὸν τρόπον του ἔκαμεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἂν ὄχι ὠφέλιμον, τοὐλάχιστον

*) Οἱ Λακεδαιμόνιοι, λέγεται παρὰ Θουκυδίδῃ, φυλάττουν τιμιότητα εἰς τὰ ἐγχώρια συναλλάγματά των· πρὸς δὲ τὰ μετὰ τῶν ξένων κρίνουν ἀπαρακαλύπτως τὸ ἀρεστόν των ἀξιέπαινον, καὶ τὸ ὠφέλιμον ὡς δίκαιον.

ἀβλαβῆ, ἔλαβε τώρα ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως Δαρείου Κῦρος. Ὁ ἄναξ οὗτος, ἀγαπώμενος ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν μητέρα του Παρύσατιν, ἀνεδείχθη μὲ τὸ μέσον της Σατράπης ὅλης τῆς παραθαλασσίου ἢ ἐμπροσθινῆς Ἀσίας (407). Ἀναμφιβόλως ἠδύνατο ἐδῶ νὰ ἀποκτήσῃ ὅλα τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο ἐφεξῆς νὰ ἀγωνισθῇ περὶ τοῦ θρόνου, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἐπροτίμα νὰ ἴδῃ αὐτὸν παρὰ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του Ἀρταξέρξην. Ὁ Κῦρος λοιπὸν ἐπίσης χρειαζόμενος βοήθειαν καθὼς καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπρόκρινε τὸν Λύσανδρον παρὰ τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν φίλον τοῦ κεκρυμμένου ἐχθροῦ του Τισαφέρνους, καὶ ἐπροτίμησε τὴν πολυάνθρωπον καὶ διὰ ξηρᾶς ἀνδρείαν Πελοπόννησον παρὰ τὰς κατὰ θάλασσαν ἰσχυρὰς Ἀθήνας.

Εἰς ταῦτα τὰ νέα περιστατικὰ ὁ πόλεμος τώρα κατὰ πρῶτον ἤθελε περιπλεχθῆν περισσότερον, ἐὰν ἡ ἄστατος γνώμη τῶν Ἀθηναίων δὲν ἤθελεν ἐκβάλλειν ἀπ' αὐτοῦ πάραυτα τὸν μέγαν μοχλὸν, δηλαδὴ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὅταν οὗτος μὲ ἑκατὸν τριήρεις καὶ δεκαπέντε χιλιάδας ὁπλιτῶν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἱππεῖς, ἀφοῦ διέτριψε τρεῖς μῆνας, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἤλπιζαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι μετὰ τὴν νικημένην Ἑλλήσποντον εὐθὺς ἔμελλαν νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν Χίον καὶ τὴν ἄλλην θάλασσαν. Ἀλλὰ παρευθὺς ἡ πρώτη προσβολὴ, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν ἀπὸ Σπαρτιάτας κυριευμένην Ἄνδρον, ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' ἠγανάκτησεν ὁ δῆμος εἰς ἔσχατον βαθμὸν διὰ δυστυχίαν δευτέραν, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὸ Νότιον.

Ἐκεῖ ἔστεκεν ἀραγμένος μὲ ὅλον του τὸν στόλον ὁ Ἀλκιβιάδης πλησίον τοῦ Λυσάνδρου, ὅςτις

ἦτο εἰς τὴν Ἔφεσον· ἐκεῖ ἐπροσπάθει ὁ εἷς νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τὸν ἄλλον τὴν ἁρμοδίαν εὐκαιρίαν. Ἀλλ' ὁ μὲν Λύσανδρος ἦτο ἄφροντις, ἐπειδὴ ὁ Κῦρος, ὅςτις μὲ ζῆλον τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι ἀνάγκης πεσούσης ἐχώνευε τὸν χρυσοῦν θρόνον του πρὸς βοήθειάν του, τὸν εἶχε πληρώσειν πᾶν λείψανον τῆς μισθοφορίας του· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης εἶχε πολλὰς φροντίδας καὶ κόπους νὰ συνάζῃ ἀργύριον, καὶ ἀργυρολογῶν σκληρῶς τὰς πόλεις ἠναγκάζετο συχνάκις νὰ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸν στόλον του. Εἰς ἕνα τοιοῦτον καιρὸν, ὁπότε ὁ Ἀλκιβιάδης ἔλειπεν εἰς τοὺς Κᾶρας διὰ νὰ φορολογήσῃ, εἶχε προστάξειν ῥητῶς τὸν κυβερνήτην τῶν πλοίων του Ἀντίοχον, νὰ μὴ ἐμβῇ εἰς κάμμίαν ναυμαχίαν μὲ τὸν Σπαρτιατικὸν στόλον ἐνῷ λείπει αὐτὸς, μηδὲ ἐὰν ἐκεῖνοι τοῦ δώσωσιν αἰτίαν· ἀλλ' οὗτος, ἴσως πλέον ἀπὸ ἀπροσεξίαν παρὰ ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἐδέχθη τῶν Πελοποννησίων τὴν προσβολήν. Εὐθὺς ἔσπευσεν ὁ Λύσανδρος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ἐπειδὴ τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἐπλησίαζαν κατ' ὀλίγα, ἐστράφη αὐτὸς μὲ ὅλον τὸν στόλον του ἐναντίον των, καὶ τὰ ἔτρεψεν εἰς φυγήν.

Ἡ ζημία μὲν τῶν Ἀθηναίων ἀναβαίνουσα εἰς πεντήκοντα τριήρεις δὲν ἦτο σημαντικὴ, καὶ οἱ ῥύποι τῆς ἀτιμίας ἐφάνησαν ἀποπλυμμένοι, ὅταν δραμὼν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπροκάλει, ἐὰν καὶ ματαίως, εἰς ναυμαχίαν τὸν Λύσανδρον. Ἀλλ' ὅμως οἱ εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐχθροί του ἐνηγκαλίσθησαν μὲ ἐπιθυμίαν τὸ σύμβαμα τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἐλπὶς νὰ λαμβάνωσι θησαυροὺς ἀπὸ τὴν Περσίαν ἢ νὰ τοὺς στερήσωσι τὸν ἐχθρόν των (ἐλπὶς, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ φόβος μὴ τυραννήσῃ ὁ Ἀλκιβιάδης τὴν πόλιν ἐκρύπτετο ἕως τώρα εἰς τὸν βυθὸν τῆς καρδίας των), διὰ τοῦτο ὁ δῆμος, ὅςτις ἠπατήθη καὶ εἰς τὰς ἄλ-

λας του ἐλπίδας, ἔγεινε δεκτικώτερος τῶν κατηγοριῶν τῶν ἐχθρῶν του. Διὰ τοῦτο τώρα ἡ συχνὴ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ ἀπουσία του ἀπεδόθη εἰς αἰτίαν τὴν ἀσέλγειάν του *), ἥτις εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς τρυφηλῆς Ἰωνίας ἰχνηλάτει νέας ἀπολαύσεις· ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν εἰς τὸν Ἀντίοχον καθὼς καὶ εἰς ἄλλους τοῦ στόλου, ἐξηγήθη ὡς συμμέθεξις καὶ κοινωνία τῶν ἡδυπαθειῶν του· μὲ τοιούτους λόγους ἐξηγήθησαν τὰ παράπονα τῶν εἰσέτι ὑποτελῶν εἰς τὰς Ἀθήνας πόλεων διὰ τὰ βάρη τῶν φορολογιῶν δίκαια καὶ καταδικαστικὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου· καὶ τελευταῖον ἡ κτίσις στερεοῦ φρουρίου εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον ἐξελήφθη ὡς ἀπόδειξις ὅτι ἔτριφε σκοποὺς ἰδιαιτέρους, καὶ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν πατρίδα του. Ἠμπορεῖ βέβαια νὰ ἀπηλπίσθη ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπ' αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐκαθαίρεσεν αὐτὸν καὶ τὸν Θρασύβουλον ἀπὸ τὰς ἀξίας των, ὑπῆγε μὲ ἡσυχίαν καὶ ἐκατοίκησε τὸ φρούριον ἐκεῖνο (Ἴδε Διόδωρ. ΙΓ', 74.). Ἀντὶ τούτου ἐκλέχθησαν δέκα στρατηγοὶ (ὁ Κόνων ἦτο ὁ ἀξιολογώτερος τούτων), καὶ οὕτως ἡ ἑνότης τῆς κυβερνήσεως διασχισθεῖσα ἀσκόπως διέφθειρε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἤλλαξε καὶ ἡ Σπάρτη κατὰ τοὺς νόμους της τὸν ναύαρχόν της, καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ Λυσάνδρου ἔστειλε τὸν Καλλικρατίδαν, ὄχι πρὸς ὄφελος τῶν πραγμάτων της, ἐπειδὴ ὁ Λύσανδρος, ὅς τις ἀνεχώρησε δυσαρέστως, ἔσπειρε κάποια ἐμπόδια εἰς τὸν δρόμον τοῦ διαδόχου του. Ἔστειλεν εἰς τὸν Κῦρον ὀπίσω τὸ ἐκ τῆς βοηθείας του εὑρισκόμενον ἀκόμη ἀργύριον διὰ νὰ ῥίψῃ εἰς ἀμηχανίαν τὸν Καλλικρατίδαν, καὶ τὸν ἐπαρακίνησε νὰ λάβῃ τόνον μεγαλοπρεπῆ εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συμπεριφοράν, διὰ νὰ καταφρονήσῃ μὲ τοῦτο καὶ νὰ πικράνῃ τὸν Καλλικρατίδαν, ὅς τις ἔβλεπε τοὺς Πέρσας μὲ ὀμμάτια γνησίου Ἕλληνος. Κατ' ἀρχὰς μὲν εὐτύχησεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ κτυπήσῃ τὸν ἐξ ἑβδομήκοντα πλοίων συνιστάμενον στόλον τοῦ Κόνωνος, νὰ τοῦ φθείρῃ τριάκοντα, καὶ τὸ ἐπίλοιπον νὰ ἐγκλείσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εὐθὺς μὲ ἄλλον ὁπλισμὸν ἔδειξαν ὅτι οἱ πόροι των δὲν ἐξηντλήθησαν ἀκόμη. Ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις ἀντεπαρατάχθησαν κατὰ τῶν ἐκστατικῶν γενομένων Σπαρτιατῶν εἰς τὰς Ἀργινούσας νήσους· ὁ Καλλικρατίδας ἔδειξε περισσότερον ἡρωϊκὸν πνεῦμα παρὰ ἡ δολιότης τοῦ Λυσάνδρου. „Νὰ φύγωμεν, εἶπεν, εἶναι ἐντροπή· ἐὰν ἀποθάνωμεν, δὲν θέλει διοικηθῆν χειρότερα ἡ Σπάρτη." Ἡ μετὰ τοῦτο γενομένη ναυμαχία τοῦ ἐπῆρε τὴν ζωήν· ἡ πατρίς του ἔχασεν ἑξήκοντα τριήρης· μία σφοδρὰ τρικυμία τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ μεγαλητέραν ζημίαν.

Ἀλλ' ἡ τρικυμία τῶν στάσεων τῶν Ἀθηναίων ἐβοήθησε πλέον τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκατηγόρησαν τοὺς στρατηγούς, ὅτι δὲν διέσωσαν τὰς ναυαγίας, καὶ δὲν ἔλαβαν εἰς τὰ πλοῖα τοὺς νεκρούς. καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐκαθαίρεσαν ἀπὸ τὴν ἀξίαν των. Προσέτι κάποιος Καλλίξενος τοὺς ἐκατηγόρει ὡς ἀξίους θανάτου. Εἰς μάτην τοὺς ἐβεβαίοναν οἱ στρατηγοί, ὅτι εἶχαν δώσειν τὴν προσταγὴν τοῦ νὰ συναχθοῦν αἱ ναυαγίαι καὶ νὰ ληφθῶσιν οἱ νεκροί, ἀλλ' ἡ τρικυμία ἐμπόδισε τὴν ἐκτέλεσιν· οἱ ἐχθροί των δὲν ἡσύχασαν, καὶ μὲ τοῦτο ἀπέδειχναν, ὅτι ἡ προβληθεῖσα κατηγορία ἦτο ψιλὴ πρόφασις. Ἴσως ὑπώπτευαν οἱ διάπυροι δημοκρατικοὶ μήπως οἱ νι-

*) Ἐπειδὴ ὁ Ἀλκιβιάδης ἔζη ἀτάκτως καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας συνεπήγετο δύω ἑταίρας, τὴν Κορινθίαν Τιμάνδραν καὶ τὴν Ἀθηναίαν Θεοδότην· διὰ τοῦτο εὔκολον ἦτο νὰ ἀναμιχθῇ ἀλήθεια μὲ τὸ ψεῦδος.

κηφόροι στρατηγοὶ δυνηθοῦν πάλιν νὰ εἰσάξωσι τὴν
ἀριστοκρατίαν. Ὅλας τὰς τέχνας τὰς ἐμεταχειρί-
σθησαν, καὶ ἓξ ἐκ τῶν στρατηγῶν ἐκείνων ἔπα-
θαν τὸν θάνατον. Οὗτος ἦτο ὁ κλῆρος τροπαι-
οφόρων στρατηγῶν εἰς πόλιν, ἥτις ἐπολέμει μὲ
ἐχθρὸν ἰσχυρότατον τὸν περὶ ζωῆς καὶ ὑπάρξεως
πόλεμον, καὶ ἡ ὁποία ἐπληγόνετο ἐπικινδυνότερα
ἀπὸ τὴν ἄνοιαν τῶν δημαγωγῶν παρὰ ἀπὸ τοὺς
στρατοὺς καὶ τοὺς στόλους τῆς Σπάρτης.

---

46. Ἡ εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ναυμαχία. Τέλος τοῦ πολέμου.

(405 — 404 πρ. Χρ.)

Τοιαῦτα πράγματα ἔκαμναν ἀναγκαίως ἀμφί-
βολον, ἄτολμον καὶ δειλὸν πάντα στρατηγὸν Ἀθη-
ναῖον. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ἐχθρικὴ δύναμις ἔλα-
βεν ἰσχυρὰν ἑνότητα, καὶ ἀσφαλῆ καὶ στερεὸν ἀρ-
χηγὸν τὸν Λύσανδρον, ὅστις ἐκ δευτέρου ἀποκατ-
εστάθη ναύαρχος τῆς Σπάρτης. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ
σταδίου του εἶχεν ὁ Λύσανδρος πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ
μεγαλεῖον καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ δόξαν ὄχι ὀλιγώτε-
ρον παρὰ τὴν πατρίδα του. Τὸν Κῦρον εἶχε συν-
δεσμεύσειν ἐπίσης καὶ μὲ τὸν ἑαυτόν του καὶ μὲ
τὴν Σπάρτην, καὶ αἱ εἰς τὰς Ἀσιανὰς τῶν Ἑλλήνων
πόλεις σχηματισθεῖσαι πολιτικαὶ ἑταιρεῖαι, αἵτινες
ἔμελλαν νὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὸ ἑξῆς ὅταν εἰσή-
γοντο αἱ ἀριστοκρατίαι, ἦσαν εἰς αὐτὸν ἔκδοτοι
διὰ τῶν περὶ αὐτὰς προσπαθήσεών του. Ὅταν
ἐκαθηρέθη ἀπὸ τὴν ναυαρχίαν, ἐκατηγορήθη ἡ ἀλ-
λαγὴ τῶν στρατηγῶν ὡς βλαβερὰ καὶ ἐμπο-
διστική· τώρα δὲ ὑψώθησαν ὅλαι αἱ φωναὶ καὶ
αὐτὴ ἡ τοῦ Κύρου ζητοῦσαι πάλιν τὸν Λύσανδρον
ἡγεμόνα· καὶ μ' ὅλον ὅτι νόμος τῆς Σπάρτης ἀπη-

γόρευε ῥητῶς νὰ μὴ γίνεται δὶς ναύαρχος ὁ αὐτὸς,
μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ τὸ οἰκονομήσωσιν
εἰς τοῦτον. Ἔδωκαν εἰς τὸν νέον ναύαρχον καὶ
τὸν Λύσανδρον, μὲ τὸ ὄνομα μὲν βοηθόν του, μὲ
τὸ πρᾶγμα δὲ ἀληθινὸν ἡγεμόνα τοῦ στόλου.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Λυσάνδρου ἔδωκε τωόντι νέ-
αν ζωὴν εἰς τὰ Σπαρτιατικὰ πράγματα. Ἀφοῦ διὰ
τῆς τοῦ Κύρου ἐλευθεριότητος μετέβαλε τὴν πτω-
χείαν τοῦ στρατοῦ εἰς λαμπρὰν πλουσιότητα καὶ
ἀφθονίαν, ἥνωσεν ὅλα τὰ πλοῖα καὶ εἰσπλεύσας
εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐκυρίευσεν εὐθὺς τὴν πλου-
σίαν πόλιν Λάμψακον. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ἑκατὸν
ὀγδοήκοντα πλοῖα σπεύσαντες κατόπιν του ἄραξαν
εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀντικρὺ τῆς Λαμψάκου.
Ἡ ἐκεῖ θέσις των δὲν ἦτο καλή· δὲν ἦσαν λιμένες
πλησίον, καὶ ἡ ἀπόστασις τοῦ τόπου, ἀπὸ τὸν
ὁποῖον ἠναγκάζοντο νὰ λαμβάνωσι τὰ χρειώδη,
ἐδιασκόρπιζε τοὺς στρατιώτας καὶ ἔκαμνεν ἔρημον
τὸν στόλον, καὶ οὕτως ἐκινδύνευαν ἀπὸ τὸν Λύ-
σανδρον, ἐχθρὸν παρατηρητικώτατον, καὶ κυβερνῶν-
τα τὸν στόλον του μὲ μοναρχικὴν ἑνότητα. Καθ-
ημερινῶς τὸν ἐπροκάλουν οἱ στρατηγοὶ εἰς ναυμα-
χίαν, καὶ πάντοτε τὴν ἀπέφευγεν αὐτὸς, μ' ὅλον
ὅτι ἦτο πολλὰ καλὰ ἡτοιμασμένος· σκοπός του ἦτο
νὰ κάμνῃ πάντοτε ἀμεριμνοτέρους τοὺς ἐχθρούς. Ὁ
Ἀλκιβιάδης, ὅς τις ἦτο πλησίον, καὶ ἠγάπα
ἀκόμη τὴν πατρίδα του, ἦλθεν ἀπὸ τὸ φρού-
ριόν του εἰς τοὺς στρατηγοὺς, καὶ τοὺς ἔκαμε προσ-
εκτικοὺς εἰς τὴν κινδυνώδη θέσιν του. Τοὺς ἐπα-
ρακίνει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Σηστὸν, καὶ τοὺς
ὑπέσχετο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ κινήσῃ τοὺς Πε-
λοποννησίους εἰς ναυμαχίαν ἢ εἰς ἀναχώρησιν. Ἐὰν,
καθὼς λέγει ὁ Διόδωρος (ΙΓ', 105), ἠθέλησε καὶ αὐτὸς
νὰ λάβῃ μετοχὴν εἰς τὰς προσταγὰς, εἶναι ὀλιγώτερον
θαυμαστὸν, ὅτι δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν του,

καὶ ὅτι ἕνας ζηλότυπος στρατηγὸς τὸν ἀπεκρίθη μὲ ἀλαζονείαν: Ἄλλοι ἔχουν νὰ προστάζωσιν ἐδῶ, καὶ ὄχι αὐτός. Ἀλλ' οἱ προστάζοντες οὗτοι ἔτρεχαν τυφλὰ εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ ἑαυτῶν καὶ τῆς πατρίδος των. Τὴν πέμπτην ἑσπέραν ἔμαθεν ὁ Λύσανδρος ἀπὸ τοὺς κατασκόπους του διὰ συνθήματος ὅτι τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἦσαν ἔρημα· εὐθὺς ὥρμησεν ἐναντίον των, καὶ τὸν στόλον, πολλὰ ὀλίγους στρατιώτας ἔχοντα, τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῶν Ἀθηνῶν, ἐκυρίευσε χωρὶς κόπους καὶ σχεδὸν χωρὶς κἀμμίαν ἀντίστασιν. Ὁ Κόνων ἐσώθη μὲ ἐννέα πλοῖα, μὲ τὰ ὀκτὼ κατέφυγεν εἰς τὴν Κύπρον πρὸς τὸν βασιλέα Εὐαγόραν, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἐτόλμα νὰ φανῇ εἰς τὸν δῆμον, ἔστειλε τὸ ἔννατον εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τὴν πόλιν τὸν ἀφανισμὸν ὅλης τῆς θαλασσίου δυνάμεώς της.

Ἡ διὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο λύπη ἦτο ἀπερίγραπτος εἰς τὴν πόλιν· καὶ μεγαλήτερος ἀκόμη ὁ φόβος τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ὅσα ἔκαμαν αὐτοὶ θαλασσοκρατοῦντες. Ὅσα ἤκουαν περὶ τῆς τύχης τρισχιλίων αἰχμαλώτων Ἀθηναίων, δὲν ἠδύναντο νὰ σμικρύνωσι τὸν φόβον τοῦτον. Εἷς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς, ὁ Φιλοκλῆς, εἶχε προστάξει καὶ ἐκρήμνισαν ἀπὸ ἕνα βράχον τοὺς Πελοποννησίους δύω κυριευμένων πλοίων, καὶ κατὰ τὸ πρόβλημά του ἀπεφασίσθη νὰ κόπτωσι τὸν ἀντίχειρα τῆς δεξιᾶς τῶν μελλόντων αἰχμαλώτων διὰ νὰ μὴ ἐμποροῦν νὰ βαστάζωσιν εἰς το ἑξῆς λόγχην. Μὲ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐπρόσταξεν ὁ Λύσανδρος καὶ ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ πρῶτον τὸν Φιλοκλῆν.

Κατὰ δὲ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐβάδιζε μὲ ἀργοπορίαν ἡ δίκη. Ὁ Λύσανδρος ὑπέταξε πρῶτον τὰς Θρακικὰς καὶ Ἀσιανὰς πόλεις καὶ τὰς

νήσους, αἱ ὁποῖαι ἦσαν συνδεδεμέναι μὲ τὰς Ἀθήνας. Εἰς ὅλας εἰσήχθη ὀλιγαρχικόν τι πολίτευμα, τοῦ ὁποίου ἡ κυβέρνησις ἐνεπιστεύθη εἰς ἕνα Σπαρτιάτην ἁρμοστήν, καὶ δέκα ἄνδρας ἀπὸ τὰς προσχηματισθείσας ἑταιρείας τοῦ Λυσάνδρου. Ὅλους τοὺς εἰς τὰς πόλεις ταύτας πολιτευομένους καὶ φρουροῦντας Ἀθηναίους ἀπέλυσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπίτηδες, ἐπειδὴ ἤλπιζεν ὅτι οἱ πολλοὶ οὗτοι ἄνθρωποι νὰ χρησιμεύσουν εἰς ἄλλο τι δὲν ἠδύναντο, εἰμὴ νὰ προξενήσωσιν εἰς τὴν πόλιν πεῖναν, σύμμαχον εἰς τὸ ἐγχείρημά του. Διότι, ἐὰν καὶ ἐκίνησεν ὅλον τὸν Πελοποννησιακὸν στρατὸν διὰ ξηρᾶς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, μ' ὅλον τοῦτο ὀλίγον συνεισέφερε τοῦτο εἰς τὸ νὰ ἀναγκασθῇ πόλις οἰχυρωμένη μὲ τόσον στερεὰ τείχη· ἀλλὰ τὸ πᾶν διέκρινεν ὁ ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα τριηρῶν συνιστάμενος στόλος του, μὲ τὸν ὁποῖον ἔκλεισε τὸν λιμένα καὶ ἐφοβέρισε θάνατον κατὰ τοῦ ὅςτις φέρῃ τροφὰς εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Μ' ὅλον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκοπῇ πᾶσα εἰσκομιδή, μ' ὅλον τοῦτο ἔγεινε παρευθὺς ἡ ἔλλειψις αἰσθητή, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ παρακαλέσωσι τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης μὲ συνθήκην ν' ἀφήσωσιν ἀβλαβῆ τὸν λιμένα καὶ τὰ μακρὰ τείχη. Ἀλλὰ τὰ προβλήματα ταῦτα ἀπεβάλθησαν· φόβος καὶ στενοχωρία ηὔξαναν καθ' ἡμέραν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο οἱ ἀρχηγοὶ τῆς δημοκρατίας δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσωσι τίποτε περὶ κρημνισμοῦ μερῶν τινῶν μόνον τῶν τειχῶν, ὅςτις ἐζητεῖτο ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας. Τώρα ἐπαρουσιάσθη ὁ Θηραμένης, ἀνὴρ ἀριστοκρατικὸς μέν, ἀγαπητὸς δὲ καὶ εἰς τὸν δῆμον *). Οὗτος

*) Τοῦτο σημαίνει ὁ Ἀριστοτέλης παρὰ Πλουτάρχῳ (Νικίας §. 2.) ἐνῷ τὸν παραβάλλει μὲ τὸν Νικίαν καὶ τὸν πρεσβύτερον Θουκυδίδην, καὶ τὸν ἐπαινεῖ λέγων, ὅτι εἶχε πατρικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν δῆμον. Ἄλλοι ὅμως τὸν κατέκριναν ὡς ἀπρόσωπον.

ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ ἔντιμον εἰρήνην, ἐὰν τοῦ ἔδιδαν τὴν πληρεξουσιότητα. Ἔγεινε τοῦτο· ὁ Θηραμένης ὑπῆγεν εἰς τὸν Λύσανδρον, καὶ ἔμεινεν ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐπίτηδες τρεῖς μῆνας. Εἰς τοῦτο τοῦ καιροῦ τὸ διάστημα ἐγίνετο πάντοτε μεγαλητέρα ἡ ἔλλειψις εἰς τὰς Ἀθήνας· καὶ εἰς τὴν ἐχθρικὴν τριβὴν τῶν τώρα πλέον παρὰ ποτὲ ἠρεθισμένων φατριῶν πολλοὶ δημοκρατικοὶ εὕρηκαν τὸν θάνατόν των, ἀναμφιβόλως καθὼς ἐπεθύμει ὁ Λύσανδρος, ἀμφίβολον ὅμως ἂν τὸ ἤθελε καὶ ὁ Θηραμένης. Εἰς μέρος τῶν συγχρόνων του ἐφάνη βέβαια ἐδῶ ἀμφίβολος καὶ μᾶλλον ἔνοχος, καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον ἐπιστρέψας δὲν ἔλυσε τὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐζήτησεν ἀκόμη ἐννέα ἄλλους διὰ νὰ ὑπάγῃ μαζῆτων εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐκεῖ νὰ κάμῃ τὴν κυρίαν εἰρήνην.

Ἐκεῖ ἦσαν συναγμένοι ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι διὰ νὰ κρίνωσι τῶν Ἀθηνῶν τὴν τύχην, καί τινες, ἐξαιρέτως δὲ οἱ ὠμοὶ καὶ ἀνόητοι Θηβαῖοι, ἐζήτουν τὸν ἐντελῆ ἀφανισμόν της. Ἐξ ἅπαντος ὅμως ἡ φρόνησις ὑπηγόρευσε νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἀλογίαν ταύτην· ἐν ταὐτῷ δὲ τοὺς ἐφάνη ἔντιμον νὰ μὴ ἀφανίσωσι πόλιν, ἥτις τόσον ὑπέρλαμπρα ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων· μ' ὅλον τοῦτο μήτε φρόνησις μήτε τιμὴ τοὺς ἀπηγόρευσε νὰ τὴν ἀδυνατίσουν ὅσον νὰ εἶναι ἀβλαβὴς καὶ ἀζήμιος. Ἔγεινε τοῦτο· ἐζήτησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας νὰ κρημνίσῃ τὰ μακρὰ τείχη, καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσῃ ὅλα τὰ πλοῖά της παρεκτὸς μόνων δώδεκα, νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλους

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀναφερθὲν χωρίον, τὸ ὁποῖον εἶναι χαριεστικώτατον εἰς αὐτὸν, ἐπιπλήττεται ἡ ἀκατάπαυστος ἀκαταστασία του. „Διὰ τὸ μὴ μόνιμον, ἀλλὰ καὶ ἐπαμφοτερίζον ἀεὶ τῇ προαιρέσει τῆς πολιτείας ἐπεκλήθη Κόθορνος (ὑπόδημα ἁρμόζον εἰς πολλῶν πόδας)." Ἴδε καὶ Ξενοφ. Ἑλληνικ. Β. γ. 17. Η.

τοὺς ἀπὸ τὸν δῆμον ἐξορισθέντας, νὰ παραιτήσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων, νὰ γείνῃ αὐτὴ σύμμαχος τῆς Σπάρτης, καὶ νὰ τὴν ἀκολουθῇ εἰς πάντα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πόλεμον.

Αἱ συνθῆκαι αὗται ἦσαν χειρότεραι παρὰ τὰς προτέρας· καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἠθέλησαν πολλοὶ νὰ μὴ τὰς δεχθῶσιν. Ἀλλ' ἡ στενοχωρία, ἡ ἀνελευθερία εἰς τὴν τοῦ δήμου ἐκκλησίαν, καὶ τελευταῖον οἱ ἄτιμοι σκοποὶ πολλῶν *) ἀριστοκρατικῶν ἐπεστήριξαν τοὺς λόγους τοῦ Θηραμένους, ὅς τις ἐσυμβούλευε νὰ τὰς δεχθῶσιν. Ὁ δῆμος ὑπέφερε τὴν λύπην τῆς φθορᾶς του καὶ ὑπήκουσε, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἔμελλε νὰ αἰσθανθῇ πόνον σφοδρότερον διὰ τὴν ἀτιμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐξετέλεσεν ὁ Λύσανδρος τὴν δυστυχίαν των. Ἐπρόσταξε νὰ κρημνισθῶσι μὲ μουσικὴν αὐλῶν τὰ τείχη, τὰ ὁποῖα περιέκλειαν ὄχι τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὲ ἀλαλαγμοὺς τῶν στεφανωμένων συμμάχων ἔκαυσε τὰ εἰς αὐτὸν παραδοθέντα πλοῖα (Ἀπρίλ. 404), τὰ ὁποῖα πρότερον ἐξέλαμπαν δόξαν ὡραιοτάτην.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς στάκτης ἐφοβοῦντο καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ μήπως σπινθηροβολήσῃ πάλιν φλὸξ νέας ζωῆς, ἐνῷ ἔζη εἰς τὴν πόλιν τὸ παλαιὸν πνεῦμα· ἀνάγκη ἦτο νὰ τοὺς ἐμπνεύσουν ἄλλο πνεῦμα διὰ τῆς μεταχωνεύσεως τοῦ πολιτεύματος. Μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Λυσάνδρου ἐδόθη ἡ ὕπατος ἐξουσία εἰς τριάκοντα ἄνδρας διὰ νὰ καταστήσωσι νέαν πολιτείαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπανελθόντας ἐξορίστους καὶ ὁ Θηραμένης μὲ θέλησιν τοῦ δήμου ἐδιωρίσθησαν εἰς

*) Ὅς τις ἀναγνώσῃ δύω λόγους τοῦ Λυσίου, τὸν κατὰ Ἐρατοσθένους καὶ τὸν κατὰ Ἀγοράτου, θέλει πληροφορηθῇ, ὅτι ὁ Θηραμένης, Κριτίας, Ἐρατοσθένης καὶ τινες ἄλλοι τυραννικοὶ ἐνήργησαν τὴν καθαίρεσιν τῶν τειχῶν ὄχι ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ διὰ νὰ στερεώσωσι τὴν ἑαυτῶν τυραννίδα. Η.

τοῦτο. Σπαρτιατικὴ φρουρὰ βαλθεῖσα εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἷς ἀπὸ τὴν Σπάρτην σταλθεὶς Ἁρμοστὴς ἔδωκαν εἰς τοὺς τριάκοντα τούτους τόσην ὑπεροχήν, ὥστ' εὐθὺς ἀντὶ νὰ εἰσάξωσι νέαν πολιτείαν ἔγιναν αὐτοὶ τύραννοι· μὲ πολυειδεῖς σκληρότητας ἐξωλόθρευσαν ὅλους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐφοβοῦντο ὅτι ἠδύναντο νὰ γίνωσιν ἡγεμόνες τοῦ δήμου.

Ἀλλὰ κἀνεὶς δὲν ἠρέθιζε τὴν προσοχήν των ὅσον ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα ἐφαίνετο ἱκανὸν νὰ ἀναζωοποιήσῃ τὰς ἐλπίδας λαοῦ ταπεινωμένου, ἀλλὰ πλουσίου εἰς εὐτυχεῖς ἀναμνήσεις, καὶ νὰ ἐμβῇ εἰς ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιθυμιῶν των. Καὶ ἡ Σπάρτη αὐτὴ δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἦτο βεβαία ἡ νίκη της πρὶν πέσῃ ὁ βοηθὸς οὗτος. Προσέτι τοὺς ἐφαίνετο τώρα ἀμέσως ἐπικινδυνώτερος, ἐπειδὴ εἶχεν ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν Χερρόνησον καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν Φαρνάβαζον μὲ σκοπὸν νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, ὅς τις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Δαρείου τοῦ Β' (405) εἶχεν ἀναβῆν εἰς τὸν Περσικὸν θρόνον. Ἐκεῖ εἶχε σκοπόν, βοηθούμενος ἀπὸ τὰ προτερήματά του καὶ ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς Περσικῆς γλώσσης νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ ὕφασμα τῶν μηχανοπλοκιῶν τοῦ γυναικῶνος, καὶ ἀπὸ τῶν Σούσων νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Κῦρον καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοῦτο, ἐμεταχειρίσθησαν ὅλας των τὰς δυνάμεις ἡ Σπάρτη καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ Ἀθηναῖοι, καὶ τελευταῖον [illegible] εἰς τὸν Φαρνάβαζον νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅς τις εὑρίσκετο καθ' ὁδὸν εἰς τὴν Φρυγίαν. Ἀπεσταλμένοι φονεῖς, οἵτινες ἐφοβήθησαν νὰ πλησιάσωσιν εἰς αὐτόν, ἔβαλαν φωτίαν τὴν νύκτα εἰς τὸν οἶκον ὅπου ἐκοιμᾶτο, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπήδησεν ἔξω μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα, τὸν ἐσκότωσαν μακρόθεν μὲ τὰ βέλη.

Ἡ ἑταίρα Τιμάνδρα τὸν ἔθαψεν ὅσον ἠδύνατο ἐντίμως. Ὅτι τώρα ἐπίστευσαν ὅλοι τὰς Ἀθήνας ἀφανισμένας καὶ κατὰ ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, εἶναι ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῶν παραδόξων προτερημάτων τοῦ μοναδικοῦ τούτου ἀνδρός. Εἰς αὐτὸν ἐπαραστάθη ἐντελέστατα καὶ ἐπροσωποποιήθη νὰ εἴπω οὕτως ὁ χαρακτὴρ τοῦ τῶν Ἀθηναίων δήμου· καθὼς περιεῖχε τὰ ἀγαθὰ καὶ θαυμαστὰ προτερήματά του, οὕτω περιελάμβανε καὶ ὅλην τὴν ὀλέθριον ἐλαφρογνωμίαν του. Ἐὰν οὗτος ἠρέθιζε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἐγχειρήματα, τὰ ὁποῖα κατέτριβαν τὰς δυνάμεις των, μ' ὅλον τοῦτο ἡ πτῶσις των ἐνηργήθη, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, δὲν εἶχαν τὸ πνεῦμά του, τὸ ὁποῖον ἤξευρε νὰ ἀνακτίζῃ ὅ,τι διέφθειρε, καὶ τὸ ὁποῖον ἂν δὲν ἐμπόδιζε τὴν πτῶσιν τῆς τῶν Ἀθηναίων κυριαρχίας, ἠδύνατο ὅμως νὰ τὴν ἀπαντήσῃ πολὺν καιρὸν ἀκόμη.

47. Οἱ τριάκοντα τύραννοι τῶν Ἀθηνῶν κρημνίζονται ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.

Ἐὰν ἡ ἔκβασις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον περιεγράψαμεν ἤδη, ἐκρήμνισε τὴν ἐξωτερικὴν τῶν Ἀθηνῶν δύναμιν, καὶ μετεμόρφωσε τὴν πολιτείαν των, τὰ ἀποτελέσματά του ὅμως ἐπλήγωσαν βαθύτερα τὸ πνεῦμα τῆς Σπάρτης, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς ὅλας της τὰς πολιτικὰς σχέσεις. Ἡ τρυφὴ καὶ ἡ ἡδυπάθεια ἠφάνιζε κατ' ὀλίγον τὴν παλαιὰν ἁπλότητα καὶ νηφαλιότητα τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐδῶ ἐσυντροφεύοντο ὄχι μὲ τὰ εὐγενῆ ἤθη καὶ τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν, ἀλλὰ μὲ τὴν ὠμότητα καὶ πικρὰν καταφρόνησιν τῶν τεχνῶν, διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐδῶ μὲ τὴν διαφθορὰν ἐξηγριόνετο περισσότερον καὶ ἐθηριόνετο, ἐνῷ οἱ

Ἀθηναῖοι καὶ εἰς τὴν πτῶσιν των δὲν ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὰς Μούσας καὶ ἀπὸ τὰς Χάριτας. Τὸ αὐτὸ συνέβη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἐξωτερικῶν της σχέσεων. Σχηματισθεῖσα ἐξ ἀρχῆς πολιτικῶς νὰ εἶναι δυνατὴ κατὰ ξηρὰν, ἐμβῆκεν εἰς παρὰ φύσιν σχέσεις, ἐνῷ ἔπρεπε τώρα νὰ ἐξουσιάζῃ καὶ τὴν θάλασσαν. Ὑπὸ τῶν νόμων της διορισθεῖσα νὰ εἶναι ἀκοινώνητος καὶ μεμονωμένη, ἐμβῆκε τώρα εἰς κοινωνίαν μὲ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὖσα ἰσχυρὰ μὲ τὴν αὐστηρίαν τῆς πτωχείας καὶ λιτότητος κατεφορτίζετο τώρα μὲ πλησμονὰς φθοροποιοτάτων πλούτων. Ὁ Λύσανδρος ἔφερε πλῆθος χρυσῶν στεφάνων καὶ πολλὰ χρυσοῦ τάλαντα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἀπὸ τὰς ὑπηκόους πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν εὔνοιαν τοῦ Κύρου διὰ νὰ καταστήσῃ ἐξ αὐτῶν θησαυρὸν δημόσιον. Ὅσοι ἀκόμη ἐνεψυχόνοντο μὲ τὸ παλαιὸν πνεῦμα τῆς Σπάρτης, ἐφοβοῦντο τὰ κακὰ ἀποτελέσματα καὶ μάλιστα τὸ πνεῦμα τῆς πλεονεξίας καὶ δωροδοκίας, τὸ ὁποῖον ἔδειξαν ἤδη μερικοὶ εἰς τὰς μὲ τοὺς ξένους σχέσεις, μήπως ἐρπύσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασίς των ἔμεινε ματαία. Παρατηρουμένης τῆς παρούσης καταστάσεως, ὁπότε χωρὶς τοιαῦτα μέσα ἦτο ἀδύνατον νὰ τηρηθῇ ἡ θαλασσοκρατία, ὑπερίσχυσε τελευταῖον ἡ θέλησις τοῦ Λυσάνδρου καὶ τῶν φίλων του, καὶ ἡ πολιτεία ἐκατάστησε δημόσιον θησαυρόν.

Τὸ δεύτερον ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίσθη ὁ Λύσανδρος εἰς βεβαίωσιν τοῦ κράτους τούτου, καὶ ἀκολούθησιν μεγαλητέρων σκοπῶν, ἦτο ἡ εἰσαγωγὴ ὀλιγαρχιῶν εἰς ὅλας τὰς ὑποτελεῖς πόλεις, ἥτις φαίνεται ὅτι εὗρηκεν ἐπίσης πολλὰς ἀντιλογίας. Οἱ πολέμιοι τούτων εἶχαν τόσον περισσοτέρας εὐλόγους αἰτίας, ὅσον μεγαλήτεραι καὶ φρικτότεραι ἦσαν αἱ βίαι, τὰς ὁποίας ἔκαμναν αἱ νέαι κυβερνήσεις, καὶ

διὰ τῶν ὁποίων ἔδειχναν εἰς ὅλους ὅτι ἡ Σπάρτη, καθὼς ἔλεγεν ἕνας ποιητὴς, ὁμοίως μὲ δόλιον κάπηλον κατ' ἀρχὰς ἔδωκεν εἰς γεῦσιν τὸν γλυκὺν οἶνον τῆς ἐλευθερίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἔπειτα δὲ τοὺς ἐπότιζεν ὄξος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εὐτύχησεν ὁ Λύσανδρος νὰ διατηρήσῃ τὰς κυβερνήσεις ταύτας ἐπὶ πολὺ, οὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας εἶχε πάντοτε ἀμφιβόλους ἡ Σπάρτη.

Ἐκεῖ εἶχαν ἀρχίσειν οἱ τριάκοντα ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Κριτίαν, ἕνα τῶν ἐπανελθόντων ἐξορίστων, ἀληθῶς τρομερὰν κυβέρνησιν. Παρεκτὸς τρισχιλίων φίλων των, ἐπῆραν τὰ ὅπλα ἀπ' ὅλους τοὺς πολίτας, καὶ ὥρμησαν νὰ χορτάσωσιν ἀπὸ αἱματοχυσίας καὶ ἁρπαγάς. Ὅστις τοὺς ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος διὰ δημοκρατικὰ φρονήματα, οὗτινος τὰ πλούτη τοὺς ἐφαίνοντο πλούσιον λάφυρον, ἐφυλακόνετο παραυτὰ καὶ ἢ ἐθανατόνετο ἢ ἐστέλλετο εἰς τὴν ἐξορίαν. Μόνος ἐξ αὐτῶν ἐβδελύττετο τὴν μοχθηρίαν ταύτην ὁ Θηραμένης· ἀλλ' ὅταν ἠθέλησε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς λῃστήας τῶν συναρχόντων του, ἔπεσε θῦμα τῆς μανίας των. Ἡ βουλὴ ἐσυγκαλέσθη· νεανίσκοι φέροντες ὑποκάτω τῶν ἱματίων των κρυμμένα μαχαίρια ἦσαν πλησίον· ὁ Κριτίας ἐκατηγόρησε τὸν Θηραμένη, ὅτι εἶναι προδότης τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιος θανάτου. Ὁ Θηραμένης ἀπελογήθη, ὅτι μόνον εἰς τὴν αὐτογνώμονα ἐξουσίαν ἀντεστάθη, καὶ ἡ ἀπολογία του ἐνήργησε τόσον, ὥστε ὁ Κριτίας ἐφοβήθη μὴ τὸν ἀπολύσῃ ἡ βουλή. Ἔκραξε λοιπὸν τοὺς ἐνόπλους του καὶ εἶπε: „Νομίζω, ὦ βουλευταὶ, ὅτι προεστὼς, ὅστις ἐκπληροῖ τὸ καθῆκόν του χρεωστεῖ νὰ μὴ ἀφίνῃ νὰ καταφρονῶνται οἱ ἀγαθὰ φρονοῦντες ἄνθρωποι. Τοῦτο θέλω σᾶς ἐξηγήσειν τώρα. Οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν θέλουν νὰ ἀπολυθῇ, ὅστις ἐτόλμησε νὰ καταλύσῃ τὴν ὀλιγαρχίαν. Εἶναι τεθειμένον εἰς τοὺς καινοὺς νόμους, ὅτι

οἱ τριάκοντα ἔχουν δύναμιν νὰ θανατόνωσι πάντα, ὅςτις δὲν περιέχεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν τρισχιλίων. Ἐξαλείφω λοιπὸν τὸν Θηραμένην ἀπὸ τὸν κατάλογον, καὶ ἡμεῖς τὸν καταδικάζομεν εἰς θάνατον."

Εἰς τούτους τοὺς λόγους ἐπήδησεν ὁ Θηραμένης καὶ ἐπίασε τὸν βωμὸν καὶ ἔκραξε: „Σᾶς ὁρκίζομαι, ὦ ἄνδρες, νὰ μὴ ἀφήσετε τὸν Κριτίαν νὰ καταπατήσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπὸ τῶν τριάκοντα δεδομένους νόμους. Ἐξεύρω, ὅτι ὁ βωμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ μὲ βοηθήσῃ. Ἀλλὰ θέλω νὰ σᾶς δείξω, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀδικκώτατοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεοὺς ἀσεβέστατοι. Θαυμάζω ὅμως διὰ σᾶς, ὦ ἀγαθοὶ ἄνδρες, ὅτι δὲν σκέπτεσθε ὀλίγον περὶ τῆς ἀσφαλείας σας, ἐπειδὴ βλέπετε, ὅτι καθενὸς τὸ ὄνομα ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν τρισχιλίων, καθὼς καὶ τὸ ἰδικόν μου." (Ἴδε Ξενοφ. Ἑλλην. Β΄, γ΄, 20. 21).

Εἰς μάτην! ἡ θέα τῶν ὡπλισμένων ἔφραξε καθενὸς τὸ στόμα. Κατὰ προσταγὴν τοῦ Κριτίου ἔσυραν οἱ ὑπηρέται ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸν Θηραμένην, καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅπου ἔπιε τὸ ποτήριον τοῦ κωνείου. Θαῤῥαλεώτεροι λοιπὸν τώρα οἱ τριάκοντα ἐμεταχειρίζοντο τὴν τυραννίαν των, καὶ ἐστέρησαν πολλοὺς τὰ ὑπάρχοντά των. Ἄλλοι δὲ πολυάριθμοι ἐσώζοντο μὲ τὴν φυγὴν ἀπὸ τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον. Ἐπρόσταξαν μὲν οἱ Σπαρτιᾶται μὲ ποινὴν θανάτου τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων, ἀλλὰ τὸ ἔλεος πρὸς τὴν δυστυχίαν, καὶ τὸ μῖσος πρὸς τὸν Λακωνισμὸν ἐπαρακίνησε τὸ Ἄργος καὶ τὰς Θήβας νὰ τοὺς δέχωνται φιλοφρόνως.

Ἀπὸ τὴν τελευταίαν πόλιν βοηθούμενος ὁ προειρημένος Θρασύβουλος (σελ. 51), ὅςτις καὶ αὐτὸς ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς φυγάδας, ἐτόλμησε μὲ ἑβδομήκοντα ὁμοπαθεῖς του νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν μὲ στεναγμοὺς ζητούντων τὴν ἐλευθερίαν συντοπιτῶν του. Ἐκυρίευσε πρῶτον τὸ ὀρεινὸν φρούριον Φυλὴν εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, καὶ ἐκεῖ συνέδραμαν εἰς ἐνδυνάμωσίν του πολυάριθμοι φυγάδες. Μετὰ μικρὰς μάχας κατὰ τῶν στρατιωτῶν τῶν τριάκοντα ἐκυρίευσαν τελευταῖον τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἔκαμαν μάχην μεγαλητέραν μὲ τοὺς ἀστυκοὺς, ὅπου ἔπεσε μὲν ὁ Κριτίας, δὲν ἐχάθη δὲ ὁ Θρασύβουλος. Οἱ δὲ τριάκοντα ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσωσι τὴν πόλιν, καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ὅπου πρότερον ἀκόμη, ὅταν ἐπλησίαζεν ὁ Θρασύβουλος, εἶχαν προετοιμάσειν καταφύγιον. Οἱ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν ἐμβάντες δέκα ἄνδρες χωρὶς ψῆφον τοῦ δήμου, ἔπρατταν εἰς τὴν πόλιν, ὅσα καὶ οἱ τριάκοντα, καὶ ἀπὸ Ἐλευσῖνος καὶ Ἀθηνῶν ἐπροσκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὴν Σπάρτην. Ὁ Λύσανδρος ἐφάνη πάραυτα μὲ στράτευμα διὰ ξηρᾶς, καὶ ὁ ἀδελφός του μὲ πλοῖα διὰ θαλάσσης πρὸς χαρὰν τῶν ὀλιγαρχικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξ ἅπαντος εὐθὺς ἐδίδε τὴν ὑπεροχὴν, ἐὰν ὁ ἀντίπαλός του βασιλεὺς Παυσανίας, ὅςτις διὰ βοηθείας τινῶν ὁμοφρόνων του Ἐφόρων εἶχε φθάσειν καὶ αὐτὸς μὲ στράτευμα εἰς τὴν Ἀττικὴν, δὲν ἔμβαινεν ἐμπόδιον εἰς τὸν δρόμον του. Ὁ Παυσανίας ἤρχισεν εὐθὺς νὰ διαπρεσβεύεται κρυφίως μὲ τοὺς εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ τελευταῖον ἐκατώρθωσε διαλλαγὴν μεταξὺ τῶν δύω φατριῶν. Κατὰ τὴν διαλλαγὴν ταύτην ὁ μὲν Θρασύβουλος καὶ οἱ ἄλλοι ἐξόριστοι καὶ φυγάδες ὑπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅλοι δὲ ἡνωμένοι ὤμοσαν ἐκ νέου εἰρήνην μὲ τὴν Σπάρτην, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας ἐκηρύχθη ἐντελὴς ἀμνηστία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῃρέθησαν μόνον οἱ τριάκοντα. Ὅσοι δὲν ἔστεργαν τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἠδύναντο νὰ ὑπάγωσιν ἀνεμποδίστως εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ἐπειδὴ

δὲ οἱ τριάκοντα ἔδειξαν πάραυτα ὄρεξιν νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν, ἐκτυπήθησαν, ἐπιάσθησαν, καὶ ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ ὑπέστρεψαν ἔπειτα ἐλευθέρως εἰς τὰς Ἀθήνας (Ἴδε Ξενοφ. Ἑλλην. Β', δ). Ἐκεῖ ἀποκατεστάθη πάλιν ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου (403) ἡ παλαιὰ τοῦ Σόλωνος πολιτεία μὲ ἀποβολὴν ὅλων ἐκείνων, ὅσα ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα ἀπέδειξε πάντη ἄχρηστα καὶ ἄσκοπα, καὶ μετὰ μακρὰς καὶ ἐπικινδύνους τρικυμίας ἠδύναντο πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ χρηστὰς ἐλπίδας νὰ ἀρχίσωσι ζωὴν γαληνιωτέραν καὶ ἐλευθερωτέραν.

48. Συνήθειαι καὶ οἰκιακὴ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων.

Μικρὰ εἰκὼν τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τῶν Ἀθηναίων, καὶ βραχεῖα σκιαγραφία τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνατροφῆς θέλουν διακόψειν ὄχι ἀσκόπως ἐνταῦθα τὸν δρόμον τῶν πολιτικῶν διηγημάτων.

Πολλὰ πρωΐ ὅταν ἐλάλουν οἱ πετεινοὶ ἤρχοντο οἱ χωρικοὶ εἰς τὴν πόλιν μὲ τροφὰς κράζοντες καὶ τραγῳδοῦντες· ἔπειτα ἠνοίγοντο τὰ καπηλεῖα καὶ παντοπωλεῖα, καὶ κατ' ὀλίγον ἐγεμίζοντο αἱ ἀγυιαὶ ἀπὸ ἀνθρώπους· ὁ θόρυβος ηὔξανε. Μέρος τῶν πολιτῶν ὑπήγαιναν εἰς τὰ ἔργα των, καὶ ἄλλοι ἐσκορπίζοντο εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια. Ὥρας τινὰς τῆς ἡμέρας, πρὸ μεσημβρίας καὶ τὸ ἑσπέρας πρὸ τοῦ δείπνου, ἐπεριπάτουν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ περὶ τὴν πόλιν, ὅπου ἦτο καθαρὸς ὁ ἀὴρ καὶ τερπναὶ θεωρίαι. Μ' ὅλον τοῦτο συνέτρεχαν οἱ περισσότεροι εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐκεῖ ἐγίνοντο συχνάκις αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου·

ἐκεῖ ἦτο ὁ οἶκος τῆς βουλῆς, καὶ τὸ δικαστήριον τῶν ἀρχόντων. Ὁλόγυρα δὲ ἦτο ἡ ἀγορὰ περικυκλωμένη μὲ παμπωλεῖα καὶ καπηλεῖα, μυρεψεῖα, χρυσοχοεῖα, κουρεῖα κτλ. ὅπου πάντοτε διέτριβε πλῆθος περιέργων καὶ ὀκνηρῶν, τοὺς ὁποίους συνώθει ἐκεῖ ἡ ἀχόρταστος πολυπραγμοσύνη των. Πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἶχαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀγρούς, ὑπήγαιναν τὸ πρωΐ ἔφιπποι, ἔδιδαν τὰς προσταγὰς εἰς τούς δούλους, καὶ ὑπέστρεφαν συνήθως πολλὰ βραδὺ εἰς τὴν πόλιν. Πολλοὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις. Καμμίαν ἡμέραν δὲν ἄφιναν τὸ λουτρὸν οἱ Ἕλληνες· συνήθως ἐλούοντο πρὸ τῆς τραπέζης. Οἱ πλούσιοι εἶχαν λουτρὰ εἰς τοὺς οἴκους των· οἱ δὲ πενέστεροι ὑπήγαιναν εἰς τὰ δημόσια βαλανεῖα, ὅπου τὸν χειμῶνα εὕρισκαν καταφύγιον καὶ διὰ τὸ ψῦχος.

Οἱ περισσότεροι Ἀθηναῖοι ἐφόρουν κοντόν τι φόρημα ὑποκάτω, καὶ ἐπάνωθεν μίαν χλαμύδα, ἥτις ἐσκέπαζε σχεδὸν ὅλον τὸ σῶμα. Συνήθως ἦτο ἄσπρη, καὶ ἐλευκαίνετο πάλιν ὅταν ἐρρυπόνετο, ἀλλ' οἱ πλούσιοι ἐφόρουν βαμμένας. Συνηθέστατα ἦσαν τὰ ἱμάτιά των μάλλινα· ἐφόρουν ὅμως καὶ λινᾶ, καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες. Εἰς μίαν ἐπιτήδειον πολύπτυχον καὶ ζωγραφικὴν νὰ εἴπω οὕτως περιβολὴν τῆς χλαμύδος ἀπέδιδαν οἱ Ἕλληνες πολλὴν ἀξίαν· ἡ ἔλλειψις ταύτης τῆς τέχνης ἦτο σημεῖον ἀγροίκων ἠθῶν καὶ φαύλης διαίτης. Τὸ πᾶν ἔστεκεν εἰς τὸ νὰ ῥίπτουν ἐπιτήδεια τὴν χλαμύδα ἐπάνω εἰς τὸν ἀριστερὸν ὦμον, καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέρος νὰ θέτωσιν οὕτως, ὥστ' οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὄπισθεν νὰ περισύρεται. Ἐξαιρέτως ἐπαρατήρουν τὸ τοιοῦτον οἱ ῥήτορες, καὶ ὁ Πλούταρχος (Περικλ. §. 5.) ἐπαινεῖ ῥητῶς τὸν Περικλῆν, ὅτι ἡ καλή του περιβολὴ ἀπὸ κανὲν πάθος, ἐνῷ ἐδημη-

γόρει, δὲν ἔμβαινεν εἰς ἀταξίαν. Αἱ γυναῖκες ἐπάνω τοῦ κοντοῦ ἱματίου ἐφόρουν καὶ δεύτερον βραχύτερον, καὶ τὰ δύω μὲ βαμμένας ταινίας, καὶ ὑπεράνω τῶν δύω τὴν χλαμύδα. Καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐμεταχειρίζοντο παντοδαπὰ μύρα, καὶ μὲ τὰ ἀκριβώτατα ἀρώματα τῆς Ἀσίας ἐγίνετο μεγάλη πολυτέλεια. Κίτριναι κόνεις, μαῦραι διὰ τὰς βλεφαρίδας, ἄσπρα καὶ κόκκινα φυκιαστίδια, πολύτιμα ἐνώτια, περιδέραια, βραχιόλια, δακτυλίδια, χρυσός, ἐλεφάντινα κόκκαλα, μαργαριτάρια — ὅλα ταῦτα ἐμεταχειρίζοντο αἱ Ἀθηναῖαι πρὸς στολισμόν των. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηνῶν πολλὰ ὀλίγην ἐλευθερίαν ἀπήλαυον· ἐκατοίκουν μέρος τι τοῦ οἴκου χωριστόν, ὅπου κἂν εἷς ξένος δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἔμβῃ. Ἀπὸ τὰς εὐθυμίας τῆς συναναστροφῆς τῶν ἀνδρῶν δὲν εἶχαν κοινωνίαν· περιεκυκλόνοντο πάντοτε ἀπὸ δούλας, καὶ δὲν ἐσυγχωροῦντο νὰ ἐκβαίνωσιν ἀπὸ τὸν οἶκον χωρὶς δούλην. Σπανίως ἡ γυνὴ ἦτο τὸ μόνον ἀγαπητὸν τοῦ ἀνδρός, ὅστις συχνάκις ἐζήτει τὰς ἡδονάς του εἰς τὰς ἑταίρας. Τὰ πρόσωπα ταῦτα, τῶν ὁποίων πατρὶς μὲν ἦτο ἡ θηλυπρεπὴς μικρὰ Ἀσία, καταγώγιον δὲ ἡ ἡδυπαθὴς Κόρινθος, ἀπετέλουν εἰς Ἀθήνας πολυάριθμόν τι σύστημα· καὶ ὁ Σόλων ἤδη, ὅστις ἐπροσπάθησε νὰ διασφαλίσῃ μὲ αὐστηροὺς τιμωρίας νόμους τὰ ἤθη τῶν πολιτίδων κατὰ τῆς μοιχείας καὶ ἐκμαυλίσεως, εἶχε χαρίσει ἀνοχὴν καὶ ὑπεράσπισιν εἰς τὰς ἑταίρας, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ἠδύνατο νὰ συντελῇ πρὸς διατήρησιν τῆς τιμιότητος ἐκείνων. Αἱ Ἀθηναῖαι ἑταῖραι ἦσαν ἐπίσημοι εἰς προτερήματα, γνώσεις καὶ παιδείαν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἠδυνήθησαν νὰ δέσωσιν εἰς τὴν ἀγάπην των ἄνδρας μὲ μέγα πνεῦμα καὶ μὲ χαρακτῆρα· ἀναμφιβόλως ὅμως ἤξιζαν νὰ εἶναι καὶ φιλενάδες τοιούτων ἀν-

δρῶν, ὡς ἡ ἀνωτέρω (Τόμ. Α', σελ. 512) ῥηθεῖσα Ἀσπασία, ἥτις ἔγεινε σύζυγος τοῦ μεγάλου Περικλέους, τὰς ὁποίας πρέπει τις νὰ ἐξετάσῃ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ νὰ μὴ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸ ὄνομα εἰς τὸ νὰ τὰς ὑπολάβῃ πόρνας. Περὶ τῆς Ἀσπασίας λέγει παλαιὸς συγγραφεὺς „Αὕτη ἐδίδαξε πολλοὺς ῥήτορας, καὶ τὸν τελειότατον προσέτι ῥήτορα Περικλῆν." Ἀπ' ἄλλου μέρους ὅμως αἱ κοιναὶ ἑταῖραι διέφθειραν τοὺς νέους Ἀθηναίους καθ' ὑπερβολήν, καὶ συχνάκις εἰς ὀλίγα ἔτη τοὺς ἔφερναν εἰς πενίαν.

Παρεκτὸς τοῦ κακοῦ τούτου ἐξεδίδοντο συχνάκις τὰ μειράκια εἰς ἄλλα ὄχι ὀλιγώτερον ἐπιζήμια, εἰς τὴν κυβείαν, εἰς τὰ ἄμετρα στοιχήματα τῶν ἀλεκτρυονομαχιῶν, καὶ εἰς τὰς ἱπποτροφίας καὶ κυνοτροφίας. Πολλοὶ ἀσώτευαν τὴν πατρικήν των κληρονομίαν μόνον εἰς τὰ λαμπρὰ ἁμάξια, μὲ τὰ ὁποῖα ἡμιλλῶντο εἰς τὰς ἱπποδρομίας περὶ τῶν ἀριστείων.

Συνήθως εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεριπάτουν πεζοί· ἐμεταχειρίζοντο ὅμως οἱ πλούσιοι καὶ ὀχήματα ἢ φορεῖα· πολλοὶ εἶχαν ἀκόλουθον δοῦλον βαστάζοντα διπλωμένον θρονίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθηντο εἰς τὴν ἀγοράν, ἢ ὅπου ἤθελαν κατὰ τοὺς περιπάτους.

Οἱ ἄνδρες ἐσυνείθιζαν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν χεῖρα βακτηρίαν· αἱ δὲ γυναῖκες παρασόλιον *). Τὴν νύκτα ἐπροπορεύετο δᾳδοῦχος δοῦλος διὰ νὰ τοὺς φέγγῃ.

Ἐπειδὴ τὸ πολιτικὸν φρόνημα τῶν παλαιῶν ὑπέτασσε τοὺς μερικοὺς εἰς τὸ καθόλου, καὶ πᾶς πολίτης ἐθεώρει ὡς ὡραιότατον στολισμόν του τὴν λάμψιν τῆς πατρίδος καὶ πόλεώς του, διὰ τοῦτο εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῶν Ἀθηνῶν ἠδύνατό τις νὰ

*) Σκίρον κατὰ τοὺς παλαιούς. Κ.

εὕρῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ λαμπρότητα τῆς ἀρίστης τεκτονικῆς μόνον εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰ δημόσια οἰκοδομήματα· οἱ ἰδιωτικοὶ οἶκοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν μικροὶ καὶ ὄχι λαμπροί· αἱ ἀγυιαὶ στεναὶ καὶ σκολιαί. Μ' ὅλον τοῦτο ἤρχισεν ἤδη ὁ Δημοσθένης νὰ κατηγορῇ, ὅτι οἱ πολιτευόμενοι ἔκτιζαν οἴκους, οἱ ὁποῖοι ὑπερέβαιναν τὰ δημόσια οἰκοδομήματα κατὰ τὴν λαμπρότητα. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἴκου ἐστόλιζαν οἱ πλούσιοι μὲ χάριν καὶ πολυτέλειαν, καὶ ἐξώδευαν πολὺ ἀργύριον εἰς ὡραῖα σκεύη καὶ ἔπιπλα.

Τὰς τέρψεις τῆς τραπέζης ἐτίμων καθ' ὑπερβολὴν οἱ Ἀθηναῖοι, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἦσαν ἔκδοτοι εἰς τὴν τρυφὴν καὶ σπατάλην ὅσον οἱ Σικελιῶται καὶ οἱ τῆς κάτω Ἰταλίας Ἕλληνες, καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι. Τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν φαγητῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν εἰς αὐτούς, φανερόνουν πολλὰ ἐξαίρετον καὶ τελειοποιημένην μαγειρικὴν τέχνην. Θαυμάζει καθεὶς τὸ πλῆθος τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ὀψαρίων *), τὰ ὁποῖα ἐμπαρασκευάζοντο διὰ τὴν κοιλίαν των· τινὰ ἐκ τῶν φαγητῶν ἐφέροντο ἀπὸ μακρυνοὺς τόπους. Ἐν γένει δὲ ἐμεταχειρίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι τὸ καλὸν καὶ καθαρὸν ἔλαιον τῆς χώρας των σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ φαγητά των. Ἔτρωγαν δὲ καὶ ἁλμυρὰς ἐλαίας διὰ νὰ διεγείρωσι τὴν ὄρεξιν. Καραβίδες, ἀστακοί, ὀστρείδια καὶ διάφορα ὄστρεα ἐτρώγοντο κατὰ κόρον· καὶ ἡ Μαύρη θάλασσα τοὺς ἐδίδε πλῆθος ἁλατισμένων ὀψαρίων. Τὰ ὀπωρικὰ τῆς Ἀττικῆς εἶχαν χωριστήν τινὰ γλυ-

*) Ὁ Ἀθήναιος μᾶς διέσωσε πολλότατα εἴδη σπουδαζομένων ὀψαρίων, καὶ πολλὰς τεχνασίας μαγειρικῆς τινὰς ἑκάστου εἴδους (Δειπνοσοφ. Βιβ. Ζ. Η). Τόσα παρασκευάσματα καὶ ἀρτύματα, ὅσα [illegible], θέλει θαυμάσειν βέβαια, ὅτι πρὸ δύο χιλιάδων καὶ διακοσίων ἐτῶν ἡ μαγειρικὴ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐξαιρέτως ἡ περὶ τὰ ὀψάρια ἐξετάζετο μὲ τὴν [illegible] τῶν τρυφηλῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης καὶ σχεδὸν τὴν ὑπερέβαινε. Μ.

κύτητα, καὶ τὰ σῦκα της ἐστέλλοντο διὰ τῆς ἐμπορίας πανταχοῦ ξηρὰ ἕως καὶ εἰς τὴν Περσίαν διὰ τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. Ἡ Εὔβοια ἔδιδεν ἐξαίρετα μῆλα, ἡ Φοινίκη χουρμάδες, ἡ Κόρινθος κυδώνια, καὶ ἦσαν περίφημα τῆς Νάξου τὰ ἀμύγδαλα. Ἤρχιζαν συνήθως τὴν τράπεζαν ἀπὸ τὰ αὐγά, καὶ ἐτελείοναν εἰς τὰ ὀπωρικά· εἰς τὸ μεταξὺ ἐτίθεντο φαγητὰ κρεατηρά, καὶ παντοδαπὰ ὀψάρια παραγεμισμένα διαφόρως· πλακούντια καὶ ζυμαρικὰ ἐπαρασκεύαζαν εἰδῶν πολλοτάτων. Ἀπὸ τὰ κρασία ἐτίμων τὸ παλαιὸν τῆς Κερκύρας, τὸ ἄσπρον τῆς Μηδίας, ἀλλ' ἐπροτίμων ἀπ' ὅλα τὸ Νάξιον, Θάσιον καὶ Χῖον. Συχνάκις ἀνεμίγνυαν τὰ κρασία μὲ ἀρώματα καὶ ὀπωρικὰ καὶ ἄνθη διὰ νὰ τὰ κάμουν γλυκέα καὶ εὐώδη. Ἔσμιγαν δὲ μὲ τὸ κρασίον καὶ θαλάσσιον νερόν, τὸ ὁποῖον, καθὼς ἐνόμιζαν, ἐβοήθει τὴν χώνευσιν. Σπανίως ἔπιναν ἄκρατον οἶνον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον δὲ τὸν ἔσμιγαν μὲ ὕδωρ.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐκάθηντο παρὰ τὴν τράπεζαν εἰς θρονία, ἀλλ' ἐπλαγίαζαν εἰς κλίνας τινὰς (ὡς τοὺς σημερινοὺς καναπέδες τῶν Εὐρωπαίων). Εἰς τὰ συμπόσια ἐγέμιζαν τὸ οἴκημα μὲ παντοδαπὰ ἀρωμάτων θυμιάματα. Εἰς τὴν τράπεζαν τῶν κρασίων ἔλαμπαν σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, συχνάκις κεκοσμημένα μὲ πολυτίμους λίθους. Οἱ φιλευόμενοι ἐστεφανηφόρουν· καθεὶς εἶχεν ὄπισθέν του ἕνα δοῦλον· ἦτο συνήθεια νὰ στέλλουν εἰς φίλους παντοδαπὰ ἐδώδιμα ἐκ τῆς τραπέζης. Εἰς τὴν εὐθυμίαν των ἐψήφιζαν διὰ κλήρων ἕνα βασιλέα τοῦ συμποσίου, ὅς τις ἐδιέτασσεν ὅλα, ἐπρόβαλλε προπόσεις (ἤγουν ἐσήκονε ποτήρια εἰς ὑγίαν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου), ἐπρόσταζεν ἀστείους συμποσιακοὺς νόμους, καὶ προσέτι, ὅς τις ἔπινεν ὀλίγον, ἔχυνε τὸ κρασίον εἰς τὴν τούτου κεφαλήν. Τραγούδια

χαροποιὰ ἦσαν ἀρτύματα τοῦ συμποσίου· ἡ λύρα περιεφέρετο, καὶ κατὰ σειρὰν τὴν ἐλάμβανεν ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἐτραγούδει καθεὶς ἀπὸ τοὺς φίλους ἓν ὁποιονδήποτε μέλος. Ὅσοι δὲν εὐχαριστοῦντο νὰ κάμνουν αὐτοὶ μόνοι των τὴν εὐθυμίαν, ἔφερναν ἑταίρας, ὀρχηστρίδας καὶ αὐλητρίδας, καὶ προσέτι θαυματοποιοὺς καὶ ψηφοπαίκτας.

Εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα οἱ δοῦλοι ἦσαν πολυαριθμότεροι παρὰ τοὺς ἐλευθέρους πολίτας, καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἠρίθμουν 400,000 (Ἴδε Ἀθήναιον Δειπν. Ϛ', σελ. 272). Οἱ πλούσιοι εἶχαν συχνάκις πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἑκατοντάδας. Οἱ δοῦλοι ἐφρόντιζαν ὅλα σχεδὸν τὰ χρειώδη. Ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ ὑπηρέται τῆς οἰκίας, μάγειροι, ἱπποκόμοι κτλ. αἱ δὲ δοῦλαι ἦσαν ὑπηρέτριαι, παραμάνναι κτλ. Εἰς πολλὰ ἔργα ἔκλεγαν καθ' ὑπερβολὴν ὡραίους δούλους, καὶ τοὺς ἐστόλιζαν πολυτελέστατα. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ δοῦλοι προκομμένοι, τοὺς ὁποίους ἐμεταχειρίζοντο παιδοτρίβας, ἀναγνώστας, γραμματεῖς, ἀντιγραφεῖς, βιβλιοφύλακας κτλ. Οἱ χειρώνακτες τοὺς ἐδίδασκαν τὸ ἐργόχειρόν των καὶ τοὺς ἐμεταχειρίζοντο ὡς συνεργάτας των. Τὸ ἔκαμναν δὲ καὶ πολλοὶ πλούσιοι· ἐσύστειναν ἐργοστάσια, χωρὶς νὰ καταλαμβάνουν αὐτοὶ τὸ ἐργόχειρον, καὶ τὰ παρέδιδαν εἰς ἐπιτηδείους δούλους νὰ ἐργάζωνται. Εἰς τοὺς ἀγροὺς ἔβοσκαν τὰ κτήνη, ἐγεώργουν, ἐκυνήγων, ἐψάρευαν, καὶ εἰργάζοντο καὶ εἰς τὰς λιθοτομίας. Πολλοὺς δούλους ἔδιδεν ὁ πόλεμος, ἐπειδὴ συχνάκις δουλεία ἦτο ὁ κλῆρος τῶν αἰχμαλώτων· ἄλλοι δὲ ἠγοράζοντο ἀπὸ τοὺς δουλεμπόρους. Αἱ τιμαί των ἦσαν διάφοροι κατὰ τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν κλίσιν τῶν ἀγοραστῶν.

Ἦτο παλαιὰ συνήθεια εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ κρεμοῦν ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ οἴκου, ὅπου μὲν ἐγεννᾶτο ἄρσεν στέφανον ἐλαίας, ὅπου δὲ θῆλυ δέσμην μαλλίων. Ὁ στέφανος ἦτο σύμβολον ἀνδρικῆς ἀσχολίας εἰς τὸν ἀγρόν· ἡ δέσμη γυναικείων ἐργασιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἦτο κύριος ζωῆς καὶ θανάτου τῶν τέκνων του, ἐβάλλετο εὐθὺς ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν του τὸ νεογέννητον. Ἐὰν τὸ ἐσήκονεν ἐπάνω, ὑπεχρεόνετο σιωπηλῶς νὰ τὸ ἀναθρέψῃ· εἰδὲ μή, ἐφονεύετο ἢ ἐξετίθετο. Ἀλλ' ἡ ἀπάνθρωπος αὕτη συνήθεια ἦτο παμπάλαιος, καὶ εἶχε παύσειν εἰς τοὺς πολιτισμένους χρόνους τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ἑβδόμην ἢ δεκάτην ἡμέραν τῆς γεννήσεως ἔκαμναν θυσίαν, καὶ ἐφίλευαν ὅλους τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἔδιδαν ὄνομα εἰς τὸ παιδίον. Περίφημα ὀνόματα τῶν προπατόρων ἀνεκαινίζοντο συνήθως, ἐπειδὴ οἰκογενείας ὀνόματα δὲν εἶχαν οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο πρὸς διάκρισιν ἐπροστίθετο πάντοτε τίνος υἱὸς εἶναι ὁ ὀνομασθείς. Διὰ νὰ ἀσφαλίσωσι τοῦ νεογεννήτου πολίτου τὰ δίκαια, ἐχρεώστουν νὰ καταγράφωσι τὸ ὄνομάτου εἰς τὸν κατάλογον τῶν φρατριῶν καὶ φυλῶν. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων μὲ κἄποιας τελετὰς καὶ πομπάς. Οἱ γονεῖς ὡρκίζοντο ὅτι ὁ παῖς εἶναι υἱὸς πολίτου καὶ πολίτιδος γεννημένος μὲ νόμιμον γάμον. Συνήθως δὲ ἐγίνετο τοῦτο ἀπὸ τὸ πρῶτον ἕως τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Γενόμενος δὲ ὀκτακαιδεκαετὴς ὁ νέος ἐπαραλαμβάνετο εἰς τοὺς ἐφήβους, καὶ ὑπεχρεόνετο εἰς πολεμικὴν ὑπουργίαν. Ἔμπροσθεν τοῦ βωμοῦ ἐχρεώστει νὰ κάμῃ ὅρκον, Νὰ μὴ ἀτιμάσῃ τὰ ὅπλα τῆς πόλεως, νὰ μὴ λειποτακτήσῃ, καὶ νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωήντου ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Τελευταῖον εἰκοσαετὴς γενόμενος ὁ νέος Ἀθηναῖος ἐκαταγράφετο μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸν κατά-

λογον τῆς φυλῆς του. Ἔκτοτε ἠδύνατο νὰ ἐκκλησιάζῃ, νὰ λαμβάνῃ πολιτικὰς ἀρχὰς, καὶ, ἐὰν ἦτο ἀποθαμμένος ὁ πατήρ του, νὰ διοικῇ ὁ ἴδιος τὴν περιουσίαν του.

Οἱ νέοι ἐπαιδεύοντο τὴν γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν (Πρβ. Τόμ. Α'. σελ. 377). Ἡ πρώτη ἐγίνετο εἰς τὰ γυμνάσια. Γυμνάσιον δὲ σημαίνει τόπον, ὅπου γυμνοὶ πάντη ἐξησκοῦντο εἰς σωματικὰς ἕξεις. Τοιοῦτοι τόποι ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας τρεῖς· ὁ εἷς εἰς τὸ Λύκειον, ὁ ἄλλος εἰς τὸν λόφον Κυνόσαργες, καὶ ὁ τρίτος εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ οἱ τρεῖς ἔξω τῆς πόλεως. Ἦσαν εὐρύχωρα οἰκοδομήματα, περιγυρισμένα ἀπὸ κήπους καὶ ἀπὸ ἓν ἱερὸν ἄλσος. Πρῶτον ἔμβαινέ τις εἰς τετράγωνον αὐλὴν, ἥτις εἶχεν ὀλόγυρα στοὰς καὶ οἰκοδομήματα. Εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς ἦσαν μεγάλαι αἴθουσαι μὲ καθέδρας, ὅπου οἱ φιλόσοφοι, οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ ῥήτορες ἐσύναζαν καὶ ἐδίδασκαν τοὺς μαθητάς των· εἰς τὴν τετάρτην ἦσαν οἰκήματα λουτρῶν καὶ τὰ ἄλλα χρειώδη τοῦ γυμνασίου. Ἐκ τῆς πρώτης αὐλῆς ἤρχοντο εἰς δευτέραν τετράγωνον κ' ἐκείνην, εἰς τῆς ὁποίας τὰς τρεῖς πλευρὰς ἦσαν μεγάλαι στοαί. Εἰς μίαν ἐκ τούτων, ἥτις ὠνομάζετο ξυστὸς, ἐγυμνάζοντο, ἤγουν ἐξησκοῦντο γυμνοί· ἀσφαλισμένοι ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὴν κακοκαιρίαν, καὶ ἀποχωρισμένοι ἀπὸ τοὺς θεατὰς ἐμάνθαναν τὴν πάλην οἱ νέοι. Ἐπέκεινα τοῦ ξυστοῦ ἦτο μακρὺς τόπος διὰ τοὺς δρομεῖς. Ὅμοια μὲ τὰ γυμνάσια ἦσαν καὶ αἱ ὀνομαζόμεναι παλαῖστραι, ἐκτὸς ὅτι αὗται ἐχρησίμευαν διὰ τοὺς ἐμπείρους ἤδη, καὶ διὰ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος παλαιστὰς, οἵτινες ὠνομάζοντο ἀθληταί. Μ' ὅλον ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐτίμων καθ' ὑπερβολὴν τὴν γυμναστικὴν ὡς ἀναγκαίαν πρὸς ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ ὡς ἐξαίρετον προετοιμασίαν διὰ τὸν πόλεμον, ἐγνώριζαν ὅμως τὰς ζημίας της, καὶ τὴν ὑπερβολικὴν καὶ μοναδικὴν ἐξάσκησιν τοῦ σώματος τὴν ἀπεδοκίμαζαν ὡς φέρουσαν τοὺς νέους εἰς ὠμότητα καὶ ἀγριότητα.

Μὲ τὸ ὄνομα Μουσικὴ δὲν ἐνόουν οἱ παλαιοὶ μόνον τὴν σημερινὴν τέχνην τοῦ ᾄδειν καὶ κρούειν διάφορα ὄργανα, ἀλλ' ἐν γένει συμπεριελάμβαναν εἰς αὐτὸ καὶ τὴν ποιητικὴν καὶ ὅλας τὰς καλὰς τέχνας τοῦ προφορικοῦ λόγου. Οἱ ποιηταὶ, καὶ ἐξαιρέτως ὁ Ὅμηρος, ἦσαν ἡ βάσις ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Εἰς τὸν Ὅμηρον ἐμάνθαναν τὰ παιδία νὰ διαβάζωσι, καὶ πρώϊμα ἤξευραν νὰ λέγωσιν ἀπὸ στήθους χωρία Ὁμηρικὰ καθὼς καὶ ποιητῶν ἄλλων. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον διευθύνετο ἡ κρίσις των ἐκ νεότητος εἰς τὸ ποιητικὸν, μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐγεννᾶτο εἰς αὐτοὺς ὁ περὶ τοῦ καλοῦ ἐνθουσιασμὸς, αἴσθημα ὀξὺ καὶ φιλοκαλία θαυμαστὴ, ὁποῖα κἀνὲν ἄλλο ἔθνος δὲν τὰ ἀπέκτησεν ὅσον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐξαιρέτως οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ Ὅμηρος αὐτὸς εἶχεν ἐκτιμήσειν καὶ συστήσειν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ δῶρα τῶν Μουσῶν ὡς τὸ εὐγενέστατον ἀφ' ὅσα ἐχαρίσθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον· καὶ τοῦτο ἦτο εἰς αὐτοὺς, μαζὶ μὲ ὅσα ἀπῄτει ἀπὸ τὸν πολίτην ἡ πολιτεία, τὸ κυρίως ἀνθρώπινον μέρος τῆς παιδείας. Πράγματα ἀποβλέποντα μόνον εἰς κέρδος τὰ ἐνόμιζαν ἀνάξια ἐλευθέρου πολίτου, καὶ ὁ Ὁράτιος μακαρίζει τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἡ παιδεία δὲν τοὺς ὡδήγει πρώϊμα εἰς τὴν φροντίδα περὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν, καθὼς τοὺς Ῥωμαίους. Διὰ τοῦτο ἦσαν εἰς αὐτοὺς καὶ αἱ Μοῦσαι τόσον χαριστικαὶ καὶ εὔνοϊκαί. Ἐδιακρίνετο δὲ ἡ τῶν λόγων Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ κατὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν παιδείαν μεταγενεστέρων ἐθνῶν, ὅτι οὔτε ξένας γλώσσας ἐγνώριζαν ἐκεῖνοι, οὔτε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἐξ αὐτῶν ἐλάμβαναν ὡς παραδείγματα τῶν ἔργων των. Τὰ

ἔργα των ἦσαν πρωτότυπα καὶ ἴδια· μόνα ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ πνεύματός των ἀναφαινόμενα· ἀθόλωτα καὶ ἀδιάφθορα ἀπὸ ἑτεροειδεῖς καὶ ἑτεροφύλους συμμίξεις. Διὰ τοῦτο ἡ ἰδία αὐτῶν γνησία καὶ καθαρὰ γλῶσσα, ἥτις εἶναι παντοτεινὸν ἐκμαγεῖον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν φρονημάτων τοῦ ἔθνους καὶ πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὰ ἀπαιτούμενα εἰς τὴν ποιητικὴν καὶ ῥητορικὴν, ἀπέκτησεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γλῶσσαν πλοῦτον καὶ κάλλη, καὶ εὐηχίαν καὶ εὐστροφίαν ἀμίμητα. Εἰς δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἡμέρας μας, αἱ πολλαὶ καὶ παντοδαπαὶ γλῶσσαι, τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται οἱ Εὐρωπαῖοι, καὶ τῶν ὁποίων οἱ συγγραφεῖς εἶναι τὰ παραδείγματά των, συνεισέφεραν ὄχι ὀλίγον νὰ στύψωσι τὸν καθαρὸν ἐκεῖνον ποταμὸν, καὶ νὰ στερήσωσιν ἀπὸ τὸ ἰδιόκτητον διὰ προσθέσεως τῶν ξένων καὶ μιμήσεως τὴν φυσικήν του ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ἐξ ἐναντίας ὅμως ἡ παιδεία τῶν νεωτέρων εἶναι πλατυτέρα. Ἐμποροῦμεν τὰ τοῦ πνεύματος ἔργα διαφόρων χρόνων καὶ ἐθνῶν νὰ κατανοῶμεν καὶ νὰ ἀπολαύωμεν, καὶ νὰ τὰ συναθροίζωμεν ὁλόγυρά μας, καθὼς ἡ πολυτέλεια διαφόρων ἀλλοδαπῶν ἀνθῶν δύναται νὰ στολίσῃ ἕνα κῆπον. Τοιουτοτρόπως τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲν ἔχουν πάντοτε ὅλην ὁμοῦ τὴν τελειότητα· καὶ ὅ,τι τελειοποιεῖται ἐκτεινόμενον κατὰ πλάτος, χάνει τὴν καλλονὴν τῆς κατὰ βάθος ἀκριβείας, καὶ κἀνεὶς χρόνος δὲν εὐτύχησε νὰ τὰ ἑνώσῃ ὁμοῦ ὅλα.

49. Ἐπιστροφὴ τῶν μυρίων.

(401 — 400 πρ. Χρ.)

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἥτις διευθύνει τὸ βλέμμα μας πρὸ

πάντων εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Εἴπαμεν ἤδη, ὅτι Ἀρταξέρξης μὲν ὁ Μνήμων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εἶχεν ἀναβῆ τὸν βασιλικὸν θρόνον, Κῦρος δὲ ὁ νεώτερος ἀδελφός του, ἐξαιρέτως ἀγαπώμενος ἀπὸ τὴν μητέρα του, μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν καὶ μὲ τὸ ὑψηλὸν ὄνομα τοῦ μεγάλου προπάτορός του λαμπρυνόμενος ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε δίκαιον μεγαλήτερον εἰς τὸν θρόνον παρὰ ὁ ἀδελφός του μὲ μόνην τὴν πρωτοτοκίαν. Προσέτι ἐδιηγήθημεν (σελ. 60) καὶ ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπόν του, ἤγουν νὰ κρημνίσῃ τὸν ἀδελφόν του ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐβοήθει τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐλευθεριότης, εἰλικρίνεια, καὶ ἡ ἐρασμιότης ὅλου τοῦ χαρακτῆρός του εἵλκυσαν εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ τοῦ προσήλωσαν καὶ πολλοὺς κατὰ μέρος ἀξιολόγους Ἕλληνας, οἵτινες διὰ τοῦ χρυσοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχυνεν εἰς αὐτοὺς πλουσιώτατα, τοῦ ἐστρατολόγουν Ἕλληνας πολεμιστάς. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων κἀνεὶς δὲν τοῦ ἔγεινε τόσον οἰκεῖος ὅσον ὁ φίλος τοῦ φίλου του Λυσάνδρου Κλέαρχος, πρώην ἁρμοστὴς τοῦ Βυζαντίου, ὅστις εἶχε κακομεταχειρισθῆν ἐκεῖ τὴν ἀξίαν του μὲ βίαν καὶ αὐτογνωμοσύνην. Ἀλλ' ἦτο στρατιωτικώτατος, καὶ ὅλους μεμυημένος τοὺς σκοποὺς τοῦ Κύρου· τοῦ ἐσύναξεν εἰς τὴν Θρακικὴν χερρόνησον ἡσύχως καὶ ἀνεπαισθήτως στρατὸν γυμνασμένων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας μὲ παντοδαπὰς προφάσεις ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπουργίαν του πολλοὺς Ἕλληνας στρατιώτας. Ἐκολακεύοντο καὶ ἐκαμάροναν οἱ Ἕλληνες, ὅτι καὶ πρότερον ἀκόμη περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ πατρός του ὑπῆγεν ὁ Κῦρος εἰς τὰ Σοῦσα δορυφορούμενος ἀπὸ Ἕλληνας, καὶ ὅταν τώρα ἐνόμισεν ὅτι εἶναι καιρὸς ὅλα τὰ μερικῶς γνωσθέντα νήματα νὰ τὰ τυλίξῃ εἰς ἐν

κουβάριον, παρεκτὸς ἑνὸς Σπαρτιατικοῦ στόλου ὅςτις ἦτο ἕτοιμος εἰς τὰς προσταγάς του, εἶχε συναθροίσειν δέκα χιλιάδας ὁπλίτας Ἕλληνας εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ πίστιν ἠδύνατο νὰ εἶναι βέβαιος (Μαρτ. 401). Τὸ ὄνομα, ὁ ὁπλισμὸς, ἡ πολεμικὴ ἐπιτηδειότης τούτου τοῦ στρατεύματος ἐνέπνεε σέβας εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ μόνον ἡ θέα τῶν πολεμικῶν των ἐξασκήσεων ἐτρόμαζε τὸν θεατὴν τόσον, ὥστε ὁ Κῦρος ἐκ τούτου μόνου προέβλεπεν ἀσφαλεστάτην τοῦ σκοποῦ του τὴν ἐπιτυχίαν. Ἀπὸ τὴν Λυδίαν ἔφερνε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, δὲν ἐτόλμα ὅμως νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃ εὐθὺς τὸ τέρμα καὶ τὸν ἐπικίνδυνον σκοπὸν τοῦ ἐγχειρήματός του, ἀλλ' ἐπροφασίζετο νῦν μὲν ὅτι ὑπάγει κατὰ τῶν ἀποστατησάντων Πισιδῶν, νῦν δὲ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχθρόν του Σατράπην τῆς Συρίας. Οὕτως ἤξευρε νὰ σύρῃ πάντοτε περαιτέρω τοὺς μυρίους, καὶ ὅταν προῃσθάνθησαν πλέον τὴν ἀλήθειαν, κατεπράϋνε τοὺς ψιθυρισμούς των ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐφράτην.

Ἡ διάβασις τούτου τοῦ ποταμοῦ τοὺς ἐπληροφόρησεν ἀδιστάκτως τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες εἶχαν προχωρήσειν τόσον, ὥστε χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ Κύρου δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἡ ὑπόσχεσις μισθῶν λαμπροτέρων τοὺς ἐκατάπεισε νὰ τὸν ἀκολουθῶσιν ἀναντιλόγως. Ταχέως ὥρμησε κατὰ τῆς Βαβυλῶνος διὰ νὰ πλακώσῃ ἔξαφνα τὸν Ἀρταξέρξην πρὶν προετοιμασθῇ. Διότι, ἐὰν καὶ ἔμαθε τὸν σκοπὸν τοῦ Κύρου διὰ τοῦ Τισαφέρνους, ὅςτις ἔδραμεν εὐθὺς εἰς τὴν αὐλὴν, ἀφοῦ ἐξεστράτευσεν ἐκεῖνος, μ' ὅλον τοῦτο ἡ ἔκτασις τοῦ βασιλείου ἐδυσκόλευε τὴν ταχύτητα. Εἰς τὰ Κούναξα ἐσυναντήθησαν τελευταῖον οἱ δύω στρατοὶ (Ὀκτώβρ.), καὶ ἤρχισε μάχη, ἥτις ἐδόξασε μὲν τὴν ἀνδρίαν τῶν Ἑλλήνων, διότι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ ἐχθροῦ, ἥρπασε δὲ τὴν ζωὴν τοῦ Κύρου. Ἔπεσεν εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοῦ μαχόμενος ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὅλον μὲν τὸ Περσικὸν στράτευμα ἐπίασε τὴν φυγὴν, οἱ δὲ Ἕλληνες, οἵτινες καὶ τὸν κατ' αὐτῶν ἤδη ὁρμήσαντα Ἀρταξέρξην ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, ἔμειναν ἱστάμενοι νικηταὶ εἰς τὸν τόπον των. Διὰ τοῦτο μὲ θάῤῥος ἱκανὸν ἐπαρακίνουν τὸν Ἀριαῖον, ἔνδοξον Πέρσην, φίλον καὶ ὑποστράτηγον τοῦ Κύρου, νὰ ἀποστατήσῃ, πρόθυμοι νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον· καὶ πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην, ὅςτις ἐζήτησε νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὅπλα, ἀπεκρίθησαν μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ μὲ γνησίως Ἑλληνικὰ καὶ ἐλεύθερα φρονήματα. Τόλμη μόνον ἠδύνατο νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ μακρυνὴ ἀπόστασις ἀπὸ τὴν πατρίδα, τὰ ὀλόγυρά των πολλὰ καὶ ξένα καὶ ἄγρια ἔθνη, ἡ ἄγνοια τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους εὑρίσκοντο, τὸ ἀδύνατον νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τὸν δρόμον ὅθεν ἦλθαν διὰ τὴν παντελῆ ζωοτροφιῶν ἔλλειψιν, τελευταῖον ὁ προβλεπόμενος σκοπὸς τοῦ Ἀρταξέρξου νὰ τιμωρήσῃ τοὺς μισθοφόρους τοῦ ἐπαναστάτου, καὶ οὕτω νὰ ἐκδιώξῃ διὰ πάντα τὴν Ἑλληνικὴν τόλμην ἀπὸ τοὺς τόπους του — ὅλα ταῦτα ἀνεδείκνυαν ἐπικινδυνοτάτην τὴν θέσιν των.

Ἀκόμη ἀμφιβολωτέρα ἔγεινεν ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων, ὅταν καὶ ὁ Ἀριαῖος, ὅςτις τοὺς εἶχεν ὁρκισθῆν νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Ἰωνίαν ἀπὸ ἄλλον δρόμον, ἐφιλιώθη μὲ τὸν βασιλέα. Ὁ Τισαφέρνης ἐδιαπραγματεύετο μὲν μὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ὑπέσχετο ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ἐλευθέραν ἀναχώρησιν, ἀλλ' ὄπισθεν τῆς φαινομένης καλωσύνης ταύτης ἐκρύπτετο ἡ βδελυρωτάτη δολιότης. Ὁ προδοτικὸς Πέρσης εἵλκυσε μὲ ἀπάτην εἰς τὴν ἑαυ-

τόν του τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, ἐπρόσταξε παραβαίνων τὸν λόγον του νὰ τοὺς δεσμεύσουν καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα, μὲ προσταγὴν τοῦ ὁποίου ἐθανατώθησαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ἡτοίμαζε καὶ κατὰ τῶν ὀρφανῶν στρατιωτῶν· ἀλλ' ἀπατήθησαν κατὰ τοῦτο οἱ ἄπιστοι. Ἀπηλπίσθησαν μὲν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν σωτηρίαν των μαθόντες τὴν ἐπιβουλήν· ὁ δὲ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅς τις ἦτο ἐθελοντὴς μεταξὺ τῶν μυρίων, ἐπαρουσιάσθη καὶ τοὺς ἐσυμβούλευσε μὲ δραστικότητα νὰ μὴ παραδοθοῦν ἄπρακτοι εἰς τὸν ὄλεθρόν των, ἀλλὰ νὰ ἀνοίξωσι τὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα δρόμον μὲ τὰς ἰδίας των δυνάμεις, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν μεγάλαι αἱ δυσκολίαι. Ὁ λόγος του ἔδωκε θάῤῥος εἰς τοὺς μικροψύχους. Κατὰ τὴν συμβουλήν του ἔκλεξαν εὐθὺς ἀρχηγοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν γέρων Σπαρτιάτης Χειρίσοφος, διὰ τὴν ὑπόληψίν του, ἐδιωρίσθη ἡγεμὼν τῶν προπορευομένων, ὁ δὲ Ξενοφῶν ὡς συνετὸς πολεμιστὴς, ἐτάχθη εἰς τὴν ὀπισθοφυλακήν. Μετὰ ταῦτα ἔκαυσαν ἁμάξια, σκηνὰς καὶ πᾶν βαρὺ περιττὸν, καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἔμελλαν νὰ περιπατήσωσι μὲ παντοτεινὰς προσβολὰς τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ.

Τελευταῖον ἔφθασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τόπον ὅπου μόλις τοὺς ἐφαίνετο πλέον δυνατὴ σωτηρία. Ἀφῆκαν ὄπισθέν των στενὸν, τὸ ὁποῖον μετὰ βίας διέβησαν· πλησίον των εἶχαν τὸν βαθὺν καὶ ὁρμητικὸν Τίγριν· ἔμπροσθέν των ὑψόνετο ὄρος κατοικούμενον ἀπὸ τοὺς Καρδούχους, λαὸν ἄγριον καὶ εἰς τοὺς Πέρσας ἀνυπότακτον. Ἀνέβησαν τοῦτο καὶ ἐκεῖθεν ὑπήγαιναν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπέφυγαν τὴν διάβασιν τοῦ Τίγριος καὶ Εὐφράτου, καὶ ἠλευθερώθησαν καὶ ἀπὸ τὸν Τισσαφέρνην, ὅς τις δὲν ἐτόλμησε νὰ τοὺς ἀκολουθή-

σῃ εἰς τόπον ἐχθρικόν του, ἀλλ' ὑπέστρεψε πρὸς δυσμὰς τὸν εἰς τὴν Ἰωνίαν δρόμον. Τὸν Τίγριν καὶ Εὐφράτην ἐπέρασαν ἀκινδύνως πλησίον τῶν πηγῶν των. Ἑπτὰ ἡμέρας πλήρεις χαλεπῶν κακοπαθειῶν ἐχρειάσθησαν ἕως διαβαίνοντες κοιλάδας τραχυτάτας ἔφθασαν εἰς τὸν ποταμὸν Κεντρίτην, τὸ ὅριον τῆς Ἀρμενίας, ὅπου τοὺς ἀντεστάθησαν νέα δεινά. Πέραν τοῦ ὄχθου ἔστεκαν τὰ στρατεύματα δοῦ Σατράπου τῆς Ἀρμενίας, ὅς τις τοὺς ἐπρόλαβεν ἀπ' ἄλλον δρόμον, καὶ ὄπισθέν των τοὺς ἐφοβέριζαν οἱ Καρδοῦχοι ἀπὸ τὸ ὄρος, τὸ ὁποῖον εἶχαν ἤδη περάσειν οἱ Ἕλληνες. Ἡ θέσις των ἦτο πάλιν πολλὰ ἐπικίνδυνος· ἀλλ' ἡ σύνεσις καὶ ἐπιτηδειότης τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν στρατιωτῶν ἀνέδειξαν δυνατὴν καὶ τὴν διάβασιν καὶ τὴν σωτηρίαν. Τὴν δολιότητα τοῦ τῆς δυτικῆς Ἀρμενίας Σατράπου, ὅς τις μὲ πρόφασιν φιλίας ἐστοχάζετο νὰ τοὺς ἀφανίσῃ, τὴν ἐπρόλαβαν μὲ προσβολὴν γενναίαν. Ἀλλ' ὀλεθριωτέρα ἦτο ἡ βαθεῖα χιὼν, ἥτις ἐστέρησεν ὀλίγων μὲν τὴν ζωὴν, πολλῶν δὲ τὰς δυνάμεις, ὅλων δὲ σχεδὸν τὸ θάῤῥος. Μόνος ὁ Ξενοφῶν δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἐξύπνισε τὴν προθυμίαν τῶν κουρασμένων. Προχωροῦντες περαιτέρω ἔφθασαν εἰς τὰς κατοικίας τῶν Χαλύβων, τρομερωτάτου ἔθνους ἀφ' ὅσα εὕρηκαν ἕως ἐδῶ, τὸ ὁποῖον τοὺς ἀντεστάθη ἀνδρείως. Πολλαὶ μάχαι ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν σωτηρίαν των νὰ στραφοῦν ἀπὸ τὸν βόρειον δρόμον, ὅς τις τοὺς ἔφερνεν ἐπ' εὐθείας εἰς τὸν Καύκασον, καὶ νὰ πιάσωσι τὸν βορειοδυτικόν. Οὕτως ἔφθασαν τελευταῖον εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ ἀπὸ ὄρους τινὸς ἀπήλαυσαν τὴν εὐφρόσυνον θέαν τοῦ πελάγους, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν τόσον πολὺν καιρόν. Ποτὲ δὲν ἴδαν ἄνθρωποι χειμασθέντες ὑπὸ τῆς θαλάσσης μετὰ χαρᾶς περισσοτέρας τὴν ξηρὰν, παρὰ

οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὴν θάλασσαν. Ὅλοι συνέδραμαν ἐπάνω μὲ ἀλαλαγμοὺς νὰ χαρῶσι τὴν χαρμοσυνωτάτην θέαν τοῦ πελάγους, μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθησαν ὁ εἷς τὸν ἄλλον, καὶ ὕψωσαν τὰς χεῖρας των πρὸς τοὺς σωτῆρας θεούς. Ἕνα μόνον ἀγῶνα εἶχαν νὰ ὑποφέρωσι κατὰ τῶν Κόλχων, τοὺς ὁποίους κατεφυγάδευσαν, καὶ ἔπειτα ἀπὸ μυρίων ἔφθασαν ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι εἰς τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα, ὅπου ἔδειξαν τὴν χαράν των μὲ θυσίας καὶ γυμναστικοὺς ἀγῶνας.

Ἀλλ᾿ ὅμως δὲν εἶχε φθάσειν ἀκόμη τὸ τέλος τῶν κινδύνων καὶ τῶν κακοπαθειῶν. Ἀκόμη εἶχαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποφέρωσι πορευόμενοι διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας πολέμους, οἱ ὁποῖοι δὲν τοὺς ἐφοβέριζαν τόσαν μεγάλους κινδύνους, ὅσον ἡ μεταξύ των ἐκραγεῖσα ἀσυμφωνία, καὶ αἱ ἐχθρικαὶ πανουργίαι τῶν ἰδίων των ὁμογενῶν, καὶ μάλιστα ἑνὸς Σπαρτιατικοῦ ναυάρχου δωροδοκημένου ἀπὸ τὸν Φαρνάβαζον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ κακὸν ἐνίκησεν ὁ Ξενοφῶν. Ἡ χρηστότης, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἐγκράτειά του ἐνήργουν ἐδῶ σωτηριωδῶς ὄχι ὀλιγώτερον, παρὰ κατ᾿ ἀρχὰς ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἀνδρία του. Ὅταν ἐπέρασεν ὁ στρατὸς εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν εἶχαν πλέον οἱ πτωχοὶ ἄλλο καταφύγιον εἰμὴ νὰ ὑπακούσουν εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ τῶν Θρακῶν ἡγεμόνος Σεύθου, καὶ νὰ ἐμβῶσιν εἰς πολεμικὴν αὐτοῦ ὑπουργίαν. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνὸς πλήρους νίκης καὶ δόξης ἐκράχθησαν διὰ δύω πρέσβεων εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ πολεμῶσι μὲ μισθὸν ὑποκάτω τῆς στρατηγίας τοῦ Θίμβρωνος, ὅς τις ἐκυβέρνα τὸν νεωστὶ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσίας ἐκραγέντα πόλεμον.

Χωρὶς νὰ συλλογισθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μεγάλα καλά, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Ξενοφῶν εἰς τοὺς

Ἕλληνας, διὰ νὰ κάμουν χάριν εἰς τοὺς Πέρσας, ἐξώρισαν τὸν ἀξιόλογον τοῦτον πολίτην των *). Ἀλλ᾿ εἰς τὰ Ὀλύμπια εὐφημήθη ὡς νικητὴς καὶ ἐχειροκροτήθη ἐντίμως διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν μυρίων· καὶ οὕτως ἡ δικαία φωνὴ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑπερυψωμένη ὑπεράνω φατριῶν καὶ παθῶν, ἀπέδωκε τὸν ἄξιον ἔπαινον εἰς μίαν πρᾶξιν, ἥτις ἐλάμπρυνεν ἐκ νέου τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ὑπὲρ τὴν θηλυπρεπῆ καὶ ἀνόητον Ἀσίαν.

50. Ἀγησίλαος κατὰ τῆς Περσίας.

Ἡ κορυφὴ τοῦ μεγαλείου τῆς Σπάρτης εἶναι ἀναντιῤῥήτως συνδεδεμένη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως της Ἀγησιλάου, ὅς τις ἔκαμε τολμηροτάτην χρῆσιν τῆς ὑπὸ Λυσάνδρου ἀποκτηθείσης κυριαρχίας της εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὸ πνεῦμα καὶ μὲ τὸν χαρακτῆρά του ἦτο ὁ μόνος ἄξιος ἀνὴρ νὰ διευθύνῃ τὰς μεταβληθείσας σχέσεις, αἵτινες ἦλθαν εἰς τὴν ὑπὲρ πάντα ἀγαπητήν του πατρίδα διὰ τῆς κυριαρχίας ταύτης, καὶ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ πρὸς ὄφελος τῆς Σπάρτης. Εἴπαμεν ἤδη (σελ. 71. 72.) τὴν φθοροποιὸν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ἡ μεταβολὴ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Σπαρτιατῶν· ἀλλ᾿ ὄχι ὀλιγώτερον ἦτο βαρεῖα ἡ τῶν ὑποτελῶν πόλεων μεταχείρισις. Τὸ πλῆθος τῶν ὁμοίων πολιτῶν, οἵτινες ἀπελάμβαναν ἴσα δίκαια, ἦτο μικρὸν, καὶ ἤρχισαν νὰ καταθλίβουν τὰς ἀλ-

*) Οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωκαν εἰς τὸν ἐξόριστον κατοικίαν εἰς τὴν πόλιν Σκιλλοῦντα, διὰ τὸ ὁποῖον τοὺς εὐχαρίστησεν εἰς τὴν Ἑλληνικήν του ἱστορίαν μὲ στασιαστικὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Λακεδαίμονα. Ἀλλ᾿ αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι του τὸν εἶχαν προκυριεύσειν ὑπὲρ τῆς Σπάρτης, καὶ διὰ τοῦτο ὁ δημαγωγὸς Εὔβουλος ἐνήργησε τὴν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξορίαν του.

λας τάξεις μὲ τόσην σκληρότητα ὥστε περὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον ἡ ἐξαπλωμένη μανία των ἀνέβη εἰς γενικὴν μὲν, πρὸ δὲ τῆς ἐκρήξεως κατὰ συμβεβηκὸς ἀνακαλυφθεῖσαν συνωμοσίαν. Καὶ αἱ μὲν Ἀθῆναι εἶχαν ὄχι μόνον κυριεύσειν τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μεγάλης ἐμπορίας των, διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῶν χρειωδῶν ἐπροξένουν εἰς αὐτὰς μεγάλην ὠφέλειαν· ἡ δὲ κυριαρχία τῆς Σπάρτης δὲν τοὺς ἔδιδε διὰ κἀμμιᾶς συναλλαγῆς ἀφορμὴν κέρδους, καὶ οἱ σκληροὶ Ἁρμοσταὶ ἐζήτουν μόνον νὰ ἀναπαύωσι τὴν πλεονεξίαν των. Διὰ τοῦτα εὐθὺς ἐγεννήθη σφοδρὸν μῖσος ἀπὸ τῶν δυναστευομένων, καὶ ἡ κυριαρχία τῆς Σπάρτης διὰ τῆς ἀγανακτήσεως τῶν ὑπηκόων ἤρχισεν ἤδη νὰ κλονίζεται.

Τοιαύτη ἐχθρικὴ σχέσις ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ, ὅπου ἡ βασιλικὴ ἀξία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀντεπάλαιαν πρὸς ἀλλήλας ὄχι πρὸς κοινὸν ὄφελος *). Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο ἱκανὸς μὲ τὰς ἀρετάς του νὰ πολεμήσῃ καὶ τὰ δύω τὰ κακά. Ἐδιατήρει τὴν γνησίαν καὶ αὐστηρὰν Σπαρτιατικὴν δίαιταν μὲ τόσην σταθερότητα, ὥστε μηδὲ αἱ Ἀσιαναὶ τρυφαὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν μαλακύνωσιν. Οἱ χαλινοὶ τῆς κυριαρχίας δὲν ἐσύροντο αὐστηρότερα ἀφ' ὅσον ἀπῄται ἡ χρεία, καὶ ἡ κυριαρχία ἔμενε συνεζευγμένη πάντοτε μὲ μεγαλοπρέπειαν, ἐπάνω τῆς ὁποίας στηρίζεται. Μὴ ὢν ἐξ ἀρχῆς διωρισμένος νὰ βασιλεύσῃ, καὶ συναναστραφεὶς μαζὴ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Σπαρτιατικὴν αὐστηρίαν καὶ κοινωνίαν, ἐλησμόνει τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν βασιλέων, ἔδειχνεν εἰς τοὺς Ἐφόρους καὶ εἰς τοὺς γέροντας πᾶσαν τι-

*) Ποῖος κίνδυνος ἐφοβέριζε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, μᾶς δείχνει ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Λύσανδρος εἶχε σκοπὸν νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς Ἡρακλείδας τὴν κληρονομικὴν αὐτῆς κτῆσιν, καὶ νὰ ἀναδείξῃ αἱρετοὺς βασιλεῖς. Ἴδε Διόδωρ. Σικελ. ΙΔ΄, 13. Κ.

μὴν, τοὺς ἐπροσηκόνετο ἀπὸ τὸν θρόνον, δὲν ἔκαμνε τίποτε χωρὶς νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ, καὶ τοὺς οἰκειόνετο μὲ παντοδαπὰ χαρίσματα. Τοιουτοτρόπως μὲ τὸν χωριστὸν χαρακτῆρα του ἐφιλίονε κυριευομένους καὶ κυριεύοντας, καὶ τούτους πάλιν μεταξύ των πρὸς μέγα ὄφελος τῆς κοινότητος.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐδικαιολόγησε τὴν φιλοδοξίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμποδίσειν τὸν ἀνεψιόν του Λεωτυχίδαν, τὸν τοῦ Ἄγιδος ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον. Ἀπὸ πολλῆς εἶχεν ἡ φήμη τὸν μαρτυρήσειν υἱὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ὅταν ὁ Ἄγις ἀπέθανε (397), ἐνήργησεν ὁ Ἀγησίλαος μὲ βοήθειαν τοῦ Λυσάνδρου, τὸν ὁποῖον ἔκλεξε πρώϊμα ὄργανον καὶ στήριγμα τῶν σκοπῶν του, νὰ γνωρισθῇ μὲν τοῦ Λεωτυχίδου ἡ νοθεία, αὐτὸς δὲ ἀντὶ τούτου νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον τῆς Σπάρτης, καὶ νὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του· καὶ τὸ μὲν ἥμισυ τῆς περιουσίας ἐχάρισε μεγαλοψύχως εἰς τοὺς ἐκ μητρὸς πτωχοὺς συγγενεῖς του· εἰς δὲ τὸν θρόνον ἔδωκε πάλιν τὸ κλέος, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχαν ἁρπάσειν ὁ Βρασίδας, ὁ Γύλιππος καὶ ὁ Λύσανδρος. Ὁ Ἄγις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε ταπεινώσειν τὴν ἱερὰν καὶ πλουσίαν Ἦλιν· ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐπρόσεξε τὸν νοῦν του μακρύτερα παρὰ εἰς μόνην τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος· καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν ἐσυνείθιζαν ἕως τώρα οἱ βασιλεῖς νὰ ἐμβαίνωσιν εἰς μακρυνὰς ἐκστρατείας, ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀσιανοῦ στρατοῦ διὰ νὰ κτυπήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἰσχυρότατον πολέμιον, τὸν ὁποῖον ἔβλεπε τώρα ἡ Σπάρτη ἔμπροσθέν της, δηλαδὴ τὴν Περσικὴν βασιλείαν *).

*) Ποῖον σκοπὸν εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος ἐκστρατεύων εἰς τὴν Ἀσίαν δείχνει, ὅτι καθ' ὁδὸν ἄραξεν εἰς τὴν Αὐλίδα, ὅπου εἶχε θυσιάσειν ποτὲ ὁ Ἀγαμέμνων τὸ φίλτατόν του τέκνον ὅταν ἐστράτευσεν εἰς τὴν Τροίαν, διὰ νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς θυσίαν εἰς τὴν θεὸν, καὶ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔδωκαν αἱ δεήσεις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων διὰ νὰ τὰς βοηθήσῃ κατὰ τοῦ ἀπὸ τὰ ἐνδοτέρω τῆς Ἀσίας ἐπιστρέφοντος Τισαφέρνους, ὅς τις λαβὼν δύναμιν ἀπὸ τὸν βασιλέα του μεγαλητέραν ἡτοιμάζετο νὰ τὰς κτυπήσῃ. Αἱ δεήσεις αὗται εὕρηκαν εἰς τὴν Σπάρτην πᾶσαν πρόθυμον θέλησιν. Πρῶτον ὁ Θίμβρων ἔφερεν εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον, ὡς εἴπαμεν, ἥνωσε καὶ τοὺς καταλοίπους ἐκ τῶν ἀναβάντων μυρίων. Λαμπραὶ πρόοδοι καὶ κυρίευσις πολλῶν πόλεων ἐδόξαζαν κατ' ἀρχὰς τὸ πολεμικὸν στάδιον τοῦ Θίμβρωνος, ἀλλ' ὅταν ἔγειναν ἀπὸ τοὺς συμμάχους κατ' αὐτοῦ κραυγαὶ καὶ παράπονα διὰ τὴν βιαστικὴν κατάχρησίν του, ἐστάλθη εἰς τὸν τόπον του ὁ Δερκυλλίδας, ὅς τις ἔλαβε τὴν προσταγὴν ἐν ταυτῷ νὰ κτυπήσῃ καὶ τοὺς Κᾶρας, καὶ ἐξαιρέτως τὸν Τισαφέρνην.

Ἐπειδὴ ὁ Δερκυλλίδας ἦτο περίφημος διὰ τὴν δολιότητά του, ἐμπορεῖτις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι αὐτὸς ἀπήλαυσε πρὸς ὄφελός του τὴν προσωπικὴν ἀντιζηλίαν καὶ διχόνοιαν τῶν δύω σατραπῶν Φαρναβάζου καὶ Τισαφέρνους· διότι μὲ τὸν δεύτερον ἔκαμεν εἰρήνην, καὶ εὐθὺς ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς ἐπικρατείας τοῦ Φαρναβάζου, ὅπου ἐξηκολούθει εὐτυχῶς τὰς κυριεύσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀρχίσειν ὁ Θίμβρων. Ἀλλ' αὐταὶ αἱ πρόοδοι ἤνοιξαν τὰ ὀμμάτια τῶν Σατραπῶν νὰ ἴδωσι τὸ ὄφελός των, καὶ ὅταν ἡ Σπάρτη ἐπρόσταξε τὸν Δερκυλλίδαν εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τῆς στρατηγίας του νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς ἐν Καρίᾳ Ἕλληνας, οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Τισαφέρνους, ἐσυμφώνησαν τότε οἱ δύω Σατράπαι καὶ ὁ Δερκυλλίδας εὕρηκε τὰ δύω

νὰ ἔχῃ εὐφρόσυνον ἐνέχυρον διὰ τὰς ὁμοίας του ἐλπίδας. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως τὸν ἠνώχλησαν εἰς τοῦτο, καὶ ὑπεχρέωσαν πάλιν τοὺς Πέρσας μὲ τὴν ὑπουργίαν των ταύτην.

στρατεύματα ἡνωμένα εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Μαιάνδρου, καὶ ὡς εἰς μάχην ἕτοιμα. Ἐφοβεῖτο μ' ὅλον τοῦτο ἀκόμη ὁ Τισαφέρνης τὸν φανερὸν πόλεμον καὶ ἐπρόβαλεν ἀνακωχὴν ὅπλων, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη προθύμως ὁ Δερκυλλίδας, ἀλλὰ μόνον νὰ λάβῃ καιρὸν διὰ μεγαλητέραν του ἑτοιμασίαν, καὶ νὰ προσμείνῃ τὸν στόλον, ὅς τις ὡπλίζετο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης. Ἀλλὰ πρὶν ἑτοιμασθῶσι ταῦτα, ἡ Σπάρτη κινηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀγγελίαν τῶν Περσικῶν τούτων ὁπλισμῶν ἔσπευσε νὰ στείλῃ νέον καὶ μεγαλήτερον στράτευμα, καὶ τοῦτο ἦτο, τὸ ὁποῖον ἐστρατήγησεν ὁ Ἀγησίλαος (396).

Ὁ Λύσανδρος ἐσυνώδευσε τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ἤλπιζε νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὰς σχέσεις του εἰς τὰς Ἀσιανὰς ἐκ ταραχῶν κατασπαραττομένας πόλεις, καὶ οὕτω νὰ γείνῃ αὐτὸς ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἦτο ἄνθρωπος εὐκολομεταχείριστος, οὐδ' εὐχαριστεῖτο μὲ μόνον τὸ ὄνομα τῆς στρατηγίας. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅλοι συνέτρεχαν εἰς τὸν Λύσανδρον ὅς τις ἀκόμη ἐφαίνετο ὅτι εἶναι παντοδύναμος· ἡ λαμπρότης του ἠμαύρονε τὴν τοῦ βασιλέως. Εὐθὺς ὅμως οἱ φίλοι τοῦ Λυσάνδρου ἐκαταφρονήθησαν τόσον ἐπαισθητῶς ἀπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ὥστε αὐτὸς ὁ ἴδιος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ προστρέχουν εἰς τὸ ἑξῆς πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ πλήρης λύπης ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ στράτευμα.

Ὁ Τισαφέρνης ἐγνώρισε τὸν κίνδυνον, ὅς τις ἐφοβερίζετο ἀπὸ τὸν Ἀγησίλαον, πολλὰ καλά· καὶ ἔμελλε τώρα νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶπε ποτὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅτι τοὺς ἦτο φοβερωτέρα ἡ διὰ ξηρᾶς δύναμις τῆς Σπάρτης παρὰ ἡ διὰ θαλάσσης τῶν Ἀθηναίων. Κατ' ἀρχὰς ἐκ φόβου εἶχεν ἀνακαινίσειν τὴν προτέραν ἀνακωχὴν μὲ τὸν Ἀγησίλαον, ἔπειτα ὅμως τολμήσας διὰ τὸ

ἐκ τῆς ἐνδοτέρω Ἀσίας ἐρχόμενα πολυάριθμα στρατεύματα ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης νὰ ἀδειάσῃ τὴν Ἀσίαν, ἢ νὰ δεχθῇ τὸν πόλεμον. Καὶ οἱ μὲν φίλοι καὶ σύμβουλοι τοῦ Ἀγησιλάου ἔκριναν ἀληθῶς, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τοιαύτην δύναμιν· αὐτὸς δὲ ἐπαρήγγειλε νὰ εἴπωσι πρὸς τὸν Τισαφέρνην: τὸν εὐχαριστεῖ, ὅτι διὰ τῆς ἐπιορκίας του προξενεῖ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν θείαν βοήθειαν· εἰς δὲ τοὺς στρατιώτας του ἐπρόσταξε νὰ ἑτοιμάζωνται διὰ πόλεμον, καὶ εἰς τὰς πόλεις ἐπαρήγγειλε νὰ τοῦ στείλουν στρατιώτας, καὶ νὰ φέρουν ἀποσκευὰς χρειώδων εἰς τὸν δρόμον τῆς Καρίας. Καὶ ὁ Τισαφέρνης δὲ ἦτο πληροφορημένος, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος στρατεύει εἰς ταύτην τὴν χώραν, καὶ ἔστησε τὸ στράτευμάτου εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς· ἀλλ' ἀπροσδοκήτως καὶ μὲ ὁρμητικὴν σπουδὴν εἰσέβαλεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Φρυγίαν, σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, καὶ διεπέρασε λαφυραγωγῶν πλουσίως ἕως τὸ Δασκύλειον, τὴν καθέδραν τοῦ Σατράπου. Μόνον ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπεν ἱππικὸν διὰ νὰ ἀντιπαρατάξῃ εἰς τὸ τῶν Περσῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐπέρασε τὸν χειμῶνα ἑτοιμάζων καὶ γυμνάζων ἱππικὸν, τοῦ ὁποίου ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου τούτου. Τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἐπανέλαβε τὰς πράξεις τοῦ παρελθόντος ἔτους. Πάλιν ἠπατήθη ὁ Τισαφέρνης διὰ τὸν ἀληθινὸν σκοπὸν τοῦ τῆς Σπάρτης στρατηγοῦ, καὶ πάλιν ὑπερήσπιζε μόνον τὴν Καρίαν· ἔξαφνα παρεστάθη ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὰς Σάρδεις, καὶ ἐκτύπησε τὸ ἀπὸ τοῦ πεζικοῦ ἀποχωρισμένον ἱππικὸν τῶν Περσῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης ἦτο ἡ ἀνεμπόδιστος λεηλασία τῆς χώρας, τῆς ὁποίας τὰ λάφυρα ἀνέβησαν εἰς ἑβδομήκοντα τάλαντα.

Ποτὲ δὲν ἐφοβερίσθη ἕως τώρα ἡ Περσικὴ

ἐπικράτεια τόσον ἐπικινδύνως· ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀρταξέρξου ἔπεσεν εἰς τὸν Τισαφέρνην, καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ Παρύσατις, ἥτις ἀκόμη δὲν εἶχε χαρίσειν εἰς κανένα ἐχθρὸν τοῦ ἀγαπητοῦ της υἱοῦ Κύρου τὴν αἱματώδη ἐκδίκησιν, ἄναπτε τὴν ὀργὴν ταύτην μὲ τὰς παρακινήσεις της, συνήργει δὲ ἴσως καὶ ὁ Φαρνάβαζος, διὰ τοῦτο ὁ Σατράπης ἐπλήρωσε τὴν ἧτταν ταύτην μὲ τὴν ζημίαν τῆς κεφαλῆς του. Οἱ Ἕλληνες ἐχάρησαν διὰ τὸν ὄλεθρον τοῦ μισέλληνος τούτου, καθὼς τὸν ὀνομάζουν οἱ συγγραφεῖς, ἐκ τοῦ ὁποίου συμπεραίνεται ἀσφαλῶς, ὅτι ἡ τῆς προδοσίας ὑποψία, ἥτις ἔπεσεν εἰς αὐτὸν, ἦτο ἀθεμελίωτος. Ὅτι δὲ τὰ Περσικὰ πράγματα μετὰ τὴν πτῶσιν τούτου ἐγίνοντο ὄχι καλήτερα ἀλλὰ χειρότερα, ἐδείχθη ἐμπράκτως ἀπὸ τὸν δήμιον καὶ διάδοχόν του Τιθραύστην. Εὐθὺς οὗτος ἔκαμεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον προβλήματα εἰρήνης ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀρταξέρξου, νὰ μείνωσιν ἐλεύθεραι ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας πληρόνουσαι μόνον τὸν παλαιόθεν συνειθιζόμενον φόρον. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος τοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφασίσῃ τίποτε χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς εἰς τὴν Σπάρτην· καὶ ὁ Τιθραύστης τοῦ ἔδωκε τριάκοντα τάλαντα, ἐὰν ἤθελε τοὐλάχιστον νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὴν ἰδικήν του εἰς τὴν τοῦ Φαρναβάζου σατραπείαν ἕως τῆς ἐντελοῦς διαλλαγῆς τῶν Περσῶν μὲ τὴν Σπάρτην. Ἐὰν καὶ αἱ προσφοραὶ αὗται τοῦ Τιθραύστου ἦσαν δολεραὶ, διὰ νὰ διεγείρῃ εἰς τὸ μεταξὺ μὲ τὸν Περσικὸν χρυσὸν ἐχθροὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐφαίνετο ὅμως εἰς αὐτὰς ἀδυναμία, ἥτις δὲν εἶχε πλέον πίστιν εἰς τὸν ἑαυτόν της, καὶ ὕψονε πάντοτε περισσότερον τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἀγησιλάου. Ἡ δὲ Σπάρτη ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν βασιλέα της ὅλας ὁμοῦ ἑνωμένας τὰς δυνάμεις της·

ἔδωκεν ἐν ταὐτῷ εἰς τὸν Ἀγησίλαον καὶ τὴν ναυαρχίαν, τὸ ὁποῖον ἕως τώρα ἦτο ἀκόμη πρᾶγμα ἀνήκουστον.

Πρὶν ἀρχίσῃ νέαν ἐκστρατείαν ὁ Ἀγησίλαος, ἐδοκίμασε νὰ κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὸν Φαρνάβαζον, ὑποσχόμενος νὰ τὸν ἀναδείξῃ ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα τῆς σατραπείας του. Ἔγεινε μεταξὺ τῶν δύω συνομιλία *) εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σατράπης εἶπεν, ὅτι τότε μόνον ἠδύνατο νὰ ἀποστατήσῃ καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ὁ Ἀρταξέρξης τοῦ ἔπερνε τὴν στρατηγίαν καὶ τὴν ἐνεπιστεύετο εἰς ἄλλον. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς λόγους ἐβεβαιώθη περισσότερον ὁ Ἀγησίλαος, ὅτι τὸ μέγα Περσικὸν βασίλειον ὡμοίαζε μ' ἐκείνας τὰς ἀτελεῖς διοργανώσεις ζῶντος τινὸς κέντρου, αἱ ὁποῖαι ἀποχωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων δύνανται νὰ ἀρχίσωσι πᾶσα μία ἰδίαν της ζωὴν καὶ ἐνέργειαν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ (394) νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον ἀπὸ τὰ παραθαλάσσια εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Ἀσίας πληροφορημένος, ὅτι ὅλαι αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἄφινεν εἰς τὰ νῶτα του, ἤθελαν ἀρχίσειν ὄπισθέν του ὡσὰν ὄπισθεν ἰσχυροῦ τείχους τὴν ἀπὸ τῆς Περσίας ἀποστασίαν. Εἶχε δὲ κοινωνίαν ὁ Ἀγησίλαος καὶ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀμυρταίου (Ἴδε Τόμ. Α', σελ. 503·507) δὲν εἶχεν ὑποταχθῆν ἐντελῶς, καὶ ἐλάμβανεν ἡ Σπάρτη ἐκεῖθεν παντοδαπὰς βοη-

*) Πρῶτος ἐλθὼν ὁ Ἀγησίλαος, διηγοῦνται οἱ ἱστορικοὶ (Ξενοφ. Ἑλλην. Δ', α', 13, καὶ Πλούτ. Ἀγησιλ. §. 12.) ἐκάθησεν ἐπὶ βαθείας χλόης, καὶ ὁ Σατράπης ἠκολούθησεν ἐξ ἐντροπῆς τὸ παράδειγμά του, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ τὸν πρὸς χάριν αὐτοῦ ἐξαπλωθέντα πολύτιμον τάπητα. Τοιαύτην καταφρόνησιν πάσης θηλυπρεπείας ἔδειχνε πανταχοῦ ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον. Οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες, λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀγησιλ. §. 14.) ἔβλεπαν ἄσμενοι πῶς οἱ ἄλλως ἀνυποφόρως ὑπερήφανοι καὶ ἄσωτοι ἁρμοσταὶ, τώρα ὑπήκουαν μὲ ταπείνωσιν εἰς ἄνδρα μικρὸν καὶ χωλὸν καὶ μὲ εὐτελῆ ἱμάτια περιπατοῦντα. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἀγησίλαος! Κ.

θείας εἰς τρόπον ὥστε τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ γείνῃ δύσκολον, ἀλλὰ μέγα. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἀγησίλαος ἐξήπλονε τὴν χεῖρα νὰ λάβῃ τὴν λαμπρὰν ταύτην τῆς νίκης δάφνην, μετεκαλέσθη ἀπὸ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του, ἥτις εἰς καιρὸν βραχύτερον παρὰ αἱ Ἀθῆναι ἐβεβαιώθη, ὅτι ἦτο εὐκολώτερον νὰ κυριεύσῃ τὸ Περσικὸν βασίλειον, τοὐλάχιστον ὅσον αὐτοῦ μέρος ἐπεριωρίζετο ἐντὸς τοῦ Ταύρου, παρὰ νὰ δαμάσῃ τὰς μικρὰς μὲν, πλήρεις δὲ ζωῆς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

51. Ἡ Ἑλλὰς ἕως τῆς ἐπὶ Ἀνταλκίδου εἰρήνης.

(394 — 387 πρ. Χρ.)

Μὲ πόνον καρδίας ἀφῆκεν ὁ Ἀγησίλαος τὸ μέγα στάδιον τῆς νίκης καὶ τῆς δόξης, καὶ ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του, τῆς ὁποίας ἡ ὑπερηφάνεια εἶχε φέρειν τὴν δυσαρέστησιν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς ἀνυπομονησίαν, καὶ ἡ ὁποία ἴδεν ἑαυτὴν πολεμουμένην εἰς τὴν ἐπικράτειάν της. Κέντρον ὅλων τῶν ἐπιθυμούντων τὴν κατάλυσιν τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας ἦτο τώρα ἡ πόλις τῶν Θηβαίων. Ἐπαραπονεῖτο αὕτη φανερὰ, πλὴν ματαίως, ὅτι ἡ Λακεδαίμων οἰκειοποιήθη μόνη ὅλα τὰ κέρδη τῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσε μὲ τὰς δυνάμεις ὅλων της τῶν συμμάχων. Εἰς τὰς κυριευθείσας νήσους καὶ πόλεις ἐπρόσταζαν μόνον οἱ Σπαρτιάται, καὶ μὲ πικρὰν ἀγανάκτησιν λέγουν οἱ Θηβαῖοι εἰς ἕνα λόγον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλληνικ. Γ', ε', §. 8.) ὅτι ἡ Σπάρτη ἀντὶ νὰ βάλλῃ

εἰς τὴν κυβέρνησιν Θηβαίους ἢ Κορινθίους προκρίνει νὰ στέλλῃ ἁρμοστὰς τοὺς Εἵλωτάς της.

Ἀμέσως μὲ τὰς Θήβας ἡνώθη ἡ Κόρινθος. Καὶ αἱ δύω πόλεις δὲν ἔλαβαν μετοχὴν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἤλιδος ἐκστρατείαν (σελ. 95), μηδ' ἠκολούθησαν τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν Ἀσίαν· ἐξ ἐναντίας ἔχαιρεν ὄχι ὀλίγον ἡ τῆς Σπάρτης ὑπερηφάνεια, ὅτι αἱ πάλαι ποτὲ ἰσχυραὶ Ἀθῆναι τοὺς ἐσυμμάχησαν καὶ εἰς τὰ δύω των ἐγχειρήματα κτυποῦντες ὑπὲρ τῆς Σπάρτης τοὺς παλαιοὺς φίλους των Ἠλείους, καὶ βοηθοῦντές τους εἰς ἀπόλαυσιν τῶν ὅσα πρότερον εἶχαν αὐτοί. Ἀλλ' ἡ καρδία τῶν Ἀθηναίων ἀνεζωόνετο κρυφίως· ἴδαν ὅτι πάλιν ἐφιλιόνετο μὲ αὐτοὺς τὸ διὰ τὴν πολιτικήν των ἐνέργειαν ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ὁ μέχρι τινὸς μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν εἰς Κύπρον διατρίβων, ὡς ἐξεύρομεν, πολίτης των Κόνων ἐναυάρχει τώρα ἕνα Περσικὸν στόλον, καὶ, καθὼς εἰκάζετο, ἐπολέμει διὰ θαλάσσης τοὺς Σπαρτιάτας πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του *).

Τοὺς κεκρυμμένους τούτους σπινθῆρας τῆς ζηλοτυπίας καὶ ἐχθροπαθείας ἀνεφύσα ἡ Περσία πρὸς ἰδίαν ἑαυτῆς ὑπεράσπισιν μὲ πλουσίως διασκορπιζόμενον χρυσὸν, ὅστις δὲν ἀπεβάλλετο εἰς Θήβας, Κόρινθον, καὶ Ἄργος. Αἱ Θῆβαι εὕρηκαν παράυτα ἀφορμὴν εἰς φανερὸν πόλεμον. Ἠρέθισαν τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Φωκίδος, καὶ ἔδωκαν εἰς ἐκείνους βοήθειαν, ἐπειδὴ ἤξευραν ὅτι ἡ Σπάρτη ἔμελλε νὰ ἀναλάβῃ ταύτην. Εὐθὺς ἡ Σπάρτη ἐνηγκαλίσθη τὴν εὐκαι-

*) Οἱ Ῥόδιοι, ἀποστατήσαντες τώρα ἀληθῶς ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, μετέβησαν εἰς τὸν Κόνωνα, καὶ ὄχι εἰς τοὺς Πέρσας. Οἱ Σπαρτιάται ἔχασαν οὕτως ἐν ταὐτῷ μεγάλας ἀποσκευὰς σίτου, τὸν ὁποῖον τοὺς εἶχε στείλειν εἰς Ῥόδον ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεύς.

ρίαν ταύτην μὲ παρακίνησιν μάλιστα τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ἐζήτει τόπον διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν κυριότητα καὶ τὴν δόξαν του. Ἡ ὑπόληψίς του ὑψώθη πάλιν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐνῷ ὁ παρὼν ἀναβρασμὸς ἐδικαιολόγει τὸ ἀναγκαῖον τῶν αὐστηρῶν μέσων, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθη νὰ κυρώσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ βασιλέως Παυσανίου. Ἐπροστάχθη νὰ στρατολογήσῃ ἐκ τῶν πολεμικῶν λαῶν τῆς βορειοτέρας Ἑλλάδος, καὶ μὲ αὐτοὺς νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐσυμφωνήθη νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Λύσανδρον κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ χρόνον ὁ βασιλεὺς Παυσανίας μὲ τὸν Σπαρτιακὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ διαβιβάσῃ ἀπὸ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἐφάνη οὗτος ἔμπροσθεν τῆς Ἁλιάρτου καὶ τὴν ἐπολιόρκει· οἱ Θηβαῖοι ἔτρεξαν κατ' αὐτοῦ καὶ, εἴτε διότι ἀληθῶς ὁ Λύσανδρος περιεκυκλώθη καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ κατ' ἄλλον τρόπον, εἴτε διότι ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ ἀντιζηλίαν ἔκρινε περιττὴν τὴν ὑποχώρησίν του ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ Παυσανίας, ἐμβῆκαν εἰς μάχην, ὅπου εὕρηκε τὸν θάνατόν του (394). Μετὰ ταῦτα ἔφθασε τελευταῖον καὶ ὁ Παυσανίας, δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ κάμῃ μάχην, ἀλλ' ἔλαβε μόνον τὸν νεκρὸν τοῦ Λυσάνδρου καὶ τῶν ἄλλων πεσόντων, ὑποχρεωθεὶς νὰ ἀδειάσῃ τὴν Βοιωτίαν. Εἰς Σπάρτην ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον ὁ Παυσανίας, ἀλλὰ τὸν ἀπέφυγε μὲ φυγήν. Ἡ συμμαχία λοιπὸν Κορίνθου, Θηβῶν, Ἄργους καὶ Ἀθηνῶν ἀσφαλισθεῖσα διὰ τῆς νίκης ἐκηρύχθη ἀφόβως, καὶ αἱ μικραὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔκλιναν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν πόλεις τινὲς καὶ ἔθνη (διότι γενικὴν ἕνωσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἄφιναν ἐκεῖ αἱ φατρίαι) ἐπῆραν τὸ μέρος τῶν συμμάχων. Ἐσχηματίσθη λοιπὸν ἱκανῶς με-

γάλη δύναμις, καὶ διὰ νὰ τρομάζουν πλησιέστερα τὴν Σπάρτην ἀνέδειξαν τὴν Κόρινθον κέντρον τῶν βουλευμάτων των καὶ φρούριον τῶν κατὰ τῆς Πελοποννήσου προσβολῶν των.

Οὕτω στενοχωρουμένη ἡ Σπάρτη ἔκραξεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν τὸν Ἀγησίλαον, ὅςτις ἀνεχώρησεν εὐθὺς ἀφοῦ ἔλαβε τὴν προσταγήν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, εἶπε, μὲ διώκει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν μὲ μυρίους τοξότας (οἱ ὁποῖοι ἦσαν χαραγμένοι ἐπάνω εἰς τὸ Περσικὸν νόμισμα), ἀφῆκεν ὀλίγον στράτευμα πρὸς φύλαξιν τῶν πόλεων, καὶ διέβη μὲ ὅλα τὰ καλήτερα στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἔλαβε τὸν αὐτὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐμβῆκε ποτὲ ὁ Ξέρξης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἤνοιξεν ὁ ἴδιος μὲ τὰ ὅπλα ἢ μόνον μὲ τὸν φόβον τὴν διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας ὁδόν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν αἴτησιν τῆς διαβάσεως ἀπεκρίθη, ὅτι θέλει σκεφθῆν, „Ἂς σκέπτεται, εἶπεν ὁ Ἀγησίλαος, καὶ ἡμεῖς ἐν τοσούτῳ διαβαίνομεν". Οὕτως ἐδείκνυε πανταχοῦ τὸ τολμηρὸν πνεῦμα του, τὸ ὁποῖον εἶχε σκοπὸν νὰ κρημνίσῃ τὸν θρόνον τῆς Περσίας. Μὲ λύπην μεγαλητέραν ἤκουσε τὰς διχονοίας τῆς πατρίδος του. Ὅταν εἰς τὸν δρόμον του ἔμαθεν ὅτι εἰς τὴν ἐν Σικυῶνι φθοροποιὸν καὶ τῶν δύω μερῶν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιάται, ἔκραξε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Κίμωνος (Ξενοφ. Ἀγησ. ζ', §. 5. Πλούτ. Ἀγησ. §. 16). „Φεῦ ὦ Ἑλλὰς, ὅτι μὲ τοὺς ἐμφυλίους σου πολέμους φθείρεις τόσους ἀνδρείους, ὅσοι ἂν ἐζοῦσαν ἠδύναντο νὰ νικήσωσιν ὅλους τοὺς βαρβάρους." Εἰς τὴν Θεσσαλίαν πλησίον τῆς Φαρσάλου ἐδόξασε τὸ ἱππικόν του νικήσας τοὺς περιφήμους ἱππευτικοὺς τῆς χώρας ἐκείνης.

Πολὺ ὅμως ἐπισημοτέρα παρὰ τὰς διὰ ξηρᾶς ταύτας μάχας ἦτο ἡ νίκη, τὴν ὁποίαν ὁ Κόνων μὲ στόλον Περσικὸν ἐνδυναμωμένον μὲ Ἑλληνικὰ

τῶν Ἀσιανῶν πόλεων πλοῖα, ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὰ νερὰ τῆς Κνίδου (394). Οἱ Σπαρτιάται ἔχασαν πεντήκοντα τριήρεις καὶ τὸν ναύαρχόν των Πείσανδρον συγγενῆ τοῦ Ἀγησιλάου κατ' ἐπιγαμίαν. Οὗτος ἔλαβε τὴν κακὴν ταύτην ἀγγελίαν ὅταν ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Φοβούμενος δὲ μὴ δειλιάσῃ τὸ στράτευμα ἐκοινολόγησεν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιάται, καὶ ἔκρυπτε τὴν λύπην του ὑποκάτω εἰς τὸ πένθος τοῦ συγγενοῦς του. Ἔφερνε λοιπὸν τὸν στρατὸν κατὰ τῶν συμμάχων, μὲ τοὺς ὁποίους συναπαντήθη εἰς τὴν Κορώνειαν. Ἡ μάχη ἔγεινε σφοδρὰ καὶ αἱματώδης· πεντήκοντα εὐγενεῖς νεανίσκοι τῆς Σπάρτης μαχόμενοι περὶ τὸν Ἀγησίλαον μὲ ἀπελπισίαν, ἐφύλαξαν τὸν βασιλέα των ἀπὸ τὸν θάνατον, ὄχι ὅμως καὶ ἀπὸ πληγάς, καὶ ἡ νίκη ἔμεινε μ' ὅλον τοῦτο ἀδιάκριτος. Διότι, ἐὰν καὶ ὁ Ἀγησίλαος κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μάχης ἔθαψε τοὺς νεκρούς του, καὶ τὸ πρωῒ ἐπρόσταξε τοὺς στρατιώτας του νὰ ἐξέλθωσι στεφανωμένοι μὲ αὐλήματα, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐζήτησαν τοὺς νεκρούς των (τὸ ὁποῖον εἶναι σημεῖον ἥττης), μ' ὅλον τοῦτο ὁ Σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐσύρθη εἰς τὴν Φωκίδα, καὶ ἐντεῦθεν διὰ θαλάσσης ἐπέρασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον χωρὶς νὰ πειράξῃ πλέον οὔτε τοὺς Βοιωτοὺς οὔτε τοὺς εἰς τὸν ἰσθμὸν ἱσταμένους συμμάχους. Ὁ Ἀγησίλαος αὐτὸς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, τὸ μὲν διὰ νὰ στερεώσῃ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν κατὰ τῆς τοῦ Λυσάνδρου φατρίας, τὴν ὁποίαν ἐδιάλυσε μὲ ἐπιτηδειότητα, τὸ δὲ διὰ νὰ συμβουλευθῇ περὶ τοῦ παρόντος πολέμου, τοῦ ὁποίου ἔγεινε θέατρον ἡ Πελοπόννησος. Εἰς δὲ τὴν Κόρινθον ἀντεμάχοντο οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ οἱ δημοκρατικοί· οἱ δεύτεροι, οἵτινες ἐμβῆκαν εἰς τὴν συμμαχίαν συμφώνως μὲ τὰ φρονήματά των, ἐκυβέρνων τὰ στρατεύματα, καὶ εἶχαν τὰς γνώμας τοιούτων ἀν-

δρῶν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Ἰφικράτης καὶ Χαβρίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ δὲν ἦσαν ἱκανῶς ἰσχυροὶ, ἐπειδὴ ἔκαμαν τὴν ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν εἰς ἑορτήν τινα νὰ δολοφονήσωσι τοὺς ἐναντίους των, ἢ νὰ τοὺς ἀναγκάσωσιν εἰς φυγήν. Οὗτοι λοιπὸν κατέφυγαν εἰς τοὺς φίλους των τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ ἐπροξένησαν εἰς τὸν παρόντα πόλεμον μεγαλήτερον παροξυσμόν. Εἰς τοὺς μικροὺς τούτους ἀγῶνας ἐμεταχειρίσθησαν κατὰ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς μισθοφόρους, τῶν ὁποίων ἡ βλαβερὰ ἐνέργεια ἐφανερώθη ἐξαιρέτως μετέπειτα.

Οἱ κατὰ ξηρὰν μικροὶ οὗτοι ἀγῶνες δὲν ἔκαμναν κἀμμίαν διάκρισιν τοῦ πράγματος, ἐξ ἐναντίας δὲ αἱ τοῦ Κόνωνος πρόοδοι μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν ἔγειναν καθ' ὑπερβολὴν βλαβεραὶ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· αἱ περισσότεραι πόλεις καὶ νῆσοι ἀπεστάτησαν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς Ἁρμοστάς· μόνον ὁ Δερκυλλίδας ἐκράτει ἀκόμη τὴν Σηστὸν καὶ Ἄβυδον εἰς τὴν Σπάρτην. Τελευταῖον ἠδυνήθη ὁ Κόνων μὲ τὸν στόλον νὰ πλεύσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους ἱκανοὺς νὰ ἀνακτίσωσι τὰ πρὸ ἐτῶν τινῶν κρημνισθέντα τείχη των, τὸ ὁποῖον καὶ ἔγεινε (393) τάχιστα μὲ μέγαν ἀλαλαγμὸν καὶ ζῆλον.

Τίποτε δὲν ἠσθάνθησαν μὲ λύπην περισσοτέραν οἱ Σπαρτιάται παρὰ τὴν ἀνύψωσιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εὐθὺς ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσωσι τὰ πράγματα τῆς κοινῆς πατρίδος των διὰ νὰ ἀσφαλίσωσιν οὕτω τὴν διάρκειαν τῆς δυνάμεώς των. Συνέδεσαν λοιπὸν συμβιβάσεις μὲ τὸν Πέρσην Τηρίβαζον, ὅςτις ἦτο τώρα ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐπαράστησαν τὴν τοῦ Κόνωνος δραστηριότητα βλαβερὰν καὶ δυσμενῆ, ὅτι τάχα ἐκακομεταχειρίσθη τὴν δύναμιν τῆς Περσίας εἰς αὔξησιν τοῦ φυσικοῦ της

ἐχθροῦ, καὶ ἔκαμαν ἐν ταυτῷ ὠφελιμώτατα εἰρήνης προβλήματα. Ὁ Τηρίβαζος ἐδέχθη τόσον τοὺς λόγους τούτους, ὥστε τὸν μὲν Κόνωνα ἐφυλάκωσεν *), εἰς δὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἔδωκεν ἀργύριον νὰ ναυπηγήσωσι πλοῖα, αὐτὸς δὲ ἔτρεξεν εἰς τὴν αὐλὴν νὰ ἀναγγείλῃ πρὸς τὸν βασιλέα τὰ παρόντα πράγματα.

Τώρα ὅμως ἐδείχθη πάλιν ἡ τελεία ἔλλειψις ἰσχυρᾶς ἑνότητος εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον, καὶ ἡ ὀλέθριος δύναμις τῶν Σατραπῶν κατὰ τοὺς διαφόρους πολιτικοὺς ἢ προσωπικοὺς σκοπούς των. Ἐνῷ ὁ Τηρίβαζος ὑπήγαινεν εἰς τὸν βασιλέα μὲ ἐχθρικώτατα φρονήματα κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔδειξεν ὁ Στρούθας, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς ἔστειλε νὰ φροντίσῃ τὰ τῆς θαλάσσης, τόσην φιλίαν εἰς αὐτὰς, ὥστε ὁ εἰς τὴν Ἀσίαν μείνας Σπαρτιατικὸς Ἁρμοστὴς Θίμβρων εἰσώρμησεν ἐχθρικῶς εἰς τὴν βασιλικὴν ἐπικράτειαν, ὅπου εὕρηκε τὸν θάνατόν του (392). Οὕτως ἠδυνήθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν τῆς Κύπρου βασιλέα Εὐαγόραν, ὅςτις (391) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τὴν Περσίαν, καὶ ἐν ταυτῷ συνεργούμενοι ἀπὸ τὸν Φαρνάβαζον ἔλαβαν πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Τὸ δεύτερον συνέβη ἐν μέρει μὲν ἀπὸ τὸν Θρασύβουλον (390) (ὅςτις εἵλκυσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Λέσβον καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ῥόδον, ἔπειτα ἐφονεύθη εἰς τὴν Ἄσπενδον), ἐν μέρει δὲ ἀπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἰφικράτους, ὅςτις εἰς μίαν μάχην διὰ ξηρᾶς ἐνίκησε καὶ ἐσκότωσε τὸν Ἁρμοστὴν τῆς Ἀβύδου Ἀναξίβιον (389). Ὑπέστρεψε λοιπὸν πάλιν ὁ πόλεμος εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τοὺς Ἀσιανοὺς αἰγιαλούς· εἰς δὲ τὴν κυρίως

*) Τὰ λοιπὰ τοῦ Κόνωνος δὲν εἶναι γνωστά. Φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ αὐτός, ὡς ποτὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, διαφυγὼν ἀπὸ τὴν φυλακὴν ἐβοήθει εἰς Κύπρον τὸν Εὐαγόραν.

Ἑλλάδα ἔπαυσε σχεδὸν ὁλοτελῶς παρεκτὸς τῆς Αἰγίνης, ἥτις πιστὴ εἰς τὴν παλαιὰν ἔχθραν της ἔκαμνε ληστρικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ μὲ βοήθειαν τῆς Σπάρτης ἀντέστεκεν εἰς τὰ πολιορκητικὰ αὐτῶν δοκίμια (388).

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ ναύαρχος τῆς Σπάρτης Ἀνταλκίδας, ὄχι ἀνόμοιος μὲ τὸν Λύσανδρον κατὰ τὴν δολιότητα καὶ τὸν ἄτιμον χαρακτῆρα, ὑπῆγεν εἰς τὰ Σοῦσα διὰ νὰ ἀνανεώσῃ τὰ τῆς εἰρήνης προβλήματα ἀπὸ μέρους τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖ ἐμεταχειρίσθη κολακείας, ὅσας καὶ ὁποίας κἀνεὶς Ἕλλην πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν δὲν ἐκαταδέχθη νὰ κάμῃ· Ὑπέστρεψεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Ἀθηναίους διὰ βοηθείας τοῦ Τηριβάζου (διότι ὁ Φαρνάβαζος εἶχε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀναχωρήσειν εἰς Σοῦσα) ἐκ νέου ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν ἐκεῖ πλουσίων φόρων. Ἀνηγγέλθη λοιπὸν τώρα ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἡ εἰρήνη (387), ἥτις ἐκ τοῦ πρωταιτίου της ὀνομάζεται ἡ ἐπὶ Ἀνταλκίδου εἰρήνη, τῆς ὁποίας συνθῆκαι ἦσαν αἱ ἐφεξῆς.

„Ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης κρίνει δίκαιον, αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ ἐκ τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος νὰ μείνωσιν ὑπήκοοι εἰς αὐτόν· ὅλαι δὲ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι νὰ ἀφεθῶσιν αὐτόνομοι, ἐξαιρουμένων τῶν νήσων Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου, αἱ ὁποῖαι, καθὼς ἀνέκαθεν, νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅσοι Ἕλληνες δὲν δεχθοῦν τὴν εἰρήνην ταύτην, τούτους ἐγὼ μαζὴ μὲ τοὺς δεχομένους αὐτὴν θέλω πολεμήσειν καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης.“ (Ἴδε Ξενοφ. Ἑλληνικ. Ε', α', §. 28.)

Ἦτο φανερὸν πόσον κατήσχυνε τὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος ἡ εἰρήνη αὕτη. Εἰς μάτην ἐπράχθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ

λαοῦ τόσα ἡρωϊκὰ κατορθώματα ἀπὸ τοὺς μεγάλους προπάτοράς των. Τὸ βραβεῖον τούτων ἦτο νὰ θυσιασθῶσιν εἰς τοὺς βαρβάρους χωρὶς οὗτοι νὰ κάμωσι τώρα τὸν παραμικρὸν κόπον. Ἐδόθη εἰς τὴν Περσίαν πρόφασις νὰ σμίγεται πάντοτε εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Μ' ὅλον τοῦτο ἐδέχθησαν τὴν εἰρήνην ταύτην ὅλοι· τοὺς Ἀθηναίους ἐπαρακίνησαν εἰς τοῦτο αἱ τελευταῖαι εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ζημίαι των· ἦτο ὅμως ἐπίσης φανερὸν πόσον πολὺ ἡ Σπάρτη ἐτήρησεν ἔμπροσθέν της τὸ ὄφελός της *) ἐνῷ ἐπώλησε τὴν ἐλευθερίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς ἐπῆρε μόνον ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ, τὴν θαλασσοκρατίαν· τὸ δεύτερον ὅμως ἥρπαζεν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της τὴν ἐπικράτειαν τῆς δυνάμεώς των, ἐνῷ ἡ Σπάρτη ἐκράτησε τὴν Μεσσηνίαν ὡς ἐκ τῆς πολυκαιρίας βεβαιωμένον κτῆμά της καὶ τὰς ἄλλας Λακωνικὰς πόλεις, καὶ διὰ τοῦτο ἀφῆκε καὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προειρημένας νήσους. Τελευταῖον ὡς ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς εἰρήνης ταύτης ἐγίνετο αὐτὴ διαιτήτρια ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

52. Αἱ Θῆβαι ὑποδουλόνονται, καὶ ἐλευθερόνονται ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου.

Μετὰ τὴν ἀγγελίαν καὶ ὑποδοχὴν τῆς Ἀνταλκιδικῆς εἰρήνης ἀνεπτύχθησαν εὐκρινέστατα οἱ σκοποί, οἵτινες ὡδήγησαν εἰς ταύτην τοὺς Σπαρτιάτας. Αἱ πόλεις, αἵτινες μὲ ταύτην ἔλαβαν τὴν ἐλευθερίαν των, διηγέρθησαν εἰς ἐσωτερικὰς ἀλληλομα-

*) Ὅτι καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἦτο πληροφορημένος περὶ τούτου, φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπόκρισιν τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν εἰπόντα; Οἱ Σπαρτιάται Μηδίζουσιν· ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ Ἀγησίλαος· ἀλλ' οἱ Μῆδοι Λακωνίζουσιν (Ἴδε Πλούτ. Ἀγησ. §. 23.)

χίας· οἱ πολῖται, ὅσοι ἴσχυαν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Σπαρτιατῶν, ἀπεδιώχθησαν ἢ κατετρέχθησαν, καὶ φυσικῶς κατέφευγαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἥτις μὲ πρόφασιν τῶν δικαίων τῆς εἰρήνης ἔκρινε πανταχοῦ, καὶ ἐνῷ ὑπεκρίνετο ὅτι καταπραΰνει τὴν Ἑλλάδα, ἐμεγάλυνε πραγματικῶς τὴν δύναμίν της. Οὕτω Π. χ. κατήγαγε μὲ βίαν τοιούτους ἐξορίστους εἰς τὴν πόλιν Φλιοῦντα, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ πρότερα κτήματά των. Ἀκόμη ἀδικώτερα ἐπροσφέρθησαν εἰς τὴν Μαντίνειαν, ἥτις, καθὼς ἡ Ἦλις καὶ ἡ Ναύπακτος, αἱ ὁποῖαι ἐτιμωρήθησαν ἀρχήτερα διὰ τὸ εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐχθρικόν των πολίτευμα, ἔφθασε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ὥραν της νὰ πάθῃ τὰ ἴσα καὶ σκληρότερα. Ἡ Σπάρτη ἐζήτει ἀπὸ τοὺς Μαντινεῖς νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη των, νὰ ἀφήσωσι τὴν πόλιν των, καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς τέσσαρας χωριστὰς κώμας καθὼς καὶ τὸ πάλαι πρὶν ἑνωθῶσιν εἰς μίαν πόλιν. Διότι ἀπὸ τοὺς διασκορπισμένους ὀλίγωτερον εἶχε νὰ φοβηθῇ, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀναβλαστάνουσαν δύναμιν πόλεως γεμάτης ἀπὸ ἀνδρείους κατοίκους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μαντινεῖς ἀπέφευγαν τὴν τοιαύτην προσταγὴν, ἡ ὁποία ἠφάνιζε τὴν πολιτικήν των ὁλοκληρίαν, τοὺς ἠνάγκασεν εἰς τοῦτο στρατὸς Σπαρτιατικός. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ οἱ κάτοικοι ἐσκορπίσθησαν πάλιν εἰς τὰ χωρία (383). Τὸ Ἄργος ἦτο εἰς παντελῆ ἀδυναμίαν. Ἡ Κόρινθος ἐξουσιάζετο ἀπὸ Σπαρτιατικὴν φατρίαν· εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲν εὕρισκε πλέον ἀντίστασιν ἡ Σπάρτη, καὶ ἐκύτταζε πάλιν μὲ αὐθάδειαν ἐπέκεινα τῶν συνόρων της.

Ἐκεῖ, παρεκτὸς τῶν μισητῶν Θηβῶν, ἐφαίνετο ἐπὶ τῆς τῶν Χαλκιδέων χερσοννήσου ἡ διὰ τῆς ἐμπορίας δυνατὴ γενομένη Ὄλυνθος ὅτι ἔδειχνεν ἐνέργειαν τολμηροτέραν παρὰ νὰ τὴν ὑποφέρῃ ἡ Σπάρτη. Ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἀποδιώξειν τὸν βασιλέα

τῆς Μακεδονίας Ἀμύνταν τὸν Β' ἀπὸ τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς ἐπικρατείας του, ἀντεποιήθη κάποιαν κυριότητα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ταύτης τῆς χώρας, ἐφιλιώθη μὲ τοὺς γείτονάς της Θρᾶκας, ἔθνος ἀνδρεῖον καὶ πολεμικόν· καὶ ἐβουλεύετο νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν θαλασσοκρατίαν μὲ τὸ πλῆθος τῆς ξυλικῆς καὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὁποῖα τῆς ἔδιδεν ὁ τόπος· προσέτι ἔκαμε καὶ κάποιαν συμμαχίαν μὲ τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας. Προσκαλεσθεῖσα ἡ Σπάρτη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἀπὸ τὰς πόλεις Ἄκανθον καὶ Ἀπολλωνίαν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ὀλύνθου ὡς ἐκτελέστρια τῆς Ἀνταλκιδικῆς εἰρήνης. Μετὰ τριετῆ πεισματώδη πόλεμον ἠναγκάσθη ἡ πόλις νὰ ὑποταχθῇ καὶ νὰ ἐμβῇ εἰς τῆς Σπάρτης τὴν συμμαχίαν (380).

Ἡ ἀρχὴ ὅμως τοῦ πολέμου τούτου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μεγαλήτερον κέρδος. Διότι ὁ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Φοιβίδας φέρων μέρος στρατεύματος εἰς τὴν Ὄλυνθον διέβη διὰ τῆς Βοιωτίας. Ὅταν ἐστάθη πλησίον τῶν Θηβῶν, ὅπου Σπαρτιατικὴ φατρία ἦτο ἴσως προεννοημένη μὲ αὐτὸν, ἐπροσκαλέσθη ἀπὸ τὸν Λεοντίδαν ἀρχηγὸν τῆς φατρίας νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀκρόπολιν Καδμείαν, ἥτις εὑρέθη μὲ ὀλίγην φρουράν. Ὁ Φοιβίδας δὲν ὤκνησε νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Λεοντίδου, καὶ οὕτως οἱ Σπαρτιᾶται ἐπέτυχαν τὸν μέγιστον σκοπόν των. Ἐδυσαρεστήθη μὲν ἡ Σπάρτη διὰ τὴν αὐτογνώμονα ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατηγοῦ της, ἐνθυμήθη δὲ πολλὰ εὔκολα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀγησιλάου ἐχθροῦ τῶν Θηβῶν καὶ ὁμόφρονος μὲ τὸν Φοιβίδαν τὸ ἐγχώριον δόγμα, τὸ ὁποῖον ἔβαλε πολλάκις εἰς πρᾶξιν: Ὅ,τι ὠφελεῖ τὴν πόλιν εἶναι καὶ δίκαιον. Τὸ ὄφελος τοῦτο ἐξηγήθη εἰς αὐτὴν τόσον καθαρὰ τώρα ἀπὸ τὸν μετὰ τοῦ Ἀρχίου χειροτονηθέντα Πολέ-

μαρχον *) τῶν Θηβῶν Λεοντίδαν, ὥστ' ἀπεφάσισε εἰς μὲν τὴν Καδμείαν νὰ βάλη πεντακοσίους Σπαρτιάτας φύλακας, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ἐναντίας φατρίας, τὸν ἀξιολογώτατον Ἰσμηνίαν, ἐκατηγόρησεν ἔμπροσθεν δικαστηρίου ὡς φίλον τῶν βαρβάρων καὶ ὡς ταραχώδη καὶ ζητοῦντα νὰ συγχύση τὴν εἰρήνην τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν ἐφόνευσε **(382)**.

Ὁ Λεοντίδας λοιπὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης ἐξουσίαζε μὲ αἱματώδη αὐστηρότητα τὰς Θήβας, καὶ ὅλοι, εἰς ὅσους τὰ φρονήματά του ἐφοβέριζαν κακὸν τέλος, ἐσώζοντο καταφεύγοντες εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ εὕρηκαν προστασίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ φανερὰν βοήθειαν, ἐπειδὴ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρχίση μόνη τὸν κατὰ τῆς φοβερᾶς Σπάρτης ἀγῶνα. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Θρασυβούλου (Τμ. 47.) τοὺς ἐπαράσταινε παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισαν νὰ μιμηθῶσι καὶ αὐτοὶ ἐρεθιζόμενοι ἐξαιρέτως ἀπὸ ἕνα νεώτατόν των, τὸν Πελοπίδαν. Παρομία ἀγανάκτησις εἶχε γεννηθῆν καὶ εἰς τὰς Θήβας μεταξὺ πολλῶν εὐγενῶν διὰ τὴν τετραετῆ σχεδὸν τυραννίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Σπαρτιατοφρόνων Θηβαίων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ Ἀρχίου, Φιλίππου, Ὑπάτου καὶ Λεοντίδου. Εὔκολα λοιπὸν ἐσυμφώνησαν καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη περὶ τοῦ σκοποῦ, καὶ πρὸς ἐπίτευξίν του συνέδραμαν παραυτα ἀνδρία καὶ δολιότης.

Πρῶτος τῆς συνωμοσίας ἔγεινεν ὁ Φυλλίδας, ἐπιτήδειος εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ ἐχρημάτισε μυστικὸς γραμματεὺς τῶν δύω πολεμάρχων Φιλίππου καὶ Ἀρχίου. Εἰς τούτους ἔμελλεν ὁ Φυλλίδας νὰ δώση

*) Οὕτως ὠνομάζοντο οἱ πρῶτοι τῶν Θηβῶν ἄρχοντες· ὁπότε ὅμως αἱ Θῆβαι κατέστησαν κέντρον τῶν ἄλλων Βοιωτικῶν πόλεων, ὠνομάζοντο Βοιωτάρχαι, καὶ πιθανῶς ἐψηφίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Θηβαῖοι.

συμπόσιον κατὰ τὴν διωρισμένην ἑσπέραν τῆς ἐγχειρήσεώς των, καὶ ὁ Χάρων, ἐπίσημος καὶ αὐτὸς, ἐδιώρισε τὸν οἶκον του καταγώγιον τῶν συνωμοτῶν. Ἐκ μέρους δὲ τῶν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐρχομένων ἀπεφασίσθη, οἱ μὲν πλεῖστοι νὰ μένωσιν εἰς τὰ σύνορα, ὀκτὼ δὲ ἢ δώδεκα, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Μέλλων, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς Θήβας διὰ νὰ φονεύσωσι τὴν νύκτα τοὺς Θηβαίους τυράννους. Τὸ ἐγχείρημα ἦτο τολμηρὸν ἐξ ἅπαντος, τόσοι ὀλίγοι νὰ ῥήξωσι τὴν βαθέως ῥιζωθεῖσαν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ ματαιώση τὸν σκοπόν των εἷς ἀπὸ τοὺς εἰς Θήβας συνωμότας, τὸν ὁποῖον ὁ στοχασμὸς οὗτος τὸν ἐστενοχώρει κατάκαρδα. Ἔστειλεν ἕνα πιστόν του νὰ εἴπη πρὸς τὸν Πελοπίδαν καὶ Μέλλωνα νὰ ἐπιστρέφουν ὀπίσω, καὶ νὰ προσμείνουν ἁρμοδιώτερον καιρὸν διὰ τὸ πάντολμον τοῦτο ἐγχείρημα. Κατ' εὐτυχίαν ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν εὕρισκε τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου του, ἡ γυνή του τὸν εἶχε δανείσειν εἰς τὸν γείτονα. Γεννᾶται λογομαχία, διαβαίνει ἀρκετὴ ὥρα, καὶ ὁ ἄγγελος νομίσας κακὸν σημεῖον τὸ συμβεβηκὸς παραιτεῖται τὴν ὁδοιπορίαν του.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασαν οἱ ἐξ Ἀθηνῶν συνωμόται. Ἐνδυμένοι χωριάτικα, φέροντες κυνηγετικὰ ὅπλα καὶ σκυλία διὰ νὰ ἀπατῶσιν εὐκόλως τοὺς ἀπαντῶντας, εἰς τὸ σκότος χειμερινῆς νυκτὸς ἐμβῆκαν εἰς τὴν πόλιν ἄλλος δι' ἄλλης πύλης, καὶ ὑπῆγε καθεὶς εἰς τοῦ Χάρωνος τὸν οἶκον. Ἐκεῖ τοὺς ἐπρόσμεναν οἱ ἑταῖροί των τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν. Ὁ Ἀρχίας καὶ ὁ Φίλιππος ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν ἀμέριμνοι εἰς τοῦ Φυλλίδου. Ἡτοιμάζοντο εἰς τὸ αἱματῶδες ἐγχείρημα — κρούει ἡ θύρα — ὑπηρέτης τοῦ δικαστηρίου προσκαλεῖ τὸν Χάρωνα εἰς τὸν Πολέμαρχον. Οἱ συνωμόται νομίζουν ὅτι ἐπροδόθησαν, ἀλλ' ἔκριναν εὔλογον ὅτι

ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάγῃ ὁ Χάρων. Ὅσον ἠδύνατο κρύψας τὴν ἐσωτερικήν του ταραχὴν ἠκολούθησεν ὁ Χάρων τὸν ὑπηρέτην εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φυλλίδου καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Ἀρχίαν. „Ἤκουσα, εἶπεν, ὅτι ἐξόριστοι τινὲς ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν καὶ κρύπτονται εἰς οἴκους τῶν πολιτῶν.“ — Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χάρων εἶπεν ὅτι δὲν ἐξεύρει τίποτε περὶ τούτου, τὸν καθησύχασε, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει ἐξετάσειν ἀκριβέστατα τὸ πρᾶγμα. Ὁ Φυλλίδας ἐπήνεσε καθ' ὑπόκρισιν τὸν ζῆλον τοῦ Χάρωνος, ἔφερε πάλιν τὸν Ἀρχίαν εἰς τὸ συμπόσιον, ὅπου τοῦ ἐκέρασεν πλουσίως καλὰ κρασία, καὶ εἰς τοὺς φιλευομένους ἀνήγγειλεν ὅτι εὐθὺς ἔρχονται ἑταῖραι τινές. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔρχεται ἄγγελος ἐξ Ἀθηνῶν φέρων ἐπιστολὴν, ὅπου μὲ ἀκριβολογίαν ἐφανερόνετο ὅλη ἡ συνωμοσία. Πρέπει, λέγει ὁ ἄγγελος, νὰ διαβασθῇ εὐθὺς, ἐπειδὴ περιέχει ἀναγκαῖα καὶ ἀξιοφρόντιστα πράγματα. „Ἀξιοφρόντιστα πράγματα πρέπει νὰ ἀναβληθῶσιν εἰς τὴν αὔριον,“ εἶπεν ὁ μεθυσμένος ἤδη Ἀρχίας. Μὲ ἀμεριμνίαν ῥίπτει κατὰ μέρος τὴν ἐπιστολὴν, καὶ προσμένει τὰς ἑταίρας. Πάραυτα φαίνονται αὗται· ἦσαν οἱ συνωμόται, οἵτινες ἐφόρουν γυναικείας χλαμύδας ἐπάνω ἀπὸ τοὺς θώρακας καὶ μὲ στεφάνους καὶ κλάδους φυτῶν ἔκαμαν ἀγνώριστον τὸ πρόσωπόν των. Ἐκάθησαν εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ὅταν ἤρχισαν σχεδὸν νὰ γνωρίζωνται, ἐχύθησαν ἐπάνω εἰς τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, καὶ εὐκόλως τοὺς ἐξήπλωσαν καταγῆς.

Δὲν ἦτο τόσον εὔκολον πρᾶγμα εἰς τὸν Πελοπίδαν καὶ Κηφισόδωρον τὸ νὰ ζητήσωσι τὸν Λεοντίδαν, ἄνδρα ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν, εἰς τὸν οἶκον του. Ἔκρουσαν τὴν θύραν τοῦ οἴκου, ἐφόνευσαν εὐθὺς τὸν δοῦλον ὅςτις τοὺς ἤνοιξεν, ἀλλ' ὁ θόρυβος εἶχεν ἐξυπνίσειν τὸν οἰκοδεσπότην, ὅςτις ἔδραμεν ἐναντίον των μὲ τὸ ξίφος καὶ ἐφόνευσε τὸν Κηφισόδωρον εἰς τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος. Ὁ Πελοπίδας ἐμποδιζόμενος ἀπὸ τὸν προκείμενον νεκρὸν καὶ ἀπὸ τὴν στενότητα τῆς θύρας τοῦ κοιτῶνος δυσκόλως ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ· τελευταῖον ἐξήπλωσε μὲ τὸ ξίφος καταγῆς τὸν πολέμιόν του. Ἀπεδῶ ἔδραμεν εἰς τὸ τελευταῖον θῦμα, τὸν Ὑπάτην, ὅςτις ἐπροσπάθει νὰ σωθῇ μὲ τὴν φυγὴν, ἀλλὰ πάραυτα πιασθεὶς ἐθανατώθη.

Οὕτως ἐκαθαρίσθη ἡ πόλις ἀπὸ τοὺς τυράννους πρὶν ἀκόμη μάθωσι τὸ γενόμενον οἱ περισσότεροι κάτοικοι. Ἡ ταραχώδης κίνησις τῆς νυκτὸς ἐτρόμαξε πολλοὺς, οἵτινες ἐπρόσμεναν μὲ ἀνησυχίαν τὸν ἐρχομὸν τῆς ἡμέρας. Τὸ πρωῒ ἡνώθη μὲ τοὺς συνωμότας ὡπλισμένος λόχος συναθροισθεὶς ἀπὸ τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον Ἐπαμινώνδαν, καὶ ἐπανῆλθαν καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐξόριστοι ἀπὸ τὴν Ἀττικήν. Ἐσυνάχθη λοιπὸν ὁ δῆμος εἰς τὴν ἀγοράν· ὁ Ἐπαμινώνδας ἔφερεν ἐκεῖ τὸν Πελοπίδαν καὶ τοὺς ἄλλους περιγυρισμένος ἀπὸ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐβάσταζαν στεφάνους, καὶ ἐπροκάλεσαν ὅλους τοὺς πολίτας εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος.

Ὁ δῆμος ἐπήνεσε μὲ ἀλαλαγμὸν τοὺς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας του, καὶ ἀνέδειξαν πολεμάρχους τὸν Μέλλωνα, Χάρωνα καὶ Πελοπίδαν, οἱ ὁποῖοι εὐθὺς ἐπολιόρκησαν τὴν ἀκρόπολιν. Τὴν ἐπαράδωκαν οἱ φύλακες ἀναγκασμένοι, πρὶν φθάσωσιν εἰς τὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας οἱ ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν Σπαρτιάται. Συνεισέφερε δὲ πολὺ καὶ ἡ δειλία τῶν φυλάκων τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἡ ἀνοησία τῶν ἁρμοστῶν, οἵτινες εὐκόλως τὴν νύκτα, ὁπότε καὶ οἱ πολῖται ἀγνοοῦντες τὸ γινόμενον ἐπρόστρεχαν εἰς αὐτοὺς, ἠδύναντο νὰ ὁρμήσουν ἔξω καὶ νὰ καταπαύσωσι τὸ ἐγχείρημα εἰς τὴν ἀρχήν του. Τοῦτο πληροφορηθεῖσα ἡ Σπάρτη δύω μὲν τῶν ἁρμοστῶν ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον, τὸν δὲ τρίτον ζημιώσασα ἀργυρι-

κῶς ἐξώρισεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἤλπιζεν ὅμως ὅτι ὁ σταλθεὶς τώρα στρατὸς μὲ τὸν βασιλέα της Κλεόμβροτον ἐντὸς ὀλίγου θέλει δαμάσειν πάλιν τὰς Θήβας· καὶ ἐπρόσμενε μὲ ἀνυπομονησίαν νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀγγελίαν ταύτην.

53. Πελοπίδας καὶ Ἐπαμινώνδας.

Ὁ νέος ἀγὼν, ὅςτις ἐγεννήθη τώρα μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν, εἶναι ἀξιοσημείωτος κατὰ τοῦτο, ὅτι ὡδήγει τὰς Θήβας, τὸ κέντρον τῆς Βοιωτίας, εἰς ἀπόκτησιν τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ὁποίας εἶχαν ἀγωνισθῆν μέχρι τοῦδε μόνον ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸ Δωρικὸν καὶ τὸ Ἰωνικὸν γένος· ἐπροσπάθει λοιπὸν ἡ Βοιωτία νὰ περιθέσῃ τὸν στέφανον τοῦτον καὶ εἰς τὸ Αἰολικόν· ἀλλὰ δυσκολίαι μεγάλαι ἐμπόδιζαν τὸν νέον τοῦτον δρόμον τῆς Βοιωτίας. Ἀπὸ τὴν ζωηρότητα τοῦ μνημονικοῦ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ ἀτιμία, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ Βοιωτοὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα προσηλωθέντες εἰς τὸν Ξέρξην· καὶ ὅσον ἐπροσπάθουν μὲ τὴν ἀνάμνησιν τούτου νὰ κάμουν ὠφελίμους συνθήκας μὲ τὴν Περσίαν, τόσον μᾶλλον ἀπεστρέφετο ἀπ' αὐτῶν ἡ καρδία τῶν Ἑλλήνων. Προσέτι ἡ ἰδιότης τοῦ τῶν Θηβαίων πνεύματος, τῶν ὁποίων ἐπαροιμιάσθη καὶ ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀμάθεια *), δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ οὔτε τὴν παλαιὰν ἀξιοπρέπειαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐσυσταίνετο εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἡ πολιτεία τῆς Σπάρτης, οὔτε τὴν γλυκεῖαν καὶ ὑψηλὴν εὐμάθειαν, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήριζαν γενικῶς τοὺς Ἀθηναίους.

*) Σῦς Βοιωτία, ἤγουν γουρούνιον τῆς Βοιωτίας. Παρ' Ἀθηναίῳ (Ι'. σελ. 417) ὁ κωμικὸς Εὔβουλος λέγει ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν ἡμέραν καὶ νύκτα. Παρὰ τῷ αὐτῷ (ΙΔ', σελ. 624) διακρίνεται ἡ Αἰολικὴ ἁρμονία ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν καὶ Δωρικὴν, ὅτι εἶναι ὑπερήφανος καὶ ὀγκωδεστέρα καὶ ὑπόχαυνος. Κ.

Προσέτι αἱ Θῆβαι ποτὲ δὲν εἶχαν ὑποτάξειν ἀκόμη τὰς Βοιωτικὰς πόλεις καθὼς ἡ Σπάρτη τὴν Πελοπόννησον, οὐδ' εἶχαν οἰκειωθῆν ὡς αἱ Ἀθῆναι τὴν θαλασσοπλοΐαν, ἥτις φέρει διὰ τῆς ἐμπορίας τὸ ἀργύριον. Μόνον εἰς τὰ πολεμικὰ ἠσθάνθησαν τὴν ἀξιότητά των, ἀφοῦ εἰς μὲν τὸ Δήλιον τοὺς Ἀθηναίους, εἰς δὲ τὴν Κορώνειαν ἐπολέμησαν ἐντίμως τοὺς Σπαρτιάτας μέχρις ἰσοῤῥοπίας. Τώρα ἦσαν ἕτοιμοι δύω ἄνδρες, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας, μὲ τὸ σπάνιον πνεῦμα των καὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀνδρίαν των νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν σύγχυσιν καὶ ἀδυναμίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ νὰ θέσουν τὴν πατρίδα των εἰς τόπον, ὅςτις τῆς ἔπρεπε κατὰ τὰ πατριωτικά των αἰσθήματα. Ἀλλ' ὁμοίως μὲ τὰ βόρεια κλίματα, ὅπου τὸ θερμὸν καὶ ἀνθοφόρον θέρος, χωρὶς μεταβάσεως δι' ἔαρος ἢ φθινοπώρου, περικλείεται καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη ἀπὸ κρυερὸν χειμῶνα, ἀπαράλλακτα καὶ τὸ ἄνθος τῶν Θηβῶν ἐμαράνθη εὐθὺς τάχιστα μαζὴ μὲ τοὺς δύω τούτους ἥρωας, καὶ ἔδειξεν ὅτι τὰ κατορθώματα ἦσαν τούτων, καὶ ὄχι τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ δήμου της.

Ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας ἔδειχναν τὰ μεγάλα προτερήματα τῶν ψυχῶν των ὄχι καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης μὲ ἐναντιοφροσύνην, ἀλλ' ἠγωνίζοντο μὲ ὁμόνοιαν νὰ ὑψώσωσι τὴν πατρίδα των, μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας ὑπερεῖχε πολὺ τὸν φίλον του Πελοπίδαν εἰς μεγάλας ἀρετάς. Ἡ διαγωγή των εἰς ἀρχητέραν μάχην γενομένην εἰς τὴν Πελοπόννησον, περὶ τῆς ὁποίας διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (Πελοπίδ. §. 4.), εἶναι καὶ προεικόνισμα τῆς ζω-

ῆς των, καὶ ἀπεικόνισμα τῆς ἐσωτερικῆς φιλίας των. Ὅλοι οἱ πέριξ ἔφυγαν, καὶ αὐτοὶ οἱ σύμμαχοί των Σπαρτιᾶται ἐσπρώχθησαν ὀπίσω, ἀλλ' οἱ δύω νεανίαι ἀνθίσταντο μὲ συνασπισμὸν κατὰ τῆς προσβολῆς ἕως οὗ ἔπεσε καταγῆς ὁ Πελοπίδας μὲ ἑπτὰ πληγάς. Μὲ σφοδρότητα ἐκβῆκεν ἔμπροσθα ὁ Ἐπαμινώνδας, καὶ μόνος ἀπεδίωκε τὸν λόχον τῶν ἐχθρῶν ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ πληγωμένου, ἕως οὗ κέντημα λόγχης εἰς τὸ στῆθος καὶ πληγὴ ξίφους εἰς τὸν βραχίονα ἐπῆραν καὶ αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Κατὰ τύχην ἦλθε τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ βασιλεὺς Ἀγησίπολις μὲ τοὺς ἀκολούθους του, καὶ τοὺς ἔσωσε καὶ τοὺς δύω.

Ὁ μὲν Πελοπίδας ἦτο εὐγενὴς καὶ πλούσιος, καὶ ἐξώδευε τὸν πλοῦτον του εἰς σκοποὺς εὐγενεστάτους. Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας ἦτο πτωχὸς, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐπείσθη νὰ δεχθῇ τι ἀπὸ τὸν φίλον του. Ὁ Πελοπίδας δὲν ἄφινε ποτὲ τὰς σωματικὰς γυμνάσεις εἰς τὴν παλαίστραν, καὶ τὰς ἤλλαζε μόνον μὲ τὸ κυνήγιον, τὴν ἀγαπητήν του ἀσχολίαν. Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας πρὸς χάριν τῶν γυμνάσεων τούτων δὲν ἠμέλει τὸν νοῦν του. Ἦτο μέγας ῥήτωρ· τὴν φιλοσοφίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Πυθαγόρειον Λύσιν, καὶ ἐξησκήθη τὴν μουσικὴν μὲ ἱκανὴν ἐντέλειαν. Μετριοπάθειαν, δικαιοσύνην καὶ καταφρόνησιν τῶν σωματικῶν τρυφῶν ἐγνώριζεν ὡς γνήσιος Πυθαγόρειος τὰς πρώτας ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός. Πρὸς ἕνα πρέσβυν τῆς Περσίας, ὅς τις ἦλθεν εἰς αὐτὸν μὲ σακκούλια χρυσίου, εἶπεν: „Ἐὰν, φίλε μου, τὰ ζητήματα τοῦ βασιλέως σου εἶναι ὠφέλιμα εἰς τὴν πατρίδα μου, εἶναι περιττὰ τὰ δῶρά του· εἰδὲ μὴ, ὅλον τὸ χρυσίον καὶ ἀργύριον τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ μὲ κάμῃ προδότην τοῦ καθήκοντός μου. Σὲ συγχωρῶ, ὅτι ἔκρινες τὴν καρδίαν μου κατὰ τὴν καρδίαν σου· ἀλλ' ἀναχώρησε παραυτὰ ἐντεῦθεν διὰ νὰ μὴ διαφθείρῃς τοὺς πολίτας μου." — Ὅταν εἰς τὸ ἑξῆς ἐκυβέρνα τὸν στρατὸν, μαθὼν ὅτι ὁ ὑπασπιστής του ἠλευθέρωσεν αἰχμάλωτον μὲ ἀργύριον. „Δός με, τοῦ εἶπε, τὴν ἀσπίδα μου. Ἀφοῦ ἐμόλυνε τὸ χρυσίον τὰς χεῖράς σου, δὲν δύνασαι πλέον νὰ συγκινδυνεύῃς μαζή μου." Ἡγεμών τις Θεσσαλικὸς ἤθελε νὰ τὸν κινήσῃ εἰς συμμαχίαν τινα μὲ δῶρον πεντήκοντα χρυσῶν. Ὁ Ἐπαμινώνδας ἔρριψε τὸ χρυσίον μὲ καταφρόνησιν, μ' ὅλον ὅτι εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ δανεισθῇ ἀπὸ φίλον του πεντήκοντα δραχμὰς νὰ ἀγοράσῃ ἀναγκαῖόν τι ὅπλον. Διότι ἡ ἔνδειά του ἦτο ἐπ' ἀληθείας τόσον μεγάλη, ὥστε μόνον μίαν χλαμύδα εἶχε. Τὸν ἠρώτησαν ποτὲ, διὰ τί ἡμέρας τινὰς δὲν ἐφάνη ἔξω; „Ἡ χλαμύς μου, ἀπεκρίθη, ἐπλύνετο."

Ὁ Ἐπαμινώνδας ἦτο τόσον ταπεινόφρων, ὥστε αὐτὸς ποτὲ δὲν ἐζήτησε κάμμίαν ἀρχὴν, καὶ ἦτο τεσσαρακοντούτης ὅταν οἱ συμπολῖταί του τὸν ἐμεταχειρίσθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὰ κοινὰ πράγματα. — Ἀπ' ὅλους τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος κἀνεὶς δὲν πλησιάζει εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἀνδρικῆς ἀρετῆς ὅσον ὁ Ἐπαμινώνδας.

Ὅταν ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος μὲ τὸ στράτευμά του εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ εὕρηκε παραδεδομένην τὴν ἀκρόπολιν, ἀφῆκε μέρος τοῦ στρατεύματος, καὶ ἀργύριον εἰς τὸν ἁρμοστὴν τῶν Θεσπιῶν Σφοδρίαν διὰ νὰ στρατολογήσῃ νέον, χωρὶς νὰ κάμῃ κάμμίαν δοκιμὴν κατὰ τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' αὗται εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν ἠγωνίζοντο ὄχι μόνον νὰ ὀχυρώσωσι καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐπικράτειάν των μὲ χάρακας καὶ ἄλλα ὀχυρώματα, ἀλλὰ νὰ ἐνδυναμωθῶσι καὶ διὰ τῆς συμμαχίας ἄλλων πόλεων, καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν· ἐκεῖ ὅμως ἐπεκράτουν αἱ παλαιαὶ φατρίαι· ἡ μία ἤλπιζεν,

ἐνῷ αἱ Θῆβαι κατέτριβαν τὴν Σπάρτην, νὰ λάβῃ πάλιν αὐτὴ τὴν θαλασσοκρατίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκεν εἰς τὸν Πελοπίδαν βοήθειαν μικρὰν διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς Θήβας ἀπὸ τὴν Σπάρτην κατ' ἀρχάς· ἡ δευτέρα εὐχαριστήθη νὰ ἀναγγείλῃ διὰ ταχυδρόμων εἰς τοὺς Θηβαίους πολεμάρχους τὸν κίνδυνόν των, ὡς ἴδαμεν. Τῶρα ὅμως ὁπότε στρατὸς Σπαρτιατικὸς ἔφθασεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἡ Κόρινθος τώρα δὲν ἤθελε νὰ εἶναι προτείχισμα ὡς πρότερον, οἱ Λακωνίζοντες ἐνεθύμισαν τὸν δῆμον τὰς φθορὰς τῶν ἀγρῶν τὰς γενομένας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, διὰ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ πάντα Θηβαϊσμόν. Ἤρχισε λοιπὸν πάλιν ἡ πόλις νὰ κλίνῃ εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας, καθὼς φαίνεται, παρευρίσκοντο καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις.

Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔλαβε ταχεῖαν μεταβολήν, ἐπειδὴ ὁ Σφοδρίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος εἰσώρμησεν ἀπὸ τὰς Θεσπιὰς εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀττικῆς μὲ σκοπὸν νὰ πέσῃ ἔξαφνα τὴν νύκτα εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅστις ἀκόμη δὲν εἶχεν ὀχυρωθῆν ἐντελῶς. Ἔφθασεν ὅμως μόνον ἕως τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ ὑπέστρεψεν, ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα τὸν ἐφανέρωσεν, ἀλλὰ φθείρων καὶ ἐρημόνων τὴν Ἀττικήν. Ὅτι ὅλαι αἱ Ἀθῆναι ἐσηκώθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἐνεδυναμώθησαν, καὶ ὅτι ὅλοι οἱ Θηβαΐζοντες ἔλαβαν τὴν ὑπεροχήν, ἦσαν φυσικαὶ συνέπειαι τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ Σφοδρίου. Διὰ τοῦτο διεδόθη λόγος ἔπειτα, ὅτι ὁ Πελοπίδας διὰ νὰ κερδήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἶχε κινήσειν διὰ τρίτης χειρὸς τὸν Σφοδρίαν εἰς τοῦτο. Εἰς τὴν Σπάρτην ἀθωώθη ὁ Σφοδρίας διὰ συνεργίας μάλιστα τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τοῦ Κλεομβρότου, καὶ

οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐβεβαιώθησαν τοὺς κακοὺς σκοποὺς τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ Ἀγησίλαος ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν μεγάλου στρατοῦ συμπληρωθέντος ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴν Φωκίδα, Λοκρίδα καὶ Ὄλυνθον, ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν ἐμπειρίαν του δὲν ἐκατώρθωσε κἀμμίαν κρίσιν, ἐπειδὴ ὁ Πελοπίδας δὲν ἔμβαινεν ἐπίτηδες εἰς μεγάλην καὶ γενικὴν μάχην διὰ νὰ γυμνάσῃ τοὺς Θηβαίους πρῶτον μὲ ἀψιμαχίας, καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν στρατηγὸς Χαβρίας ἐβοήθει μὲ τὰ στρατηγήματά του τὸν ἀμυντικὸν τοῦτον πόλεμον *). Εἰς δύω θέρη ἠρήμωσεν ὁ Ἀγησίλαος τὴν τῶν Θηβῶν χώραν, καὶ ἥνωσε τὰς Βοιωτικὰς πόλεις εἰς τὴν Σπαρτιατικὴν συμμαχίαν. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἀγησίλαος ἠῤῥώστησε, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ στρατηγῇ, ἐγύρισαν πάλιν αἱ πόλεις εἰς τοὺς Θηβαίους. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐγύμναζαν τὸ στράτευμα, καὶ κατ' ἰδίαν ἀξιόλογος ἐστάθη μάχη τις πλησίον τῆς Ὀρχομενοῦ ἢ τῆς Τεγύρας. Ἐδῶ ἀπροσδοκήτως συναντήθη ὁ Πελοπίδας εἰς στενόν τι ἀπὸ διπλασίους σχεδὸν Λακεδαιμονίους, ὥστε ἔκραξέ τις: „Ἐπέσαμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων! — Διὰ τί ὄχι οἱ πολέμιοι εἰς τὰς χεῖρας μας;“ εἶπεν ὁ Πελοπίδας· καὶ οὕτως ἐκτύπησε καὶ ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας. Ἡ εὐτυχία αὕτη ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Θηβαίους, καὶ ἐπληροφόρησεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὅτι δὲν ἀναδεικνύει ἄνδρας μόνον ὁ Εὐρώτας.

Ἡ ἐνέργεια τῶν Ἀθηναίων διὰ θαλάσσης ὑπεστήριζε τῶν Θηβαίων τὰς προόδους. Εὐθὺς

*) Ἦτο δηλαδὴ τότε ὁπόταν ὁ Χαβρίας ἐπρόσταξε τοὺς στρατιώτας του νὰ δεχθῶσι τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν ἀσπίδα εἰς τὸ γόνυ καὶ μὲ λόγχας κεκλιμένας. Ἡ νέα θέσις ἐξένισε τόσον τὸν Ἀγησίλαον, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ κτυπήσῃ, καὶ ἔγεινε τόσον περίφημος, ὥστε ὁ ἀνδριάς, τὸν ὁποῖον ἔστησαν εἰς τὸν Χαβρίαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπλάσθη μὲ ταύτην τὴν θέσιν.

μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Σφοδρίου ἔκραξαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅλας τὰς πόλεις καὶ νήσους εἰς ἀποστασίαν. Χίος, Ῥόδος, Βυζάντιον, Μιτυλήνη, ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας ὑπήκουσαν τὴν πρόκλησιν. Αἱ Ἀθῆναι ἔλαβαν τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων· κατεστάθη συνέδριον ὅλων τῶν συμμάχων· καθεὶς ὡμίλει ἐλεύθερα· καὶ καθεὶς ἔδιδε τὸν ἀνάλογον ἔρανόν του. Ἀξίως τῆς νέας ταύτης συμμαχίας καὶ τοῦ παλαιοῦ κλέους ἐνίκησε κατὰ πρῶτον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Χαβρίας τὸν στόλον τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Νάξον (376), καὶ ἐματαίωσε τὸν σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ ἀναγκάσουν τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν πεῖναν. Τιμόθεος ὁ υἱὸς τοῦ Κόνωνος μὲ στόλον ἄλλον ἥνωσεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀξιόλογον Κέρκυραν, τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ ἄλλας ἐκεῖθι νήσους καὶ λαοὺς, καὶ ἐνίκησε τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον εἰς τὴν Λευκάδα (375). Καὶ ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος ἐκατηγορήθη ὡς ἀργυρόπορος καὶ καθῃρέθη, ἠκολούθει τὴν τύχην ταύτην ὁ γενναῖος καὶ ἀγχίνους Ἰφικράτης *) εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Πελοποννήσου.

---

54. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.

Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη τῶν δύω κυριωτέρων ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης διήρκεσεν ὀλίγον καιρόν. Αἱ Θῆβαι δὲν ἤθελαν νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὸ κοινὸν

*) Αἱ μεταβολαὶ, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ὁ Ἰφικράτης εἰς τὸν ὁπλισμὸν τῶν στρατιωτῶν, ἦσαν ὠφέλιμοι καὶ ἀξιέπαινοι. Ἦτο δὲ περίφημος ὁ Ἰφικράτης καὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν παιδαρχίαν, τὴν ὁποίαν ἐβάσταζεν. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει παραβολὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμνεν ὁ Ἰφικράτης εἰς τὸ στράτευμα· οἱ γυμνῆται ὁμονάζουσι τὰς χεῖρας, οἱ ἱππεῖς τοὺς πόδας, ἡ φάλαγξ τὸ στῆθος, καὶ ὁ στρατηγὸς τὴν κεφαλήν.

ταμεῖον, καὶ ὡς κυρία ὅλης τῆς Βοιωτίας ἐμεταχειρίσθη ἐχθρικῶς τὴν Φωκίδα, καὶ ἀπεδίωξεν ὅλους τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς Θεσπιὰς καὶ Πλαταιὰς, δύω πόλεις ἀξίας τῆς τιμῆς ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ φίλας τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι ἐδυσαρεστήθησαν διὰ τοῦτο· οἱ πλούσιοι πολῖται ἐκουράσθησαν συνεισφέροντες ἀργύριον εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου· ἡ πόλις ἐζημιόνετο παντοτεινὰ ἀπὸ τὰς λῃστείας τῆς Αἰγίνης· ταῦτα ὅλα συνεβιβάσθησαν πάλιν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Εἰς γενικὸν συνέδριον ὅλων τῶν Ἑλλήνων συγκροτηθὲν εἰς τὴν Σπάρτην ἔγεινεν ἡ εἰρήνη ἐπάνω εἰς βάσιν τὴν Ἀνταλκιδικήν. Ἡ κυριωτάτη συνθήκη ἦτο τελεία καὶ ἀληθινὴ ἐλευθερία ὅλων τῶν πόλεων, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπεσχέθησαν νὰ σηκώσωσιν ἀπὸ ὅλους τοὺς τόπους τοὺς ἁρμοστὰς καὶ τὰς φρουράς των. Εἰς τὴν γενικὴν λοιπὸν συμφωνίαν ἀντεστάθησαν μόνον αἱ Θῆβαι, ἐπειδὴ ᾐσθάνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ χάσῃ τὴν εἰς τὰς Βοιωτικὰς πόλεις ἀποκτηθεῖσαν ἤδη κυριότητά της καὶ δύναμιν. Ἀντέτεινε λοιπὸν σταθερῶς εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τὰς συνθήκας, ἐὰν τοὐλάχιστον καὶ ἡ Σπάρτη δὲν ἔδιδε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλην τὴν Λακωνικὴν καὶ Μεσσηνίαν. Ὁ Ἐπαμινώνδας πρεσβεύων ἐκ μέρους τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Σπάρτην ὡμίλησεν εἰς τὸ συνέδριον μὲ διάπυρον ῥητορείαν καὶ βαθεῖαν σύνεσιν κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τῆς Σπάρτης· διὰ τοῦτο ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης τὸ ὄνομα τῶν Θηβῶν. Αἱ Θῆβαι περιεπλέχθησαν οὕτως εἰς βαρὺν ἀγῶνα, ἀλλ' ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπροστάτευσε τὴν πατρίδα του, καὶ ὅ, τι ἠδύνατο νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰς Θήβας, ἀπέβη εἰς λαμπρότητα καὶ δόξαν της μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου.

Ὁ Κλεόμβροτος, ὅστις ἀκόμη εὑρίσκετο εἰς τὴν Φωκίδα, ὥρμησε τώρα καὶ συνεπλέχθη μὲ

τοὺς Θηβαίους εἰς τὰ Λεῦκτρα. Οἱ Θηβαῖοι δὲν ὑπήγαιναν ἀφόβως εἰς τὸν τολμηρὸν τοῦτον ἀγῶνα, ἀλλὰ τῶν στρατηγῶν ἡ καρδία ἦτο ἀκλόνητος. Μὲ λύπην καὶ στενοχωρίαν ἐξαπέστειλε τὸν Πελοπίδαν ἡ γυνή του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ σώζῃ τὸν ἑαυτόν του· ἀλλὰ μεγαλοφρόνως ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ πρὸς αὐτήν: „Τοὺς ἰδιώτας παραινοῦσιν οὕτω· τοὺς δὲ ἄρχοντας νὰ σώζωσι τοὺς ἄλλους.“ Ὅταν ὁ Ἐπαμινώνδας ἐξέφερεν ἀπὸ τὴν πύλην τὸν στρατὸν, καὶ οἰωνὸς ἀπαίσιος ἐτρόμαξε τὸ πλῆθος, εἶπε τὸν Ὁμηρικὸν στῖχον:

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐνήργησε νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὸ πλῆθος δι' ἄλλων οἰωνῶν καὶ σημείων. Ἐπέφερε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μάχην μεγάλην, καὶ ἡ συνετωτάτη διάταξίς του (ἡ περίφημος πλαγία θέσις τῆς μάχης), μαζὴ μὲ τὴν γενναιότητα τοῦ ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν κυβερνωμένου ἱεροῦ λόχου καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Θηβαϊκοῦ ἱππικοῦ ἔκαμαν τὴν μεγίστην ἀφ' ὅσας ἔπαθε ποτὲ ἡ Σπάρτη φθορὰν (371). Ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἐσκοτώθη, καὶ μέγα πλῆθος τῶν κυρίως Σπαρτιατῶν ἐκείτοντο νεκροὶ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης· ὁ Πελοποννησιακὸς στρατὸς ἐζήτησε διὰ κήρυκος τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, καὶ οὕτως ἐγνωρίσθη λαμπρῶς ἡ τῶν Θηβαίων νίκη.

Ἡ ἀμηχανία καὶ ἡ λύπη, τὴν ὁποίαν ἐξήπλωσεν ἡ ἀγγελία τῆς ἥττης εἰς τὴν Σπάρτην, ἦτο μεγάλη· ἀλλ' ἡ πολιτεία καὶ ὁ δῆμος αὐτὸς δὲν ἀπηρνήθη τὴν ἔμφυτον ἀξίαν των, μηδὲ ἡ πανηγυριζομένη ἑορτὴ διεκόπη. Ἦσαν ὅμως εἰς ἀπορίαν πῶς νὰ τηρήσωσι τώρα τὸν παλαιὸν νόμον, ὅςτις ἐτιμώρει σκληρότατα τοὺς λειποτάκτας, ἐπειδὴ ἦτο μέγα τὸ πλῆθος τῶν φυγόντων, τοὺς ὁποίους ἐχρειάζετο ὁ παρὼν πόλεμος. „Ἂς κοιμηθῇ σήμερον ὁ νόμος,“ εἶπεν ὁ Ἀγησίλαος, καὶ συνεφρόντιζε μὲ

τοὺς Ἐφόρους νὰ συνάξωσι νέον στράτευμα. Καὶ οἱ διὰ γῆρας ἀπόμαχοι συνεξεστράτευσαν τώρα, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἠσθένει ἀκόμη, ἐστρατήγησεν ὁ υἱός του Ἀρχίδαμος τὸ στράτευμα διὰ θαλάσσης, διὰ νὰ τὸ ἑνώσῃ μὲ τοὺς ἔτι λειπομένους.

Ὁ νέος ὅμως προκείμενος ἀγὼν ἐμποδίσθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Ἰάσονος. Οὗτος ὁ τύραννος τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Φερῶν ἦτο ἀνὴρ μὲ ἐξαίρετα προτερήματα καὶ ἀνήσυχον δραστηριότητα, ὅςτις τὰ ἀκαταπαύστως ἀποσχιζόμενα μέρη τῆς καρποφορωτάτης καὶ πολυανθρώπου ταύτης χώρας ἥνωσε μὲ ἰσχυροτέρους παρὰ ποτὲ δεσμοὺς, καὶ τὰ εἶχεν ὑποτάξειν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Παρατηρῶν ἀκριβέστερα τοὺς πλουσίους πόρους τοῦ βασιλείου του καὶ τὴν σύγχυσιν τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καὶ περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς ἐμπείρους μισθοφόρους του ἐπροσπάθει νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος· ἤλπιζε νὰ γείνῃ διὰ θαλάσσης φοβερὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰς τὰς κυκλάδας νήσους, καὶ ἐπεθύμει νὰ προξενήσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς Θετταλούς του τὸ μέγα ἐθνικὸν καύχημα τῆς Ἑλλάδος, τὴν καταστροφὴν τῆς Περσίας. Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐκράχθη σύμμαχος ἀπὸ τοὺς Θηβαίους, δὲν τοὺς ἐβοήθησεν ὅμως νὰ ἀφανίσουν τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπεροχήν του εἰς τὴν ἐκείνων ἰσοῤῥοπίαν ἐμεσίτευσε καὶ ἔγεινε συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπανῆλθε μὲ ὅλον τὸ στράτευμα ὁ Ἀρχίδαμος εἰς τὴν Σπάρτην. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὑπέστρεψε διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκρήμνισε τὰ τείχη τῆς Ἡρακλείας, τὰ ὁποῖα εἶχαν κτίσειν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου διὰ νὰ βαστάζωσι τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἡτοιμάζετο τώρα νὰ κάμῃ μεγάλην θυσίαν εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἀποκτήσῃ

τὴν προεδρίαν εἰς τὰ Πύθια, καὶ μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Ἀμφικτυονίαν, καὶ ἔβαλεν εἰς φόβον καὶ τοὺς Ἕλληνας περὶ τῶν Δελφικῶν κειμηλίων. — Ἀλλ' ἐδολοφονήθη ἐκεῖ καὶ ἔδωκε τέλος ταχὺ εἰς τὴν ζωήν του *). Οἱ υἱοί του ἐκράτησαν τὴν βασιλείαν ὀλίγον καιρὸν, ἐπειδὴ τοὺς ἔλειπε τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός των.

55. Θηβῶν πολιτικὸν μέγεθος.

(371 — 362 πρ. Χρ.)

Ἡ εἰρηνοποιὸς μεσίτευσις τοῦ Ἰάσονος εἶχε διακόψειν μόνον τὰς ἐχθροπαθείας, καὶ γρήγορα εὑρέθησαν αἰτίαι νὰ τὰς ἀνανεώσωσιν. Οἱ Μαντινεῖς θαῤῥυνθέντες ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Λακεδαιμονίων ἐπανέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν των καὶ τὴν περιετείχισαν χωρὶς νὰ ἐμποδισθῶσιν ἀπὸ τὰς παραινέσεις τοῦ Ἀγησιλάου. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐδόθη ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν Τεγέᾳ δημοκρατικῶν Λυκομήδην ἡ γνώμη νὰ ἑνώσουν μὲ κοινὸν πολίτευμα καὶ τὴν Ἀρκαδίαν· ἡ κυβέρνησις ἔμελλε νὰ συγκροτῆται ἀπὸ δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ νὰ ἔχῃ τὴν καθέδραν της εἰς πόλιν, τὴν ὁποίαν ἔμελλαν νὰ κτίσωσι νέαν. Ἡ γνώμη αὕτη ἦλθεν εἰς πέρας, καὶ οὕτως ἐκτίσθη κατ' ὀλίγον ἡ εἰς τὰ νότια μέρη τῆς ἐπαρχίας Μεγαλόπολις.

Ἐνῷ καθωπλίσθη ὅλη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὁ Ἀγησίλαος μὲ Σπαρτιατικὸν στρατὸν εἰσέβαλεν

*) Ὁ Ἰσοκράτης λέγει πρὸς Φίλιππον τὸν Μακεδόνα (πρὸς Φίλιπ. §. 50) περὶ τοῦ Ἰάσονος τούτου: „Στοχάσθητι, ὅτι ἀπήλαυσε τὸ μέγιστον κλέος ὄχι δι' ὅσα ἔπραξεν, ἀλλὰ δι' ὅσα ἤθελε. Διότι ἐκήρυξε πανταχοῦ, ὅτι θέλει περάσειν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ θέλει καταπολεμήσειν τὸν βασιλέα.“ — Ἡ εἰρημένη θυσία ἔμελλε νὰ συμπληροῦται ἀπὸ χιλίους ταύρους καὶ μύρια ἄλλα θύσιμα ζῶα. Περὶ τοῦ Ἰάσονος τούτου ἴδε πλατύτερον τὸ ἕκτον βιβλίον τῶν τοῦ Ξενοφῶντος Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν. Κ.

εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, αἱ Θῆβαι δὲν ἔμειναν οὐδέτεραι. Ὁ Ἐπαμινώνδας ἔφερεν εἰς τὴν Πελοπόννησον στράτευμα διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ ἐγχειρήματα ἐκεῖνα, καὶ διὰ νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν Σπάρτην. Ὅταν ἔφθασεν αὐτὸς, εἶχεν ἐπιστρέψειν μὲν ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὸ στράτευμά του, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες τὴν λαφυραγωγίαν Ἀρκάδες καὶ τὸ τερπνὸν κλέος ἐκίνησαν τὸν Ἐπαμινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν νὰ περάσωσι τὰ ὄρη καὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Λακωνικήν. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων πόδες ἐχθρικοὶ δὲν εἶχαν πατήσειν τοὺς τόπους τούτους· τρόμος καὶ δειλία ἐκυρίευσε τοὺς Σπαρτιάτας βλέποντας τὸν ἀναβαίνοντα καπνὸν, ὅς τις ἐσήμαινε τὸν κατερημόνοντα τὰς χώρας μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸ ξίφος ἐχθρὸν, ὅς τις διῆλθεν ἀνεμποδίστως ὅλην τὴν χώραν καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν θάλασσαν, ὅπου ἦτο τὸ ἐπίνειον τῆς Σπάρτης Γύθιον. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ πόλις Σπάρτη προστατευομένη ἀπὸ τοῦ Ἀγησιλάου τὴν ἀνδρίαν καὶ φρόνησιν ἔμεινεν ἀβλαβὴς, μ' ὅλον ὅτι ἐσωτερικὴ συνωμοσία ἡτοιμάζετο, τὴν ὁποίαν κατεπάτησεν εὐτυχῶς ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὴν ἀγχίνοιάν του. Ὅταν οἱ συνωμόται ἐπίασαν τόπον ὀχυρὸν καὶ δυσεκβίαστον, καὶ ἄλλοι τρομάξαντες ἤθελαν νὰ τοὺς πολεμήσωσιν, ὁ Ἀγησίλαος κρίνων ἐπικίνδυνον τὸν ἐγχώριον πόλεμον, ὑπῆγε μόνος καὶ ἄοπλος καὶ ἔκραξε πρὸς αὐτούς: „Δὲν ἐκαταλάβετε τὴν προσταγήν μου· ἓν μέρος ἀπὸ σᾶς πρέπει νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ (δείξας ἕνα τόπον), καὶ ἄλλο ἐκεῖ (δεύτερον τόπον).“ Ἐκεῖνοι δὲ νομίσαντες ὅτι ἔμειναν ἄγνωστοι οἱ σκοποί των, ἀφῆκαν τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον ἐκυρίευσεν εὐθὺς ὁ Ἀγησίλαος, καὶ ἀνεχώρησαν.

Ἀλλὰ μὲ ὅλους τούτους τοὺς ἀγῶνας του δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνορθώσῃ τὴν δύναμιν τῆς πατρίδος του, ἥτις κατεκλονίσθη εἰς ὅλα τὰ πέριξ αὐτῆς.

Καὶ ἡ Μεσσήνη αὐτὴ, πολὺν καιρὸν ὑπήκοος τῆς Σπάρτης, κατεστάθη πάλιν ἐλευθέρα πόλις ἀπὸ τὸν Ἐπαμινώνδαν. Μὲ τὴν πρόσκλησίν του καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν του ἐσυνάχθησαν οἱ διασκορπισμένοι ἀπόγονοι τῶν Μεσσηνίων εἰς νεόκτιστον πόλιν τὴν Μεσσήνην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Ἰθώμης. Κακὴ γειτονία τῆς Σπάρτης· διότι οἱ μίσους καὶ ἐκδικήσεως πλήρεις Μεσσήνιοι κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος των ἔπρεπε νὰ παρατηρῶνται ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν Σπάρτην, καὶ ἐξησθένιζαν ἢ ἐμέριζαν τὴν δύναμιν ἐκείνης.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ, ἀνεχώρησεν ἡ τῶν Θηβαίων δύναμις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας ἠναγκάσθησαν εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν νὰ κρατήτωσι τὴν βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ὑπὲρ τὸν διωρισμένον ἀπὸ τοὺς νόμους καιρόν· καὶ ταλαίπωροι τινὲς ὑπὸ φθόνου κινούμενοι τοὺς ἐκατηγόρησαν ἐπὶ δικαστηρίου διὰ τοῦτο, ὅταν ὑπέστρεψαν. „Ὁ νόμος μὲ καταδικάζει, εἶπεν ὁ Ἐπαμινώνδας μὲ τὴν συνήθη ἀξίαν του· καλά! εἶμαι θανάτου ἄξιος. Ζητῶ ὅμως νὰ γράψητε εἰς τὴν καταδίκην: Οἱ Θηβαῖοι ἐφόνευσαν τὸν Ἐπαμινώνδαν, ἐπειδὴ τοὺς ἠνάγκασεν εἰς τὰ Λεῦκτρα. νὰ νικήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας τῶν ὁποίων τὴν ὄψιν πρότερον δὲν ὑπέφερναν· ἐπειδὴ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ ἐπολιόρκησε τὴν Λακεδαίμονα, ἐπειδὴ ἔκτισε καὶ ἐτείχισε τὴν Μεσσήνην." Ὁ δῆμος τὸν ἀνευφήμησε μὲ κρότους, καὶ οἱ κατήγοροι ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν κατησχυμμένοι. (Ἴδε Πλουτ. Ἀποφθ. Ἐπ. 23.)

Εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπροξένησαν πάλιν αἱ δυστυχίαι των φίλους. Οἱ Συρακούσιοι ὡς ὁμογενεῖς των τοὺς ἔστειλαν πλοῖα καὶ ἐπίκουρον στρατὸν συνιστάμενον ἐκ Γαλατῶν καὶ Ἰβήρων. Ὅ,τι ἐνήργησεν ἐκεῖ ἡ ὁμογένεια, τοῦτο ἔκαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ κατὰ τῶν Θηβῶν αὐξάνουσα ζηλοτυπία.

Ἀλλ' εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον συνεβιβάζετο ἡ Σπάρτη μὲ τὰς Ἀθήνας, ἐφαίνετο πάντοτε καὶ ἡ ἀμοιβαία αὐτῶν ἀντιζηλία. Ἡ Σπάρτη ἤθελε τὴν κυριότητα τῆς ξηρᾶς· τὴν δὲ τῆς θαλάσσης ἔδιδεν εἰς τὰς Ἀθήνας· ἐξ ἐναντίας δὲ ῥήτορες τινὲς Ἀθηναῖοι ἐμπόδιζαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται ἦσαν ἐπισημότατοι πολῖται, τῶν δὲ Σπαρτιατῶν τὸ ναυτικὸν ἐσυμπληροῦτο ἀπὸ μόνον Εἵλωτας· ἡ Σπάρτη λοιπὸν θέλει τιμηθῆν μᾶλλον ἔχουσα ὑφ' ἑαυτὴν τοὺς ἐνδόξους πολίτας τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπεράσισαν διὰ τοὺς λόγους τούτους νὰ ἔχωσι μετὰ τῆς Σπάρτης κοινὴν καὶ τῶν δύω στοιχείων τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ μὲ ἀλλαγήν.

Μ' ὅλον τοῦτο πρὸ τῆς συμφωνίας ταύτης εἶχαν στείλειν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἰφικράτη μὲ στράτευμα εἰς τὸν ἰσθμὸν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἐπαμινώνδου, τὸ ὁποῖον τότε δὲν ἐπέτυχαν. Εἰς δὲ τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ὅταν ὁ Ἐπαμινώνδας εἰσέβαλλε τὸ δεύτερον εἰς τὴν Πελοπόννησον (368), ἐβάλθη ὁ Χαβρίας μὲ στράτευμα νὰ τοῦ κλείσῃ τὴν εἴσοδον. Ἀλλ' ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν τῆς Σπάρτης πολεμάρχων διεπέρασε μὲ τὴν συνήθη ἀνδρίαν του τὰς γραμμὰς τῶν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ἠνωμέναν στρατευμάτων, καὶ ὁ Χαβρίας δὲν ἠδυνήθη τίποτ' ἄλλο εἰμὴ νὰ φυλάξῃ τὴν Κόρινθον, ἥτις χωρὶς αὐτὸν ἤθελεν ἀναγκασθῆν ὡς ἡ Σικυὼν καὶ ἡ Παλλήνη νὰ δεχθῇ φρουροὺς Θηβαίους. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ Ἐπαμινώνδου δὲν ἔβλαψε τὴν Σπάρτην, ἐπειδὴ ἀνεχώρησαν εὐθὺς οἱ Θηβαῖοι, πιθανῶς διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς ἐχθρὸν ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν Θετταλίαν. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Θηβαίων εἰσέβαλαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ὁ τοῦ Ἀγησιλάου υἱὸς Ἀρχίδαμος μετὰ τῶν Σικε-

λιωτικῶν στρατευμάτων ἐνίκησε (367) τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους εἰς μάχην, ἥτις ὠνομάσθη *ἀδάκρυτος*, ἐπειδὴ ἐφονεύθησαν πολλοὶ μὲν ἐχθροί, οὐδεὶς δὲ ἀπὸ τοὺς κυρίως Σπαρτιάτας, ἠδύνατο δὲ νὰ ὀνομάζεται καὶ *πολυδάκρυτος* διὰ τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐνῷ ἄλλοτε συνειθισμένοι νὰ νικοῦν, ἔχαιραν μετρίως καὶ διὰ νίκην μεγίστην. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἡ μάχη ἐδίδαξε τοὺς Ἀρκάδας, ὅτι κυρίως οἱ Θηβαῖοι εἶχαν ταπεινώσειν τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ὄργανον εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων· ἀλλὰ δὲν ἐκατάλαβαν τὸ μάθημα καλῶς, ἐπειδὴ φανταζόμενοι εἰς τὸ λόγιον, τὸ ὁποῖον ἀπεδείκνυεν αὐτοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Πελοποννήσου, ἐστοχάζοντο, ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ μὲ δευτέρους ἀγῶνας ὄχι μόνον νὰ νικήσωσι τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον αἱ Θῆβαι ἦλθαν ἐγγὺς νὰ τὸ ἐπιτύχωσι.

Διότι ὄχι μόνον ἡ Πελοπόννησος ἔκλινε τώρα ἔμπροσθεν τῶν Θηβῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ βορειοτέρα Ἑλλὰς ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν Θηβαϊκὴν δύναμιν. Διότι ὁ Πελοπίδας ἔγεινε τώρα διαιτητὴς τῶν διαφερομένων περὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐπροσπάθει νὰ καθησυχάσῃ τὴν Θεσσαλίαν διὰ νὰ τὴν συνδέσῃ εἰς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του. Διότι οἱ Θεσσαλοὶ εἶχαν ζητήσειν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους βοήθειαν κατὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰάσονος, ὅςτις μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου χρόνον τινὰ ἥρπασε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐμεταχειρίζετο ὠμῶς καὶ ἀπανθρώπως. Ὁ Πελοπίδας ὕπηγε μὲ Θηβαϊκὰ στρατεύματα νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν χώραν, εἶχεν ὅμως τὴν κακὴν τύχην νὰ πέσῃ αἰχμάλωτος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου, ὅςτις τὸν ἐφυλάκωσε. Μὲ ἀκλόνητον καρδίαν ἐμήνυσε πρὸς αὐ-

τὸν ὁ Πελοπίδας: εἶναι ἀφροσύνη νὰ τὸν ἀφίνῃ ἀκόμη ζωντανὸν, διότι ἂν διαφύγῃ, θέλει τὸν ἐκδικηθῆν. Διὰ τί σπεύδει τόσον ὁ Πελοπίδας εἰς τὸν θάνατόν του; ἠρώτησεν ὁ Ἀλέξανδρος. Διὰ νὰ μισηθῇ περισσότερεν ἀκόμη ἀπὸ τοὺς θεοὺς ὁ τύραννος, τοῦ ἔστειλεν ἀπόκρισιν ὁ Πελοπίδας.

Οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τὴν δυστυχίαν τοῦ Πελοπίδου ἔστειλαν στράτευμα ἄλλο διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν, ἀλλὰ τοῦτο περιέπεσεν εἰς μέγαν κίνδυνον ἀπὸ τὴν ἀναξιότητα τοῦ στρατηγοῦ εἰς μίαν μάχην. Τότε ἡ θέλησις τῶν στρατιωτῶν ἀνηγόρευσεν ἀρχηγὸν τὸν Ἐπαμινώνδαν, ὅςτις ἠκολούθει καὶ αὐτὸς ὡς κοινὸς στρατιώτης, καὶ οὗτος τοὺς ἔσωσεν ὅλους ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Τώρα τὸν ἀνέδειξεν ἡ πόλις στρατηγὸν, καὶ αὐτὸς ἠνάγκασε τὸν τύραννον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸν Πελοπίδαν (367).

Διὰ ὑποστήριξιν τῶν πολυειδῶν καὶ μὴ πανταχοῦ ἀσφαλισμένων εἰσέτι ἀγώνων, ἐζήτησαν οἱ Θηβαῖοι τὴν βοήθειαν τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως. Ὁ Πελοπίδας αὐτὸς ὡδοιπόρησεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἐπαράστησε τὰς παλαιὰς εἰς τὴν Περσίαν ὑπηρεσίας τῶν Θηβῶν, καὶ ἐνήργησε τόσον εὐκολώτερα τὸν σκοπόν του, ὅσον ἐκαταγίνοντο εἰς ταπείνωσιν πόλεως, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶχε βάλειν εἰς τρόμον τὸν Ἀρταξέρξην καὶ τὸ Περσικὸν βασίλειον. Ὁ Πελοπίδας ἀπέκτησε προσέτι τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως τόσον, ὥστ' ἐπρόβαλεν οὗτος καὶ ἠνάγκασεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς εἰρήνην, τῆς ὁποίας αἱ κυριώτεραι συνθῆκαι ἦσαν ὅλαι δι' ὅλου κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Πελοπίδου. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ μὲν Μεσσήνη ἐκηρύττετο πάντη ἐλευθέρα ἀπὸ τὴν Σπάρτην, αἱ δὲ Ἀθῆναι ὑπεχρεόνοντο νὰ σύρωσιν ὀπίσω ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ πλοῖά των. Καθὼς λοιπὸν τὸ πρῶτον τούτων ἐχαλίνονε τὴν Σπάρτην, οὕτω τὸ

δεύτερον ἀπεδίωκε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸ στοιχεῖον, τοῦ ὁποίου τὴν κυριαρχίαν ἐπροσπάθει ὁ Ἐπαμινώνδας νὰ δώσῃ εἰς τὴν πατρίδα του· εἶχε κάμειν ἤδη τὴν ἀρχὴν πρὸς τοῦτο ναυπηγῶν πλοῖα καὶ συνδενόμενος μὲ τὰς παραθαλασσίους πόλεις καὶ νήσους.

Διὰ φανερὸν σημεῖον, ὅτι ἡ ἡγεμονία μετέβη τώρα εἰς τὰς Θήβας, ἐκράχθησαν ἐκεῖ οἱ πρέσβεις ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων διὰ νὰ ἀκούσωσι τὴν ἀπὸ τῆς Περσίας φερθεῖσαν εἰρήνην, καὶ νὰ τὴν δεχθῶσι μεθ' ὅρκου. Ἀλλ' ἐδῶ ἐφάνη πόσον ὀλίγον ἐγνώρισαν οἱ Ἕλληνες τὴν δόξαν τῶν Θηβῶν μὲ ὅλας τὰ νίκας των, καὶ πόσον ὀλίγον ἤθελαν νὰ τὴν γνωρίσωσιν. Ὁ τῆς Ἀρκαδίας πρέσβυς Λυκομήδης διϊσχυρίζετο, ὅτι τὸ συνέδριον πρέπει νὰ συγκροτηθῇ εἰς τὸν τόπον τοῦ πολέμου, δηλαδὴ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν· καμμία πόλις δὲν ἔστερξε τὰς συνθήκας, καὶ ὁ Πελοπίδας ἠπατήθη ἀπὸ τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἐστήριζεν ἐπάνω τῆς εἰρήνης ταύτης.

Ἐκατάλαβαν λοιπὸν οἱ Θηβαῖοι, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ προάγωσι τὸν διὰ τῶν ὅπλων δρόμον των, καὶ τρίτην φορὰν εἰσέβαλε τὸ στράτευμά των εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ κερδήσωσι τὴν ἔτι ὑπόλοιπον αὐτῆς δύναμιν, τὴν Ἀχαΐαν (366). Ὁ Ἐπαμινώνδας εὐτύχησε νὰ φέρῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν ταύτης τῆς χώρας μὲ προστάτευσιν τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεών της. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀρκάδες διϊσχυρίζοντο, ὅτι ἡ Ἀχαΐα δὲν ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν συμμαχίαν πρὶν εἰσαχθῇ εἰς αὐτὴν ἡ δημοκρατία, τῆς ὁποίας ἐφαίνοντο προστάται, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν ἁρμοστὰς εἰς τὴν Ἀχαΐαν· τοῦτο διήγειρεν ἀποστασίαν, ἥτις ἀπέσπασε τὴν χώραν ἀπὸ τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν, καὶ ἐπροσκάλει περισσότερον παρὰ προτοῦ τὴν τῶν ἄλλων συμμέθεξιν εἰς

τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐξαιρέτως κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Διότι ἡ πόλις αὕτη, ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐξυπνίσθη ἡ ἀγροικικὴ ἀνδρία της *), ἐκινεῖτο πάντοτε χωρὶς ἡσυχίαν. Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἀπέθανεν ὁ Λυκομήδης, ὅς τις πρότερον εἶχε παραινέσειν τοὺς συντοπίτας του μήτε νὰ λακωνίζωσι μήτε νὰ θηβαΐζωσιν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, καὶ ὅτι τοὺς ἦτο ὠφελιμώτερον νὰ κάμουν συμμαχίαν μὲ τὴν τῶν Ἀθηνῶν δημοκρατίαν. Ἠκολούθει λοιπὸν τώρα ἡ Ἀρκαδία περισσότερον εἰς τὴν φωνὴν τῶν παθῶν της· ἡ ἀπὸ τὸν Λυκομήδη γενομένη ὁμόνοια ἐχάθη πάλιν.

Ἐδείχθη τοῦτο πάραυτα εἰς πόλεμον τινὰ μεταξὺ Ἠλείων καὶ Ἀρκάδων. Οἱ Ἠλεῖοι, οἵτινες ὡς φύλακες καὶ ἔφοροι τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Ὀλυμπίων ἀγώνων δὲν ἦσαν πολὺ ἔμπειροι τῶν πολεμικῶν, ἐνικήθησαν, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀρκαδίας ἥρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἱεροσυλία αὕτη ἔφερε τὴν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κατηγορίαν, ἥτις ἐτρόμαξε καὶ τὰς εὐσυνειδήτους καρδίας τῆς ἀντιθέτου φατρίας, καὶ πρὸ πάντων ἡ Μαντίνεια ἐφανέρωσε τὸν κατὰ τῆς ληστείας ταύτης βδελυγμόν της. Οἱ ἐργάται τοῦ κακοῦ φοβούμενοι τὴν τιμωρίαν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἠσχολοῦντο πάλιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν βοηθοῦντες τοὺς ἀν-

*) Οἱ πλειότεροι Ἀρκάδες ἦσαν ἁπλοῖ μέν, ὠμοὶ δὲ κατὰ τὰ ἤθη ὡς σποράδην κατοικοῦντες τὴν χώραν. Διότι καθὼς εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ αὐλικότης ἐκβῆκεν ἀπὸ τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων, οὕτω κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἐγεννήθη ἀπὸ τὰς πόλεις, καθὼς σημαίνει τὸ Ἑλληνικὸν ἀστεῖος καὶ τὸ Λατινικὸν urbanus, ἤγουν ἄνθρωπος πολιτικός, ὡς λέγομεν. Εἰς τὸ περὶ Ἀναβάσεως Κύρου (Ζ', γ', 12) ἔδειξεν ὁ Ξενοφῶν Ἀρκάδα λοχαγόν, „δεινὸν φαγεῖν", ὅς τις εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως Σεύθου εὐθὺς ἔλαβεν εἰς χεῖρας του τριχοίνικον ἄρτον (ἤγουν ὁλόκληρον πλαστάριον περίπου 7 λιτρῶν), καὶ ἔθεσε μέγα κομμάτιον κρέατος εἰς τὰ γόνατά του.

πάλους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνικήθη, ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἠγόρασαν τὴν νίκην των ἀκριβά, ἐπειδὴ ἀπέθανεν εἰς τὴν μάχην ὁ Πελοπίδας (346). Ἀλλ' ἔζη ἀκόμη ὁ πολὺ μεγαλήτερος νοῦς τοῦ Ἐπαμινώνδου, ὅς τις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἀσφαλίσῃ τώρα εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν Πελοπόννησον περισσότερον. Ἀπεσταλμένος Βοιωτὸς μὲ τριακοσίους ὁπλίτας ἐφάνη εἰς τὴν ὁμήγυριν, τὴν ὁποίαν εἶχαν εἰς Τεγέαν πολλοὶ Ἀρκάδες καὶ Ἠλεῖοι διὰ νὰ κάμουν εἰρήνην πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔξαφνα τὴν νύκτα μὲ βοήθειαν τῶν ἀντιφρόνων των Ἀρκάδων τοὺς ἐπίασεν ὅλους, τοὺς ἀπέλυσεν ὅμως πάλιν, ὅταν οἱ Μαντινεῖς ἐδυσαρεστήθησαν περὶ τούτου, μὴ ἐξεύρων τί ἔμελλε νὰ προξενήσῃ ἡ χωρὶς πληρεξουσιότητα αὕτη πρᾶξίς του.

Παραυτὰ δὲ εἰσέβαλε καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας μὲ στρατὸν ἐνδυναμωθέντα ὑπὸ Θετταλῶν καὶ Εὐβοέων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἠνώθησαν μαζή του τὸ Ἄργος, ἡ Σικυών, ἡ Μεσσήνη καὶ ἐκ τῶν Ἀρκάδων ἡ Μεγαλόπολις καὶ ἡ Τεγέα. Ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν τελευταία πόλιν· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς Πελοποννήσου σύμμαχοι ἐνδυναμωμένοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἔστεκαν εἰς τὴν Μαντίνειαν, καὶ ἐπρόσμεναν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Ἀγησιλάου μὲ Σπαρτιατικὸν στράτευμα. Ὅταν ὁ Ἐπαμινώνδας ἔμαθε τὴν ἐκστράτευσιν τούτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐφορμήσῃ εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἡ βουλή του ἤθελεν εὐτυχήσειν, ἐὰν ὁ Ἀγησίλαος μαθὼν τὸ κακὸν ἀπὸ Κρῆτά τινὰ δὲν τὸ ἐπρολάμβανεν. Ἐπροχώρησεν ἤδη ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπέκεινα τοῦ Εὐρώτα, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἦσαν μόνον οἱ μείναντες ὀλίγοι, ἕτοιμοι νὰ ἀγωνισθῶσι μὲ ἀπελπισίαν· ἀλλ' ὅταν ἐφάνη ὁ Ἀγησίλαος, ἐπαραίτησεν ὁλοτελῶς τὸ ἐγχείρημα ὁ Ἐπαμινώνδας.

56. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη.

Ἐὰν ὁ Ἐπαμινώνδας δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ δωρεὰν ὅλην τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸν ἐχθρόν, δὲν ἦτο ἐπίλοιπον ἄλλο εἰμὴ νὰ κτυπήσῃ τὸ συμμαχικὸν ἐκεῖνο στράτευμα εἰς τὴν Μαντίνειαν (362). Μὲ ὅλην τὴν γνωστὴν ἐμπειρίαν του ἐδιάταξε τὸ στράτευμα· διετρύπησε μὲ τὴν δύναμίν του τὴν γραμμὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἐκτύπησε σφοδρότατα, ὥστε τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγήν· ἀλλ' ἐνῷ ἤθελε νὰ τελειώσῃ τὴν νίκην του, λόγχη ἐχθρικὴ τὸν ἐπέτυχεν εἰς τὸ στῆθος *). Ὁ λόγος διεδόθη εὐθὺς εἰς τὸ πολυσύνθετον στράτευμα, καὶ γενικὴ σύγχυσις, ἥτις δὲν ἄφινε τὴν τελείαν ἀπόλαυσιν τῆς νίκης, ἐσήμανεν εὐθὺς τὴν ἔλλειψιν τοῦ τὰ πάντα κυβερνῶντος ἀρχιστρατήγου.

Ἔκειτο εἰς τὴν σκηνὴν οὗτος· οἱ φίλοι του περὶ αὐτὸν ἔχυναν δάκρυα κρουνηδόν. Οἱ ἰατροὶ εἶπαν ὅτι ἀποθνήσκει εὐθὺς ἀφοῦ ἐξελκυσθῇ ὁ σίδηρος ἀπὸ τὴν πληγήν του. Ὡμίλησεν ὀλίγα τινά· δὲν ἔβλεπε τὴν ἀσπίδα του, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Τοῦ τὴν ἔδειξαν· τὴν ἐφίλησεν ὡς συνοδὸν τῶν κινδύνων καὶ τῆς δόξης του. Ἔπειτα ἐφαίνετο ἀνήσυχος διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης ἕως οὗ τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι. „Καλά! ἀπεκρίθη· ἱκανῶς ἔζησα λοιπόν. Κράξατε τώρα τὸν Δαΐφαντον καὶ Ἰολλίδαν." Τοῦ εἶπαν ὅτι καὶ οἱ δύω ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην. „Εἴπατε λοιπὸν τοὺς Θηβαίους νὰ κάμουν εἰρήνην." **) Ἐδιώρισε τότε νὰ τοῦ ἐκβάλουν τὸν

*) Πολλοὶ ἐφιλονείκουν περὶ τῆς τιμῆς, ὅτι ἐφόνευσαν τὸν Ἐπαμινώνδαν.

**) Ἴδε Διόδωρ. ΙΕ', 87, κ. Πλούτ. Ἀποφθέγ. Ἐπαμινώνδ. 24. Κ.

σίδηρον, καὶ ἐπειδὴ εἷς ἀπὸ τοὺς φίλους του ἀπαρηγόρητος διὰ τὴν λύπην εἶπε πρὸς αὐτόν: Ἀποθνήσκεις Ἐπαμινώνδα, ἄκτεκνος! „Ἀφίνω, ἀπεκρίθη μὲ τὰς τελευταίας λέξεις, δύω ἀθανάτους θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ" (Ἴδε Διόδωρ. ΙΕ΄, 87).

Ἀλλ' ὁ Ἐπαμινώνδας ἔλειψε πλέον διὰ νὰ θερίσῃ τοὺς καρποὺς τῆς τελευταίας ταύτης νίκης· τὰ πάντα ἔμειναν εἰς τὴν προτέραν ἀδιακρισίαν καὶ σύγχυσιν· καὶ ἐκ τῆς ἀδυναμίας ἐγεννήθη ἡσυχία καὶ γενικὴ εἰρήνη μεσιτευθεῖσα ἀπὸ τὴν Περσίαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς αὐτὴν ἐστερεώθη ἡ ἐλευθερία τῆς Μεσσήνης, ἥτις, καθὼς καὶ ἡ Μεγαλόπολις, ἀπελάμβανε τώρα τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηνῶν· διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη τῆς μὲν εἰρήνης δὲν ἔγεινε μέτοχος, ἔγεινε δὲ μέτοχος τῆς ἀπὸ τὴν εἰρήνην γεννηθείσης ἡσυχίας δι' ἀναργυρίαν.

Μόνον ὁ ὀγδοηκοντούτης Ἀγησίλαος δὲν ἤθελε νὰ ἡσυχάσῃ ἐπάνω εἰς τὰ τρίμματα τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐκύτταζε πρὸς τὰ ἔξω νὰ εὕρῃ νέαν βοήθειαν πρὸς ἐξύψωσιν τῆς Σπάρτης. Ἡ σύγχυσις τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον ἐμίσει πρὸ πάντων, τοῦ ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς σκοπούς του. Διότι ἐνῷ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀναξίου Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος ἡ μήτηρ του Παρύσατις ἔκαμνεν ἀνήκουστα κακὰ, καὶ ἐφόνευε τοὺς φονεῖς τοῦ Κύρου μὲ νεωστὶ ἐφευρισκομένας σκληρότητας, καὶ ἐξουσίαζε τὸν υἱόν της, ὥστε ἀποινητὶ ἐφαρμάκωσε τὴν γυναῖκά του· τότε ἐφαίνετο ἡ ἀναξιότας αὕτη τοῦ βασιλέως εἰς τὰς ἀτιμωρήτους ἐπαναστάσεις τῶν Σατραπῶν του καὶ εἰς τὰς ἀλληλομαχίας των. Εἰς τὰς ταραχὰς ταύτας ἐχρειάζοντο καὶ ἡ αὐλὴ καὶ οἱ Σατράπαι Ἑλληνικοὺς βραχίονας καὶ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Οὕτω μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κόνωνος ἐθεμελίωσεν εἰς τὴν Κύπρον

ὁ Εὐαγόρας τόσον στερεὰν ἐξουσίαν, ὥστε ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Περσικοῦ βασιλείου ἐχρειάσθη σχεδὸν δέκα ἔτη διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ εἰς μετρίαν τινὰ ὑπακοήν. Ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ἠθέλησε νὰ πολεμήσῃ τὸν τότε βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ἐζήτησεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν Ἰφικράτη στρατηγὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων· ἀλλ' ἡ κατὰ τῶν Ἑλλήνων δυσπιστία τοῦ μέλλοντος νὰ συστρατηγήσῃ Σατράπου ἐματαίωσε τὸ ἐγχείρημα τοῦτο. Ὅταν ὁ Τιμόθεος ἀπεβλήθη ἀπὸ τὴν ναυαρχίαν τῶν Ἀθηναίων, ὑπῆγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸν ἐδέχθησαν μετ' εὐγνωμοσύνης. Πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ὑπῆγαν ἐκεῖ, ὑπέστρεψαν μὲ πλούτη.

Τοιαῦτα πλούτη, ἐκδίκησις κατὰ τῆς Περσίας καὶ συμμαχία μὲ τοὺς ἐχθρούς της, ἔφεραν τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς τὸν βασιλέα Ταχὼν, ὅςτις τότε (362) ἐβοήθει ὅλους τοὺς ἐπαναστήσαντας Σατράπας τῆς ἐμπροσθινῆς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας. Ἔδωκεν εἰς μὲν τὸν Ἀγησίλαον τὸν διὰ ξηρᾶς στρατόν του, εἰς δὲ τὸν Χαβρίαν τὸν στόλον του· ἀλλὰ μόλις εἶχεν ἀπομακρυνθῆν εἰς τὴν Συρίαν ὁ Ταχὼς μὲ τὴν δύναμίν του, καὶ πάραυτα ἐσηκώθη ὄπισθέν του ἀποστάτης εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Νεκτανεβὼς, ὅςτις, ὡς φαίνεται, ἐδυναμώθη τάχιστα. Ὁ Ἀγησίλαος, ὅςτις ἦτο παρωργισμένος κατὰ τοῦ Ταχὼ, διότι δὲν τοῦ ἐμπιστεύθη ὅλην τὴν δύναμιν, ἴσως καὶ διότι ἀμφίβαλλε περὶ τῆς ἐπιστροφῆς του, ἡνώθη πάραυτα μὲ τὸν Νεκτανεβών. Τὸν οἰκειώθη, τὸν ἐβοήθησε νὰ νικήσῃ νέον τινὰ ἐχθρόν του, καὶ τοῦ ἠσφάλισε τὴν ὁποίαν ἔλαβε βασιλείαν. Διὰ τὴν εὐτυχῆ ταύτην βοήθειαν ἐχάρισεν ὁ νέος βασιλεὺς εἰς τὸν Ἀγησίλαον διακόσια τριάκοντα τάλαντα, μὲ τὰ ὁποῖα οὗτος ἤλπιζε νὰ ἀναστήσῃ πάλιν τὴν πατρίδα του· διότι νέαι ταραχαὶ ἐγέμιζαν πάλιν τὴν

Πελοπόννησον, ἐπειδὴ οἱ ἐρεθισθέντες Μεγαλοπολῖται ἤθελαν πάλιν ὡς πρότερον νὰ διασκορπισθῶσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐμπόδισαν στείλαντες ἐκεῖ στράτευμα. Ἀλλ' ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς ἐναυάγησεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Λιβύης, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (361), καὶ μετ' αὐτοῦ συναπέθανεν ἡ μεγάλη ἐλπὶς τῆς Σπάρτης νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὴν παλαιάν της σχέσιν μὲ τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ καὶ τῶν Θηβῶν τὸ τάχιστα αὐξῆσαν ἄνθος ἐμαράνθη, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν, κατὰ τὸν λόγον συγχρόνου τινος πολιτικοῦ ἀνδρὸς, μόνον ναυαγία (ἤγουν τρίμματα πλοίου ναυαγήσαντος) ἐκείνου τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνα ποτὲ ὁ Περικλῆς εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον ἐμεταβλήθη τὸ πνεῦμα τῶν πολιτῶν πανταχοῦ, καὶ ἡ διαφθορὰ, ἥτις εἰσέφρησεν εἰς αὐτοὺς ἀρχῆτερα ἤδη, τοὺς ἐκυρίευσε βαθύτερα καὶ ἰσχυρότερα. Ἡ μακρὰ διχόνοια, τὰ ἐρεθιζόμενα πάθη, ἡ ἀλλαγὴ τῶν φατριῶν, ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ἄπατρι τῶν ἐξορίστων *), ἡ ψυχρότης πρὸς τὴν θρησκείαν· — ὅλα ταῦτα διέλυσαν τοὺς ἰδιώτας ἀπὸ τὸ ὅλον, καὶ ἠφάνισαν τὰς ἐπάνω τούτων στηριζομένας ἀρετὰς τῶν ἀρχαιοτέρων. Πανταχοῦ ἔβλεπε καθεὶς τὸ ἴδιόν του ὄφελος πλέον παρὰ τὸ κοινὸν, καὶ τὸ ἐζήτει μὲ ζῆλον διακαέστερον παρὰ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος του. Ἀπόλαυσις τερπνὴ καὶ στολισμένη μὲ διάφορα θέλγητρα ἔκαμνεν εἰς τοὺς δειλοὺς τὴν ζωὴν πολυτιμοτέραν παρ' ὅσον ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εὐκλεέστατος ἀγὼν τῶν ἀρχαιοτέρων ἀνέδειχνεν εἰς τοὺς ἥρωας ἀξιοτίμητον τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον. Ὁ ἰδιώτης ἠγωνίζετο αἰσχρῶς νὰ ἀποφύγῃ τὴν πενίαν πλέον παρὰ νὰ ἀποστρέψῃ μὲ θαυμαστὸν καὶ ἀξιέπαινον τρόπον τὴν δουλείαν ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Μὲ τοῦτον τὸν ἄθλιον τρόπον ἔκειντο αἱ ἐλεύθεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος συγκεχυμέναι καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καὶ ἐξαρθρωμέναι ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην· κατ' εὐτυχίαν ἦτο ὁ παλαιός των ἐχθρὸς, ἡ Περσία, ὄχι ὀλιγώτερον ἀδυνατισμένος· τὰ πλούτη του δὲν ἐφόβιζαν καθὸ ὅπλα, ἀλλὰ εἵλκυαν μόνον ὡς λάφυρα. Ἀλλ' ὅμως πρὸς ἀναζώωσιν τοῦ κόσμου ἐγεννήθη βασιλεία, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, καὶ τὴν εἰς τοὺς Θηβαϊκοὺς ἀγῶνας σχηματισθεῖσαν πολεμικὴν τέχνην, καὶ διὰ τούτων ἔγεινεν ἱκανὴ νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα, νὰ λαφυραγωγήσῃ τὴν Περσίαν, καὶ οὕτω νὰ συναθροίσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς μεγαλήτερον θέατρον. Ἡ νέα αὕτη ζωὴ ἐσχηματίσθη εἰς τὴν πρὸ χρόνων τινῶν εὐκαταφρόνητον Μακεδονίαν.

*) Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν πρὸς Φίλιππον λόγου του §. 40. „Εἶναι τώρα εὐκολώτερον νὰ συγκροτηθῇ στρατὸς ἀπὸ πλανωμένους ἐξορίστους παρὰ ἀπὸ ἐγχωρίους πολίτας.“ Καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος κατήγαγε τοὺς ἐξορίστους εἰς τὰς πόλεις, ἦσαν εἴκοσι χιλιάδες.

57. Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.

(Ἐκ 360 πρ. Χρ.)

Ὅτι ἡ Μακεδονία πρώϊμα ἤδη ἦλθεν εἰς παντοδαπὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὰς Ἀθήνας διὰ τὰ εἰς τὴν Θρακικὴν παραλίαν κτήματά της, τὸ ἴδαμεν ἀνωτέρω εἰς τὸν Περδίκκαν (σελ. 3) καὶ εἰς Ἀμύνταν τὸν Β΄, (σελ. 111). Ἄλλοι βασιλεῖς, καθὼς ὁ Ἀρχέλαος (ἀποθ. 400), ὅστις δι' οἰκοδομῆς λεωφόρων

καὶ φρουρίων ἐκαλλιτέρευσε τὰ τοῦ βασιλείου του, ἐπροσπάθησαν νὰ συναφθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ νὰ συνάψωσι καὶ τὸ ἔθνος των μὲ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ὁ αὐτὸς Ἀρχέλαος εἵλκυσε παντοδαποὺς τεχνίτας καὶ ποιητὰς καὶ φιλοσόφους εἰς τὴν αὐλήν του καὶ εἰς τὴν φιλίαν του. Ἀλλ' αἱ προσπαθήσεις αὗται ἀπέβλεπαν μόνον τὴν παιδείαν τῶν ἡγεμόνων, ὄχι δὲ καὶ τῶν πτωχῶν ὑπηκόων, τοὺς ὁποίους ἐκαταφρόνουν οἱ Ἕλληνες ὡς βαρβάρους. Προσέτι ἐφαίνοντο ἀλλότριοι τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι πάντοτε ἐβασιλεύοντο, καὶ τὸ χειρότερον ὅτι ἡ διαδοχὴ καὶ ἀλλαγὴ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἔφερναν συχνάκις αἱματώδεις ἀγῶνας καὶ ἀπανθρωπίας, χωρὶς νὰ γίνεται καμμία πρόοδος εἰς τὴν μορφὴν τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη διχόνοια ὑπέταξε πολλάκις τὴν Μακεδονίαν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων των βαρβαρικῶν λαῶν, Ἰλλυριῶν, Θρακῶν καὶ Παιόνων, ἢ τοὺς ἔκαμνε φιλὰ ὄργανα τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀντιφερομένων δυνάμεων. Τοιουτοτρόπως μετὰ τὸν θάνατον Ἀμύντου τοῦ Β' (369), ὁπότε πάλιν ἐγεννήθη σύγχυσις περὶ τῆς διαδοχῆς, ἀνεμίχθησαν αἱ Θῆβαι εἰς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας (σελ. 130), καὶ ὁ Πελοπίδας ἐστερέωσεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρον, καὶ ἔλαβεν ὅμηρον εἰς τὰς Θήβας τὸν νεώτερον ἀδελφόν του, τὸν μετὰ ταῦτα περίφημον γενόμενον Φίλιππον. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ βασιλείαν ἐφονεύθη· ὁ φονεὺς Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον τρία ἔτη· ἔπειτα ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Περδίκκαν, δεύτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντα. Οὗτος ὁ Περδίκκας ὁ Γ'. ἐφονεύθη εἰς τρομεράν τινα μάχην μὲ τοὺς Ἰλλυριούς, οἵτινες ἐν ταὐτῷ ὑπέταξαν ὅλην σχεδὸν τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν (360).

Ὁ Φίλιππος λοιπόν, ὅστις τώρα ἢ ἀκόμη διέτριβεν εἰς τὰς Θήβας, ὡς θέλουσι τινές, ἢ εὑρέθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀνέβη τὸν θρόνον μὲ ἐναντία περιστατικά. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ τύχη τοῦ ἐστέρησεν ὅλα τὰ καλὰ διὰ νὰ τὰ ἀνακτήσῃ αὐτὸς μόνος του ὅλα καὶ διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου πνεύματος, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐχάρισεν ἡ φύσις. Ἡ διατριβή του εἰς Θήβας, αἱ ὁποῖαι κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἦσαν κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ πατρὶς νέας πολεμικῆς τέχνης, ἔδωκεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦτο ἱκανὴν ὕλην νὰ σχηματίσῃ βασιλικὰ φρονήματα καὶ κυριαρχικὴν δύναμιν. Τὸν εἶχε προσέτι διδάξειν τὸ παράδειγμα τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμινώνδου Πόσον ἰσχύει ἕνας ἄνθρωπος, καὶ ἡ ἀτυχία τῆς νεότητός του ἐγέννησεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐστροφίαν, ἥτις εἶναι πάντοτε ἀναγκαία ὁσάκις τὰ βίαια μέσα δὲν νικῶσι τὰς ἀντιστάσεις. Ἐντεῦθεν ἡ σμίξις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δολιότητος εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ Φιλίππου, τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίζετο καθὼς ἤθελαν ἀπαιτήσειν αἱ περιστάσεις.

Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη ἐπροσπάθουν νὰ τὸν ἀπαλλοτριώσωσιν ἀπὸ τὸν θρόνον. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης ἤθελαν νὰ ἐνθρονίσωσι κἄποιον Παυσανίαν. Αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες ἀρχήτερα διὰ νὰ ἐξανακυριεύσωσι τὴν Ἀμφίπολιν εἶχαν στερεώσειν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Περδίκκαν μὲ μέσον τοῦ Ἰφικράτους, διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πάλιν ἤθελαν νὰ βάλλωσι βασιλέα κἄποιον Ἀργαῖον· ἀκόμη φοβεριστικώτεροι ἦσαν οἱ Παίονες, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἰλλυριοί, τῶν ὁποίων ἡ τελευταία νίκη εἶχεν ἐξαπλώσειν γενικὴν δειλίαν εἰς τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες ἐφοβοῦντο τοὺς βαρβάρους τούτους.

Εὑρέθη λοιπὸν ὁ Φίλιππος πάντοθεν κυκλωμένος ἀπὸ φοβερίζοντας ἐχθρούς, ἀλλὰ πλήρης

θάῤῥους νὰ σκορπίσῃ τὴν ἀνεμοζάλην. Μὲ συμβιβάσεις, τὰς ὁποίας ἴσως ὑπεστήριζε μὲ τὸν χρυσὸν, εἰρήνευσε τοὺς ἁπλοῦς κατὰ τὴν πολιτικὴν Θρᾶκας καὶ Παίονας· μὲ δολιότητα ἐκαταπράϋνε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπαραιτήθη καθ' ὑπόκρισιν ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐσήκωσε τοὺς Μακεδόνας φρουροὺς, καὶ τὴν ἐκήρυξεν ἐλευθέραν. Εὐθὺς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσήκωσαν τὴν προστασίαν των ἀπὸ τὸν Ἀργαῖον, ὅςτις ἀφεθεὶς μὲ μόνον τοὺς μισθοφόρους του ἔγεινεν εὔκολον λαφυραγώγημα τοῦ Φιλίππου· τοὺς μεταξὺ τῶν μισθοφόρων εὑρεθέντας αἰχμαλώτους ἐφίλευσεν ὁ Φίλιππος, τοὺς ἐφιλοδώρησε, καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀττικήν· αὐτοὶ δὲ ἐστερέωσαν περισσότερον τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν πίστιν καὶ φιλίαν τοῦ βασιλέως. Ἀφοῦ ἡσύχασεν ὁ Φίλιππος, ἐκτύπησε πρώτους τοὺς Παίονας, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποθάνειν ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὺς ὑπέταξε· τελευταῖον ἐκτύπησε καὶ τοὺς κυριωτέρους του ἐχθροὺς, τοὺς Ἰλλυριοὺς, εἰς θανατηρὰν μάχην, τῆς ὁποίας ἡ εὐτυχία ἠσφάλισε τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπλάτυνεν ἕως τὴν Λυχνίτιδα λίμνην.

Οἱ πόλεμοι οὗτοι ὄχι μόνον ἠλευθέρωσαν τὸν Φίλιππον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον τοῦ ἐξήσκησαν τοὺς γενναίους στρατιώτας, οἵτινες τοῦ ἐπροξένησαν ἐφεξῆς τὰς λαμπρὰς νίκας. Ὁ Φίλιππος ἦτο τεχνίτης τῶν πολεμικῶν, καὶ νοῦς ἐφευρετικός· ἡ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεῖσα Μακεδονικὴ φάλαγξ ἔκαμνε τὸν στρατόν του ἀκαταμάχητον. Ἡ περίφημος αὕτη διάταξις μάχης ἦτο διπλασίασις τῆς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας συνειθιζομένης θέσεως· τὴν ἐμεταχειρίσθη πρῶτος ὁ Ἐπινώνδας εἰς τὰ Λεῦκτρα καὶ εἰς τὴν Μαντίνειαν, ὄχι ὅμως μὲ τόσην ἀκρίβειαν καὶ τελειότητα. Ἡ θέα καὶ ἡ ἐνέργειά της ἐφαίνοντο τόσον ἀκαταμάχητα, ὥστε μετὰ ταῦτα στρατηγός τις τῆς Ῥώμης ὡμολόγησεν, ὅτι ποτὲ δὲν

εἶχεν ἰδεῖν ἀκόμη πρᾶγμα μεγαλήτερον καὶ φοβερώτερον*). Προσέτι εἰσήγαγεν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, χωρὶς τὴν ὁποίαν ἡ τακτικὴ τελειότης εἶναι ἀνίσχυρος (καθὼς πρὸ αὐτοῦ ἔκαμεν ὁ Ἰφικράτης), ἐκατέστησεν ἡγουμένους στρατιωτῶν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς Μακεδόνας, καὶ ἐγύμναζε τοὺς στρατιώτας του νὰ ὑποφέρωσι τὴν κακοπάθειαν.

Ἀπέκτησε λοιπὸν ὁ Φίλιππος, παρεκτὸς τοῦ ἐφευρετικοῦ πνεύματός του, χώραν ἥτις ἦτο στερεὰ βάσις του, καὶ στρατὸν ὅςτις ἔδιδε ζωὴν εἰς τὴν θέλησίν του· μόνον τοῦ ἔλειπαν ἀργύρια. Ἐπροσπάθει λοιπὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὰς εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς χώρας του Ἑλληνικὰς ἀποικίας, καὶ τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριόν των, καὶ τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου ὄρους. Καὶ οἱ δύω σκοποὶ καὶ μάλιστα ὁ δεύτερος, τὸν ἐκίνησαν ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχε παραιτηθῆν πρότερον, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ προσμείνῃ ἁρμοδιώτερον καιρὸν εἰς τὸ νὰ τὴν κυριεύσῃ. Τοιοῦτος καιρὸς ἐφάνη παραυτα. Μικραί τινὲς λογομαχίαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως τοῦ ἔδωκαν αἰτίαν· ὥρμησε κατ' αὐτῆς, τὴν ἐκτύπησε καὶ τὴν ἐκυρίευσε (358). Διὰ νὰ μὴ ταραχθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ἐπροφασίσθη, ὅτι ἐκυρίευσε τὴν πόλιν διὰ νὰ τὴν δώσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, τῶν ὁποίων γνωρίζει τὰ διὰ τῆς Ἀνταλδικῆς εἰρήνης βεβαιούμενα δίκαια εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Εὐκόλως ἐπίστευ-

---

*) Ἡ μεγάλη ἐνέργεια τῆς φάλαγγος προήρχετο ἀπὸ τὴν κατὰ βάθος θέσιν ἑξήκοντα ἀνδρῶν. Οἱ ὄπισθεν συνώθουν τοὺς ἐμπροσθίους τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε ὁ εἰς τὴν προσβολὴν ὠθισμὸς τοῦ ὅλου ἐλάμβανε παράδοξον δύναμιν. Αἱ λόγχαι τῶν φαλαγγιτῶν ἦσαν τόσον μακραὶ, ὥστε αἱ τοῦ πέμπτου τόπου ὑπερέβαιναν τὸ μέτωπον τοῦ πρώτου. Ἡ ἁπλῆ φάλαγξ συνέκειτο ἐκ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν· ὁ Φίλιππος τὴν ἐδιπλασίασεν· ἔπειτα ἐτετραπλεσιάσθη εἰς τρόπον ὥστε τὸ μέτωπον περιεῖχε χιλίους. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ τοῦ μετώπου πρὸς τὸ βάθος λόγος δὲν ὑπῆρχε πάντοτε ἴσος.

σαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὑπεσχέθησαν προσέτι εἰς τὸν βασιλέα νὰ μὴ τὸν ἐμποδίσωσι καθόλου ἀπὸ τὴν κατὰ Πύδνης ἀπόφασίν του· καὶ ἀφῆκαν εἰς αὐτὸν τὴν ἀξιόλογον καὶ ἰσχυρὰν ταύτην παραθαλασσίαν. Ἀλλ' ὅταν ἡ δυνατὴ Ὄλυνθος, ἡ ὁποία προῃσθάνετο τὸν κίνδυνον, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίαν κατὰ τῶν Μακεδόνων, ὁ Φίλιππος διεσκέδασε τὴν ἕνωσιν ταύτην. Καὶ διὰ νὰ οἰκειωθῇ τοὺς Ὀλυνθίους, κυριεύσας παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν Ποτίδαιαν. Αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὰς Κρηνίδας, τὰς ὁποίας ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ὀνόματός του Φιλίππους. Ἐκατοίκισεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην πολλοὺς ἐκ τῶν ὑπηκόων του διὰ νὰ τὴν κάμῃ ἀσφαλεστέραν, ἐπειδὴ ἦτο τὸ κλειδίον τῶν Θρακικῶν μεταλλείων.

Τὰ μεταλλεῖα ταῦτα ἐκαλλιέργησε τόσον ὁ Φίλιππος, ὥστε, κατά τινας συγγραφεῖς, ἐπορίζετο ἀπ' αὐτῶν χίλια τάλαντα κατ' ἔτος. Ἡ ποσότης αὕτη τὸν ἔκαμνεν ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ πληρόνῃ τὸ στρατιωτικὸν, καὶ κατ' ὀλίγον νὰ συνιστᾷ μικρόν τινὰ στόλον εἰς τοὺς νεοκτήτους λιμένας του, καὶ νὰ δαπανᾷ εἰς τὰ λοιπὰ τῶν πολέμων του χρειώδη, ἀλλὰ τοῦ εὕρισκεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ προδότας, ἐπειδὴ εἰς τὴν τότε διαφθορὰν τῶν Ἑλλήνων πουῦποτε δὲν ἔλειπαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπώλουν μὲ ἀργύριον τὴν πατρίδα των. Ἐν γένει δὲ ἐγνώριζε κάλλιστα ὁ φίλιππος τὴν τέχνην τοῦ νὰ τοξεύῃ μὲ χρυσᾶ βέλη. Κἀνὲν τεῖχος, ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ, δὲν εἶναι τόσον ὑψηλὸν, ὥστε νὰ μὴ τὸ πηδᾷ γάδαρος φορτωμένος χρυσίον.

Ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐκατάλαβαν κατ' ἀρχὰς τὸν ἐκ τοῦ Φιλίππου κίνδυνον, τὸ ἐξηγεῖ μέρος μὲν ἡ θάμβωσις τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα δείχνουν συχνάκις φοβερώτερον τὸ πλησίον μικρὸν κακὸν παρὰ τὸ μακρὰν ἀπέχον μέγα, μέρος δὲ ἡ τοῦ δήμου ἀφροντισία περὶ τῆς Μακεδονίας, τὴν ὁποίαν ἦσαν

ἀνέκαθεν συνειθισμένοι νὰ καταφρονοῦν μᾶλλον παρὰ νὰ φοβοῦνται· ὅταν δὲ οἱ ἐπικίνδυνοι τοῦ Φιλίππου σκοποὶ ἔγειναν φανερώτατοι, τότε αὐτοὶ εὑρέθησαν περιπλεγμένοι εἰς πόλεμον μὲ τοὺς δυσαρεστημένους συμμάχους των Ῥόδον, Χίον, Κῶν, καὶ Βυζάντιον. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐδέσμευσε τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων, καὶ τοὺς ἐπροξένησε πολλὴν ζημίαν. Ἡ μεγάλη των ζημία ἦτο ὅτι κατ' ἀρχὰς αὐτοῦ ἔχασαν τοὺς τρεῖς ἀπὸ εὐτυχεστέρων χρόνων ἔτι ὑπολοίπους στρατηγούς των Χαβρίαν, Τιμόθεον καὶ Ἰφικράτη. Ὁ πρῶτος ἐφονεύθη μαχόμενος ἀνδρείως εἰς τὴν Χίον· οἱ δὲ δύω ἕτεροι ἀπεβλήθησαν διὰ τοῦ Χάρητος, ὅςτις συστρατηγῶν μὲ αὐτοὺς, τοὺς ἐδιέβαλεν, ὅτι τάχα ἐξ ἀμελείας δὲν ἠλευθέρωσαν τὴν ἀπὸ ἐχθροὺς πολιορκουμένην Σάμον. Ὁ Χάρης οὗτος, ὅςτις κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Θεοπόμπου *), ἦτο ὀκνηρὸς καὶ ἔκδοτος εἰς τὰς ἡδονὰς, καὶ ἔφερνε μαζή του εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐλητρίδας καὶ ἑταίρας, ἐστρατήγει αὐτοκράτωρ τὸν πόλεμον χωρὶς κἀνὲν λαμπρὸν κατόρθωμα. Διότι οὔτε τὴν εἰς τὸν Φίλιππον παραδοθεῖσαν (357) Ποτίδαιαν ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ, καὶ τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ἐχειροτέρευεν, ἐνῷ ἐπλήθυνε τοὺς ἐχθρούς των. Εἴτε διὰ νὰ προξενήσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀργύρια, εἴτε ἐξ ἰδίας του φιλοχρηματίας ἐκαταπείσθη νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀποστάτην Ἀρτάβαζον πολεμοῦντα κατὰ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως. Ἀντὶ δὲ τούτου ὑπεστήριζεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ὁ τῆς Μακεδονίας τὰς ἀποστατημένας νήσους, ὥστε ἠναγκάσθησαν αἱ Ἀθῆναι νὰ τελειώσωσι τὸν πόλεμον ἀτίμως καὶ ἐπιβλαβῶς (356).

Τοιουτοτρόπως ἐπρόσεχαν εἰς ἄλλα οἱ Ἀθη-

*) Παρ' Ἀθην. ΙΒ' σελ. 532. Ὁ ἱστοριογράφος ὅμως οὗτος διεβοᾶτο διὰ τὴν φιλοψογίαν του κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Πρβ. Ἀθήν. Ϛ', σελ. 254.

ναῖοι, ἐνῷ ὁ Φίλιππος μὲ τὰς προόδους του ἤρχισε νὰ εἰσχωρῇ εἰς τὴν διὰ τὸ ἱππικὸν ἰσχυρὰν Θετταλίαν· ἡ τελεία διάλυσις τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως τοῦ τόπου τούτου τοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς σκοπούς του. Εἷς ὢν καὶ αὐτεξούσιος βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ πατήσῃ ἐδῶ μὲ ἐλευθερίαν μεγαλητέραν καὶ ἀσφάλειαν παρὰ αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐξεύρομεν, ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὰς διχονοίας τῆς χώρας ταύτης. Κατὰ τοῦ ἀπανθρώπου Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου εἶχεν ἐρεθίσειν τελευταῖον ἡ γυνή του τοὺς ἀδελφούς της, οἱ ὁποῖοι φονονεύσαντές τον ἐβασίλευαν καὶ αὐτοὶ τόσον τυραννικῶς, ὥστ' ἐπροσκαλέσθη ὁ Φίλιππος βοηθὸς ἐναντίον των. Ἐφάνη ἐκεῖ ἐλευθερωτὴς μὲν μὲ τὸν λόγον, ὑπέτρεφε δὲ δολίως καὶ ἐπιτηδείως τὰς ταραχὰς ἀντὶ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, καὶ ἐπροσπάθει νὰ βοηθῇ μὲν τοὺς ἀσθενεστέρους, νὰ ἀσθενίζῃ δὲ τοὺς ἰσχυροτέρους. Ἐνῷ δὲ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἔκαμνε πάντοτε ἀναγκαίαν καὶ φοβερὰν τὴν βοήθειάν του, ἤξευρεν ἐν ταὐτῷ νὰ προσηλόνῃ εἰς τὴν ἀγάπην του τοὺς Θετταλοὺς μὲ τὴν χάριν τῆς συναναστροφῆς του, μὲ τὴν χαρμόσυνον καὶ τερπνὴν καὶ ἁβρὰν διαιτάν του, μὲ τὴν φιλοσκωμμοσύνην καὶ φιλαστειότητά του, καὶ προσέτι μὲ τὰ ἐξαίρετα κρασία, τὰ ὁποῖα ἠγάπων ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι *). Προσέτι ἦτο ἐνεργὸς καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐπαρουσιάσθη μὲ φανερὰν δύναμιν ὡς ἄξιος καὶ ἀνδρεῖος πολεμιστὴς, ὅταν οἱ Ἰλλυ-

*) Πολλὰ μᾶς διδάσκει περὶ Θεσσαλίας ὅ,τι λέγει ὁ Σωκράτης παρὰ Πλάτωνι σελ. 53, ὅταν τὸν ἐσυμβούλευεν ὁ Κρίτων νὰ φύγῃ ἐκ τῆς φυλακῆς εἰς τὴν χώραν ταύτην (Ἴδε Τμ′. 63). Ἀντιπαραβάλλει τὴν χώραν μὲ ἄτακτον πολιτείαν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν ἦσαν ἀταξία καὶ ἀκολασία „Τελευταῖον ἤθελα τοὺς φανῆν γελοῖος, λέγει περαιτέρω, ἂν ἀκούσωσιν, ὅτι ἔφυγα μεταμορφωμένος ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον κτλ. καὶ τί νὰ κάμω παρὰ νὰ συμποσιάζω εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὥστε ἤθελα φανῆν, ὅτι ὡδοιπόρησα ἐκεῖ ὡς νὰ ἤμην προσκαλεσμένος εἰς εὐωχίαν.“

ριοὶ, οἱ Παίονες καὶ ἕνας ἡγεμὼν τῆς Θρᾴκης, ἑνώσαντες τὰς δυνάμεις των ἠθέλησαν νὰ σταματίσωσι τὰς προόδους του. Καὶ τοὺς μὲν Παίονας καὶ Θρᾶκας ἐνίκησεν αὐτὸς, τοὺς δὲ Ἰλλυριοὺς ὁ μετέπειτα περίφημος γενόμενος στρατηγός του Παρμενίων (356).

Ἡ περὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις φιλοδοξία τοῦ Φιλίππου ἐφάνη τολμηροτέρα, ἀφοῦ ἐστερεώθη εἰς τὴν Θετταλίαν, καὶ ἐπικινδυνοτέρα, ὅταν κατὰ τὸ 356 ἔτος ἠγωνίσθη εἰς τὰ Ὀλύμπια, καὶ ἐκηρύχθη νικητής. Οἱ Ἕλληνες ἔλαβαν κάποιον ἀμυδρὸν προαίσθημα, ὅτι ὄχι παίζων, ἀλλὰ σπουδάζων ἔμελλε νὰ συναγωνισθῇ μὲ αὐτούς· ἀλλ' ὅμως ἡ θάμβωσις τῶν παθῶν των εὐκόλυνεν εἰς τὸν Φίλιππον τοὺς σκοπούς του. Διότι ἀντὶ νὰ ἑνώσωσιν ὅλας των τὰς δυνάμεις ἐναντίον του, ἐσυγχύθησαν καὶ κατεβυθίσθησαν εἰς νέον πόλεμον, τὸν ὀλεθριώτατον ἀπ' ὅλους, μ' ὅλον ὅτι ὀνομάζεται ἱερὸς πόλεμος, ὡς ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδόθη ταύτην τὴν φορὰν ἡ πρόφασις. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔλυσε τοὺς τελευταίους δεσμοὺς τῆς Ἑλληνικῆς εὐταξίας, καὶ τελευταῖον ἐκρήμνισε τὰς στενὰς πύλας τῶν Θερμοπυλῶν διὰ τὸν Φίλιππον, αἵτινες τὸν ἔφεραν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Σπάρτη καὶ ἡ Φωκὶς, ἡ πρώτη διότι ἐκυρίευσεν ἁρπακτικῶς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν, ἡ δευτέρα δι' αἰτίας ἄλλας, ἦσαν καταδικασμέναι ἀπὸ τὴν Ἀμφικτυονίαν (ὅπου τώρα μόνον οἱ Βοιωτοὶ ἴσχυαν) εἰς μεγάλην χρηματικὴν ζημίαν. Ἡ Φωκὶς μὴ δυναμένη νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν ἐφοβερίζετο μὲ πόλεμον. Φιλόμηλος ὁ ἡγεμὼν τῆς Φωκίδος στενοχωρούμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἀπελπισίας κίνημα· ἔπεσεν ἔξαφνα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν, ἐκυρίευσε τοὺς

ἀργυρικοὺς θησαυρούς του διὰ νὰ δυνηθῇ μ' αὐτοὺς νὰ μισθώσῃ στρατιώτας καὶ νὰ ἀντισταθῇ. Ὁ πλούσιος μισθὸς, τὸν ὁποῖον ὑπέσχετο καὶ ἔδιδεν οὗτος, ἐδελέαζε μᾶλλον παρ' ὅσον ἐτρόμαζεν ἡ ἱεροσυλία· καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος συνέρρευσαν πλήθη ἐδῶ, τοὺς ὁποίους ἡ πτωχεία καὶ τὸ ἄπατρι ἔκαμνεν ἀναισθήτους εἰς τὴν ἀσέβειαν. Προσέτι ἡ Φωκὶς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, καὶ ἐδείχθεισαν ἀμφότεραι πρόθυμοι ἐκ πολιτικῆς φρονήσεως καὶ διὰ τὸ μῖσος πρὸς τὴν τῶν Θηβαίων ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν ἐν Λεύκτροις εὐτυχίαν των. Οἱ Θηβαῖοι, πρωταίτιοι ὅλης ταύτης τῆς ταραχῆς, ἤλπισαν νὰ κινήσωσιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των Σπαρτιατῶν καὶ Φωκέων, καὶ ἐν ταὐτῷ νὰ ἐνεργήσωσι διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν αὔξησιν· ἀλλ' ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων. Διότι ἐνῷ ὁ πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Φωκίδα, εὕρηκεν ἡ Σπάρτη καιρὸν νὰ στενοχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν Μεγαλόπολιν καὶ τὴν Μεσσήνην· αἱ δὲ Θῆβαι ἠναγκάζοντο μαχόμεναι μόναι νὰ καταναλώσωσι τὰς τελευταίας των δυνάμεις. Διότι σκληρὸς μὲν ἦτο ὁ περὶ ὑπάρξεως πόλεμος, σκληρότερος δὲ παρὰ πάντα ἄλλον ἀρχήτερον ἐπειδὴ ἡ καταφρόνησις τῆς θρησκείας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀσυνήθιστον ἀγριότητα. Διότι ἐνόμιζεν ἕκαστος ὅτι ἦτο συγχωρημένον πᾶν κακὸν ἐναντίον τῶν βεβηλωσάντων τὰ ἱερὰ, ἢ εὕρισκεν ἀφορμὴν νὰ δώσῃ ἐλεύθερον δρόμον εἰς τὰ πάθη του· δὲν ἦσαν ἀνθρωπινώτερα ὅσα ἔκαμναν οἱ ἀμυνόμενοι Φωκεῖς. Τοιουτοτρόπως οἱ Βοιωτοὶ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας μάχας ἐσκότωσαν πολλοὺς αἰχμαλώτους Φωκεῖς ὡς ἐνόχους τῆς ἀσεβείας, καὶ ἐκήρυξαν, ὅτι ἡ αὐτὴ τύχη προσμένει ὅλους τοὺς ἐφεξῆς αἰχμαλωτισθησομένους. Ἐνῷ δὲ ὁ Φιλόμηλος ἐπρόσταξε νὰ γείνῃ ἡ ἀνταπόδοσις εἰς πολλοὺς αἰχμαλώτους

Βοιωτοὺς, ἐμπόδισε πάλιν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς τοιαύτης ἀπανθρωπίας. Αὐτὸς βέβαια δὲν ἤλπιζε φιλανθρωπίαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὅταν εἰς δευτέραν μάχην, ἥτις συνέβη εἰς τὰ ὀρεινὰ σύνορα, ἔλαβε πολλὰς πληγὰς, φοβούμενος μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἐκρημνίσθη θεληματικῶς ἀπὸ ἕνα βράχον (354).

Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος Ὀνόμαρχος, χωρὶς νὰ δειλιάσῃ ἐκ τούτου, ἐσυνέχιζε τὸν πόλεμον, καὶ οὐμόνον ἀλλ' ἐπεχείρησε καὶ εἰς τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἀφιερώματα τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ, καὶ ἐκ μὲν τῶν χαλκῶν ἐκατασκεύαζεν ὅπλα, ἐκ δὲ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἔκοπτε νόμισμα. Ὑψώσας μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τοὺς μισθοὺς ἀνεπλήρωσε τὸ στράτευμά του καὶ παρέλαβε τύχην λαμπρὰν συνοδὸν τῶν διαβημάτων του. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκτύπησε τοὺς Θηβαίους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Κορώνειαν· καὶ ἐντεῦθεν ἐμβῆκεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τῆς ὁποίας οἱ τύραννοι ἤνωσαν τὰς νέας των ἐλπίδας μὲ τὴν εὐτυχίαν τῶν Φωκέων, καὶ μὲ τὴν βοήθειάν των ἐπροσπάθουν νὰ ἀποκτήσωσι πάλιν τὴν προτέραν των δόξαν. Οἱ στενοχωρημένοι Θετταλοὶ κατέφυγαν πάλιν εἰς τὸν Φίλιππον, ὅς τις ἐν τοσούτῳ εἶχε προαγάγειν τὸν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν κρύφιον καὶ φανερὸν πόλεμον, καὶ εἶχε κυριεύσειν τὴν Μεθώνην, πόλιν τῆς Θράκης παραθαλάσσιον καὶ σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Προσκαλεσθεὶς ἀπὸ τοὺς Θεσσαλοὺς ἔσπευσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ θεμελιώσῃ στερεώτερα τὴν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν μελετωμένην προσβολήν του, καὶ μὲ τὰς καλὰς ταύτας περιστάσεις, ὁποῖαι τοῦ ἐδίδοντο κατὰ τὸ παρὸν, νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκτυπήθη δὶς ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς, ἀλλὰ τελευταῖον νικήσας ἠφάνισεν ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στρατόν. Χωρὶς φειδὼ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν οἱ φεύγοντες, οἱ

ὁποῖοι ἔτρεχαν νὰ σαθῶσιν εἰς τὸν αἰγιαλὸν πρὸς τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον στόλον τῶν Ἀθηναίων, καὶ κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν Χάρητα· ὁ Ὀνόμαρχος φεύγων ἐσκοτώθη, καὶ ὁ Φίλιππος ἐπρόσταξε καὶ ἐκρέμασαν τὸν νεκρόν του διὰ νὰ δείξῃ τὸν ζῆλόν του πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἱεροσυληθέντος Ἀπόλλωνος. Ἔβαλε δὲ ἐν ταὐτῷ καὶ Μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς πολλοὺς τόπους τῆς Θεσσαλίας καὶ οὕτως ἐπρόδωκε ζῆλον ὄχι ὀλιγώτερον πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὄφελος.

Ὁ Φίλιππος, μὲ πρόφασιν νὰ κατατρέξῃ τοὺς νικημένους Φωκεῖς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα, ἠθέλησε τώρα νὰ διαβῇ τὰς Θερμοπύλας, καὶ νὰ κυριεύσῃ τοῦτο τὸ κλειδίον τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ τὸν συνεργήσωσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἠσθάνθησαν πόσον ἦτο ἀναγκαῖον νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσιν. Ἐγνώριζαν καλά, ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ Φωκικοῦ πολέμου τοὺς ἠσφάλιζε τὴν ἀξιόλογον Εὔβοιαν, καὶ ἐδιαφύλαττε καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἤρχισαν ἐξ ἅπαντος τὸν πόλεμον μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ νικήσωσι τοὺς Φωκεῖς, καὶ νὰ κυριεύσωσιν αὐτοὶ τοὺς Δελφικοὺς θησαυρούς, τοὺς ὁποίους ἐπεθύμουν ἐξ ἀρχῆς διὰ νὰ ἐκτείνωσι μ' αὐτοὺς ἀσφαλῶς καὶ εὐκόλως τὴν δύναμίν των *). Εὐθὺς λοιπὸν ὅτε ἐπαρατήρησαν τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἔσπευσαν μὲ τὸν στόλον καὶ μὲ στρατεύματα εἰς τὰς ἐπικινδύνους ἐκείνας πύλας, καὶ ὁ Φίλιππος ὑπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς τὴν Μακεδονίαν.

*) Εἶχεν εἰπεῖν ὁ Ἐπαμινώνδας κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Αἰσχίνου (περὶ παραπρεσβ. §. 37.), ὅτι τὰ προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐχρεώστουν νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὰς Θήβας πρὸς στολισμὸν τῆς Καδμείας, ἀκροπόλεως τῶν Θηβῶν.

58. Δημοσθένης.

Ὁ Φίλιππος ἴδε ταύτην τὴν φορὰν ματαιωμένον τὸν σκοπόν του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τὸν καταβυθίσῃ εἰς τὸν πάτον τῆς ψυχῆς του. Ἀλλ' ἤρχισεν ἀπὸ ταύτην τὴν στιγμὴν καὶ νὰ φοβῆται μεγαλητέραν ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς προσεκτικοὺς γενομένους Ἀθηναίους, καὶ νὰ θεωρῇ τὴν πόλιν των ὡς ζωντανὸν κέντρον, ὅπου ἐσυνάπτοντο ὅλαι αἱ πόλεις, ἢ ἠδύναντο νὰ ἐρεθισθῶσιν ἀπ' αὐτήν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνέστη τώρα ἀνήρ, ὅς τις ἠγωνίζετο νὰ στρέψῃ τὴν πόλιν ταύτην εἰς τὴν παλαιὰν ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων ἀποκτηθεῖσαν δόξαν της, ἤγουν νὰ εἶναι σωτηρία τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας· ἀνήρ, ὅς τις πλήρης φιλοπατρίας ὡς ὁ Περικλῆς, πλήρης συνέσεως ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὸ νὰ ἀπαντᾷ τὰς παντοδαπὰς περιπλοκάς, ἠγρύπνει πάντοτε διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐκαταλάμβανεν ὅλας τὰς ἐπινοίας τοῦ Φιλίππου, ἐπαραμόνευεν ὅλας τὰς ὁδούς του, ἠκολούθει ὅλα τὰ διαβήματά του, καὶ ἐπροσπάθει νὰ ἀντενεργῇ εἰς τὴν δύναμίν του.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Δημοσθένης. Δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὰ παλαιὰ τῶν Ἀθηνῶν γένη, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς, ὁ Θουκυδίδης, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης. Ὁ πατήρ του Δημοσθένης καὶ αὐτὸς ἦτο κύριος ἐργαστηρίου μαχαιρῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐλάμβανε μέγα κέρδος. Ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ παιδεία τῶν καιρῶν τούτων, δηλαδὴ ἡ γνῶσις τῶν ἀρχητέρων χρόνων, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ῥητορική, ἔγεινε μέγα μέσον νὰ εὐγενίζῃ καὶ νὰ ὑψόνῃ τὰ φρονήματα, νὰ δίδῃ ἀξίαν εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ δρόμον εἰς τὸ πνεῦμα, τὰ ὁποῖα χρειάζεται ὁ πολιτικός, καὶ ἐκ τῶν πηγῶν τούτων ὅλων ἤντλησεν ὁ Δημοσθένης τὴν μεγάλην του προκοπήν.

Πολλὰ νέος ἦτο ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, καὶ ἡ κληρονομία του κατηφανίζετο ἀπὸ τοὺς πλεονέκτας ἐπιτρόπους του. Ἦτο παιδίον ἀσθενοῦς καὶ ἀῤῥωστικῆς κράσεως, καὶ δὲν ὑπέφερνε τὰς σωματικὰς γυμνάσεις. Διὰ τοῦτο οἱ συμμαθηταί του τὸν ἐπερίπαιζαν μὲ πολλὰ σκωπτικὰ ἐπωνύμια. Δεκαὲξ ἐτῶν ἡλικίαν ἔχων ἤκουσε τὸν Καλλίστρατον, ὅςτις εἶχε τότε μέγα ὄνομα, νὰ δημηγορῇ ἀφορμὴν ἔχων λογομαχίαν τινὰ γεννηθεῖσαν μεταξὺ Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν περὶ τῆς πόλεως Ὠρωποῦ. Ἔμεινεν ἐκστατικὸς διὰ τὴν δύναμιν τῆς ῥητορικῆς, καὶ ὅταν εἰς τὸ τέλος ἤκουσε τὴν γενικὴν εὐαρέσκειαν, καὶ πόσον ἐτιμᾶτο ὁ ῥήτωρ, ἐνῷ ὁ δῆμος εὐφημῶν καὶ κροτῶν τὸν συνώδευσεν εἰς τὸν οἶκον του — τότε ἐῤῥιζώθη εἰς τὴν καρδίαν τοῦ νεανίσκου ἡ ἀπόφασις νὰ ἀγωνισθῇ εἰς ἀπόλαυσιν τῶν ἐκ ταύτης στεφάνων. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἐσυλλογίζετο πλέον παρὰ τοῦτο, τίποτ' ἄλλο δὲν ἔκαμνεν εἰ μὴ νὰ γράφῃ λόγους. Μὲ ζῆλον διακαέστατον ἐμελέτα τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων· τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου ἔγραψε μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας ὀκτάκις, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἐντελῶς τὸ παραστατικόν του. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔγεινε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Ἰσαῖον. Οὕτω προητοιμασμένος ἤρχισε κρισολογίαν κατὰ τῶν ἐπιτρόπων του· καὶ ἐνίκησε μὲν, μικρὸν δὲ μέρος τῆς κληρονομίας του ἔλαβεν ὀπίσω. Ἐτόλμησε λοιπὸν τώρα νὰ παρουσιασθῇ καὶ εἰς τὸν λαὸν, ἀλλ' ἐσυρίχθη καὶ ἐπεριγελάσθη. Δευτέρα ἀπόπειρα δὲν εὐτύχησε καλήτερα. Συγκεκαλυμμένος ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του διὰ νὰ κρύψῃ τὴν ἐντροπήν του· τὸν ἠκολούθει ὁ φίλος του Σάτυρος ὁ ὑποκριτής. Ὁ Δημοσθένης ἐπαραπονήθη διὰ τὸν δῆμον, ὅςτις ἀμαθεῖς μὲν καὶ βαναύσους ἀκροᾶται ἡδέως, αὐτὸν δὲ τὸν φθείραντα

σχεδὸν τὴν ὑγίειάν του εἰς τὴν ῥητορικὴν ἀπεδοκίμασεν. „Ἔχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ Σάτυρος, ἀλλ' ἐγὼ θέλω θεραπεύσειν τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ αἰτία τούτου, ἐὰν μὲ ἀπαγγείλῃς χωρίον τι τοῦ Σοφοκλέους ἢ τοῦ Εὐριπίδου.“ Τὸ ἔκαμεν εὐθὺς ὁ Δημοσθένης, καὶ ὁ ὑποκριτὴς ἐπανέλαβε τὸ αὐτὸ χωρίον μὲ τόσην δύναμιν τοῦ σωματικοῦ σχηματισμοῦ καὶ μὲ τόσον ζωντανοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου, ὥστ' ὁ Δημοσθένης ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσε πάντη ἄλλους στίχους. Ἐκατάλαβε λοιπὸν ὅτι ἦσαν ἀτελῆ ἡ φωνὴ καὶ ἡ ὑπόκρισίς του, καὶ ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀρχίσῃ μίαν ἄλλην πάντη νέαν ἄσκησιν (Ἴδε Πλούτ. Δημοσθ. §. 7.).

Καθὼς ὁ μέγας ἀντίπαλός του Φίλιππος ἐχρεώστει πρῶτον νὰ κτίσῃ μὲ θραύσματα τὸν θρόνον του καὶ ἔπειτα νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τοὺς ἐχθρούς του, τοιουτοτρόπως ἐδημιούργησεν ὁ Δημοσθένης μὲ ἀγῶνας ὄχι μικροτέρους τὴν ῥητορικὴν τέχνην του. Ἐχρειάζετο ὄχι μικρὰ τόλμη καὶ φωνὴ γεγονωτάτη διὰ νὰ ὁμιλήσῃ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ὡς κυμαινομένη θάλασσα ἐκινεῖτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἔμπροσθεν τοῦ ῥήτορος βράζουσα καὶ χειμαίνουσα, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης, στερούμενος τὰ προτερήματα ταῦτα, ποτὲ δὲν ἀνέβη τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, μητ' ἔλαβεν ἄμεσον κοινωνίαν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πράγματα.

Ὁ Δημοσθένης εἶχε βραχεῖαν ἀναπνοὴν καὶ ἀσθενῆ φωνήν· καθὼς ὁ Ἀλκιβιάδης, δὲν ἠδύνατο καὶ αὐτὸς νὰ προφέρῃ τὸ Ρ. Ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα ἐπροσπάθει νὰ θεραπεύσῃ μὲ τὰς ἐπιμόνους ἀσκήσεις του. Ὑπήγαινεν εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ὅπου ὁ φλοῖσβος ἦτο ἰσχυρότατος, καὶ μάλιστα εἰς καιρὸν ἀνεμοζάλης, καὶ ἐκεῖ ἠγωνίζετο νὰ ὑπερβῇ τὸν θόρυβον τῶν κυμάτων μὲ τὴν φωνήν του. Ἔβαλλε λιθάρια εἰς τὸ στόματου, καὶ ἐδοκίμαζε μὲ ὅλα τὰ

ἐμπόδιά των νὰ ὁμιλῇ εὐκρινῶς· ἀνέβαινε δύσβατα ὄρη, καὶ ἐν ταὐτῷ ἐξεφώνει μακροὺς λόγους διὰ νὰ συνειθίσῃ τὴν ἀναπνοήν του νὰ διαρκῇ περισσότερον· ἐκατέβαινε τελευταῖον εἰς ὑπόγειον, ὅπου μακρυσμένος ἀπὸ πάντα θόρυβον ἐγυμνάζετο ἀδιακόπως ἔμπροσθεν καθρέπτου τὰ σωματικὰ σχήματα καὶ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν ὑπόκρισιν. Καὶ ὄχι μόνον ταῦτα, ἀλλὰ διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (Δημοσθ. §. 7.), ὅτι διὰ νὰ κάμῃ ἀδύνατον τὴν ἔξοδόν του πολὺν χρόνον ἐξύρισε τὸ ἥμισυ τῆς κεφαλῆς του. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐδεσμεύθη ἱκανοὺς μῆνας εἰς τὸ ὑπόγειόν του, ὅπου ἐγυμνάζετο ἀκαταπαύστως καὶ ἐμελέτα τὰ μέσα τῆς τέχνης του, καὶ ὅθεν ἐξῆλθε τελευταῖον ῥήτωρ τέλειος διὰ νὰ σύρνῃ ὅπου ἤθελεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν δῆμον, ὅς τις ἕως τώρα τὸν ἐπεριγέλα.

Ἡ αὐτὴ σπουδὴ, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγυμνάσθη ὁ Δημοσθένης τὴν τέχνην του, ἐσυνώδευε καὶ τὴν ἐφαρμογήν της εἰς τὰ πολιτικά. Ἐνῷ ὁ ἀντίπαλός του Δημάδης συχνάκις μεθυσμένος καὶ ἐπανερχόμενος ἀπὸ εὐωχίας ὡμίλει εἰς τὸν δῆμον αὐτοσχεδίως μὲν, ὄχι δὲ ἀνεπιτηδείως, ὁ Δημοσθένης ἐξ ἐναντίας ἀνέβαινε τὸ βῆμα μὲ πολλὴν νηφαλιότητα, καὶ, ὡς πάλαι ποτὲ ὁ Περικλῆς, οὐδέποτε ἀπροπαρασκεύαστος· ὥστε πολλάκις καὶ τὸν ἐπέπληττον ὅτι οἱ λόγοι του ἐμύριζαν ἀπὸ νυκτερινὸν λύχνον. Ἀλλ' ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ μᾶλλον, ὅτι ἐκβαίνοντες ἀπὸ τὴν νύκτα ἐκορυφόνοντο κατ' ὀλίγον καθὼς ὁ ἥλιος, διὰ νὰ φωτίσωσι καὶ νὰ θερμάνωσι τὰ πάντα. Τὸ μέγα καὶ ἰσχυρὸν καὶ διαβατικὸν πνεῦμα τῶν λόγων του, ἡ βαθεῖα πολιτικὴ, καὶ τὰ ὑψηλὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἐξαστράπτουσιν ἐξ αὐτῶν, ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν μέχρι τῆς σήμερον χρόνων. Ὅλοι οἱ μεγάλοι ῥήτορες ἠγωνίσθησαν καὶ ἀγωνίζονται νὰ μιμηθοῦν τὸν Δημοσθένη, καὶ κἀνεὶς ἀκόμη δὲν τὸν ἔφθασε.

Μὲ τοιαῦτα προτερήματα στολισμένος ὁ Δημοσθένης ἐκβῆκεν εἰς ἀγῶνα ἐναντίον καιροῦ, ὁπότε ὅλα τὰ σημεῖα ἐπρομήνυαν φανερῶς τὸν πλησιάζοντα θάνατον τῆς πόλεως. Εἰς τὴν προαποδοθεῖσαν περιγραφὴν τῆς διαφθορᾶς τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἐν γένει ἐμποροῦμεν νὰ προσθέσωμεν τοὺς ὀλίγους μὲν, ἰσχυροὺς δὲ λόγους τοῦ Θεοπόμπου (παρ' Ἀθην. ΙΒ΄, σελ. 532.), μὲ τοὺς ὁποίους ἀπεικόνισε τοὺς Ἀθηναίους. „Οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν διέτριβαν τὰς ἡμέρας των εἰς τοὺς οἴκους τῶν αὐλητρίδων καὶ τῶν ἑταιρῶν, οἱ γεροντότεροι εἰς τοὺς κύβους· ὁ δῆμος ὅλος ἐνησχολεῖτο πλέον εἰς τὰς εὐωχίας καὶ τὰς διανομὰς τῶν κρεάτων παρὰ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως.“ Εὐγενέστεροι καὶ ἐπιεικέστεροι ἄνθρωποι, οἵ τινες ἔβλεπαν μὲ ταραχὴν καρδίας τὰ τοιαῦτα, πῶς ἡ κυβέρνησις τῶν κοινῶν ἦτο βυθισμένη εἰς τὴν φατριομανίαν καὶ ἀλληλοφαγίαν καὶ οἱ κυβερνῆται τοῦ λαοῦ ἐκολάκευαν μόνον τὰ πάθη του *), ἀπηλπίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος των· ἐμεταχειρίζοντο τὴν ἀρετήν των μόνον εἰς τὸ νὰ μένωσιν αὐτοὶ καθαροὶ ἀπὸ τὸ κακὸν, καὶ ὄχι εἰς τὸ νὰ καθαρίσωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τούτου, καὶ ἠρκοῦντο νὰ σκεπάζωσι τὴν ἀδυναμίαν τῆς πατρίδος των μὲ τὴν ἡσυχίαν τῆς εἰρήνης. Ἐὰν καὶ οὗτοι δὲν συνετέλουν εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ὡς οἱ ὤνιοι προδόται, μ' ὅλον τοῦτο δὲν τοῦ ἔκαμναν καὶ κἀμμίαν ἀντίστασιν, καὶ νομίζοντες ἀδύνατον νὰ ὑπομένουν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐσυμβούλευαν τὴν εἰρήνην παριστάνοντες, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἥσυχος ὕπαρξις τῆς πόλεώς των μὲ τὰς ζωντανὰς προόδους τοῦ Φιλίππου.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐπροστάτευεν ἐξαιρέτως

*) Τώρα, λέγει ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Γ΄. Ὀλυνθ. §. 9., περιέρχονται οἱ ῥήτορες καὶ σᾶς ἐρωτῶσι: Τί ἐπιθυμεῖτε; τί νὰ γράψω; μὲ τί μέσον ἐμπορῶ νὰ σᾶς κάμω χάριν;

ὁ Φωκίων, ἀνὴρ σεμνοηθέστατος καὶ χρηστότατος, τοῦ ὁποίου ὁ ἐκ φύσεως ξηρὸς καὶ κατηφὴς χαρακτὴρ ἀπεμακρύνετο ἀπὸ πᾶσαν θηλυπρέπειαν καὶ ἀσωτίαν τῶν συγχρόνων του. Κανεὶς δὲν τὸν ἴδε ποτὲ μήτε γελῶντα μήτε κλαίοντα. Εἰς τὸν ἀγρὸν ὑπήγαινε πάντοτε ἐξυπόλυτος καὶ χωρὶς χλαμύδα, καὶ ὅταν ἔκαμνεν ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος του, τὸ εἶχαν οἱ στρατιῶται σημεῖον δριμυτάτου ψύχους. Στρατηγὸς ὢν ἀνέδειξε θαυμαστὴν ἀνδρίαν, ἐγκράτειαν καὶ ἀφιλοκέρδειαν, καὶ ἐν γένει ποτὲ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ δεχθῇ δῶρα, τὰ ὁποῖα συχνάκις τοῦ ἐπροσφέρθησαν πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἀπὸ ἐξωτερικούς. Τὴν εὐήθειαν τῶν Ἀθηναίων ἐσωφρόνιζε μὲ δριμύτητα καὶ πικρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἦτο συνειθισμένος τόσον νὰ βλέπῃ ἀποδοκιμαζομένην τὴν γνώμην του, ὥστε ὅταν ποτὲ ὁ δῆμος εἰς μίαν ἀπὸ τὰς προτεθείσας γνώμας του τὸν εὐφήμησε καὶ τὸν ἐκρότησεν, ἠρώτησε μὲ θαυμασμόν: „Μήπως εἶπα ἀνόητόν τινα γνώμην;" Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς παραινέσεις τοῦ Δημοσθένους, τῶν ὁποίων δὲν ἐκαταλάμβανε τὸ μεγαλεῖον, καὶ εἰς τὸν διάπυρον ζῆλον του ἀντέτεινε μὲ ψυχρὰ σκώμματα καὶ μὲ φρόνησιν βλέπουσαν μόνον τὸ παρὸν, τὰ ὁποῖα ἀναπαύουσι συχνάκις τὸν περιορισμὸν τοῦ πνεύματος. Ἄνδρες ὅμοιοι μὲ τὸν Φωκίωνα θέλουν ἐκπληρόνειν πάντοτε τὸ χρέος των μὲ ἀκρίβειαν, καὶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ θυσιάζωσι μεγάλα εἰς τὴν τιμήν των καὶ εἰς τὴν παροῦσαν φρόνιμον διάταξιν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν δύνανται νὰ σώσωσι πόλιν ἐκ θεμελίων κλονιζομένην *).

Εἰς ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαιρέτως εἶναι

*) Διὰ τοῦτο λέγει καλὰ ὁ Κορνήλιος Νέπως: „Φωκίων ὁ Ἀθηναῖος, μ' ὅλον ὅτι ἐκυβέρνησε στρατοὺς καὶ ἦρξε τὰς μεγίστας ἀρχάς, εἶναι ὅμως περιφημότερος διὰ τὴν τιμιότητα καὶ χρηστότητά του παρὰ διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του."

ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ὀπαδοί του, ῥίπτοντας τὸ βλέμμα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ βλέποντας μετὰ πόνου πανταχοῦ πόλεμον, σφαγὴν, ἐπανάστασιν καὶ ἀπειράριθμα κακὰ, παρατηροῦντας δὲ μὲ θλίψιν καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας κακουχουμένας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἢ ἀπὸ φυγάδας Ἕλληνας αὐτογνωμόνως, εἰς τούτους λέγω ἐφαίνετο ὁ Φίλιππος ἀρεστότερος. Διότι, ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης ἐχάθησαν ἡ θαλασσινὴ καὶ ἡ διὰ ξηρᾶς δύναμις· ἀμφίβαλλαν ἂν ἡσυχάσῃ ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ἡ Ἑλλὰς, καὶ ἔβλεπαν τοῦ Φιλίππου τὴν δύναμιν αὐξάνουσαν πρὸς ὄφελος καὶ ὄχι πρὸς ζημίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἤλπιζαν τὸ ὄφελος τοῦτο δι' ἑαυτοὺς, καθὼς οἱ ἀγορασμένοι προδόται, ἀλλ' ἐπίστευαν μόνον, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου ἦτο ἱκανὴ νὰ καθησυχάσῃ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔπειτα νὰ ταπεινώσῃ τὸν παλαιὸν καὶ κληρονομικὸν ἐχθρόν της, τὴν Περσίαν.

Καμμίαν ἀπὸ τὰς δύω ταύτας γνώμας δὲν ἐδέχετο ὁ Δημοσθένης· ἔβλεπε τὸ πρόβλημα τοῦ καιροῦ ἀπὸ ὑψηλότερον μέρος. Πλήρης τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐνήργει ποτὲ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ βεβαιότητος, ἥτις τίποτε δὲν ἀμφιβάλλει, ἤλπιζε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν χαυνωμένον λαὸν ἀνδρικὰ αἰσθήματα, καὶ νὰ ἀναστήσῃ τὰς παλαιὰς ἀρετάς. Μὲ τὸ φρόνημα τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους κτλ. ἐπροτίμα τὴν εὐτυχίαν τῆς πόλεως παρὰ τὸν ἔπαινον τοῦ λαοῦ, καὶ ὡμίλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὲ πικρὰν παῤῥησίαν. „Χαίρετε, τοὺς ἔλεγεν, ἐάν τις σᾶς ἐπαινῇ τοὺς προπάτορας, καὶ διηγῆται τὰς πράξεις των, καὶ ὀνομάζῃ τὰς νίκας των, ἀλλὰ στοχασθῆτε ὅτι ταῦτα εἶναι ἔργα τῶν προγόνων σας, ὄχι διὰ νὰ τὰ διηγῆσθε μόνον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ μι-

μῆσθε.“ Ἐπαράσταινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἀξίαν τῶν προγόνων των μὲ ἐνθουσιαστικὴν ἀγάπην καὶ μὲ λαμπρότατα χρώματα, ἀλλὰ μὲ λύπην τὴν παροῦσαν ἀναξιότητά των, καὶ τὴν μαύρην σκιὰν τοῦ παρόντος βίου των. „Ἐξενευρίσθητε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, (λέγει εἰς τὸν Γ΄ Ὀλυνθ. §. 13)· ἐχάσατε τὰ χρήματα καὶ τοὺς συμμάχους σας· ὑπηρετεῖτε καὶ εἶσθε προσθήκη εἰς ἄλλους· καὶ εὐχαριστεῖσθε ἂν οὗτοι σᾶς μοιράζουν τὰ θεωρικὰ ἢ σᾶς στέλλωσι βωδάκια. Σᾶς περιέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν, σᾶς ἐσυνείθισαν εἰς ἑαυτούς, καὶ σᾶς ἔκαμαν χειροήθεις καὶ ἡμέρους. Ἀλλὰ δὲν δύναται ποτὲ νὰ φρονήσῃ μεγάλα, ὅς τις ζῇ μὲ μικρότητα καὶ ἀθλιότητα· διότι ὁποῖα τὰ ἐπιτεδεύματα τῶν ἀνθρώπων, τοιαῦτα ἐξ ἀνάγκης εἶναι καὶ τὰ φρονήματά των.“

Τοιουτοτρόπως ὁ Δημοσθένης ἔδειχνεν εἰς τὸν δῆμον ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξυπνίσωσιν ἀπὸ τὸν λήθαργον καὶ νὰ ἐνεργῶσι. Καὶ ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες ἀῤῥωστίαν τινα τοῦ Φιλίππου ἔχαιραν, καὶ πολλοὶ διέδιδαν τὸν θάνατόν του, τοὺς ἐνουθέτει νὰ μὴ προσμένωσιν ἀργοὶ καὶ ἀμελεῖς τοιαύτην σωτηρίαν. „Διότι καὶ ἂν ἀποθάνῃ οὗτος, σεῖς θέλετε κάμειν Φίλιππον ἄλλον, ἐὰν φροντίζετε περὶ τῶν πραγμάτων σας καθὼς ἕως τώρα“ (Φιλίππ. Α΄, §. 6). Τὴν ἀμέλειαν καὶ ὀκνηρίαν ταύτην ἐχρεώστουν νὰ ἀπαρνηθῶσι, καὶ οὕτω νὰ δώσωσιν ὡς τὸ πάλαι ζωὴν καὶ χρήματα εἰς τὴν πόλιν, τὸ πρῶτον διὰ τὸν πόλεμον, τὸ δεύτερον διὰ τὰς συνεισφορὰς εἰς τὰ πολεμικὰ ἔξοδα. Ἐπρόβαλε προσέτι μὲ τόλμην νὰ μεταχειρισθοῦν εἰς τὸν πόλεμον τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἐμοιράζοντο εἰς τὸν λαὸν διὰ νὰ πληρόνουν τοὺς τόπους τοῦ θεάτρου, μ᾽ ὅλον ὅτι ὁ δημαγωγὸς Εὔβουλος ἐνήργησε ψήφισμα τοῦ δήμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαταδικάζετο εἰς θάνατον ὅστις ἤθελε προβάλειν νὰ μεταβληθοῦν τὰ θεωρικὰ εἰς πολεμικὰ χρήματα. Ἐπρόβαλε προσέτι χωρὶς φόβον ἀπὸ τοὺς πλουσίους νὰ μερισθῇ τὸ βάρος τῆς τριηραρχίας δικαιότερα καὶ ἀναλογώτερα (σελ. 33 σημ.). Ἐὰν ἔκαμναν ὅλα ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι — καὶ μόνον ἀπόφασις ἐχρειάζετο εἰς τοῦτο — τότε ἤλπιζε νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον, εἰς τὸν βάρβαρον, καθὼς τὸν ὠνόμαζε, καὶ τὸν ἐκχειλισθέντα ποταμὸν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν δρόμον του. Ὁ Φίλιππος δὲν μὲ φοβίζῃ, ἔλεγεν, ἐὰν ἐσεῖς φρονῆτε ὑγιῶς καὶ ἀνδρείως.

Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἔκρυπτε καθόλου ὁ Δημοσθένης πόσον ἦτο ἐπικίνδυνος ὁ ἐχθρὸς οὗτος, ἐπειδὴ εἷς μόνος αὐτὸς ἐκυβέρνα ὅλα τὰ πράγματα τοῦ βασιλείου του καὶ δημόσια καὶ μυστικά, καὶ ἦτο ἐκ ταὐτῷ βασιλεύς, στρατηγός, ταμίας, καὶ ὅτι πάντοτε ἐλάμβανε τὴν ὑπεροχὴν μὲ τὴν ταχεῖαν καὶ εὔκαιρον ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων του. „Πανοῦργος καὶ δεινὸς ἄνθρωπος εἶναι, τοὺς ἔλεγε· μεταχειρίζεται ὅλα τὰ πράγματα κατὰ τοὺς καιρούς· ἄλλοτε μὲν ὑποχωρῶν δολίως, ἄλλοτε δὲ φοβερίζων (καὶ εἴθε νὰ ἐπιστεύοντο οἱ φοβερισμοί του!) ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν μας, καὶ στρέφει τὰ πράγματα πρὸς τὸ συμφέρον του.“ (Ὀλυνθιακ. Α΄, §. 2 καὶ 3.)

Ἀλλ᾽ ἐνέπνεεν ἐν ταὐτῷ θάῤῥος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐμεταχειρίζετο τὰ παρελθόντα κακὰ πρὸς ἐνίσχυσίν των εἰς τὸ μέλλον. „Τὰ πράγματά σας εἶναι εἰς κακὴν κατάστασιν, ἐπειδὴ δὲν ἐκάμετε κανὲν ἀπὸ τὰ χρειώδη — λέγει εἰς τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον του §. 2. — ἀλλ᾽ αὐτὸ τοῦτο, τὸ ὁποῖον σᾶς ἔβλαψεν εἰς τὸ παρελθόν, εἶναι βέλτιστον διὰ τὰ μέλλοντα. Διότι, ἐὰν ἐπράττετε ὅλα τὰ πρέποντα, καὶ μ᾽ ὅλον τοῦτο τὰ πράγματά σας ἐδυστύχουν, ἐχάνετο πᾶσα ἐλπὶς μεταβολῆς εἰς τὸ κρεῖττον.

Στοχασθῆτε ὅμως (§. 4.) ὅτι ὁ Φίλιππος σᾶς ἐπολέμει ἀφόβως ὅταν ἐξουσιάζετε ἀκόμη Πύδναν, Ποτίδαιαν, Μεθώνην καὶ τοὺς πέριξ αὐτῶν τόπους, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐξουσίασεν ὅσα εἴχετε σεῖς πρότερον. Ἀλλ' ἤξευρεν, ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ τόποι ἐπρόκειντο βραβεῖον τοῦ νικητοῦ. Διότι κατὰ φύσιν πίπτουν τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀπόντος εἰς τὸν παρόντα, καὶ τὰ κτήματα τοῦ ὀκνηροῦ εἰς τὸν δραστήριον. Ἡ ἀμέλειά σας λοιπὸν καὶ ὄχι ἡ ἰδική του δύναμις τὸν ἀνεβίβασεν εἰς ταύτην τὴν δόξαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἔχει τώρα ἤθελα νομίζειν φοβεράν, ἐὰν τὸν ἔβλεπα ὅτι τὴν ἀπέκτησε μὲ δικαιοσύνην. Διότι καθὼς τὸ θεμέλιον τοῦ οἴκου πρέπει νὰ εἶναι στερεώτατον, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀρχὴ παντὸς πράγματος πρέπει νὰ εἶναι ἀληθὴς καὶ δικαία. (Ὀλυνθ. Β', §. 4.) Ἀλλὰ τὸν ἐμεγάλυναν ἀπάται καὶ δόλοι, ἐνῷ ἐμεταχειρίζετο τὴν ἄγνοιαν τῶν ὅσοι δὲν τὸν ἤξευραν· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ θέλουν τὸν κρημνίσειν, ἀφοῦ ἔγεινε φανερὸν, ὅτι ὅλα τὰ πράττει πρὸς ἴδιον ἑαυτοῦ συμφέρον, καὶ ἀπατᾷ καθένα, „ὅς τις λάβῃ μὲ αὐτὸν κοινωνίαν· Ὅλοι οἱ οὕτω κερδημένοι σύμμαχοί του εὐθὺς θέλουν χωρισθῆν ἀπ' αὐτὸν, ἐὰν μόνον τοῦ συμβῇ μικρὰ δυστυχία. Οἱ μὲν τὸν μισοῦσιν, οἱ δὲ τὸν φοβοῦνται, τινὲς πάλιν τὸν φθονοῦν, καὶ αὐτοὶ οἱ νομιζόμενοι οἰκειότατοί του (Φιλιπ. Α'. §. 5.).

„Τοιοῦτοι φαίνονται ἐξαιρέτως πρὸς αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ (Ὀλυνθ. Α', §. 12.), ὁ λαὸς οὗτος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἔμφυτος ἡ τοῦ νοῦ ἀστασία, καὶ ὁ ὁποῖος ἔδειξε πάντοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν χαρακτῆρα τοῦτον. Εἶναι δὲ ἀμφιβολίας ἐκτὸς, ὅτι καὶ οἱ Παίονες, οἱ Ἰλλυριοὶ, καὶ ὅλα ταῦτα τὰ ἔθνη προκρίνουν κάλλιον νὰ ζῶσιν ἐλεύθεροι παρὰ δοῦλοι· διότι αὐτοὶ μὲν εἶναι ἀσυνείθιστοι νὰ ὑπακούουν, ὁ δὲ Φίλιππος εἶναι σκληρὸς δεσπότης. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μακεδόνες (Ὀλυνθ. Β'. §. 5.) αἰσθάνονται

τώρα τὰ βάρη καὶ τὰ πάθη τῶν ἀκαταπαύστων του στρατειῶν, διὰ τῶν ὁποίων τρίβονται ἄνω καὶ κάτω, καταθλίβονται καὶ ἐξασθενοῦσιν· ἀναγκάζονται νὰ ἀμελῶσι τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγρῶν των, καὶ τὴν περίσσευσιν τῆς περιουσίας των· ἀλλ' οὐδ' ὅσα ἀπέκτησαν ἕως τώρα μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐμποροῦν νὰ τὰ μεταχειρισθῶσι μὲ ὅλον ἐκεῖνο τὸ ὄφελος, τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἀπολαύσουν ἄλλοτε, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος τοὺς ἔχει κλεισμένους τοὺς λιμένας καὶ τὰ ἐμπόρια."

Ταῦτα ἦσαν τοῦ Δημοσθένους τὰ δόγματα, τὰ φρονήματα καὶ αἱ ἐλπίδες, μὲ τὰ ὁποῖα ἐμψυχούμενος, καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστηριζόμενος ἐπαρουσιάζετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐνουθέτει τὴν πατρίδα του νὰ προστατεύσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν, καὶ μὲ σύνεσιν, ἡσυχίαν, φιλοπατρίαν, ἐνθουσιασμὸν, καὶ ἀνδρίαν ἀντεφέρετο εἰς τὴν δειλίαν, ὀκνηρίαν, προδοσίαν, καὶ εἰς τὴν ψευδοσοφίαν τῶν συγχρόνων του· ἀλλὰ δὲν ἀντεφέρετο οὕτω καὶ ὁ λαὸς, ὅς τις μάλιστα ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀρχητέραν του ἀφροντισίαν. Κάποτε διεγειρόμενος ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ ὁδηγοῦντος αὐτὸν ῥήτορος ἔκαμνεν ἰσχυρὰν ἀπόφασιν, ἀλλὰ ταχέως πάλιν ἐβυθίζετο εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ χαυνότητα, ἐνῷ μόνον μὲ τὴν μεταχείρισιν ὅλων του τῶν δυνάμεων ἠδύνατο νὰ βάλῃ ὅρια εἰς ἐχθρὸν, ὅς τις ἐβάδιζε μὲ φρόνησιν καὶ μὲ μέτρα, ὁποῖος ἦτο ὁ Φίλιππος.

---

95. Φίλιππος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἕως τέλους τοῦ ἱεροῦ πολέμου.

(349 — 346 πρ. Χρ.)

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος μὲ φαινομένην τινὰ ἡσυχίαν καὶ ἀκινησίαν ἀπεδίωξε κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὰς ψυχὰς

τῶν Ἑλλήνων τὴν μνήμην τῆς ἀτυχοῦς του πείρας νὰ διέλθῃ τὰς Θερμοπύλας, ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου, ἐκείνης τῆς πόλεως, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς ἀντιπαρετάχθη εἰς τὴν λαμπρὰν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, καὶ πολλάκις εἶχε καταπλήξειν τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ὑποδοχὴ, τὴν ὁποίαν εὕρηκαν εἰς τὴν Ὄλυνθον, δύω νόθοι υἱοὶ τοῦ Ἀμύντου, οἵτινες εἶχαν κάμειν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν τοῦ πολέμου, καὶ μὲ τὴν συνήθη ταχύτητά του εἰσέβαλεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς πόλεως. Οἱ ἐπαπειλούμενοι Ὀλύνθιοι κατέφυγαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐζήτουν τὴν προστασίαν καὶ βοήθειάν των. Ὁ Δημάδης ἠναντιόνετο. Ἀλλ᾽ ὁ Δημοσθένης *) τοὺς ἐπαρακίνει, καὶ ἀπέδειχνε θείαν εὐεργεσίαν, ὅτι ἐσηκώθη κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐχθρὸς, τοῦ ὁποίου ἡ χώρα συνορεύει μὲ τὴν ἐκείνου, ὅς τις ἔχει μεγάλην δύναμιν, καὶ ὅς τις — τὸ πάντων ἀξιολογώτατον — εἶναι πληροφορημένος ὅτι πᾶσα συνθήκη μὲ τὸν Φίλιππον εἶναι ἀβέβαιος καὶ συνδεδεμένη μὲ τὴν φθορὰν τῆς πατρίδος του. Προέτρεπε λοιπὸν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰ ὅπλα μὲ ὅλους τοὺς λόγους, τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν ἀνωτέρω περίληψιν, καὶ τοὺς ἐνουθέτει νὰ μὴ μείνωσι κατόπιν τῆς τύχης των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκατάλαβαν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐδέχθησαν τὴν συμμαχίαν. ἀλλὰ χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐντελῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους συμβουλευθέντα μέσα· καὶ ἐνυπῆρχε μέγα ἐλάττωμα εἰς τοῦτο, ὅτι δὲν ἐκατοίκει, καθὼς εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους χρόνους, τῶν ὁποίων ἡ εἰκὼν ἤστραπτεν ἔμπροσθεν τοῦ Δημοσθένους, εἰς τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἡ στρατηγία καὶ ἡ δημηγορία, ἀλλ᾽ ἦσαν χω-

*) Ἐκ ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὡμίλησε τοὺς τρεῖς εἰσέτι σωζομένους Ὀλυνθιακοὺς λόγους.

ρισμέναι ἀπ᾽ ἀλλήλων *), ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἐνεθάῤῥυνε τὸν στρατὸν μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας, καθὼς τὸν δῆμον εἰς τὰς ἐκκλησίας (Ἴδε Δημοσθ. Φιλιπ. Α΄. 21.). Οἱ δισχίλιοι στρατιῶται, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἦσαν καθὼς ἐσυνειθίζοντο τώρα, μισθοφόροι, καὶ τοιούτους εἶχαν καὶ εἰς τὰ τριάκοντα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔπεμψαν ἐκεῖ. Τὸ πνεῦμα τοιούτου στρατοῦ δὲν προσηρμόζετο εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Δημοσθένους, καὶ συνέστελλε τὴν ἐνέργειαν τοῦ στρατηγοῦ του, ἐὰν καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐμπιστευθῶσι πλέον παρὰ τὸ σύνηθες τὸν μέχρι τοῦδε στρατηγοῦντα Χάρητα. Ἡ ἀναργυρία ἔλυσε τὴν πειθαρχίαν, καὶ ἡ φιλαργυρία τοῦ στρατηγοῦ ἀπεμάκρυνε τὴν ἐκστρατείαν ἀπὸ τὸν σκοπόν της. „Διότι μόλις εἵλκυσαν τὸ ξίφος δι᾽ ἐσᾶς, λέγει ὁ Δημόσθενης (Φιλιπ. Α΄, 11.), καὶ ἔδραμαν ἄλλος ἐδῶ καὶ ἄλλος ἐκεῖ, καὶ ὁ στρατηγός των τοὺς ἠκολούθει.“ Διότι εἰσέβαλαν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ εἰς τὴν Παλλήνην διὰ νὰ ἀργυρολογήσωσι, καὶ ὁ Χάρης περιεφέρετο οὕτως, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν κατόπιν νὰ τὸν γυρεύωσιν ἐπειδὴ δὲν ἤξευραν ποῦ εὑρίσκετο (Ἴδε Αἰσχίν. περὶ παραπρ. §. 24).

Ὀλίγον λοιπὸν ὠφελήθησαν οἱ Ὀλύνθιοι ἀπὸ τοιαύτην βοήθειαν. Νέα βοήθεια στρατευμάτων, τὴν ὁποίαν ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ δευτέραν αἴτησιν τῆς Ὀλύνθου μὲ στρατηγὸν τὸν Χαρίδημον, ἔφθασε μὲν ἐκεῖ, ἡ δὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ὕβρις τούτων ἦτο ἐπικινδυνοτέρα παρ᾽ ὅσον ἐφαίνε-

*) Ἴσως ὅμως ἐχωρίζοντο τὰ δύω καὶ διὰ νόμου, καθὼς φαίνεται ἀπὸ χωρίον τι τοῦ Ἰσοκράτους (Συμμαχ. §. 17): „Ἐκείνους, λέγει, τοὺς ὁποίους μεταχειριζόμεθα συμβούλους εἰς τὰ ἀναγκαιότατα τῆς πόλεως πράγματα, δὲν τοὺς χειροτονοῦμεν στρατηγοὺς ὡς νὰ ἦσαν ἀνόητοι. Ὅσους δὲ οὔτε εἰς ἴδια οὔτε εἰς κοινὰ συμβουλευόμεθα, τούτους ἀποστέλλομεν αὐτοκράτορας στρατηγοὺς, ὡς νὰ ἔμελλαν νὰ γείνουν ἐκεῖ σοφώτεροι καὶ νὰ ἀποφασίσωσι καλήτερα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων παρὰ εἰς τὰς ἐκκλησίας περὶ τῶν προτιθεμένων.“

το ὁ φοβερὸς ἐχθρὸς, καὶ ἡ Ὄλυνθος ἐζήτησε τρίτην φορὰν στράτευμα συνιστάμενον ἀπὸ πολίτας Ἀθηναίους. Τῳόντι δὲ ἐστάλθη τοιοῦτον στράτευμα, ἀλλ' ἔφθασεν ἐκεῖ κατόπιν τοῦ δέοντος χρόνου. Ὁ Φίλιππος διὰ δύω προδοτῶν Ὀλυνθίων ὑπέταξε τὴν πόλιν. Οἱ οἶκοι της ἐκρημνίσθησαν, καὶ οἱ πολῖται ἐξηνδραποδίσθησαν (348). Τοιουτοτρόπως ηὐξήθη πάλιν ὁ Φίλιππος ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀμέλειαν· ἐσυνάφθη περισσότερον μὲ τὴν θάλασσαν, ἔκαμε τὸ βασίλειόν του ἥσυχον καὶ ἀπλησίαστον ἀπὸ ἐχθρούς. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν ταύτην ἠρεθίσθη τώρα εἰς νέας βουλὰς καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι διευθύνοντο ἐξαιρέτως εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, καὶ ἐπληρόνετο τώρα ὅ, τι προεῖπεν ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν τρίτον Ὀλυνθιακὸν λόγον του (§. 7.). „Ἐὰν κυριευθῇ ἡ Ὄλυνθος, εἴπατέ με, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τί δύναται νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ γυρίσῃ τὰ ὅπλα του ὅπου θέλει; Ἡ ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν δείχνει ὁ Μακεδὼν εἰς τὰ ἐγχειρήματά του, ἥτις τοῦ ἔγεινε τρόπον τινὰ δευτέρα φύσις, δὲν τὸν συγχωρεῖ νὰ εὐχαριστῆται μὲ τὰς μέχρι τοῦδε πράξεις του καὶ νὰ ζῇ ἥσυχος. Ἐὰν ἐκεῖνος μὲν ἔκαμε νόμον νὰ προχωρῇ πάντοτε, σεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας νὰ ἀργῆτε, συλλογισθῆτε τί πρέπει νὰ προσμένετε τελευταῖον; Τίς, δι' ἀγάπην τῶν θεῶν ὅλων, εἶναι τόσον εὐήθης *), ὥστε νὰ μὴ καταλαμβάνῃ ὅτι ὁ ἐκεῖ πόλεμος, ἐὰν δὲν τὸν προλάβωμεν, θέλει ἐλθεῖν ἐνταῦθα;"

Δύω σημεῖα ἦσαν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπρόσεξε τώρα ἐξαιρέτως ὁ Φίλιππος, καὶ τὰ ὁποῖα ἔκρινεν ἀναγκαῖα εἰς προαγωγὴν τῶν σκοπῶν του· ὁ Ἑλλήσποντος, ὅστις ἦτο πολλὰ χρήσιμος εἰς τοὺς

*) Ἐκ τοῦ πρώτου Ὀλυνθιακοῦ. §. 9.

Ἀθηναίους διὰ τὴν ἐμπορίαν καὶ διότι ἐλάμβαναν ἐκεῖθεν τὰ χρειωδέστατα· καὶ αἱ Θερμοπύλαι, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ τοὺς φοβερίζῃ διὰ ξηρᾶς. Διότι κατὰ τὴν θαλάσσιον δύναμιν δὲν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ ὁ Φίλιππος μὲ τὰς Ἀθήνας, καὶ τὴν ὑπεροχὴν ταύτην τῶν ἐχθρῶν του ᾐσθάνετο μὲ θλίψιν του μεγάλην.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τούτων τῶν σκοπῶν του ἔκλεξεν ὁ Φίλιππος δολιώτατα μέσα, καὶ τὸν ἐβοήθει καὶ ἡ κατάστασις τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐνῷ ὠφελεῖτο ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα μὲ τὴν συνειθισμένην του ἐπιτηδειότητα. Ἀκόμη ἐμαίνετο ὁ ἱερὸς πόλεμος, καὶ ἐξησθένιζε τοὺς πολεμοῦντας εἰς ἄκρον. Αἱ Θῆβαι ἦσαν χωρὶς δυνάμεις καὶ χωρὶς ἀργύριον, καὶ ἴδαν τὸ κυριώτερον μέρος τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Φωκίδος· ἡ πηγὴ τῶν Δελφικῶν θησαυρῶν ἐνεφράχθη *), καὶ ὁ Φάλαικος, τύραννος τότε καὶ στρατηγὸς τῆς Φωκίδος, ἐπρόσταξε καὶ ἔσκαψαν τὸ ἔδαφος τοῦ ταμιείου διὰ νὰ εὕρουν κεκρυμμένους θησαυρούς. Μ' ὅλα ταῦτα τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος τῶν δύω ἐχθρικῶν πόλεων ἐμπόδιζε πᾶσαν εἰρηνοποίησιν, καὶ ἡ μεσολάβησις ξένης δυνάμεως ἐφαίνετο ἀπαραίτητος.

Οἱ Θηβαῖοι ἔῤῥιψαν τὸ βλέμμα εἰς τὸν Φίλιπ-

*) Ἡ ἐκ ταύτης τῆς διαρπαγῆς τοῦ ναοῦ κυκλοφορήσασα ἀργυρικὴ ποσότης, ἥτις ἐλογαριάζετο μύρια τάλαντα, εἰς τὰ ὁποῖα προσετέθη ἡ πλουσία συῤῥοὴ ἐκ τῶν Θρᾳκικῶν μεταλλείων, πόσον ἦτο μεγάλη ἀποδείχνεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ μέχρι τοῦδε πρὸς τὸν ἄργυρον λόγος τοῦ χρυσοῦ, ὡς ἓν πρὸς δώδεκα ὤν, ἔγεινε τώρα ὡς ἓν πρὸς δέκα. Ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἱστορικοῦ τινός, ἔγειναν τώρα κοινότερα. „Ἀλγῶ ἐκ καρδίας," λέγει ὁ Φιλιππίδης εἰς μίαν κωμῳδίαν (παρ' Ἀθην. Ϛ', σελ. 230), βλέπων χρηστοὺς μὲν καταπονουμένους ἀπὸ τὴν πτωχείαν, κακοὺς δὲ καὶ φαύλους ἐσθίοντας ἐκ χρυσῶν τρυβλίων." Τὸ τελευταῖον δείχνει προσέτι εἰς ποίας κακὰς χεῖρας ἔπεσεν ὁ πλοῦτος πρὸς βλάβην τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

πον, ὅςτις τοὺς ἐδέχθη ἀσμένεστατα καὶ τοὺς ὑπ-
εσχέθη λαμπρότατα, ἐὰν τοῦ ἤνοιγαν τὰς Θερμοπύ-
λας. Ἡ Σπάρτη ἐκατάλαβε τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐ-
τὴν κίνδυνον, διότι διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Θηβῶν
ὁ Φίλιππος ἤθελε δώσειν βοήθειαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν
καὶ Μεσσήνην καὶ εἰς τὸ Ἄργος. Ἐπ' ἀληθείας δὲ
εἶχεν ἤδη συνάψειν ἐκεῖ ὁ Φίλιππος πολυειδεῖς σχέ-
σεις, τὰς ὁποίας ὁ Δημοσθένης, ὅταν περιῆλθε τὴν
Πελοπόννησον πρεσβευτὴς ἀπὸ μέρους τῶν Ἀθηνῶν
ἐπροσπάθησε νὰ τὰς διαλύσῃ, ἀλλ' ὄχι μὲ πολλὴν
εὐτυχίαν. Προσωπικῶς ἐχθρευόμεναι τὴν Σπάρτην
αἱ πόλεις ἐκεῖναι, καὶ περιωρισμέναι εἰς τὰς ἰδέας
των, ἐπειδὴ εἶχαν πρὸ ὀφθαλμῶν μόνην τὴν Πελοπόν-
νησον, δὲν ἠδύναντο μηδ' ἤθελαν νὰ καταλάβωσι τὴν
ἕνωσιν τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν Σπάρτην· καὶ ἐπί-
στευαν περισσότερον τὸν Φίλιππον παρὰ τοὺς Ἀθη-
ναίους *). Ἡ Σπάρτη ἐπρόβαλε νὰ πιάσῃ τὰς
Θερμοπύλας, ἀλλ' ἡ ἀντιζηλία τοῦ Φαλαίκου δὲν
τὸ ἐσυγχώρησεν. Ὁ αὐτὸς ἀπεδίωξε καὶ τοὺς
Ἀθηναίους, οἵτινες ἔκαμαν πρότερον τὸ αὐτὸ πρό-
βλημα.

Πρὸ πάντων ἐστοχάσθη τώρα ὁ Φίλιππος νὰ
ἀπατήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς
ἀδράνειαν· ἡ ἀνάπαυσις τῆς εἰρήνης ἔπρεπε νὰ τοὺς
ἀποκοιμίσῃ. Ὁ ὑποκριτὴς Νεοπτόλεμος, ὅςτις παρ-
ευρέθη εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους
ἑώρτασεν ὁ Φίλιππος διὰ τὴν εἰς τὰ Ὀλύμπια νι-
κηντου, ἐφανέρωσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἠγάπα ὁ
βασιλεὺς τὴν εἰρήνην, καὶ ὁ εὐκίνητος δῆμος,
κουρασμένος ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἐδέχθη τάχιστα
τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Φιλίππου. Ἤρχισε τακτικὴ διά-

*) Ἡ Πελοπόννησος κατεσπαράχθη, λέγει ὁ Δημοσθένης (περὶ στεφ. §. 10.) ἐνῷ οὔτε οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἦσαν ἱκανοὶ νὰ καθυποτάξουν τοὺς Σπαρτιάτας, οὔτε οἱ διὰ τῆς Σπάρτης ἄρχοντες ἦσαν κύριοι τῶν πόλεων.

πραγμάτευσις περὶ εἰρήνης, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστει-
λαν δώδεκα πρέσβεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ
Δημοσθένης, ὁ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀντίπαλός του Αἰ-
σχίνης, καὶ ὁ τούτου φίλος καὶ φανερὸς προδότης
Φιλοκράτης.

Ἡ ἱστορία τῆς πρεσβείας ταύτης εἶναι σκο-
τεινή, ἐπειδὴ ἔγεινεν ὑπόθεσις δημοσίων κατηγοριῶν
μεταξὺ Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου· ἐκεῖνος ἐκατη-
γόρει τοῦτον, ὅτι ἐπώλησεν ἑαυτὸν εἰς τὸν Φίλιπ-
πον, ἢ ὅτι ἐμαγεύθη ἀπὸ τὰ προτερήματα τοῦ Φι-
λίππου, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὡς ῥήτωρ ἄξιος, πολιτι-
κός, καὶ εἰς τὴν ἄλλην του συμπιριφοράν· ὁ Αἰ-
σχίνης (περὶ παραπρ. §. 13.) ἐξ ἐναντίας ἐκατηγόρει
τὸν Δημοσθένην, ὅτι εἰς τὸν πρὸς τὸν Φίλιππον λό-
γον του διηπορήθη, ἐδειλίασε, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ
ὁμιλήσῃ τίποτε. Ἀλλ' ἡ ἐπίπληξις αὕτη τοῦ Αἰσχί-
νου τίποτ' ἄλλο δὲν ἀπέδειξεν, εἰμὴ ὅτι ὁ Δημοσθέ-
νης ἐστερεῖτο τὰ προτερήματα τοῦ πρεσβευτοῦ καὶ
μεσιτευτοῦ, καὶ ὅτι τοῦτο τὸν ἐμπόδισε νὰ ἀντενερ-
γήσῃ εἰς τὴν τῶν ἄλλων προδοσίαν. Ἡ προδοσία
ὅμως τοῦ Αἰσχίνου ἐφάνη, καθὼς λέγει ὁ Δημοσθέ-
νης (περὶ παραπρ. §. 4.), ἔπειτα εἰς τὴν δευτέραν
πρεσβείαν, ἥτις ἐστάλθη εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην
ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ λάβουν τοὺς ὅρκους τῆς
εἰρήνης ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀφοῦ αὐτοὶ ἔδωκαν τοὺς
ἰδικούς των εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς πρέσβεις.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Φίλιππος ἀκολουθῶν τοὺς εἰς
τὸν Ἑλλήσποντον σκοπούς του ἐκίνησε πόλεμον κα-
τὰ τοῦ Κερσοβλέπτου βασιλέως τῆς Θρᾴκης καὶ
συμμάχου τῶν Ἀθηναίων, ἐνῷ ἔμελλε νὰ περι-
κλεισθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης.
Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχεν ἀκόμη ὁρκισθῆν τὴν εἰρήνην,
καὶ ὁ Αἰσχίνης ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ
ἐμποδίσῃ τὰς προόδους του, διέτριβεν εἰς τὴν Πέλ-
λαν, μητρόπολιν τῆς Μακεδονίας, ἕως οὗ ὁ Φί-

λιππος νικήσας τὸν Κερσοβλέπτην ὑπέστρεψεν ὀπίσω *). Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπήλαυσε πάλιν ὁ Φίλιππος νέαν αὔξησιν καὶ ὠφέλειαν. Ἐπλησίασε πολλὰ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐκράτησε τὴν Ἀμφίπολιν, καὶ ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων· ἀλλὰ τὸ μέγιστον ὄφελός του ἦτο, ὅτι ἠδυνήθη νὰ ἐκκλείσῃ τοὺς Φωκεῖς ἀπὸ τὴν εἰρήνην. Κἀνὲν λοιπὸν χρέος δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ τοὺς πολεμήσῃ, καὶ μόνον ἐζήτει νὰ ἀπατήσῃ τοὺς Ἀθηναίους περὶ τῆς ἑτοιμασίας του καὶ τῶν ἀληθινῶν σκοπῶν του. Τὸ ἐπέτυχεν ἐξαίρετα, καὶ ὁ Αἰσχίνης τὸν ἐβοήθησε κατ᾽ ἐξοχὴν εἰς τοῦτο.

Ὁ Φίλιππος, καθὼς διηγεῖται ὁ Δημοσθένης (περὶ παραπρ. §. 63.), ἐκατάπεισε τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις μὲ ἀργύριον νὰ βραδύνωσι τὴν ἐπιστροφήν των ἕως οὗ νὰ τελειώσῃ τὴν ἑτοιμασίαν του, καὶ τοὺς παρέλαβε συνοδοιπόρους ἑαυτοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων του εἰς Θετταλίαν, ὅπου πλησίον τῶν Φερῶν εἰς ἓν πανδοχεῖον τοὺς ἔδωκε τοὺς ὅρκους τῆς εἰρήνης. Ἐπέρασε μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τὰς Θερμοπύλας πρὶν τὸ μάθωσιν ἀκριβῶς οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐμποδίσθησαν οὗτοι νὰ στείλωσι τὸν στόλον των νὰ τοῦ ἀντισταθῇ· καὶ διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἐντελέστατα ἀπὸ τοῦ νὰ βοηθήσουν τὴν Φωκίδα, διέσπειρε λόγους διὰ τῶν Φιλιππιστῶν καὶ προδοτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους πρῶτον ἀριθμεῖ ὁ Δημοσθένης τὸν Αἰσχίνην, ὅτι δὲν θέλει πειράξειν τίποτε τοὺς Φωκεῖς, ὅτι θέλει ταπεινώσειν τοὺς Θηβαίους, καὶ ὅτι ἀντὶ τῆς Ἀμφιπόλεως θέλει δώσειν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν Εὔβοιαν, ὅπου ἕως τώρα εἶχε τοὺς ἐπιβουλεύσειν κατὰ διαφόρους τρόπους.

*) Κατὰ ταύτης τῆς κατηγορίας ἀπολογεῖται ὁ Αἰσχίνης (περὶ παραπρεσ. §. 34.), ὅτι ὁ Φίλιππος διὰ τῆς ταχύτητός του ἐματαίωσε πᾶσαν φροντίδα, καὶ ὅτι ὁ Κερσοβλέπτης εἶχε χάσειν τὸ βασίλειόν του πρὸ ἑνὸς μηνός, ὅταν ἀνεχώρει ἐξ Ἀθηνῶν ἡ πρεσβεία.

Τοιοῦτοι λόγοι ἐκολάκευαν καθ᾽ ὑπερβολὴν τοὺς περισσοτέρους, καὶ δὲν ἤκουαν τοὺς συμβουλεύοντας (καθὼς ὁ Δημοσθένης) *) ὅτι ἦτο μωρία νὰ δελεάζωνται ἀπὸ τοιαύτας ἐλπίδας.

Ἀλλὰ φεῦ! ἐξυπνίσθησαν γρήγορα ἀπὸ τὸν ὄνειρόν των, ὅταν ἠχολόγησεν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Φίλιππος διέβη τὰς Θερμοπύλας (346). Ἔδωκεν εἰς τὸν Φάλαικον καὶ εἰς τοὺς μισθοφόρους του τὴν ἄδειαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐλευθέρως εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ οἱ Φωκεῖς στερηθέντες τὰ στρατεύματα καὶ ἐγκαταλειμμένοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, παρέδωκαν εἰς τὸν Φίλιππον ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν των, ὥστε χωρὶς δύσκολον ἀντίστασιν ἐκυρίευσε τὴν ἀξιόλογον Φωκίδα. Ἐπιστολὴ τοῦ Φιλίππου ἀνήγγειλε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πρᾶγμα. „Νὰ ἐξεύρετε, λέγει ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι διέβημεν τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐνικήσαμαν τοὺς Φωκεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἀκούω ὅτι ὁπλίζεσθε νὰ ἔλθητε εἰς βοήθειάν των, σᾶς τὸ γράφω διὰ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸν κόπον. Δὲν εἶναι ὅμως ἐπαινετὸν, ὅτι, ἐνῷ ἔχετε εἰρήνην μαζή μου, ὁπλίζεσθε κατ᾽ ἐμοῦ, καὶ μάλιστα ἐνῷ οἱ Φωκεῖς δὲν περιέχονται εἰς τὴν εἰρήνην. Ἀλλ᾽ ἐὰν δὲν μείνητε πιστοὶ εἰς τοὺς ὅρκους, σεῖς θέλετε εἶσθαι ἀρχηγοὶ τῆς ἀδικίας.“ (Ἴδε Δημοσθ. περὶ στεφ. §. 21.).

Τοιοῦτος ἦτο ὁ τόνος τοῦ νικητοῦ, ὅς τις ἐν ταὐτῷ ἐφανέρονεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἔκαμεν ὅλα ταῦτα παρὰ θέλησιν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὡς ἔργον τῆς ἐλευθεριότητός του ἐφάνη ἡ μεταχείρισις τῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἐνίκησεν ὁ Φίλιππος

*) Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν λέγει ὁ Δημοσθένης (περὶ παραπρ. §. 18.) ὅτι ἀναστὰς ὁ ἀρχιπροδότης Φιλοκράτης εἶπε: „Δὲν εἶναι θαῦμα, ἂν ἐγὼ καὶ ὁ Δημοσθένης ἔχομεν διαφόρους γνώμας· διότι ἐγὼ μὲν πίνω οἶνον, αὐτὸς δὲ ὕδωρ.“ Ὁ ὑδροπότης ἐσήμαινεν ἄνθρωπον ἄνουν καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀνεπίδεκτον· ὁ δῆμος ἐγέλασεν.

πρὸς τὸ φαινόμενον ὄφελος τῶν Θετταλῶν καὶ τῶν Θηβαίων. Διότι ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς δευτέρους, ἀλλὰ καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰς ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς κατεχομένας πόλεις των Ὀρχομενὸν, Κορώνειαν κτλ. οὐδ' ἐζήτησε τὴν ἀνάστασιν τῶν Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν, καθὼς εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' εἰς εὐγνωμοσύνην ἐγίνοντο τώρα αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, ὅπου ἴσχυαν τὸ πλεῖστον Θηβαῖοι καὶ Θεσσαλοὶ, καθ' ὅλα ὡς ἤθελεν καὶ ἐπεθύμει ὁ Φίλιππος.

Οἱ διαφυγόντες Φωκεῖς, καὶ οἱ συμμεθέξαντες ἀπὸ τὴν ἱεροσυλίαν ὑπέπεσαν εἰς κατάραν· οἱ λοιποὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα ἐτσακίσθησαν καὶ ἔπειτα ἐκαύθησαν· δὲν εἶχαν ἄδειαν νὰ τρέφουν ἵππους, ἠναγκάσθησαν, ἀφοῦ ἐκρήμνισαν τὰς πόλεις των, νὰ κατοικῶσιν εἰς ἀγροὺς, οἵτινες νὰ ἀπέχουν ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον τοὐλάχιστον ἓν στάδιον *)· καὶ ἡ χώρα των ἐκηρύχθη κτῆμα τοῦ θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ πληρώνωσιν ἐτησίως ἑξήκοντα τάλαντα, καὶ οὕτω νὰ λαμβάνωσι τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ τὴν γεωργῶσιν· ἔχασαν τὸ δίκαιον καὶ τὴν ψῆφον εἰς τὴν Ἀμφικτυονίαν, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἔγεινεν Ἀμφικτύων ὁ Φίλιππος, ὅστις μαζὴ μὲ τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Θετταλοὺς ἔλαβε τὴν προεδρίαν εἰς τὰ Πύθια. Μετὰ τῆς ὠφελείας ταύτης ἀπέκτησεν ὁ Φίλιππος καὶ τὸ ὄνομα, ὅτι ἔδωκε τέλος εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον, καὶ διὰ τῆς κυριεύσεως τῶν Θερμοπυλῶν ἐπλησίασεν ἱκανῶς εἰς τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ Ἀθῆναι τὸ ᾐσθάνθησαν μὲν πολλὰ καλὰ, πολλὰ δὲ βραδέως. Περίλυποι καὶ κατηφεῖς διὰ τὴν δυστυχίαν τῶν συμμάχων των Φωκέων, δὲν ἔστειλαν τοὺς συνήθεις πρέσβεις εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, καὶ πλήρεις ἀγανακτήσεως καὶ φόβου δὲν ἔδιδαν τὰς ψήφους των εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ μάλιστα εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε τοῦ Φιλίππου δίκαια. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, ὅστις πάντοτε ἐπαρατήρει τὰς ἀληθινὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων μὲ φρόνησιν καὶ σύνεσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσπάθησεν, ἂν καὶ εἰς μάτην, νὰ ἐξαλείψῃ τὸ κατὰ τῶν Θηβαίων ῥιζωμένον μῖσος, ἐκβῆκε τώρα νὰ συντηρήσῃ τὴν εἰρήνην, καὶ ἐσυμβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἀρχίσουν διὰ τὴν εἰς Δελφοὺς σκιὰν — καθὼς ὠνόμασε (περὶ εἰρήν. ἐν τῷ τέλει) τὴν εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον μετοχὴν τοῦ Φιλίππου — πόλεμον, ὅστις ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ πολλῶν πόλεων συμμαχίαν ἐναντίον των, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποφύγωσιν ἐπιμελέστατα. „Ὅ,τι σᾶς συμβουλεύω νὰ ἀποφύγητε, ὡμίλησεν ὁ Δημοσθένης (περὶ εἰρήν. §. 8 — 10.), εἶναι τοῦτο, νὰ μὴ ἀρχίσητε πόλεμον, ὅστις προξενεῖ κοινὰ ἐγκλήματα καὶ κοινὴν πρόφασιν. Διότι, ἐὰν οἱ Ἀργεῖοι, Μεσσήνιοι, Μεγαλοπολῖται, καὶ ἄλλαι ὁμόφρονές των Πελοποννησιακαὶ πόλεις μᾶς ἐχθρεύωνται διὰ τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους φιλίαν μας· ἐὰν οἱ Θηβαῖοι αἰσθανθοῦν περισσευμένον τὸ παλαιὸν πρὸς ἡμᾶς μῖσος των, διότι προστατεύομεν τοὺς ἐξορίστους των· οἱ Θεσσαλοὶ, διότι ὑπερασπιζόμεθα τοὺς ὑπ' αὐτῶν διωγμένους Φωκεῖς· καὶ ὁ Φίλιππος τελευταῖον, διότι τὸν ἐμποδίζομεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἀμφικτυονίας· φοβοῦμαι μήπως ὅλοι οὗτοι, καθεὶς διὰ τοὺς ἰδίους του λόγους, παροξυνθῶσιν ἐναντίον μας, καὶ λαμβάνοντες ἀφορμὴν τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἀμφικτυόνων κινήσωσι κοινὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον, καὶ τότε, καθεὶς ἐναντίον τοῦ συμφέροντός του, ὁρμήσωσιν ἐναντίον μας, καθὼς τώρα κατὰ τῶν Φωκέων. Ν' ἀφήσωμεν λοιπὸν διὰ τὸν φόβον τοῦτον, ὅσα δυνάμεθα νὰ κάμωμεν; οὐδαμῶς. Πο-

*) 45 στάδια ἰσοδυναμοῦν μὲ ἓν γεωγραφικὸν τῆς Γερμανίας μίλιον.

λὺ μᾶλλον θέλομεν δείξειν, ὅτι ἀποφεύγομεν τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ ἀντιπράξωμεν εἰς τὴν τιμὴν καὶ ἀξίαν μας, καὶ καθεὶς θέλει γνωρίσειν, ὅτι ἡμεῖς κρίνομεν φρονίμως καὶ ὁμιλοῦμεν δικαίως.“ Οὕτως ὡμίλησεν ὁ Δημοσθένης, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέδωκαν εἰς τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐδιατήρησαν τὴν εἰρήνην *).

60. Ὁ Φίλιππος προάγει τοὺς ὑπὲρ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνας του.

(346 — 339 πρ. Χρ.)

Ἀλλ' ἔμελλαν οἱ Ἕλληνες νὰ γνωρίσωσι πάραυτα, ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη εἰς τὸν Φίλιππον ἦτο καθαρὰ ὅπλων ἀνακωχὴ, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπρόσμενε καλητέρας ἀφορμὰς διὰ νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον του, ἤγουν νὰ καθυποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς φέρωσιν οὔτε εἰς στερεὰν καὶ μίαν θέλησιν, οὔτε εἰς μεγαλητέρας φροντίδας. „Αἱ πόλεις — λέγει ὁ Δημοσθένης (περὶ στεφ. §. 24.), ὅστις ἐπροσπάθει μὲ ἀνδρίαν καὶ σύνεσιν νὰ ἀντιπαλαίσῃ τὴν εἱμαρμένην — ἐνόσουν, τὸ μὲν ὅτι οἱ προεστῶτες καὶ σύμβουλοι των ἠγοράζοντο ἀπὸ τὸν Φίλιππον· τὸ δὲ ὅτι οἱ ἰδιῶται καὶ ὁ λαὸς ἀφ' ἑνὸς μέρους δὲν προέβλεπαν τὸ μέλλον, ἀπ' ἄλλου δὲ ἐδελεάζοντο ἀπὸ τὰς προσωρινὰς ἡδυπαθείας. Καὶ ἐστοχάζοντο ὅλοι ὅτι καθεὶς θέλει μείνειν ἀπείρακτος ἀπὸ τὴν δυστυχίαν. Καθεὶς ἔβλεπε τὸν ὄλεθρον τοῦ ἄλλου ὡς ὄφελος ἰδικόν του, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ εἶναι καθεὶς πληροφορημένος, ὅτι ὁ Φίλιππος ὡς περιοδικὸς πυρετὸς, ἢ ἐπιδήμιος λοιμὸς θέλει

*) Μετὰ ταύτην τὴν εἰρήνην ἔγραψεν ὁ Ἰσοκράτης τὸν πρὸς τὸν Φίλιππον λόγον, ὅπου τὸν συμβουλεύει ἡγεμὼν γενόμενος τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐγχειρήσῃ τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον.

εὑρεῖν καὶ αὐτοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐφαίνετο τώ-
ρα ἀπομακρυσμένος. Καὶ τοῦτο ἦτο ὁ κολοφὼν τῆς
χαυνότητος, ὅτι καθεὶς ὄχι μόνον τὴν κοινὴν ὕβριν
ὅλης τῆς Ἑλλαδος δὲν ἐκδικεῖτο, ἀλλὰ σιωπῶν ὑπέφε-
ρε καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ γινόμενον ἄδικον, ἐνῷ ἄλλοτε
ἐγίνετο πηγὴ πολέμων, ἐὰν ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆ-
ναι, αἱ Θῆβαι ἐπαρέβαινε τοὺς νόμους τῆς δικαι-
οσύνης καθ' ὁποιασδήποτε πόλεως.“

„Τοιουτοτρόπως ἔχασαν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις
ἐξ ἀκαίρου φιλησυχίας καὶ ῥαστώνης τὴν ἐλευθε-
ρίαν των ἐναντίον βασιλέως, ὅς τις, ἐὰν καὶ ἐγεννή-
θη εἰς τὴν ἄσημον καὶ ἄγνωστον Πέλλαν, ἔγεινεν
ἱκανῶς μεγαλοκάρδιος διὰ νὰ ἀγωνίζεται περὶ τῆς
κυριαρχίας τῶν Ἑλλήνων. Ὅς τις, διὰ νὰ ἐξου-
σιάζῃ καὶ νὰ προστάζῃ, ἐξωρύττετο ἀπὸ βέλος τὸν
ὀφθαλμὸν *), ἐπληγόνετο εἰς τὸ στῆθος, ἐθραύετο
τὴν χεῖρα καὶ τὸ σκέλος, καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ χαρίσῃ
πᾶν τοῦ σώματός του μέλος, τὸ ὁποῖον ἐζήτει ἡ τύχη,
διὰ νὰ ζῇ μὲ τὰ ἐπίλοιπα ἐνδόξως καὶ εὐκλεῶς“
(περὶ στεφάν. §. 32.). Ἀλλὰ καὶ τώρα, ὁπότε ὁ Φίλιππος
καταλαβὼν τὰς Θερμοπύλας ἦτο πλησιέστερος εἰς
τὸν σκοπόν του, καὶ ἐξουσίαζε τὰς λεωφόρους, αἱ
ὁποῖαι ἔφερναν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὴν
Ἀττικὴν, δὲν ἀπηλπίζετο ὁ Δημοσθένης. „Ἐν ὅσῳ,
εἶπεν, πλοῖον τι, κἂν μικρὸν κἂν μέγα, εἶναι ἐπὶ
τῶν ὑδάτων, χρέος εἶναι τοῦ κυβερνήτου καὶ ὅλων
τῶν ναυτῶν καὶ πλωτήρων νὰ ἀγρυπνῶσι καὶ νὰ
φροντίζωσι διὰ νὰ μὴ τὸ ἀνατρέψῃ τις οὔτε θέλων
οὔτε ἐξ ἀγνοίας· ἀφοῦ ὅμως τὸ καταπίουν τὰ κύ-
ματα, εἶναι μάταιοι ὅλοι οἱ ἀγῶνες.“ Μὲ τὸν αὐξά-
νοντα κίνδυνον ἐφαίνετο ὅτι συνανυφόνετο ἡ καρδία
τοῦ μεγάλου ῥήτορος, καὶ μαζὴ μ' αὐτὴν ηὔξανε καὶ
ἡ εὐγλωττία του **).

*) Τοῦ ἐξεκόπη πολιορκοῦντος τὴν Μεθώνην. Διόδ. ΙΣ'. 34.
**) Αὐτὸς ὁ Φίλιππος διαβάσας ἕνα ἐκ τῶν κατ' αὐτοῦ λόγον

Πληροφορημένος ὅτι ἡ ἕνωσις τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ἡ μόνη σωτηρία ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἐσυμβούλευεν ἐξαιρέτως τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἐῤῥιζόνοντο βαθύτεραι αἱ τοῦ Φιλίππου σχέσεις μὲ τὸ Ἄργος, Μεσσήνην, Ἦλιν καὶ Ἀρκαδίαν. Ὁ Φίλιππος ὑπεστήριζε τὰς πόλεις ταύτας μὲ ἀργύριον, καὶ μὲ τόλμην μεγάλην ἐπρόσταξε τὴν Σπάρτην νὰ δώσῃ ὀπίσω ὅτα εἶχε λάβειν ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους. Ὁ Δημοσθένης ἐπαρίστανεν εἰς ὅλους τοὺς φιλιππίζοντας τὸ παράδειγμα τῆς Ὀλύνθου, καὶ ἐφώναζε πρὸς αὐτούς. „Τώρα βλέπετε μόνον τὸν χαρίζοντα καὶ μεγάλα ὑποσχόμενον βασιλέα· ἀλλ' ἐὰν εἶσθε φρόνιμοι, παρακαλεῖτε τοὺς θεοὺς νὰ μὴ ἴδῆτε ποτὲ τὸν δελεάζοντα καὶ ἀπατῶντα.“ Εὕρηκαν πρὸς ὀλίγον ὑποδοχὴν οἱ λόγοι του, ἀλλὰ παραυτα ἤρχισεν ἡ Πελοπόννησος πάλιν νὰ στρέφῃ εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εὔνοιαν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ χαρίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ ῥήτορος ἐστηρίχθησαν εἰς μόνον τῶν Ἀθηνῶν τὰς δυνάμεις. „Ἐὰν ὅλοι εἶναι πρόθυμοι εἰς τὴν δουλείαν, αἱ Ἀθῆναι τοὐλάχιστον πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.“

Μὲ νέους τρόπους καὶ μὲ νέαν δύναμιν ἐπανελάμβανεν ὁ Δημοσθένης τοὺς ἀρχητέρους λόγους, καὶ ἐὰν οἱ βυθισμένοι εἰς τὴν χαυνότητα, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ καλύψωσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Φιλίππου ἐζήτουν νέας ἀπολογίας, ἐξέσχιζεν ἀπ' αὐτοὺς πᾶσαν πρόφασιν. Οὕτως ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἔλεγαν εἰς τὸ κοινὸν, ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν εἶναι ἀκόμη τόσον δυνατὸς ὅσον ἔγειναν οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ἐκυρίευαν ἀρχήτερα καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν

τοῦ Δημοσθένους λέγεται ὅτι εἶπε: „Μὰ τοὺς θεοὺς, καὶ ἐγὼ ἂν τὸν ἤκουα ἐκφωνούμενον, ἤθελα ἀποφασίσειν τὸν κατ' ἐμαυτοῦ πόλεμον.“ Ἐξαιρέτως εἶναι ὁ τρίτος γραμμένος μὲ ὁρμητικὴν φωνίαν.

θάλασσαν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο αἱ Ἀθῆναι δὲν ὑπε-
τάχθησαν εἰς αὐτούς. Εἰς τούτους ἔδειξε πόσον
πολὺ μετεβλήθη τώρα ἡ ἁπλότης τῶν παλαιῶν
ἐκείνων χρόνων. „Τώρα δὲν διακρίνονται τὰ πράγ-
ματα διὰ πολέμων καὶ μαχῶν· οἱ προδόται τὰ
φθείρουσιν ὅλα. Οὐδὲ κινεῖται τώρα ὁ Φίλιππος,
ὡς οἱ παλαιοὶ, μὲ φάλαγγας ὁπλιτῶν· ἀλλὰ μὲ
στρατὸν, ὅς τις σύγκειται ἀπὸ ψιλοὺς πεζοὺς καὶ
ἱππεῖς, τρέχει ἀφ' ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον, ἐφορμᾷ
εἰς τὰς πόλεις ὅπου κατοικεῖ ἡ διχόνοια, καὶ πολε-
μεῖ χωρὶς νὰ τὸν μέλῃ ἂν εἶναι χειμὼν ἢ θέρος.“
(Φιλιππ. Γ', §. 17.)

Ἔδειχνε πανταχόθεν τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ ἐχ-
θροῦ, καὶ ἐπιμόνως τοὺς ἐκίνει εἰς ἀγῶνας καὶ εἰς
ὑπεράσπισιν, ὅσον ἦτο ἀκόμη καιρὸς, καὶ εἰς τὸ νὰ
κτυπήσουν τὸν Φίλιππον εἰς τὴν ἐπικράτειάν του.
Τοὺς ἐπαρακίνει νὰ μὴ προσμείνωσιν ἕως οὗ νὰ ὁμο-
λογήσῃ ἐκεῖνος ὅτι πολεμεῖ· τοῦτο τὸ ἀρνεῖται πάν-
τοτε· ἀλλὰ νὰ συλλογισθῶσιν ὅτι τὴν νεωστὶ γενο-
μένην εἰρήνην ἐπαρέβη παραυτα, ὅταν ἠφάνισε τοὺς
Φωκεῖς, καὶ ὅτι θέλει τὴν παραβαίνειν πάντοτε, μ'
ὅλον ὅτι προφασίζεται ὅτι τὴν φυλάττει. Ἀλλ' ἦτο
ἀδύνατον εἰς τὸν ῥήτορα νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς Ἀθη-
ναίους σταθερὰν θέλησιν καὶ ἐπιμονήν· μόνον ὅταν
ὁ Φίλιππος ἔκαμε βήματα, τὰ ὁποῖα ἐφοβέριζαν
πολλὰ ἐγγὺς τὰς Ἀθήνας, τότε ἠδυνήθη νὰ τοὺς
φέρῃ εἰς πολεμικὸν ἐνθουσιασμόν. Συνέβη δὲ τοῦ-
το, ὅταν ὁ Φίλιππος ἤθελε νὰ στερεωθῇ εἰς τὰ
Μέγαρα. Προσσυμφώνησεν ἐκεῖ μὲ τοὺς ὀπαδούς
του νὰ τὸν προσκαλέσουν εἰς βοήθειάν των κατὰ
τὰς παρούσας ταραχώδεις περιστάσεις, καὶ νὰ τοῦ
δώσουν ἀφορμὴν νὰ στείλῃ ἐκεῖ φρουράν. Ἐτρόμα-
ξαν ἀκούσαντες τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἐκεῖ
σπουδαιότατα τὸν Φωκίωνα, ὅς τις μὲ βοήθειαν τῆς
ἐναντίας μερίδος ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου.

Μὲ τὴν αὐτὴν εὐτυχίαν ἀνέφλεξαν οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ ἀντισταθῶσιν ἐπάνω εἰς τὴν Εὔβοιαν. Οἱ Φιλιππισταὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προστατευόμενοι τύραννοι, ἠγωνίζοντο ἐκεῖ κατὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδίωξαν ἐκεῖθεν τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν, καὶ τοὺς δι' αὐτῆς βασταζομένους τυράννους, καὶ ἐφιλιώθησαν μὲ τὴν νῆσον πάλιν διὰ συμμαχίας.

Ἀλλὰ πολὺ ἐπικινδυνότερα καὶ φοβεριστικώτερα εἰς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων ἦσαν τὰ τοῦ Φιλίππου δοκίμια τοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριότητά του καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ γείνουν μαζή του κοινοὶ φύλακες τῆς τότε ἀπὸ τοὺς λῃστὰς συχνάκις ἐνοχλουμένης θαλάσσης. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐσυμβουλεύθησαν ἀπὸ τοὺς ῥήτοράς των νὰ μὴ τὸ στέρξωσιν, ἐπειδὴ ἤθελε δοθῆν τοῦ Φιλίππου ἁρμοδιώτατος καιρὸς μὲ τὴν πρόφασιν ἐκείνην νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς νήσους, νὰ ἀπατήσῃ τοὺς κατοίκους των, νὰ τοὺς ἀποστατίσῃ, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ ὅλας ἐκείνας τὰς τέχνας, μὲ τὰς ὁποίας ἐδιαίρεσε καὶ ὑπεζύγωσε τοὺς τῆς ξηρᾶς Ἕλληνας. Καὶ αἱ παραινέσεις αὗται ἦσαν τόσον ἀναγκαιότεραι, ὅσον πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἐπίστευαν καὶ ἐβεβαίοναν, ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν ἐπεθύμει τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἀγῶνές του ἀπέβλεπαν εἰς μόνον τὸ νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ νικήσῃ τὴν Περσίαν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπεδίωξεν ὁ Φίλιππος τοὺς τυράννους ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Θετταλίας, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν εἰσήγαγε πολιτείας ὑπηκόους εἰς τὸ θέλημά του, καὶ οὕτως ὑπέταξεν ἐντελῶς τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν. Σημαντικώτερος διὰ τὰς Ἀθήνας ἦτο ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔκαμνεν εἰς τὴν Θρᾴκην. Ἀπέβλεπε δὲ

ἐκεῖ μάλιστα τὴν Θρᾳκικὴν χερσόννησον, ἥτις ἦτο ἀξιολογωτάτη διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Δημοσθένης ἀπέδειχνεν, ὅτι ὁ Φίλιππος κατ' οὐδένα λόγον δὲν ἀγωνίζεται διὰ τὴν δυστυχῆ Θρᾴκην, ὅτι δὲν ὑποφέρει τὰς κακοπαθείας τοιούτων ἐκστρατειῶν δι' ἀπόκτησιν τῆς χώρας ἐκείνης, ἀλλ' ὁ σκοπός του εἶναι νὰ ὑποζυγώσῃ τὰς Ἀθήνας.

Πάραυτα ἐκατήντησαν εἰς ἐχθρικὰς τριβὰς κατ' ἐκείνην τὴν χώραν. Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ τηρήσωσι τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν δύναμίν των εἰς τὴν Χεῤῥόννησον, εἶχαν στείλειν ἐκεῖ ὡς ἀποίκους ἱκανοὺς ὡπλισμένους πολίτας των. Διοπείθης *) ὁ ἀρχηγός των εἶχεν ἐν ταυτῷ μυστικὴν προσταγὴν νὰ παρατηρῇ τὰ βήματα τοῦ Φιλίππου, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἔπεσεν εἰς λογομαχίαν μὲ τοὺς τῆς πόλεως Καρδίας κατοίκους, οἵτινες δὲν ἤθελαν νὰ γνωρίσωσι τὰ εἰς τὴν ἐπικράτειάν των δίκαια τῶν Ἀθηναίων, ἔκραξαν οὗτοι εἰς βοήθειάν των τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος λαβὼν ταύτην τὴν ἀφορμὴν ἐνεκάλεσε τὸν Διοπείθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς παραβάτην τῆς εἰρήνης, καὶ ἤλπιζεν ἐν ταυτῷ ὅτι θέλουν τὸν βοηθήσειν εἰς τοῦτο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες εἴτε φοβούμενοι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, εἴτε ἐλπίζοντες νὰ ἴδωσι τὸν Φίλιππον γρήγορα ἐλευθερωτὴν **) τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας,

*) Καθὼς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (Φωκ. §. 7.), ὁ Διοπείθης οὗτος μετὰ τοῦ Μενεσθέως, Λεωσθένους καὶ Χάρητος ἐστρατήγουν, ἐνῷ ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ ἄλλοι ῥήτορες ἐδημηγόρουν εἰς τὰς ἐκκλησίας. Κατὰ τούτου ἀντεῖπε, λέγει ὁ Πούταρχος, ὁ Φωκίων, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑνότητα, ὡς ἦτο ἐπὶ Περικλέους καὶ Θεμιστοκλέους. — Ὁ Φωκίων εἶχε δίκαιον, ἀλλὰ τίς ἦτο τότε, ὅς τις ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ τὴν πόλιν καὶ τὸν στρατὸν μὲ ἴσην ἀρετὴν, καθὼς οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῶν ἐνδόξων ἐκείνων χρόνων;

**) Ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ὅς τις εἶχεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Περσίας. Κατ' αὐτοῦ ἀποβλέπει ὅ,τι λέγει ὁ Δημοσθέ-

ἐπροσπάθουν μὲ ζῆλον νὰ διατηρήσωσι τὴν εἰρήνην. Οὗτοι μαζὴ μὲ τοὺς πρέσβεις τοῦ Φιλίππου ἐκβῆκαν κατήγοροι τοῦ Διοπείθους, ἐπειδὴ οὗτος διὰ νὰ κρατῇ καθὼς πρέπει τὰ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἀμελούμενα στρατεύματά του εἶχε προσέτι φορολογήσειν βιαίως Ἑλληνικὰς τινὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλ᾽ ὁ Δημοσθένης ἠναντιώθη εἰς τοὺς κατηγόρους τούτους μὲ ζῆλον διακέστατον ἀποδείξας ὅτι πρέπει μᾶλλον νὰ κραταιόνωσι παρὰ νὰ ἀσθενίζωσι τὴν δύναμιν τῆς Χεῤῥοννήσου διὰ νὰ στέκῃ ὡπλισμένη πλησίον τοῦ Φιλίππου, τοῦ ὁποίου ἡ μεγίστη δύναμις ἐνυπάρχει εἰς τοῦτο, ὅτι ἔχει πάντοτε ἕτοιμα καὶ ὀλόγυρά του ἱστάμενα στρατεύματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐφορμᾷ ἔξαφνα εἰς τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα βάλλει εἰς τὸν νοῦν του. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐκστρατεύουν τότε ὅταν εἶναι ἡ πληγὴ γενομένη, ἔρχονται πάντοτε κατόπιν τοῦ καιροῦ, καὶ δὲν κάμνουν τίποτ᾽ ἄλλο εἰ μὴ δείχνουν εἰς τὸν βασιλέα τὴν κακήν των θέλησιν. Δὲν μένει πλέον ἐκλογὴ πολέμου ἢ εἰρήνης, ἀλλ᾽ ἐὰν θέλουν νὰ μὴ χάσουν τὸ ὅλον, πρέπει νὰ μὴ φοβηθοῦν τὸν πόλεμον.

Ἡ γνώμη αὕτη ἐφάνη ὅτι τοὺς ἐκατάπεισεν ἱκανῶς. Οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον ἀνέλαβαν δύω ἐκ τῶν ἀποδεδιωγμένων ὑπὸ Φιλίππου Θρακικῶν βασιλέων, τὸν Τήρην καὶ τὸν Κερσοβλέπτην, οἵτινες ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐφάνησαν οἱ εἰς τὴν Σηλυβρίαν σκοποὶ τοῦ Φιλίππου, ἔστειλαν εἴκοσι πλοῖα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, κατὰ μὲν τὸ φαινόμειον διὰ νὰ φέρωσι σιτάριον ἀπὸ τὴν Μαύρην θάλασσαν εἰς τὴν Λῆμνον, κατὰ δὲ τοῦ Φιλίππου τὴν ἐξήγησιν διὰ νὰ παρατηροῦν αὐτόν· διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε καὶ ἐπίασαν τὰ πλοῖα ἐκεῖνα. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ προφανῶς ἦτο προσφυέστερον εἰς τοὺς σκοπούς του νὰ μὴ περιπλεχθῇ ἀκόμη εἰς φανερὸν πόλεμον μὲ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ νὰ ὑποτρέφῃ τὴν μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης σάλευσιν, τὸ ὁποῖον εἰς αὐτὸν μὲν ἔφερνεν ὄφελος, εἰς δὲ τοὺς Ἀθηναίοης βλάβην· διὰ τοῦτο ἔδωκεν ὀπίσω τὰ πλοῖα ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπαραπονήθησαν διὰ ταῦτα. Τοὺς ἔγραφεν ὅμως ὅτι εἶναι βέβαιος ὅτι ὁ δῆμος δὲν ἐξεύρει τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐχθρικοὺς σκοποὺς τῶν πλοίων ἐκείνων, ἀλλ᾽ εἶναι μόνον ἔργον φατρίας τινὸς. ἥτις ἀπὸ ἰδιωφελεῖς σκοπούς της ἐπιθυμεῖ τὸν πόλεμον *)· καὶ ὅτι αὐτὸς θέλει, ἐὰν προσέχωσιν εἰς τὸ νὰ μὴ κυβερνῶνται μὲ κακὰς ἀρχὰς τῶν προεστώτων των, καὶ τοὺς ἐμποδίζωσιν ἀπὸ ταύτας, νὰ φυλάξῃ μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις τὴν εἰρήνην.

Ἀλλ᾽ ἡ κατάστασις αὕτη — κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (Φιλιπ. Γ΄, §. 6.), ὁ Φίλιππος ὡπλισμένος πάντοτε καὶ ἡτοιμασμένος ἐβάσταζε τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης ἐνῷ πραγματικῶς ἐπολέμει — ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐνόσῳ ἐκαλύπτετο ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ὅταν ὁ πόλεμος ἐπρόσβαλε μὲ δύναμιν μεγάλην τὴν Πέρινθον, ἀξιόλογον ἐμπορεῖον εἰς τὰ παράλια τῆς Προποντίδος. Τὴν ἐπίμονον καὶ ἀνδρείαν ἀντίστασιν τῶν πολιορκουμένων ἤλπιζε νὰ ὑπερνικήσῃ μὲ τὸ μέγα στράτευμά του καὶ μὲ τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς του. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐγέμισε τὰς γειτονικὰς πόλεις μὲ λύπην καὶ φόβον. Τὸ ἀξιόλογον Βυζάντιον ἐφοβεῖτο ἕως τώρα περὶ τῆς ἐλευθερίας του μόνον τὰς Ἀθήνας,

νης (περὶ τῶν ἐν Χεῤῥον. §. 13). „ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες φροντίζουν πολὺ περὶ τῆς τύχης τῶν Ἀσιανῶν Ἑλλήνων, καὶ ἔχουν διακαέστερον ζῆλον διὰ τοὺς ξένους παρὰ διὰ τὴν πατρίδα.“

*) Ἐὰν δὲν ἐντρεπόμην, λέγει ὁ Φίλιππος εἰς τὴν ἐπιστολήν του πολλὰ δολίως, νὰ ἀγοράσω τὴν εὔνοιάν σας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ἠδυνάμην εὐκόλως νὰ τοὺς ἀναδείξω ἐγκωμιαστάς μου μὲ ὀλίγα δῶρα. Ἴδε Δημοσθ. πρὸς τὴν Φιλίπ. ἐπιστολ. §. 19.

καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ ἀπ' αὐτὰς κάμμίαν συμφωνίαν, ἥτις ἀρχήτερα τοὺς ἐπροβάλθη κατὰ τῶν σκοπῶν τοῦ Φιλίππου *)· ἀλλὰ τώρα ἴδεν ὅτι ἐφοβερίζετο ἀπὸ τὴν τύχην τῆς Ὀλύνθου, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐνδώσῃ εἰς ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τοῦ Φιλίππου. Διὰ τοῦτο ἔσπευσε μὲ ἄνδρας καὶ μὲ πολεμικὰς μηχανὰς εἰς βοήθειαν τῆς στενοχωρουμένης Περίνθου· ἀλλὰ καὶ ἡ Περσία, ἥτις δὲν ἔβλεπεν ἀδιαφόρως νὰ ῥιζωθῇ πλησίον της τοιαύτη δύναμις, ἔστειλεν ἀργύριον καὶ τροφάς.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἴδε καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἑτοίμους νὰ στείλωσι τοιαύτας βοηθείας κατὰ προτροπὴν τοῦ Δημοσθένους, ἔγραψεν εἰς αὐτοὺς ἐπιστολὴν, ὅπου ἀπεδείκνυε πολλαχῶς τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰρηνοφροσύνην του, ἀπηρίθμει ὅλα τὰ ἀδικήματα ὅσα ἔπαθεν ἀπ' αὐτοὺς παρακινηθέντας ἀπὸ τὴν ἰδικήν του ἐπιείκειαν καὶ φειδὼ, καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπεκαλεῖτο μὲ φοβερισμὸν μάρτυρας τοὺς θεοὺς ὅτι θέλει προστατεύσει τὰ ἀναντίῤῥητα δίκαιά του ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ἴσως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἦτο δοκίμιον ἄλλο διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰ σφοδρὰ μέσα τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ μὲ παρακίνησιν τοῦ Δημοσθένους ἐκρήμνισεν ὁ δῆμος τὰς στήλας, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἦτο ἐγγεγραμμένη ἡ μὲ τὸν Φίλιππον εἰρήνη, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσι τὸν πόλεμον μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις, καὶ ἔδραμαν εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων μὲ ἑκατὸν εἴκοσι πλοῖα καὶ ὅπλα καὶ στρατιώτας.

Ἤθελεν εὐκολύνειν σχεδὸν τοὺς σκοποὺς τοῦ

*) Τὸ πρὸς τοὺς Βυζαντίους μῖσος τῶν Ἀθηναίων ἦτο πολλὰ μέγα, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐκοπίασε πολὺ νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μὲ τούτους καὶ μὲ τοὺς Θηβαίους: „Εἶναι ἀληθὲς, εἶπεν ὁ Δημοσθένης εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀρχητέρους του λόγους (περὶ τῶν ἐν Χαῤῥον. §. 7), δαίμων κακὸς καταδιώκει τούτους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς κρημνίζει εἰς παραφροσύνην. Μὲ ὅλα ταῦτα πρέπει νὰ τοὺς σώσωμεν, ἐπειδὴ συμφέρει εἰς τὴν πόλιν.“

Φιλίππου ἡ μὴ ἐξαλειφομένη τῶν Βυζαντίων καὶ
τῶν ἄλλων πόλεων εἰς τοὺς Ἀθηναίους δυσπιστία.
Ἐφοβοῦντο νὰ ἐμπιστευθῶσι τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὰς
νήσους *) εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Χάρη-
τα, τὸν ὁποῖον ἤξευραν ἄνθρωπον δοξομανῆ καὶ ἅρ-
παγα ἀπὸ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, καὶ τὸ Βυζάν-
τιον δὲν ἤθελε νὰ τὸν δεχθῇ. Ἀλλ' ἐφάνη ὁ Φω-
κίων, ἀνὴρ γνωστὸς διὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀν-
δρίαν του, καὶ εὕρηκεν ἐμπιστοσύνην. Χίος, Ῥό-
δος, Κῶς κτλ. ἔστειλαν πλοῖα, καὶ αἱ ἡνωμέναι
αὗται δυνάμεις ἠνάγκασαν τὸν Φίλιππον νὰ ἀπομα-
κρυνθῇ ἀπὸ τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον (340).
Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι τόποι κυριευμένοι ἀπ' αὐ-
τόν τοῦ ἐπάρθησαν πάλιν, ὁ στόλος του ἐκτυπή-
θη, καὶ ἐματαιώθησαν ταύτην τὴν φορὰν οἱ εἰς
τὸν Ἑλλήσποντον σκοποί του. Ἀκόμη μίαν φορὰν
ἔλαμψαν αἱ Ἀθῆναι μὲ τὴν παλαιάν των δόξαν,
καὶ αἱ ἐλευθερωθεῖσαι καὶ σωθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν
πόλεις ἔδειξαν τὴν εἰς αὐτὰς εὐγνωμοσύνην των μὲ
χρυσοῦς στεφάνους (Δημοσθ. περὶ στεφ. §. 44.
45.) καὶ μὲ ποσότητα χρυσοῦ μεγάλην (οἱ Χεῤῥον-
νησῖται ἔστειλαν ἑξήκοντα τάλαντα). Ὁ δὲ Φί-
λιππος στενοχωρούμενος ἀπὸ ἀψιμαχίας καὶ ἀπὸ ἔλ-
λειψιν τῶν χρειωδῶν, τῶν ὁποίων ἔκοφαν τὴν εἰσκο-
μιδὴν οἱ ἐχθροί του, ἠναγκάσθη τώρα νὰ κάμῃ εἰρή-
νην, καὶ ἔστρεψε τὰ ὅπλα του εἰς ἔθνη τινὰ βο-
ρειότερα. Ἀλλὰ πάραυτα εὕρηκε νέαν πρόφασιν νὰ
ἀνακατωθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, εἴτε διό-
τι, καθὼς λέγει ὁ Δημοσθένης (περὶ στεφ. §. 79.),
οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασμένοι προδόται ἐνήργουν οὕτω
τὰ πράγματα, εἴτε διότι ἡ τυφλὴ μανία τῶν πα-

*) Ὑπῆρχαν εἰς τὰς Ἀθήνας πολιτικοὶ, τῶν ὁποίων ἔξαρχος ἦτο μάλιστα ὁ Ἰσοκράτης, θεωροῦντες τὴν θαλασσοκρατίαν πηγὴν παντὸς κακοῦ, καὶ ἤθελαν νὰ καταπείσουν τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὴν παραιτήσουν θεληματικῶς. Ὁ Χάρης ἦτο ἀπὸ τοὺς ἑτερόφρονας.

θῶν του τὰ ἔδιδεν εἰς τὰς χεῖρας χωρὶς πρόθεσιν ἐκείνου.

Οἱ Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσσης ἐνεκαλέσθησαν εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἀπὸ τὸν Αἰσχίνην ἀπεσταλμένον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὅτι ἐγεώργησαν τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀπόλλωνος χώραν τῆς Κίῤῥας. Εὐθὺς ἐσηκώθησαν οἱ Ἀμφικτύονες καὶ μαζή των ὅλοι οἱ Δελφοὶ διὰ νὰ φθείρωσι τὴν χώραν ἐκείνην, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀμφισσεῖς. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἀπὸ τὴν σύνοδον νὰ ἀναλάβουν ὅλαι αἱ Ἀμφικτυονικαὶ πόλεις τὴν φροντίδα εἰς τὸ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἱεροσύλους Λοκρούς. Ὁ Δημοσθένης ἴδεν ὅτι ἐκινδύνευε νὰ καθοπλισθῇ ὅλη ἡ Ἑλλὰς, τῆς ὁποίας ἡ ἡγεμονία ἔμελλε νὰ πέσῃ εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ἐκατάπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ λάβουν μετοχὴν ἀπὸ τὰ συμβούλια. Ἀλλ' αἱ λοιπαὶ πόλεις, καὶ μάλιστα αἱ Θετταλικαὶ, ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον, καὶ διὰ νὰ δώσουν ἰσχὺν εἰς τὰς ἀνισχύρους ἀποφάσεις τῶν Ἀμφικτυόνων, ἐχειροτόνησαν τώρα ὄντι τὸν Φίλιππον ἀρχιστράτηγον τοῦ ἱεροῦ στρατεύματος.

Τοιουτοτρόπως ἐπέτυχεν ἀφορμὴν δεξιωτάτην νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος μὲ ἔντιμον πρόφασιν καὶ μὲ ἰσχυρὸν στράτευμα, καὶ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ πληγωτὸν μέρος της, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ξηρὰν (339). Οἱ Ἀθηναῖοι καί τινες ὁμόφρονές των εἰς τὰς Θήβας ἐπροσπάθησαν μὲν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Λοκροὺς κρυφίως μὲ δέκα χιλιάδας πεζῶν καὶ δύω χιλιάδας ἱππέων, ἀλλ' αἱ εἴκοσι χιλιάδες πεζῶν καὶ δύω χιλιάδες ἱππέων τοῦ Φιλίππου ὑπερενίκησαν τοὺς Λοκροὺς εὐκόλως. Ὁ Φίλιππος δὲν ὑπέστρεψεν ὀπίσω, ἀλλὰ διέτριψε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Λοκρίδα διὰ νὰ τρομάζῃ τοὺς Θηβαίους καὶ Ἀθηναίους, οἵτινες προῃσθάνοντο, ὅτι κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος ἔμελλε νὰ γείνῃ κυριωτάτη προσβολή. Ὁ

Φίλιππος διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὸν ἀγῶνά του ἐπροσπάθει νὰ οἰκειωθῇ ἐντελῶς τοὺς Θηβαίους, ὁ δὲ Δημοσθένης ἐξ ἐναντίας ἔκαμνεν ὅλα τὰ δυνατά του νὰ ἑνώσῃ τὰς Ἀθήνας μὲ τὰς Θήβας. Κατ' ἀρχὰς ὁ Φίλιππος διὰ τῶν ὁμοφρόνων του εἰς τὰς Θήβας ἔσυρεν ὅλους τοὺς Θηβαίους εἰς τὸν σκοπόν του, καὶ τοὺς ἔκαμεν ὑπόπτους πρὸς τὰς Ἀθήνας, καὶ εἰς μίαν του ἐπιστολὴν, ἥτις σώζεται ἀκόμη (παρὰ Δημοσθ. περὶ στεφ. §. 91.) τοὺς ἐπαινεῖ, ὅτι δὲν ἐδελεάσθησαν ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰς δολιότητας τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἔμειναν πιστοὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν εἰρήνην, τὸ ὁποῖον ἐξ ἅπαντος θέλει προξενήσειν εἰς αὐτοὺς μεγαλώτατον ὄφελος.

---

61. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη. Θάνατος τοῦ Φιλίππου.

(338 — 336 πρ. Χρ.)

Ἀλλ' ὅταν ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσε καὶ ὠχύρωσε τὴν ἀξιόλογον Ἐλάτειαν, τότε δὲν ἠδύναντο πλέον οἱ Θηβαῖοι νὰ μὴ γνωρίσωσι τοὺς ἀληθινούς του σκοπούς, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκορυφώθη ὁ φόβος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον. Ἡ ἀγγελία ἔφθασε περὶ τὴν ἑσπέραν· ὅλην τὴν νύκτα ἐπέρασαν συλλογιζόμενοι καὶ στενοχωρούμενοι, καὶ ὅταν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐσυνάχθη ὁ δῆμος εἰς τὴν ἀγορὰν, κἀνεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ δώσῃ γνώμην. Τότε ἐπαρουσιάσθη ὁ Δημοσθένης, ὅστις οὔτε τὰ φρονήματα ἐκείνων ἐπῄνει, οἵτινες μὲ ταχεῖαν ὑποταγὴν ἤλπιζαν νὰ κάμουν δικαίαν καὶ μετρίαν ἐξίσωσιν, οὔτε τὸν φόβον ἐκείνων, οἵτινες ἐνόμιζαν τρέλαν τὴν κατὰ τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἀντίστασιν. Ὡμίλησε μόνον περὶ ἀμύνης, καὶ εἰσέπνευσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους προθυμίαν εἰς τὸ νὰ δοκιμάσωσι, καὶ ἐλπίδας εἰς τὸ ἐπιτύχωσι

τὸν σκοπόν των. Τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ στείλουν ὡπλισμένους ὅλους τοὺς νέους, πεζοὺς καὶ ἱππεῖς εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ νὰ ἀποπλεύσουν διακόσια πλοῖα εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ ὅταν γνωσθῇ ἡ πρὸς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἀπόφασίς των, τότε νὰ προκαλεσθῇ καὶ ἡ πόλις τῶν Θηβῶν εἰς συμμαχίαν. Ὅ,τι ἕως τώρα ἐμπόδιζε τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος τῶν δύω πόλεων, θέλει τὸ ἐκτελέσειν ὁ κοινὸς κίνδυνος εὐκόλως· καὶ ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν πιστεύει τοὺς Θηβαίους, τὸ ἀπέδειξε μὲ τὸ νὰ μὴ ὥρμησεν εὐθὺς κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Ἐδέχθησαν ὅλα τὰ προβλήματα ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὁ Δημοσθένης ὑπῆγε προσωπικῶς εἰς τὰς Θήβας διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ δυσκολώτατον καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προβλημάτων του.

Ἐκεῖ τὸν ἐπρόσμενεν ἀγὼν μὲ τοὺς τοῦ Φιλίππου πρέσβεις, οἵτινες εἶχαν εὑρεθῆν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Πύθων, ὁ ῥητορικώτατος ἐκ τούτων, ἐπαρρυσιάσθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Θηβαίων. Δὲν ἐπαραιτήθη ἀπὸ τοῦ νὰ ζωγραφήσῃ ἔμπροσθεν τῶν Θηβαίων τὰ κέρδη τῆς μὲ τὸν Φίλιππον συμμαχίας, τοὺς κινδύνους ὑπ' ἐχθροῦ ἡτοιμασμένου ἐκεῖ πλησίον, τὰς παντοδαπὰς ἀδικίας, τὰς ὁποίας ἔπαθαν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ τὸ γλυκὺ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως, τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ κάμωσι τώρα εἰς τὴν πόλιν ταύτην· ἐπαράστησε μὲ τέχνην μεγάλην ὅλα, ὅσα ἠδύναντο νὰ ἀνάψωσι τοὺς Θηβαίους κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἔδειξεν ἀκόμη μεγαλητέραν τῆς πειθοῦς τέχνην. Τοὺς ἐνεθύμισε τὴν φιλίαν, τὴν ὁποίαν αἱ Θῆβαι καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔδειξαν πρὸς ἀλλήλας εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀκόμη χρόνους τοῦ Οἰδίποδος, τοὺς ὥρκισε νὰ λησμονήσωσιν εἴτι ἔγεινεν ἐχθρικὸν πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, καὶ ὅτι καθὸ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν εὐκλεῶς καὶ ἐφιλονείκησαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς

ἡγεμονίας, τώρα δὲ πρέπει νὰ ὁμονοήσωσιν, ὁπότε ξένος καὶ ἀλλόφυλος θέλει νὰ λάβῃ τὴν κυριαρχίαν· τοὺς ἐνεθύμισε τὸ κλέος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τὴν γενναιότητα τῶν προπατόρων των· τοὺς ἀπέδειξε τὴν ἰσχυρὰν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶναι ἕτοιμοι νὰ τοὺς δώσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, τὴν ἐντροπὴν τῆς δουλείας, ἐὰν νικήσῃ ὁ Φίλιππος, καὶ τὸ ψεῦδος ὅλων του τῶν ὑποσχέσεων.

Ὡς ποταμὸς ἔῤῥευσεν ὁ λόγος του καὶ ἔσυρεν εἰς τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων τοὺς μέχρι τοῦδε ἀμφιῤῥεπεῖς Θηβαίους. Ὅλη ἡ προτέρα δυσπιστία ἐξέλιπε τόσον, ὥστε τὸν μὲ ταχύτητα σπεύσαντα Ἀθηναϊκὸν στρατὸν κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν Χάρητα καὶ ἀπὸ τὸν Λυσικλῆν ἐδέχθησαν καὶ ἐντὸς εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν των. Τότε ητοιμάσθησαν καὶ αὐτοὶ μὲ μεγάλην ἐνέργειαν, καὶ ἡνωμένοι μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἔτρεξαν εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Αἱ δύω πρῶται μάχαι ἔγειναν τῳόντι τόσον εὐτυχεῖς διὰ τοὺς ἡνωμένους Ἕλληνας, ὥστε εἰς τὰς Ἀθήνας ἡτοίμαζαν ἑορτὰς καὶ θυσίας, καὶ ἤλπιζαν τὴν ὁλόκληρον ἀποδίωξιν τοῦ φοβεροῦ καὶ ὑπερηφάνου βασιλέως, ὅστις ἐξ ἅπαντος διὰ τελείας ἥττης ἔμελλε νὰ καταντήσῃ εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον. Ἀλλ' ὅμως ἡ στρατηγική του τέχνη καὶ ἡ γύμνασις τῶν λόχων του ἐματαίωσαν τελευταῖον τοὺς ἀγῶνας τῶν συμμάχων εἰς τὴν πλησίον τῆς Χαιρωνείας γενικὴν μάχην (338), ὅπου αὐτὸς μὲν ἀντιπαρετάχθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὁ δὲ υἱός του Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Θηβαίους, καὶ ἠφάνισεν ἐντελῶς τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐφοβεῖτο ἀκόμη. Ἠθέλησε μὲν μέρος τοῦ τῶν Ἀθηναίων δήμου νὰ τολμήσῃ καὶ τώρα ἀκόμη δεύτερον ἀγῶνα, ἀλλ' ἡ θέλησις αὕτη ἦτο ἀναβρασμὸς παρερχομένου σφοδροῦ πάθους, καὶ ἐνέδωκαν τελευταῖον εἰς τὴν ἀνάγκην. Ἀλλ' εὐχαριστημένοι

οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ὅσα ἔκαμαν καὶ ὅσα ἐσυμβούλευσεν ο Δημοσθένης, καὶ ὁμοφρονοῦντες μὲ αὐτὸν, ὅτι καὶ ἐὰν ἤθελαν προβλέπειν τὴν ἔκβασιν, ἀνάγκη ὅμως, ἦτο διὰ τὴν τιμὴν καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν προγόνων των νὰ πράξωσιν οὕτως, ἐπρόσταξαν νὰ γείνῃ τὸ ἐγκώμιον τῶν πεσόντων χιλίων ἀπὸ τὸν Δημοσθένην *), καὶ ἐκαταδίκασαν εἰς θάνατον τὸν Λυσικλῆν, ὅταν τὸν ἐκατηγόρησεν ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος, ὅτι α ὐ τ ὸ ς (ὁ Λυσικλῆς) ἀκόμη ζῇ, τοῦ ὁποίου ἡ στρατηγία σημαίνεται μὲ τὸν θάνατον τόσον πολλῶν ἀνδρείων καὶ μὲ τὸ ὄνειδος τῶν ζώντων.

Τὸ ὄνειδος τοῦτο ἐμετριάσθη τρόπον τινὰ μὲ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐβάστασεν ὁ Φίλιππος τὴν εὐτυχίαν του. Εἶναι μόλις ἀξιοπίστευτον, ὅτι πρῶτος ὁ ῥήτωρ Δημάδης, καθὼς λέγουσιν, ἐχαλιναγώγησε τὴν μετὰ τὰς νίκας συνήθη κατ' ἀρχὰς ἐπιχαιρεκακίαν καὶ ὑπερηφάνειαν τοῦ βασιλέως εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἶναι ἐντροπὴ εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ὑποκρίνεται τὸν Θερσίτην **), ἐνῷ ἡ τύχη ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ Φίλιππος ἐκαυχᾶτο πλέον διὰ τὰ φιλάνθρωπα κατορθώματά του παρὰ δι' ὅσα ἔκαμνε μὲ πολέμους, ἐπειδὴ τὸ μὲν πρῶτον ἦτο ἴδιόν του ἔργον, τὸ δὲ δεύτερον ὅλων τῶν συμμαχομένων. Λέγουσι προσέτι, ὅτι πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας νὰ

*) Ὁ Δημοσθένης μετὰ τὴν δυστυχίαν ταύτην ἐκατηγορήθη ἀπὸ ἀντιστασιώτας ὡς ἐρεθίσας τὸν πόλεμον, ἀπελύθη ὅμως ἀπὸ τὸν δῆμον, καὶ ἐπροσκαλεῖτο πάντοτε εἰς τὰ τῆς πόλεως πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἐδιωρίσθη νὰ ὁμιλήσῃ τὸν ἐπιτάφιον τῶν εἰς τὴν μάχην πεσόντων πρὸς τιμήν του. Μὲ ταύτην τὴν τιμὴν ἐκ μέρους τοῦ ὀξυθύμου δήμου δὲν συμβιβάζεται ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπροσφέρθη δειλῶς εἰς τὴν μάχην καὶ ῥίψας τὰ ὅπλα ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἴδε Πλούτ. Δημοσθ. §. 20.

**) Ἴδε Διόδωρ. ΙΣΤ΄, 87· ὁ δὲ Θερσίτης ἦτο καθ' ὑπερβολὴν δυσειδὴς, αὐθάδης, φιλολοίδορος καὶ δειλὸς Ἕλλην εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον παρέστησεν ὁ Ὅμηρος ὡς δι' ὅλου ἀντίθετον τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὕψους τῶν ἡρώων.

μεταχειρισθῇ σκληρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἀπεκρίθη: „Κακὴ συμβουλὴ εἶναι αὕτη πρὸς ἄνθρωπον, ὅς τις ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ πάντα περὶ τῆς δόξης, νὰ κρημνίσῃ τὸ θέατρον τῆς δόξης του.“ Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην μὲ μέτρια ζητήματα, ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των χωρὶς λύτρα, ἐνῷ οἱ Θηβαῖοι ἐξηγόρασαν τοὺς ἰδικούς των, δὲν ἔβαλε φρουρὰν εἰς τὴν πόλιν των, καθὼς ἔκαμεν εἰς τὰς Θήβας, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ στείλωσι καὶ αὐτοὶ πρέσβεις εἰς τὴν σύνοδον ὅλων τῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν ἐσυγκάλεσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμόν.

Μὲ τὴν αὐτὴν γλυκύτητα ἐμεταχειρίσθη ὁ Φίλιππος καὶ τὴν Σπάρτην, ὅταν διῆλθε τὴν Πελοπόννησον μετὰ τοῦτο καὶ ἐξίσασε τὰς διχονοίας καὶ συνορικὰς ἔριδας πρὸς ὄφελος τῶν συμμάχων του. Δὲν ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἀξιοτίμητον ταύτην πόλιν καθὼς μηδὲ εἰς τὰς Ἀθήνας· ὑπέφερε δὲ προσέτι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Σπάρτη μὲ ὑπερήφανον αἴσθημα τῆς ἀρχαίας ἡγεμονίας της δὲν ἠθέλησε νὰ στείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν Κόρινθον. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ἐπαράστησεν, ὅτι σκοπὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων του ἀληθινὸς εἶναι νὰ ὑποτάξῃ τὴν Περσίαν, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας μέσα τοῦ σκοποῦ του καὶ ἐνέχυρον τῆς πίστεώς των, στρατιώτας καὶ πλοῖα, καὶ ἐπρόβαλε τὸν ἑαυτόν του νὰ τὸν κηρύξωσιν ἀρχιστράτηγόν των. Καὶ αὐτὸς δὲ προητοιμάζετο ὁλόκληρον ἀκόμη ἐνιαυτὸν διὰ τὸ μέγα τοῦτο ἐγχείρημα, καὶ ἐν τοσούτῳ προαπέστειλε τὸν Παρμενίωνα καὶ Ἄτταλον μὲ Μακεδονικὰ στρατεύματα εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ οἰκειωθῇ τὰς παραθαλασσίους Ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἀλλ' ὅμως ἐμπόδισεν ἐδῶ ἡ εἱμαρμένη τὸν δρόμον τῶν μεγάλων ἐγχειρημάτων του. Πρὸ τῆς ἐκστρατείας του ἐπανηγύριζεν ὁ Φίλιππος τοὺς γά-

μους τῆς θυγατρός του Κλεοπάτρας μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου Ἀλέξανδρον λαμπρότατα, καὶ οἱ τεχνικοὶ ἀγῶνες καὶ οἱ ἆθλοι ἔφεραν ἐκεῖ πολλοὺς Ἕλληνας. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπρόσφεραν χρυσοῦς στεφάνους διὰ νὰ δείξωσιν εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην τὸ πρὸς τὸν βασιλέα σέβας των. Τοῦ Φιλίππου τὸ ὕφος καὶ ἡ δόξα ἐφαίνετο ὅτι ὑπερυψώθη ἀπὸ πᾶν γεῶδες, καὶ ὅταν αἱ εἰκόνες τῶν δώδεκα μεγάλων θεῶν ἐφέροντο εἰς πανηγυρικήν τινα πομπὴν, ἠκολούθει δεκάτη τρίτη ἡ τοῦ βασιλέως ὄχι ὀλιγώτερον λαμπρὰ καὶ καταστολισμένη. Μεταξὺ ὅλης ταύτης τῆς λαμπρότητος, καὶ τῶν ἀλαλαζόντων μὲ χαρὰν ἑορταστῶν, ὁ Φίλιππος μὲ λευκὴν χλαμύδα, χωρὶς φρουροὺς διὰ νὰ δείξῃ πόσον ἐνεπιστεύετο νὰ περιπατῇ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὑπήγαινεν εἰς τὸ θέατρον, ὅπου Παυσανίας τις, εἷς ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακάς του, ἔπεσεν ἐπάνω του καὶ τὸν ἐφόνευσε μὲ τὸ ξίφος. Ὁ Παυσανίας εἶχεν ἀδικηθῆν μεγάλως, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Φίλιππον τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀδικητοῦ του. Τοῦτο παρώξυνε τόσον τὸν νεανίσκον, ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν ἐκδίκησιν εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα· μ' ὅλον τοῦτο ἴχνη τινὰ μᾶς φέρουν εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ Περσία, ἥτις ἐφοβεῖτο τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὸν Φίλιππον, ὡδήγησε τὸν βραχίονα τοῦ φονέως.

Ὁ Φίλιππος μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν ἐρωτήσειν τὴν Πυθίαν τί τέλος ἔμελλε νὰ λάβῃ ἡ ἐγχείρησίς του. καὶ ἔλαβε τὴν ἀπόκρισιν (Ἴδε Διόδωρ. ΙΣΤ', 91.):

Ἔστεπται μὲν ὁ Ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων.

Τὸν χρησμὸν τοῦτον εἶχεν ἐφαρμόσειν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Περσίαν. Τώρα ὅμως ἐπληρώθη εἰς αὐτὸν, ὅστις ἐθυσιάσθη ὡς μέγας καὶ βασιλικὸς ταῦρος. Ὁ ἔξαφνος θάνατός του ἀνέστησεν

ἐλπίδας εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐστοχάζοντο τώρα, ὅτι ἐξέλιπε τὸ Μακεδονικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐτάρασσεν ἕως τώρα. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐνυπῆρχεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου, τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, τοῦ ὁποίου τὰς ἱστορίας θέλομεν διηγηθῆν εἰς τὸ ἐφεξῆς βιβλίον. Ἡ Ἑλλὰς κατ' ὀλίγον παραχωρεῖ ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ κλέους της· διὰ τοῦτο θέλομεν συνάψειν τὰ κατ' αὐτὴν μὲ τὰς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, καὶ μετέπειτα μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης.

---

62. Συρακοῦσαι.

Ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς ἐκρήμνιζεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἐλευθερίαν της δι' ἐμφυλίων πολέμων, εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν οἱ Σικελιῶται Ἕλληνες εἶχαν ἀκόμη νὰ ὑποφέρωσιν ἐπικινδύνους ἀγῶνας μὲ τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐτυχίας των, τοὺς Καρχηδονίους, ἀλλ' ὄχι πλέον τόσον εὐτυχῶς καὶ ἐνδόξως καθὼς ποτὲ τοὺς ἐπολέμησεν ὁ Γέλων (τμημ. 32). Ἡ διαίρεσις τῶν δυνάμεών των, καὶ αἱ ἄπαυστοι ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῶν διεφθαρμένων Συρακουσῶν ἐμπόδιζαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀντισταθῶσιν ὅσον ἠδύναντο.

Ὅταν οἱ Ἐγεσταῖοι μετὰ τὴν δυστυχῆ ἔκβασιν τοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐγχειρήματος (τμημ. 43) στερηθέντες πᾶσαν προστασίαν ἐφοβοῦντο τῶν Συρακουσίων τὸ μῖσος, ἐπρόσφυγαν εἰς τὴν Καρχηδόνα ζητοῦντες βοήθειαν. Εἰς τούτους ἐφάνη πολλὰ ἁρμοδία διὰ τοὺς σκοπούς των ἡ αἴτησις· ἔφθασαν μὲ ἑκατὸν χιλιάδας στρατιωτῶν ἀποφασισμένοι νὰ στερεώσουν καὶ νὰ ἐκτείνωσι τὴν κυριότη-

τά των εἰς τὴν νῆσον. Ἡ Σελινοῦς ἦτο τὸ πρῶτον θῦμα· ἐκρημνίσθη· ἡ Ἱμέρα ἔπαθε τὰ αὐτά· καὶ τελευταῖον ἔπεσε καὶ ὁ δυνατὸς καὶ πολυάνθρωπος καὶ εὐτυχὴς Ἀκράγας. Αἱ πρόοδοι αὗται ἔβαλαν εἰς τρόμον τοὺς Συρακουσίους· ἐνεπίστευσαν ὅλην των τὴν δύναμιν εἰς ἕνα συμπολίτην των, Διονύσιον, ἀναδείξαντές τον στρατηγὸν αὐτοκράτορα, καὶ οὗτος εὗρε καιρὸν νὰ κατασταθῇ τύραννος τῶν Συρακουσῶν (405). Ἔλαβε σωματοφύλακάς του ξένους καὶ μισθοφόρους, ἐπῆρε τὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς Συρακουσίους, ἔβαλε φρουροὺς εἰς τὰ κυριώτερα μέρη τῆς πόλεως, καὶ ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ κατὰ τῆς Καρχηδόνος ἔκαμε μὲ αὐτὴν εἰρήνην. Μὲ τὴν εἰρήνην ταύτην ἐκράτησαν οἱ Καρχηδόνιοι Σελινοῦντα, Ἀκράγαντα, Γέλαν, Καμαρίναν, καὶ ἐγνώρισαν τὸν Διονύσιον κυριάρχην τῶν Συρακουσῶν.

Οὕτως ἀσφαλισθεὶς ὁ Διονύσιος ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἐκαταγίνετο τώρα εἰς τὸ νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους του. Ὠχύρωσε τὴν πλησίον τῶν Συρακουσῶν νῆσον, ἥτις ἦτο μέρος τῆς πόλεως καὶ ἐσχημάτιζε τὸν μέγαν λιμένα, ἔσμιξε τοὺς μισθοφόρους του μεταξὺ τῶν πολιτῶν, καὶ ἠρήμονεν ἢ ἠσθένιζε τὰς πλησιοχώρους ἐλευθέρας τῶν Ἑλλήνων πόλεις Νάξον, Κατάνην καὶ Λεοντίνους. Μὲ τὴν δυνατὴν Μεσσήνην καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπροσπάθει νὰ φιλιωθῇ ἕως νὰ φθάσῃ ἡ στιγμὴ, ὁπότε ἠδύνατο νὰ τὰς ὑποτάξῃ εὐκόλως. Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς ταύτας ἀπεφάσισε νὰ συντρίψῃ τὴν ἐν Σικελίᾳ δύναμιν τῆς Καρχηδόνος. Ἀλλὰ μὲ ὅλα τὰ πολεμικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα εἶχε συνάξειν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, δὲν ἐκατώρθωσε τίποτε εἰς τοὺς τρεῖς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμε, καὶ εἰς τὴν τελευταίαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους εἰρήνην ἠναγκάσθη

νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Σιλινοῦντα, καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀκράγαντος (383).

Ὁ Διονύσιος διὰ νὰ βασταχθῇ εἰς θέσιν τόσον ἐπικίνδυνον καὶ δύσκολον ἀνάγκη ἦτο νὰ μεταχειρίζεται ἐπιτηδειοτάτην ἀλλαγὴν δόλου, ἀγαθότητος, δικαιοσύνης. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται ἐν μέρει αἱ περὶ αὐτοῦ παντοδαπαὶ ἀντιφατικαὶ ἱστορίαι, Π. χ. τὰ περὶ τῶν δύω φίλων, τοὺς ὁποίους κατεδίκασε πρῶτον εἰς θάνατον, καὶ ἔπειτα διὰ τὴν θαυμάσιον πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην τοὺς ἐθαύμασε καὶ τοὺς ἐσυγχώρησεν. Ἀλλ' ὅμως εὑρίσκετο καὶ εἰς τὴν καρδίαν του, καθὼς καὶ εἰς ἄλλους τυράννους τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, τοιαύτη τις μῖξις ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἰδιοτήτων. Διότι πάντοτε ἦτο τὴν δίαιταν μέτριος, εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων ἄγρυπνος καὶ μετὰ ζήλου ἀκούραστος· ἀλλὰ καὶ ἐκ φύσεως ἐπιῤῥεπὴς εἰς τὴν κακουργίαν καὶ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν.

Διὰ τοῦτο δυσπιστία καὶ ἀδιάκοπος φόβος ἀπὸ βίαιον θάνατον τὸν ἐβασάνιζαν καθ' ὑπερβολὴν, καθὼς ὅλους τοὺς παρανόμους καὶ τυραννικοὺς δεσπότας. Ὄχι εἰς τοὺς φίλους του, ἀλλὰ μόνον εἰς ξένους καὶ ἀλλοδαποὺς ἐνεπίστευε τὴν φρουράν του. Ἐκατοίκει χωριστόν τι διὰ τειχῶν καὶ λάκκων καὶ σηκωτῶν γεφυρῶν ὠχυρωμένον φρούριον, ἤλλαζε πᾶσαν νύκτα τὸν θάλαμόν του, δὲν ἄφινε κἀνένα νὰ τοῦ κείρῃ τὸν πάγωνα εἰμὴ μόνον τὰς θυγατέρας του, καὶ ταύτας ὄχι μὲ ξυράφιον, ἀλλὰ μὲ ἀναμμένα καρυδίων ἐξώφλοια. Δὲν ἐσυγχώρει εἰς τινὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ οἴκημά του, χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ ἔξω τὴν στολήν του, καὶ ἐν τῷ ἐμβαίνειν τὰ τινάξῃ τὴν νεωστὶ ἐνδυομένην. Πρὸς τὸν λαὸν ὡμίλει ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου, καὶ τὸν υἱόν του στερημένον πάσης λογικῆς παιδαγωγίας τὸν ἀφῆκε νὰ ἠλικιωθῇ εἰς τὰ ἔνδον τοῦ γυναικῶνος. Τὸ φοβερὸν

τοιαύτης καταστάσεως ἐγνώριζε πολλὰ καλὰ, καὶ
τὴν ἐπαρομοίαζε, κατὰ τὴν γνωστὴν διήγησιν περὶ τοῦ
Δαμοκλέους (παρὰ Κικέρ. Τουσκ. ζητ. βιβλ. ιε'.),
μὲ τὴν κατάστασιν εὐτυχοῦς ἀνθρώπου, ὑπεράνω
τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου κρέμαται ξίφος δεμένον ἀπὸ
μίαν τρίχα. Εἰς τὴν πολυβάσανον ταύτην ὑποψίαν
ἐθυσιάσθησαν ἀναρίθμητοι Συρακούσιοι. Ἀλλ' ἡ
ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του ἐκβαίνουσα αἱμοδιψία *) δὲν
εἶχεν ὀλιγωτέραν μετοχὴν εἰς τὰς ἀπανθρώπους σφα-
γὰς παρὰ ὁ ἀπὸ τὸν θάνατον φόβος του. Τὴν πλε-
ονεξίαν του δὲν διέφυγαν οὐδὲ τῶν θεῶν τὰ ἀγάλ-
ματα. Τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸν χρυσοῦν πώγωνα καὶ
τοῦ Διὸς τὴν χρυσῆν χλαμύδα ἐπρόσταξε καὶ ἐχώ-
νευσαν εἰς χρῆσιν τοῦ νομισματοκοπείου του, ἐνῷ
εἰρωνεύετο ἐν ταὐτῷ μὲ ὑπερήφανον καταφρόνησιν
λέγων περὶ μὲν τοῦ πρώτου: Δὲν πρέπει ὁ υἱὸς
νὰ ἔχῃ πώγωνα ἐνῷ εἶναι ἀγένειος ὁ πατὴρ (ὁ Ἀπόλ-
λων)· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου: χρυσῆ χλαμὺς εἶναι
βαρεῖα μὲν τὸ θέρος, ψυχρὰ δὲ τὸν χειμῶνα.

Ἀφοῦ δὲ τελευταῖον ἀπέθανεν (368), ἅρπασε
τὴν τῶν Συρακουσῶν κυριότητα ὁ υἱός του Διονύ-
σιος ὁ νεώτερος μὲ βοήθειαν τῶν μισθοφόρων, καὶ
ἑώρτασεν εὐθὺς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του μὲ
εὐωχίαν, ἥτις διήρκεσε κατὰ συνέχειαν ἐννενήκον-
τα ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἦτο ἀσυγχώρητον νὰ
κάμῃ τις σπουδαῖον καὶ φρόνιμον πρᾶγμα. Αὐλι-
κοὶ καὶ ἄθλιοι κόλακες ἤξευραν νὰ τρέφωσι τὴν
βασιλικὴν ταύτην μέθην, ἐκυρίευσαν ὁλοκλήρως
τὸν νέον ἡγεμόνα, καὶ διὰ τὰ ἴδιά των συμφέροντα
τὸν ἐκρήμνισαν εἰς ὅλας ὅλων τῶν αἰσθήσεων τὰς
ἡδονάς. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐστερεῖτο φυσικὴν δεξιό-

*) Καὶ ὁ Πλούταρχος δὲ εἰς τὸν δεύτερον λόγον του περὶ
τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς §. 5., λέγει, ὅτι ὁ Διονύσιος
ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς μυρίους πολίτας, καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν
ἑαυτοῦ μητέρα.

τητα, καὶ ὁ Δίων, θεῖος καὶ γαμβρός του, ἀνὴρ
ἀξιόλογος, ἤλπιζε νὰ τὸν παιδεύσῃ καὶ νὰ τὸν
ἀναδείξῃ ὠφέλιμον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πό-
λιν. Εἰς τὸν Διονύσιον ὅμως, ἀφοῦ πρόσκαιρα
ἐβελτιώθη, ἀνέλαβε πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἡ χεί-
ρων φύσις. Εὐκόλως ἤνοιξε τὰ αὐτία του εἰς τοὺς
διαβάλλοντας τὸν βαρὺν γενόμενον Δίωνα, καὶ
παριστάνοντας αὐτὸν ἐχθρὸν τοῦ βασιλέως καὶ
τῆς πόλεως ἕως οὗ τὸν ἔστειλεν ἐξόριστον εἰς
τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Δίων ἠγαπήθη παρὰ πάν-
των διὰ τὴν ἡγεμονικήν του πολυτέλειαν, διὰ τὴν
κλίσιν του εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ διὰ τὴν γλυκεῖαν
συμπεριφοράν του.

Ὁ λαὸς ἐτίμα τὸν Δίωνα, καὶ ἐμίσει τὸν
Διονύσιον, καὶ δὲν ἐπεθύμει τίποτ' ἄλλο τόσον
εἰμὴ νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Δίων καὶ νὰ δώσῃ τέλος εἰς
τὴν τυραννίαν. Ὁ Δίων ἔκαμε ταύτην τὴν ἀπό-
φασιν καὶ ἡ δοκιμή του εὐτύχησεν ὑπὲρ πᾶσαν ἐλ-
πίδα. Μὲ ὀλίγους στρατιώτας ἄραξεν εἰς τὴν Σι-
κελίαν, ἀλλ' εὐθὺς μὲ τὰς βοηθείας, αἱ ὁποῖαι
συνέρρεαν εἰς αὐτὸν ἀπ' ὅλας τὰς πόλεις, ἔγεινε
στρατηγὸς πολυαρίθμου δυνάμεως. Ἐπειδὴ ὁ τύ-
ραννος ἔλειπεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐμβῆκεν ὁ Δίων
εἰς τὰς Συρακούσας χωρὶς ἀντίστασιν· τοῦ γίνε-
ται λαμπρὰ ὑποδοχὴ, ῥίπτονται ἔμπροσθεν καὶ ἐπά-
νω του ἄνθη καὶ στέφανοι, καὶ ἀναγγέλλεται πάρ-
αυτα ἡ ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας (357).
Ὁ λαὸς δὲν ἐξεύρει τί ἐστι μέτρον· ἐσκότωσεν
ὅλους τοὺς ὀπαδοὺς καὶ φίλους τοῦ τυράννου. Ἐν
τοσούτῳ μαθὼν ὁ Διονύσιος τὰ γενόμενα ἔτρεξε,
καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἥτις ἀκόμη ἐφυ-
λάττετο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του. Μὲ πρόφασιν συμ-
βιβάσεως ἐπενόησεν ἐπιβουλὴν, καὶ ἔκαμεν ἔξαφνα
δολίαν ἀφόρμησιν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ διὰ
τῆς ἀνδρίας τοῦ Δίωνος ἐκτυπήθησαν οἱ στρατιῶ-

ταιτου εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ τώρα ἐπροσπάθει μὲ δολιότητα νὰ ἀναδείξῃ τὸν Δίωνα ὕποπτον εἰς τὸ πλῆθος.

Ἐπέτυχε νὰ διασπείρῃ πολλὰ καλὰ τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας· καὶ χωρὶς τούτου εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ ἀγρίωσιν τῶν Συρακουσίων, οἵτινες οὔτε τὴν τυραννίαν οὔτε τὴν ἐλευθερίαν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσιν, ὁ αὐστηρὸς καὶ δίκαιος καὶ ἐνάρετος Δίων δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ πολὺν χρόνον. Δημοκόλακες, καὶ μάλιστα κἄποιος Ἡρακλείδης, τὸν ἀπέβαλαν ἀπὸ τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου μὲ ὑπόσχεσιν διανομῆς τῶν ἀγρῶν, καὶ τελευταῖον τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πόλιν. Μόνον διὰ τῆς ὑπερασπίσεως τῶν μισθοφόρων του, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἔμειναν πιστοὶ, διεσώθη ἀσφαλῶς εἰς τοὺς Λεοντίνους. Ἀλλὰ νέα δυστυχία ἐδίδαξε παραυτα τοὺς Συρακουσίους πόσον τὸν ἐχρειάζοντο. Ὁ μὲν Διονύσιος εἶχε παραιτήσειν τὴν ἀκρόπολιν, οἱ δὲ φρουροί του δὲν εἶχαν ἐκδιωχθῆν ἀκόμη ἐκεῖθεν. Οὗτοι ἐνῷ ἦτο σύγχυσις εἰς τὰς Συρακούσας καὶ ἀμέλεια, ἐξώρμησαν, καὶ διήρπαξαν, ἐγύμνοναν, ἔκαμναν ὅ,τι κακὸν ἠδύναντο. Οἱ εὐμετάβλητοι ἐνθυμήθησαν εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην τὸν σωτῆρα Δίωνα· ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, οἵτινες γονυπετοῦντες τὸν ἐπαρακάλουν μὲ δάκρυα νὰ δράμῃ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς καταθλιβομένης πόλεως. Ὁ Δίων συνάξας τοὺς στρατιώταςτου τοὺς ἠρώτησεν, ἂν τὸν ἀκολουθοῦν καὶ ἂν θέλουν νὰ σώσωσιν ἀκόμη μίαν φορὰν τὰς ἀχαρίστους Συρακούσας. Ἐδείχθησαν πρόθυμοι, καὶ ὁ Δίων ἐξεστράτευσεν. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐκλείσθησαν πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. οἱ δὲ ἀντίπαλοι τοῦ Δίωνος ἐσηκώθησαν πάλιν παραυτα. Ἔστειλαν εἰς συνάντησίν του πρέσβεις νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν, ἐνῷ συγχρόνως ἄγγελοι τῶν καλητέρων πολιτῶν τὸν ἐπαρακάλουν

νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔλευσίν του. Ἀπὸ ταύτας τὰς ἀντιφάσεις ἀμφιβάλλων τὸ ἀποβησόμενον ὁ Δίων ἐπροχώρει μὲν, ἀλλὰ μὲ ἀργοπορίαν· τότε ἐφάνησαν ταχυδρόμοι καὶ ἀπὸ τὰς δύω φατρίας παρακαλοῦντεςτον νὰ σπεύσῃ, ἐπειδὴ ὥρμησαν ἐκ νέου οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἔκαμναν τρομερὰν ἐρήμωσιν· ἀνθρώπινον αἷμα ἐχύνετο ποταμηδὸν, καὶ ὅστις ἐκ τῶν ἀγυιῶν ἤθελε νὰ σωθῇ εἰς τοὺς οἴκους, τοῦτον ἐδίωκαν ἀπὸ τὸ καταφύγιόν του αἱ φλόγες τῶν καιομένων οἰκιῶν. Τότε ἐφάνη ὁ Δίων, καὶ διὰ τῶν καιομένων οἴκων καὶ θραυσμάτων καὶ νεκρῶν πτωμάτων ἡτοίμασεν ὁδὸν εἰς τὴν εἰρήνην. Συνέβη μάχη, ὅπου ἐνίκησεν ἐντελῶς ὁ Δίων· ὅσοι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ τυράννου δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅλοι ἐσκοτώθησαν. Μετ' ὀλίγον παρεδόθη ἡ ἀκρόπολις ἀπὸ τὸν Ἀπολλοκράτην, υἱὸν τοῦ Διονυσίου, ὅςτις ἦτο ἐκεῖ φρούραρχος, μὲ συνθήκην νὰ ἀναχωρήσουν ἐλεύθεροι οἱ στρατιῶται.

Ὁ Δίων ἀναγορευθεὶς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ εἰσάξῃ νέαν πολιτεύματος μορφὴν, ἥτις νὰ πλησιάζῃ εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀχαλίνωτον δημοκρατίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἔπαθαν τόσα κακὰ αἱ Συρακοῦσαι· ἀλλ' ἡ παρευθὺς ἐξυπνισθεῖσα πάλιν δυσπιστία τοῦ λαοῦ καὶ ἀκατάπαυστοι μηχανοῤῥαφίαι τὸν ἐμπόδισαν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν γνώμην του ταύτην, καὶ τὸν ἠφάνισε συνωμοσία, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ταλαίπωρός τις ἄνθρωπος, πρότερον πιστός του φίλος, ὀνομαζόμενος Κάλλιπος. Μισθωμένοι φονεῖς ἐμβῆκαν μίαν ἑσπέραν εἰς τὸν οἶκον του, ὁπότε ἡσύχαζεν ἀπὸ τοὺς κόπους, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ τὸν πνίξωσι μὲ τὰς χεῖρας. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἐβάσταξε πολλὴν ὥραν, εἷς ἀπὸ τοὺς συνωμότας ἱστάμενος ἔξωθεν

τοὺς ἔδωκε μάχαιραν διὰ τοῦ παραθυρίου, καὶ οὕτως ὁ δυστυχὴς Δίων, ὡς σφάγιον, κρατηθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἐμαχαιρώθη ἀπὸ τοὺς κακούργους (353).

'Ολίγον καιρὸν ἀπήλαυσε τοὺς καρποὺς τῆς κακίας του ὁ Κάλλιππος· μετὰ δεκατριῶν μηνῶν ἡγεμονίαν ἀπεδιώχθη. Ἡ κατάστασις τῶν Συρακουσῶν ἦτο πάντοτε ἀξιοθρήνητος· ἄπαυστοι ἀλληλομαχίαι, καὶ καθημεριναὶ ἀλλαγαὶ τυράννων ἔφεραν τὴν πόλιν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ὀλέθρου. Καὶ αἱ περισσότεραι ἄλλαι πόλεις τῆς νήσου ἢ ἠρημώθησαν ἀπὸ τοὺς ἀπαύστους πολέμους, ἢ ἐδόθησαν δωρεὰν εἰς τὴν αὐτογνωμοσύνην μισθοφόρων στρατευμάτων. Ἀπὸ ταύτην τὴν σύγχυσιν ὠφελούμενος ὁ Διονύσιος, ὅς τις διέτριβεν ἕως τώρα εἰς τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἰταλίας, ἐκυρίευσεν ἀκόμη μίαν φορὰν τῶν Συρακουσῶν τὴν κυριαρχίαν (346). Ἀλλ' ἔκαμε πάλιν τὴν τυραννίαν του τόσον ἀνυπόφορον, ὥστε οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν ἐπρόστρεξαν εἰς Ἱκέταν τύραννον τῶν Λεοντίνων, καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Συρακουσῶν Κόρινθον ζητοῦντες ὑπεράσπισιν καὶ βοήθειαν. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Ἱκέτας ἐνηγκαλίσθη μετὰ χαρᾶς τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν κυριότητά του καὶ εἰς τὴν ἀξιολογωτάτην πόλιν τῆς νήσου, ἐφάνησαν καὶ οἱ Καρχηδόνιοι μὲ στόλον μέγαν νὰ μεταχειρισθοῦν εἰς ὄφελός των τὴν τῆς Σικελίας σύγχυσιν.

Εἰς τὴν Κόρινθον ὀλίγον τι πρὸ τῶν συμβαμάτων τούτων Τιμοφάνης, εἷς ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους πολίτας, πλήρης φιλαρχίας καὶ τολμηροῦ πνεύματος, εἶχεν ὑψωθῆν εἰς μοναρχικὴν τυραννίαν μὲ βοήθειαν φατρίας ἐκ τοῦ κατωτέρου μέρους τῶν πολιτῶν· ἀλλ' ὁ ἀδελφός του Τιμολέων, ἀνὴρ μεγάλου πνεύματος, συνετὸς καὶ ἐνάρετος, καὶ ἐν ταὐτῷ δημοκρατικώτατος, ἐκρήμνισε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν

τυραννίδα. Ἀποφασίσας νὰ μεταχειρισθῇ δραστικώτατα μέσα, ὕπηγε μετὰ δύω φίλων του εἰς τὸν ἀδελφόν του, καὶ μὴ δυνηθεὶς μὲ λόγους καὶ δεήσεις νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ παραιτηθῇ τὴν τυραννίδα, καὶ ν' ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν Κόρινθον, ἐσκέπασεν ὁ Τιμολέων τὴν κεφαλήν του, καὶ οἱ δύω ἄλλοι ἐφόνευσαν τὸν Τιμοφάνην *). Τὰ γνησίως ἀρχαϊκὰ φρονήματα τοῦ προτιμᾷν τὴν πατρίδα παρὰ τὸν ἀδελφὸν, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθε πρᾶξις, ἥτις εἰς τὰς κρίσεις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων φαίνεται ἀλλοτρία καὶ ὠμὴ καὶ ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν ἠθῶν των ἀσυγχώρητος, δὲν ἐτιμήθησαν περισσότερον δι' ἔχθραν πρὸς τὸν Τιμολέοντα ἀπὸ πολλοὺς Κορινθίους. Ἐνῷ πολλοὶ ἐτίμων καὶ εὐφήμουν τὸν τυραννοκτόνον, ἄλλοι ἤθελαν νὰ καταδικάσωσιν εἰς θάνατον τὸν ἀδελφοκτόνον, καὶ ὁ Τιμολέων, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν δὲν συνέβη ποτὲ τοιαύτη διχόνοια, ἐκρύφθη ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν πολλὰ ἔτη. Ὅταν λοιπὸν ἦλθαν ἐκ Σικελίας οἱ πρέσβεις, καὶ οἱ Κορίνθιοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὰς Συρακούσας, ἀνηγόρευσαν τὸν Τιμολέοντα στρατηγὸν διὰ νὰ τοῦ δώσουν ἀφορμὴν νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τὸ ἄγος τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος μὲ πράξεις μεγάλας καὶ σωτηρίους.

Ὁ Τιμολέων ἐπλήρωσε τὴν προσταγὴν ἀμέμπτως καὶ εὐτυχῶς. Μὲ δέκα πλοῖα καὶ χιλίους διακοσίους πολεμιστὰς ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κόρινθον (345). Εὕρηκε τὴν Σικελίαν εἰς μεγίστην σύγχυσιν· τὴν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐκράτει ὁ Διονύσιος, τὴν πόλιν ὁ Ἱκέτας ἐπικουρούμενος ἀπὸ τοὺς συμμάχους του Καρχηδονίους μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα. Καμμία ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὰς Σικελικὰς πόλεις δὲν ἠθέλησε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Τιμολέοντα, ἀφοῦ

*) Ἡ διήγησις τοῦ Διοδώρου (ις, 65.), ὅτι ὁ Τιμολέων αὐτὰς ἐφόνευσεν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸν ἀδελφόν του, δὲν εἶναι πολλὰ πιθανή.

ὅμως ἐκτύπησε τὸ τετραπλάσιον στράτευμα τοῦ Ἱκέτα, εὐθὺς ὅλαι αἱ πόλεις ἤρχισαν νὰ τοῦ στέλλουν βοήθειαν. καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος ἔκαμεν ἀρχὴν νὰ συμβιβάζεται μαζή του. Οἱ Κορίνθιοι στρατιῶται εἰσήχθησαν κρυφίως εἰς τὴν ἀκρόπολιν μὲ συναίνεσιν τοῦ Διονυσίου, ὅς τις ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὴν τυραννίαν ὁλοτελῶς, καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ ζήσῃ τοῦ λοιποῦ ἰδιωτικῶς εἰς τὴν Κόρινθον.

Ὁ ἀνὴρ, ὅς τις βασιλεύων ἐπρόσταζε τετρακοσίας τριήρεις, ἔπλεε τώρα μὲ μικρὸν πλοιάριον νὰ ζῇ ἐκεῖ ὡς ὑποκείμενον περιεργείας, ἐπιχαιρεκακίας καὶ χλεύης. Διέτριβεν ἐκεῖ τὸν καιρὸν εἰς τὰ γύναια καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ μυροπωλεῖα· λέγεται δὲ ὅτι ἐδίδασκε καὶ νέα κοράσια τὴν μουσικήν. Προσέτι οἱ αὐθάδεις φιλοκαλλωπισταὶ τῆς Κορίνθου τοῦ ἔδιδαν συχνάκις ἀφορμὴν νὰ γυμνάζῃ τὴν ἀγχίνοιάν του. Εἷς Π. χ. ἐμβαίνων ποτὲ εἰς αὐτὸν ἐτίναξε τὴν χλαμύδα του διὰ νὰ δείξῃ (κατὰ τὴν προειρημένην εἰς τὴν τῶν Συρακουσίων αὐλὴν συνήθειαν) ὅτι τάχα δὲν ἔκρυπτε μαχαίριον. „Τίναξέ την μᾶλλον, εἶπεν ὁ Διονύσιος εἰς αὐτὸν, ὅταν ἐκβῇς ἐντεῦθεν" (διὰ δείξῃ δηλαδὴ ὅτι δὲν ἔκλεψε τίποτε).

Ὁ Τιμολέων εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἠλευθέρωσεν ὁλοτελῶς τὰς Συρακούσας, ἀναγκάσας τὸν Ἱκέταν καὶ τοὺς Καρχηδονίους νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν πόλιν. Διέταξε λοιπὸν τὴν πολιτείαν, καὶ εἰσήγαγε τὴν δημοκρατίαν, καὶ πρὸς βεβαίωσίν της ἐπρόσταξε καὶ ἐκρήμνισαν τὴν τυραννικὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' αἱ ποτὲ περίφημοι καὶ ἀκμάζουσαι Συρακοῦσαι ἐφαίνοντο τώρα ὅμοιαι μὲ μέγα ἐρείπιον. Πανταχοῦ ἐφαίνοντο τὰ λυπηρὰ ἴχνη τοῦ πολυχρονίου πολέμου, οἱ κάτοικοι ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἀπέθαναν ὅλοι, καὶ ἡ πόλις ἔρημος. Ὁ Τιμολέων ἐπαρακάλεσε τοὺς Κορινθίους νὰ στείλουν νέους ἀποίκους. Οἱ Κορίνθιοι ἐζήτησαν διὰ κηρύγματος ὅλους τοὺς εἰς τὸν φοβερὸν καιρὸν τοῦ

πολέμου μεταναστεύσαντας εἰς διάφορα μέρη Σικελιώτας νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν πατρίδα των· καὶ οὗτοι μαζὶ μὲ νέους ἄλλους ἀποίκους συνέρρευσαν τόσοι τὸ πλῆθος, ὥστε αἱ Συρακοῦσαι πάλιν ἐγεμίσθη εὐθὺς ἀπὸ κατοίκους. Ὁ Τιμολέων ἐμοίρασεν ἀγροὺς εἰς τοὺς νεήλυδας τούτους, καὶ ἀπεδίωξε καὶ ἀπὸ ἄλλων Σικελικῶν πόλεων τοὺς τυράννους.

Ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἦτο τέλειον τὸ ἔργον του. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ὑπέφερναν τὴν ἀπώλειαν τῆς εἰς τὴν Σικελίαν δυνάμεώς των· ἄραξαν μὲ ἑβδομήκοντα χιλιάδας στρατιωτῶν διὰ νὰ τὴν ἐξαναποκτήσουν. Ἀλλ' ὁ Τιμολέων δὲν ἔχασε τὴν καρδίαν· μὲ ὀλιγωτέραν δύναμιν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των, καὶ τοὺς ἐνίκησε κατακράτος εἰς μίαν μεγάλην μάχην πλησίον τοῦ ποταμοῦ Κριμισσοῦ (340). Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐπροσπάθησε μὲν ὁ Ἱκέτας ἡνωμένος μὲ τὸν Μάμερκον, τύραννον τῆς Κατάνης, καὶ μὲ βοηθητικὸν στράτευμα τῆς Καρχηδόνος νὰ κρημνίσῃ τὸν Τιμολέοντα, δὲν ἠδυνήθη ὅμως. Ὁ Τιμολέων ἐνίκησεν· ὁ Ἱκέτας παραδομένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του κατεδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἔκαμαν εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγειναν ὁ ποταμὸς Ἅλυκος ὅριον τῆς εἰς τὴν Σικελίαν Καρχηδονίου ἐπικρατείας.

Τοιουτοτρόπως ὁ Τιμολέων ἀπέκτησε τὸ κλέος, ὅτι ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς τυράννους μὲ μικρὰν δύναμιν χώραν βεβασανισμένην καὶ κατηρημωμένην ὑπὸ ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν τῆς ἐχάρισεν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν. Εἰς ὅλα ταῦτα ἔδειξε μεγαλωτάτην μετριοπάθειαν καὶ ἀληθινὴν ταπεινοφροσύνην. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπέκτησε τὴν εὔνοιαν τῶν Συρακουσίων εἰς μέγαν βαθμόν· τοῦ ἐχάρισαν κάλλιστον ἀγρὸν, ὅπου ἔζη μὲ τὴν οἰκογένειάν του ἀγαπώμενος ἀπὸ πολλὰς χιλιάδας πολιτῶν, τοὺς ὁποίους ἠλευθέρω-

σε καὶ εὐτύχισε. Περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔχασε τὴν ὅρασίν του, καὶ ἦτο θέαμα παθητικὸν καὶ τερπνὸν νὰ βλέπῃ τις πῶς οἱ εὐγνώμονες Συρακούσιοι ὑπήγαιναν πρὸς αὐτὸν τὸν τυφλὸν πρεσβύτην ὡς εἰς ἱερόν τι προσκύνημα, πῶς ἔφερναν εἰς αὐτὸν ὅλους τοὺς ξένους διὰ νὰ τοὺς δείξουν τὸν εὐεργέτην των, καὶ πῶς ὅταν ἀπέθανεν (437) ὅλη ἡ πόλις συνώδευσε δακρύοντες τὸν νεκροκράβατόν του, ὅςτις ἐφέρθη ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς κρημνισμένης τῶν τυράννων ἀκροπόλεως. Ἐπάνω τῆς στάκτης του ἀνέστησαν λαμπρὸν μνημεῖον, καὶ ἡ μνήμη του ἐπανηγυρίζετο μὲ ἐτησίους γυμνικοὺς ἀγῶνας.

---

63. Τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τῶν Ἑλλήνων.

Πρὶν ἀκόμη ἀφήσωμεν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν πρὸ Ἀλεξάνδρου περίοδον ταύτην, ἥτις εἶναι τὸ ἄνθος καὶ τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας των, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν των, εἰς τὰς ὁποίας ἐφωταγώγησαν ὡς παραδείγματα ὅλον τὸν κόσμον, καὶ αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς σφικτὴν ἕνωσιν καὶ ἀμοιβαίαν ἀντενέργειαν μὲ τὴν πολιτικὴν ζωήν των. Ἐκείνη ἡ ἐνεργὸς καὶ ὀξεῖα τοῦ καλοῦ αἴσθησις τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν ἐπαρατηρήσαμεν ἤδη εἰς τὴν ἀνατροφήν των, ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὸν εὐτυχῆ τοῦτον λαὸν εἰς τὰς πλαστικὰς τέχνας πρὸς παράστασιν τοῦ κάλλους μὲ τρόπον ἀσύγκριτον. Ἡ παρατήρησις καὶ ἐξέτασις τῶν καλῶν μορφῶν καὶ εἰδῶν τῆς φύσεως εἰς τὰ εὐγενῆ ἔργα της καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐπερικύκλονε πανταχόθεν τὸν Ἕλληνα τεχνίτην, διότι τὸ κλίμα τῆς χώρας ἐσυγχώρει τὴν τοῦ

σώματος γύμνασιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ἤθη καὶ τὰ φρονήματα τοῦ ἔθνους δὲν εὕρισκαν κἀνὲν σκάνδαλον. Ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς φύσεως ἐξήρχοντο τὰ ὡραῖα σώματα, καὶ διὰ τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἀνεπτύσσοντο εἰς τοὺς ἀγῶνας τόσον ἐξαίρετα, ὥστε παλαιός τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ δοῦλος γνωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄῤῥυθμον περιπάτημά του. Τοιουτοτρόπως ἔγεινεν ἡ φύσις πρωτότυπον τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν, καὶ ἐκεῖ προσέτι, ὅπου δὲν ἐπροσπάθουν νὰ μιμηθοῦν ἀτο- μικὴν ἀπεικόνισιν, ἀλλ' ἤθελαν νὰ σωματώσωσι τὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας συνελάμβανε τὸ πνεῦμα, τῶν εἰς παράστασιν ὡραίων μορφωμάτων. Αἱ ἰδέαι αὗται ἐστρέφοντο ἐξαιρέτως εἰς θρησκευτικὰ πράγματα, ἐπειδὴ ἡ τέχνη εἰς τοὺς καλλίστους χρόνους της ὑπηρέτησε τὴν θρησκείαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἀνθρωπόμορφον παράστασιν τῶν θεῶν εὕρισκεν ὕλην καὶ καλὴν καὶ πλουσίαν· ἔπειτα τὴν πατρίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κἀνεὶς δὲν ἀπεχώριζε τὸν ἑαυτόν του καθὼς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἐδημι- ούργει ἡ τέχνη μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐσυμφώνει μὲ τὴν αἴσθησιν καὶ τὰς ὑψηλοτέρας χρείας τῶν πάντων· μηδ' ἐφηρμόζετο εἰς τὰς ἐννοίας καὶ ἐπι- θυμίας τῶν ἰδιωτῶν. Διὰ τοῦτο ἦτο πάντοτε ζῶσα καὶ συνηνωμένη ἐσωτερικώτατα μὲ ὅλην τὴν καλητέραν ὕπαρξιν τοῦ ἔθνους, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλάστησεν ὡς ἀπὸ φυσικήν της χώραν.

Ἡ ἀγαλματοποιΐα, ἤγουν ἡ τέχνη τοῦ παριστάνειν εἴδη καὶ μορφὰς ἐκ διαφόρου ὕλης μὲ τὴν σωματικὴν τριπλῆν των διάστασιν, ἐτελειοποιήθη πρωϊ- μώτερα εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ ἡ ζωγραφική. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀγαλματοποιΐας ἐναφανίζονται εἰς τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ πρώτη ἰδιότης, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ἦτο ἡ ὀρθὴ σχη- μάτισις, ἀλλὰ πολὺν καιρὸν συνδεδεμένη μὲ παχυ- λότητα. Ἡ ἔκφρασις, ἤγουν ἡ δήλωσις τῆς κατα-

στάσεως τῆς καρδίας εἰς εἴδωλα θεῶν ἢ ἀνδριάντας ἀνθρώπων, ἔλειπεν ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἥτις ὀνομάζεται ἡ τῆς παλαιᾶς χειρός. Ἀλλ' ἡ τέχνη ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ μὲ πολλοὺς κόπους, νὰ εὐκολύνῃ τὴν μηχανικὴν ἕξιν, νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἐξωτερικὰς δυσκολίας πρὶν δυνηθῇ τὸ πνεῦμα νὰ διατάσσῃ ὅπως θέλει εὐκόλως τὴν προκειμένην ὕλην. Μία πολλὰ εὐτυχὴς ἀνακάλυψις μαρμαρίνων ἀνδριάντων γενομένη κατὰ τὰς ἡμέρας μας εἰς τὴν νῆσον Αἴγιναν, ὅπου ἤκμαζεν ἀγαλματοποιητικὴ σχολή, ἐτελειοποίησε πολὺ τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς γενέσεως τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀγαλματοποιητικῆς. Εἰς τὰ Αἰγινητικὰ ταῦτα ἀγάλματα εὑρίσκεται μὲν κάποια ἀλυγιστία τῶν θέσεων καὶ σχηματισμῶν, ἀλλὰ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα μέλη, ἐξαιρουμένων τῶν κεφαλῶν, βασιλεύει θαυμασιωτάτη μίμησις τῆς φύσεως· δείχνουν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἐπιμελεστάτη καὶ ἀκριβεστάτη παρατήρησις τῆς φύσεως προεπορεύθη ἔμπροσθεν τοῦ ὕψους τῆς τῶν Ἑλλήνων πλαστικῆς. Ἡ Αἰγινητικὴ τέχνη εἶναι Δωρική, καὶ φέρει τὸν περιωρισμένον μέν, στερεὸν δὲ χαρακτῆρα τοῦ γένους τούτου. Ἀλλ' ἡ ὑψηλὴ τελειότης, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ ἀγαλματοποιητικὴ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ἥτις ὀνομάζεται ἡ τῆς ὑψηλῆς χειρός, ἐκβῆκεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ὅπου ὅλα τὰ ἄνθη τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀνεπτύχθησαν μὲ ἐξαίρετον καλλονήν, ἐγεννήθη ἡ τέχνη αὐτὴ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα παριστάνεται τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν ὡς εἰς κέντρον, καὶ ὁ μεγαλοπρεπὴς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστόλισε καὶ ἐλάμπρυνε τὰς Ἀθήνας, ἔδωκεν εἰς τὴν τέχνην ὕλην πλουσίαν καὶ ἐξαίρετον (Ἴδε Τόμ. Α', σελ. 510). Ὁ φίλος του Φειδίας εἶναι δημιουργὸς καὶ ἐν ταὐτῷ μέγιστος τεχνίτης καὶ διδάσκαλος

τῆς ὑψηλῆς χειρός· μὲ περίνοιαν ἀνήκουστον ἐσωμάτωσεν εἰς τὴν ὕλην τελειότατα τὰς μεγάλας ἰδέας, τὰς ὁποίας συνέλαβε τὸ πνεῦμα του.

Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον ἐκατασκεύασεν ὁ Φειδίας διὰ τὴν πόλιν τῆς θεᾶς ταύτης, ἀνεφέραμεν ἀρχήτερα· ἀλλὰ τὸ περιφημότατόν του ἔργον ἦτο τὸ ἀπὸ ὅλην τὴν ἀρχαιότητα θαυμασθὲν καὶ ἐγκωμιασθὲν ἄγαλμα τοῦ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ Διός, τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη καὶ θεωρεῖται ὡς ἡ κορυφὴ ἁπάσης τῆς τέχνης. Ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ ἐξήστραπτε τόσον ὑψηλὴ ἔκφρασις μεγαλειότητος, ὥστε πᾶς θεατὴς ἐγεμίζετο ἀπὸ ἱερὸν σέβας. Ὁ Φειδίας αὐτὸς διηγεῖται περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι στίχος τοῦ Ὁμήρου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ζεὺς μὲ ἓν νεῦμα τῆς κεφαλῆς του σείει ὅλον τὸν Ὄλυμπον, τοῦ ἔδωκε τὴν ἰδέαν τοῦ προσώπου τούτου. Ἀλλὰ τὸ ἐξωτερικὸν μέγεθος τοῦ ἀγάλματος ἐκίνει εἰς ἔκστασιν. Ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἔφθανεν εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ ναοῦ, ἥτις ἦτο ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα πόδας ὑψηλή. Τὸ ἄγαλμα ἦτο ἐλεφάντινον μὲ χρυσὸν συγκολλημένον, καθὼς καὶ ἡ θεὰ Νίκη, ἥτις ἦτο εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ θεοῦ. Ὁ θρόνος στηριζόμενος εἰς τέσσαρας πόδας ἔλαμπεν ἀπὸ πολυτίμους ὕλας, καὶ ἦτο προσέτι κεκοσμημένος μὲ γλυφὰς καὶ ζωγραφίας.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τέχνης τοῦ Φειδίου ἐλάβαμεν πολὺ τελειοτέρας ἐννοίας εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους ἀφοῦ ὁ Λόρδ Ἐλγῖνος ἥρπασεν ἀπὸ τὴν φθορὰν τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅσα ἠδυνήθη. Εἶναι ἀνεκτίμητα θραύσματα, εἰς τὰ ὁποῖα δίδουν οἱ εἰδήμονες τὰ πρωτεῖα ὅλων τῶν παλαιῶν τεχνουργημάτων, ὅσα ἐτιμῶντο ἕως τώρα ὡς τὰ πρῶτα καὶ ἐξαίρετα. Θαυμάζεται εἰς αὐτὰ ἡ καταδάμασις τῆς φύσεως· διότι τὸ μαρ-

μαρον ἐμαλακύνθη τρόπον τινὰ, μετεβάλθη εἰς κρέας, καὶ ἀπέκτησε ψυχήν.

Πολύκλειτος ὁ Σικυώνιος, Μύρων καὶ Πυθαγόρας οἱ ἐκ Ῥηγίου εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸν Φειδίαν οἱ ἐξαίρετοι τεχνῖται τῆς ὑψηλῆς χειρός. Ἐπιμέλεια καὶ κομψότης ἦτο ὁ κυριώτερος χαρακτὴρ τοῦ Πολυκλείτου. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐθαυμάσθη μάλιστα εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὸ κολοσσαῖον ἄγαλμα τῆς ἐν Ἄργει Ἥρας. Ἐφημίσθη προσέτι διὰ τὸν Κανόνα, ἄγαλμα παριστάνον δορυφόρον, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ὁ τεχνίτης ὡς πρωτότυπον ὅλων τῶν γυμναστικῶν σχέσεων. Τοῦ Μύρωνος ἐπήνεσαν οἱ παλαιοὶ τὴν ποικιλίαν καὶ νεωτερισμὸν τῶν ἐπινοημάτων. Ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς γλύπτας τῶν θηρίων, ὅςτις ἐπαράστησε τὴν ζωϊκὴν ζωὴν πιστότατα καὶ ἀληθέστατα καὶ ζωηρότατα. Ἡ περίφημός του βοῦς εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὰ προτερήματά της ὑμνήθη μὲ πολλότατα ἐπιγράμματα (Ἴδε Ἀνθολ. Ἐπιγραμ. Βιβλ. Θ', 713—742.).

Εἰς τὴν ὑψηλὴν χεῖρα ἀκόμη δὲν εἶχεν ἐξαντληθῆν ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη. Προσετέθη εἰς αὐτὴν τὸ καλὸν καὶ χάριεν, ὄχι διότι τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου δὲν ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτὰ καλὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τέχνη ἀκολουθοῦσα τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπίασε μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον, δὲν εἶχε πλέον πρώτιστον σκοπὸν τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν, ἀλλ' ἔσπευδε πρὸ πάντων εἰς τὸ τερπνὸν καὶ χάριεν, καὶ ἠγωνίζετο νὰ τὸ ἐξυψώσῃ εἰς τὰ ἔργα της. Σκόπας καὶ Πραξιτέλης, δύω ἐξαίρετοι τεχνῖται, ἤνοιξαν τὴν περίοδον ταύτην. Ὁ δεύτερος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκμὴ πίπτει εἰς τὸ 360 ἔτος ἔδωκεν εἰς τὸ μάρμαρον τὸν μέγιστον καλλωπισμόν. Ἡ ἐν Κνίδῳ Ἀφροδίτη του ἦτο τόσον περίφημος, ὥστε ταξείδευαν ἐκεῖ πολλοὶ ἐπίτηδες διὰ νὰ τὴν ἴδωσι. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς πλαστικῆς τελειόνει ὁ Λύσιππος, ὅςτις ἀπεικόνιζεν ὁμοιότατα καὶ κάλλιστα ἀνδριάντας ἀνθρώπων γνωστῶν, τοὺς ὁποίους δὲν παρίστανεν ἁπλῶς μὲ ψιλὴν μίμησιν καὶ ἀντιγραφὴν, νὰ εἴπω οὕτω, τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοὺς ἐξύψονεν ὑπὲρ αὐτὴν μὲ τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἐγέννα, καὶ τὴν προσήρμοζεν εἰς αὐτούς. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ εἶχε μόνος τὸ δίκαιον νὰ πλάττῃ τὸν μέγαν βασιλέα ἐκ χαλκοῦ· τὸν ἐχάλκευσε διαφόρως, ἐπὶ τεθρίππου, ἔφιππον, ἀγωνιζόμενον, θηρεύοντα, καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ἱστάμενον. Μὲ τὰ περίφημά του ἔργα συνηριθμεῖτο σύμπλεγμα εἰκοσιπέντε ἱππέων, σωματοφυλάκων τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες ἔπεσαν εἰς τὴν παρὰ τὸν Γρανικὸν μάχην.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων ἐξαίρετοι εἶναι Πολύγνωτος, ὅςτις ἦτο σύγχρονος τοῦ Φειδίου, Ἀπολλόδωρος, Ζεῦξις, Παῤῥάσιος, Τιμάνθης, Πρωτογένης, καὶ Ἀπελλῆς, ὅςτις ἐπέρασεν ὅλους τούτους εἰς τὴν φήμην, ἐπειδὴ συνάξας τοὺς μερικοὺς κόπους καὶ τὰς ἐφευρέσεις τῶν προγενεστέρων του, ἔφερε τὴν Ἑλληνικὴν ζωγραφίαν εἰς τελειοποίησιν. Καθὼς μόνος ὁ Λύσιππος εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ ἀγαλματοποιῇ τὸν Ἀλέξανδρον, οὕτω μόνος ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἐζωγράφει.

Ἐσημειώσαμεν ἤδη ἀρχήτερα (Τόμ. Α', σ. 404) ὅτι ὁ διάφορος χαρακτὴρ, ὅςτις ἀνεπτύσσετο εἰς τὰ κυριώτερα Ἑλληνικὰ γένη, καὶ διεχώρει ὅλας τὰς φορὰς καὶ τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς, ἐφάνη καὶ εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὰς λογικὰς τέχνας. Ἡ μὲν ἐπικὴ ποίησις ἦτο κτῆμα τῶν Ἰώνων· ἡ δὲ λυρικὴ, ἥτις φαίνεται πάντοτε καὶ πανταχοῦ μάλιστα ἐξαπλωμένη ὡς ἐλευθερωτάτη ἔκχυσις τοῦ ποιητικοῦ

πνεύματος, ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ ἕκαστον Ἑλληνικὸν γένος μὲ ἰδιαίτερον τρόπον. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ ὑψηλοτάτη καὶ τελειοτάτη μόρφωσίς της εὑρίσκεται εἰς τοὺς Δωριεῖς. Ἐκ τούτων ἦτο κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ὁ μέγας ποιητὴς Πίνδαρος καὶ κατὰ τὸ γένος καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη, μ' ὅλον ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὰς Θήβας (520). Εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς λυρικοὺς ποιητὰς τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν πλέον παρὰ μερικὰ τεμάχια. Τὰ ποιήματά του, τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἀκόμη, εἶναι πανηγυρικαὶ ᾠδαὶ πρὸς ἔπαινον τῶν εἰς τοὺς μεγάλους ἄθλους νικητῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἰσχυρόταται καὶ ὑψηλόταται ἔννοιαι ἐνηχοῦσιν εἰς αὐτὰ ἐξερχόμεναι ἀπὸ τὸ βάθος στήθους γεμάτου θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Ὑψηλὸς ἐνθουσιασμὸς διαφλέγει τὸν ποιητὴν, ἐνῷ εὐκρίνεια καὶ εὐσυλλογιστία διατάσσει τὸ πᾶν μὲ ὡραιοτάτην συμμετρίαν. Ἔκφρασις καὶ ῥυθμὸς συμφωνεῖ μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν τῶν στοχασμῶν του.

Ἐπειδὴ ὅλη ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἔγεινεν ἀπὸ ὁδηγίαν τῆς φύσεως, διὰ τοῦτο δὲν ἐφάνησαν διαμιᾶς ὅλα τὰ εἴδη της, ἀλλ' ἓν μετὰ τὸ ἄλλο εἰς τὰς διαφόρους περιόδους τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Πᾶν εἶδος ἔλαβε τὴν τελείωσίν του εἰς χρόνου περίοδον, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτὴρ ἦτο ἀναλογώτατος μὲ τὸν ἐκείνου. Τοῦτο εἶναι ἐξαιρέτως φανερὸν εἰς τὴν ἐπικὴν καὶ δραματικὴν ποίησιν. Ἐκείνη μὲν εἶχε παρελθεῖν ἤδη κατὰ τὰ Περσικά· αὕτη δὲ ἐφάνη μὲ ὅλην της τὴν λαμπρότητα κατ' αὐτὴν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἐνδοξοτάτην ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐπειδὴ τὸ δρᾶμα, καθὸ ὑψηλότατον καὶ τεχνικώτατον εἶδος τῆς ποιήσεως, δύναται νὰ εἶναι γέννημα μόνον ὑψηλῆς καὶ ἁρμονικῆς τῶν πνευματικῶν δυνάμεων μορ-

φώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασε τότε τὸ ἔθνος ὡς εἰς ἀνταύγασμα τοῦ κλέους του. Καθὼς ὅμως τοῦτο τὸ ἄνθος τοῦ ποιητικοῦ εἴδους ἐβλάστησεν εἰς τὸ χρονικὸν κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, οὕτως εἶναι τὸ τοπικὸν κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, αἱ Ἀθῆναι, μήτηρ καὶ τροφὸς τοῦ δράματος. Καὶ ἐπειδὴ αἱ Ἀθῆναι, μ' ὅλον ὅτι κατὰ γένος Ἰωνικὴ πόλις, συμπαρέλαβεν ὅμως τὴν μονομερῆ ποίησιν τῶν δύω κυριωτέρων γενῶν εἰς ἓν μεγαλοπρεπὲς ὅλον, διὰ τοῦτο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δρᾶμα εὑρίσκονται μαζὴ μὲ τοὺς λόγους τῶν πραττόντων προσώπων, οἱ ὁποῖοι περιστάνουν τὴν ἐπικὴν καὶ ἐπομένως τὴν Ἰωνικὴν ποίησιν, λυρικαὶ ᾠδαὶ τῶν χορῶν κατὰ τὸ Δωρικὸν ἰδίωμα. Αἱ χορικαὶ αὗται ᾠδαὶ ἦσαν τὸ προκαταρκτικὸν καὶ ἡ βάσις τοῦ δραματικοῦ εἴδους. Ἦσαν ὕμνοι εἰς τὸν Διόνυσον, μὲ τοὺς ὁποίους εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους ἐσυνάφθη παράστασίς γεγονότος τινός. Ὀνομάζουν εὑρέτην τῆς τραγῳδίας Θέσπιν τινὰ σύγχρονον τοῦ Σόλωνος, ὅστις πρῶτος μεταξὺ τῶν χορικῶν ᾠδῶν ἔφερεν εἰς τὸ μέσον ἕνα ὑποκριτήν. Ἀλλὰ τὸ εἶδος ἦτο τότε ἀκόμη ἀτελέστατον.

Αἰσχύλος ὁ Ἐλευσίνιος, ὅστις συνηγωνίσθη εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, εἶναι ὁ ἀληθινὸς πατὴρ τῆς τραγῳδίας. Οὗτος ἐπρόσθεσε τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν, καὶ ἐπομένως ἐφεύρηκε τὸν διάλογον· μ' ὅλον τοῦτο ἐπικρατέστεραι ἀπαντῶνται εἰς αὐτὸν αἱ τοῦ χοροῦ ᾠδαί. Αἱ τραγῳδίαι τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν σήμερον ἔχομεν μόνον ἑπτὰ, δὲν εἶναι μόνον σοβαραὶ καὶ ὑψηλαὶ, ἀλλὰ τολμηραὶ καὶ γιγαντιαῖαι καὶ κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν. Διὰ τοῦτο συχνότατα φέρει εἰς τὸ μέσον θεοὺς, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τιτᾶνας. Τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὸ ἐνθουσιῶδες αἴσθημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκυριεύθησαν

αἱ Ἀθῆναι ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν ὑπερόφρυν καὶ εἰς ὅλους φοβερὸν ἐχθρὸν, ἐπαράστησεν ὁ Αἰσχύλος εἰς μίαν τραγῳδίαν ἐπιγραφομένην Πέρσαι, τῆς ὁποίας ὑπόθεσις εἶναι ἡ ἐπονείδιστος καὶ αἰσχρὰ πτῶσις τοῦ Ξέρξου. — Σοφοκλῆς ἐκ Κολωνοῦ, χωρίου τῆς Ἀττικῆς, τὸ ὁποῖον αὐτὸς διὰ τῆς περιφήμου τραγῳδίας „Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ" διῃώνισεν, εὐτυχέστερα παρὰ ποτὲ ποιητὴς ἄλλος τὴν πατρίδα του, ἦτο ὁ νεώτερος δραματοποιὸς καὶ ἀντίζηλος τοῦ Αἰσχύλου. Ἔζη μὲ τὴν καλλίστην ἀπόλαυσιν ὅλων τῶν τοῦ βίου ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν ἐστόλιζαν καὶ τὰ λαμπρότατα καὶ κάλλιστα προτερήματα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἁρμονία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματός του κατοπτρίζεται εἰς τὰς τραγῳδίας του ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔγραψε περίπου ἑκατὸν, δι' ἡμᾶς δὲ ἐσώθησαν πάλιν ἑπτὰ, ὡς καὶ τοῦ Αἰσχύλου. Ἐκ τούτων τὴν Ἀντιγόνην του τόσον ἐθαύμασαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε διὰ ταύτην τὸν ἀνέδειξαν στρατηγὸν εἰς πολεμικήν τινα ἐκστρατείαν. Τὸ εἶδός του εἶναι γλυκύτερον καὶ ὄχι τόσον γιγαντῶδες, ὡς τοῦ Αἰσχύλου, ἀλλὰ πολὺ ἐντεχνότερον. Ἡ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν ἔκαμε ποικιλωτέραν μὲ τὴν περίσσευσιν τῶν προσώπων, ἐβάλθη εἰς καλητέραν μὲ τὸν χορὸν σχέσιν. Ὁ Σοφοκλῆς ἔφθασε τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς τελειώσεως τῆς τραγῳδίας, ἥτις εἰς τὸν τρίτον περίφημον Ἀθηναῖον τραγῳδὸν, τὸν Εὐριπίδην, ἤρχισε νὰ κλίνῃ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦτο. Τόσον γειτονεύουσιν ἐδῶ ἡ εὐτυχὴς ὕψωσις μὲ τὴν ἀρχομένην ἔκπτωσιν, ὥστε ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἀσχύλος, ἦτο ἤδη γνωστὸς καὶ περίφημος ὁ τραγῳδοποιὸς Εὐριπίδης. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἶναι παράξενον εἰς τὸ δραματικὸν εἶδος· διότι, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἡ κορυφὴ ὅλης τῆς ποιήσεως, διὰ τοῦτο εὑρίσκονται εἰς αὐτὸ πλησιέσταται ἀνάβασις καὶ κατάβασις, καθὼς καὶ εἰς τὰς

κορυφὰς τῶν ὀρέων. Ὁ Εὐριπίδης εἶχε μέγα προτέρημα νὰ ζωγραφῇ τὰ πάθη, ἀλλὰ δὲν εὑρίσκεται εἰς αὐτὸν κἀνὲν ἴχνος τοῦ καθαροῦ καὶ ἀκριβοῦς μεγαλείου τοῦ Σοφοκλέους. Ῥέων μὲ μαλακότητα ζητεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ προξενήσῃ πάθος εἰς τὰς αἰσθήσεις μὲ στιγμιαίαν ἐνέργειαν. Εἰς μὲν τὸν τόπον τοῦ ἠθικοῦ κράτους καὶ ὕφους τῶν χαρακτήρων ἔβαλεν ἠθικὰ ἀποφθέγματα, τὰ ὁποῖα ἐξέρχονται συχνάκις ἀπὸ τὸ στόμα τῶν προσώπων του, εἰς δὲ τὸν τόπον τῆς ἀληθοῦς τῶν παθῶν ἐκφράσεως, ῥητορικὴν πολυτέλειαν. Τοιουτοτρόπως οἱ τρεῖς οὗτοι ποιηταὶ ἀντιστοιχοῦσι κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ποιημάτων των μὲ τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον διέτρεξεν ἡ τῶν Ἀθηναίων ἱστορία ἀπὸ τῶν Περσικῶν ἕως τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἐμποροῦν νὰ συγκριθῶσι μὲ τοὺς τρεῖς ἀντιπροσώπους τοῦ πολιτικοῦ δρόμου των Θεμιστοκλῆν, Περικλῆν καὶ Ἀλκιβιάδην.

Παρὰ τὴν τραγῳδίαν ἀπὸ βαθύτερα σπλάγχνα τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας καὶ τοῦ κοινοῦ βίου ἐξβῆκεν εἰς τὸ φῶς ἡ τοῦ καιροῦ ἐκείνου κωμῳδία. Ὁ μόνος τοῦ εἴδους τούτου ποιητὴς, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν ποιήματα, εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης. Μὲ ἀγχίνοιαν μεγάλην καὶ φαντασίαν καὶ ποιητικὸν στολισμὸν, καὶ μὲ ἐλευθερίαν, ἥτις καταγελᾷ πᾶν ὅριον, ἀλλὰ συχνάκις καταντᾷ εἰς αὐθάδειαν καὶ ἀσχημοσύνην, ἐζωγράφησεν ὁ ποιητὴς οὗτος ζωηρότατα τὴν ἄνοιαν καὶ διαφθοράν τῶν καιρῶν του. Οἱ ζῶντες σύγχρονοί του, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέφερε τὴν μάστιγά του, δὲν ἀναφέρονται κεκρυμμένως καὶ αἰνιγματωδῶς· ὄχι, φαίνονται μὲ τὰ ὀνόματά των καὶ μὲ τὴν προσωπότητά των, μὲ τοὺς χαρακτῆρας τῆς ὄψεώς των παριστανομένους εἰς τὸ μορμολύκειον ἀκριβῶς, καὶ οὕτως ἐπὶ τῆς σκηνῆς πα-

ραδίδονται δωρεὰν εἰς τοῦ λαοῦ τὰ περιγέλια. Τοῦτο κατὰ τὰς ἰδικάς μας ἰδέας καὶ τὰ ἤθη ἐμπορεῖ νὰ νομισθῇ ἀχαλίνωτος ἀταξία, ἀλλ' ἡ τούτου χρῆσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμνεν ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὸ περισσότερον μέρος τῶν κωμῳδιῶν του, τοῦ φέρει μεγάλην τιμήν, ἐνῷ δὲν περιπαίζει μόνον εὐτελῆ τινὰ σφάλματα ἰδιωτῶν, τοὺς ὁποίους καὶ χωρὶς τούτου ἔκαμνε καταγελάστους εἰς τὸ κοινὸν ἡ ἀνόητος διαγωγή των, ἀλλ' ἐτόλμα νὰ περιπαίζῃ καὶ δυνατοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἀπήλαυαν τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, καὶ νὰ καταλοιδορῇ τὰ πολιτικά των δόγματα. Ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ἥτις ἐπαρίσταγε γελοιώδεις τὰς πλάνας τῶν ἀνθρώπων δεικνύουσα τὴν οὐδαμινότητά των, ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐπλήρονε τὸ χρέος της, ἐὰν ἐπαράβλεπε τὰς ἐπικινδυνοτάτας πλάνας, αἱ ὁποῖαι ἐφοβέριζαν τὴν πολιτείαν. Ὁ Ἀριστοφάνης νομίζει τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπίασεν ἡ πολιτικὴ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δήμου, οἵτινες ἔβαλλαν ὅλας των τὰς δυνάμεις εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ πολέμου διὰ νὰ κατατρώγωσι τὰ σπλάγχνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἀληθινὸν καρκῖνον τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας· καὶ δὲν κουράζεται νὰ ἀποδείχνῃ τὴν πολεμικὴν λύσσαν γελοιώδη καὶ ὀλέθριον, καὶ εὐκαιρόνει κατὰ τῶν δημαγωγῶν, οἵτινες κολακεύουσι τὴν κλίσιν ταύτην, ὅλα τὰ βέλη τῆς φαρέτρας του. Ἡ κωμῳδία του ἐπιγραφομένη Ἱππεῖς εἶναι προσβολὴ κατὰ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἐκ τῶν προηγηθέντων πολλὰ γνωστοῦ μας Κλέωνος. Φαίνεται οὗτος ἐνταῦθα Παφλαγόνιος δοῦλος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ὅς τις παριστάνεται ὡς πρόσωπον, καὶ σημαίνεται ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐκ τῶν ἔργων του, χωρὶς νὰ ἀναφερθῇ τὸ ὄνομά του, εἰς τρόπον ὥστε τὸν γνωρίζει καθεὶς εὐκολώτατα. Μ' ὅλην ταύτην τὴν πρόνοιαν κἀνεὶς τεχνίτης δὲν ἐτόλμησε νὰ κατασκευάσῃ τὸ προσωπεῖον τοῦ φοβεροῦ δημα-

γωγοῦ, κἀνεὶς ὑποκριτὴς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ τὸ πρόσωπον, ὥστε τὸ ἐπαράστησεν ὁ Ἀριστοφάνης αὐτὸς ἀφοῦ ὁμοίωσε τὴν ὄψιν του μὲ τὴν ἐκείνου, ὅσον ἦτο δυνατὸν, μὲ βαφάς. Εἰς ἄλλα δράματα ζωγραφεῖ ζωηρότατα τὸ κέρδος καὶ τὴν χαρὰν τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ παριστάνει μὲ τερπνοτάτην ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τοῦ πολέμου κακά. Ἀνεξάντλητος εἶναι ὁ ποιητὴς εἰς τοὺς τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους δείχνει ψηλαφητῶς εἰς τὸν δῆμον τὰ ἁμαρτήματά του. Φιλόπατρις ὢν ἐπ' ἀληθείας δὲν παύει ποτὲ ἀπὸ τοῦ νὰ παριστάνῃ εἰς τὸν δῆμον τοὺς προπάτοράς των ὡς ἀληθινὰ παραδείγματα, καὶ νὰ ἐπαινῇ τὰ ἤθη καὶ τὴν ἀνδρίαν τοῦ Μαραθωνικοῦ χρόνου.

Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀρετὴ μὲ τὴν διαβόητον κωμῳδίαν του τὰς Νεφέλας; Εἰς αὐτὴν καταχλευάζει ὀνομαστὶ τὸν θεσπέσιον Σωκράτην, τὸν ὀνομάζει καταφρονητὴν τῶν θεῶν, διδάσκαλον ἀδικίας (τῆς τέχνης τοῦ „τὸν χείρονα λόγον κρείττω ποιεῖν"), καὶ τὸν κωμῳδεῖ ὡς ἀσχολούμενον εἰς ἀνωφελεῖς τῶν μετεώρων ἐρεύνας. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἠρεθίσθη κατὰ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τὸν Ἄνυτον, τὸν ἐχθρόν του, διὰ νὰ τὸν διαβάλῃ πρὸς τὸν δῆμον; *) Ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἐπείθετο ἀπὸ Ἀνύτους, ἐνῷ δὲν ἐφείδετο Περικλέας καὶ Κλέωνας καὶ ἄλλους μεγαλοδυνάμους δημαγωγούς; καὶ ἀπὸ τὸ Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος φαίνεται ὅτι εἶχε προσωπικὴν γνωριμίαν καὶ φιλίαν μὲ τὸν Σωκράτην· διότι ἀφοῦ, λέγει ὁ Πλάτων **), ἀνεχώρησαν ὅλοι ἐκ τοῦ συμποσίου, ἔμεινεν ὁ Σωκράτης καὶ ἐσυνδιαλέγετο μὲ τὸν Ἀριστοφάνην καὶ τὸν Ἀγάθωνα. Ἐὰν ἀπ' ἄλλου μέρους ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστερον,

*) Ἴδε Διογ. Λαέρτ. Βιβλ. Β΄, 18.
**) Ἴδε Πλάτ. Συμπόσ. περὶ τὸ τέλος.

εὑρίσκομεν ὅτι τὰ κατὰ Σωκράτους λεγόμενα ἁρμόζουσι προσφυέστατα εἰς τοὺς σοφιστάς. Οὗτοι ἔκαμναν τὸν χείρω λόγον κρείττονα, ἐκαταφρόνουν τὰ θεῖα, ἠλαζονεύοντο ὅτι ἤξευραν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐνῷ δὲν ἐγνώριζαν τὸν ἑαυτόν των, ὡς τοὺς ἤλεγχεν ὁ Σωκράτης. Τούτους λοιπὸν ἐθεάτρισεν ὁ κωμικὸς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου διδασκάλου· καὶ ὁ Σωκράτης, ἐξεύρων ἀδιστάκτως, ὅτι ὄχι τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὰ πράγματα πληγόνουσι τὸν ἄνθρωπον, εὑρέθη καὶ αὐτὸς, ὡς λέγουσιν, εἰς τὴν παράστασιν τῆς κωμῳδίας ταύτης. (Ἴδε Πλούτ. Παίδ. ἀγωγ. 14.)

Ὅπως ἂν ἔχῃ τὰ περὶ τούτου, εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι καθ' ὑπερβολὴν τρομερὰ φαίνεται ἡ εἰκὼν τῶν χρόνων του, καθὼς μᾶς τὴν περιστάνει· πῶς ἡ ἀχαλίνωτος δημοκρατία καὶ ἡ ἀνόητος δοξομανία τῶν δημαγωγῶν καταναλίσκουσι τὰς δυνάμεις τῆς λαμπροτάτης πόλεως, δὲν τὸ βλέπει τις ποῦποτε εὐκρινέστερα ζωγραφημένον. Ὅταν αἱ Ἀθῆναι μὲ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατεδικάσθη νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτείαν της, μαζὴ μὲ τὴν ἐλευθερίαν ἔγεινεν ἄφωνος καὶ ἡ κωμῳδία, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ πόλις ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ ξένα δεσμὰ εἰσήγαγε πάλιν τὴν δημοκρατίαν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα της. Ὁ καιρὸς ἦτο τοιοῦτος, ὥστε δὲν ἔδιδε πλέον ἡδονὴν ἡ τολμηρὰ φαντασία της· καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔγειναν πολλὰ μικροὶ, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ βαστάσωσι τοιοῦτον μεγαλοφυὲς παιγνίδιον.

Ὅλαι αἱ σχέσεις καὶ αἱ διατάξεις τῆς σκηνῆς ἦσαν πολὺ διάφοροι ἀπὸ τὰς τῆς νεωτέρας. Καθὼς ἔλαβε τὸ δρᾶμα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ θρησκευτικὰς ἑορτῶν ᾠδὰς, τοιουτοτρόπως καὶ ὅταν ἐτελειοποιήθη δὲν ὑπηρέτει εἰς καθημερινὴν ἡδονὴν ὀκνηρῶν θεωρῶν, ἀλλ' εἰς πανηγύρισιν τῆς τοῦ Βάκχου ἑορτῆς ὀνομαζομένης τὰ Διονύσια. Οἱ ποιηταὶ ἠγω-

νίζοντο περὶ τοῦ βραβείου, συχνάκις καθεὶς μὲ τέσσαρα δράματα, τρεῖς τραγῳδίας καὶ ἓν ὀνομαζόμενον σατυρικὸν δρᾶμα, τὰ ὁποῖα μαζὴ ὠνομάζοντο τετραλογία. Εἰς τὰ μεγάλα Διονύσια ἐπαριστάνοντο μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν δώδεκα δράματα. Ἡ παράστασις ἤρχιζε τὸ πρωῒ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφυλακόνοντο εἰς ἄπνευστα καὶ κάθυγρα οἰκοδομήματα, ἐπειδὴ τὰ θέατρά των ἦσαν ἄνωθεν ἀνοικτὰ, καὶ τὰ δράματα ἐπαριστάνοντο εἰς τὸ ὕπαιθρον μὲ τὸ καθαρὸν φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ διανομὴ τῶν βραβείων ἦτο ἓν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτατα πράγματα. Ὅταν ὁ Κίμων ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Σκῦρον (Ἴδε Τόμ. Α'. σελ. 496), παρῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν κατὰ πρῶτον ὁ νέος Σοφοκλῆς ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν περίφημότατον Αἰσχύλον, καὶ ὁ ἄρχων ἐφοβήθη τὸν φατριασμὸν τόσον, ὥστε δὲν ἔκλεξε τοὺς κριτὰς τῶν βραβείων διὰ κλήρων ὡς ἦτο συνήθεια, ἀλλ' ἔδωκε τὴν κρίσιν εἰς τὸν Κίμωνα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐννέα στρατηγούς. Ὁ μὲν Σοφοκλῆς ἔλαβε τὸ βραβεῖον, ὁ δὲ Αἰσχύλος ἐλυπήθη ἐκ τούτου τόσον, ὥστε ἀφήσας τὰς Ἀθήνας ἐτελείωσε τὴν ζωήν του εἰς τὴν Σικελίαν.

Ὁ πεζὸς λόγος ἐγεννήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας πολὺ βραδύτερα παρὰ τὴν ποίησιν, καθὼς καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων ἡ φιλολογία ἐπεριπάτησε φυσικὸν δρόμον. Πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ὁ πεζὸς λόγος. Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἔγειναν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱστοριογραφίας, τῆς ὁποίας ᾐσθάνθησαν τὴν χρείαν, ἀφοῦ ἡ ἐπικὴ ποίησις ἔχασε πλέον τὸν ἦχόν της, καὶ ἐπεκράτει σκεπτική τις παρατήρησις τῶν γενομένων, καὶ ἡ ἔρευνα διηγέρθη πρὸς ἐξακρίβωσιν. Ἀλλὰ δυσκόλως καὶ ἀργοπόρως ἀποχωρίζεται τὸ πεζὸν ἀπὸ τὸ ποιητικὸν, καὶ ὁ πατὴρ

τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐδανείσθημεν πολλὰ εἰς τὰς προτέρας μας διηγήσεις, μ' ὅλον ὅτι ἤκμαζεν εἰς τὸ μέσον τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ἐνθυμεῖται συχνάκις τὴν ποιητικὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τερπνοὺς μύθους, τοὺς ὁποίους περιέχει. Διηγεῖται ἁπλούστατα, πιστότατα, καὶ πανταχοῦ ἐρασμιώτατα· αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη του ἔχουσι μεγίστην καὶ ὀφθαλμοφανεστάτην ἀλήθειαν. Δὲν βάλλει μόνον ὑπ' ὄψιν τὰ ἐξωτερικὰ μέρη τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δείχνει μὲ τὰς ἐπικρατούσας πανταχοῦ θρησκείας τὴν μεγάλην καὶ ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν τῶν πράξεων καὶ παθῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν Καθὼς μεταβάλλεται ὁρμητικῶς τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων ἕως τοῦ μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου, ὅς τις κατέφαγε τὰς καλλίστας δυνάμεις της, οὕτω μεταβαίνει ταχέως ἡ τοῦ Ἡροδότου εἰς τὴν πάντη διάφορον ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου, ὅς τις περιέγραφε τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τοῦ πολέμου τούτου ἐκυβέρνα ὁ Θουκυδίδης μέρος τοῦ τῶν Ἀθηναίων στόλου, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν ἀπὸ τὸν Βρασίδαν (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 22), κατεκρίθη εἰς ἐξορίαν. Ποτὲ δὲν ἐμεταχειρίσθη ἐξόριστος τὴν σχολήν του τιμιώτερα καὶ ὠφελιμώτερα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους. Ὁ Θουκυδίδης ἐσυνάθροισε τότε τὴν ὕλην εἰς συγγραφὴν τοῦ μεγάλου ἀριστουργήματός του. Δὲν εἶναι πλέον ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς λαμπροὺς κατὰ τῆς Ἀσίας θριάμβους της· εἶναι ἡ ὑφ' ἑαυτῆς κατασπαραττομένη Ἑλλὰς, καὶ τὸ σύγγραμμά του εἶναι τόσον σοβαρὸν, ὅσον τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ θεωρίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ γεμίζεται μέγας καὶ ὑψηλὸς νοῦς ἀπὸ τοῦτο τὸ θέαμα· εἶναι πλήρης ἀπὸ βαθεῖς καὶ σοφοὺς στοχασμοὺς περὶ τῆς κυβερνήσεως τῶν πό-

λεων, καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς
των· ἡ γλῶσσά του εἶναι πεπυκνωμένη ἕως σκοτεινό-
τητος. Ὁ Ξενοφῶν, τοῦ ὁποίου ἐμάθαμεν προ-
τήτερα τὸν πολιτικὸν βίον, ἐσυνέχισε τὴν ἱστο-
ρίαν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου τὴν διέκοψεν ὁ
Θουκυδίδης, ἀλλὰ δὲν ἔφθασε τὸν μέγαν προκά-
τοχόν του.

Καὶ ἡ ῥητορικὴ δὲ, τὴν ὁποίαν μὲ φυσικὴν
δύναμιν ἐμεταχειρίσθησαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων,
ὁ Περικλῆς, ἐσχηματίσθη κατὰ τέχνην, καὶ ἔγει-
νεν ὑπόθεσις τακτικῆς καὶ κανονικῆς διδασκαλίας.
Καὶ ἔδειξε μὲν πρῶτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ παρά-
δειγμα τῆς τελειοποιήσεώς της Γοργίας ὁ Σικελιώτης,
ἀλλ' ἡ κυρίως πατρὶς τῆς ῥητορικῆς καθὼς καὶ ἡ τῆς
ποιήσεως ὑπῆρξεν αἱ Ἀθῆναι. Τίς, λέγει ὁ Κικέ-
ρων, ἤκουσε περὶ Ἀργείων, Κορινθίων, Θηβαίων
ῥητόρων τοῦ καιροῦ ἐκείνου; — Εἷς ἀπὸ τοὺς πε-
ριφήμους τῶν Ἀθηνῶν ῥήτορας ἦτο ὁ Λυσίας· τὸν
Ἀντιφῶντα, Ἰσοκράτην, καὶ Αἰσχίνην ἀπηντήσαμεν
εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων κατὰ δια-
φόρους περιστάσεις, ἐπειδὴ ταῦτα ἦσαν ἡ ἐξαίρετος
ὕλη τῆς ῥητορικῆς. Καὶ ἐπ' ἀληθείας εἰς τοῦ Δη-
μοσθένους τὴν γλῶσσαν ἔγεινεν ἡ ῥητορικὴ ὅπλον,
τὸ ὁποῖον ἐστρατήγει ὁλόκληρον πολιτικὴν φατρίαν
ἐναντίον κραταιοῦ βασιλέως.

Ἐνταῦθα *) ὅμως κρίνομεν ἁρμόδιον τόπον
νὰ διηγηθῶμεν ἐν συντόμῳ τὰ περὶ τοῦ περιφήμου
ἀγῶνος τοῦ Δημοσθένους κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του
ῥήτορος Αἰσχίνου. Ὅταν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν
φοβουμένη τὸν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου προσερχόμενον
κίνδυνον (Ἴδε ἀνωτ. τμημ. 60.) ἐπεχείρησε νὰ ὀχυ-

*) Ἡ δίκη τῆς κατὰ τοῦ Δημοσθένους γραφῆς παρατρέχεται ἀπὸ τὸν Γερμανὸν ἱστοριογράφον. Τὴν αὐτοσχεδίασα, ὅπως ἠδυνήθην, πρὸς χάριν τῶν μελετώντων τοὺς ῥήτορας μειρακίων. Κ.

ρόνη καὶ νὰ ἐπισκευάζη τὰ τείχη της, ὁ Δημοσθένης διορισθεὶς τειχοποιὸς, ἤγουν ἐπιστάτης τῆς ἐπισκευῆς τῶν τειχῶν, ἐχάρισεν ἐξ ἰδίων του διὰ τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην τρία τάλαντα, περίπου φιορίνια Αὐστριακὰ 6575. Δύω περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν πολλὰ ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς πατρίδος του ταλαιπωρήσαντα ῥήτορα, μὲ γνώμην προβληθεῖσαν ὑπὸ Κτησιφῶντος καὶ διὰ ψηφίσματος ἐγκριθεῖσαν, ἀπεφάσισε νὰ στεφανώσῃ τὸν Δημοσθένην μὲ χρυσοῦν στέφανον εἰς τὸ θέατρον ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Διονυσίων καὶ διὰ τὴν ἄλλην του εὔνοιαν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ διὰ τὴν χάριν τῶν τριῶν ταλάντων. Ὁ παντοτεινὸς ἐχθρὸς τοῦ Δημοσθένους Αἰσχίνης ἀναφλεχθεὶς ἀπὸ φθόνον γράφει τὸν Κατὰ Κτησιφῶντος λόγον του, κατηγορεῖ τὸ ψήφισμα καὶ ἀποδεικνύει τὸν Δημοσθένην ἀνάξιον τοῦ στεφάνου. Μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἐκ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνίκα τοὺς Πέρσας εἰς τὰ Ἄρβηλα, ἐκρίθη ἡ δικολογία αὕτη. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, λέγει ὁ Κικέρων, συνέδραμαν οἱ περίεργοι καὶ φιλομαθεῖς νὰ θεωρήσωσι θέαμα τερπνότατον, ἤγουν δύω ῥήτορας ἐξόχους εἰς τὸ εἶδος των, ἐκ φύσεως ὑψηλοὺς, ἐκ τέχνης τελείους καὶ δεινοτάτους, ἐκ μίσους ἀδιαλλάκτου οἰστρηλατουμένους, νὰ πολεμῶσιν ἀλλήλους μὲ ζῆλον ἄμετρον. Ὁ Δημοσθένης ὡμίλησε μετὰ τὸν Αἰσχίνην τὸν περιφημότατον περὶ στεφάνου λόγον του. Ἀμφότεροι οἱ λόγοι κρίνονται τὰ τελειότατα γεννήματα τῆς ῥητορείας. Ἀλλὰ τὸν Δημοσθενικὸν τοῦτον ὀνομάζει Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (πρὸς Ἀμμαῖον σελ. 746) „κράτιστον πάντων λόγον.“ Ὁ Κικέρων τὸν μετέφρασεν ὅλον εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν· δὲν σώζεται ὅμως κατὰ τὸ παρὸν ἐκ τῆς μεταφράσεως ταύτης εἰμὴ μόνον τὸ

προοίμιον. Τῳόντι δὲ εἶναι καὶ θέλουν μείνειν αἰωνίως θαυμασιώτατα παραδείγματα εὐφραδείας καὶ τέχνης οἱ δύω λόγοι οὗτοι, καὶ ἐξαιρέτως ὁ περὶ στεφάνου, ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις τὰς λοιδορίας, τὰς ὁποίας ὑπὸ πάθους ἐμεταχειρίσθησαν κατ' ἀλλήλων οἱ δύω μεγάλοι ῥήτορες. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Αἰσχίνης εἶχε πολλοὺς Μακεδονιστὰς εἰς τὰς Ἀθήνας *), ἐνικήθη ὅμως ἀπὸ τὸν μέγαν ἀντίπαλόν του, καὶ ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ῥόδον ἐδίδασκεν ἐκεῖ τὴν ῥητορικήν. Πρὸς παράδειγμα εὐγλωττίας ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ εἰς ὅλους τοὺς Ῥοδίους τὸν κατὰ Κτησιφῶντος λόγον του. Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι ἐθαύμαζαν, ὅτι ἀφοῦ ὡμίλησε τοιοῦτον ἐξαίρετον λόγον ἐκαταδικάσθη, „Δὲν ἠθέλετε θαυμάζειν, εἶπεν ὁ Αἰσχίνης, ὦ Ῥόδιοι, ἐὰν ἠκούετε παρόντες ποίαν ἀντιλογίαν ἔκαμεν ὁ Δημοσθένης“ **), ἐπαινετὰ λόγια, τὰ ὁποῖα τιμῶσιν ἐπίσης καὶ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Αἰσχίνου, ἐχθροῦ καὶ ἀντιζήλου, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ τέχνην τοῦ Δημοσθένους. Καὶ ὁ νικητὴς δὲ ἐμεταχειρίσθη μεγαλοπρεπῶς καὶ φιλανθρώπως τὴν νίκην του. Διότι, ὅταν ἀνεχώρει ὁ Αἰσχίνης εἰς Ῥόδον, αὐτὸς ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ τοῦ ἐπρόσφερεν ἓν τάλαντον διὰ ἔξοδά του ***). „Πῶς νὰ μὴ κλαύσω πατρίδα, λέγεται ὅτι ἐφώναξε μὲ δάκρυα ὁ Αἰσχίνης, ὅπου ὁ ἐχθρός μου μὲ εὐεργετεῖ τόσον, ὅσον δὲν ἐλπίζω ἀλλοῦ ἀπὸ φίλους;“ ****)

*) Ἴδε Πλούτ. Δημοσθ. §. 24.

**) Ἴδε Πλούταρ. Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων, Δημοσθέν.

***) Ἴδε Πλούταρ. Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων, Αἰσχίν.

****) Φώτιος εἰς τὴν ἐπίκρισιν τῶν Δημοσθένους λόγων (κωδ. σξέ, σελ. 1474). Ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ (κωδ. σοδ', σελ. 1592) λέγει, ὅτι τοὺς λόγους τούτους οἱ μὲν ἀποδίδουσιν εἰς Αἰσχίνην εὐεργετούμενον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ του Δημοσθένους μὲ τάλαντον ἀργυρίου· οἱ δὲ εἰς Δημοσθένην, φεύγοντα ἔπειτα εἰς Αἴγιναν καὶ Τροιζῆνα, καὶ παρακαλούμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του νὰ δεχθῇ ἐφόδια. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ Πλούταρχ. Δημοσθ. §. 26.

Ἐνθυμήθημεν εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σ. 411), τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰωνικῆς αἱρέσεως, ἥτις μάλιστα ἔκλινεν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ἐξέτασιν τῆς φύσεως. Τοιοῦτοι φυσικοὶ φιλόσοφοι ἦσαν προσέτι Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος (550), καὶ ὁ μνημονευθεὶς (Τόμ. Α΄, σελ. 499.) Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀβδηρίτης Δημόκριτος (450, ἢ 400) ἐκλεῖσθη μεταξὺ τῶν ἐξεταστῶν τῆς φύσεως. Ἐνῷ ηὔξαναν αἱ θεωρίαι τῆς φύσεως, ἐφάνη εἰς τὸ μέσον ἡ ἀπ' αὐτὰς ἀχώριστος ἰατρική, ἥτις γίνεται ἀναγκαιοτέρα ὅταν αὐξήσῃ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δημιουργὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς, ὁ περιφημότατος Ἱπποκράτης ὁ Κῷος, ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Αἱ ἔρευναι αὗται, αἱ ἀκριβέστεραι αὗται γνώσεις, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς ἐννοίας περὶ τῆς φύσεως, αἱ ὁποῖαι ἀντέλεγαν εἰς τὴν δημώδη πίστιν, ἥτις ἐξελάμβανε πᾶν φυσικὸν φαινόμενον ὡς ἔργον χωριστοῦ τινὸς προσωπικῶς νοουμένου ὑψηλοτέρου ὄντος. Ὅ,τι ἀντέλεγεν εἰς τὴν πίστιν ταύτην, ἐφαίνετο εἰς τὸν λαὸν καταφρόνησις τῶν θεῶν καὶ πόλεμος κατὰ τῆς θρησκείας. Ἐντεῦθεν ἀνεβλάστησαν οἱ διωγμοὶ τινῶν φιλοσόφων, καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐθεμελίωσαν τὴν κατηγορίαν των εἰς τοῦτο τῆς ἀθεΐας τὸ εἶδος (Ἴδε Τόμ. Α΄, σελ. 512. Σημ.)

Πρὶν ἀκόμη ἐξυψωθῇ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὴν νηπιώδη ἀρχήν της εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ὕψος της, παρενέπεσεν ἕνας καιρὸς μεγάλου αὐτῆς ὀλέθρου. Πρὸ τῶν χρόνων καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁπότε ἤρχισαν νὰ θολόνωνται τὰ καθαρὰ φρονήματα, καὶ ἡ ἀρχαία ἀρετὴ ἀνεχώρει ἀπὸ τὸν βίον, διέτρεχαν ἄνδρες ὀνομαζόμενοι σοφοὶ ἢ σοφισταὶ (Πρβ. Τόμ. Α΄,

σελ. 412) τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐσύναζαν ὁλόγυρά των πολλοὺς μαθητὰς καὶ ζηλωτάς. Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Γοργίας ὁ Λεοντῖνος ἦσαν ἐξαιρέτως οἱ περίφημοι σοφισταί. Οὗτοι, ὡς προεσημήναμεν, ἔκαμαν τὴν ῥητορικὴν τέχνην. Ὅταν ὁ Γοργίας κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐστάλθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Λεοντίνους διὰ ζητήσῃ βοήθειαν, ἐξέπληξε τὰ αὐτία τῶν Ἀθηναίων μὲ τὴν τερπνότητα τῶν τεχνικῶν περιόδων του. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, καὶ μάλιστα εἰς δημοκρατίας, ἡ τέχνη τοῦ λέγειν ἦτο τὸ κυριώτερον μέσον εἰς τὸ νὰ προχωρῇ τις εἰς τὰ κοινὰ πράγματα· διὰ τοῦτο ἡ νέα αὕτη σοφία ἐχαροποίει καθ' ὑπερβολὴν τὰ δοξομανῆ μειράκια. Μ' ἐπιθυμίαν ἐζήτουν τοὺς διδασκάλους τῆς προκοπτούτης τέχνης, καὶ τοὺς ἐπλήρωναν ἄσμενοι τὰ ὑπέρογκα δίδακτρα, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι ἐζήτουν. Παρεκτὸς τοῦ κέρδους, ἐτιμῶντο καθ' ὑπερβολὴν οἱ σοφισταί. Ἡ συνάθροισις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Πύθια ἀπεφάσισε ποτὲ νὰ στήσουν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνδριάντα εἰς τιμὴν τοῦ Γοργίου ὄχι χρυσωμένον, ἀλλ' ἐκ χρυσοῦ ὅλον, καθὼς διηγεῖται ὁ Κικέρων. Ἀλλὰ τὰ καλὰ τῶν σοφιστῶν διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς ῥητορικῆς χάνονται δι' ὅλου ὡς πρὸς τὴν ἀξιοκατάκριτον καὶ ὀλεθριωτάτην τῶν ἠθῶν διδασκαλίαν των. Τὰς δυσκολίας καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, τὰς ὁποίας ἀσυναπήντα ὁ φιλόσοφος εἰς τὰς ἐρεύνας του, τὰ ἐβεβαίωσαν οὗτοι διὰ νὰ σαλεύσουν τὸ θεμέλιον πάσης γνώσεως καὶ πληροφορίας. Ἐπερίπαιζαν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀρετήν· ἀπέδειχναν ὅλα τὰ ἠθικὰ δόγματα γεννήματα δεισιδαιμονίας καὶ εὐηθείας, καὶ τοὺς νόμους τοῦ δικαίου ὡς αὐτογνώμονα περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων. „Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακὸν," ἐβλασφήμουν οἱ ἄθεοι. Διὰ τῶν μέσων

τούτων, ἔλεγαν, κυβερνᾶται ὁ λαός· ἀλλ' ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ εὑρίσκῃ τοὺς τρόπους διὰ νὰ τὸν ὁδηγῇ εἰς τὴν θέλησίν του. Διὰ τοῦτο ἐδίδασκαν οἱ σοφισταὶ τὴν τέχνην τοῦ συνηγορεῖν ἀντιθέτους γνώμας χωρὶς παρατήρησιν ἀληθείας ἢ ψεύδους; καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ ἀπατήσῃ τις τοὺς συμπολίτας του διὰ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὄφελος, δίδων μὲ τέχνην εἰς ἄδικον πρᾶγμα τὸ φαινόμενον τοῦ δικαίου. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη σύστημα κακοηθείας, καὶ μαζὴ μὲ τὰ πάντοτε χαυνούμενα φρονήματα ἐφοβέριζε ἐντελῆ κρημνισμὸν ὅλων τῶν ὀρθοτέρων καὶ ὠφελιμωτέρων μαθημάτων. Ἀλλ' ὅμως ἠδύνατο ἀκόμη τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα νὰ γεννήσῃ ἐξ ἑαυτοῦ μέσον σωτήριον καὶ κατὰ τοῦ κακοῦ τούτου. Καὶ τοῦτο συνέβη εἰς τὸ ζωντανὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ τοῦ ἀθανάτου Σωκράτους, τοῦ μεγάλου καὶ λαμπροῦ καὶ μοναδικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον καταπαλαῖσαν τοὺς σοφιστὰς ἔσωσε τὴν εὐγένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ὁ Σωκράτης (γεννηθ. 469) ἦτο υἱὸς Ἀθηναίου ἀγαλματοποιοῦ, τοῦ Σωφρονίσκου· ἡ μήτηρ του Φαιναρέτη ἦτο μαία. Νέος ὢν λέγεται ὅτι ἐδοκίμασε νὰ μάθῃ τὴν πατρικήν του τέχνην. Ἀλλ' ὁρμὴ τῆς καρδίας μεγάλη τὸν ἔσυρεν ἀπὸ τὴν ἀσχολίαν ταύτην εἰς τὸν θεωρητικὸν βίον. Φέρεται παρὰ Πλάτωνι, ὅτι ἐστάθη ποτὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἀμετακίνητος μίαν καὶ ἡμισεῖαν ἡμέραν ὡσὰν εἰς ἔκστασιν. Τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου μέρος ἦτο ἡ ἐξαίρετος ὑπόθεσις τῶν ἐρευνῶν του, καὶ ἐπειδὴ ἐπληροφορήθη, ὅτι ἄσκησις τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀρετῆς, πίστις ἀκλόνητος εἰς τὸν παντέφορον θεὸν, τὸν βραβευτὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τιμωρὸν τοῦ κακοῦ, εἶναι τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἔξοχον ἀγαθὸν, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον ὅλα τἄλλα εἶναι μηδὲν, διὰ τοῦτο ἔργον ὅλης του τῆς ζωῆς ἔκαμε νὰ κηρύττῃ εἰς ὅλους ταύ-

την τὴν μεγάλην ἀλήθειαν ὅσον ἠδύνατο ἐπιμόνως. Ὁ δρόμος οὗτος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σπουδῆς του τὸν ἀνέδειξεν ἀναγκαίως πολεμιώτατον τῆς σοφιστείας. Εἰς τὰ φθοροποιὰ καὶ ἀπατηλὰ δόγματά της ἀντέταξε τὸν ὑπὲρ θεοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐνθουσιασμόν του· εἰς δὲ τὴν πρὸς τὰ ἔξω πτόησίν των, τὴν ὑψίστην, ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν τῆς καρδίας. Ἐκεῖνοι μὲν ἐζήτουν πλούτη καὶ ἡδονάς· ὁ δὲ Σωκράτης ἔζη μὲ ἔνδειαν καὶ μεγίστην ἐγκράτειαν, καὶ ἐγίνετο καὶ ἄλλων διδάσκαλος εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς διαίτης καὶ τὴν σκληραγωγίαν. Ὅταν συνεξεστράτευσε μὲ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἐν Θράκῃ Ποτίδαιαν, ἦτο ὁ χειμὼν τόσον δριμὺς, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐπεριπάτει ἔξω χωρὶς νὰ τυλίγῃ τοὺς πόδας του μὲ δέρματα ἢ μαλλία· ὁ δὲ Σωκράτης ἐξήρχετο ἐξυπόλυτος καὶ μὲ τὴν αὐτὴν στολὴν, τὴν ὁποίαν ἐφόρει πάντοτε.

Οἱ μὲν σοφισταὶ ἐπρόβαλλαν τὰς διδασκαλίας των μὲ μακροὺς καὶ πομπώδεις λόγους· ὁ δὲ Σωκράτης ἐξ ἐναντίας ἐμεταχειρίζετο λόγους, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ εὐκόλως ὁ ἀκούων. Ἔκαμνε διαλόγους, μὲ τοὺς ὁποίους ἀνεπαισθήτως καὶ ὡς νὰ ἦτο ἀποτέλεσμα κοινῆς συνεξετάσεως τοῦ προκειμένου, ἔφερνεν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ὁποίας ἐφρόντιζε τὴν κατάληψιν. Ἐξαιρέτως δὲ ἐπροσπάθει νὰ ἐξαρπάσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴν βεβαιότητα τῆς ψευδοσοφίας, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείχνῃ ὅτι εἰς τὰ ἀξιολογώτατα τῆς ζωῆς των ἠκολουθοῦν μόνον σκοτεινὰς ἐννοίας, καὶ ὅτι δὲν ἤξευραν νὰ ἀποδώσωσι λογαριασμὸν τῶν φρονημάτων καὶ πράξεών των. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπολέμει τοὺς σοφιστάς· εἰς τοὺς μακρούς των λόγους δὲν ἀντέτασσεν ἄλλους λόγους, ἀλλὰ τοὺς ἐπρόβαλλεν ἐρωτήματα, καὶ ἐνῷ ἐκ τῶν ἀποκρίσεών των ἐπροχώρει περαιτέρω, καὶ τοὺς ἐκράτει στερεὰ εἰς τὰς

γνώμας των, τοὺς περιέπλεκεν εἰς τὰ ἴδιά των δίκτυα, καὶ ἐσκέπαζε τὴν γυμνότητα τῶν δογμάτων των μὲ χαρίεσσαν τινὰ καὶ τῶν ἀκουόντων καταγοητευτικὴν εἰρωνείαν. Μὲ ποίαν ἀληθῶς μαγικὴν δύναμιν ἤξευρε νὰ δεσμεύῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του ὁ Σωκράτης ἐπισήμους νεανίσκους μὲ ὅλα τὰ εὐτελῆ ἐξωτερικά του σημεῖα, τὸ ἴδαμεν εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ τοῦτο οὗτος τὸν παρομοιάζει παρὰ Πλάτωνι (ἐν τῷ Συμποσ.) μὲ τὰ ὡραιότατα ἀγάλματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων, διὰ νὰ φυλάττωνται ἀβλαβῆ, ἐβάλλοντο σκεπάσματα παριστάνοντα Σειληνούς. Ὁ Ἀντισθένης, εἷς ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ἤρχετο καθημέραν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὅπου ἐκατοίκει, εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ τὸν ἀκούῃ. Εὐκλείδης ὁ Μεγαρεὺς δὲν ἐφοβεῖτο τὸ ἀπὸ τῆς πατρίδος του ἕως Ἀθηνῶν τεσσάρων μιλίων διάστημα διὰ νὰ ἀπολαύῃ κἄποτε μίαν ἡμέραν τὴν συναναστροφὴν τοῦ Σωκράτους· καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἀπηγόρευσαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ποινὴν θανάτου τὸν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐρχομὸν τῶν Μεγαρέων, ἐτόλμησε πολλάκις ὁ Εὐκλείδης ἐνδεδυμένος γυναικεῖα νὰ εἰσέλθῃ τὸ βραδὺ εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ συναναστραφῇ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν μὲ τὸν Σωκράτην.

Μ' ὅλον ὅτι ὁ Σωκράτης ἐμισεῖτο ἀπὸ πολλοὺς ἡδυπαθεῖς διὰ τὴν αὐστηρὰν διδασκαλίαν τῆς ἠθικῆς του, μ' ὅλον τοῦτο τὸ κοινὸν πρὸς αὐτὸν σέβας ἦτο τόσον μέγα, ὥστ' ἔμεινεν ἐλεύθερος παντὸς διωγμοῦ ἕως τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα, τότε ἐξεῤῥάγη τὸ μῖσος κατ' αὐτοῦ εἰς μίαν γραφὴν κατηγορίας, τὴν ὁποίαν ἐπαράστησαν εἰς τὸ δικαστήριον τρεῖς ἄνδρες, Μέλιτος καὶ Ἄνυτος καὶ Λύκων. Ἡ γραφὴ ἔλεγεν: Ὁ Σωκράτης ἀρνεῖται τοὺς θεοὺς, καὶ δια-

φθείρει τοὺς νέους· διὰ τοῦτο εἶναι θανάτου ἄξιος κατὰ τοὺς νόμους. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς κατηγορίας ταύτης ἀνεφέρετο εἰς τὰς πολιτικὰς γνώμας τοῦ Σωκράτους, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς περὶ πολιτείας θεωρίας του, δὲν ἦσαν πολλὰ εὐνοϊκαὶ εἰς τὴν ἤδη ἀνεγειρομένην δημοκρατίαν. Ἦτο τόσον εὐκολώτερον νὰ παραμορφώσωσι τὰς θεωρίας του ταύτας, ὅσον Ἀλκιβιάδης, Κριτίας καὶ Θηραμένης, οἵτινες εἰς τὰς μέχρι τοῦδε συμβάσας μεταβολὰς ἔλαβαν μεγίστην κοινωνίαν, ὑπῆρξαν πολὺν καιρὸν μαθηταὶ καὶ ἀκροαταὶ τοῦ Σωκράτους. Ἀλλὰ πόσον ἦσαν διάφορα τὰ φρονήματα τοῦ Σωκράτους ἀπὸ τῶν πολιτικῶν τούτων, ἀποδείχνεται ἐντελῶς εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἥτις ἔγεινεν ἀληθινὴ συκοφαντία ὅλης του τῆς ζωῆς. Εἰς τὴν ἀπολογίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν αὐτὸς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν συνήθειαν τῆς κρισολογίας, ἀπέῤῥιψε πᾶσαν ῥητορικὴν καὶ σοφιστικὴν τέχνην, διὰ τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς δικαστὰς, ἀλλ' ἐπροσπάθησε μὲ τὸν συνήθη τρόπον του νὰ τοὺς πληροφορήσῃ τὴν ἀθωότητά του μὲ τὴν ἡσυχίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε προσπαθήσειν πάντοτε γενικῶς νὰ σώσῃ τὰ πράγματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐκ τῆς ἀπολογίας του, καθὼς διετηρήθη μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, καλὸν εἶναι νὰ βαλθοῦν ἐνταῦθα χωρία τινα διὰ τὴν ὑψηλὴν ἀξιολογότητά της.

Ὁ Χαιρεφῶν, εἷς ἀπὸ τοὺς φίλους του, λέγει ὁ Σωκράτης μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἐζήτησε χρησμὸν περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Δελφικὸν θεὸν, καὶ ἡ Πυθία τοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι σοφώτατος πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ἤξευρεν εἰς τὸν ἑαυτόν του ὅτι δὲν ἦτο μήτε πολὺ μήτ' ὀλίγον σοφὸς, δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ πολὺν καιρὸν τί ἐσήμαινεν ὁ χρησμὸς οὗτος,

ἕως οὗ τελευταῖον συνδιαλεγόμενος μὲ πολιτικοὺς, ποιητὰς καὶ χειροτέχνας ἐκατάλαβεν ὅτι πολλοὶ φαντάζονται ὅτι εἶναι σοφοὶ, καὶ μ᾽ ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι. Τοῦτο λοιπὸν ἐσήμαινεν ὁ χρησμός: ὅτι εἶναι κἄτι ὀλίγον σοφώτερος τῶν ἄλλων, καθότι αὐτὸς ὅσα δὲν ἐξεύρει δὲν νομίζει ὅτι τὰ ἐξεύρει. Διὰ νὰ φυλάξῃ λοιπὸν τὸν χρησμὸν τοῦτον, ἔκαμεν ἔργον του νὰ ἐλέγχῃ τοὺς νομίζοντας ὅτι εἶναι σοφοὶ τὴν οὐδαμινότητα τῆς φαντασίας των, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπέφερε μῖσος μέγα. — Στρέφεται ἔπειτα ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν παρόντα Μέλιτον, καὶ ἀναιρεῖ θαυμασιώτατα τὴν κατηγορίαν του μὲ τὴν ἐρωτηματικὴν μέθοδόν του. Ἀλλ᾽ ὅμως, λέγει, ἴσως ἠδύνατό τις νὰ τὸν διαβάλῃ ὡς τρελὸν, ἐπειδὴ εἶχεν ἔργον, περὶ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁμολογεῖ ὅτι ἔσυρεν ἐπάνω του τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ καὶ τελευταῖον τὸν θάνατον. Εἰς ἕνα τοιοῦτον ἔκαμεν ἀπόκρισιν τὴν ἐφεξῆς.

„Δὲν λέγεις ὀρθὰ, ἐὰν νομίζῃς, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι, ὅστις ὀλίγον καὶ ἂν εἶναι ὠφέλιμος, πρέπει νὰ στοχάζεται τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του· καὶ δὲν πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρῇ τοῦτο, ὅταν πράττῃ τι, ἂν πράττῃ δίκαια ἢ ἄδικα, ἂν ἔργα χρηστοῦ ἢ κακοῦ ἀνδρός.“ Ἄθλιοι βέβαια ἤθελαν εἶσθαι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀνθρώπου τούτου ὅσοι ἐξηγόρασαν μὲ τὴν ζωήν των τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των καὶ τὴν σωτηρίαν.

„Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐπ᾽ ἀληθείας (ἔλεγεν ὁ Σωκράτης). Ὅπου ἂν στήσῃ τις τὸν ἑαυτόν του, ἢ ταχθῇ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα του, ἐκεῖ μὲ φαίνεται πρέπει νὰ ὑπομείνῃ πάντα κίνδυνον, καὶ μήτε τὸν θάνατον μήτε ἄλλο τίποτε νὰ λογαριάζῃ περισσότερον παρὰ τὴν ἐντροπήν. Δὲν ἤθελα πράξειν λοιπὸν κακὰ, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐὰν δὲν ἐστεκόμην εἰς τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον μ᾽ ἐπρόσταξαν οἱ

στρατηγοί σας εἰς Ποτίδαιαν ἢ Ἀμφίπολιν ἢ Δήλιον, καθὼς οἱ ἄλλοι, ἀλλ᾽ ἔφευγα διὰ νὰ σώσω τὴν ζωήν μου; καὶ ὅπου μ᾽ ἔστησεν ὁ θεὸς, καθὼς τὸ ἐπίστευσα, διὰ νὰ περάσω τὴν ζωήν μου ἐξετάζων τὴν σοφίαν καὶ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἐὰν φοβούμενος τὸν θάνατον ἐλειποτάκτουν, ἤθελεν εἶσθαι καλὸν ἔργον τοῦτο; Ἐξ ἅπαντος ἦτο κακὸν, καὶ δικαίως ἤθελε μὲ σύρειν τις ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τοὺς θεοὺς μὴ ὑποτασσόμενος εἰς τὸ μαντεῖον καὶ φοβούμενος τὸν θάνατον, καὶ μὲ τοῦτο φανταζόμενος, ὅτι εἶμαι σοφὸς χωρὶς νὰ εἶμαι. Διότι κἀνεὶς βέβαια δὲν ἐξεύρει τί εἶναι ὁ θάνατος, μηδ᾽ ἂν εἶναι τὸ μέγιστον πάντων τῶν ἀγαθῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀδικία ὅμως καὶ ἀπείθεια εἰς τὸν κρείττονα, θεὸν ἢ ἄνθρωπον, εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι κακὸν καὶ αἰσχρόν. Δεδόσθω ὅτι τώρα μὲ ἀπολύετε μὲ τὴν συνθήκην νὰ ἀφεθῶ ἀπὸ τὸ μέχρι τοῦδε ἔργον μου· ἤθελά σας εἰπεῖν τότε: Σᾶς εὐχαριστῶ, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ σᾶς ἀγαπῶ· θέλω ὅμως ὑπακούσειν μᾶλλον εἰς τὸν θεὸν παρὰ εἰς ἐσᾶς, καὶ ἕως ἀναπνέω καὶ δύναμαι, δὲν θέλω παύσειν νὰ ἐπιθυμῶ τὴν σοφίαν, καὶ ὅταν συναντήσω τινὰ ἀπὸ ἐσᾶς, νὰ τὸν προτρέπω εἰς τὰ καλὰ μὲ τοὺς συνήθεις λόγους μου: Ὅτι, ὦ ἄριστε ἀνδρῶν, Ἀθηναῖος ὢν ἀπὸ πόλιν μεγίστην καὶ εὐδαιμονεστάτην κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἰσχὺν, δὲν ἐντρέπεσαι ὅτι ἀργύριον μὲν καὶ ὄνομα καὶ τιμὴν ἐφρόντισας νὰ ἀποκτήσῃς, φρόνησιν δὲ καὶ ἀλήθειαν καὶ εὐεξίαν ψυχῆς δὲν ἐπιμελεῖσαι οὐδὲ φροντίζεις; καὶ ἂν κἀνεὶς ἀπὸ σᾶς λέγῃ ὅτι τὰ ἐπεμελήθη, δὲν θέλω τὸν ἀφήσειν ἥσυχον ἕως οὗ νὰ πληροφορηθῶ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἂν εὕρω ὅτι δὲν ἔχει κἀμμίαν ἀρετὴν, θέλω τὸν ὀνειδίσειν, ὅτι καταφρονεῖ μὲν τὰ ἀξιόλογα, προτιμᾷ δὲ τὰ ὀλιγωτέρου λόγου ἄξια. Τοιουτοτρόπως θέλω προσφέρεσθαι καὶ εἰς

νέους καὶ εἰς πρεσβύσας; ὅταν τοὺς συναντῶ, ἐπειδὴ οὕτω μὲ προστάζει ὁ θεός. Καὶ νομίζω, ὅτι διὰ τὴν πόλιν ἄλλο καλήτερον δὲν εἶναι, εἰ μὴ ἐὰν ὑποτάσσωμαι εἰς τὸν θεὸν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.“

Στρέφει ἔπειτα τὸν λόγον του εἰς τοὺς παρόντας πατέρας καὶ ἀδελφοὺς τῶν μαθητῶν του, ἐὰν ἔχῃ τις νὰ τὸν κατηγορήσῃ τι διὰ τὴν βλαβερὰν διδασκαλίαν του· μετὰ τοῦτο ἐνθυμεῖται τὴν συνήθειαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκάμπτοντο εἰς οἶκτον οἱ δικασταὶ μὲ τὴν παράστασιν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων ἱκετευόντων πρὸς ἀπόλυσιν τοῦ καταδίκου συγγενοῦς των. Τοιαῦτα τοὺς λέγῃ νὰ μὴ προσμένωσιν ἀπ' αὐτόν· νομίζει ἄτιμον καὶ ἄδικον νὰ ἀπολύεταί τις διὰ μέσου ἄλλου παρὰ διὰ τῆς ἀληθείας. „Διότι, λέγει, ὁ δικαστὴς δὲν κάθηται διὰ νὰ χαρίζῃ τὰ δίκαια, ἀλλὰ νὰ τὰ κρίνῃ, καὶ ὅτι ὤμοσεν ὄχι διὰ νὰ κάμνῃ χάριν εἰς ὅντινα θέλῃ, ἀλλὰ νὰ ἀποφασίζῃ κατὰ νόμους. Μὴ στοχάζεσθε λοιπὸν, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι θέλω κάμειν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον κρίνω ἀπρεπὲς καὶ ἄδικον καὶ ἀνόσιον, ἐνῷ μάλιστα, νὴ Δία, ἐκατηγορήθην ἀθεΐαν ἀπὸ τὸν Μέλιτον τοῦτον. Διότι ἐὰν ἐσᾶς τοὺς ὡρκισμένους καταπείθω ἢ ἀναγκάζω διὰ δεήσεων, σᾶς διδάσκω μὲ τοῦτο φανερὰ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι θεοὶ, καὶ ἐνῷ ἀπολογοῦμαι κατὰ τῆς κατηγορίας τοῦ ὅτι δὲν πιστεύω τοὺς θεοὺς, θέλω κατηγορήσειν αὐτὸς ἐμαυτὸν τὴν ἀθεΐαν ταύτην. Ἀλλὰ πολὺ λείπει! Ἐγὼ πιστεύω τοὺς θεοὺς, ὦ Ἀθηναῖοι, καθὼς οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγόρους μου, καὶ ἀφίνω εἰς ἐσᾶς καὶ εἰς τοὺς θεοὺς νὰ κρίνετε περὶ ἐμοῦ ὅ,τι εἶναι ἄριστον δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν σας.“

Ἀφοῦ ὡμίλησε ταῦτα, ἤρχισαν νὰ ψηφίζωσιν οἱ δικασταὶ, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τριῶν ψήφων τὸν ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον. Κατὰ τοὺς νόμους τῶν

Ἀθηναίων εἶχε τὴν ἄδειαν ὁ κατάδικος νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν τιμωρίαν, ἤγουν νὰ διορίσῃ ἐλαφροτέραν ποινὴν καθ' ἑαυτοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἔκριναν πάλιν οἱ δικασταὶ ἐκ δευτέρου. Ὁ δὲ Σωκράτης εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν τοῦ ἔλειψεν ἡ πληροφορία ὅτι ὑπῆρχεν εὐεργέτης τῆς πόλεως, δὲν ἐξεύρει ἄλλο διὰ τὸν ἑαυτόν του ἁρμοδιώτερον εἰμὴ τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν Ὀλυμπιονικῶν, δηλαδὴ ἕως οὗ ζῇ τὴν ἐκ τοῦ πρυτανείου σίτησιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φανῇ ὁ λόγος του σκληρὸς καὶ ἀλαζονικὸς, τοὺς ἐξήγησεν ὅτι τὴν μετρίασιν τῆς ποινῆς, φυλακὴν ἢ ἐξορίαν, νομίζει ἀληθινὸν κακὸν, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον τοῦ εἶναι προτιμότερος ὁ θάνατος. „Καλὴ ζωὴ ἤθελεν εἶσθαι εἰς ἐμὲ, εἶπε, μὲ τοῦτο τὸ γηρατεῖον μου νὰ περιπλανῶμαι ἔξω τῆς πατρίδος μου, καὶ πάντοτε νὰ μεταβαίνω ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Διότι, ὅπου καὶ ἂν ὑπάγω, θέλουν ἀκούειν οἱ νέοι τοὺς λόγους μου, καθὼς καὶ ἐδῶ· ἂν τοὺς ἀποβάλω, οὗτοι θέλουν μὲ ἐκδιώξειν πείθοντες τοὺς πρεσβυτέρους πατέρας των· εἰ δὲ μὴ, θέλουν μ' ἐξορίσειν οἱ πατέρες των δι' αὐτοὺς τούτους. Ἀλλ' ἴσως θέλει εἰπεῖν τις: Λοιπὸν δὲν θέλεις δυνηθῆν, ὦ Σώκρατες, νὰ ζῇς ἄφωνος καὶ ἥσυχος μετὰ τὴν ἐξορίαν σου; Τοῦτο εἶναι τὸ πάντων δυσκολώτατον νὰ πληροφορήσω τινὰς ἀπὸ ἐσᾶς. Διότι, ἐὰν εἴπω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπείθεια εἰς τὸν θεὸν νὰ ζῶ ἥσυχος, ἐσεῖς δὲν μὲ πιστεύετε· καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον, ἐὰν εἴπω, ὅτι αὐτὸ τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὁμιλῇ καθημερινῶς περὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ ὅσων ἄλλων μὲ ἠκούσατε λαλοῦντα, καὶ ἐξετάζοντα καὶ ἐμαυτὸν καὶ ἄλλους, καὶ βίος ἀνεξέταστος δὲν ἀξίζει κἂν νὰ ὀνομάζεται βίος.“ Ἀργύριον, εἶπε, δὲν ἔχει πλέον παρὰ μιαν μνᾶν, μ' ὅλον τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἤθελαν νὰ ἐγγυηθῶσι διὰ χρηματικὴν ζημίαν τριάκοντα μνῶν. Ἀλλ' οἱ

δικασταὶ παρωξύνθησαν τόσον ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ κατηγορημένου, ὥστε ἀκόμη ὀγδοήκοντα ἀπὸ τῶν ψηφισάντων ὑπὲρ αὐτοῦ ἡνώθησαν μὲ τοὺς ἐναντίους του, καὶ χωρὶς ἄλλην ἐξέτασιν ἐκαταδικάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Ἤκουσε τὴν καταδίκην μὲ ὅλην τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε καθ' ὅλην τὴν κρισολογίαν, καὶ ἔπειτα ὡμίλησε τελευταῖον εἰς τοὺς δικαστάς:

„Ἴσως, ὦ Ἀθηναῖοι, νομίζετε, ὅτι καταδικάζομαι μὴ ἔχων λόγους, διὰ τῶν ὁποίων ἤθελα σᾶς καταπείσειν, ἐὰν ἐνόμιζα ὅτι εἶναι συγχωρημένον νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ τις μόνον διὰ νὰ ἀπολυθῇ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Πολὺ λείπει! Καταδικάζομαι μὲν ἀπ' ἀπορίαν, ἀλλ' ὄχι λόγων, ἀλλὰ τόλμης καὶ ἀναισχυντίας, καὶ διότι δὲν θέλω νὰ ὁμιλήσω, ὅσα ἠθέλετε ἀκούσειν ἀσμενέστατα. Ἀλλ' οὔτε πρότερον ἐπίστευα ὅτι ἦτο συγχωρημένον νὰ πράξω τι ἀνελεύθερον διὰ τὸν κίνδυνον, οὔτε τώρα μετανοῶ διότι ἀπελογήθην τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ προτιμῶ νὰ ἀποθάνω μὲ τὴν ἀπολογίαν ταύτην παρὰ νὰ ζῶ μὲ ἄλλην. Εὐκολώτερον εἶναι νὰ ἐκφύγῃ τις τὸν θάνατον παρὰ τὴν κακίαν, ἐπειδὴ αὕτη τρέχει ταχύτερα παρὰ ὁ θάνατος. Ἐγὼ μὲν ὡς βραδυπόρος γέρων ἐπιάσθην ἀπὸ τὸν βραδυπόρον, οἱ δὲ κατήγοροί μου ὡς βίαιοι καὶ ὁρμητικοὶ ἀπὸ τὴν ταχύπουν κακίαν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀναχωρῶ ἐντεῦθεν ἐπιφορτισμένος τὸν θάνατον· εἰς αὐτοὺς δὲ ἐπεφόρτισεν ἡ ἀλήθεια τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν ἀδικίαν.“

Πολὺ περισσότερον λαμπρύνει τὸν θρίαμβόν του διὰ τῆς ὑψηλῆς ζωγραφίας τῶν μετὰ θάνατον προσμενόντων αὐτόν. Ἡ μία μακρὰ νὺξ τὸν προσμένει, εἶπε, τόσον ἥσυχος ὅσον αἱ γλυκύταται ἀφ' ὅσας ἐκοιμήθη εἰς τοῦτον τὸν βίον, ἡ μία χαρμοσυνωτάτη ἕνωσις μὲ τοὺς μεγίστους ἥρωας τῶν παρελθόντων χρό-

νων. „Ἓν ἀκόμη, εἶπεν εἰς τὸ τέλος, σᾶς παρακαλῶ. Τοὺς υἱούς μου, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν, τιμωρήσατε καὶ λυπήσατε ὡσαύτως, καθὼς σᾶς ἐλύπουν ἐγὼ, ὅταν σᾶς ἔβλεπα ἀγωνιζομένους εἰς ἀπόκτησιν πλούτων καὶ ὄχι τῆς ἀρετῆς. Καὶ ἐὰν φαντάζωνται ὅτι εἶναί τι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι, ὀνειδίζετέ τους καθὼς ἐγὼ ἐσᾶς, ὅτι ἀμελοῦσι τὰ καθήκοντα, καὶ ὅτι φαντάζονται νὰ εἶναί τι, ἐνῷ ἐπ' ἀληθείας δὲν εἶναι τίποτε. Καιρὸς ὅμως εἶναι διὰ νὰ ὑπάγωμεν, ἐγὼ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, ἐσεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσητε. Τίς ὅμως ὑπάγει εἰς τὸ καλήτερον, μόνος ὁ θεὸς τὸ ἐξεύρει.“

Μετὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐφέρθη εἰς τὸ δεσμωτήριον. Κατὰ τύχην εἰς τὴν πρὸ τῆς καταδίκης ἡμέραν ἦτο ἱερά τις πομπὴ, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἔτος ἔστελναν μὲ πλοῖον εἰς τὴν Δῆλον, καὶ ἕως νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ πλοῖον τοῦτο, ἦτο ἀσυγχώρητον νὰ ἐκτελεσθῇ καμμία θανάτου καταδίκη. Τοῦτο ἐπροξένησεν εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους τὴν πικρὰν ἡδονὴν νὰ ἔχωσιν ἀκόμη τριάκοντα ἡμέρας ζωντανὸν τὸν διδάσκαλόν των. Τὸν ἐπεσκέπτοντο καθημερινῶς εἰς τὸ δεσμωτήριον· αἱ συνομιλίαι των ἦσαν αἱ αὐταὶ ὡς καὶ πρότερον, καὶ ὁ Σωκράτης ἠγωνίζετο κάποτε νὰ διασκεδάζῃ τὴν λύπην των μὲ ἱλαρὰς ἀστειότητας. Πρὸς τὸν Ἀπολλόδωρον, τοῦ ὁποίου ἡ λύπη ἦτο ἀπαρηγόρητος, καὶ ὅστις μίαν φορὰν ἔκραξε μὲ ἀγανάκτησιν: „ἀδίκως ἀποθνήσκεις, ἀδίκως! Σὺ δὲ (ἀπεκρίθη), ἤθελες νὰ ἀποθάνω δικαίως;“

Δύω ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του ὑπῆγεν ὁ φίλος του Κρίτων καὶ τοῦ εἶπε μὲ δειλίαν, ὅτι ἐσύναξεν ἱκανὸν ἀργύριον διὰ νὰ δωροδοκήσῃ τοὺς δεσμοφύλακας ν' ἀφήσωσι τὸν Σωκράτη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Κρίτωνος, καὶ ὅτι ἦτο χρέος των νὰ τὸν ἐλευθερώσουν ἀπὸ

διαταγὴν τοιούτου παρανόμου δικαστηρίου διὰ τοὺς φίλους καὶ διὰ τὴν γυναῖκα καὶ διὰ τὰ τέκνα του· ἀλλ' ὁ Σωκράτης τὸ ἀπέφυγε μὲ σταθερότητα ἀποδείξας εἰς τὸν Κρίτωνα, ὅτι καμμία ἀδικία καὶ παρανομία δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ γείνωμεν ἀπειθεῖς εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος.

Τὸ πρωῒ τῆς θλιβερωτάτης ἡμέρας ἦλθαν οἱ μαθηταὶ ἀρχήτερα παρὰ τὴν συνειθισμένην ὥραν, καὶ εὕρηκαν τὸν Σωκράτη λυμένον ἀπὸ τὰ δεσμά. Ἦλθε δὲ καὶ ἡ γυνή του Ξανθίππη φέρουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὸ νεώτατον παιδίον της. Καταπονηθεὶς ὁ Σωκράτης ἀπὸ τοὺς θρήνους της τὴν ἐπαρακάλεσε νὰ ἀναχωρήσῃ. Ἡ τελευταία συνομιλία μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ φίλους του ἦτο περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ὑποθέσεως ἀξιολογωτάτης διὰ ταύτην τὴν ἡμέραν. Ὅταν ἔκλινεν εἰς τὴν δύσιν ὁ ἥλιος, ἦλθεν ὁ ὑπηρέτης τῶν ἕνδεκα ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν τοῦ δεσμωτηρίου προεστῶτες, καὶ ἀνήγγειλε πρὸς αὐτὸν ὅτι εἶναι ὥρα. „Σὺ δὲν θέλεις βέβαια μὲ καταρασθῇν, εἶπε πρὸς αὐτὸν, καθὼς κάμνουσιν οἱ ἄλλοι, ἐπειδὴ ἐγὼ κάμνω τὰς προσταγὰς τῶν μεγαλητέρων μου. Σὲ ἐγνώρισα τὸν ἄριστον ἀφ' ὅσους ἴδα ποτὲ ἐδῶ ἄνδρας. Ἔχε ὑγιείαν, καὶ προσπάθει νὰ ὑποφέρῃς ὅσον δυνατὸν εὐκόλως τὴν ἀνάγκην.“ Ἐκβῆκεν ἔξω μὲ δάκρυα. „Πόσον ἀγαθὸς ἄνθρωπος εἶναι οὗτος, εἶπεν ὁ Σωκράτης. Πάντοτε, ὁσάκις ἤρχετο ἐδῶ πρὸς ἐμὲ, ἔδειξε τὴν φιλανθρωπίαν του ταύτην. Ἀλλ' ὑπάγετε, καὶ φέρετέ με τὸ πιοτὸν, ἐὰν εἶναι ἡτοιμασμένον.“ Οἱ φίλοι τὸν ἐπαρακάλουν νὰ προσμείνῃ ἀκόμη, ἀλλ' ὁ Σωκράτης τὸ ἐνόμισε παιδαριῶδες νὰ δείξῃ τώρα ὅτι φιλαργυρεύεται τὴν ζωήν. „Πῶς πρέπει νὰ κάμω;“ ἠρώτησεν ἐκεῖνον ὅστις τοῦ ἔφερε τὸν ζωμὸν τοῦ κωνείου. — „Πρέπει πρῶτον νὰ τὸ πίῃς, καὶ ἔπειτα νὰ περιπατήσῃς ἐπάνω κάτω ἕως νὰ αἰσθανθῇς βάρος εἰς

τοὺς πόδας, καὶ μετὰ τοῦτο νὰ πλαγιάσῃς.“ Ἔλαβε τὸ ποτήριον μὲ φαιδρότητα μεγάλην, χωρὶς νὰ δείξῃ σημεῖον ταραχῆς εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἀλλ' ἐνῷ ἔβλεπε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν συνήθη του ὀξυδέρκειαν. „Εἶναι συγχωρημένον νὰ σπείσω τι μέρος ἐκ τούτου εἰς τοὺς θεούς;“ ἠρώτησε προσέτι. Τοῦ εἶπαν, ὅτι εἶναι τόσαν μόνον τριμμένον, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πίῃ. „Πολλὰ καλὰ, ἀπεκρίθη, τοὐλάχιστον παρακαλοῦμεν τοὺς θεοὺς νὰ γείνῃ ἡ ἐκεῖσε διάβασίς μας αἴσιος.“ Ταῦτα εἰπὼν ἐξέπιεν ἀταράχως ὅλον τὸ ποτήριον.

Ἕως ἐδῶ, διηγεῖται ὁ μαθητής του Φαίδων παρὰ Πλάτωνι, εἴχαμεν κρατήσειν ἀκόμη τὰ δάκρυά μας, ἀλλ' ὅταν τὸν ἴδαμεν πίνοντα, δὲν ἠδυνάμεθα πλέον νὰ βασταχθῶμεν. Καὶ ἀπ' ἐμὲ ἔῤῥευσαν ποταμηδὸν τὰ δάκρυα χωρὶς νὰ θέλω. Δὲν ἔκλαια ὅμως τὸν Σωκράτην, ἀλλ' ἐμὲ αὐτὸν, διότι ἔχασα τοιοῦτον φίλον. Ὁ δὲ μᾶς ἐπαρήγγειλε νὰ ἡσυχάζωμεν καὶ νὰ ἀνδριζώμεθα, ἐπειδὴ δι' αὐτὸ τοῦτο προαπέστειλε τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον. Ἐντράπημεν τότε καὶ ἐκρατήσαμεν τὰ δάκρυα. Ἐν τοσούτῳ ἐπεριπάτει ἐπάνω κάτω, καὶ ὅταν ᾐσθάνθη τὸν κουρασμὸν, ὑπῆγε καὶ ἐπλαγίασε καὶ ἐσκέπασε τὸ πρόσωπόν του. Μετ' ὀλίγην ὥραν τοῦ ἐπίασε τοὺς πόδας ὁ κεραστὴς τοῦ ποτηρίου, τοὺς ἔθλιψε στερεὰ, καὶ τὸν ἠρώτησεν, ἂν ᾐσθάνετο τὴν θλίψιν. „Ὄχι,“ εἶπεν ὁ Σωκράτης. Ἔπειτα ἀνεξέταζε τὰ ἀνώτερα μέλη, καὶ ἔδειχνεν εἰς τοὺς περιεστῶτας πῶς ἐψυχραίνοντο καὶ ἐνεκροῦντο. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κάτω σῶμα ἤρχισε νὰ νεκροῦται, ἐσκεπάσθη πάλιν καὶ εἶπε πρὸς τὸν Κρίτωνα: „Χρεωστοῦμεν ἀλεκτρυόνα εἰς τὸν Ἀσκληπιόν *)· μὴ ἀναβάλῃς τὸν καιρὸν νὰ τοῦ τὸν θυσιάσῃς.“ Ὁ

*) Διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ περὶ τῆς ταχέως καὶ εὐτυχῶς διαβάσης ἀῤῥωστίας.

Κρίτων τὸν ἠρώτησεν, ἂν εἶχε τι ἄλλο νὰ τὸν παραγγείλῃ, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἀπεκρίθη πλέον. Τοῦτο, λέγει ὁ Φαίδων, ἦτο τὸ τέλος τοῦ φίλου μας, τοῦ ἀρίστου καὶ συνετωτάτου καὶ δικαιοτάτου ἀνδρός.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους, ἐνῷ ἐπροσπάθουν νὰ κρατήσουν καὶ νὰ τελειώσουν τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα τοῦ διδασκάλου των, ἔκτισαν νέα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὰ φρονήματα τῶν καθιδρυτῶν των εἶναι πολλὰ διάφορα ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ Ἀντισθένης ἀνέλαβεν ὡς πρακτικὸν κέντρον τῆς φιλοσοφίας τὴν αὐστηρότητα τῆς ζωῆς τοῦ Σωκράτους, τὴν μεγάλην αὐτάρκειαν, καὶ ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς περιττοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀντιπαρετάχθη εἰς τὴν ὀλέθριον ἀκολασίαν τοῦ καιροῦ του. Ἀλλ' ἐπεριπάτησε τὸν δρόμον τοῦτον τόσον μονομερῶς, ὥστ' ἐκατήντησεν εἰς ἰδιότροπον καταφρόνησιν παντὸς ἐξωτερικοῦ ἀγαθοῦ καὶ πάσης εὐπρεπείας. Ἐνεδύετο ῥυπαρὸν καὶ ἐξεσχισμένον τριβώνιον καὶ ἐφόρει εἰς τοὺς ὤμους τὸν πήραν (χυδ. τουρβᾶν) ὡς οἱ ψωμοζῆται. Ἐπειδὴ ἐδίδασκεν εἰς τὸ γυμνάσιον Κυνόσαργες, διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν μὲ διπλῆν σημασίαν οἱ μαθηταί του κυνικοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐξάκουστος Διογένης ὁ Σινωπεύς. Οὗτος προήγαγεν ἀκόμη περαιτέρω τὰ δόγματα τοῦ διδασκάλου του· ἡ ἰδιοτροπωτάτη ἀσχολία του ἦτο νὰ περάσῃ ἐπέκεινα ἀπὸ τὰς παραδεδομένας ἐννοίας περὶ τοῦ αἰσχροῦ καὶ τοῦ πρέποντος. Ἐψωμοζήτει ὅταν δὲν εἶχε τίποτε, ἐκυλίετο εἰς τὸν καυσώδη ἄμμον τὸ θέρος, καὶ ἐπάτει τὴν χιόνα ἐξυπόλυτος τὸν χειμῶνα, ἐπλήρονεν ὅλας τὰς σωματικὰς χρείας του εἰς τοὺς δημοσίους δρόμους κτλ. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον γίνεται μὲν ἡ πρασταγὴ τῆς σοφίας νὰ μὴ δεσπόζεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰς ἡδονὰς καὶ

σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος χάνει ἐν ταὐτῷ τὰ εὐγενέστατα τῶν ἀγαθῶν του. Κόσμος μεμορφωμένος μὲ τὰ δόγματα τοῦ κυνισμοῦ καταδικάζεται εἰς τὴν θηριώδη ὠμότητα· οἱ κάλλιστοι ἀγῶνες, πολιτισμὸς, τέχνη, καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ ἀφανίζονται. —— Ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος μὲ τὴν κυνικὴν σχολὴν ἠγέρθη ἡ Κυρηναϊκή. Ὁ ἀρχηγός της Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, ὅςτις μὲ τὴν φυσικήν του εἰς τὴν εὐζωΐαν κλίσιν ἐσύναπτε καὶ ἱκανὴν κομψότητα βίου, ἔταξε τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν εἰς τὰ τερπνὰ αἰσθήματα. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀρίστιππος αὐτὸς δὲν ἐδίδασκε μόνην τὴν εἰς τὰς ἡδονὰς ἀσχολίαν, μ' ὅλον τοῦτο ἀπὸ τοὺς μαθητάς του διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ εὐδαίμονος βίου ἐγεννήθη ἐφεξῆς τελεία ἀδιαφορία πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρετάς.

Διὰ τοῦτο, ἐὰν καὶ εἰς τοὺς Σωκρατικοὺς τούτους εὑρίσκωνται μόνον κακαὶ ἐξηγήσεις τοῦ μεγάλου διδασκάλου των, καὶ ὀπισθοδρόμησις τῆς φιλοσοφίας, μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς ὕψος ἀπρόβλεπτον καὶ τελειότητα ἀκατανόητον ὁ θεῖος Πλάτων, τοῦ ὁποίου ὁ νοῦς δείχνεται ἐπίσης μέγας καὶ κατὰ τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν καὶ κατὰ τὴν μαγεύουσαν καλλονὴν τῆς ἐκφράσεώς του. Ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον, καθὼς λέγει ἕνας μέγας Γερμανὸς ποιητὴς τῶν ἡμερῶν μας, ὡς μακάριός τις δαίμων, ὅςτις ηὐδόκησε νὰ καταλύσῃ εἰς αὐτὸν ὀλίγον χρόνον, πλέον διὰ νὰ τὸν γεμίσῃ μὲ τὴν παρουσίαν του παρὰ διὰ νὰ τὸν ἀνιχνεύσῃ.

Ὁ Πλάτων, γεννηθεὶς εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 429 ἔτος, ἐκατήγετο ἀπὸ δύω παλαιὰ γένη τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ψυχικὴ πρόοδός του ἔτρεχεν ἴσα βήματα μὲ τὴν σωματικήν του τόσον, ὥστε καὶ ἠγωνίσθη εἰς τὰ Ἴσθμια καὶ εἰς τὰ Πύθια. Τὸ ποιητικὸν πνεῦμά του τὸν εἵλκυσε κατ' ἀρχὰς εἰς ἄσκη-

σιν τῆς τέχνης τῶν ποιητῶν· συγκρίνας ὅμως τοὺς στίχους του μὲ τοὺς ὁμηρικοὺς, παρέδωκε τοὺς πόνους του εἰς τὸ πῦρ. Ἔγραψεν ἔπειτα τραγῳδίας τινὰς, ἀλλὰ παρῄτησε καὶ αὐτὰς, ὅταν ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Σωκράτη, καὶ ᾐσθάνθη ποῦ εἶναι ὁ ἴδιός του τόπος. Ὀκτὼ περίπου ἔτη ἀπήλαυσε τὴν συνομιλίαν τοῦ σοφοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπανηγύρισεν εἰς τὰ συγγράμματά του. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἔκαμε μίαν μεγάλην περιήγησιν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὰς ἀρχαιότητας καὶ διὰ τὴν σοφίαν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Κυρήνην, εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ὅπου τὸν εἵλκυσαν οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Σικελίαν. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου (Ἴδε τὸ πρότ. τμ.) ἔγεινε μαθητὴς καὶ ζηλωτὴς τοῦ Πλάτωνος ὁ Δίων· ἀλλ' ἡ ὑποψία τοῦ τυράννου διηγέρθη παραυτα, καὶ ὁ Πλάτων ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' οἱ τελευταῖοι ἐλεύθεροι λόγοι του εἶχαν παροργίσειν τόσον τὸν Διονύσιον, ὥστ' ἐπρόσταξε τὸν ναύκληρον νὰ φονεύσῃ ἢ νὰ πωλήσῃ τὸν Πλάτωνα. Ἔγεινε τὸ δεύτερον· ἀλλ' ἐξαγοράσθη παραυτα ὁ Πλάτων διὰ τῶν φίλων του, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἀθήνας, ἤνοιξεν ἐκεῖ τὴν φιλοσοφικήν του σχολὴν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, τόπον πλησιόχωρον τῆς πόλεως, κατάφυτον μὲ δένδρα καὶ διάφορα οἰκοδομήματα. Ἐν τοσούτῳ ἀπέθανεν ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος, καὶ ὁ Δίων ἤλπιζε τότε νὰ ὠφελήσῃ τὰς Συρακούσας διὰ τοῦ διαδόχου του· διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνόμισε σωτηριωδέστατον τὴν προσωπικὴν παρουσίαν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Πλάτων ἐλπίζων νὰ εὕρῃ τόπον, ὅπου ἠδύνατο νὰ ἀναδείξῃ πραγματικὰς τὰς περὶ πολιτείας ἰδέας του, ὑπήκουσεν εἰς τὴν τερπνὴν πρόσκλησιν τοῦ Δίωνος. Κατ' ἀρχὰς τὸν ὑπεδέχθησαν εἰς τὰς Συρακούσας ἐντιμότατα καὶ φιλοφρονέστατα· ὁ νέος βασιλεὺς ἐφαίνετο ὅτι

ἦτο ὅλος αὐτίον εἰς τὰ διδάγματα τοῦ φιλοσόφου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ κακόφρονες· καὶ ὁ Δίων ἐξωρίσθη· καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Διονύσιος ἔδειχνε πάντοτε φιλοφροσύνην εἰς τὸν Πλάτωνα ἢ ὑπεκρίνετο, μ' ὅλον τοῦτο ἴδεν ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐκεῖ ἦτο πλέον περιττὸς, καὶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Συρακούσας. Ἀλλὰ τὸν ἠκολούθουν κολακευτικώταται ἐπιστολαὶ τοῦ Διονυσίου, ὅς τις ἐφοβεῖτο τὴν κατάλαλον γλῶσσαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῷόντι διὰ πολλῶν δεήσεων καὶ ὑποσχέσεως νὰ δώσῃ εἰς τὸν Δίωνα ὅλα του τὰ ἀγαθὰ καὶ ὅλα του τὰ δίκαια, τὸν ἐκατάπεισε νὰ ὑπάγῃ τρίτην φορὰν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀλλὰ πάλιν ἔμαθε τὴν εὐήθη ἀκαταστασίαν τοῦ τυράννου, ὑπέστρεψε τρίτην φορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἔζησεν ὅλος διὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ *) διδασκαλίαν του, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκοψαν πολλοὶ ἀξιόλογοι μαθηταί του. Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ μέγας σοφὸς εἰς βαθὺ γῆρας ἐτῶν δύω καὶ ὀγδοήκοντα.

Ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ τὸν Πλάτωνα ἐπενήργησεν εἰς ὅλας τὰς ὑψηλοτέρας ἐπιστήμας δύω χιλιάδας ἐνιαυτῶν ὁ μαθητής του, ὁ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐξακουστὸς Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ μὲ πάντη διάφορον τρόπον. Γεννηθεὶς εἰς Στάγειρα τῆς Μακεδονίας (384) ἦλθε δεκαεπταετὴς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀπήλαυσεν εἴκοσιν ἔτη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος. Ἀφοῦ μετὰ ταῦτα ἐπαιδαγώγησε καὶ ἐδίδαξε τὸν Ἀλέξανδρον, ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐδίδασκεν εἰς τὸ Λύκειον, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπὸ τοὺς σκιώδεις τόπους περίπατοι ἐπωνόμα-

*) Ὅταν κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἐκ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ἤκμασε πάλιν ἡ σπουδὴ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, καὶ ὁ Πλάτων εὕρηκε ζηλωτὰς μεταξὺ τῶν νέων ἀνθρωπιστῶν, ἤρχισαν νὰ μεταφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ κήπου ἐκείνου εἰς συνελεύσεις γραμματισμένων, καὶ ἔκτοτε ἔλαβεν ἡ λέξις τὴν νεωτέραν της σημασίαν.

σαν Περιπατητικοὺς τοὺς μαθητάς του. Ὁ κίνδυνος νὰ μὴ κατηγορηθῇ ὡς καταφρονητὴς τῶν θεῶν τὸν ἀπεμάκρυνε τελευταῖον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ ἀπέθανεν εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας (322). Ὅλα, ὅσα αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιστῆμαι εἶχαν γεννήσειν ἕως τότε, τὰ περιέλαβε μὲ θαυμάσιον κριτικὸν πνεῦμα, ἔκτισε τὰ πρῶτα ἐπιστημονικὰ οἰκοδομήματα, καὶ ἔγεινε θεμελιωτὴς τῆς συστηματικῆς μεθόδου. Ἐπλούτισε μεγάλως τὴν φυσιολογίαν· μ' ἐλευθεριότητα μεγαλοπρεπῆ τοῦ ἔδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ μέσα νὰ γνωρίσῃ τὰ σπάνια καὶ ἄγνωστα τότε ἀκόμη φυσικὰ προϊόντα τῆς ἐνδοτέρω Ἀσίας. Ἀλλ' ἀναλόγως μὲ τὴν αὔξησιν καὶ ἔκτασιν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν αὐταὶ δι' Ἀριστοτέλους, ἐχάθη τὸ θαυμάσιον θέλγητρον τῆς Πλατωνικῆς ἑρμηνείας, εἰς τὸν τόπον τῆς ὁποίας ἐμβῆκε ξηράτις συντομία. Ἀπομακρύνεται ἀπεδῶ ἡ τῶν Ἑλλήνων αἴσθησις τοῦ καλοῦ, ἥτις ἐβασίλευεν εἰς ὅλα, καὶ ἀποδείχνεται μὲ τοῦτο, ὅτι εἶχαν διαβῆν ἤδη οἱ χρυσοῖ αἰῶνες τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

ΠΑΛΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Τρίτον.

Ἡ Μακεδονικὴ ἐξουσία εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἕως τῆς συγκρούσεως αὐτῆς μὲ τὴν Ῥώμην.

1. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

Ὁ μέγας ἀληθῶς οὗτος βασιλεὺς, εἰς τοῦ ὁποίου μεταβαίνομεν τὴν ἱστορίαν τώρα, κεῖται μεταξὺ δύω χρονικῶν περιόδων, καὶ ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τέλος τῆς παρελθούσης καὶ ἀρχὴ τῆς προκειμένης. Ἐκατώρθωσε τὸ μέγα ἐθνικὸν ἔργον τῶν Ἑλλήνων, τὸν κρημνισμὸν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, ὅς τις ὑπῆρξεν ὁ κοινὸς σκοπὸς ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν, καὶ ἐμποδίζετο ἕως τώρα ἀπὸ τοὺς τῶν μερικῶν ἀγῶνας περὶ τῆς εἰς τοῦτον προτιμήσεως. Ἐνῷ δὲ ἔπραξεν ὅσα ἠθέλησεν ὁ πολιτικὸς Κίμων διὰ τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος διὰ τὴν Σπάρτην, καὶ ὅσα ἐσυμβούλευσεν εἰς ὅλους ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης, δικαίως δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἄγριος καὶ αὐτογνωμόνως πραγματευόμενος δορικτήτωρ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον πρέπει νὰ γνωρισθῇ ὡς ὄργανον ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προσδιωρισμένον, τοῦ ὁποίου αἱ πράξεις ἦσαν ἴδιαι τοῦ πνεύματος ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο Δημάρατος ὁ Κορίνθιος μὲ φρόνημα γνησίου Ἕλληνος ἔλεγεν ὅτι μεγάλην ἡδονὴν ἐστερήθησαν οἱ Ἕλληνες, ὅσοι ἀπέθαναν πρὶν ἴδωσι τὸν Ἀλέξανδρον ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας (Ἴδε Πλούτ. Ἀλεξ. 37.).

Εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐφάνη μεγάλων μελλόντων σημαντικὸν, ὅτι κατὰ τὴν νύκτα, ὁπότε ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκάη εἰς τὴν Ἔφεσον ὁ ναὸς τῆς Ἀρ-

τέμιδος *), ἓν ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς τῶν παλαιῶν τεκτονικῆς, ἀπὸ κάποιον ἀνόητον Ἡρόστρατον, ὅς τις λέγεται ὅτι τὸ ἔκαμε μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀφήσῃ τὸ ὄνομάτου ἀθάνατον. Οἱ Ἴωνες ἐπρόσταξαν νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀθλίου τούτου, ἀλλ' ἴσως διὰ τῆς προσταγῆς αὐτῆς ἐπέτυχεν ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἠθέλησε σκοπόν.

Ἤκμαζε τότε ὁ μέγας καὶ πολυμαθέστατος φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, καὶ εἰς αὐτὸν παρέδωκεν ὁ Φίλιππος τὴν τελειοποίησιν τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου του. Διὰ τούτου ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπιμελεστάτην ἀνάπτυξιν τῶν λαμπρῶν δεξιοτήτων του· ἐμυήθη ὅλην τὴν Ἀττικὴν κομψότητα καὶ παιδείαν, καὶ διὰ τούτου ἔγεινε τόσον πολλὰ Ἕλλην, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς ἔκραξε ποτὲ μὲ ἀθυμίαν: „Οἱ Ἕλληνες μὲ φαίνονται ὅτι μὲ περιπατοῦν μεταξὺ τῶν Μακεδόνων ὡς ἡμίθεοι μεταξὺ θηρίων.“ Παιδιόθεν ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὰς σωματικὰς καὶ ζωώδεις ἡδονὰς, ἠγάπα τὰ καλὰ καὶ μεγάλα. Ὁσάκις ἐχορήγει ἀγῶνας, λέγει παλαιός τις ἱστοριογράφος, δὲν τὸν ἔτερπαν οἱ δρομεῖς καὶ οἱ πύκται, ἀλλ' αἱ ἅμιλλαι τῶν ποιητῶν καὶ μουσικῶν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἔτρεφαν τὸ ἰδικόν του, καὶ πρὸ πάντων ἠγάπα τὸν Ὅμηρον, τὴν πηγὴν ὅλης τῆς παλαιᾶς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων. Τὸν ἤξευρεν ὅλον σχεδὸν ἀπὸ στήθους, καὶ μία ἀντιγραφὴ τῶν ὁμηρικῶν ῥαψῳδιῶν ἔκειτο πάντοτε ὑποκάτω τοῦ προσκεφαλαίου του.

Ὑψηλὸν φρόνημα βασιλέως καὶ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῶν ἐνδόξων πραγμάτων ἐδείχθη πρωΐμα ἤδη εἰς τὸ παιδίον. Ὅταν μίαν φορὰν ἠρωτήθη, ἂν ἤθελε νὰ δράμῃ τὸ στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια (διότι ἦτο ταχύπους), „Τὸ ἔκαμνα, ἀπεκρίθη, ἂν εἶχα

*) Ἴδε Πλούτ. Ἀλεξ. §. 3. Κ.

βασιλεῖς ἀνταγωνιστάς.“ Ὅταν μίαν φορὰν ἦλθαν πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὁ παῖς δὲν τοὺς ἠρώτα ἄλλο τι εἰμὴ περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων των, ὥστε ἐκεῖνοι προΐδαν εἰς αὐτὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ὑπερβῇ τὸ τοῦ πατρός του. Ὁσάκις ἠγγέλλετο νίκη τοῦ πατρός του, ἔκραζεν ὁ Ἀλέξανδρος μὲ λύπην: „Εἰς ἐμὲ δὲν θέλει ἀφήσειν τίποτε ὁ πατήρ μου νὰ κατορθώσω.“

Ἐφέρθη μίαν φορὰν εἰς τὸν βασιλέα ἄγριος Θεσσαλικὸς ἵππος ὀνομαζόμενος Βουκέφαλος διὰ νὰ τὸν ἀγοράσῃ μὲ τιμὴν μεγάλην δεκατριῶν ταλάντων. Οἱ ἄριστοι ἱππεῖς ἐδοκίμασαν εἰς αὐτὸν τὴν τέχνην των, ἀλλὰ κανένα δὲν ἐδέχθη ἀναβάτην, καὶ ὁ Φίλιππος ἐπρόσταξε τελευταῖον νὰ τὸν λάβωσιν ὀπίσω ὡς ἄχρηστον. „Ποῖον ἵππον χάνουσιν, ἔκραξεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἐξεύρουσι νὰ τὸν μεταχειρισθῶσιν!“ Ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ τὸν δοκιμάσῃ καὶ αὐτὸς μίαν φοράν· τὸν ἐπίασεν ἀπὸ τὸν χαλινὸν, τὸν ἔστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, ἐπειδὴ εἶχε παρατηρήσειν, ὅτι ἐφοβεῖτο τὴν ἰδίαν του σκιὰν, τὸν ἐχάδευσε κατὰ μάκρος μὲ τὴν χεῖρα, ἀφῆκεν ἥσυχα τὴν χλαμύδα του, καὶ ἐπήδησεν ἔξαφνα ἐπάνω του. Ὁ ἵππος ἐπέταξεν ὡς ἀστραπὴ μὲ τὸν ἀναβάτην ἔμπροσθέν των, καὶ ὁ Φίλιππος ἔτρεμε περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅταν ὑπέστρεψε κυβερνῶν ὡς ἤθελε τὸν ἵππον, ἐθαύμαξαν ὅλοι, καὶ ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐναγκαλιζόμενος αὐτὸν ἔκραξε: „Ζήτει, ὦ υἱέμου, βασιλείαν ἴσην μὲ τὸν ἑαυτόν σου, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ.“

Εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη ἡλικίας ἔχων ἀνέβη τὸν βασιλικὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας (336), καὶ τὸ πρῶτόν του ἔργον ἦτο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ εἰς τὴν σύνοδον ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων νὰ βεβαιώσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν

εἶχε λάβειν ὁ πατήρ του. Τοῦ τὴν ἔδωκαν ὅλοι, ἐξαιρουμένης τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖ εἰς τὴν Κόρινθον συνωθοῦτο πολλοὶ, πολιτικοὶ καὶ φιλόσοφοι περὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Διογένης (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 232) μ' ὅλον ὅτι διέτριβε τότε εἰς τὴν Κόρινθον, δὲν ὑπῆγε νὰ τὸν ἴδῃ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ζητήσῃ τὸν κυνικὸν εἰς ἄλσος τι πρὸ τῆς πόλεως, ὅπου ἐκατοίκει. Ὁ Διογένης ἐκείτετο τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὸν ἥλιον, καὶ οὐδὲ ἐσηκώθη κἂν νὰ παρατηρήσῃ καλήτερα τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ὡμίλησε φιλοφρόνως, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ἠρώτησεν, ἂν ἐχρειάζετο τίποτε νὰ τὸν χαρίσῃ. „Ναί, ἀπεκρίθη· μετάστηθι ὀλίγον ἀπὸ τὸν ἥλιον.“ Οἱ συνοδεύοντές του ἠγανάκτησαν διὰ τὴν χωριατικὴν ταύτην καταφρόνησιν τῆς βασιλικῆς εὐνοίας· ἀλλ' αὐτὸς εἶπεν: „Ἐγὼ δὲ ἂν δὲν ἤμην Ἀλέξανδρος, ἤθελα νὰ εἶμαι Διογένης“. Ὁ Διογένης ἐθεώρει τὴν ἀπὸ τὰ χρειώδη δυνατὴν ἐλευθερίαν ὡς τὸ ἔσχατον τέλος ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀγώνων· καὶ ἢ αὕτη μόνη κρατεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, ἢ ἡ δύναμις τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου ἐγχειρήματος ἀντέστεκαν ἀκόμη πολλὰ ἐμπόδια. Ἡ γενικὴ κίνησις, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησε πανταχοῦ ὁ θάνατος τοῦ Φιλίππου, εἶχεν ἐξαπλωθῆν καὶ μεταξὺ τῶν βορειοτέρων βαρβάρων· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ πάλιν εἰς ὑπακοὴν μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων τοὺς Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Θρᾷκας καὶ ἄλλα ἔθνη τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἀλλ' ἐνῷ οὗτος ἐνησχολεῖτο ἐνταῦθα, καὶ ἐξηπλόνοντο παντοδαπαὶ φῆμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ἐνικήθη, καὶ ὅτι ἀπέθανεν, ἐκατήντησεν ἡ χώρα αὕτη εἰς μέγαν ἀναβρασμόν. Αἱ Θῆβαι ἤρχισαν νὰ κτυπῶσι τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν, καὶ ἐπροκάλουν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἰς σωτηρίαν καὶ ἐλευθερίαν.

Ἡ Πελοπόννησος, καὶ μάλιστα ἡ Ἀρκαδία, Ἦλις, καὶ ἡ Αἰτωλία ἐσηκώθησαν νὰ βοηθήσουν, καὶ ἠμπορεῖ νὰ συμπεράνῃ καθεὶς ἂν ὁ Δημοσθένης δὲν ἐνθουσίαζε καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἤλπιζαν προσέτι πᾶσαν ὑποστήριξιν καὶ ἀπὸ μέρους τῆς Περσίας.

Ἀλλ' ἐπιχειρήματα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἔχουν πανταχοῦ καὶ συμμάχους καὶ ἀντιμάχους, συνήθως δὲν γίνονται μὲ τὴν ἀπαιτουμένην ὁμόνοιαν καὶ ταχύτητα, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔστεκε τώρα ἔμπροσθεν τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ προφθάσῃ ἐκεῖ ἄλλο στράτευμα παρὰ τὸ Θηβαϊκόν. Οἱ Θηβαῖοι μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἐδέχθησαν τὸν ἐξισασμὸν, τὸν ὁποῖον τοὺς ἐπρόβαλεν ὁ Ἀλεξάνδρος, ἀλλ' ἀφῆκαν τὴν κρίσιν εἰς τὰ ὅπλα. Ἠγωνίσθησαν εἰς τὴν μάχην μὲ ξενήκουστον ἀνδρίαν, ἀλλ' ἐνικήθησαν τελευταῖον ἀπὸ τὴν ὄχι κατωτέραν ἀνδρίαν, καὶ τὴν μεγαλητέραν δύναμιν τοῦ βασιλέως. Αἱ Θῆβαι ᾐσθάνθησαν τώρα ὅλον τὸν θυμὸν τοῦ νικητοῦ, καὶ περισσότερον τὴν δύναμιν τοῦ παλαιοῦ μίσους τῶν Βοιωτικῶν πόλεων Φωκίδος κτλ. αἱ ὁποῖαι ἦσαν συνδεδεμέναι μὲ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ πόλις ἐκρημνίσθη ὅλη, παρεκτὸς τῶν ναῶν καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Πινδάρου, τὸν ὁποῖον ἐφύλαξε τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα: Μὴ καίετε τὸν οἶκον τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Παρεκτὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ καὶ τῶν Μακεδονικῶν φίλων, ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι ἐπωλήθησαν δοῦλοι.

Ἡ σκληρὰ αὕτη ἀγγελία δὲν ἠφάνισε μόνον τὸ κέντρον τῶν ἐνδοχομένων εἰς τὸ ἑξῆς ταραχῶν, ἀλλ' ἐτρόμαξε καὶ ἐταπείνωσεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εὐκόλως ὁ βασιλεὺς ἔδειξεν εὐμένειαν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους. Μάλιστα δὲ τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Φωκίων καὶ ὁ Δημάδης, ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ

ἔδωκε συγγνώμην εἰς τὴν πατρίδα των, μ' ὅλον ὅτι ἔδειξε κακὴν θέλησιν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐδέχθη πολλοὺς φυγάδας Θηβαίους. Ἐχάρισε δὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πολλοὺς στρατηγοὺς καὶ ῥήτορας, Χάρητα, Χαρίδημον, Δημοσθένην κτλ. *), τοὺς ὁποίους εἶχε ζητήσειν ἀρχήτερα. Μὲ ταύτην τὴν μῖξιν τῆς αὐστηρίας καὶ γλυκύτητος ἀπέκτησε τὴν τῶν Ἑλλήνων εὔνοιαν, τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου του ἐγχειρήματος, τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ἀμέριμνος περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς Ἑλλάδος ἐν καιρῷ τῆς ἀπουσίας του, ἔλαβε μαζή του τοὺς πολεμικωτέρους ἀπὸ τὰς πόλεις (εἰς τὰς ὁποίας δὲν τοῦ ἔλειπαν προσέτι καὶ ἀληθινοὶ φίλοι), καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν στρατηγόν του Ἀντίπατρον μὲ στράτευμα.

Πρὶν ἐκστρατεύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Δελφικὸν θεόν. Ἡ Πυθία, ἐπειδὴ ἔτυχαν ἡμέραι ἀποφράδες, ὁπότε δὲν ἐσυγχώρει ὁ νόμος νὰ δίδωνται χρησμοὶ, τοῦ ἔδειξε τὸν νόμον, καὶ ἀπέφευγε τὴν ζήτησίν του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος πιάσας αὐτὴν μὲ βίαν τὴν ἔσυρνεν εἰς τὸ ἱερὸν „Ἀνίκητος εἶσαι, ὦ παῖ" ἔκραξεν ἡ πρόμαντις· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε πρὸς αὐτὴν μετὰ χαρᾶς, ὅτι δὲν ἐχρειάζετο ἄλλον χρησμὸν, διότι ἔχει τὸν ὁποῖον ἤθελεν.

Τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον τώρα ἡγεμονεύων ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε τὴν ἐκστρατείαν μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, δὲν ἠριθμεῖτο πλέον παρὰ τριάκοντα χιλιάδες πεζικοῦ, καὶ ἱππικοῦ πέντε χιλιάδες. Μὲ ταύτην τὴν μικρὰν δύναμιν ἐστοχάζετο νὰ κρημνίσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Κύρου θεμελιωμένον μέγα βασίλειον. Διαβαίνων τὸν Ἑλλήσποντον ἔκαμε σπονδὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου του εἰς τὴν θάλασσαν καθὼς ποτὲ ὁ Ξέρξης· ἐπήδησε πρῶτος εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἀσίας· ἐξιλέωσε τὴν ψυχὴν τοῦ Πριάμου· ἐπρόσφερε θυσίας εἰς ὅλους τοὺς πρὸ τοῦ Ἰλίου ἀγωνισθέντας ἥρωας τῆς Ἑλλάδος, τρόπον τινὰ εἰς τὰ προεικονίσματά του, καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον ἐμακάρισεν „Ὅτι ζῶν μὲν εἶχε πιστὸν φίλον (τὸν Πάτροκλον), ἀποθανὼν δὲ εὕρηκε θαυμάσιον κήρυκα τῶν πράξεών του (τὸν Ὅμηρον)." Φίλον μὲν τοιοῦτον ἐχάρισεν ἤδη ἡ τύχη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἡφαιστίωνα, ὅς τις ἐστεφάνωσε τὸ μνημεῖον τοῦ Πατρόκλου. Τὸ δὲ νὰ μεταδοθοῦν αἱ πράξεις του εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ ἤλπιζεν, ἐπειδὴ ἔφερνε μαζή του εἰς τὴν ἐκστρατείαν ῥήτορας, φιλοσόφους καὶ παντὸς εἴδους τεχνίτας, ἢ εἶχεν αὐτὸς ὁ ἴδιος κατὰ νοῦν νὰ συγγράψῃ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν του.

*) Οἱ δύω ὅμως πρῶτοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν Πέρσην κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ τελευταῖος ἔμεινε, καὶ παραυτα μετὰ τοῦτο ἐκίνησεν ὁ Αἰσχίνης τὴν κατ' αὐτοῦ κριτολογίαν. Ὁ Δημοσθένης ἔλυσε τόσον λαμπρῶς τὰς κατηγορίας μὲ τὸν περιφημότατον περὶ στεφάνου λόγον του, ὥστε ὁ Αἰσχίνης ἐξωρίσθη ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἴδε ἀνωτ. σελ. 217.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν.

(334 — 333 πρ. Χρ.)

Τὸν Περσικὸν θρόνον, τοῦ ὁποίου πλησιάζει ἡ πτῶσις τώρα, εἶχεν ἁρπάσειν μετὰ τὸν θάνατον Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (362) ὁ υἱός του Ὦχος, ὅς τις ἐβασίλευε μὲ ὄνομα Ἀρταξέρξης Γ'. Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν κυριότητά του εἶχεν ἐξολοθρεύσειν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας· καὶ αὐτὸς ὅμως πάλιν ἐθανατώθη μὲ φαρμάκιον ἀπὸ τὸν

εὐνοῦχον Βαγώαν, ὅςτις ζῶντα τὸν ἐδέσποζεν ὁλο-
κλήρως (338). Ὁ εὐνοῦχος ἐφόνευσεν ἔπειτα ὅλους
τοὺς υἱοὺς τοῦ βασιλέως παρεκτὸς τοῦ νεωτάτου
Ἄρσου, τὸν ὁποῖον ὕψωσεν εἰς τὸν θρόνον· ἀλλὰ
καὶ τούτου ἐπῆρε τὴν ζωὴν παρευθὺς, καὶ ἔκαμε
βασιλέα ἀπομακρυσμένον τινὰ συγγενῆ τοῦ βασι-
λεύοντος οἴκου Δαρεῖον τὸν ἐπίκλην Κοδομαννόν
(Ἴδε Διόδ. ΙΖ', 5.). Οὗτος ὁ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα
δυστυχίαν του ἡμερώτερα κριθεὶς ἀπὸ τοὺς μεταγε-
νεστέρους φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἀξιώτερος τῶν
προκατόχων του. Τὸν ἔλειπεν ἐξ ἅπαντος ἡ πολε-
μικὴ ἀξιότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ δυσκολύνῃ
κἂν τὸν τῆς νίκης δρόμον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ σύγχυσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ἀνταλκιδι-
κῆς εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς εἶχεν ἀσφαλίσειν τὴν Περ-
σίαν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖθεν κινδύνους. Μόνον τοῦ Φι-
λίππου ἡ αὐξήσασα δύναμις τὴν ἠνάγκασε νὰ κά-
μνῃ ἑτοιμασίας· ἀλλὰ πάλιν τὰς διέκοψεν ἀφοῦ
μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου συνέβησαν εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα ταραχαὶ, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε τὸν δάκτυλόν της
καὶ ἡ Περσία· ἀλλὰ τελευταῖον αἱ ταχεῖαι νίκαι
τοῦ νεανίσκου βασιλέως, καὶ ὁ κατὰ τῆς Περσίας
φανερός του σκοπὸς, τῆς ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς
τὸν κίνδυνον, καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ κάμνῃ μεγί-
στας παρασκευάς.

Μεγαλοπρεπὴς στρατὸς συναχθεὶς ἀπὸ τοὺς
Σατράπας τῆς ἐμπροσθινῆς Ἀσίας, καὶ ἐνδυναμω-
μένος μὲ Ἕλληνας μισθοφόρους, τοὺς ὁποίους ἐκυ-
βέρνα στρητηγὸς ἐπίσημος ὁ Ῥόδιος Μέμνων,
ἐπρόσμενε τὸν Μακεδονικὸν βασιλέα εἰς τὰς ὄχθας
τοῦ Γρανικοῦ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασίν του.
Καὶ ὁ μὲν Μέμνων ἐσυμβούλευε νὰ μὴ δεχθῶσι
γενικὴν μάχην, ἀλλὰ νὰ ἀντιπαρατάξουν εἰς τὸ
στρατηγικὸν πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἀνάγκην
τῆς τῶν ζωοτροφιῶν ἐλλείψεως, τὴν ὁποίαν ἠδύ-

νατο νὰ προξενήσῃ ἡ εἰς τὸ ἱππικὸν ὑπεροχὴ τῶν
Περσῶν μὲ κόψιν καὶ καῦσιν τῶν γεννημάτων καὶ
τῶν σιτοδοχείων. Ἀλλ' οἱ Σατράπαι δυσπιστοῦντες
εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐπίστευσαν εἰς τὰ πλήθη των,
τὰ ὁποῖα δὲν ἐφοβεῖτο ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ Παρμε-
νίων ἐμπόδιζε τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ κατέμ-
προσθεν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ εἶ-
πεν: „Ἐντρέπομαι τὸν Ἑλλήσποντον, ἂν φοβη-
θῶμεν τὸν Γρανικόν."

Ἐχύθη δὲ εὐθὺς ὁ πάντολμος νεανίσκος μὲ
τοὺς Μακεδόνας εἰς τὰ νεράτου, καὶ διέβη πέραν
μὲ εὐτυχίαν. Ἤρχισεν ἡ μάχη· ὁ Ἀλέξανδρος ἔστη-
σε τὸν στρατόν του τεχνικώτατα, ἀλλ' ὀλίγον ἔλει-
ψε νὰ χαθῇ ὁ ἀνδρεῖος βασιλεύς. Δύω Πέρσαι
στρατηγοὶ ὥρμησαν ἐναντίον του, ἐπειδὴ ὁ ὑψηλὸς
λόφος τῆς περικεφαλαίας του τὸν ἔκαμνεν εἰς ὅλους
γνωστόν· ἀντεπολέμησε καὶ ὑπερησπίσθη ἀνδρείως·
ἀλλ' ἔλαβεν ἐπὶ κεφαλὴν πληγὴν μαχαίρας, ἥτις
τοῦ ἔθραυσε τὴν περικεφαλαίαν, καὶ ὅταν ἐστράφη
κατὰ τοῦ κτυπήσαντος, ὁ δεύτερος Πέρσης ἐσήκω-
σε τὸν βραχίονά του διὰ νὰ ἐπιφέρῃ κατ' αὐτοῦ τὸν
θάνατον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἔδρα-
μεν ὁ Κλεῖτος, Μακεδὼν γενναῖος, καὶ μὲ τὴν
σπάθην του ἔρριξε κατὰ γῆς καὶ τὸν βραχίονα καὶ
τὴν σπάθην τοῦ Πέρσου. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε φο-
νεύσειν ἐν τοσούτῳ τὸν ἄλλον Πέρσην. Ἡ μάχη
ἐκρίθη ἐντελῶς πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων. Παν-
ταχόθεν ἔφευγαν οἱ ἐχθροὶ, καὶ ἡ βιαία φάλαγξ
ἐτελείωσε τὴν νίκην, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν ἀν-
δρείων μισθοφόρων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων τοὺς
αἰχμαλώτους πρὸς τιμωρίαν ὅτι ἔλαβαν τὰ ὅπλα
κατ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν βαρβάρων δεσμεύσας ἔστειλεν
ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἰκοσιπέντε ἱππεῖς,
οἵτινες ἔπεσαν κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ἐδιώρι-
σε τὸν Λύσιππον νὰ τοὺς στήσῃ χαλκίνους, (Ἴδε ἀνωτ.

σ. 205.), καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς τῶν ἄλλων φονευμένων ἐχάρισεν ἀσυδοσίαν. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἔστειλεν ἐκ τῶν λαφύρων τριακοσίας ἀσπίδας μὲ τὴν ἐπιγρα-φὴν ,,Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ βαρβάρων." Ἡ ἐπιγραφὴ κατήσχυνε τόσον τὴν Σπάρτην, ὅσον ἐτί-μα τὰς Ἀθήνας τὸ δῶρον.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Ἀλέξανδρος διήγειρε προθυμίαν καὶ ζῆλον εἰς τοὺς ἰδικούς του, καθὼς ἡ νίκη φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς βαρβάρους. Δα-σκύλειον, ἡ καθέδρα τοῦ τῆς Φρυγίας Σατράπου ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρ-δεις τῆς Λυδίας εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας ἐδέχοντο μὲ χαρὰν τοὺς ὁμογενεῖς των. Εἰς ὅλας ταύτας τὰς πόλεις εἰσήγαγε τὴν δημοκρατίαν, ἐπειδὴ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπέρσιζαν.

Δύω ἀξιόλογοι πόλεις, Μίλητος καὶ Ἁλικαρ-νασσὸς, διὰ τοὺς εἰς αὐτὰς ἀριστοκρατικοὺς, βοη-θούμεναι ἀπὸ φρουροὺς Πέρσας καὶ μισθοφόρους Ἕλληνας ἀντεστάθησαν, καὶ μετὰ σκληρὰς μάχας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν. Μάλιστα δὲ ἀντέ-στη ἡ Ἁλικαρνασσὸς ἀξιώτατα διὰ τοῦ ἐκ τετρακο-σίων πλοίων συνισταμένου Περσικοῦ στόλου καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ εἰρημένου Μέμνονος, ὅς τις με-τὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἀποκατεστάθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Σατράπης ὅλης τῆς ἐμπροσθι-νῆς Ἀσίας, καὶ ἐξαιρέτως ναύαρχος τοῦ στόλου· Ἡ Περσικὴ δύναμις τῆς θαλάσσης ἠδύνατο νὰ εἶ-ναι ἐπικίνδυνος εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅς τις δὲν εἶχε κἀνένα στόλον· ἠδύνατο εὐκόλως νὰ συναφθῇ μὲ τὴν εἰς νεωτερισμοὺς κλίνουσαν ἀκόμη Ἑλλάδα. Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέθανεν ὁ Μέμνων εὐθὺς, ἀφοῦ εἶχε λάβειν εἰς τὸ μέρος του τὰς νήσους Χίον, Λέσβον, Τένεδον κτλ. Ὁ Ἀλέ-

ξανδρος λοιπὸν ἐκυρίευε πρὸ πάντων τὰ παραθα-λάσσια τῆς Ἀσίας, καὶ οὕτω μέρος μὲν ἀπέκοπτε πᾶσαν κοινωνίαν τῆς ξηρᾶς μὲ τὸν στόλον, μέρος δὲ ἐνέφρασσε τὴν πηγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγαζεν ουτος.

Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν Ἁλικαρνασσὸν ἐπροχώρει πάντοτε εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ἕως τῆς εἰς τὰ ὅρια τῆς σκληρᾶς Κιλικίας κειμένης Ἀσπένδου. Ἔπειτα διὰ τῆς Πισιδίας, μὲ τῆς ὁποίας τοὺς ἐλευθέρους καὶ μαχίμους κατοίκους ἔκαμε σκληρὰς μάχας, ἐστρά-φη πάλιν ἐπάνω εἰς τὴν Φρυγίαν, ὅπου εἶχεν ὑπά-γειν ἀπὸ τὰς Σάρδεις ὁ Παρμενίων μὲ στρατεύμα-τα, καὶ τὸν ἐπρόσμεινεν εἰς τὸ Γόρδιον. Ἐκεῖ εἰς τὴν ἀκρόπολιν παλαιοῦ τινὸς βασιλέως ἐφυλάττετο μία ἅμαξα, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ῥυμὸν ἦτο δεδεμέ-νος μὲ φλοιὸν κρανείας πολύπλοκός τις δεσμός. Ἐπειδὴ δὲ ἔτρεχε λόγος παλαιὸς, ὅτι ὅς τις λύ-σῃ τὸν δεσμὸν θέλει ὑποτάξειν ὅλην τὴν Ἀσίαν, ὁ Ἀλέξανδρος προσπαθήσας νὰ τὸν λύσῃ καὶ μὴ δυνηθεὶς, τὸν ἔκοψε μὲ τὸ σπαθίον του *).

Ἐπειδὴ δὲ, ἀφοῦ ὑπετάχθη θεληματικῶς ἡ Πα-φλαγονία, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν ἐντὸς τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίαν, μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του ἐπροχώ-ρησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν Φρυγίαν εἰς τὴν Κι-λικίαν. Ἡ τύχη καὶ ἡ ἀνδρία τῶν στρατιωτῶν του ἠκολούθει τὴν σφοδρότητά του, καὶ διεπέρασεν εὐτυχῶς τὰ στενὰ, διὰ τῶν ὁποίων χωρίζεται ἡ Κιλικία ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν. Τὴν μητρόπολιν τῆς Κιλικίας Ταρσὸν ἐπεχείρησεν ὁ Πέρσης στρα-τηγὸς νὰ κρημνίσῃ πρὸ τῆς φυγῆς του· ἀλλὰ δρα-μὼν μὲ ταχύτητα ὁ Ἀλέξανδρος τὴν διέσωσεν.

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ἢ, καθὼς διηγοῦνται ἄλλοι, ὁ ψυχρὸς καὶ καθαρὸς ποταμὸς Κύδνος, ὅς τις ῥέει

*) Κατά τινα ἄλλην διήγησιν ἔλυσε τρόντι τὸν δεσμόν. Ἴδε Πλουτ. Ἀλεξ. 18.

διὰ τῆς Ταρσοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἱδρωμένος ἐλούσθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν ἐξαφνικὴν ἀῤῥωστίαν. Τὸ κακὸν ἦτο ἐπικίνδυνον· οἱ ἰατροὶ ἐφοβοῦντο νὰ διορίσωσιν ἰατρικόν· εἷς ἐξ αὐτῶν, Φίλιππος ὁ Ἀκαρνὰν, ἀπεφάσισε νὰ τοῦ δώσῃ ποτὸν δραστικώτατον καὶ διακριτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρόσμενεν ἀνησύχως τὸ ἰατρικὸν, ὅταν ταχυδρόμος ἔφερε πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τὴν ἐφεξῆς τοῦ Παρμενίωνος ἐπιστολήν: „Μὴ πιστεύῃς τὸν Φίλιππον. Ὁ Δαρεῖος μὲ πολὺ ἀργύριον καὶ μὲ ὑπόσχεσιν νὰ τοῦ δώσῃ γυναῖκα τὴν θυγατέρα του τὸν ἐκατάπεισε νὰ σὲ φαρμακώσῃ.“ Τὸ πρᾶγμα ἦτο τόσον ἀμφοβολώτερον, ὅσον πρὸ ὀλίγου εἶχε φωραθῆν εἷς *) τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως, ὅτι εἶχε τοιαύτας προδοτικὰς κοινολογίας μὲ τὸν Δαρεῖον. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία ἐπίστευεν εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀγάπην, ἔκρυψε τὴν ἐπιστολὴν ὑποκάτω εἰς τὸ προσκέφαλόν του. Ἐμβαίνει ὁ ἰατρός· ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὴν μίαν χεῖρα λαμβάνει τὸ ποτήριον, καὶ μὲ τὴν ἄλλην ἐγχειρίζει τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Φίλιππον· ὁ μὲν πίνει, ἐκεῖνος δὲ διαβάζει. Οἱ περὶ τῆς πίστεώς του λόγοι τοῦ ἰατροῦ ἐβεβαιώθησαν μὲ τὴν ἀνάῤῥωσιν τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἐκβῆκε μὲ χαρὰς καὶ ἀλαλαγμοὺς τῶν στρατιωτῶν, καὶ διὰ τῶν στενῶν τῆς Συρίας (στενοῦ δρόμου μεταξὺ ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης) ἐστράτευσεν εἰς τὴν σατραπείαν ταύτην.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπλησίαζεν ὁ Δαρεῖος εἰς τὸν ἐχθρόν του μὲ δυνατὸν στρατὸν καὶ μὲ ἐλπίδας νίκης. Ὁ στόλος του ἐνήργει εἰς τὰ μεταξὺ

*) Ἦτο ὁ εἷς ἐκ τῶν δύω ἀδελφῶν, οἵτινες ἐσυνήργησαν εἰς τὸν φόνον τοῦ Φιλίππου. Διέτριβαν ἱκανοὶ Μακεδόνες καὶ Ἕλληνες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Περσικοῦ βασιλέως διὰ νὰ διενεργῶσι τὰ τοιαῦτα.

Ἀσίας καὶ Εὐρώπης νερὰ, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς
Σπάρτης Ἄγις, ὅς τις εἶχε κληρονομήσειν τὴν φι-
λεκδικίαν τοῦ πάππου του Ἀγησιλάου, συνεπραγμα-
τεύετο μὲ αὐτὸν νὰ κάμῃ ἐπανάστασιν εἰς τὴν Πε-
λοπόννησον. Πρέσβεις πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλε-
ων, αἵτινες ἐζήτουν προστασίαν καὶ βοήθειαν ἀπὸ
τὴν Περσίαν, ἐμεγάλυναν τὰς ἐλπίδας εὐτυχοῦς
ἐφορμήσεως εἰς τὰ νῶτα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πολλοὶ
Ἕλληνες διατρίβοντες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου
τὸν ὑπεστήριζαν μὲ τὰς γνώσεις των. Τὴν ἀνδρίαν
πέντε χιλιάδων Ἑλλήνων μισθοφόρων ἤλπιζεν ὁ Δα-
ρεῖος νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὴν Μακεδονικὴν φάλαγγα·
καὶ τὸ ἐξαίρετον ἱππικόν του τοῦ ἐφαίνετο ἀξιώτε-
ρον παρὰ τὸ Θεσσαλικὸν, Βοιωτικὸν, Θρακικὸν
καὶ Μακεδονικὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ τὸ μέ-
γιστον μέρος τούτων τῶν προτερημάτων ἐπαραιτή-
θη αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ἐνῷ ἐκ τῶν πε-
διάδων ἐστρατοπέδευσεν εἰς ὀρεινὸν καὶ περιωρισμέ-
νον τόπον. Διότι ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν εἰς
τὴν Συρίαν διὰ τῶν στενῶν, ἐπέρασεν ἐκεῖνος εἰς
τὴν Κιλικίαν διὰ τῶν στενῶν τοῦ Ἀμανοῦ, τὰ ὁποῖα
κεῖνται εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἐκείνων.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔγεινεν ἐκστατικὸς ὅταν ἤκου-
σεν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἦλθεν εἰς τὰ ὀπίσθιά του. Εὐ-
θὺς ἀποφασίσας νὰ τὸν κτυπήσῃ ἔστρεψε τὴν νύκτα
τὸν στρατόν του ὀπίσω διὰ τῶν στενῶν τῆς Συρίας
εἰς τὰ πεδία τῆς Ἰσσοῦ. Εἰς τὴν διάταξιν τῶν
ἀνδρείων, ἀλλ' ὀλιγαρίθμων στρατιωτῶν του ὠφελή-
θη κατὰ πολλὰ ἀπὸ τὸν στενὸν τόπον, ὅπου ἦσαν
περικλεισμένα τὰ Περσικὰ πλήθη. Ἐνθουσίασε
πρῶτον τοὺς στρατιώτας του μὲ ἕνα λόγον. Τοὺς
ἀπέδειξε τὴν προτίμησιν τῶν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἑαυ-
τῶν δόξης πολεμούντων Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν
Περσίαν μισθοφοροῦντας, καὶ τὰ προτερήματα τῶν
ἰσχυρῶν Θρακῶν, Ἰλλυριῶν, Μακεδόνων κτλ. ὑπὲρ

τοὺς θηλυπρεπεῖς βαρβάρους· εἶπεν ἐξ ὀνόματος τοὺς μέχρι τοῦδε ἀριστεύσαντας διηγούμενος τὰ ἀνδραγαθήματά των· ἐνθυμήθη τοὺς εἰς Περσίαν ἀναβάντας μυρίους, εἰς τὰ ἴχνη τῶν ὁποίων ἐπεριπάτουν αὐτοὶ τώρα. Μετὰ ταῦτα ἐκτύπησε μὲ τὸ δεξιὸν κέρας τὸν ἐχθρὸν τόσον ἐπιτηδείως καὶ ἰσχυρῶς, ὥστε τὸν κατεσκόρπισε. Πιθανῶς ἠθέλησε μὲ τοῦτο νὰ κόψῃ εἰς τοὺς Πέρσας τὴν διὰ τῶν στενῶν τοῦ Ἀμανοῦ ἐπιστροφὴν, καὶ τῳόντι διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἔφυγε ταχύτερα ὁ Δαρεῖος διὰ νὰ διαβῇ τὸν ἀκόμη ἀνοικτὸν ὄντα δρόμον. Εἰς μάτην ἠγωνίζετο τὸ Περσικὸν κέντρον, ὅπου οἱ μισθοφόροι ἐκτύπουν εὐτυχῶς τὴν φάλαγγα, καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρας ὅπου οἱ ἱππεῖς τῶν Περσῶν ἀντεπάλαιαν τὸ ἱππικὸν τῶν Ἑλλήνων. Διότι ὅταν ὁ στρατὸς ἐπαρατήρησε τὴν φυγὴν τοῦ βασιλέως, ἠκολούθησε τὸ παράδειγμά του καὶ ἔφευγεν ἀγρίως καὶ ἀτάκτως.

Οἱ Μακεδόνες ἐκέρδησαν ὄχι μόνον τὴν τιμὴν τῆς νίκης, ἀλλὰ καὶ μεγάλα λάφυρα. Ἐξουσίασαν κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον τὴν βασιλικὴν σκηνὴν, καὶ μετ' αὐτῆς τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου. Τοὺς ἄλλους θησαυροὺς εἶχε στείλειν ὁ Δαρεῖος πρὸ τῆς μάχης εἰς τὴν Δαμασκὸν, ἀλλ' εἰς τὸν δρόμον ἐπιάσθησαν ἀπὸ τοὺς Θετταλοὺς ἱππεῖς *) μαζὴ μὲ δύω πρέσβεις τῆς Σπάρτης, ἕνα τῶν Θηβῶν, καὶ ἕνα τῶν Ἀθηναίων. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τόπον τῆς μάχης ἐλαφυραγώγησαν χιλιάδας τινὰς ταλάντων.

Μὲ τοὺς θησαυροὺς τούτους ἀντήμειψεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀνδρίαν τῶν στρατιωτῶν του, ἀλλὰ

*) Πολύτιμον νάρθηκα, ἤγουν μικρὸν κιβώτιον, εὑρεθὲν μεταξὺ τῶν λαφύρων τούτων ἐδιώρισεν ὁ Ἀλέξανδρος θήκην τῆς ὁμηρικῆς Ἰλιάδος, καὶ τὴν εἶχεν ὑπὸ τὸ προσκέφαλόν του μετὰ τοῦ ξίφους (ἀνώτ. σελ. 240).

περισσότερον μὲ τὴν ἀγάπην του. Μ' ὅλον ὅτι καὶ
αὐτὸς ἦτο πληγωμένος εἰς τὸ μηρίον, ἐπεσκέφθη
τὴν ἄλλην ἡμέραν ὅλους τοὺς πληγωμένους, ἔθαψε
πανηγυρικῶς καὶ πομπικῶς τοὺς πεσόντας, καὶ περιῆλθεν ἔφιππος ὅλον τὸν στρατὸν δεικνύων ὀνομα-
τωδῶς ὅλους τοὺς καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον ἀνδρα-
γαθήσαντας. Ἡ νίκη αὕτη ἔθραυσε τὴν δύναμιν
τῆς Περσίας, καὶ ἠφάνισε τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν φο-
βερότητά της.

Ὁ Δαρεῖος, ὅς τις εἶχε διαβῆν πέραν τοῦ
Εὐφράτου, τὸ ἐκατάλαβε, καὶ ἐπειδὴ ἐν ταυτῷ
ἐπεθύμει νὰ λάβῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἔγραψε
πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴν, ἐπαραπονήθη διὰ
τὸν ἄδικον πόλεμόν του, καὶ τοῦ ἐπρόσφερε τὴν
φιλίαν του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος αἰσθανόμενος τὴν
ἀξιόλογον νίκην του ἀπεκρίθη πρὸς αὐτόν: Ἔρχομαι
καθὸ μὲν ἡγεμὼν ὅλων τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐκδικηθῶ
τὴν ὕβριν τοῦ Ξέρξου, καθὸ δὲ υἱὸς τοῦ Φιλίππου
τὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὅς τις ὑπερασπίσθη τοὺς ἐχ-
θροὺς τοῦ πατρός μου· ἄλλως δὲ ἔχεις τὴν ἄδειαν
νὰ γράφῃς πρὸς ἐμὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας καὶ
κύριόν σου, καὶ νὰ ἔλθῃς καὶ μόνος νὰ λάβῃς τὰς
γυναῖκάς σου (Ἴδε Ἀῤῥιαν. Ἀλεξ. Β', 14.). Ἀλλ' ὁ
Δαρεῖος ἀκόμη δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἐταπεινώθη τόσον.
Ἔγραψε μετ' ὀλίγον πάλιν ἄλλην ἐπιστολὴν, τοῦ
ἐπρόσφερε λύτρα τῆς οἰκογενείας του μύρια τάλαντα,
καὶ τὴν θυγατέρα του σύζυγον, καὶ τοῦ παραχώ-
ρει τὴν ἕως τοῦ Εὐφράτου Ἀσίαν διὰ νὰ κάμῃ
εἰρήνην. „Ἔστεργα ταῦτα, εἶπεν ὁ γέρων Παρμε-
νίων, ἂν ἤμην Ἀλέξανδρος“. — „Καὶ ἐγὼ, εἶπεν
ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἤμην Παρμενίων.“ Ὁ Δαρεῖος
ἔλαβεν ἀπόκρισιν ὁμοίαν σχεδὸν τῆς προτέρας, καὶ
αἱ γυναῖκές του ἔμεναν αἰχμάλωτοι εἰς τοὺς Μα-
κεδόνας. Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἐθρήνουν καὶ
ἐπένθουν αἱ γυναῖκες νομίζουσαι ἀποθαμμένον τὸν

Δαρεῖον. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλεν εὐθὺς εἰς αὐτὰς καὶ τὰς ἐπαρηγόρησε μὲ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ζῇ ὁ Δαρεῖος. Καὶ ὄχι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπεσκέφθη αὐτὸς μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ του Ἡφαιστίωνος τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν. Ὅταν ἐμβῆκαν καὶ οἱ δύω εἰς τὴν σκηνὴν, ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου μὴ γνωρίζουσα τίς ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρόσδραμεν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα, ὅςτις ἦτο ὡραιότερος εἰς τὸ εἶδος. Καὶ ἐπειδὴ οὗτος ὀπισθοποδήσας τὴν ἔκαμε νὰ ἐντραπῇ, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος: Μὴ φροντίζῃς, μῆτερ μου, ἐπειδὴ καὶ οὗτος εἶναι Ἀλέξανδρος. Αἱ γυναῖκες δὲν ἐδοκίμασαν κἀνὲν βαρὺ τῆς αἰχμαλωσίας· διότι ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν τὸ παράδειγμα τῆς πρὸς αὐτὰς τιμῆς καὶ σεμνοηθείας.

Ὡσαύτως οὐδεμίαν ἢ μικρὰν αὐστηρότητα ἔδειξεν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους πρέσβεις. Τοὺς Θηβαίους ἀπέλυσεν εὐθὺς ὡς ἀθωονομένους ἀπὸ τῆς πατρίδος των τὴν δυστυχίαν, ἡ ὁποία τοὺς ἔκαμνεν ἀβλαβεῖς. Τὸν δὲ Ἀθηναῖον, ὅςτις ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου Ἰφικράτους, τιμῶν τὸ κλέος τῆς πατρίδος καὶ τοῦ πατρός του, τὸν ἐκράτησε μὲ πολλὴν περιποίησιν καὶ φιλοφροσύνην, καὶ ἀποθανόντος ἔστειλε τὰ ὀστᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τοὺς δὲ Σπαρτιάτας ἐμεταχειρίσθη ἀληθῶς ὡς αἰχμαλώτους, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Ἄγις ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ ἀνάψῃ φλόγα ἀποστασίας εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, μηδ' ἔδειξε δειλίαν ἀπὸ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἀπέλυσεν, ὅταν δὲν εἶχε πλέον τί νὰ φοβηθῇ, ἐνῷ αἱ πρόοδοί του ἐγίνοντο μὲ εὐτυχεῖς καὶ λαμπρὰς νίκας.

3. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Φοινίκην καὶ Αἴγυπτον.

(333 — 331 πρ. Χρ.)

Ὅλοι οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου συμφωνοῦσι κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς ἀμφιβόλους ὑποθέσεις κἀνεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ κρίνῃ ὀρθότερα τὸ πρακτέον, καὶ ὅτι οὗτος εἶχε χωριστόν τι προορατικὸν εἰς τὰ τοιαῦτα. Τοῦτο ἐδείχθη καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην. Ἐδῶ πολοὶ ἔκριναν εὔλογον νὰ διώξωσιν ὄπισθεν τὸν Δαρεῖον καὶ νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἑτοιμάσῃ νέον στράτευμα· ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἐναντίας ἐνόμισεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἀσφαλίσῃ πρῶτον εἰς ἑαυτὸν ὅλα τὰ παραθαλάσσια, καὶ ἐξαιρέτως τὴν νῆσον Κύπρον, τὸ μὲν διὰ νὰ φθάσῃ τὸν πλησιέστατον δρόμον εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν στρατευμάτων του, τὸ δὲ διὰ νὰ καταλύσῃ τὴν θαλάσσιον δύναμιν τῆς Περσίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν πάντοτε ἐλπίδας οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἀνήσυχοι Θρᾶκες. Ἤλπιζε δὲ κατὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς ὅλους ἡ ἐν Ἰσσῷ νίκη, καὶ εἰς τὴν ἀποστροφὴν τῶν Φοινίκων, οἱ ὁποῖοι πάντοτε στανικῶς ὑπήκουαν εἰς τὸν Πέρσην, καὶ ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ Ὤχου κατὰ τὸ 356 ἔτος ἔκαμαν κατ' αὐτοῦ βαρὺν, ἀλλὰ δυστυχῆ πόλεμον.

Καθὼς λοιπὸν ἐπλησίασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Φοινίκης, παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ὅλαι αἱ μικραὶ πόλεις, αἵτινες ἐφρόντιζαν περισσότερον διὰ τὴν ἐμπορείαν καὶ διὰ τὰ πλοῦτη παρὰ διὰ τὴν δυναστείαν τῆς Περσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλως δυνατὴ Σιδὼν ὑπετάχθη ἢ ἐκ μίσους πρὸς τοὺς Πέρσας, ἢ ἐξασθενήσασα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἀπὸ τὸν Ὦχον.

Μόνον ἡ ἀξιολογωτάτη Τύρος δὲν ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν εἴσοδον, τὴν ὁποίαν ἐζήτησε μὲ πρόφασιν νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Τύριον Ἡρακλέα. Ὄχι περσίζοντες, ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν των ἐλευθερίαν ἡτοιμάσθησαν οἱ Τύριοι εἰς ἐπίμονον ἀντίστασιν. Οἱ κάτοικοι τῆς εἰς τὴν ξηρὰν παλαιᾶς πόλεως μετέβησαν εἰς τὴν πόλιν τῆς νήσου· γυναῖκας καὶ παιδία ἔστειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρόσταξε καὶ ἔκαμαν μὲ πολλοὺς κόπους χῶμα μέγα, διὰ τοῦ ὁποίου γεωθείσης τῆς μεταξὺ θαλάσσης ἐσυνάφθη ἡ νῆσος μὲ τὴν ξηράν· μ᾽ ὅλον τοῦτο ἑπτὰ μῆνας ἀντέστη ἀδιακόπως ἡ Τύρος εἰς τὰς προσβολὰς καὶ εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην του, ἕως οὗ ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος βοήθειαν ἀπὸ θαλάσσης. Διότι ὅλοι τῆς Φοινίκης οἱ ἡγεμόνες, τῶν ὁποίων αἱ πόλεις ἦσαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐξουσίαν, καὶ παρεκτὸς τούτων οἱ Κύπριοι ἐπαραίτησαν τὸν Περσικὸν στόλον, καὶ ἔφεραν ὅλα τὰ πλοῖα των εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἔλαβε λοιπὸν ὑπεροχὴν, καὶ ἡ Τύρος ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου. Ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῆς ἑπταμήνου ἀντιστάσεως ηὔξησε καὶ ἡ μανία τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐχύθη πολὺ αἷμα εἰς τὴν ἅλωσιν. Ὀκτακισχίλιοι ἐκ τῶν Τυρίων ἀπέθαναν, καὶ τριάκοντα χιλιάδες ἐπωλήθησαν δοῦλοι.

Ἐντεῦθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καθ᾽ ὁδὸν τὸν ἐμπόδισε δύω μῆνας ἀκόμη ἡ Γάζα. Βάτις ὁ εὐνοῦχος μὲ μισθοφόρους Ἄραβας ἐπροστάτευε τὸν τόπον ἐπιμονώτατα, ὅςτις ἐκυριεύθη μὲ τετάρτην ἔφοδον. Ἐκ τῶν λαφύρων ἔστειλεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν πρεσβύτην παιδαγωγόν του Λεωνίδαν πεντακόσια τάλαντα *) λιβανωτοῦ καὶ ἑκατὸν τάλαντα σμύρνης

*) Τὸ μέγα Ἀττικὸν τάλαντον ἦτο ἰσοβαρὲς περίπου μὲ ἥμισυ κεντηνάριον ἢ 50 λίτρας Γερμανικάς.

„Διὰ νὰ μὴ μικρολογῆται πλέον εἰς τοὺς θεούς·“ καθὼς ἔλεγεν ἡ συνοδεύουσα αὐτὰ ἐπιστολή. Διότι ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος παιδίον ὢν ἀκόμη ἐγέμισε ποτὲ τὰς δύω του χεῖρας θυμίαμα διὰ νὰ τὸ καύσῃ εἰς τὸν βωμὸν, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ γέρων: „Ὅταν κυριεύσῃς, ὦ παιδίον, τὴν ἀρωματοφόρον γῆν, τότε θυμίαζε τόσον πλουσίως.“

Μετὰ δὲ τὴν Γάζαν ἦτο εὔκολος ἡ κυρίευσις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Περσικὸς Σατράπης δὲν ἔκαμεν οὐδὲ τὴν παραμικροτάτην ἀντίστασιν, ἐφοβήθη τὸ μηδέποτε ἐξαλειφθὲν μῖσος τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοὺς Πέρσας, τὸ ὁποῖον, ὡς ἴδαμεν εἰς τὴν προτέραν ἱστορίαν, ἀνενεόνετο συχνάκις μὲ ἐπαναστάσεις. Τὴν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν τὸ μῖσος τοῦτο καὶ τὸ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρίαν σέβας ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἤξευρεν αὐτὸς νὰ μεγαλύνῃ μὲ τὸν ἁρμόδιον τρόπον. Ἔσπευσεν εὐθὺς εἰς Μέμφιν τὴν μητρόπολιν, ἐπρόσφερε θυσίας εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αἰγύπτιον Ἄπιν ἐνῷ ἐξ ἐναντίας οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ἐκαταφρόνουν πάντοτε τοὺς ἱερεῖς καὶ τὴν ἐγχώριον θρησκείαν, καὶ ἐπανηγύρισεν εἰς ταύτην τὴν πόλιν μὲ λαμπρὰν πομπὴν ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ θεατρικοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐμεταχειρίζετο τοὺς περιφημοτάτους τεχνίτας τῆς Ἑλλάδος *). Τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν παρέδωκεν εἰς τοὺς ἐντοπίους, καὶ ἐδιατήρησε τὰς ἐγχωρίους διαταγὰς καὶ συνηθείας· τὴν δὲ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν τὴν ἐμέρισεν εἰς πολλοὺς στρατηγοὺς, τοὺς ὁποίους ἀφῆκε μὲ στρατεύματα νὰ φυλάττωσι τὴν χώραν, τῆς ὁποίας τὰ πλούτη καὶ ἡ

*) Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι οἱ ἀγῶνες ἔγειναν εἰς τὴν Φοινίκην, ὁπότε κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ζημίαν ὁ ὑποκριτὴς Ἀθηνόδωρος, ἐπειδὴ δὲν παρευρέθη εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ περὶ αὐτοῦ, ὡς ἐζήτησεν ὁ Ἀθηνόδωρος, ἀλλ᾽ ἐπλήρωσεν αὐτὸς τὴν ζημίαν ὑπὲρ ἐκείνου. Ἴδε Πλούτ. Ἀλεξ. 29. Κ.

εὐφορία καὶ ἡ ἐκ φύσεως στερεὰ θέσις ἠδύνατο εὐκόλως νὰ κινήσωσι τολμηρόν τινα ἄνθρωπον εἰς ἐπανάστασιν καὶ εἰς προσπάθησιν τοῦ νὰ καταστήσῃ ἐλευθέραν πολιτείαν.

Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἐπεχείρησεν ὁ Ἀλέξανδρος μίαν ἐπιπονωτάτην ὁδοιπορίαν εἰς τὴν περίφημον ἱερατικὴν καθέδραν καὶ τὸ πολυθρύλλητον μαντεῖον Διὸς τοῦ Ἀμμωνίου, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὴν Λιβυκὴν ἔρημον. Ποίους σκοποὺς εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐκεῖ, εἶναι ἄδηλον. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ ἱερεῖς τὸν ἐχαιρέτησαν ἐκεῖ ὡς υἱὸν τοῦ Διός· διὰ τοῦτο κατηγοροῦν τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτι κενοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια τὸν ὡδήγησαν εἰς τὸ μαντεῖον διὰ νὰ κάμῃ νὰ τὸν κηρύξουν οἱ ἱερεῖς ὡς ἡμίθεον. Ἀλλ' ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ἀλεξ. Γ', 4.), ὁ ἀκριβέστατος καὶ φιλαληθέστατος ἀπὸ τοὺς ἱστορήσαντας τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅσοι ἐσώθησαν ἕως τῶν ἡμερῶν μας, ὁμιλεῖ συντομώτατα περὶ τούτου λέγων, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἠρώτησε τὸ μαντεῖον καὶ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν του, ἤκουσεν ὅ, τι ἐπεθύμει. Ὁ δὲ Πλούταρχος (Ἀλεξ. 27.) διηγεῖται, ὅτι εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα λέγει, ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἀποῤῥήτους τινὰς μαντείας, τὰς ὁποίας ἐπανελθὼν ἔμελλε νὰ τὰς εἴπῃ πρὸς αὐτὴν ἐκ στόματος. Ἦ λοιπὸν ἦτο παχυλὴ κολακεία τῶν περὶ τὸν βασιλέα, οἵτινες καθυπέβαλλαν εἰς τοὺς περαιτέρω σκοπούς του σκοπὸν κύριον τὴν ἀπὸ τοῦ Διὸς γενεαλογίαν του, ἢ, ἐὰν τὸ ἠθέλησε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι σκοπὸν εἶχε, διὰ τῆς θείας ταύτης ὄχι ἀνηκούστου εἰς τοὺς Ἕλληνας γενεαλογίας, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς Ἀσιανοὺς σέβας καὶ φόβον, ὅταν προχωρῇ εἰς τὰ ἔμπροσθεν. Προσωπικὴ ὑπερηφάνεια καὶ ἀλαζονεία ἀναμφιβόλως δὲν ἦσαν τὰ τούτου αἴτια· διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος πληγωθεὶς εἰς μίαν μάχην εἶπε πρὸς

τοὺς κολακεύοντας αὐτὸν μὲ τὴν θειότητα ταύτην. „Τοῦτο, φίλοι μου, εἶναι αἷμα, καὶ ὄχι ἰχὼρ,

Οἷοςπέρτε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι *).

Ἀλλ' ὁποῖος ἂν ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς εἰς τὸν Ἄμμωνα ὁδοιπορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν ἔκτισεν εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλιν, καὶ τὴν ὠνόμασεν Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις ἔγεινε περίφημος εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Ἐδιάλεξε δὲ τόπον μὲ τόσον θαυμάσιον σύνεσιν, ὥστε ἡ πόλις αὕτη δὲν ἔγεινε μόνον ἀξιολογώτατον ἐμπορεῖον καὶ καθέδρα τῆς ἐπιμεξίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἔμεινε τοιαύτη ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη, ἀλλὰ κατεστάθη καὶ κέντρον, ὅπου ἐφεξῆς συνεχωνεύθη τὸ Ἑλληνικὸν μὲ τὸ Ἀσιανὸν πνεῦμα κατ' ἰδιαίτατον τρόπον. Τώρα ἡ Τύρος ἐτιμωρήθη σκληρότερα παρὰ ὅταν ἐκυριεύθη, ἐπειδὴ ἡ ἐμπορεία, διὰ τῆς ὁποίας εὐτύχουν καὶ ἐλαμπρύνοντο καὶ αὕτη καὶ ὅλα τὰ παραθαλάσσια τῆς Φοινίκης, μετέβη ὅλη σχεδὸν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ταῦτα ὅλα προέβλεπεν ἀναμφιβόλως ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἐθεμελίονε τὴν πόλιν του.

---

4. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ ἔνδον τοῦ Περσικοῦ βασιλείου.

(331 πρ. Χρ.)

Τοιουτοτρόπως ἐδικαίωσε τὸ ἀποτέλεσμα τὴν σοφὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως νὰ μὴ ὁρμήσῃ κατὰ τοῦ Δαρείου εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην. Διότι τώρα ὁ Ἀλέξανδρος κυριεύσας τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Φοινίκην ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν θαλάσσιον, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε πλέον ἡ Περσία, καὶ ἠδύνατο νὰ

*) „Ὁποῖος ῥέει ἐκ πληγῶν θεῶν τῶν μακαρίων." Ἰλ. Ε, 340.

στείλῃ μέγα μέρος αὐτῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ παύσῃ ἀφόβως τὰς πάντοτε αὐξανούσας ἐχθρικὰς κινήσεις τῶν Σπαρτιατῶν· προσέτι ἔλαβε διὰ θαλάσσης νέας ἐνδυναμώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὴν Θράκην, καὶ ἀσφαλισμένος ἐστράτευσε τώρα μὲ δύναμιν μεγαλητέραν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Φοινίκην διὰ νὰ ζητήσῃ τὸν Δαρεῖον ἐπέκεινα τοῦ Εὐφράτου. Μεγάλη τις γέφυρα πλησίον τῆς Θαψάκου ἐπροστάχθη μὲν νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ δυνατὸν τῶν Περσῶν ἱππικὸν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας μισθοφόρους, ἀλλ' ὁ τῆς Περσίας στρατηγὸς ἢ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ, ἢ ἐκαταλάμβανε τὴν εἰς τοῦτο ἀνικανότητά του, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διέβη ἀνεμποδίστως τὸν Εὐφράτην. Καθ' ὁδὸν ἤκουσεν ὅτι ὁ Δαρεῖος μὲ πολυάριθμον στράτευμα ἔστεκε πέραν τοῦ Τίγριος μὲ ἀπόφασιν νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐφώρμησε κατὰ τῆς Βαβυλῶνος, ἀλλὰ μὲ σπουδὴν μεγάλην ἔδραμε διὰ τῆς Μεσοποταμίας βορειότερα εἰς τοῦτον τὸν ποταμόν. Ἠπάτησε τὸν Δαρεῖον μὲ τὸν δρόμον του, καὶ ἐπέρασε τὸν Τίγριν εἰς τόπον, ὅπου ἡ ἔλλειψις Περσικῆς ἀντιστάσεως ἠλάττωσε τὴν καθ' ἑαυτὴν μεγάλην δυσκολίαν τῆς διαβάσεως.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ὅς τις πάντοτε ἐπροσπάθει νὰ ἀμύνεται καὶ εἶχε προσμείνειν τὴν ἄμεσον προσβολὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ εἰς τὰ Σοῦσα, ἠναγκάσθη τώρα νὰ ἀκολουθῇ τὰ κινήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὑπέστρεψε κατ' αὐτοῦ. Μεταξὺ Γαυγαμήλων καὶ Ἀρβήλων ἐπλησίασαν εἰς ἀλλήλους, καὶ ἡ μάχη ἦτο ἀναπόφευκτος· καὶ οἱ δύω στρατοὶ ἐβάλθησαν εἰς τάξιν. Ὁ Περσικὸς ἦτο σύνθετος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων λαῶν, καὶ πολὺ πλῆθος μισθοφόρων Ἑλλήνων εὑρέθη μεταξύ του, διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ καὶ ἐδῶ, καθὼς ἐν Ἰσσῷ, εἰς τὴν φοβερὰν φάλαγγα· ἓν μιλλιόνιον στρατιωτῶν περίπου

εἶχεν ὁ Περσικὸς στρατὸς, λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀλέξ. 31). Διακόσιαι δρεπανηφόροι ἅμαξαι καὶ δεκαπέντε ἐλέφαντες*) ἔδιδαν εἰς τὸ ὅλον φοβερὰν θέαν.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μὲ πολλὰ ὀλιγωτέρους στρατιώτας, ἀλλὰ γυμνασμένους εἰς τόσας μάχας, καὶ θαῤῥαλέους διὰ ἰσαρίθμους νίκας, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ τὸν κρίσιμον ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἠγωνίσθη μόνον περὶ τῆς Περσικῆς βασιλείας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ, ἐπειδὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπανέστη εἰς τὴν Εὐρώπην ὅλη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Ἆγις ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύσῃ μὲ τριάκοντα χιλιάδας στρατοῦ ἐναντίον τοῦ Ἀντιπάτρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέφλεξε τὴν ἀνδρίαν τῶν στρατιωτῶν του μὲ προτροπὰς, καὶ ἐμεταχειρίσθη ὅλην του τὴν τέχνην εἰς τὴν διάταξιν τοῦ στρατοῦ διὰ νὰ δώσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς μιᾶς θελήσεως καὶ τοῦ πνεύματός του ὁδηγουμένους λόχους κατὰ σωροῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλειπεν ἡ ἑνότης αὕτη, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ φαίνεται ἀνδρία μόνον εἰς καθ' ἕνα ἰδιαίτερον.

Ὁ Παρμενίων ἐσυμβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ κάμῃ ἔφοδον τὴν νύκτα, ἀλλ' οὗτος ἀπέῤῥιψε τὴν συμβουλήν του. „Δὲν κλέπτω τὴν νίκην", τοῦ εἶπε. Τῷόντι δὲ ὁ Δαρεῖος ἤθελε νομίζειν ὅτι ἀκόμη ἦτο ἀνίκητος, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφοβεῖτο ὄχι νὰ νικηθῇ, ἀλλὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς χώραν ἐχθρικὴν καὶ σχεδὸν ἄγνωστον, ὅπου οἱ κάτοικοι ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ἀκόμη νίκην. Τὸ πρωῒ τῆς μαχίμου ἡμέρας (2. Ὀκτωβ. 331) ἐκοιμᾶτο ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βαθέως, ὥστε ὁ Παρμενίων ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐξυπνίσῃ. „Διὰ τί, Ἀλέξανδρε, κοιμᾶσαι νικητοῦ ὕπνον;" τὸν ἠρώτησεν ὁ γέρων. — „Δὲν

---

*) „Ἐλέφαντες δὲ οὐ πολλοί, ἀλλὰ ἐς πεντεκαίδεκα." Ἀῤῥιαν. Βιβ. Γ'. κεφ. 8. 6.

νομίζεις ὅτι ἐνικήσαμεν, ἀπεκρίθη ὁ ἥρως, ἐνῷ ἔχομεν τελευταῖον τὸν ἐχθρὸν ἔμπροσθέν μας, καὶ ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν ζητοῦμεν εἰς ἔρημον καὶ κατεφθαρμένην χώραν;" Οἱ δὲ Πέρσαι ἐξ ἐναντίας φοβούμενοι ἀληθῶς νυκτερινὴν ἔφοδον ἔμειναν ὅλην τὴν νύκτα εἰς τὰ ὅπλα μὲ τεταραγμένην καρδίαν, καὶ τοῦτο, διηγεῖται ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ἀλεξ. Γ', 11), ἐξησθένισε τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Μὲ ὅλον τοῦτο ἡ ἀντίστασίς του ἔγεινε πεισματώδης καὶ ἀνδρική, καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Μακεδόνων, ὅπου ἐστρατήγει ὁ Παρμενίων, ἐστενοχωρήθη καθ' ὑπερβολήν· μόνον ἡ ἐπιτηδειότης, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἐκυβέρνα τὸ δεξιὸν καὶ ἐνίκα τὸν ἐχθρὸν κατὰ κράτος, καὶ ἡ ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀριστεροῦ, ἐστεφάνωσαν τὴν νίκην. Ὁ Δαρεῖος ἔφυγε πάλιν, καὶ ἡ σύγχυσις τοῦ μεγάλου στρατοῦ ἔκαμνε τὴν μὲν δυστυχίαν του μεγαλητέραν, τὰ δὲ πλούτη τῶν νικημένων ἀφθονώτερα τὰ λάφυρα.

Λάφυρα ὅμως πολυπληθέστερα καὶ πολυτιμότερα ἐπρόσμεναν τὸν νικητὴν εἰς τὰς μητροπόλεις Βαβυλῶνα, Σοῦσα, καὶ Περσέπολιν, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνῷ ὁ Δαρεῖος διὰ τῆς ὀρεινῆς Μηδίας κατέφυγεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἥτις ἤνοιξε τὰς πύλας καὶ ἐπρόσφερε δῶρα, ἔθυσεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς θεοὺς τῶν Χαλδαίων καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Βῆλον, καὶ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ ἀνακτίσῃ τοὺς ναούς, οἵτινες ἦσαν κρημνισμένοι ἀπὸ τὸν Ξέρξην. Τοιουτοτρόπως ἠσφάλιζεν ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὴν οἰκείωσιν τῶν καρδιῶν ὅσα ἐκύριευεν εἰς τὰς μάχας διὰ τῶν ὅπλων. Τὰ Σοῦσα μὲ τοὺς βασιλικοὺς θησαυρούς, (τεσσαράκοντα χιλιάδας τάλαντα μόνον εἰς φυσικὸν ἀργύριον) ἦλθαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων μὲ τὸν ὅμοιον τρόπον. Ἐδῶ εὑρέθησαν πολλά, τὰ ὁποῖα

ὁ Ξέρξης εἰς τὴν ἐκστρατείαν του εἶχε λαφυραγωγήσειν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μεταξὺ ἄλλων οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος. Ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκοινώνησαν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τοὺς ἐνεθύμισε μὲ τοῦτο, ὅτι αἱ νίκαι του ἐτιμώρουν τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἔφοδον τῶν βαρβάρων. Δι' αὐτὸ τοῦτο ἐπρόσταξε νὰ ἀνακτισθῶσι καὶ αἱ Πλαταιαί, διὰ τὸ ὁποῖον τοὺς ἔστειλε πιθανῶς καὶ ἀργυρικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὰ Περσικὰ λάφυρα, ἐπειδὴ εἰς τὰς Πλαταιὰς οἱ Ἕλληνες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας.

Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ἐπροχώρει ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὴν Περσέπολιν ἐνδυναμωμένος πάλιν μὲ προσθήκην δεκατεσσάρων χιλιάδων νέων στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀνάγκη ὅμως ἦτο μὲ δυσκόλους ἀγῶνας νὰ διέλθῃ τὰ στενὰ τὰ ὀνομαζόμενα Περσίδες πύλαι, αἱ ὁποῖαι ἐφυλάττοντο ἀπὸ ἀνδρείους Πέρσας, ἐπειδὴ ἦτο εἴσοδος εἰς τὴν κυρίως πατρίδα των. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερενίκησε καὶ τὴν ἀντίστασιν ταύτην καὶ εἰσῆλθε νικηφόρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Τὸν βασιλικὸν οἶκον ταύτης τῆς ἱερᾶς τῶν Περσῶν πόλεως, πλησίον τῆς ὁποίας ἦσαν τὰ μνημεῖα τῶν βασιλέων (Τόμ. Α', σ. 250), ἔκαυσεν ὁ Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὕβριν τοῦ Ξέρξου *). Ἐν ταὐτῷ δὲ ἔλαβεν ἐδῶ τὸ τελευταῖον, ἀλλὰ λαμπρότατον κατάλοιπον μέρος τῶν

*) Ἄλλοι διηγοῦνται, ὅτι ἐπίνοια τυχαία ἑταίρας, τῆς περιφήμου Θαΐδος, ἐπρόβαλε τοῦτο, ἐνῷ ἐσυμποσίαζαν εἰς τὴν Περσέπολιν. Πιθανὸν εἶναι, ὅτι ὡς Ἀθηναία ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ταύτης ποινῆς. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. 38.) καὶ ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ἀλεξ. Γ', 18) ὑπεμφαίνουσιν, ὅτι ἦτο θέλησις τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Πολλοὶ ἀμφίβαλλαν ὅλον τοῦτον τὸν ἐμπρησμόν, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ ταῦτα γίνεται μνεία τῶν ἀνακτόρων τούτων, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέψας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἐκατοίκησεν εἰς αὐτά. Ἴσως δὲν ὑπῆρξεν ὁλόκληρος ὁ ἐμπρησμός των.

θησαυρῶν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταφορὰν ἐχρειάσθησαν χιλιάδες ἀχθοφόρων ζώων.

Δὲν ἔπεσε μικρὸν μέρος τῶν θησαυρῶν τούτων εἰς τοὺς ἀκολούθους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπειδὴ τὰ ἐμοίραζεν εἰς αὐτοὺς μὲ τόσην βασιλικὴν ἐλευθεριότητα, ὥστε ἡ μήτηρ του Ὀλυμπιὰς ἔγραφε πρὸς αὐτὸν πολλάκις: Ὅτι δὲν εὐεργετεῖ τοὺς φίλους του, ἀλλὰ τοὺς κάμνει βασιλεῖς. Εἰς τὸν γέροντα Παρμενίωνα ἐχάρισεν εἰς τὰ Σοῦσα οἶκον πλουσίου τινὸς Πέρσου τοῦ Βαγώου, εἰς τὸν ὁποῖον μόνα τὰ οἰκιακὰ σκεύη ἀνέβαιναν τὴν τιμὴν τῶν χιλίων ταλάντων. Ἄλλοι γινόμενοι Ὕπαρχοι σατρατειῶν, ἢ — ἐὰν ἔδιδεν ὁ βασιλεὺς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν εἰς ἐγχωρίους, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ὄπισθεν σατραπείας — στρατάρχαι τῶν εἰσαγομένων φρουρῶν, ἐλάμβαναν περιουσίαν καὶ εὐκαιρίαν νὰ ζῶσι βασιλικῶς. Καὶ τοὺς ὑποστρατήγους δὲ καὶ τοὺς κοινοὺς στρατιώτας ἐφιλοδώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀφθόνως. Ἀρίστων ὁ τῶν Παιόνων ἡγούμενος (Καπιτάνιος), φονεύσας ἐχθρὸν, καὶ δείξας τὴν κεφαλήν του εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τοῦ εἶπε: „Τοῦτο τὸ δῶρον, ὦ βασιλεῦ, εἰς τοὺς τόπους μας ἀνταμείβεται μὲ χρυσοῦν ποτήριον“. — Ἄδειον ὅμως, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐγὼ δὲ θέλω σὲ τὸ χαρίσειν γεμάτον ἀκράτου οἴνου.“ Οὕτως ἐσύναπτε τὴν φιλοφροσύνην μὲ τὴν ἐλευθεριότητα. Ἄλλοτε ἴδε στρατιώτην ὅτι ἤλαυνε γάδαρον φορτωμένον μὲ βασιλικὸν χρυσίον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ γάδαρος ἐκουράσθη καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ περιπατῇ, ὁ στρατιώτης ἐσήκωσε τὸ φορτίον εἰς τοὺς ὤμους του καὶ τὸ ἔφερνε μὲ κόπον. „Μὴ ἀποκάμῃς, ἔκραξε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ τελείωσε τὸν δρόμον καὶ φέρετο διὰ τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὴν σκηνήν σου.“

Φυσικὸν πρᾶγμα ἦτο, ὅτι ἡ κυρίευσις βασι-

λείου καὶ πόλεων, ὅπου ἡ ἀπολαυστικὴ τέχνη ἦτο ἀναπτυγμένη παντοδαπώτατα καὶ τὰ μέσα τῆς ἡδυπαθείας ἦσαν πολυειδέστατα, ἔμελλε νὰ ἀντενεργήτη καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν νικησάντων. Πολυτέλεια, λαμπρότης, φιληδονία ἐμβῆκαν εἰς χρῆσιν κατὰ βαθμὸν ὕψιστον, καὶ ἔπιπταν εἰς παράδοξον ἀντίφασιν μὲ τὴν λιτότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν πολλοὶ Μακεδόνες. Πολλοὶ ἠλείφοντο καθημερινῶς μὲ πολύτιμα μύρα, καὶ ὑπηρετοῦντο εἰς τὸ λουτρὸν ἀπὸ πλῆθος δούλων. Ὁ Περδίκκας καὶ ὁ Κρατερὸς, ἀμφότεροι φίλοι τῶν γυμνικῶν ἀγώνων καθ᾽ ὑπερβολὴν, ἔφερναν μαζή των πάντοτε τόσα δέρματα, ὥστε ἠδύναντο νὰ σκεπάσωσι μὲ αὐτὰ ὁλόκληρον στάδιον, καὶ ὁ ἄμμος, τὸν ὁποῖον ἐμεταχειρίζοντο εἰς τὰ γυμνάσια, τοὺς ἤρχετο μὲ τὰς καμήλους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Λεοννάτος καὶ ὁ Φιλώτας ἔφερναν μαζήτων εἰς τὸ κυνήγιον τόσα πολλὰ δίκτυα, ὥστε ἠδύναντο νὰ τὰ ἐκτείνωσιν εἰς ἑκατὸν στάδια. Ἡ παλαιὰ φιλοποσία τῶν Μακεδόνων, ἡ ἄσωτος ἀδδηφαγία τῶν Θετταλῶν ἐχορταίνοντο εἰς τὰ λαμπρὰ συμπόσια, τῶν ὁποίων ἡ πολυτιμότης ηὔξανεν ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς φιλοκαλίας μὲ τὴν Ἀσιανὴν πλουσιότητα. Κατὰ φυσικὸν λόγον ἐγεννήθη εἰς πολλοὺς ἀκολούθους τοῦ βασιλέως διάθεσις, ἥτις ἐπεθύμει ἡσυχίαν πρὸς ἀπόλαυσιν ὅλων τούτων, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἐσυμβιβάζετο μὲ τὴν ἀνήσυχον δραστηριότητα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἠγέρθη λοιπὸν εἰς τοὺς κύκλω τοῦ βασιλέως, ἂν ὄχι διαμιᾶς, ἀλλὰ κατ᾽ ὀλίγον, μέγα πλῆθος δυσαρεστημένων.

Ἐν ταυτῷ δὲ ἐγεννήθη εἶδος τι δυσαρεστημένων καὶ ἀπὸ λόγους ἄλλους. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε νὰ βάλλῃ τὴν θεραπείαν του, τὴν τράπεζάν του καὶ τὴν αὐλήν του εἰς ἰσοῤῥοπίαν μὲ τὴν δύναμιν, καὶ τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσειν. Κυριεύσας πολ-

λὰς μὲν χώρας, πολλὰ δὲ ἔθνη, ἐπεχείρησε κατ' ὀλίγον νὰ συμμορφόνεται μὲ αὐτὰ κατὰ τὴν στολὴν, τὴν δίαιταν καὶ τὰ ἔθη, καθὼς ἐπροσπάθησε καὶ τοὺς νικημένους νὰ φέρῃ πλησιέστερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς τὰ ἔθη, καὶ εὐθὺς λαβὼν τριάκοντα χιλιάδας παῖδας Περσῶν τοὺς ἔβαλε νὰ διδάσκωνται τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐμπειρίαν τοῦ πολέμου (Ἴδε Πλούτ. Ἀλεξ. 47.), διὰ νὰ βαστάζῃ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐσωτερικῶς ἐναντίον ἐξωτερικῆς βίας. Ἀλλ' εἰς τοὺς πάντη διαφορικοὺς χαρακτῆρας τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν εὕρισκεν ὁ Ἀλέξανδρος παράξενον τινὰ καὶ σχεδὸν ἀκαταγίκητον δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ συγχωνεύσῃ καθὼς ἤθελε τὰ δύω μέρη, ἐπειδὴ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος ἐβδελύττετο τοὺς τύπους τῆς Περσικῆς δεσποτείας, ὅπου ὁ μόναρχος ἐπρόσταζε δούλους καὶ ἀνδράποδα, ἐνῷ ἡ Μακεδονικὴ πολιτεία, ὅπου ἐπλησίαζαν πολὺ εἰς τὸν βασιλέα οἱ πρωτεύοντες, ὅπου νόμοι καὶ ἔθη δὲν ἐπρόσταζαν τὴν βαθυτάτην ὑπόκλισιν τῆς Ἀσίας, ἦτο συμμετροτέρα καὶ συμφωνοτέρα μὲ τὰ Ἑλληνικὰ φρονήματα.

Τινὲς μὲν ἐκ τῶν ἀκολούθων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμβῆκαν εἰς τοὺς σκοπούς του, ὅτι διὰ ἐσωτερικῆς πλησιάσεως καὶ ἑνώσεως τῶν δύω ἐθνῶν ἤθελε νὰ παράξῃ διαρκῆ τινα πλάσιν, καὶ ἔκλιναν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ νὰ ἀναλαμβάνουν ξένους τρόπους. Ἄλλοι δὲ τοὺς ἐκαταφρόνουν μὲ πεισμονὴν, καὶ ἐβαστάζοντο στερεῶς ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Μακεδονικὰ ἔθιμα, ἐνῷ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐξελάμβαναν ὡς ἁπλῆν ἐκστρατείαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, εὐθὺς ἀποῦ ἐτελειώθη ἡ τιμωρία καὶ ἡ ἐκδίκησις κατὰ τῆς Περσίας, ἐστοχάζοντο νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Ἐκ τῶν πρώτων ἦτο ὁ Ἡφαιστίων, ἐκ τῶν δευτέρων ὁ Κρατερός· διὰ τοῦτο πολλὰ προσφυῶς ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι „Ὁ μὲν Ἡφαιστίων ἦτο φιλαλέξανδρος, ὁ δὲ Κρατερὸς φιλοβασιλεύς.“ Ἐκεῖνον μὲν, λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀλέξ. 47.) ἠγάπα, τοῦτον δὲ ἐτίμα πρὸ πάντων. — Διότι καὶ τὰ πατριωτικὰ φρονήματα ἔμειναν εἰς αὐτὸν ἀξιοτίμητα, καὶ αὐτὸς ἐξ ἅπαντος ἦτο πάντη ἐλεύθερος καὶ γνήσιος Ἕλλην εἰς τὴν Ἀσίαν, μὲ ὅλον ὅτι ἡ διαφθορὰ ἐπενήργει, μὲ ὅλον ὅτι αὐτὸς ἀπέκτησε τόσα ἄπειρα πλούτη καὶ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Εἶναι μὲν δυσκολώτατον εἰς τὰς περὶ τῆς κατ' ὀλίγον αὐξανούσης ἀλαζονείας του καὶ τῆς κατ' ὀλίγον ἀφανιζομένης ἐγκρατείας του κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ διηγήσεις, νὰ διακρίνῃ τις τὸ ἀληθινὸν ἀπὸ τὸ ψεῦμα καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν κακὴν ἐξήγησιν· ὅταν δὲ ἀκούωμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰς πολλὰς πρὸς τοὺς μακρὰν ὄντας φίλους ἐπιστολάς του ἠρώτα νὰ μάθῃ τὰ προσωπικὰ καὶ οἰκιακά των πράγματα, τοὺς ἔδιδε συμβουλὰς, καὶ ἐσυνδιατίθετο μὲ τὰς τύχας των, τότε τὸν βλέπομεν ὅτι ἐπεμελεῖτο νὰ εἶναι ἰσότιμος μὲ τοὺς φίλους του, οὐδ' εὑρίσκομεν ἴχνος ἀλαζονικοῦ καὶ ὑπερηφάνου πνεύματος· προσέτι πολλαὶ διηγήσεις δεικνύουν, ὅτι τὴν ἀμετρίαν τῶν κολακειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξήρχοντο ἀπὸ πολλοὺς ἀκολούθους του λογίους, ἀπέβαλλε συχνάκις μὲ ἀστεϊσμὸν καὶ μὲ σκώμματα.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν τὴν ἀδιάκοπον δραστηριότητα τούτου τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου τὰ ὄργανα ἐκουράζοντο πλέον παρὰ αὐτὸς, καὶ τὸν ὁποῖον ἐπλάκωσεν ἔξαφνα ὁ θάνατος μεταξὺ τῶν ἐπιπονωτάτων ἀσχολιῶν. Αἱ τεράστιοι ὁδοιπορίαι του διὰ μακρυνῶν καὶ ἀγνώστων τόπων δὲν τοῦ ἐσυγχώρουν οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἀνάπαυσιν, καὶ ὁ διαβατικὸς νοῦς του δὲν ἔπαυσε μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς νὰ συλλαμβάνῃ νέους σκοποὺς, καὶ νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν ἐκτέλεσίν των. Ἐὰν συλλογισθῶμεν ὅλα ταῦτα, θέλομεν δυνηθῆν καὶ νὰ ἐκλάβωμεν, ὅτι ἡ εἰς τὰ συμπόσια κλίσις του, διὰ τὴν ὁποίαν

τὸν ἐκατηγόρησαν, δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς εὐφροσύνου συναναστροφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη εἰσάξει ὁ Φίλιππος ἕως ἀμετρίας *), καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπηγόρευαν τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, καθὼς ὁ Πλάτων εἰς τὸ συμπόσιον μᾶς λέγει ὅτι καὶ ὁ σοφὸς αὐτὸς Σωκράτης διέτριψε νύκτα ὁλόκληρον εἰς τὴν τράπεζαν καὶ εἰς τὴν οἰνοποσίαν.

5. Τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ ἐφεξῆς δορικτητικαὶ ἐκστρατεῖαι.

(330 — 328 πρ. Χρ.)

Ἀκόμη ἔζη ὁ Δαρεῖος εἰς τὰ Ἐκβάτανα, μητρόπολιν τῆς Μηδίας, καὶ ἦτο ἀποφασισμένος, καθὼς ἔλεγεν ἡ φήμη, μὲ ἐνδυνάμωσιν τῶν Σκυθῶν καὶ Καδουσίων νὰ τολμήσῃ ἀκόμη τὴν ἐσχάτην μάχην περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θρόνου του. Ὥρμησε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ Ἐκβάτανα, πλησίον τῶν ὁποίων ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας ἔχων τοὺς θησαυροὺς τῆς Μηδίας, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τρισχιλίους ἱππεῖς καὶ ἑξακισχιλίους πεζούς. Ἀπεφάσισε νὰ τὸν καταδιώξῃ. Πρῶτον ἀπέστειλεν ὀπίσω τοὺς Θετταλοὺς ἱππεῖς καὶ ἄλλους Ἕλληνας συμμάχους, ἀφοῦ τοὺς ἐχάρισε πλούσια δῶρα, κρατήσας τοὺς ὅσοι ἠθέλησαν νὰ μείνωσιν· ἀφῆκεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὅσους θησαυροὺς ἐκυρίευσεν εἰς Σοῦσα καὶ Περσέπολιν καὶ φύλακα αὐτῶν τὸν Ἅρπαλον, προέπεμψε τὸν Παρμενίωνα καὶ τὸν Κλεῖτον εἰς διάφορα μέρη πρὸς ἀσφάλισιν τῆς ὁδοιπορίας του, αὐ-

*) Ἐκ τῶν ἐγκωμίων, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Αἰσχίνης ἐπιστρέψας ἀπὸ τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηναίων, ἦτο καὶ ὅτι πίνει πολὺν οἶνον. Ἴδε Αἰσχίν. Παραπρεσβ. 38.

τὸς δὲ μὲ τὴν φάλαγγα καὶ μὲ ἄλλα στρατεύματα ἔτρεξε μὲ ἀνήκουστον ταχύτητα κατόπιν τοῦ Δαρείου διὰ νὰ τὸν προφθάσῃ ἐντεῦθεν τῶν Κασπίων πυλῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τὸν σκοπόν του *).

Ἔμαθε δὲ ἀπὸ ἀκολούθους τινὰς τοῦ Δαρείου, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ὅτι ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ σωματοφύλακας τοῦ δυστυχοῦς τούτου βασιλέως ἐγεννήθη ἐπανάστασις, ὅτι μόνον οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι καὶ οἱ Πέρσαι τοῦ ἔμειναν πιστοί, ὅτι ὁ Βῆσσος, Σατράπης τῆς Βακτριανῆς, ἐπίασεν αἰχμάλωτον τὸν Δαρεῖον, καὶ ὅτι ἔγεινεν ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν στρατεύματος συγκροτουμένου ἀπὸ τοὺς ἀποστάτας τῶν ἀνωτέρων ἐπαρχιῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιάλεξε τὰ ταχύτατα στρατεύματά του καὶ ἔτρεχεν ἡμέραν καὶ νύκτα διὰ τῶν ἀγνώστων τούτων τόπων διὰ νὰ προφθάσῃ τοὺς προδότας. Εἰς τὸν δρόμον τοῦτον, ἐπειδὴ τοὺς ἔλειψεν ὁλοτελῶς τὸ ὕδωρ, ἐκακοπάθησαν πολὺ ἀπὸ δίψαν. Στρατιῶται τινὲς ἔφερναν μακρόθεν ὕδωρ εἰς ἀσκοὺς φορτωμένους ἐπάνω ἡμιόνων· ἰδόντες δὲ τὸν βασιλέα διψῶντα, τοῦ ἐπρόσφεραν περικεφαλαίαν γεμάτην ὕδατος. Τὴν ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας, κυττάξας ὅμως ὁλόγυρά του τοὺς ἱππεῖς κατηφεῖς καὶ κλίναντας τὰς κεφαλάς, εἶπεν: „Ἐὰν μόνος ἐγὼ πίω, οὗτοι θέλουν ἀθυμήσειν“, καὶ ἔδωκεν ὀπίσω τὴν περικεφαλαίαν χωρὶς νὰ πίῃ. Οἱ ἱππεῖς ἰδόντες τὴν ἐγκράτειαν τοῦ βασιλέως, ἐφώναξαν: Νὰ τοὺς ἄγῃ μὲ θάῤῥος ὅπου θέλῃ. „Διότι οὔτε ἀποκάμνομεν, εἶπαν, οὔτε διψῶμεν, οὔτε νομίζομεν ὅτι εἴμεθα θνητοὶ ἕως οὗ ἔχομεν βασιλέα τοιοῦτον“.

Ὅταν ὁ Βῆσσος ἐπαρατήρησεν ὅτι ἦσαν πλη-

*) Εἰς τὰ Σοῦσα ἀφῆκεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν μητέρα τοῦ Δαρείου καὶ τὰς θυγατέρας του μετὰ διδασκάλων, οἵτινες ἔμελλαν νὰ τὰς διδάξωσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διόδωρ. ΙΖ΄, 67.

σίον οἱ διῶκταί του, ἔβλεπε μόνον τὴν ἰδίαν του σωτηρίαν· ἀλλὰ πρὶν ἀναχωρήσῃ μὲ τοὺς ὀπαδούς του ἐπὶ ταχυπόδων ἵππων, ἔδωκαν οἱ ἀπάνθρωποι πολλὰς πληγὰς εἰς τὸν δυστυχῆ Δαρεῖον καὶ τὸν ἀφῆκαν νὰ κεῖται ἡμιθανὴς εἰς τὴν ἅμαξάν του. Οἱ ἐμπροσθινοὶ ἱππεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν εὕρηκαν αἱματωμένον. Ἐζήτησεν ἀποθνήσκων νερὸν νὰ δροσίσῃ τὴν φλογισμένην γλῶσσάν του. Εἷς ἐκ τῶν Μακεδόνων τοῦ ἔφερεν ὀλίγον ὕδωρ, καὶ ὁ δυστυχὴς ἐπαρηγόρησε τὴν φλόγα του τὴν τελευταίαν στιγμήν. „Φίλε μου, τοῦ εἶπε, τοῦτο εἶναι τὸ ἄκρον τῆς δυστυχίας μου, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἀνταμείψω τὴν εὐεργεσίαν σου. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος θέλει σὲ ἀποδώσειν τὴν χάριν, εἰς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον θέλουν πληρώσειν τὰ καλὰ τῆς ἐπιεικείας, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὴν μητέρα μου, εἰς τὴν σύζυγόν μου, καὶ εἰς τὰ τέκνα μου. Τοῦ προσφέρω διὰ σοῦ τὴν δεξιάν μου ταύτην.“ Ὁ Μακεδὼν ἐπίασε μὲ συμπάθειαν τὰ νεκρὰ δάκτυλά του, καὶ ὁ Δαρεῖος ἐτελεύτησε παράυτα. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔφθασεν ἔφιππος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ πάθος φανερὸν εἰς ὅλους διὰ τὴν θέαν ἐξεδύθη τὴν χλαμύδα του καὶ τὴν ἐξήπλωσεν ἐπάνω εἰς τὸν νεκρὸν, τὸν ὁποῖον ἐδιώρισε νὰ θάψωσιν εἰς τὰ βασιλικὰ μνημεῖα.

Πρὶν καταδιώξῃ ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς φυγάδας φονεῖς καὶ ἐπαναστάτας, ἐστράφη πρὸς τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας, οἵτινες εἶχαν καταφύγειν εἰς τὰ ὄρη. Τοὺς ἐπίασε μαζὴ καὶ πρέσβεις Ἑλληνικῶν τινῶν πόλεων. Ἐκ τούτων ἐκράτησε μόνον αἰχμαλώτους τοὺς τῆς Σπάρτης, ἐπειδὴ τὸ μῖσος ταύτης ἐφάνη μέγα εἰς μίαν πεισματώδη κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου μάχην πλησίον τῆς Μαντινείας, ὅπου ἔχασε τὴν ζωήν του ὁ βασιλεὺς Ἆγις *). Τοὺς

*) Ἴδε Διόδωρ. Σικελ. ΙΖ', 63. Κ.

Ἕλληνας μισθοφόρους παρέλαβεν εἰς τὸ στράτευμά του, καὶ ἡτοιμάσθη πάλιν νὰ κτυπήσῃ τὸν Βῆσσον, Σατιβαρζάνην καὶ Βαρσαέντην, Σατράπας τῆς Βακτριανῆς, Ἀρίας καὶ Δραγγιανῆς, οἵτινες ἀπατώμενοι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤθελε προχωρήσειν τόσον μακρὰν ἤλπιζαν νὰ συστήσωσι νέον βασίλειον ἀπὸ ταύτας τὰς ὀπισθινὰς ἐπαρχίας. Ὁ Ἀλέξανδρος διέτρεξεν ἀπὸ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Κασπίας θαλάσσης μὲ ὁρμητικὴν σπουδὴν τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ἀνατολικῆς Περσίας ἕως πλησίον τῶν συνόρων τῆς Ἰνδικῆς· ἐπάλαισεν ἄλλοτε μὲν μὲ τὰ κακὰ τῆς ἀτμοσφαίρας, ἄλλοτε δὲ μὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ζωοτροφιῶν, καὶ μὲ τὰς παντοδαπὰς κακουχίας, τὰς ὁποίας ἀντέτασσαν εἰς τὸ στράτευμά του ἄγνωστοι καὶ ἐχθρικαὶ χῶραι. Ὑπέταξε τὰ ἔθνη τρέψας εἰς φυγὴν τοὺς Σατράπας ἐκείνους· ἀλλ' εὐθὺς ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη, ὑπέστρεψαν πάλιν οἱ Σατράπαι, καὶ συνέβη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ καταλειφθέντος στρατεύματος σφοδρὸς ἀγὼν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Σατιβαρζάνης, τότε ἐτελείωσε πρὸς ὄφελος τῶν Μακεδόνων.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα ἔσπευσεν εἰς τὰ βόρεια μέρη κατὰ τοῦ Βήσσου. Διέβη τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον (Παροπάμισον), ἔκτισεν εἰς τὴν ὑπώρειάν του πόλιν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ δὲν ἐφοβήθη οὔτε τὴν αὐστηρότητα τῆς κακοκαιρίας, οὔτε τὴν ἔλλειψιν, τὴν ὁποίαν ἀντιπαρέτασσεν ὁ Βῆσσος καταφθείρων τὴν χώραν. Ὁ Σατράπης μαθὼν ὅτι τοῦτο δὲν τὸν ὠφέλησεν, ἐπέρασε τὸν μέγαν ποταμὸν Ὦξον, ἔκαυσε τὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν διέβη, καὶ ἔφευγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίσης ἐφευρετικὸς, ὅσον καὶ ἐπιχειρηματίας, εὕρηκε μέσα καὶ διέβη τοῦτον τὸν μέγαν ποταμὸν, ἐπίασε τελευταῖον τὸν Βῆσσον, τὸν ἐμαστίγωσε καὶ τὸν ἐφόνευσε, καὶ διέτρε-

ξε τὰ μέρη ταῦτα, συχνάκις μὲ σκληροὺς ἀγῶνας, ἕως εἰς τὸν Ἰαξάρτην (τὸν σημερινὸν Σιρ-Δάγγια).

Ἐδῶ ἐπίστευαν, κατὰ τὰς τότε γεωγραφικὰς γνώσεις, ὅτι ἦσαν τὰ σύνορα Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εὕρηκε τὸ ὁποῖον ἐζήτει τέλος τῶν ἐγχειρημάτων του εἰς τὸν δρόμον τοῦτον. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ κτίσῃ εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου πόλιν, ἥτις καὶ αὐτὴ ὠνομάσθη Ἀλεξάνδρεια, καθὼς ἡ προειρημένη καὶ μάλιστα ἡ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔμελλε νὰ εἶναι εἰς τὸ ἀντίθετον πέρας τοῦ βασιλείου του, καθὼς ἐκείνη εἰς τὸ κέντρον, ἐμπορεῖον τούτων τῶν πλουσίων τόπων. Ἐκατοίκισε τὴν πόλιν μέρος μὲ βαρβάρους, μέρος δὲ μὲ μισθοφόρους, καί τινας ἀπὸ τῶν ἀπομάχων Μακεδόνων. Ἠγωνίσθη καὶ ἐδῶ μὲ τοὺς ἐπέκεινα τοῦ Ἰαξάρτου Σκύθας, εἰς τοὺς ὁποίους ἠθέλησεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ δείξῃ τὸν ἑαυτόν του φοβερώτερον παρ' ὅσον ἠδυνήθη Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου. Διότι ἐνόμιζεν ἐκείνους τοὺς Σκύθας τοὺς αὐτοὺς μὲ τοὺς ἐνταῦθα. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε τὴν ὑπεροχήν του καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς στρατηγικῆς τέχνης του, ἀλλ' ἔχασε πολλοὺς εἰς τὰς μάχας καὶ εἰς τὰς κακοπαθείας· καὶ αὐτὸς δὲ ἐπληγώθη καὶ ἠῤῥώστησεν.

Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἀπέκαμε τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ μὲ τὸ πνεῦμα ἔκαμνεν ἴσα βήματα τὸ σῶμά του. Εἰς τοὺς σχεδὸν καθημερινοὺς ἀγῶνας ἦτο αὐτὸς ὁ πρῶτος, εἰς τὰς σχεδὸν ἀπιστεύτους ταχυπορίας ἦτο ὁ ταχύτατος· διεύθυνε πάντοτε τὸ βλέμμα εἰς τὸ προκείμενον, ἐξαπλόνων ἐνταυτῷ τὴν φροντίδα του καὶ εἰς τὰ κατόπιν ἀφινόμενα, ὅπου ἐξεῤῥίζονεν ἀναφυομένας ἀποστασίας, ἐκαθήρει ἀπίστους Σατράπας, καὶ ἀνίχνευε τὰ πάθη καὶ τὰς κλίσεις τῶν λαῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν αὐτῶν διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν του. Μὲ τοιοῦτον σκοπὸν ἐνυμφεύθη τὴν ὡραίαν Ῥωξάννην, θυγατέρα τοῦ Ὀξυάρτου, περιφανοῦς τινὸς Βακτρίου*), καὶ ἀνελάμβανε τώρα πάντοτε πλέον τὴν Ἀσιανὴν στολὴν καὶ δίαιταν. Αἰτία πάλιν ἄλλη πρὸς δυσαρέστησιν τῶν Μακεδόνων, οἵτινες ἔβλεπαν ὅλα ταῦτα μὲ λύπην· εἰς ταύτην προσετέθησαν ὁ φόβος τῆς ἀπεράντου ἐκτάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἔσυρνε τὸ ἀνήσυχον καὶ τολμηρὸν πνεῦμα τοῦ βασιλέως, καὶ τὰ παντοδαπὰ τῶν ἀκολούθων του πάθη. Διηγέρθησαν λοιπὸν σφοδραὶ διχόνοιαι, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐξετράπη εἰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπαινέθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Πρώτη τραγικὴ σκηνὴ τοῦ εἴδους τούτου ἦτο ὁ φόνος τοῦ Φιλώτα. Οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ γέροντος καὶ πολυεπαίνου Παρμενίωνος ἀπήλαυε καὶ αὐτὸς μεγίστην εὔνοιαν ἀπὸ τὸν βασιλέα; τώρα δὲ ἐκατηγορήθη ὅτι ἤξευρε καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ συνωμοσίαν γενομένην κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὰ Μακεδονικὰ ἔθη ἐκατηγορήθη ἀπὸ τὸν βασιλέα ἔμπροσθεν τοῦ στρατεύματος, εὑρέθη ὑπεύθυνος καὶ ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον, ὅς τις συνεπέφερε καὶ τὸν τοῦ πατρός του. Ὁ πρεσβύτης οὗτος ἦτο ἀπ' ἐκείνους, οἵτινες δὲν εὐχαριστοῦντο πλέον εἰς τὰς μακρυνὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅς τις διὰ τοῦτο ἴσως τὸν εἶχεν ἀφήσειν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Εἴτε λοιπὸν διότι ἀληθῶς ἐπεβούλευε τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ὁ υἱός του, εἴτε διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφοβεῖτο τὴν ἐκδίκησιν στρατηγοῦ τιμωμένου ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ἡ ἀγάπη τῶν στρατιωτῶν καὶ οἱ ἐκεῖ θησαυροὶ ἠδύναντο νὰ τὸν ἀναδείξουν ἐπικίνδυνον.

Εἶναι δύσκολον καὶ τώρα ἀκόμη νὰ κρίνωμεν

*) Ἴδε Ἀῤῥιαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Ζ', 4. Κ.

ἀσφαλῶς, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἀναγκαιότητος ἔγεινε κατὰ τοῦτο αὐστηρὸς μὲν, δίκαιος δὲ, ἢ ἀπὸ ἄκαιρον ὑποψίαν ἐφάνη ἀπάνθρωπος καὶ ἀχάριστος. Ἀλλ' οἱ ἱστοριογράφοι δὲν μᾶς ἐφύλαξαν κἀνὲν ἴχνος, ὅτι ἐμετανόησε διὰ τὴν πρᾶξιν του, καθὼς ἔκαμε μετ' ὀλίγον, ὅταν ἀπὸ σφοδρὸν θυμὸν κυριευθεὶς ἐσκότωσε τὸν Κλεῖτον.

Εἰς ἓν πανηγυρικὸν συμπόσιον, ὅταν ὁ οἶνος ἄναψε τὰς κεφαλὰς, ἐσηκώθησαν ὡς σύνηθες οἱ κόλακες καὶ ἐκαταφρόνουν τοῦ Βάκχου καὶ Ἡρακλέους τὰς ἐκστρατείας ὡς πρὸς τὰς πράξεις τοῦ ἡγεμόνος των. Ὁ Κλεῖτος ἤκουσε μὲ ταραχὴν τὴν καταφρόνησιν τῶν θεῶν. Ὁ οἶνος τὸν ἐγκαρδίωσεν· ἐπήδησε καὶ εἶπε μεγαλοφώνως: Ὄχι μόνος ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων ἔκαμε τὰς πράξεις του. Ὑπερύψονε τὸν Φίλιππον ὡς ἀξιώτερον τοῦ υἱοῦ του, καὶ ὠνείδιζε τοῦτον μὲ κόμπον καὶ ὑπερηφάνειαν, ὅτι αὐτὸς τοῦ ἐφύλαξε τὴν ζωὴν εἰς τὸν Γρανικόν. Οἱ λόγοι οὗτοι παρώργισαν μεγάλως τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἔκραζεν ἀκόμη σφοδρότερα ὁ μεθυσμένος Κλεῖτος. Τὸν ἐξέφεραν ἀπὸ τὸ συμπόσιον, ἐπειδὴ ἴδαν τὸν βασιλέα νὰ σηκωθῇ ἀναμμένος ἀπὸ τὸν θυμόν. Ἀλλ' αὐτὸς λυσσασμένος πλέον ἐμβῆκεν ἀπὸ ἄλλην θύραν, καὶ ἔκραζε τὰ ἐξ ἁμάξης κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅςτις δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ πλέον. Ἥρπασε τὴν λόγχην ἑνὸς τῶν περιϊσταμένων καὶ ἔῤῥηξε καταγῆς τὸν Κλεῖτον· ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν θυμὸς καὶ μέθη ἠφανίσθησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα. Ἐτρόμαξεν ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πρᾶξιν· τρεῖς ἡμέρας δὲν ἤθελε μήτε νὰ φάγῃ μήτε νὰ πίῃ, ἔκειτο κλαίων καὶ στενάζων εἰς τὸν κοιτῶνα του, καὶ κράζων ἀπαύστως τὸν Κλεῖτον. Μόνον αἱ παρηγορίαι τῶν φίλων του καὶ ἡ βία τῶν ἀσχολιῶν κατεπράϋναι τὸ πάθος του.

Σκηναὶ τοιαῦται ἐγίνοντο εἰς τοὺς δυσαρεστημένους νέαι κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅςτις πάραυτα ἔδωκε δευτέραν ἀφορμὴν εἰς δυσαρέστησιν. Εἰς συμπόσιον εὐθυμίας Ἀνάξαρχος, εἷς ἀπὸ τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸν Ἀλέξανδρον σοφοὺς, ἀνέφερε τὸν λόγον εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὰ μεγάλα του ἔργα ἤξιζε, καθὼς ἐκεῖνος, νὰ θεωθῇ, καὶ μάλιστα ὅτι ἦτο κάλλιστον νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸς ἐν ὅσῳ ζῇ ἀκόμη. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ εἰσαχθῇ ἡ εἰς τοὺς πάλαι βασιλεῖς τῶν Περσῶν συνήθης μετὰ γονυκλισίας προσκύνησις. Ἀλλ' ὁ Καλλισθένης, φιλόσοφος καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀντεῖπε μὲ σφοδρότητα, καὶ ἀπέδειχνε τὸ τοιοῦτον καταφρόνησιν τῶν θεῶν καὶ ὕβριν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας *) πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν Μακεδόνων, οἵτινες κατὰ τὸ πολίτευμά των ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἔχουν κἄποιαν ἰσότητα μὲ τὸν βασιλέα, καὶ ἐχλεύαζαν τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἐτίμων δουλοπρεπῶς τὸν βασιλέα των. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδυσαρεστήσθη μὲν κατὰ τοῦτο, ἀπηγόρευσε δὲ νὰ γίνεται λόγος τοῦ λοιποῦ περὶ προσκυνήσεως.

Ἐπειδὴ ὅμως τότε ὑπέλαβαν ὅτι ὁ Ἀνάξαρχος ὡμίλησε μὲ θέλησιν τοῦ βασιλέως, διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔκαμε τὴν ἐκδίκησιν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα συμβᾶσαν εὐθὺς συμφορὰν εἰς τὸν Καλλισθένη. Διότι ἐγενήθη μεταξὺ τῶν εὐγενῶν παίδων, οἵτινες κατὰ συνήθειαν εἰσαχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὑπηρέτουν τὸν βασιλέα, συνωμοσία

*) Σιμὰ τῶν ἄλλων εἶπεν ὁ Καλλισθένης: „Ἐὰν διότι οἱ Μακεδόνες εἶναι ὀλίγοι εἰς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων, χρεωστοῦν νὰ φρονήσωσι βαρβαρικῶς, σὲ ἐνθυμίζω τὴν Ἑλλάδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐξεστράτευσας καὶ ὅπου ἐπιστρέφεις.“ (Ἴδε Ἀῤῥιαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Δ', 11). — Μὲ ὅλον τοῦτο θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὰς ἐφεξῆς ἱστορίας, ὅτι μετὰ μόλις εἴκοσιν ἔτη κολακεύοντες οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Δημήτριον, τὸν ἀπεθέωσαν ἐντελῶς.

κατὰ τοῦ Ἀλέξανδρου, ἥτις ἀνεκαλύφθη· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρωταίτιος ἦτο μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Καλλισθένους, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς λόγους ἐφάνη ὅτι ἐκινήθη εἰς τοῦτο, διὰ τοῦτο συμπεριεπλέχθη εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ Καλλισθένης καὶ συνετιμωρήθη μαζὴ μὲ ἐκείνους. Ἐκ τούτων βλέπει καθεὶς πόσους κινδύνους εἶχε νὰ ἀντιπολεμῇ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν σκηνήν του, ἐνῷ ἐδῶ εἰς τὰς δύω ἐπαρχίας, Βακτριανὴν καὶ Σογδιανὴν, ἠναγκάζετο ἐν ταὐτῷ νὰ ἀποδιώκῃ καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς του. Δύω ἔτη ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ (329, 328)· ἡ δὲ ζημία, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἐδῶ, ἀνεπληρώθη διὰ νεοσυλλέκτων στρατιωτῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας.

6. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἰνδικήν.

(327 πρ. Χρ.)

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 327 ἔτους ἀπεφάσισεν ὁ Ἀλέξανδρος, καθὼς ἔβαλε σύνορα βόρεια τοῦ βασιλείου του τὸν Ἰαξάρτην, οὕτω νὰ ζητήσῃ πρὸς ἀνατολὰς ἄλλα· εἰς τὴν θάλασσαν, κατὰ τὴν τότε περιωρισμένην γεωγραφίαν. Ἡ Ἰνδικὴ, ἥτις ἐφαίνετο μόνη ἀκόμη χώρα πρὸς τὰ μέρη ταῦτα, ἔμελλε νὰ τελειώσῃ τὰς εἰς τὴν Ἀσίαν δορικτησίας. Διὰ τοῦτο ὑπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἕως εἰς τὴν προκτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἀφῆκε κατοίκους τοὺς ἀπολέμους, καὶ ἐντεῦθεν ὥρμησεν εἰς τὴν βόρειον Ἰνδικήν.

Οἱ μάχιμοι λαοὶ, ὁποῖοι κατοικοῦσι καὶ τὴν σήμερον ἐκεῖ, τοῦ ἔκαμναν μεγαλητέραν ἀντίστασιν παρὰ οἱ μέχρι τοῦδε νικηθέντες Ἀσιανοὶ καὶ μὲ τὰ στρατεύματά των καὶ μὲ τὰς κραταιὰς πόλεις

των, αἱ ὁποῖαι ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὴν διὰ ποταμῶν καὶ ὀρέων διακοπτομένην χώραν των *). Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐμποδίζετο οὔτε ἀπὸ κακοπαθείας οὔτε ἀπὸ κινδύνους. Πανταχοῦ ἦτο ὁ πρῶτος καὶ δραστηριώτατος, καὶ οὕτως ἤνοιξε καὶ ἐδῶ δρόμον μὲ ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν Νύσαν, ἥτις ἐλέγετο κτίσμα τοῦ Βάκχου, ἦλθαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὸν εὕρηκαν ὅλον ἔνοπλον καὶ μὲ κονιορτὸν σκεπασμένον ἐκ τῆς βαρείας ὁδοιπορίας· κἀνὲν βασιλικὸν δὲν τὸν ἐξεχώριζεν ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους του. Ἔφεραν ἓν προσκέφαλον, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἱστάμενος ἠνάγκασε τὸν γεροντότερον τῶν πρεσβευτῶν νὰ καθήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτό. Ὁ εὐγενὴς τρόπος τούτου τοῦ γέροντος ἤρεσε τὸν Ἀλέξανδρον· καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἠρώτησε τί ἐζήτει διὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὴν εἰρήνην· ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος: „Νὰ λάβουν ἐσὲ ἡγεμόνα των, καὶ εἰς ἐμὲ νὰ στείλουν ὁμήρους ἑκατὸν ἄνδρας τοὺς ἀρίστους.“ — „Ἀλλὰ θέλω ἄρξειν καλήτερα, εἶπε μὲ γέλιον ὁ πρεσβύτης, ἂν στείλω εἰς ἐσὲ τοὺς κακίστους καὶ ὄχι τοὺς ἀρίστους.“ Ὁ Ἀλέξανδρος εὐχαριστήθη τόσον εἰς τὴν ἀπόκρισιν, ὥστ' ἔλαβε πολλὰ ὀλίγους ὁμήρους.

Πλησίον τῶν Ταξίλων διέβη ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Ἰνδόν. Ὠφελήθη ἀπὸ τὰς διχοστασίας τὰς μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων ταύτης τῆς χώρας, καὶ οἰκειώθη δυνατόν τινα ἡγεμόνα τὸν Ταξίλην. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἄλλος δυνατὸς βασιλεὺς ὁ Πῶρος, ἐχθρὸς τοῦ Ταξίλου, ἱστάμενος μὲ δύναμιν πέραν τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπου ἐμπόδιζε τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ στράτευμά του ἦτο φοβερὸν μὲ τὰς πολεμικὰς

*) Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιμελούμενος τὴν ἐργασίαν τῆς χώρας του, εὑρὼν ἐδῶ ὡραῖα βωΐδια ἀπεφάσισε νὰ τὰ στείλῃ εἰς Μακεδονίαν πρὸς ὄφελος τῆς Γεωπονίας καὶ κτηνοτροφίας.

ἁμάξας καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Ἀλλ' ὅμως ἐβεβαιώθη ἐδῶ τὸ εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς πολεμικῆς γνωστὸν ἀξίωμα: Δύσκολον εἶναι νὰ φυλαχθῇ πολὺν καιρὸν ποταμός. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤξευρε νὰ ἀπατήσῃ τὸν Πῶρον μὲ ἐπιτήδεια στρατηγήματα, καὶ ἔκαμε τεχνικωτάτην διάβασιν. Πρῶτος ἐπάτησε τὴν ἐπέκεινα ὄχθην ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν μάχην, ἥτις συνέβη εὐθὺς μετὰ τοῦτο, ἐνίκησεν ἡ ἔξοχος ἐμπειρία τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως *), καὶ ὁ Πῶρος, ὅς τις ἐπέμενε μαχόμενος ἕως τέλους, ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Τὰ εὐγενῆ φρονήματα τοῦ αἰχμαλώτου ἐκυρίευσαν πάραυτα τὸν νικητήν. — „Πῶς νὰ σὲ μεταχειρισθῶ;“ τὸν ἠρώτησεν ὁ Ἀλέξανδρος. — „Βασιλικῶς·“ ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. Πολλὰ καλά, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλὰ δὲν ζητεῖς ἄλλο τίποτε; Εἰς τό: βασιλικῶς, ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος, περιέχονται ὅλα. Ὁ λόγος οὗτος ὕψωσε τὴν τιμὴν τοῦ αἰχμαλώτου· ἔμεινε κύριος τῶν τόπων του, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ ἐπρόσθεσε καὶ μίαν μεγαλητέραν ἔτι ἐπικράτειαν. Ἡ μνήμη τῶν ἐνταῦθα ἐκτελεσθέντων κατορθωμάτων ἦτο δίκαιον νὰ διαιωνισθῇ μὲ δύω νέας πόλεις. Ἡ

*) „Μὲ ἀκριβῆ βάσανον τοῦ ὅλου, λέγει ὁ Α. Β. Σχλέγελος Ἰνδικ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α', σελ. 169, ἡ ἐνδοξοτάτη νίκη ἀφ' ὅσας ἐνίκησεν ὁ Ἀλέξανδρος. Εἰς τὴν Περσίαν εἶχε νὰ κάμῃ μὲ κοπάδια βαρβάρων, οἵτινες συναθροισθέντες μὲ τὴν μάστιγα, μὲ τὸ πρῶτον κτύπημα ἐσκορπίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· μὲ ἀναρίθμητα στρατεύματα χωρὶς ἔννοιαν τακτικῆς, μὲ λαοὺς ἐξεφθαρμένους, τοὺς μὲν γνησίως Πέρσας δι' ὑπεροψίας, τοὺς δὲ ὑπηκόους διὰ δουλείας· μὲ δεσπότην θηλυπρεπῆ, ὅς τις πρῶτος πάντων ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς, διὰ νὰ μὴ τρέχῃ κίνδυνον τὸ ἱερὸν πρόσωπόν του. Ἐδῶ δὲ ἐπαριστάνετο θέαμα πάντη διάφορον· βασιλεύς, ὅς τις κατὰ τὴν μορφὴν καὶ κατὰ τὸ ἀνάστημα διέπρεπεν ὡς ἥρως, καὶ ἐφέρετο οὕτω μὲ τὴν ἀδιάσειστον σταθερότητά του· στρατός, ὅς τις ἠδύνατο μὲν νὰ νικηθῇ, ὄχι δὲ καὶ νὰ ἀτιμασθῇ, ἐπειδὴ ὅλοι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ἐσχάτου ἐζωόνοντο ἀπὸ τιμῆς αἴσθημα, καὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν παμπάλαιον νόμον πολεμικῆς φυλῆς μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς των.“

μία ὠνομάσθη Νίκαια, καὶ ἡ ἄλλη Βουκεφαλία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐτίμησεν ὁ ἥρως τὸν πιστὸν συναγωνιστήν του ἵππον, ὅς τις ἐτελεύτησεν ἐδῶ τριακοντούτης ἀπ' ἀδυναμίαν. Καθὼς ἐδαμάσθη τὸ ἐπίσημον τοῦτο ζῶον ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, οὕτω μέχρι τέλους δὲν ἔστερξεν ἄλλον ἀναβάτην παρὰ τὸν Ἀλέξανδρον.

Τῆς πολυανθρώπου ταύτης χώρας ἑπτὰ καὶ τριάκοντα πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μικροτάτη δὲν εἶχε ὀλιγώτερον παρὰ πεντακισχιλίους, πολλαὶ ὅμως εἶχαν πλέον παρὰ μυρίους κατοίκους, καὶ πολλόταται κῶμαι παρεδόθησαν μετέπειτα ἐθελουσίως εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ὅλα ταῦτα τὰ μέρη ἐχάρισεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Πῶρον, τὸν ὁποῖον ἐφιλίωσε μὲ τὸν Ταξίλην. Καὶ καθὼς οὗτος κατ' ἀρχὰς τὸν ἐβοήθησε κατὰ τοῦ Πώρου, οὕτως ἐχρεώστει ὁ δεύτερος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὸ νὰ νικήσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ ἄλλον δυνατὸν ἡγεμόνα, ὅς τις καὶ αὐτὸς ὠνομάζετο Πῶρος, ἦτο δὲ ἐχθρὸς τοῦ πρώτου Πώρου.

Ἐπροχώρει δὲ πάντοτε εἰς τὰ ἐνδοτέρω ὁ Ἀλέξανδρος. Διέβη τοὺς ποταμοὺς Ἀκεσίνην καὶ Ὑδραώτην, ὅπου εἶχεν ἀκόμη νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς ἐθνάρια τινα Ἰνδικά, καὶ ἐξαιρέτως ἐμποδίσθη ἱκανὸν καιρὸν εἰς τὴν πολιορκίαν ἰσχυρᾶς καὶ πολυανθρώπου πόλεως ὀνομαζομένης Σάγγαλα (Ἀῤῥιαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Ε', 22). Κυριεύσας δὲ καὶ κρημνίσας τὴν πόλιν ταύτην ἔκαμε τὸ ὄνομά του φοβερώτερον, καὶ ὁ ἔμπροσθέν του προπορευόμενος τρόμος τοῦ ἤνοιγεν εἰς τὸ ἑξῆς τὸν δρόμον νὰ νικήσῃ τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ὑδάσπου ἔθνη, τῶν ὁποίων δὲν ἐπηνοῦντο ὀλιγώτερον ἡ ἀνδρία καὶ ὁ πολιτισμὸς παρὰ ἡ εὐφορία καὶ ἡ γεωργία τῆς κατοικουμένης ὑπ' αὐτῶν χώρας.

7. Ὅρια τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὅλα, ὅσα περὶ τῶν ἐπισήμων ἐκείνων τόπων ἠκούοντο, ἠρέθιζαν τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν ὁποῖον ἐνεθάῤῥυνε καὶ ἐκέντριζεν εἰς νέας πράξεις περισσότερον ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀκόμη ἄγνωστον γῆν παρὰ ἡ τοῦ νὰ ἐκτείνῃ περαιτέρω τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ ὄχλος ὅμως τοῦ στρατεύματός του δὲν ᾐσθάνετο τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, ἀλλ' ἐπόθει τὴν ἡσυχίαν. Τὰ ἄγνωστα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐπρόσφερεν εἰς τοὺς ἐκστατικοὺς ἡ θαυμάσιος φύσις τῆς Ἰνδικῆς, ἐφαίνοντο μᾶλλον ὅτι ἀνήγγελλαν τὴν ἀρχὴν νέου κόσμου παρὰ τὸ τέλος τοῦ μέχρι τοῦδε διατρεχθέντος. Δὲν ἔβλεπαν πέρας, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ σταθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἐφοβοῦντο μάλιστα νέας κακοπαθείας καὶ κινδύνους, καθὼς ἐσυμπέραιναν ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἕως ἐδῶ ἀπαντηθέντων ἐθνῶν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε τελευταῖον ὁ στρατὸς νὰ γογγύζῃ καὶ νὰ ἐκφωνῇ φανερὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὴ προχωρήσουν περαιτέρω, τὴν ὁποίαν ἐκράτει μυστικὴν ἕως τώρα.

Τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀλγεινότερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παρὰ ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν στρατευμάτων του. Ἐσύναξε τοὺς ἡγεμόνας των, καὶ ἐπροσπάθει νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ἄλλην γνώμην. Τοὺς ἐπαρίστανεν, ὅτι ὁ Γάγγης καὶ ἡ ἀνατολικὴ θάλασσα δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι μακρὰν ἀκόμη· τοὺς ἐξήγει, ὅτι βέβαια ἡ Ὑρκανία (Κασπία) θάλασσα συνέχεται μὲ τὴν Ἰνδικὴν, καὶ αὕτη μὲ τὸν Περσικὸν κόλπον, καὶ ὅτι διὰ τῆς κατακτήσεως τούτων τῶν συνόρων θέλουν ἀσφαλίσειν ἐντελῶς τὰ ἕως τώρα κυριευθέντα· τοὺς ἐπαρακάλει σιμὰ εἰς τὰ πολλὰ, τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν ἕως τώρα, νὰ προσθέσουν καὶ τὸ ὀλίγον τοῦτο, καὶ τοὺς ὑπέσχετο, ἐὰν ὑπομένουν, λαμπροτάτας ἀνταμοιβάς.

Μακρὰ σιωπὴ ἠκολούθησε, μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἐπαρακίνει νὰ ὁμιλήσωσιν, ἐπειδὴ κἀνεὶς μὲν δὲν ἤθελε νὰ στέρξῃ τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, κἀνεὶς δὲ δὲν ἐτόλμα νὰ τοῦ ἀντείπῃ. Τελευταῖον ἐπαῤῥησιάσθη ὁ γέρων Κοῖνος, παλαιὸς στρατηγός. Τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ λογαριάσῃ πόσοι ἔμειναν ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, μὲ τοὺς ὁποίους συνεξεστράτευσε. Τοὺς Θετταλοὺς, ἐπειδὴ ἐπαρατήρησε τὴν ἀποστροφήν των, ἔστειλεν εἰς τοὺς οἴκους των πρὸ τῆς εἰς τὴν Βακτριανὴν ἐκστρατείας. Πολλοὺς Ἕλληνας ἐκατοίκισεν εἰς τὰς νεοκτίστους πόλεις, ὅπου ἔμειναν χωρὶς τὴν θέλησίν των· ἄλλοι πληγωθέντες καὶ ἄχρηστοι γενόμενοι ἔμειναν διασκορπισμένοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀσίαν· μέγα μέρος ἐφονεύθησαν εἰς τὰς μάχας· πολλοὶ ἀπέθαναν ἀπὸ ἀῤῥωστίας· ὀλίγοι μένουν ἀκόμη ὑπόλοιποι ἀπὸ τὸ μέγα πλῆθος, καὶ οὗτοι λωβημένοι καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ πνεῦμα. Οὗτοι λοιπὸν ἐπιθυμοῦν τώρα νὰ ἐξαναΐδωσι τὴν πατρίδα των καὶ νὰ δείξουν εἰς τοὺς οἰκείους των τὴν δόξαν καὶ τὰ πλούτη των. Καὶ τώρα, ὦ Ἀλέξανδρε, παρακαλεῖσαι νὰ φέρῃς τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ τρόπαιά σου εἰς τὸν πατρικόν σου οἶκον, καὶ τότε νὰ ἀρχίσῃς δευτέραν ἐκστρατείαν μὲ νεαροὺς καὶ εὐέλπιδας στρατιώτας (Ἴδε Ἀῤῥιαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Ε', 27.).

Σιγανὸς ψιθυρισμὸς καὶ δάκρυα τῶν περιϊσταμένων ἀπέδειχναν τὴν συμψηφίαν τῶν ἄλλων· ἀλλὰ πλέον ἀθυμότερος ἔγεινεν ὁ βασιλεύς· διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. Τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν τοὺς συνεκάλεσε πάλιν, καὶ τοὺς εἶπε μὲ σφοδρότητα: Θέλω προχωρήσειν περαιτέρω· θέλουν εὑρεθῆν ἐθελονταὶ ἀκόλουθοί μου· οἱ δυσαρεστημένοι ἂς ὑπάγουν νὰ εἴπωσιν εἰς τοὺς οἰκείους των, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν ἐγκατέλιπαν τὸν βασιλέα των. Μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν σκηνήν του καὶ δὲν ἐφάνη τρεῖς

ἡμέρας, ἐλπίζων ὅτι ὁ εὐμετάβλητος στρατὸς ἐμπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὴν γνώμην του. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐνήργησε τίποτε· εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπεκράτει μεγίστη σιωπή· ἐλυποῦντο διὰ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δὲν ἤλλαξαν τὰ φρονήματά των. Κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν ἔθυσεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μέλλουσαν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος, ὡς ἐσυνείθιζε, καὶ ἐπειδὴ τὰ σημεῖα δὲν ἦσαν αἴσια, ἐφάνη ὄχι ὅτι ὑπετάσσετο εἰς τῶν στρατιωτῶν, ἀλλ' εἰς τῶν θεῶν τὸ θέλημα, καὶ εἶπεν ὅτι θέλει ἐπιστρέψειν. Χαραὶ μεγάλαι ἐγέμισαν τὸ στρατόπεδον· οἱ περισσότεροι ἔχυναν εὐφρόσυνα δάκρυα. Πολλοὶ ἔτρεχαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν εὐλόγουν ὅτι ἀπὸ μόνον αὐτοὺς ἔστερξε νὰ νικηθῇ.

Ἡτοιμάζοντο λοιπὸν τὰ πάντα διὰ τὴν ἐπιστροφήν. Πρὸς σημεῖον τοῦ Μέχρι τίνος ἐπροχώρησε νικῶν ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε καὶ ἔκτισαν δώδεκα βωμοὺς ἰσοϋψεῖς μὲ πύργους καὶ πλατυτέρους πύργων. Ἐνῷ δὲ ὅλοι ἔκαμναν πλουσίας θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς δι' εὐγνωμοσύνην, ἑώρτασεν αὐτὸς μὲ γυμνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἄθλους, καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψε διαβὰς τὸν Ὑδραώτην καὶ Ἀκεσίνην, παρὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἡφαιστίων εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπροστάχθη νὰ κτίσῃ νέαν πόλιν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑδάσπην. Ἐδῶ ἐδιώρισεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκατασκεύασαν πολλὰ πλοῖα διὰ νὰ ἐκβῇ διὰ τῶν ποταμῶν εἰς τὸν Ὠκεανὸν, διὰ τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίσθη τοὺς εἰς τὸν στρατόν του εὑρισκομένους Κυπρίους, Κᾶρας, Φοίνικας καὶ Αἰγυπτίους. Πρῶτος αὐτὸς μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐμβῆκεν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἔσπεισε μὲ χρυσῆν φιάλην εἰς τὸν ποταμόν. Ὁ Νέαρχος ἐβάλθη ναύαρχος ὅλου τοῦ ἀπὸ δισχιλίων πλοίων συνισταμένου στόλου. Τὰ δὲ ἄλλα στρατεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα εὑ-

ρίσκοντο καὶ ἐλέφαντες, ἔφεραν εἰς τὴν ἀνωτέρω ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου ὁ Κρατερὸς καὶ ὁ Ἡφαιστίων.

Οὕτω προεχώρει ἡ στρατεία, καὶ ὅλα, μάλιστα δὲ ὁ μέγας στόλος, ἔφερναν ἔκπληξιν εἰς τὰ ἐκ τούτων ἐξαφνιζόμενα Ἰνδικὰ ἔθνη. Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὴν σύῤῥοιαν τοῦ Ὑδάσπου καὶ Ἀκεσίνου καὶ τὴν διέπλευσαν ὄχι ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως. Περαιτέρω ἔφθασαν εἰς πολεμικόν τινα λαὸν, τοὺς Μαλλοὺς, οἵτινες ἀντέστησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅςτις τώρα ἐστρατήγει πάλιν αὐτὸς τὸ διὰ ξηρᾶς στράτευμα, καὶ ἐκ τῆς μητροπόλεώς των ἀντεπάλαιαν πεισματωδέστατα. Διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν ἀκρόπολιν, ἔβαλαν κλίμακας εἰς τὸ τεῖχος. Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτος καὶ κατόπιν του ὁ Πευκέστας καὶ ὁ Λεοννάτος ἀνέβησαν εἰς τὸ πλατὺ τεῖχος, καὶ ἐκεῖθεν ἐκρήμνισαν ἐντὸς τοὺς ἐχθρούς. Κατ' αὐτὴν ὅμως τὴν στιγμὴν ἐθραύσθησαν αἱ κλίμακές των· ἄλλαι εὐθὺς δὲν ἠδύναντο νὰ βαλθοῦν· καὶ λοιπὸν ἔστεκεν ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ μὲ δύω μόνον ἑταίρους του ὑποκείμενος εἰς τὰ βέλη καὶ εἰς τὰς λόγχας καὶ εἰς τοὺς λίθους τῶν ἐχθρῶν. Μὲ ὁρμὴν ἀποφασίσας ἐπήδησεν ἄνωθεν κάτω εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τὸν περιεκύκλωσαν· ἐφόνευσε μὲ τὸ ξίφος ὅσους ἠδυνήθη, ἀλλὰ κτύπημα ὑπέρου καὶ βέλους πληγὴ εἰς τὸ στῆθος τὸν ἔῤῥηξε λειποθυμημένον καταγῆς. Ὁ Πευκέστας καὶ ὁ Λεοννάτος, οἵτινες ἐπήδησαν καὶ αὐτοὶ τώρα, τὸν ἐσκέπασαν μὲ τὰς ἀσπίδας των, ἕως οὗ τελευταῖον πολλοὶ στρατιῶται ἐμπηδήσαντες διὰ κλιμάκων ἀπεδίωξαν τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Ἀλέξανδρος χλωμὸς καὶ αἱματωμένος ἐξεφέρθη ἐπάνω εἰς τὴν ἀσπίδα του· ἡ ζωή του ἐκινδύνευεν. Οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἀπαρηγόρητοι μὴ βλέποντες πολλὰς ἑβδομάδας κατὰ συνέχειαν τὸν ἡγεμόνα των· πολλοὶ ἐπίστευαν καὶ ὅτι ἐκρύπτετο εἰς αὐτοὺς ὁ θάνατός του. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος

πρὸς ἡσυχίαν τοῦ στρατεύματος εὐθὺς, ἀφοῦ ἐκαλλιτέρευσεν, ἐμβὰς εἰς πλοῖον ἀσκεπὲς ἔπλευσεν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἦτο τὸ πολὺ μέρος τοῦ στρατοῦ. Ὅταν οἱ στρατιῶται τὸν ἴδαν κείμενον δὲν τὸν ἐπίστευαν ἀκόμη ζωντανόν· ἀλλ᾽ ὅταν πλησιάσας ἐξήπλωσε πρὸς αὐτοὺς τὴν χεῖρα, ἐσηκώθη γενικὸς ἀλαλαγμὸς, καὶ ὅταν τελευταῖον ἐκβὰς εἰς τὴν ξηρὰν ἐκαβαλίκευσε τὸν ἵππον του, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπεριπάτησε καὶ πεζὸς κάποιον διάστημα, ἐχύθησαν ὅλοι εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ ἐφίλουν χεῖρας, πόδας, ἱμάτια, καὶ μὲ εὐχὰς καὶ εὐφημίας ἐσκόρπιζαν ἔμπροσθέν του ἄνθη.

Τοιουτοτρόπως ᾐσθάνθησαν οἱ Μακεδόνες ζωντανὰ, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἦσαν ψιλὰ σώματα, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τοὺς ἔδιδε ψυχὴν, καὶ ὅτι οἱ ἕως τώρα νικηθέντες καθὼς καὶ οἱ εἰς τὸ μέλλον νικηθησόμενοι λαοὶ ταύτην τὴν ψυχὴν μόνον ἐφοβοῦντο καὶ ὄχι τὸ νεκρὸν τούτων πλῆθος. Αἱ ἐφεξῆς πεῖραι τὸ ἐβεβαίωσαν· διότι ἀπήντησαν ἀκόμη δυνατὰ καὶ πολεμικὰ ἔθνη, ἀλλ᾽ ὅλα ἐπροσκύνουν τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως, ὅςτις ἔσπευδε κατόπιν τῆς προπορευομένης φήμης του, ἀφίνων ὄπισθέν του εἰς μακρὸν διάστημα τὸν τρόμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐξαπλώσειν ἡ παρουσία του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε πραγματικῶς ὅτι ἡ δύναμίς του ἐξηπλόνετο καὶ ὄπισθέν του. Ὅταν ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, ἐπανέστη ἐκεῖ ὁ Μουσικανὸς, Ἰνδικός τις ἡγεμὼν, ὄπισθεν τῶν νώτων του. Ὁ Ἀλέξανδρος κατεπάτησεν εὐθὺς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐσταύρωσε καὶ τὸν Μουσικανὸν καὶ ὅλους τοὺς ἱερεῖς ἢ Βραχμᾶνας, οἵτινες τὸν ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν Βραχμάνων τούτων, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζαν Γυμνοσοφιστὰς, διότι ἔζων πάντη γυμνοὶ, ἐσυνωμίλισεν ὁ Ἀλέξανδρος, τοὺς ἐπρόβαλε δύσκολα ἐρωτήματα διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν σοφίαν των, καὶ διὰ τὴν ταχεῖαν καὶ φρονίμην ἀπόκρισίν των, τοὺς ἐχάρισε τὴν ζωήν. Εἷς ἀπὸ τούτους τοὺς Ἰνδοὺς φιλοσόφους, ὀνομαζόμενος Κάλανος, ἐκαταπείσθη νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅςτις ἐστοχάζετο ὄχι μόνον νὰ διατρέξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ κρατήσῃ τὴν χώραν ταύτην, ἔκτισε πολλαχοῦ στερεὰ φρούρια, καθὼς εἰς τὴν ἀξιόλογον πόλιν Πάτταλα· ὅπου δὲ ὁ Ἰνδὸς διαιρεῖται εἰς δύω, ἐκεῖ ἐκατασκεύασε καὶ λιμένα. Εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅσας ἐκυρίευσεν, ἔβαλε Σατράπας. Ἐπαριστάνετο τώρα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἡ θεωρία τοῦ νὰ δυνηθῇ νὰ συνάψῃ καὶ τὴν μακρυνὴν ταύτην χώραν μὲ τὸ ἄλλο εὐρύχωρον βασίλειόν του· διότι ὅσον περαιτέρω ἐχώρει, τόσον εὐκρινέστερα ἐνόει, ὅτι ὁ μέγας ποταμὸς Ἰνδὸς ἐχύνετο εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὅτι ἠδύνατο διὰ ναυτιλίας νὰ συναφθῇ μὲ τὰ στόμια τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριος *). Διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, καὶ διὰ νὰ δοκιμάσῃ ἐν ταὐτῷ διὰ τίνος τῶν βραχιόνων τοῦ Ἰνδοῦ ἠδύνατο ὁ στόλος νὰ ἐκπλεύσῃ εὐκολώτερα, ἐμβῆκεν αὐτὸς εἰς τὸ πλοῖον, καὶ κατέπλευσε μὲ πολλοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἐπροξένει τὸ ἀκόμη τότε ἄγνωστον φαινόμενον τῶν παλιρροιῶν, πρῶτον τὸν δεξιὸν, καὶ ἔπειτα τὸν ἀριστερὸν βραχίονα τοῦ ποταμοῦ.

Ὅταν δὲ εἶδε μακρόθεν τὸν Ὠκεανὸν, ἔθυσεν ἐκ χαρᾶς εἰς τοὺς θεοὺς, ἀνέπλευσεν εἰς αὐτὸν, προθυσιάσας ταύρους εἰς τὸν Ποσειδῶνα, καὶ

*) Πρὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκστρατείας πολλὰ ὀλίγον ἐγνώριζαν ἢ καὶ δὲν ἐγνώριζαν παντελῶς οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν Ἰνδικήν. Κατ᾽ ἀρχὰς ἰδὼν ὁ βασιλεὺς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν εὑρισκομένους κροκοδείλους ἐνόμιζεν ὅτι εὕρηκε τὰς πηγὰς τοῦ Νείλου· ἐκ τοῦ ὁποίου συμπεραίνεται πόσον ἦσαν συγκεχυμέναι καὶ ἀμφίβολοι αἱ περὶ θέσεως τῶν χωρῶν ἔννοιαι. Ἡ παρὰ τὸν Ὑδάσπην καὶ Ἰνδὸν ὁδοιπορία διήρκεσεν ἐννέα μῆνας.

ῥίψας εἰς τὴν θάλασσαν χρυσᾶς φιάλας, μὲ τὰς
ὁποίας ἔκαμε σπονδάς. Οὕτως ἐξιλέωσε τοὺς τῆς
θαλάσσης θεοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπίστευσε τὸν
στόλον του. Διότι ὁ Νέαρχος ἐπροστάχθη ἀπὸ τὸν
Ἀλέξανδρον νὰ κυβερνήσῃ τὸν στόλον τοῦτον, καὶ
νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου
εἰς τὰ στόμια τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριος, ὅπου
ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ κατὰ ξηρὰν
διὰ τῆς Γεδρωσίας.

8. Ἀλεξάνδρου ἐπιστροφὴ καὶ θάνατος.

(326 — 323 πρ. Χρ.)

Ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑπέστρεφεν ὁ
Ἀλέξανδρος, ἦτο βαρὺς καὶ ἐπικίνδυνος, ἐπειδὴ
ὅλον τὸ νότιον μέρος τῆς Γεδρωσίας ἦτο ἐρημία
ἀμμώδης, ἥτις ἐδιακόπτετο κάπου ἀπὸ κατοικημένους
τόπους πλησίον ποταμῶν· μόνον τὸ βορειοδυτικὸν
μέρος ἦτο κυρίως κατοικημένον, τὸ ὁποῖον ἦτα ὀρει-
νόν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιάλεξε τὴν διὰ τῆς
ἐρήμου ὁδοιπορίαν διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερος εἰς
τὸν στόλον, ὅςτις ἠκολούθει ὕστερον, καὶ διὰ νὰ
συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα εἰς αὐτόν· εἶχεν ὅμως ἐδῶ
νὰ ἀντιπολεμήσῃ δυσκολίας κατὰ τὸ ποσὸν ἀγνώ-
στους, αἱ ὁποῖαι τοὺς εἰς τὸν στόλον σκοπούς του
ἐματαίοναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ κατέφθειραν
ἀξιόλογον μέρος τῶν στρατευμάτων του.

Ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε δεινὰ ἦσαν μηδὲν ὡς
πρὸς τὰ τῆς κακοδαίμονος ταύτης ἐρήμου. Ἔφθα-
σαν εἰς πέλαγος ἄμμου, ὅςτις ἔκαιε τοὺς πόδας,
καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ὁδοιπόρος ἐβυθίζετο ἕως τὰ
γόνατα. Αἱ ἅμαξαι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ συρ-
θῶσιν, ἀλλ' ἔμειναν χωσμέναι μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ

καὶ τὰς ζωοτροφίας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς ἐπά-
νω των κειτομένους ἀῤῥώστους. Τὰ ἀχθοφόρα κτή-
νη ἔπιπταν καταγῆς, πολλὰ δὲ ἐσφάζοντο κρυφίως,
διὰ νὰ χορταίνῃ τὸ κρέας των τοὺς πεινασμένους.
Πολλοὶ ἐχάθησαν ἀπὸ καυσώδη δίψαν· τινὲς δὲ
πίπτοντες κουρασμένοι νὰ κοιμηθοῦν ἢ δὲν ἐξυ-
πνοῦσαν πλέον, ἢ ἐξυπνοῦντες ἔχαναν τὰ ἴχνη τοῦ
στρατοῦ εἰς τὸν ἄμμον, καὶ ἔπιπταν πάλιν ἀπο-
θαμμένοι. Ὁ μέγας στρατὸς εἶχε μὲν ἡγεμόνας
τῆς ὁδοῦ, οἵτινες ἐφρόντιζαν ὅσον ἠδύναντο ὥστε
οἱ στρατιῶται ὁδοιποροῦντες τὴν νύκτα νὰ φθά-
νουν τὴν ἡμέραν εἰς τόπον ὅπου ἦτο νερόν.
Ἀλλὰ πολλοὶ ἀπέθνησκαν, ἐπειδὴ φθάνοντες κα-
ταδιψασμένοι εἰς τὰ ὕδατα ἔπιναν μὲ λαιμαργί-
αν. Μίαν ἡμέραν τοὺς ἐκυρίευσεν ὅλη ἡ φλὸξ
τοῦ ἡλίου πρὶν φθάσωσιν εἰς τόπους ὑδατώδεις.
Τὸν Ἀλέξανδρον αὐτὸν ἐβασάνιζε δριμυτάτη δίψα,
μ' ὅλον τοῦτο ἐπεριπάτει πεζὸς ἔμπροσθεν τοῦ
στρατεύματος, διὰ νὰ δώσῃ παράδειγμα ὑπομονῆς
εἰς τοὺς ἄλλους. Τελευταῖον στρατιῶταί τινὲς
εὕρηκαν μετὰ κόπων θολόν τι ὑδάτιον, τὸ ὁποῖον
ἐπρόσφεραν εἰς τὸν βασιλέα μὲ μίαν περικεφαλαί-
αν. Τοὺς εὐχαρίστησε διὰ τὸ δῶρον, καὶ ἔπειτα
τὸ ἔχυσεν εἰς τὴν γῆν ἔμπροσθεν πάντων. Ἡ πρᾶ-
ξις αὕτη, λέγει ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ἀ. Ϛ', 26.)
ἐδυνάμωσεν ὅλον τὸν στρατὸν οὕτως, ὡς νὰ ἔπιε
καθεὶς τὸ χυμένον νερόν. Τελευταῖον μετὰ ἑξη-
κονταήμερον ὁδοιπορίαν ἔφθασαν εἰς πόλιν τινὰ τῆς
Γεδρωσίας, ὅπου εὕρηκαν ἀφθονίαν καὶ ἀνάπαυ-
σιν οἱ ἀποσταμένοι στρατιῶται.

Ἔπειτα ὁ βασιλεὺς ἐστράτευσεν εἰς τὴν Καρ-
μανίαν, ὅπου ἐνταμώθη μὲ τὸν Κρατερὸν, ὅςτις
μὲ τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀφῆκεν ὁ Ἀλέ-
ξανδρος νὰ ὁδοιπορήσῃ διὰ τῆς Γεδρωσίας, καὶ μὲ
τοὺς ἐλέφαντας εἶχεν ἐλθεῖν ἀπὸ τὴν Ἰνδικὴν διὰ
Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς. Τελευταῖον ἐφάνη καὶ

ὁ Νέαρχος, ὅςτις ἄραξεν εἰς τὴν Καρμανίαν. ἔδωκε λογαριασμὸν τοῦ ἐπιπόνου πλοός του, καὶ ὁ βασιλεὺς, ὅςτις ἦτο εἰς μεγάλην μέριμναν δι' αὐτὸν, τὸν ἐδέχθη μὲ χαρὰν ἀνεκλάλητον. Τὸν ἐπρόσταξεν ἔπειτα νὰ τελειώσῃ τὸν πλοῦν μὲ τὸν στόλον του ἕως τοῦ προδιωρισμένου τόπου, προαπέστειλε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ μὲ τὸν Ἡφαιστίωνα εἰς τὴν Περσίδα, καὶ ὑπῆγε καὶ αὐτὸς μὲ τὰ ἐλαφρώτατα στρατεύματα ἐκεῖ κατ' εὐθεῖαν. Εἰς τὰ ἔνδον τοῦ βασιλείου κατεδίκασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς θάνατον πολλοὺς Σατράπας, οἵτινες ἐφάνησαν ἄδικοι καὶ ἅρπαγες ἢ ἄπιστοι. Ἐλπίζοντες οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὸν τάφον του εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἔκαμαν εἰς τὴν ἀπουσίαν του ὅλα τὰ κακὰ διὰ νὰ χορτάσουν τὴν πλεονεξίαν των. Καὶ αὐτὸν τὸν τάφον τοῦ Κύρου εὕρηκε διωρυγμένον καὶ σκυλευμένον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέγνωσε μὲ πάθος τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μνημείου (Τόμ. Α', σελ. 220). Ἐπρόσταξε νὰ εὕρουν τοὺς κακούργους, καὶ νὰ ἀνακτίσουν τὸν τάφον.

Ἐδῶ εἰς τὴν Περσίδα ἠῤῥώστησε καὶ ὁ Κάλανος, καὶ εἶπεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ ἐθελουσίως. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ δεήσεις καὶ μὲ λόγους· ἐκεῖνος ἔμεινε στερεὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του. Κατὰ τὴν θέλησίν του ἐσώρευσαν θημωνίαν ξύλων μεγάλην· Πανηγυρικὴ πομπὴ ἐπροπορεύετο· ὁ ἄῤῥωστος ἐφέρετο κατόπιν καὶ ἐβάλθη ἐπάνω εἰς τὸν σωρὸν τῶν ξύλων. Τὸν ἤκουαν ψάλλοντα ἡσύχως Ἰνδικοὺς ὕμνους· ἐμοίρασεν εἰς τοὺς περιεστῶτας τοὺς στολισμοὺς καὶ τοὺς τάπητας, μὲ τοὺς ὁποίους ἦτο κοσμημένος ὁ σωρὸς διὰ τιμήν του. Κατεκλίθη ἔπειτα εὐσχημόνως, καὶ ἔβλεπεν ἀταράχως τὰς περικυκλούσας αὐτὸν φλόγας. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ παρευρεθῇ εἰς τοῦτο τὸ θέαμα. Εἶχε προστάξειν ὅμως νὰ σαλπίσουν

ὅλοι ὁμοῦ οἱ σαλπισταὶ, καὶ μὲ αὐτοὺς νὰ ἐπαλαλάξῃ ὅλος ὁ στρατὸς τὴν πολεμικὴν κραυγὴν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐλέφαντες λέγουν ὅτι συνεβρύχησαν. Ταῦτα τὰ περὶ Καλάνου, προσθέτει ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ζ', 3.), βεβαιόνονται ἀπὸ ἀξιοπίστους μάρτυρας, καὶ ἀποδείχνουν πόσον εἶναι στερεὰ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀποφάσεις της.

Εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου εἶχε φθάσειν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπροσπάθησεν ἐξαιρέτως μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπιθυμητήν του σύναψιν τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Πέρσας. Συνέζευξεν ἑαυτὸν μὲν μὲ τὴν πρεσβυτέραν *), Ἡφαιστίωνα δὲ μὲ τὴν νεωτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου, καὶ ὀγδοήκοντα στρατηγοὺς μὲ ἐνδοξοτάτας Περσίδας. Οἱ γάμοι οὗτοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς χωρὶς κἀμμίαν δεσποτικὴν ἀλαζονείαν ἐκάθητο πάντη ὁμότιμος μὲ τοὺς στρατηγούς του, ἐπανηγυρίσθησαν μὲ μίαν κοινὴν, λαμπρὰν καὶ πολύτιμον εὐωχίαν κατὰ τὰ Περσικὰ ἔθη. Ὅςτις ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐνυμφεύετο Περσίδα, ἐλάμβανε μεγάλα δῶρα, καὶ χιλιάδες τινὲς ἐπαρακινήθησαν εἰς τοῦτο ὄχι τόσον ἀπὸ ἀληθινὴν κλίσιν, ὅσον ἀπὸ τὰς ἀνταμοιβὰς ταύτας.

Τὰ τρισμύρια μειράκια, τὰ ὁποῖα, ὡς εἴπαμεν (σελ. 266), ἐκλέξας ἀπὸ διαφόρους δορικτήτους ἐπαρχίας ἔβαλε νὰ διδαχθοῦν τὰ Μακεδονικὰ ἤθη, καὶ νὰ ὁπλισθῶσιν Ἑλληνικὰ, ἐσύναξε τώρα ὁ Ἀλέξανδρος ὁλόγυρά του διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ νικητῶν καὶ νικημένων.

---

*) Στάτειραν κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλεξ. §. 70.), ὅςτις σιωπᾷ τὸν γάμον τοῦ Ἡφαιστίωνος· ὁ δὲ Διόδωρος (Βιβλιοθ. ΙΖ', 107.) ὀνομάζει καὶ τὰς δύω, λέγων ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἔγημε τὴν Στάτειραν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου, τὴν δὲ νεωτέραν Δρυπῆτιν συνῴκισε τῷ Ἡφαιστίωνι. Σημείωσαι δὲ, ὅτι μόνος ὁ Ἀῤῥιανὸς (Ἀναβ. Ἀλεξ. Ζ', 4.) ὀνομάζει Βαρσίνην τὴν Στάτειραν, καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τώρα δύω γυναῖκας, ταύτην καὶ τὴν προειρημένην (σελ. 278) Ῥωξάνην. Κ.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πρῶτοι καὶ ἐξαίρετοι ἱππεῖς ἐκ Βακτριανῆς, Σογδιανῆς, Ἀρίας, Παρθικῆς καὶ Περσίδος συνεσωματώθησαν μὲ τὸ Μακεδονικὸν ἱππικὸν, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἑταιρικὴ ἴλη· ὡσαύτως ἐπίσημοι Πέρσαι ἐμβῆκαν εἰς τὸν κύκλον τῶν δορυφόρων καὶ τῶν πλησίον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Οἱ Μακεδόνες δὲν εὐχαριστοῦντο πολὺ εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐφαίνοντο καταφρόνησις τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἠθῶν των. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος προβλέπων τοῦτο ἐπροσπάθει νὰ ἀντενεργῇ εἰς τὴν δυσαρέστησιν, ἐνῷ μὲ τὴν μεγίστην ἐλευθεριότητα (τὴν ὁποίαν αὐτὸς μόνος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μὲ τὴν κυριότητα τόσον πολλῶν καὶ πλουσίων τόπων) ἀντήμειβε τοὺς στρατιώτας του. Ὄχι μόνον ἐλάμβαναν ὅλοι πλούσιον μισθὸν, ὄχι μόνον ἐχάρισεν εἰς καθένα, ὅςτις ὁπωσοῦν ἠνδραγάθησε, χρυσοῦς στεφάνους καὶ πολύτιμα δῶρα, ἀλλὰ τοὺς ὑπεσχέθη καὶ νὰ πληρώσῃ καθενὸς στρατιώτου τὰ χρέη του. Ὀλίγοι κατ' ἀρχὰς ἐφανέρωναν τὰ χρέη των, ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι ὑπώπτευσαν ὅτι μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἠθέλησεν ὁ βασιλεὺς νὰ μάθῃ τοὺς ἀσώτους καὶ κακοεξόδους. Μαθὼν ὅμως τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέπληξε τὴν δυσπιστίαν των· ὁ βασιλεὺς, εἶπε, πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινής. Ἐπρόσταξεν ἔπειτα εἰς διάφορα μέρη τοῦ στρατοπέδου νὰ στηθοῦν τράπεζαι καὶ ἀργύριον, ὅπου καθεὶς παριστάνων τὴν χρεωστικὴν ὁμολογίαν ἐλάμβανε τὸ ὄφλημα. Κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν (Ἀναβ. Ζ', 5.) ἐπλήρωσεν ἐδῶ ὁ Ἀλέξανδρος εἴκοσι χιλιάδας ταλάντων. Μ' ὅλον ὅτι καὶ ἡ εὐεργεσία αὕτη ἐξύπνισε τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν στρατιωτῶν, μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἀπεκοίμιζε πάλιν ἡ δυσαρέστησις διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν γνώμην των ἐκαταφρόνει τὰ Μακεδονικὰ ἔθη. Ἡ δυσαρέστησις αὕτη ἐξεῤῥάγη φανερὰ εἰς τὴν πόλιν Ὦπιν, ὅπου

μάλιστα ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ κάμῃ εἰς μέρος αὐτῶν τὸ μέγιστον καὶ τελευταῖον φιλοδώρημα.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνασχολούμενος μὲ τὰς ἐμπορικὰς θεωρίας, εἶχεν ἐκπλεύσειν ἀπὸ τὰ Σοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Τίγριος ἀνέβη ἕως τὴν Ὦπιν, καὶ εἶχε διορίσειν νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ καὶ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα τὸ κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Ἐδῶ συνεκάλεσε τοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς ἐφανέρωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ἀπολύσῃ εἰς τὴν πατρίδα των ὅλους τοὺς γηραλέους καὶ πληγωμένους. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἐνόμισαν ὅτι ἐκαταφρονοῦντο μὲ τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν, μ' ὅλον ὅτι εἶχαν ἐπιθυμήσειν ἤδη εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὴν ἀπόλυσίν των. Ἐγεννήθη γενικὸς ψιθυρισμὸς, καὶ ὅλος ὁ στρατὸς ἐζήτει φανερὰ τὴν ἀπόλυσίν του. Δὲν μᾶς χρειάζεται δὰ τώρα, ἔκραξαν τινές· αὐτὸς, ὁ πατήρ του Ἄμμων καὶ οἱ νεανίσκοι Πέρσαι ἐμποροῦν δὰ νὰ κάμουν πόλεμον κατὰ πάντων.

Ὁ τρόπος οὗτος, ὅςτις ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὰ κάκιστα ἀποτελέσματα, παρώξυνε σφοδρότατα τὸν Ἀλέξανδρον. Μὲ θυμὸν ὀξύτατον ἔδειξεν εἰς τοὺς σωματοφύλακας μὲ τὴν ἰδίαν του χεῖρα τοὺς μεγάλα φωνάξαντας, καὶ ἐπρόσταξε νὰ τοὺς φέρουν, δεκατρεῖς τὸν ἀριθμὸν, εἰς θάνατον, καὶ ἔπειτα ἀναβὰς εἰς τὸ βῆμα ὡμίλησε πρὸς τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἡ προστακτικὴ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἔκαμεν ἀφώνους, τὸν ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ (Ἀναβ. Ζ', 9. 10) διασωθέντα λόγον:

„Δὲν ὁμιλῶ πρὸς ἐσᾶς, ὦ Μακεδόνες, μὲ σκοπὸν νὰ σᾶς ἐμποδίσω ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιστρέψητε ὅλοι εἰς τοὺς οἴκους σας· διότι ὅσον δι' ἐμὲ ὑπάγετε ὅπου ἂν θέλετε· ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς ἐνθυμίσω ποῖοι ὑπήρχετε ποτὲ, καὶ ποῖοι εἶσθε τώρα, ὁπότε ἀναχωρεῖτε. Ὁ πατήρ μου Φίλιππος σᾶς παρέλαβε

περιπλανωμένους καὶ ἐνδεεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ
πλεῖστοι ἐκατοικεῖτε καλύβας, ἐβόσκετε εἰς τὰ ὄρη
ὀλίγα πρόβατα, καὶ δὲν ἦσθε ἱκανοὶ νὰ φυλαχ-
θῆτε ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς
συνορεύοντας Θρᾷκας. Σᾶς ἐνέδυσε χλαμύδας
ἀντὶ τῶν διφθερῶν, σᾶς ἐκαταβίβασεν ἀπὸ τὰ
βουνὰ εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ σᾶς ἔκαμε δυνατοὺς
νὰ ἀντιπαρατάσσεσθε εἰς τοὺς γείτονάς σας βαρβά-
ρους. Σᾶς ἔκαμε κατοίκους πόλεων, καὶ σᾶς εἰσ-
ήγαγε νόμους καὶ χρηστὰ ἤθη· σᾶς ἀνέδειξεν ἡγε-
μόνας τῶν βαρβάρων ἐκείνων, τῶν ὁποίων πρότε-
ρον ἦσθε δοῦλοι, ἐπειδὴ σᾶς ἥρπαζαν τὰ πράγμα-
τά σας. Ἐπρόσθεσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς Θρά-
κης εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὰς
παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπιτηδειοτάτας πόλεις, εἰσή-
γαγε τὴν ἐμπορείαν εἰς τὴν χώραν, καὶ ἠσφάλισε
τὴν ἐργασίαν τῶν μεταλλείων. Σᾶς ἔκαμεν ἄρ-
χοντας τῶν Θετταλῶν, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἐφο-
βεῖσθε ὡς τὸν θάνατον· ἐταπείνωσε τοὺς Φωκεῖς,
καὶ σᾶς ἤνοιξε πλατὺν καὶ ἀσφαλῆ δρόμον διὰ τὴν
Ἑλλάδα. Τοὺς Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους, οἵτινες
πρότερον ἐνήδρευαν πάντοτε τοὺς Μακεδόνας,
ἐταπείνωσε τόσον, ὥστε ἀντὶ νὰ μᾶς φορολογοῦν
ὡς ἄλλοτε ζητοῦν τώρα τὴν προστασίαν μας. Με-
τὰ ταῦτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ διέ-
ταξε τὰ ἐκεῖ. Καὶ ὅταν ἐκεῖ ἀνηγορεύθη αὐτο-
κράτωρ ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Περσίας,
ἀπέκτησαν οἱ Μακεδόνες τὴν τιμὴν ταύτην ἐπίσης
καθὼς καὶ ἐκεῖνος".

„Ταῦτα ἔκαμεν εἰς ἐσᾶς ὁ πατήρ μου. Εἶ-
ναι καθ' ἑαυτὰ μὲν μεγάλα, μικρὰ δὲ παραβαλ-
λόμενα μὲ τὰ ἰδικά μου. Σιμὰ τῶν πεντακοσίων
ταλάντων χρέους, τὸ ὁποῖον μὲ ἀφῆκεν ὁ πατήρ
μου, ἐχρεώθην καὶ ἐγὼ ἀκόμη ἄλλα ὀκτακόσια,
καὶ ἐξώρμησα ἀπὸ χώραν, ἥτις μόλις ἠδύνατο νὰ

σᾶς θρέψῃ, καὶ σᾶς ἤνοιξα τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλ-
λησπόντου, μ' ὅλον ὅτι ἐθαλασσοκράτουν ἀκόμη
τότε οἱ Πέρσαι. Ἐκτύπησα τοὺς Σατράπας τοῦ
Δαρείου, ὑπέταξα ὅλην τὴν Ἰωνίαν, ὅλην τὴν
Αἰολίαν, τὰς δύω Φλυγίας, τὴν Λυδίαν, καὶ ἐκυ-
ρίευσα διὰ πολιορκίας τὴν Μίλητον. Ταῦτα καὶ
ὅλα τὰ ἐπίλοιπα, ὅσα ὑπετάχθησαν εἰς ἐμὲ θελη-
ματικῶς, σᾶς τὰ ἔδωκα, διὰ νὰ ἀπολαύητε ἐσεῖς
τοὺς καρπούς των. Τὰ πλούτη τῆς Αἰγύπτου καὶ
τῆς Κυρήνης, τὰ ὁποῖα ἔλαβα χωρὶς πόλεμον, ἔγει-
ναν ἰδικά σας. Ἡ Κοίλη Συρία, ἡ Φοινίκη καὶ ἡ Με-
σοποταμία εἶναι εἰς τὰς χεῖράς σας. Ἔχετε Βαβυ-
λῶνα, Βάκτρα καὶ Σοῦσα. Τὰ πλούτη τῆς Λυδί-
ας, οἱ θησαυροὶ τῆς Περσίας, τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἰνδι-
κῆς, καὶ αὐτοὶ οἱ αἰγιαλοὶ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνήκουσιν εἰς
ἐσᾶς. Σεῖς εἶσθε σατράπαι, καὶ στρατηγοὶ καὶ τα-
ξιάρχαι, καὶ ἀπ' ὅλους τούτους τοὺς κόπους εἰς ἐμὲ
δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰμὴ ἡ πορφύρα αὕτη καὶ τὸ διά-
δημα τοῦτο. Ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε διὰ τὸν ἑαυτόν
μου, οὐδὲ δύναται νὰ μὲ δείξῃ κἀνεὶς τοὺς ἰδίους
μου θησαυροὺς, εἰμὴ ὅσους ἔχετε σεῖς, ἢ ὅσοι φυ-
λάττονται διὰ ἐσᾶς. Διότι ἐγὼ δὲν ἔχω χωριστὰς
χρείας, διὰ τὰς ὁποίας νὰ τοὺς φυλάξω, ἐπειδὴ
τρώγω τὰ αὐτὰ ὅσα καὶ σεῖς, καὶ κοιμῶμαι καθὼς καὶ
ἐσεῖς· καὶ ἐπ' ἀληθείας πολλοὶ ἀπὸ σᾶς τρώγουν
πολυτελέστερα παρὰ ἐγώ. Ἐξεύρω δὲ βέβαια ὅτι
ἐγὼ ἀγρυπνῶ διὰ νὰ κοιμᾶσθε ἐσεῖς."

„Ἀλλ' ἴσως, ἐνῷ ἐσεῖς ὑπεμείνατε κόπους καὶ
μόχθους, ἐγὼ ἡγούμενος εἰς τὰ πράγματα δὲν ἐκο-
πίασα. Τίς ἀπὸ σᾶς ἐκοπίασε τόσον, ὥστε δύνα-
ται νὰ εἴπῃ, ὅτι αὐτὸς ὑπέμεινε περισσότερα δι'
ἐμὲ, παρὰ διὰ αὐτὸν ἐγώ;, ὅς τις ἔχει νὰ δείξῃ
πληγὰς, ἂς γυμνωθῇ, καὶ ἐγὼ θέλω τοῦ δείξειν τὰς
ἰδικάς μου. Δὲν εἶναι σχεδὸν μέλος εἰς τὸ σῶμα
μου, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ἀπλήγωτον, οὐδὲ ὅπλον,

τοῦ ὁποίου δὲν βαστάζω ἴχνη ἐπάνω μου. Καὶ μὲ λίθους καὶ μὲ ῥόπαλα ἐκτυπήθην, καὶ μ᾽ ὅλον τοῦτο σᾶς ὁδηγῶ νικητὴς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἐπλήρωσα καθενός σας τὰ χρέη, χωρὶς νὰ πολυεξετάσω πῶς ἔγειναν, ἐνῷ λαμβάνετε μεγάλους μισθοὺς καὶ εἰς τὰς λεηλασίας τῶν δοριυκτήτων πόλεων ἐλαφυραγωγήσατε ἐξαίρετα. Ἐάν τις ἀπέθανεν, ἀπέθανεν ἐντίμως καὶ ἐτάφη ἐντίμως. Τῶν περισσοτέρων ἵστανται χαλκοῖ ἀνδριάντες εἰς τὴν πατρίδα· οἱ γονεῖς των ἐτιμήθησαν, καὶ ἀπελύθησαν ἀπὸ πᾶσαν λειτουργίαν καὶ εἰσφοράν. Διότι κἀνεὶς ἀκόμη ὑπὸ τὴν στρατηγίαν μου δὲν ἀπέθανε λειποτακτήσας."

„Καὶ λοιπὸν ἠθέλησα τώρα, ὅσοι ἀπὸ σᾶς δὲν δύνανται πλέον νὰ ὑποφέρουν τὸ βάρος τοῦ πολέμου, τούτους νὰ στείλω εἰς τὴν πατρίδα μὲ τοιαύτας περιστάσεις, ὥστε νὰ διεγείρουν τὸν φθόνον τῶν συντοπιτῶν των. Μὲ ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ ὅλοι ἀγαπᾶτε νὰ ἐπιστρέψετε, ἀναχωρήσατε ὅλοι, καὶ διηγήθητε εἰς τὴν πατρίδα σας, ὅτι τὸν βασιλέα σας Ἀλέξανδρον, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας, Μήδους, Βακτηρίους καὶ Σάκας, ἀφοῦ ὑπέταξεν Οὐξίους, Ἀραχώτους καὶ Δράγγας, ἐκυρίευσε τὴν Παρθικήν, Χορασμίαν καὶ Ὑρκανίαν, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν Παροπάμισον, τὸν Τάναϊν· τὸν Ὦξον, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰνδόν, τὸν ὁποῖον κἀνεὶς μετὰ τὸν Διόνυσον δὲν ἐπέρασεν, τὸν Ὑδάσπην, Ἀκεσίνην, καὶ Ὑδραώτην, καὶ ἤθελε διαβῆν καὶ τὸν Ὕφασιν ἐὰν ἐσεῖς δὲν ἦσθε παρὰ πολὺ ὀκνηροί· ἀφοῦ διὰ τῶν δύω στομίων τοῦ Ἰνδοῦ ἔπλευσεν εἰς τὸν Ὠκεανόν, καὶ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Γεδρωσίας, διὰ τῆς ὁποίας κἀνεὶς ἀκόμη δὲν εἶχε περάσειν μὲ στρατόν· ἀφοῦ ἐκ τοῦ διαβατικοῦ ἐνίκησε τὴν Καρμανίαν καὶ τοὺς Ὠρείτας, ἀφοῦ διέπλευσεν ὁ στόλος του τὴν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἕως τῆς Περσίας θάλασσαν, καὶ ἀφοῦ ἐσεῖς τὸν ἐφέρετε ὀπίσω ἕως τὰ Σοῦσα: — ἀναχωρήσατε λέγω καὶ

διηγήθητε, ὅτι τὸν ἀφήσατε ἐδῶ, καὶ τὸν ἐπαραδώ-
κατε εἰς τοὺς νικημένους βαρβάρους νὰ τὸν δορυφο-
ρῶσι. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον θέλετε φανῆν ἀναμ-
φιβόλως ἔντιμοι μὲν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εὐσεβεῖς
δὲ εἰς τοὺς θεούς. Ἀναχωρήσατε.!" *).

Ταῦτα εἰπὼν ἐπήδησε κάτω καὶ ὕπηγε ταχέως
εἰς τὸν οἶκον του. Οἱ δὲ Μακεδόνες κυριευμένοι βα-
θέως ἀπὸ τὸν λόγον ἔστεκαν ἐκεῖ ἐκστατικοί, καὶ
δὲν ἤξευραν τί νὰ ἀποφασίσωσι. Δύω ἡμέρας ἔμει-
νεν ἀφανὴς ὁ βασιλεύς, τὴν τρίτην ἔκραξε τοὺς
ἐκλεκτοὺς Πέρσας, ἐμοίρασεν εἰς αὐτοὺς τὰς ἀρχὰς
καὶ ἐξουσίας, διέταξε τὸ Περσικὸν ἄγημα λεγόμενον,
φυλάξας τὰ ὀνόματα τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων,
καὶ ἐξ αὐτῶν ἐδιάλεξε κατὰ τὸ ἔθος τῆς προτοῦ αὐ-
λῆς τῶν Περσῶν τινάς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο συγ-
γενεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ εἶχαν ἄδειαν νὰ τὸν φιλῶ-
σι. Τώρα δὲν ἐβάσταξαν οἱ Μακεδόνες πλέον,
ἐπολιόρκουν σωρηδὸν τὰς πύλας τοῦ βασιλέως, ἐπα-
ρακάλουν νὰ τοὺς ἐλεήσῃ, καὶ τελευταῖον ἐπαρακά-
λουν νὰ φανῇ ἔμπροσθέν των. Ἐκβῆκε λοιπόν, καὶ
ἡ θέα τόσον πολλῶν γονυπετῶν καὶ περιλύπων τὸν
ἐκίνησεν εἰς δάκρυα. Τότε ἐπλησίασε πρὸς αὐτὸν
Καλλίνης τις, καὶ εἶπε: „Τοῦτο λυπεῖ μόνον τοὺς
Μακεδόνας, ὦ βασιλεῦ, ὅτι ἔκαμες συγγενεῖς τοὺς
Πέρσας, καὶ φιλεῖσαι ἀπ᾽ αὐτούς, τὴν ὁποίαν τιμὴν
ποτὲ δὲν ἀπήλαυσε Μακεδών." — „Σᾶς κάμνω λοι-
πὸν καὶ ἐσᾶς ὅλους συγγενεῖς μου, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέ-
ξανδρος, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς θέλω σᾶς ὀνομάζειν πάν-
τοτε οὕτω." Τότε τὸν ἐφίλησεν ὁ Καλλίνης, καὶ
ὅστις ἄλλος ἤθελεν. Οἱ στρατιῶται ἠλάλαξαν, καὶ
ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν διαλλαγὴν ταύτην ἔκαμε θυσίαν,

*) Οἱ παλαιοὶ ἱστοριογράφοι ἐσύνηθεταν τοιαύτας μελέτας εἰς τὰ συγγράμματά των, τὰς ὁποίας ἐφιλοτέχνουν ὅσον ἠδύναντο ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ ἐκ παραδόσεως λεγόμενα. Δοκίμιον τούτων ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐκτεθεὶς ἀνωτέρω λόγος.

καὶ μέγα συμπόσιον ὅπου παρευρέθησαν ἐννέα χιλιάδες Μακεδόνες καὶ Πέρσαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκάθητο εἰς τὸ μέσον τῶν Μακεδόνων, καὶ ἔπινεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποτηρίου μὲ αὐτούς. Κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων ἱερέων καὶ Μάγων ἔσπεισαν εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ εὐχήθησαν τὴν ὁμόνοιαν τῶν Περσῶν καὶ Μακεδόνων (Ἀῤῥιαν. Ἀναβ. Ζ'. 11.).

Τώρα ἔστερξαν καὶ οἱ ἀπόμαχοι, δέκα χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπροστάχθησαν ὅμως ὅλοι νὰ ἀφήσωσιν ὀπίσω τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ἐγέννησαν μὲ Ἀσιανὰς γυναῖκας, διὰ νὰ μὴ γενηθῶσι διχόνοιαι εἰς τοὺς οἴκους των, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεσχέθη νὰ τὰ ἀναθρέψῃ μὲ Μακεδονικὰ ἤθη καὶ ἔθη. Παρεκτὸς τοῦ μισθοῦ, ὁ ὁποῖος ἐλογαριάσθη ἕως οὗ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔλαβε καθεὶς δῶρον τάλαντον· τοὺς ἔδωκε δὲ καὶ προεδρίαν εἰς τοὺς δημοσίους τόπους καὶ εἰς τὰ θέατρα. Τοιαῦται ἀσυνήθιστοι ἀνταμοιβαὶ εἶχαν φυσικῶς θέλγητρον δι' ὅλους τοὺς μαχίμους νέους τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι δὲν ἔλαβαν ἕως τώρα μετοχὴν τοῦ πολέμου, νὰ ὑπάγουν θέλοντες πρὸς τὸν βασιλέα εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ νὰ ἀναπληρόνωσι τὰ στρατεύματά του.

Τοὺς νεοστρατεύτους τούτους ἔμελλε νὰ φέρῃ ὁ Ἀντίπατρος, ὁ μέχρι τοῦδε ἐπίτροπος τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκόντων Εὐρωπαίων τόπων, καὶ τοῦτον νὰ διαδεχθῇ ὁ Κρατερὸς ὁ ἡγεμὼν τῶν ἐπιστρεφόντων ἀπομάχων, διὰ λόγους, οἵτινες δὲν εἶναι πολλὰ γνωστοί. Κατά τινας ἐπεκράτουν μεταξὺ Ἀντιπάτρου καὶ Ὀλυμπιάδος τῆς φιλοδόξου μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου διχόνοιαι, τὰς ὁποίας ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν μητέρα του δὲν ἠθέλησε νὰ κρίνῃ κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ Ἀντιπάτρου. Διηγοῦνται ὅτι λαβὼν ποτὲ ἐπιστολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου πλήρη κατηγοριῶν κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ διαβάσας αὐτὴν εἶπε: „Δὲν ἐξεύρει ὁ Ἀντίπατρος ὅτι ἓν δάκρυον μητρικὸν μυρίας ἐξαλείφει ἐπιστολὰς τοιαύτας.“ Ἄλλοι δὲ στοχάζονται, ὅτι ἔκρινε τὸ τοιοῦτον ἀναγκαῖον διὰ πολιτικοὺς λόγους νὰ μὴ ἀφήσῃ παρὰ πολὺν καιρὸν εἰς ἕνα ἄνδρα τὴν ἐπιτροπίαν τοιούτων ἀξιολόγων τόπων, καὶ μάλιστα τῆς πάντοτε εὐκινήτου Ἑλλάδος, ὅπου πάλιν νεωστὶ εἶχε γείνειν ἀπόπειρα διεγέρσεως ἀποστασίας.

Διότι ὁ Ἅρπαλος, φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ νεότητος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεσώρευσεν εὐεργεσίας μεγάλας, καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν φυλακὴν τῶν εἰς Ἐκβάτανα ἐναποταμιευομένων θησαυρῶν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ὑπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰνδικὴν, ἔφυγεν αὐτὸς ἐκ τῆς Ἀσίας. Τὸν εἶχε τρομάξειν ἡ τιμωρία, τὴν ὁποίαν ἐπρόσταξε κατὰ χρεωμένων Σατραπῶν, ἐνῷ ἤξευρεν ὅτι ζῶν ἀσώτως καὶ κακοδαπάνως δὲν ἤθελεν εὐδοκιμήσειν εἰς τὸν βασιλέα. Συνωδευμένος μὲ ἑξακισχιλίους μισθοφόρους καὶ μὲ πεντακισχίλια τάλαντα ἔτρεξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐζήτησε καταφύγιον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐστοχάζετο νὰ ἐνεργῇ μὲ τοὺς θησαυρούς του. Ἴσως εὕρηκεν ἐκεῖ καὶ ἀνθρώπους ἀγαπῶντας τὸ ἀργύριόν του· ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς ἐζήτησαν τὴν παράδοσίν του, καὶ ἐφοβέρισαν τὴν πόλιν μὲ πόλεμον ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἅρπαλος ἐπροστάχθη ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐξωρίσθη καὶ ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἐκατηγορήθη ὅτι ἐδωροδοκήθη ἀπὸ τὸν Ἅρπαλον· ἀλλὰ πιθανῶς μόνον διὰ νὰ κάμωσι χάριν εἰς τοὺς Μακεδόνας *). Ὁ Ἀλέξαν-

*) Καὶ ἐδῶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Δημοσθένους ὁ μετὰ ταῦτα τρόπος τῶν Ἀθηναίων. Διότι, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν ἔκραξαν ἀπὸ τὴν ἐξορίαν, εἶναι φανερὸν, ὅτι καὶ τότε τὸν ἐξώρισαν φοβούμενοι τοὺς Μακεδόνας. Ὁ Πλούταρχος (Δημοσθ. 25) ἐδέχθη ἱστορίας περὶ τῶν δώρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Δημοσθένης ἀπὸ τὸν Ἅρπαλον, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐλέγχονται αὐτόθεν ὡς εὑρήματα φιλοψόγων ἀντιπάλων. Λέγει δὲ ῥητῶς καὶ

δρος, διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τὰς ταραχώδεις καρδίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἔδωκε προσταγὴν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς πατρίδας των ὅλοι οἱ ἐξόριστοι, οἵτινες ἦσαν περίπου εἴκοσι χιλιάδες. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἔκαμεν ἰδικούς του εἰς πᾶσαν πόλιν· καὶ ἔστειλε καὶ τὸν Κρατερὸν πιστὸν φύλακα τῆς ἀνησύχου ταύτης χώρας.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔδειχνε καμμίαν κλίσιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐζήτει μόνον νὰ διατηρήσῃ ἐκεῖ τὴν ἡσυχίαν, τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο διὰ τοὺς περαιτέρω σκοπούς του. Παρεκτὸς μιᾶς ἐρεύνης εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ εἰς τὴν εἰκαζομένην συνέχειαν αὐτῆς μὲ τὴν Μαύρην καὶ τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν, διὰ τὸ ὁποῖον ἔκτισε πλοῖα, καὶ ἡτοίμασεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ἐνησχολεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας, ἥτις τοῦ ἦτο ἀξιόλογος μέρος μὲν πρὸς ἀσφάλειαν καὶ εὐτυχίαν τῶν δορικτήτων τόπων του, μέρος δὲ διὰ τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς ἐπιμιξίαν μὲ τὴν Ἰνδικὴν, Αἴγυπτον καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον. Νεώρια ἐκτίσθησαν, πλοῖα ἐναυπηγήθησαν, ταῦται ἐφέρθησαν μὲ πολλὴν δαπάνην ἀπὸ τὴν Φοινίκην καὶ ἀπ᾽ ἄλλας παραθαλασσίους χώρας τῆς μεσογείου θαλάσσης, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸς ἔπλεε συχνάκις τὸν Εὐφράτην πηδαλιουχῶν μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας διὰ νὰ δοκιμάζῃ τὰς ἰδιότητας τούτου τοῦ ποταμοῦ, καὶ καθυπεβάλλετο εἰς τὰς ἐπενεργείας τῶν νοσερῶν ἑλῶν,

ὁ Παυσανίας (Β. 33.) ὅτι εἶναι ἀποδεδειγμένον „ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἔλαβε τίποτε ἀπὸ τοῦτον. Δὲν εἶναι ἀλλοία ἡ συχνάκις ἐπαναληφθεῖσα κατηγορία, ὅτι Περσικὰ ἀργύρια ἀνέδειξαν τὸν Δημοσθένην σφοδρὸν ἐχθρὸν τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ θεωροῦντες τὰ φρονήματα καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς, θέλομεν παραδράμειν τὴν περὶ τούτων πίστιν τῶν ὅσοι δὲν δύνανται νὰ καταλάβωσιν ἐνθουσιώδεις πράξεις χωρὶς νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς αὐτὰς μικροπρεπεῖς καὶ ἰδιωφελεῖς αἰτίας.

τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τοὺς λάκκους τοῦ ποταμοῦ τούτου.

Ἀλλ᾽ ἐνῷ τὸ πνεῦμά του ἐσώρευεν ὕλην δι᾽ ἐργασίαν απεράντου χρόνου, ἐπλησίαζεν ὁ περιορισμὸς τῶν τόσον μεγάλων καὶ ἀξιολόγων κινήσεων. Πρῶτον ἥρπασεν ὁ θάνατος τὸν ὅς τις ἦτο ἴσως ὁ ἐπιτηδειότατος νὰ γείνῃ Ἀλεξάνδρου διάδοχος, δηλαδὴ τὸν Ἡφαιστίωνα, τοῦ ὁποίου ἡ συμφωνία μὲ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς βουλὰς τοῦ βασιλέως ἐφανερόνετο διὰ τῆς ἀμοιβαίας των ἐσωτερικῆς φιλίας. Τὸ βάθος τῆς φιλίας ταύτης ἀπὸ μέρους τοῦ Ἀλεξάνδρου δύναται νὰ μετρηθῇ μὲ τὸ μέγεθος τῆς λύπης του. Ἠσθάνθη τὸν ἑαυτόν του ὀρφανὸν καὶ μεμονωμένον εἰς τὸ μέγα του βασίλειον. Τρεῖς ἡμέρας οὔτ᾽ ἔφαγεν οὔτ᾽ ἔπιε τίποτε, καὶ ἀπεδίωκε πᾶσαν παρηγορίαν. Δέκα χιλιάδας τάλαντα ἐξώδευσεν εἰς τὴν σωρείαν τῆς πυρᾶς, κατασκευασθεῖσαν τεχνικώτατα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκάη ὁ νεκρὸς εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἔστειλεν εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Ἄμμωνος, καὶ ἠρώτησεν, ἂν ἐσυγχωρεῖτο νὰ τιμήσῃ θεοπρεπῶς ὡς ἥρωα τὸν φίλον του, καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ ἔδωκε ταύτην τὴν ἄδειαν.

Μόνον αἱ περαιτέρω σκέψεις του, καὶ ἡ ἀσχολία εἰς τὰ ἐγχειρήματα, τὰ ὁποῖα προείπαμεν ἤδη, τὸν ἐγύρισαν ἀπὸ τὴν σφοδρὰν λύπην εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ μόνον διὰ βραχύτατον χρόνον. Διότι εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅθεν ἐπεχείρησε τὴν εἰρημένην τῶν πλοίων ἑτοιμασίαν καὶ ἔκαμνε τὰ δοκίμια τοῦ πλοὸς, ἠῤῥώστησεν ἔξαφνα σφοδρὰν ἀῤῥωστίαν καὶ ἀπέθανε (323. 21 Ἀπριλ.) πρὸς μεγίστην λύπην τοῦ ὀρφανισθέντος στρατοῦ, ὅς τις, ἀκόμη τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, εἰσαχθεὶς εἰς τὸν κοιτῶνά του ἐπίασε καθεὶς τὴν χεῖρά του καὶ τὸν ἀπεχαιρέτισαν οὕτω σχεδὸν ὅλοι. Ὅτι ἀπέθανεν ἀπὸ φαρμάκιον, διεδόθη ἔπειτα λόγος, χωρὶς ὅμως νὰ εὕρῃ πολλὴν

πίστιν. Ἐξ ἐναντίας δὲ πολλοὶ ἐπίστευσαν, ὅτι πολυφαγία καὶ πολυποσία ὑπῆρξεν αἰτία τοῦ θανάτου του, ἐπειδὴ ἠῤῥώστησε μετὰ συμπόσιον. Χωρὶς λοιπὸν νὰ πιστεύσωμεν εἰς μόνον τὴν μαρτυρίαν ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἀξιοπίστους του ἱστροριογράφους, τοῦ Ἀριστοβούλου, ὅς τις λέγει ὅτι ποτὲ δὲν ἔπιεν ὁ Ἀλέξανδρος πολὺν οἶνον, ἀλλ' ὅτι πάντοτε ἡ τράπεζά του ἐστήνετο ἀπὸ φιλεταιρείαν, ἐμποροῦμεν νὰ ἀποδώσωμεν αἰτίας τοῦ αἰφνιδίου θανάτου του τὰς τεραστίους ἐπὶ τῶν ἐκστρατειῶν κακοπαθείας του, καὶ τὴν ἀδιάκοπον ἐνέργειαν τοῦ πνεύματός του, τὴν ὁποίαν οὐδὲ ἄῤῥωστος ὢν ἔπαυσεν, ἐπειδὴ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἤκουε τὰς ἀναφορὰς τῶν στρατηγῶν του, καὶ τοὺς ἔδιδε νέας προσταγάς. Ταῦτα στοχαζόμενοι εὑρίσκομεν τὴν φυσικὴν αἰτίαν τῆς θανῆς τοῦ περικλεεστάτου ἥρωος, καὶ πρέπει πᾶς τις νὰ θρηνήσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸν παράδοξον τοῦτον ἄνδρα, ὅστις ἔζησε μὲν μόνον τριάκοντα τρία ἔτη, ἐβασίλευσε δὲ δώδεκα καὶ μῆνας ὀκτὼ, καὶ ἐκατώρθωσε τόσα πολλὰ καὶ τοιαῦτα θαυμαστὰ ἔργα, ὅσα καὶ ὁποῖα δὲν ἔπραξε κανεὶς ἄλλος ἄνθρωπος.

9. Ἡ μοναρχία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἕως τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου.

(323 — 321).

Ὅταν ἀπέθνησκεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐρωτηθείς: Εἰς τίνα καταλείπει τὴν βασιλείαν του; Εἰς τὸν κράτιστον, ἀπεκρίθη· καὶ ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι τὸ πνεῦμα του προέβλεπε τὸν μετὰ τὸν θάνατόν του γενησόμενον ἀναβρασμὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον ὁ ἰσχυρότατος ἠδύνατο νὰ φανῇ νικητής. Εἰς

τὴν οἰκογένειάν του δὲν ἦτο κανεὶς, ὅς τις ἠδύνατο νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ τεράστιόν του βασίλειον· διότι ἀφῆκε τὴν σύζυγόν του Ῥωξάνην ἔγκυον, καὶ ἕνα νόθον καὶ ἐν ταὐτῷ ἀνήλικον υἱὸν τὸν Ἡρακλῆν, καὶ ἀδελφὸν ἑτεροθαλῆ, Φίλιππον Ἀῤῥιδαῖον, ὅς τις ἦτο μωρὸς καὶ ἀνόητος. Ἡ ἀνδρόφρων μήτηρ του Ὀλυμπιάς· ἡ χηρεύσασα ἀδελφή του Κλεοπάτρα (ἀνωτ. σελ. 188), καὶ ἐπιθυμοῦσα βασιλικὸν θρόνον· ἡ αὐταδέλφη του ἡ ἐντελῶς πολεμικὴ Κυνάνη *) καὶ ἡ ὁμόφρων αὐτῆς θυγάτηρ Εὐριδίκη, καὶ ἡ ἑτεροθαλὴς ἀδελφή του Θεσσαλονίκη, ἠδύναντο μόνον μὲ γυναικείας πανουργίας νὰ ἐμβαίνουν εἰς τὰς σχέσεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· ἀληθινὴ δύναμις ἠδύνατο μόνον νὰ ἐκβλαστήσῃ ἀπὸ τὸν μόνον ἀρσενικὸν κλάδον τῆς οἰκογενείας, τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Φίλιππον τὸν Ἀῤῥιδαῖον, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐνεκρώθη ὁλοκλήρως διὰ τῆς φυσικῆς τούτου μωρίας καὶ ἀναισθησίας. Τὸ μὲν δίκαιον λοιπὸν εἶχεν ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, τὴν δὲ δύναμιν ἐστερεῖτο.

Αὕτη δὲ ἐκατοίκει μὲν εἰς πλῆθος ἱκανῶν καὶ ἐμπειροπολέμων στρατηγῶν· ἀλλ' οὗτοι διὰ τὴν ἀνικανότητα τῶν νομίμων κληρονόμων ἐθεώρουν ὡς ἴδιόν των κτῆμα ὅλον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μαζή των. Ὁ ὑπερήφανος καὶ εἰς τὰς νίκας συνειθισμένος στρατὸς, ὅμοιος τώρα μὲ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπρόσμενε τὴν ἀνάστασίν του ἀπὸ ἰσχυρόν τι πνεῦμα. Τὰ πάντα ἐδόθη ἀφθονήσαν πλήρη συγχύσεως καὶ θορύβου·

*) Μόνον ὁ Φώτιος, ὅσον ἐξεύρω, τὴν ὀνομάζει Κυνάνην εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Ἀῤῥιανοῦ Τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον (συγγράμματος ἀφανισμένου) κώδ. 92. Ὁ Ἀῤῥιανὸς εἰς τὸ περὶ Ἀναβάσ. Ἀλεξ. Α', ε, 7, τὴν ὀνομάζει Κύναν (δι' ἑνὸς ν)· ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΘ', 52), καὶ ὁ Ἀθήναιος (Δ', σελ. 155) τὴν γράφουσι διὰ δύω ν Κύνναν. Κ.

γωτάτη ὕλη εἰς τὴν φιλοδοξίαν, πλεονεξίαν, εἰς τὰ πάθη καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας.

Ἡ πρώτη διαταγὴ, ἥτις τελευταῖαν ἐκατωρθώθη μετὰ πολλὰς λογομαχίας, ἀνέπαυε κατὰ τὸ φαινόμενον ὅλων τὰς ἐπιθυμίας. Φίλιππος ὁ Ἀρριδαῖος, καὶ ὁ μετὰ τρεῖς μῆνας γεννηθεὶς υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλέξανδρος ἔμελλαν νὰ εἶναι βασιλεῖς καὶ κύριοι τοῦ ὅλου. Ὁ δὲ Περδίκκας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποθνήσκων ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐγχειρίσειν τὸ δακτύλιόν του, καὶ ὅς τις ἦτο ἵππαρχος τῶν εὐγενῶν ἱππέων, καὶ ὁ Μελέαγρος ὁ φαλαγγάρχης, νὰ εἶναι ἐπίτροποι τούτων καὶ κυβερνῆται τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλείου· οἱ δὲ ἄλλοι στρατηγοὶ, καθὼς ἀπῄτει τὸ μέγεθος τοῦ βασιλείου καὶ τὸ ἔθος τῆς Περσίας, νὰ διαμοιρασθοῦν Σατράπαι εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Εἰς ταύτην τὴν διαμοίρασιν τῶν ἐπαρχιῶν προβιβάζονται ἐξαιρέτως: Πτολεμαῖος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπεσεν ἡ πλουσία καὶ ἀσφαλὴς Αἴγυπτος. Κρατερὸς, ὅς τις ἔφερε τοὺς ἀπομάχους εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ Ἀντίπατρος, κυβερνῆται τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀντίγονος, ὅς τις ἐβάλθη εἰς τὰς λαμπρὰς ἐπαρχίας Φρυγίαν, Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν. Λυσίμαχος ὅς τις ἔλαβε τὴν Θρᾴκην· καὶ Λεοννάτος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη ἡ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγία. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐφάνη, ὅτι διετηρήθησαν μὲν τὰ δίκαια τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐπληρώθησαν δὲ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν. Ἀλλὰ δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν ἡ ἐκ ταύτης τῆς οἰκονομίας ἐλπιζομένη εἰρήνη καὶ ἡσυχία.

Εἰς μὲν τὴν Εὐρώπην ἤρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ μήπω ἀποσταθέντες φιλελεύθεροι Ἕλληνες. Ἦσαν ἤδη βαλμένοι εἰς γενικὴν ταραχὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ πρόσταγμα νὰ ἐπιστρέψουν ὅλοι οἱ ἐξόριστοι εἰς

τὰς πατρίδας των (ἀνωτ. σελ. 298.), ἐξαιρέτως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐφοβερίζοντο περισσότερον ἀπὸ τὸ κακὸν τοῦτο. Ἀλλὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ θάνατος ἔδωκεν εἰς τὰς ταραχὰς τῶν καρδιῶν ἐννοίας ἔτι ὑψηλοτέρας. Ἐγεννήθη δευτέραν φορὰν ἡ ἐλπὶς τοῦ νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τῆς Μακεδονίας. Ὁ Δημοσθένης, ὅς τις ἔζη ἐξόριστος εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ Τροιζῆνα, ὅθεν ἐκύτταζε συχνάκις μὲ δακρυστάλακτα ὀμμάτια εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς πατρίδος του, ὥρμησε τώρα εἰς τὴν γενικὴν κίνησιν μὲ τὰς προτροπάς του, ὡς εὐκόλως συμπεραίνεται. Τὸν ἀνεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν μεγαλήτερον παρὰ ποτὲ τὸν Ἀλκιβιάδην. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Αἰτωλῶν ἦσαν ἡγεμόνες τοῦ κατὰ τῆς Μακεδονίας ἐκραγέντος τώρα Λαμιακοῦ πολέμου (323, 322), καὶ σχεδὸν ὅλαι αἱ πόλεις ἡνώθησαν μὲ αὐτὸν ἐξαιρουμένης τῆς Σπάρτης, καὶ τῆς Βοιωτίας, ἥτις ἐφοβεῖτο τῶν Θηβῶν τὴν ἀνέγερσιν. Ἡτοίμασαν στόλον ἀξιόλογον καὶ στράτευμα τριάκοντα χιλιάδων, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸν Λεωσθένην. Οὗτος ἀρχήτερα εἶχε φέρειν ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πεντήκοντα χιλιάδας μισθοφόρων, τοὺς ὁποίους ἤθελεν ἐκεῖνος ν᾽ ἀφήσῃ κατοίκους τῆς Περσίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐφαίνετο κατὰ πάντα ἄξιος τοῦ εἰς αὐτὸν παραδοθέντος ὑπουργήματος.

Οὗτοι οἱ ὁπλισμοὶ ἔρριψαν εἰς ὄχι μικρὰν ἀμηχανίαν τὸν Ἀντίπατρον, ὅς τις δὲν ἦτο ἱκανῶς προπαρασκευασμένος. Ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων νικηθεὶς εἰς τὰς Θερμοπύλας ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν ὀχυρὰν πόλιν Λαμίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐζήτουν παράδοσιν χωρὶς συνθήκης, ἠναγκάσθη ὁ Ἀντίπατρος νὰ προσμένῃ ἀπ᾽ ἄλλους τὴν σωτη-

ρίαν του. Ὁ Λεοννάτος, ὅς τις εἶχε φθάσειν εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ σκοπὸν νὰ νυμφευθῇ τὴν Κλεοπάτραν καὶ νὰ βασιλεύσῃ, ἐπροσπάθησε μὲν νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ μαχόμενος μὲ τὸν Ἀντίφιλον τὸν διάδοχον τοῦ φονευθέντος Λεωσθένους ἔχασε καὶ τὴν μάχην καὶ τὴν ζωήν. Μόνον ὁ Κρατερός, ὅς τις ἔφθασεν εἰς ἁρμόδιον καιρὸν μὲ τοὺς ἀπομάχους ἐκ τῆς Ἀσίας, ἐβοήθησε δραστικῶς· πλησίον τῆς Κράνωνος ἐκτυπήθησαν οἱ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως πολλῶν λόχων ἀσθενήσαντες Ἕλληνες, καὶ ἡ τοῦ Ἀντιπάτρου φρόνησις ἐτελείωσε τὴν νίκην. Τρομάξας τοὺς Ἕλληνας μὲ τὴν νίκην ταύτην ἐχώρισεν εὐθὺς μὲ ἰδιαιτέρας συνθήκας πολλὰς πόλεις ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, ὥστ' ἔμειναν τελευταῖοι εἰς τὸν ἀγῶνα μόνον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν ὁλοτελῶς εἰς τὴν διάκρισίν του.

Ταῦτα τὰ πράγματα ἔκαμαν τὰς Ἀθήνας νὰ παραιτήσῃ τὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν της, ἐνῷ ὅλοι, ὅσων ἡ περιουσία δὲν ἐξισοῦτο μὲ τὸ ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον προσδιορισθὲν τίμημα, ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ ἐστάλθησαν νὰ κατοικήσωσι τὴν Θράκην. Διὰ νὰ κρατῶνται δὲ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὑπακοὴν οἱ καταλειφθέντας πολῖται καὶ οἱ κυβερνῶντες τὰ κοινά, οἱ ὁποῖοι ὅλοι ἐσυμποσοῦντο τώρα εἰς ἐννέα χιλιάδας, ἐβάλθη Μακεδονικὴ φρουρὰ εἰς τὸν λιμένα τὴν Μουνυχίαν. Καὶ ἐὰν ἦτο μισητὸν τοῦτο τὸ σημεῖον τῆς ἐντελοῦς δουλείας, ὑπῆρξεν ἀκλόνητος τρόπον τινὰ στερέωσις αὐτῆς, ὅτι ὁ ἀκάματος ὑπέρμαχος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὁ περίφημος Δημοσθένης εἰς ταύτην τὴν μεταβολήν, ἐτελεύτησε τὴν ζωήν του. Συνωδευμένος μὲ τοὺς ὁμόφρονάς του ἠθέλησε διὰ φυγῆς νὰ μὴ ὑποπέσῃ εἰς τὴν τοῦ θανάτου ποινήν, τὴν ὁποίαν τὸν κατεδίκασεν ὁ τοὺς Μακεδόνας τρέμων δῆμος

τῶν Ἀθηναίων. Στρατιῶται Μακεδόνες σταλθέντες ἐξοπίσω τὸν εὕρηκαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τῆς νήσου Καλαυρίας. Μὴ θέλων νὰ πέσῃ εἰς τὴν σκληρὰν καὶ φιλέκδικον ἐξουσίαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐῤῥόφησε τὸ φαρμάκιον ἀπὸ ἕνα γραφικὸν κάλαμον καὶ ἀπέθανε μὲ τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία ἐνεψύχονε τὴν ζωήν του, καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀγωνισθῆν δι' ὅλης του τῆς ζωῆς (322). Ὁ παλαιὸς ἀντίπαλός του Φωκίων, ὅς τις διὰ τὴν παντοτεινήν του πρὸς τοὺς Μακεδόνας πίστιν ἐβάλθη ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κυβερνήσεως, δὲν ἠδύνατο ἄλλο εἰμὴ διὰ τῆς ἀφιλοκερδείας, διὰ τὴν ὁποίαν ἐτιμᾶτο πολὺ ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον, νὰ ἐλαφρύνῃ τὰ πάντοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιφορτιζόμενα βάρη. Σκληροτέρα παρὰ τὴν τῶν Ἀθηναίων τύχη ἐπρόσμενε τοὺς Αἰτωλούς; οἵτινες θαῤῥοῦντες εἰς τὴν στερεὰν θέσιν τῆς χώρας των ἀντέστεκαν ἰσχυρῶς ἀκόμη εἰς τὸν πολεμοῦντα αὐτοὺς Ἀντίπατρον, ἐὰν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ Κρατεροῦ ἡ προσοχὴ δὲν ἐστρέφετο εἰς ἀξιολογωτέρας περιπλοκὰς τῆς Ἀσίας, ὅπου συμπεριεπλέχθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Αἰτωλοί.

Διότι τοῦ ὅλου τὴν ἡγεμονίαν εἶχε τώρα ὁ Περδίκκας μόνος, ἐπειδὴ ὁ ἀδιάλλακτος ἐχθρός του Μελέαγρος ἐφονεύθη εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην διάταξιν μὲ προπαρασκευὴν ἐκείνου καὶ μὲ βοήθειαν τῶν εὐγενῶν ἱππέων. Οἱ Μακεδόνες, διὰ νὰ ἀντενεργήσουν εἰς τὴν γενικὴν ταύτην δύναμιν τοῦ Περδίκκου, ἤθελαν νὰ νυμφεύσωσι μὲ τὴν φρονίμην Εὐρυδίκην τὸν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου ὑψωθέντα καὶ διατηρηθέντα Φίλιππον τὸν Ἀῤῥιδαῖον. Ὁ Περδίκκας φαβούμενος μὴ χάσῃ τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦτον τὸν γάμον, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἐδολοφόνησε τὴν ἰσχυρὰν Κυνάνην· ἀλλ' ἐπανάστασις τῶν στρατευμάτων τὸν ἠνάγκασε νὰ στέρξῃ τὸν ἀποφασισθέν-

τα γάμον τοῦ βασιλέως μὲ τὴν θυγατέρα τῆς δολοφονηθείσης. Ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ Περδίκκας ἐστερέονε πάντοτε τὴν δύναμίν του. Καὶ οἱ σκοποί του ἔγειναν φανερώτεροι, ἐνῷ ἐζήτησε νὰ νυμφευθῇ τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφὴν Κλεοπάτραν.

Ἐὰν καὶ μὲ τὰ μέσα ταῦτα, ἐνῷ ἦσαν ἀνίκανοι οἱ κυρίως βασιλεῖς, ἠδύνατο νὰ λάβῃ κἄποιαν στερεότητα ὁ εἰς τὸν Περδίκκαν ἐμπιστευθεὶς θρόνος, ὡς τὸ κέντρον τοῦ ὅλου, ἀλλ' οἱ ἐπιθυμοῦντες τὸν διαμελισμὸν στρατηγοὶ κατεταράττοντο καὶ ἔκρυπταν τὰ ἐχθρικά των φρονήματα φοβούμενοι μὴ κινδυνεύσωσιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα.

Πρῶτος ἐκίνησε τὰ πράγματα ὁ Ἀντίγονος. Διότι ὁ Περδίκκας, φοβούμενος τὴν δύναμιν καὶ φιλοδοξίαν του, διὰ νὰ τὸν περιορίσῃ, ἔδωκε τὴν σατραπείαν τῶν γειτονικῶν του ἐπαρχιῶν Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας εἰς τὸν Εὐμένην, ἕνα ἰσχυρότατον ἀπὸ τοὺς Ἀλεξάνδρου στρατηγούς, ὅστις ἐχρεώστει τὰ πάντα εἰς τὴν τοῦ Περδίκκου φιλίαν, ἐνῷ μὴ ὢν τὸ γένος Μακεδὼν δὲν ἠδύνατο νὰ μεθέξῃ κἀνενὸς ἀπὸ τὰ προκείμενα πράγματα. Ὁ δὲ Ἀντίγονος κατηγορούμενος προσέτι ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρον καὶ ζητούμενος νὰ ἀπολογηθῇ παραίτησε τὴν Ἀσίαν καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ εὕρηκεν εὐκόλως συνεργούς του τὸν Κρατερὸν καὶ Ἀντίπατρον εἰς τὸ νὰ ταπεινώσῃ τὸν Περδίκκαν. Ὁ Ἀντίπατρος ἦτο ἰδιαιτέρως παρωργισμένος κατὰ τοῦ Περδίκκου, ἐπειδὴ διευθύνας οὗτος τοὺς σκοπούς του εἰς μίαν ἡγεμονίδα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τῆς Μακεδονίας οἴκου ἀπεδίωξε τὴν ἕως τώρα σύζυγόν του θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ πολεμήσωσι κοινῶς τὸν μεγαλοδύναμον ἐπίτροπον τῆς βασιλείας, ἐλπίζοντες ἐν ταὐτῷ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Πτολε-

μαίου, ὅστις πρῶτος ἐζήτησεν ἐπιμονώτατα τὴν διαμοίρασιν τῶν σατραπειῶν, καὶ τώρα ἐφαίνετο ὅτι ἠγάπα νὰ θεωρῇ ὡς ἴδιόν του βασίλειον τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἦτο ἁρμοδία εἰς τὸ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Εἶχε πρὸ ὀλίγου τὴν μεγαλύνειν μὲ τὴν κυρίευσιν τῆς Κυρήνης, καὶ ἐτίμησε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν χώραν του εἰς τὰ ὀμμάτια τῶν Μακεδόνων, ἐπειδὴ ἐκράτησεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐνεταφίασε μεγαλοπρεπέστατα τὸ λείψανον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀντὶ νὰ τὸ στείλῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἄμμωνος *). Ἐφάνη δὲ καὶ προσωπικῶς ἐχθρὸς τοῦ Περδίκκου, ἐπειδὴ εὐθὺς ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐθανάτωσε τὸν ὑπ' Ἀλεξάνδρου κατασταθέντα κυβερνήτην, φίλον τοῦ Περδίκκου.

Κατὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων ἐμεταχειρίσθη ὁ Περδίκκας τὰ ἀνάλογα μέσα. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐρχομένους πολεμίους ἔβαλε τὸν Εὐμένην μὲ ἰσχυρὸν στράτευμα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· καὶ ἐκίνησε τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ πολεμῶσι τὴν Μακεδονίαν. Αὐτὸς δὲ μὲ στράτευμα ἄλλο, ἔχων μαζή του καὶ τοὺς βασιλεῖς, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον (321).

Δὲν ἠδυνήθη ὁ Εὐμένης νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τοὺς πολεμίους. Εὐ-

*) Περὶ τούτους τοὺς χρόνους, δύω ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡτοιμάσθησαν τὰ μεγαλοπρεπῆ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν νὰ στολίσουν τὴν μετακομιδὴν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ ἀψύχου σώματος. Περιγραφὴν τούτων ἐφύλαξεν ὁ Διόδωρος. Τὸ σμικρότατον πάντων τῶν πολυτίμων ἦτο ἴσως ἡ θήκη, ἥτις ἦτο ὅλη χρυσῆ καὶ ἕως ἡμίσους γεμάτη ἀρώματα. Ἡ ἅμαξα, ἐπὶ τῆς ὁποίας μετεφέρθη, ἐκατασκευάσθη ἐξεπίτηδες μὲ χρυσόν, πολυτίμους λίθους, τάπητας καὶ εἰκόνας θαυμασίως στολισμένη. Τέσσαρες καὶ εἴκοσιν ἡμίονοι τὴν ἔσυρναν. Μόλις ἐκίνησε τὴν περιέργειαν τῶν θεατῶν ὁ ἥρως ζῶν εἰς τὰς ἐκστρατείας του, ὅσον τώρα ὁ νεκρός του. Ὅλος ὁ μεταξὺ Βαβυλῶνος καὶ Ἀλεξανδρείας δρόμος, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ἡ λαμπρὰ πομπή, ἦτο πυκνωμένος μὲ ἀνθρώπους. Ὁ Πτολεμαῖος ὑπῆγε μεθ' ὅλης του τῆς δυνάμεως εἰς τὰ σύνορα καὶ προϋπήντησε τὸν νεκρόν. Ἴδε Διόδωρ. ΙΗ', 20 — 28.

ρέθησαν προδόται εἰς τὸ στράτευμά του· ὁ Νεοπτόλεμος μὲ τὸ στράτευμά του ηὐτομόλησεν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ δὲ Κρατερὸς, ὅςτις ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ Εὐμένους, ἤλπιζεν ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔμελλαν νὰ μιμηθῶσι τὸν Νεοπτόλεμον, ἢ ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Εὐμένους Μακεδόνες, ἀπὸ σέβας, δὲν ἤθελαν τὸν κτυπήσειν. Ἀλλ' ὁ Εὐμένης ἐματαίωσε ταύτας τὰς ἐλπίδας· ἔκρυψεν ἀπὸ τὰ στρατεύματά του κατὰ τίνος ἐγίνετο ἡ μάχη, καὶ κυβερνῶν τὸ Ἀσιανὸν ἱππικὸν ἐνίκησε μὲ μεγάλην ἀνδρίαν. Ὁ Κρατερὸς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἔχασαν τὴν ζωήν των· ὁ μὲν ἐκρημνίσθη καὶ ἐλακπατήθη ἀπὸ τὸν ἵππον· οὗτος δὲ μονομαχῶν μὲ τὸν Εὐμένην εἰς τὸν καιρὸν τῆς μάχης ἐπληγώθη θανασίμως.

Ἀλλ' ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος ἡ ἐνταῦθα γενομένη νίκη διὰ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου δυστυχίαν τοῦ Περδίκκου. Ἡ ἐλευθεριότης καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ Πτολεμαίου ἐκίνησαν εἰς αὐτομολίαν πολλοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἐπίσημος Πύθων. Καὶ πάλιν δὲν ἐκαθαρίσθη μὲ τοῦτο ἀπὸ προδότας καὶ δυσαρεστημένους τὸ στρατόπεδον τοῦ Περδίκκου. Ὥρμησαν οὗτοι εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἐφόνευσαν τὸν στρατηγὸν, ὅςτις ἦτο ἴσως ὁ μόνος δυνατὸς νὰ κρατήσῃ ὁλόκληρον τὴν βασιλείαν (321).

10. Ἀγῶνες περὶ τῆς κυριαρχίας ἕως τοῦ ἐξολοθρευμοῦ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

(320 — 309.)

Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο μετέβαλεν ὅλην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ εἰς τὸν Τριπαρά-

δεισον τῆς Συρίας, ὅπου ἔφθασαν καὶ ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Ἀντίγονος, ἔγεινε συμβούλιον καὶ ἀπεφασίσθη δευτέρα διαίρεσις (Διόδ. ΙΘ', 12). Ἐπειδὴ ὁ Πτολεμαῖος, εὐχαριστούμενος μὲ τὴν ἐπαρχίαν του, δὲν ἤθελε νὰ συνεργῇ εἰς ἄλλοτι, ἀνηγορεύθη ὁ Ἀντίπατρος χωρὶς θέλησιν τῆς Εὐριδίκης ἐπίτροπος τῶν βασιλέων καὶ τοποτηρητὴς τοῦ βασιλείου. Διὰ τῆς νέας διανομῆς τῶν ἐπαρχιῶν ἐπροβιβάσθησαν οἱ φίλοι καὶ πρωταίτιοι τῆς νέας διατάξεως, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Σέλευκος, πρώην ἱππάρχης τοῦ τῶν εὐγενῶν ἱππικοῦ, ἔλαβε τώρα τὴν Βαβυλωνίαν, ὁ δὲ Πύθων τὴν Μηδίαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐκαταδικάσθησαν εἰς θάνατον Εὐμένης καὶ Ἀλκέτας, ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκου. Εἰς δὲ τὸν ἐκ τῆς σατραπείας του ἐπιστρέψαντα Ἀντίγονον ἐδόθη ὁ κατ' αὐτῶν πόλεμος· ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἐνεπιστεύθη εἰς τοῦτον τὸν φιλόδοξον ἄνδρα, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τοῦ ἔδωκε σύντροφον τὸν υἱόν του Κάσσανδρον διὰ νὰ τὸν παρατηρῇ, ἔπειτα δὲ τοῦ ἐπῆρε μέρος τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος καὶ τῶν ἐλεφάντων, καὶ τοὺς μετέφερε μετὰ τῶν βασιλέων εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Ἀντίγονος ἤρχισε μὲ εὐτυχίαν μεγάλην τὸν πόλεμόν του (320). Ὁ Εὐμένης, ἀφοῦ ἔχασε μίαν μάχην διὰ προδοσίας τινῶν στρατηγῶν του, καὶ μετὰ ταύτην ἀπεσκίρτησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του, ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον Νῶρα, καὶ ὁ Ἀλκέτας ἐπαραδόθη νεκρὸς ἀπὸ τῆς Πισιδικῆς πόλεως Τερμησσοῦ τοὺς κατοίκους. Ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος διὰ τοὺς σκοπούς του ἐπεθύμει νὰ οἰκειωθῇ ἄνδρα ἀγχίνουν καὶ ἄξιον, ὁποῖος ἦτο ὁ Εὐμένης. Ἐπρόβαλε λοιπὸν ἐλευθέραν ἔξοδον εἰς τὸν ἐγκεκλεισμένον ἂν ἔστεργε νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν ὑπουργίαν καὶ φιλίαν του. Ὁ Εὐμένης ἀπεστρέφετο μὲν νὰ ὑπουργήσῃ τὸν Ἀντίγονον, ἐδέχθη δὲ τὸ πρόβλημα διὰ νὰ τὸν ἀπατήσῃ καὶ νὰ λάβῃ τὴν

ἐλευθερίαν του. Μετέβαλε τὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον ἐχρεώστει νὰ ὀμώσῃ· καὶ ἀντὶ νὰ ὑποχρεωθῇ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, ὡρκίσθη πίστιν εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τοὺς φίλους των. Μὲ τοῦτο εὐχαριστήθησαν οἱ πολιορκοῦντες Μακεδόνες, καὶ τὸν ἀπέλυσαν. Πολλὰ ἀργὰ ἔμαθεν ὁ Ἀντίπατρος ὅτι ἠπατήθη.

Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀπέθανεν ὁ Ἀντίπατρος (319) καὶ ἀφῆκε διάδοχον τοῦ ἔργου του, πιθανῶς ἐξ ἀνάγκης, ἐὰν ἦτο ἀπόφασις ἰδική του καὶ οὐχὶ τῶν κυκλούντων τὸν νέον βασιλέα, ὄχι τὸν υἱόν του Κάσσανδρον, ἀλλὰ παλαιόν τινὰ ἔμπειρον στρατηγὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν Πολυσπέρχοντα, ὅστις, ὡς φαίνεται, δὲν ἦτο πολλὰ ἐπιτήδειος νὰ διοικήσῃ τοιαῦτα δύσκολα πράγματα *). Ὁ Κάσσανδρος πειραχθεὶς μὲ τοῦτο εἰς τὴν φιλοτιμίαν του ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατά του νὰ κυρώσῃ τὰ δίκαιά του, καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν Ἀντίγονον. Οὗτος δὲ, μόλις δυνάμενος νὰ κρύψῃ πλέον τὰς βουλὰς τῆς ἰδίας του φιλαρχίας, καὶ ἐπιθυμῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ τῆς βασισιλικῆς οἰκογενείας πολέμου, ἡνώθη μὲ τὸν Κάσσανδρον. Καὶ οὕτως ἤρχισεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βασιλικὴ οἰκία φαίνεται μόνον ὡς φιλή της φατρία.

Ὁ Πολυσπέρχων, διὰ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐπροσκάλεσεν εἰς τὴν Ἤπειρον τὴν Ὀλυμπιάδα, παλαιὰν ἐχθρὰν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ γένους του. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐπαρακίνησε τοὺς Ἕλληνας ἐν ὀνόματι τῶν βασιλέων νὰ ἀποκαταστήσωσι τὴν πατρικήν των ἐλευθερίαν ἀποδιώκοντες τὰς ὑπὸ

*) Εἰς κατάλογον τινὰ τῶν ὅσοι ἐξ εὐτελείας ἐξυψώθησαν λέγει ὁ Αἰλιανὸς (Ποικίλ. Ἱστορ. Βιβλ. ΙΒ΄, 43.), ὅτι ὁ Πολυσπέρχων ἦτο λῃστής. — Ἴσως ἐλῄστευε τοὺς γειτονεύοντας βαρβάρους· διὰ τοῦτο πιθανῶς ἦτο ἀνδρεῖος, ἀλλὰ σκληρὸς καὶ ὠμός.

τοῦ Ἀντιπάτρου βαλθείσας εἰς αὐτοὺς Μακεδονικὰς φρουράς. Τελευταῖον ἡνώθη καὶ μὲ τὸν Εὐμένην, τὸν ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνα τῶν ἐν Ἀσίᾳ βασιλικῶν στρατευμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ τρισχίλιοι ἀργυράσπιδες, οἱ ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν δεδοκιμασμένην ἀνδρίαν των, τὸν ἐσύστησεν εἰς τοὺς ἐκεῖ βασιλικοὺς θησαυροφύλακας, καὶ του ἐνεπίστευσε τὸν κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου πόλεμον.

Ὁ νέος οὗτος ἀγὼν δὲν ἔλαβεν εὐτυχὲς τέλος οὔτε εἰς τὴν Ἀσίαν οὔτε εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν βασιλικὸν οἶκον. Αἱ λαμπραὶ Ἀθῆναι ἀπέβαλαν μὲν τὴν φρουρὰν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀποκατέστησαν πάλιν τὴν παλαιὰν δημοκρατίαν των, καὶ ὁ φιλέκδικος δῆμος ἐπότισε τὸ κώνειον τὸν γέροντα Φωκίωνα. Τὸ ἔπιε μ' ἐκείνην τὴν ἀπαθῆ ἡσυχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε προσπαθήσειν νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν πατρίδα του ὡς τὴν μόνην ὑπόλοιπον τιμήν της (318). Ἀλλ' εἰς ὀλίγον διήρκεσεν ἡ χαρά των, ἐπειδὴ ὁ Κάσσανδρος ἐφάνη μὲ τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὸν στόλον του, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα της. Ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ περιορίσωσι τὴν δημοκρατίαν των μὲ μέτρον περιουσίας μικρότερον παρὰ τὸ ὁποῖον εἶχε διορίσειν ὁ πατήρ του, καὶ νὰ δεχθῶσιν ὡς ἀρχικυβερνήτην των τὸν ἀξιόλογον καὶ γραμματισμένον Δημήτριον τὸν Φαληρέα, φίλον τοῦ Φωκίωνος, τὸν ὁποῖον μετὰ τούτου εἶχαν καταδικάσειν εἰς θάνατον, ἐνῷ ἔλειπεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ τοῦ Πολυσπέρχοντος υἱὸς Ἀλέξανδρος νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, καὶ ἐπίσης ὀλίγον ἐπέτυχε νὰ ἐκτελέσῃ ἀπὸ μέρους τοῦ πατρός του τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖνος ἐπολιόρκησε τὴν Μεγαλόπολιν, ἀλλ' αὕτη ἀντέστη εὐτυχῶς εἰς τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς του, καὶ εἰς τοὺς τώρα πρώτην φορὰν φανέντας ἐλέφαντάς

του. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐκτυπήθη ὁ ναύαρχός του Κλεῖτος ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· ὥστ' ἐχάθη τοῦ Πολυσπέρχοντος ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ θάῤῥος.

Ὁ δὲ Εὐμένης, ὅς τις τώρα πάλιν ἔγεινεν ἡγεμὼν στρατεύματος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἠναγκάζετο διὰ τὴν ὑπάρχουσαν κατ' αὐτοῦ πρόληψιν, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπειδὴ πρότερον ἦτο καταδικασμένος εἰς θάνατον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, νὰ παρουσιασθῇ μὲ πᾶσαν προσοχὴν, νὰ μεταχειρισθῇ πᾶσαν φρόνησιν, καὶ νὰ φυλάξῃ τοὺς στρατιώτας του πιστοὺς εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον ἀπὸ τὰ δελεάσματα τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου. Δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ δῶρον τοῦ Πολυσπέρχοντος πεντακοσίων ταλάντων, καὶ διὰ νὰ ἀπαντήσῃ τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ὑποστρατήγων του ἐπρόβαλε κινούμενος τάχα ἀπὸ ἕνα ὄνειρον, τὸν ὁποῖον ὠνειρεύθη αὐτὸς, νὰ στήσουν χρυσοῦν θρόνον εἰς μίαν σκηνῆν, νὰ θέσουν ἐπάνω του διάδημα καὶ σκῆπτρον, νὰ βουλεύωνται ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου τούτου, καὶ νὰ δίδουν τὰς προσταγὰς ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως ὡσὰν νὰ ἔζῃ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀκόμη. Ὅλοι ἔστερξαν μὲ χαρὰν τὸ πρόβλημα τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ ὁ Εὐμένης ἠδύνατο νὰ πληρόνῃ μισθοὺς πλουσίους ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους τοῦ ἐσύστησεν ὁ Πολυσπέρχων, πάραυτα ἐπερίσσευσε μεγάλως ὁ στρατός του. Ἐστράτευσεν εἰς τὴν Φοινίκην διὰ νὰ συνάξῃ ἐκεῖ πλοῖα (318). Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Ἀντίγονος ἐκτύπησε τὸν βασιλικὸν στόλον, δὲν ἠδύνατο ἐκεῖνος πλέον νὰ βασταχθῇ εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ὀπισθινὴν Ἀσίαν, καὶ νὰ ἑνωθῇ ἐκεῖ μὲ τοὺς βασιλικοὺς σατράπας. Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ μέρος τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου μοναρχίας, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο τρόπον τινὰ χωρισμένος κόσμος, καὶ ὅπου ὁ Πύθων εἶχε κατὰ

νοῦν νὰ μιμηθῇ τὸν Ἀντίγονον, ἦσαν τὰ πάντα ζηλοτυπίας μεστὰ, καὶ ὄχι μικρὰ δυσκολία εἰς τὸν Εὐμένην νὰ ἑνώσῃ τὰς πολυαρίθμους ταύτας δυνάμεις εἰς μίαν κοινὴν ἐνέργειαν. Ὁ Πύθων καὶ ὁ Σέλευκος ἔλαβαν τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς βασιλικῆς οἰκίας, καὶ ἔκραξαν βοηθόν των τάχιστα ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν τὸν Ἀντίγονον. Ἀλλ' ὅταν οὗτος ἔμελλε νὰ διαβῇ τὸν Κοπράταν ποταμὸν, τοῦ ἠφάνισε μέρος τοῦ στρατεύματος ὁ Εὐμένης, καὶ αὐτὸν τὸν ἠνάγκασε νὰ ὀπισθοπορήσῃ. Μετὰ ταύτην τὴν νίκην ἤθελεν ὁ Εὐμένης νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐμπροσθινὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ ἀντιζηλία τῶν σατραπῶν τῆς ἄνω Ἀσίας, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὁ Πευκέστας ἐδίψα τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τοῦ ἐμπόδισαν τὴν θέλησίν του. Ἐζήτησαν οὗτοι νὰ φερθῇ ὁ πόλεμος εἰς τὴν Μηδίαν, ὅπου ὑπῆγεν ὁ Ἀντίγονος. Εἰς ταύτας δὲ τὰς ἐκστρατείας ὁ Εὐμένης ἐματαίωσεν ὅλας τὰς πανουργίας τοῦ Ἀντιγόνου μὲ μεγαλητέραν δολιότητα καὶ στρατηγικὴν ἐμπειρίαν. Εἰς δύω μάχας ἐνίκησε τὸν Ἀντίγονον, ἀλλ' ἡ δευτέρα νίκη του ἔφερε τὸν ὄλεθρον διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἰδικῶν του. Οἱ ἀργυράσπιδες εἶχαν χάσειν εἰς τὴν μάχην τὰ σκεύη καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ ἐμήνυσαν κρυφίως εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τοῦ παραδώσωσι τὸν Εὐμένην, ἂν τοὺς ἔδιδεν ὀπίσω τὰς γυναῖκας καὶ τὰ πράγματά των. Ἔγεινεν· ὁ Ἀντίγονος ἐσκότωσε τὸν Εὐμένη, ἥνωσε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἐστερήθη τὸν ἀρχηγόν του, μὲ τὸ ἰδικόν του, καὶ ἔδειξεν εὐθὺς εἰς τοὺς ἐπιλοίπους σατράπας, ὅτι διὰ τοῦ κρημνισμοῦ τοῦ Εὐμένους τίποτ' ἄλλο δὲν ἔκαμαν, εἰ μὴ ἐταπείνωσαν μὲν ἑαυτοὺς, ὕψωσαν δὲ ἐκεῖνον. Ὁ δὲ Πύθων, ὅς τις μόνος ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ, ἔπασε διὰ τῶν ἰδίων

ἑαυτοῦ μηχανορραφιῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀπεδιώχθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὁ Πευκέστας καὶ ὁ Σέλευκος· οἱ δὲ ἄλλοι σατράπαι ἐσώθησαν μὲ τυφλὴν εἰς αὐτὸν ὑπακοήν.

Ὁ Ἀντίγονος, φορτωμένος μὲ τοὺς τεραστίους βασιλικοὺς θησαυροὺς τῆς Περσίδος, τῶν Σούσων, τῆς Μηδίας καὶ τῆς Κιλικίας, καὶ συνωδευμένος ἀπὸ φοβερὸν στρατὸν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἐμπροσθινὴν Ἀσίαν διὰ νὰ καταργήσῃ καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐνόχλησιν τῶν ἐλπίδων τῆς φιλοδοξίας του. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔγεινε χωρὶς συνέργειάν του πρῶτον καὶ ἀξιόλογον βῆμα εἰς τοὺς σκοπούς του· εἶχεν ἀρχίσειν ἡ ἐξολόθρευσις τῆς νομίμου βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἡ Ὀλυμπιὰς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τὸ πρῶτον της κατόρθωμα ἦτο ὁ φόνος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Ἀρριδαίου καὶ τῆς Εὐρυδίκης (317). Τὸν πρῶτον ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἐκεῖ ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἐσκότωσαν μὲ βέλη. Ἡ δὲ Εὐριδίκη, εἰς τὴν ὁποίαν ἔστειλε μάχαιραν καὶ σχοινίον καὶ φαρμάκιον διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως τὸν θάνατον, ἐκρεμάσθη μὲ τὴν ἰδίαν της ζώνην, καὶ ἀποθνήσκουσα ἐκαταράσθη νὰ πάθῃ τὸ αὐτὸ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς. Ὁ Κάσσανδρος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐλύσσαζεν ἐπίσης ἡ Ὀλυμπιὰς, ἐπλήρωσε πολλὰ γρήγορα τὴν κατάραν τῆς Εὐρυδίκης. Ἀφοῦ ἐστερέωσε τὴν κυριότητά του εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰσέβαλε χωρὶς νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἠνάγκασε τὴν Ὀλυμπιάδα νὰ ζητήσῃ προστασίαν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Πύδνης. Καὶ ἤλπιζε μὲν αὐτὴ νὰ βοηθηθῇ εὐθὺς ἀπὸ τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ τὰ στρατηγήματα τοῦ Κασσάνδρου τὸν μὲν Πολυσπέρχοντα ἐστέρησαν τὸν στρατὸν, τὸν δὲ βασιλέα τῆς Ἠπείρου Αἰακίδην καὶ αὐτὸ τὸ βασίλειόν του. Ἡ Ὀλυμπιὰς ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ παραδοθῇ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατηγορηθεῖσα ὡς φονεύτρια τοῦ βασιλικοῦ γένους, τοῦ Ἀντιπάτρου, καὶ πολλῶν ἄλλων εὐγενῶν τῆς Μακεδονίας, κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀπὸ τὸν Κάσσανδρον, καὶ ἐθανατώθη (315).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κάσσανδρος ἐπρόσταξε καὶ τώρα νὰ φυλάττεται καὶ ἡ Ῥωξάνη εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, ὁ δὲ υἱός της Ἀλέξανδρος, νὰ μὴ ἀνατρέφεται βασιλικῶς, μόνον δὲ τὴν Θεσσαλονίκην ἐπεριποιεῖτο διὰ νὰ τὴν νυμφευθῇ, καὶ οὕτω μὲ συγγένειαν τῆς βασιλικῆς οἰκίας νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν κυριαρχίαν, βλέπει καθεὶς τώρα ὅτι ὁ βασιλικὸς οἶκος ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐμικρύνετο καὶ ἐταπεινόνετο. Ὁ Πολυσπέρχων, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ὀλυμπιάδος ἐσύρθη εἰς τὴν Αἰτωλίαν, καὶ ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος, ὅς τις ὀχυρόνων τὸν Ἰσθμὸν ἐπροσπάθει μέρος μὲν νὰ κρατήσῃ, μέρος δὲ νὰ οἰκειωθῇ τὴν Πελοπόννησον, ἔμειναν οἱ τελευταῖοι ὑπέρμαχοι τοῦ βασιλικοῦ γένους, ἀλλὰ πολλὰ ἀσθενεῖς ὡς πρὸς Κασσάνδρους καὶ Ἀντιγόνους.

Νέος ἀγὼν μεταξὺ τῶν στρατηγῶν ἤρχισεν ὅταν ὑπέστρεψεν ὁ Ἀντίγονος εἰς τὴν κάτω Ἀσίαν, ὅπου εἶχαν μεγαλύνειν καὶ ἐκτείνειν οἱ ἄλλοι τὴν δύναμίν των εἰς τοῦτο τὸ μεταξύ. Ὁ Κάσσανδρος ἐξουσίασε τὴν Μακεδονίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἄσανδρος, σατράπης τῆς Καρίας, ἐξέτεινε τὴν δύναμίν του εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας· ὁ Πτολεμαῖος ἦτο κύριος τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης· καὶ ὁ Λυσίμαχος ὑπὲρ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μυσίαν. Ἑνωθέντες δὲ ὅλοι ὁμοῦ ἐζήτουν ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον νὰ μοιράσῃ μαζή των τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς, νὰ τοὺς γνωρίσῃ κυρίους τῶν ἐπαρχιῶν τὰς ὁποίας κατεῖχαν, καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν φίλον των Σέλευκον

τὴν Βαβυλωνίαν, εἰ δὲ μὴ, νὰ προσμένῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀντίγονος τοὺς ἀπεκρίθη, ὅτι καὶ αὐτὸς καθοπλίζεται τώρα κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, καὶ ὅτι εἶχεν ὅλον τὸ θάῤῥος εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὰ ὅπλα του.

Ὁ προνοητικὸς Πτολεμαῖος ὑπεχώρησε κατ' ἀρχὰς, καὶ τοῦ παρέδωκε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην (314). Μόνον τὴν Τύρον ἦτο ἀνάγκη νὰ πολιορκήσῃ ἑπτὰ μῆνας ὁ Ἀντίγονος, καὶ τότε ἠδυνήθη νὰ τὴν κερδήσῃ, ὅταν ἀπέκτησε τακτικὴν δύναμιν θαλάσσης. Ὅσα πλοῖα καὶ ναυτικὰ σκεύη ἦσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, τὰ εἶχε σηκώσειν ὁ Πτολεμαῖος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀντίγονος ἔκαμε προετοιμασίας μεγάλας διὰ νὰ κτίσῃ ἄλλα. Ὀκτὼ χιλιάδες ἄνθρωποι ἔκοπταν κατὰ προσταγήν του καθημερινῶς ξύλα εἰς τὸν Λίβανον, καὶ δισχίλια κτήνη τὰ ἔσυραν εἰς τὰ νεώρια τῆς Φοινίκης. Παρόμοιαι ναυπηγίαι στόλου ἐγίνοντο εἰς τὴν Κιλικίαν ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ταύρου. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνικήθη μὲν ὁ Ἄσανδρος, ὁ δὲ Λύσανδρος, ὅστις ἦτο περιπλεγμένος εἰς πολυειδεῖς ἀγῶνας τῆς Θρᾴκης, ἐνησχολεῖτο διὰ βοηθείας τῶν ἐχθρῶν του. Κατὰ δὲ τοῦ Κασσάνδρου ἐκβῆκεν ἔξαφνα προστάτης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ὁ Ἀντίγονος. Ὁ σύμμαχός του Ἀλέξανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὑπῆγεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, καὶ ἐνεκάλεσε τακτικῶς τὸν Κάσσανδρον. Ἀπεδείχθη οὗτος ἐχθρὸς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διότι ἐφόνευσε τὴν Ὀλυμπιάδα, διότι ἐκακομεταχειρίσθη τὸν νέον βασιλέα, καὶ διότι ἀπεφάσισε νὰ ἀνακτίσῃ καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς Θήβας *) καὶ τὴν

*) Ἐὰν καὶ ἡ ἀνέγερσις τῶν Θηβῶν ἐφαίνετο ὅτι ἀτίμαζε τὴν μνείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔγειναν ὅμως συνεργοὶ εἰς τοῦτο ὅλοι οἱ Ἕλληνες, καὶ μάλιστα αἱ Ἀθῆναι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας μὲ πᾶν εἶδος βοηθείας, τὸ μὲν ἐκ

Ὄλυνθον πρὸς φανερὰν καταφρόνησιν τῶν ἀειμνήστων βασιλέων Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου. Εἰς ταῦτα τὰ ἀμβλύτατα ὅπλα προσετέθησαν καὶ ἄλλα ὀξύτερα. Ὁ Ἀριστόδημος ἐστάλθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ ἀφανίσουν τὴν ἐκεῖ δύναμιν τοῦ Κασσάνδρου προβάλλοντες πάντοτε τὴν σωτηρίαν τῆς ἀπὸ τὸν Κάσσανδρον ἐπαπειλουμένης ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν εἰς τὴν δυστυχῆ Πελοπόννησον, παρδαλὸς καὶ ποικίλος διὰ τὴν ἀλλαγὴν ἄλλοτε μὲν τῶν πολεμούντων, ἄλλοτε δὲ τῆς νίκης. Διότι ὁ τοῦ Πολυσπέρχοντος Ἀλέξανδρος μετέβη πάλιν εἰς τὸ μέρος τοῦ Κασσάνδρου, καὶ ὁ εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀριστοδήμου σταλθεὶς ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον Τελέσφορος, χρόνον τινὰ μὲ βοήθειαν τῶν ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπίου ναοῦ ἁρπασθέντων θησαυρῶν ἐπροσφέρετο ὡς ἀνεξάρτητος. Διὰ ταῦτα τὰ αἴτια ἄλλοτε μὲν ὑπερενίκα ὁ Ἀντίγονος, ἄλλοτε δὲ ὁ Κάσσανδρος. Τελευταῖον ὅμως ἡρπάσθη ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ δευτέρου ὅλη ἡ Πελοπόννησος παρεκτὸς τῆς Κορίνθου. Ἡ δὲ Σικυὼν ἐκρατεῖτο μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πολυσπερχοντίδου Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τὴν τούτου χήραν Κρατησίπολιν. Ὀλιγώτερον διακριτικὸς ἦτο ὁ πόλεμος τοῦ Κασσάνδρου τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ἐναντίον τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς ἀπὸ τὸν Αἰακίδην ἐξανακυριευθείσης Ἠπείρου, συμμαχούμενος ἀπὸ τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Εὐτυχὴς ὅμως ἔγεινεν ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ἀνεψιὸς Πτολεμαῖος, ὅστις ἀπεδίωξε τὰς τοῦ Κασσάνδρου φρουρὰς ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν, Βοιωτίαν κτλ. καὶ ἔκαμεν ἀμφιβόλους καὶ τὰς Ἀθή-

συμπαθείας, τὸ δὲ ἐκ τιμῆς πρὸς τὸ ἀρχαῖον μυθικὸν κλέος ταύτης τῆς πόλεως. Ὅτι δὲ οἱ ἄλλοι Βοιωτοὶ δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι εἰς τοῦτο, τὸ ἔδειξαν τὰ ἐπακόλουθα. Ἡ Ὄλυνθος ὠνομάσθη Κασσάνδρεια.

νας. Ἀπεφάσισεν ἤδη ὁ Ἀντίγονος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἰδικῶν του, οἵτινες ἐκ τῆς Ἑλλάδος διωκόμενοι εἰσέβαλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅταν ἡ εἰς τὴν Συρίαν δυστυχία τῶν ὅπλων του ἐματαίωσε τὸν σκοπόν του τοῦτον. Ὁ υἱός του Δημήτριος, εἴκοσι δύω ἐτῶν νεανίσκος, φιλόδοξος καθ' ὑπερβολὴν, ἀφεθεὶς εἰς φύλαξιν τῆς Συρίας, ἐνόμισεν ἐντροπήν του νὰ παραχωρήσῃ ἀπὸ τὸν εἰσβαλόντα ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς ταύτην τὴν χώραν Πτολεμαῖον, καὶ ἐνικήθη ἐντελῶς πλησίον τῆς Γάζης (312). Συρία καὶ Φοινίκη ἔγειναν λάφυρα τοῦ νικητοῦ. Ἀλλὰ πάραυτα ἀφέθησαν ὅταν ἐφάνη προσωπικῶς ὁ Ἀντίγονος. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐστερεώθη ὁ Σέλευκος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του Βαβυλωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κυριεύσειν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Γάζῃ μάχην, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἐξανακυριεύσῃ ὁ Ἀντίγονος *). Καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ὁ πρὸ μικροῦ περιπλανώμενος ἐδῶ κ' ἐκεῖ στρατηγὸς οὗτος ἐκυρίευσε καὶ τὴν Σουσιανὴν καὶ Μηδίαν, καὶ ἐξήπλωσε μετ' ὀλίγα ἔτη ἕως τοῦ Ἰνδοῦ τὴν κυριαρχίαν του.

Ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἀντίγονος εἶχε δύναμιν μεγαλητέραν ἀκόμη ὡς πρὸς τὸν Κάσσανδρον, Λυσίμαχον καὶ Πτολεμαῖον. Διὰ τοῦτο οὗτοι εἰς ἕνα συμβιβασμὸν τὸν ἐγνώρισαν κύριον τῆς Ἀσίας, καὶ εὐχαριστήθησαν νὰ κρατῇ καθεὶς τὸ ἰδικόν του. Περὶ διανομῆς τῶν δορικτήτων ἐπαρχιῶν καὶ θησαυρῶν δὲν ἔγεινε πλέον λόγος. Ἔγεινε λοιπὸν μεταξύ των εἰρήνη (311), ἀλλὰ πρὸς ὀλίγον χρόνον.

Ὁ Κάσσανδρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συνθήκη ἔδιδε τὴν κυριότητα τῆς Εὐρώπης ἕως οὗ νὰ γείνῃ ἐνήλικος ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου υἱὸς Ἀλέξανδρος, δὲν ἀνέπνεεν ἐλεύθερα ἐνόσῳ ἤξευρε τοῦτον ζῶντα. Κατὰ προσταγήν του ἐφονεύθησαν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ του Ῥωξάνη (311). Ἀλλὰ καὶ ὁ μέχρι τοῦδε εἰς Πέργαμον ἀνατρεφόμενος ἑπταετὴς Ἡρακλῆς (ἀνωτ. σελ. 301), τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ εἰς τὸν θρόνον ὁ Πολυσπέρχων μὲ βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν, ἔπεσεν ἀπὸ τὴν μυσαρὰν δοξομανίαν τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ γέρων καὶ εὐαπάτητος Πολυσπέρχων ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Κασσάνδρου, καὶ διὰ φαρμάκου ἔστειλεν εἰς τὸν ᾅδην τὸν μικρὸν Ἡρακλῆν (309). Τὴν Κλεοπάτραν, ἀδελφὴν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔβαλεν ὁ Ἀντίγονος καὶ ἐφόνευσαν, ὅταν ὁ ἐπαναστατικός του ἀνεψιὸς Πτολεμαῖος τὴν ἐζήτησεν εἰς γυναῖκα του.

Ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀφοῦ ἐξωλοθρεύθησαν ὅλοι οἱ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας παρεκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἥτις ὑπανδρεύθη τὸν Κάσσανδρον, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ φαίνεται τὸ νόμιμον τῆς βασιλικῆς κληρονομίας ὡς σκοπὸς τῶν ἀφανιστικῶν καὶ ταρακτικῶν ἀγώνων, καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν στρατηγῶν, ἥτις ἐδῶ δὲν εὕρισκε πλέον ὅρια, ἐπαρουσιάσθη φανερὰ καὶ ἄφοβος. Ἔμενε μόνον νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα: Εἰς ποίαν σχέσιν ἔμελλαν νὰ σταθῶσι πρὸς ἀλλήλους οὗτοι;

11. Ἀγὼν καὶ πτῶσις τοῦ Ἀντιγόνου.

(309 — 301.)

Ἀπὸ πέντε στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὸ θέατρον τῶν πραγμάτων, ἐκρέματο ὅλων τῶν εὐρυχωροτάτων χωρῶν ἡ ἐξουσία. Ὁ δραστήριος Κάσσανδρος ἦτο ἐπίσημος καθὸ ἀνὴρ τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ μοναχοῦ καταλειφθέντος βλαστοῦ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, καὶ ἐξου-

*) Ἐκ ταύτης τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος (312 πρὸ Χριστοῦ) ἤρχισαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν νέαν Χρονολογικὴν ἐποχὴν (ἔτος τῶν Σελευκιδῶν). Ἴδε τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐκδ. Ἱστορικ. χρονολ. Μέρ. Β', κεφ. 8. Κ.

σιαστὴς τῆς κυρίως Μακεδονίας, καὶ τῆς μὲ αὐτὴν συνδεδεμένης ἰσχύος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ἑνώσειν ὅλας τὰς καλλίστας χώρας τῆς κάτω Ἀσίας, καὶ αἱ ἀνήσυχαι βουλαί του εὗρηκαν ἐξαίρετον στήριγμα τὴν πίστιν τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου *), τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα καθ' ὅλους τοὺς δρόμους ἦτο ἀπεικόνισμα τοῦ αἰῶνος! κατὰ τὴν ἀγάπην καὶ μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλολογίας, κατὰ τὴν ἀνήσυχον δύναμιν τὴν ἀπὸ τὰς καθημερινὰς μεταβολὰς τόσον μεγάλων σχέσεων ἐξυπνισμένην εἰς ὅλας τὰς ἐλπίδας, καὶ κατὰ τὴν κλίσιν πρὸς τὰς ἀσώτους μὲν, διὰ δὲ τῆς καλλονῆς τῶν τεχνῶν ἐξυφωμένας ἀπολαύσεις. Τοῦ Πτολεμαίου ὁ χαρακτὴρ ἐφαίνετο σύμφωνος μὲ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἐξουσίαζεν· ἐζήτει οὗτος μόνον τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ἡ χώρα του, καὶ εὐχαριστεῖτο μὲ τὰ ἐσωτερικὰ πλούτη της χωρὶς νὰ ἐπιθυμῇ ἄλλην μεγαλητέραν κυριαρχίαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ θαλάσσιος δύναμίς του καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς Κυρήνης τὸν ἔβαλλεν εἰς ἄμεσον κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἑλληνικοὺς λαοὺς τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοῦ Λυσιμάχου ἡ ἐπικράτεια ἦτο ἀξιολογωτέρα διὰ τὴν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης θέσιν της παρὰ διὰ τὴν περιοχήν της. Πολὺ κατόπιν πάντων ἔστεκεν ὁ Σέλευκος (καμμία μνήμη δὲν ἔγεινεν αὐτοῦ εἰς τὴν τελευταίαν εἰρήνην), ἀλλ' ἡτοίμασε δύναμιν, ἥτις πολλὰ γρήγορα ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἅμιλλαν μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἡ πρόφασις τοῦ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ ἄρθρον

*) Ὅταν ποτὲ ὁ Ἀντίγονος ἠκροᾶτο ξένους πρέσβεις, καὶ ὁ υἱός του Δημήτριος ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ κυνήγιον ἐθηγκαλίσθη τὸν πατέρα του, καὶ μὲ τὰ βέλη εἰς τὰς χεῖρας ἐκάθησε πλησίον του, ἔκραξεν ὁ Ἀντίγονος εἰς τοὺς ἀναχωροῦντας: Διηγηθῆτε καὶ τοῦτο περὶ ἡμῶν, ὅτι τοιαύτην ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν. Ἴδε Πλούτ. Δημητ. §. 3.

τῶν συνθηκῶν των, πάραυτα ἀντιπαρέταξεν ὅλους κατ' ἀλλήλων. Ὁ Ἀντίγονος ἔδωκε τὰς περὶ τούτου προσταγάς του εἰς τὸν υἱόν του Δημήτριον, καὶ τὸν ἔπεμψε μὲ στόλον εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Δημήτριος ἐνθουσιασμένος διὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας ἐδέχθη τὸ ἔργον τοῦτο μὲ τόσην χαρὰν, μὲ ὅσην ἐπιτηδειότητα τὸ ἐξετέλεσε (307). Ἀπεδίωξε τὸν Φαληρέα Δημήτριον, ἔδωκεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν παλαιάν των ἰσοπολιτείαν, καὶ ξυλικὴν διὰ νὰ ναυπηγήσωσι στόλον· ἐφαίνετο ὅτι ἐσπούδαζε νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ἀρχαίαν δόξαν ταύτης τῆς πόλεως. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καθὼς εὐχαρίστησαν τὸν εὐεργέτην των ἔδειξαν, ὅτι τὰ ἀρχαῖα φρονήματά των ἦσαν ἤδη πάντη ἐξαφανισμένα. Ὠνόμασαν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του βασιλεῖς, ὄνομα μισητὸν εἰς τοὺς προγόνους των, ἔστησαν τοὺς ἀνδριάντας των πλησίον τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ἀνέδειξαν προστάτας των θεοὺς, τῶν ὁποίων οἱ ἱερεῖς εἰς τὸ ἑξῆς ἔμελλαν νὰ δίδουν τὸ ὄνομά των εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἀντὶ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, εἰς τὸν τόπον ὅπου ὁ Δημήτριος ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ πλοῖον ἀνήγειραν βωμὸν, καὶ ἀπεφάσισαν τελευταῖον νὰ τὸν ἐρωτῶσιν ὡς θεῖον μαντεῖον.

Ὁ Δημήτριος ἐμεθύσθη ἀπὸ τὰς κολακείας τῶν ἀγαπητῶν του Ἀθηνῶν, καὶ ἐδίψα τὴν αὐτὴν εὐγνωμοσύνην ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐλευθερώσειν καὶ τὰ Μέγαρα, καὶ ἤθελε νὰ δώσῃ τὴν αὐτὴν εὐτυχίαν καὶ εἰς τὴν Σικυῶνα καὶ Κόρινθον, αἱ ὁποῖαι τώρα ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πτολεμαίου, ὅταν ὁ πατήρ του τὸν ἀνεκάλεσε διὰ νὰ διώξῃ τὸν δυνάστην τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τὴν κυριότητα τῆς Κύπρου. Ἐκεῖ ὁ Δημήτριος ἐπαρουσιάσθη πλούσιος μὲ βοήθειαν καὶ ἰσχυρὸς, καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σαλαμῖνος ἀνέπτυξεν ὅλην του

τὴν ἐφευρετικὴν δύναμιν εἰς τὸ νὰ κατασκευάζῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται νέας καὶ καταναγκαστικὰς μηχανάς, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐπροξένησαν τὸ ὄνομα Πολιορκητής *). Ὅταν ὁ Πτολεμαῖος ἐφάνη μὲ τὸν στόλον του, τὸν ἐνίκησεν ὁ Δημήτριος μὲ τὰ μεγάλα καὶ ἁρμοδίως διατεταγμένα πλοῖα του, καὶ μὲ τὴν ἀνδρίαν του (307). Ὁ Μιλήσιος Ἀριστόδημος, ὅς τις ἔφερε τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης ταύτης εἰς τὸν πατέρα τοῦ νέου ἥρωος, ἐπροοιμιάσθη μὲ ταῦτα τὰ λόγια „Χαῖρε, βασιλεῦ Ἀντίγονε!“ Οἱ λόγοι οὗτοι ἤρεσαν τόσον, ὥστε ὁ λαὸς τοὺς ἐπανέλαβε μεγαλοφώνως, καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐπέγραψε τὴν πρώτην πρὸς τὸν υἱόν του ἐπιστολήν: „Τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ.“ Ὁ Πτολεμαῖος ἠκολούθησε τοῦτο τὸ παράδειγμα· καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὠνομάσθησαν ἐπίσης βασιλεῖς ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Κάσσανδρος.

Τὴν πλησίον τῆς Κύπρου ναυμαχίαν ἠκολούθησεν ἀμέσως ἡ ἅλωσις τῆς νήσου· καὶ ἤθελαν ἀκολουθήσειν μεγαλήτερα ἄλλα, ἐὰν ἡ τοῦ Ἀντιγόνου διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐπιχειρηθεῖσα προσβολὴ κατὰ τῆς Αἰγύπτου δὲν ἐματαιόνετο ἀπὸ μίαν τρικυμίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀμφίβολον πίστιν τῶν μισθοφόρων του, τοὺς ὁποίους ἐπροσπάθει πολλαχῶς νὰ ἑλκύσῃ ὁ Πτολεμαῖος. Ὁ Δημήτριος ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπροσπάθησε πρῶτον νὰ ἑνώσῃ μὲ τοῦ πατρός του τὴν δύναμιν τὴν νῆσον Ῥόδον, τῆς ὁποίας ἡ θαλάσσιος δύναμις ἔκαμνεν ὅλους τοὺς ἡγεμόνας νὰ ζητοῦν τὴν ἕνωσίν της. Ἀλλ' οἱ Ῥόδιοι μὴ θέλοντες νὰ πολεμήσουν τὴν

*) Ὁ Πλούταρχος (Δημητρ. 20) τὸν ἐπαινεῖ ὅτι ἐνῷ ἄλλοι βασιλεῖς ἠγάπων αὐλούς, καὶ ζωγραφίας καὶ τορεύματα, ἤ, καθὼς Ἄτταλος ὁ Φιλομήτωρ, ἐκήπευαν καὶ ἐφύτευαν βοτάνας, αὐτὸς προήγαγε πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἀπῄτει νοῦν καὶ πλοῦτον, καὶ ἦτο καὶ ἄξιον χειρὸς βασιλικῆς.

Αἴγυπτον δι' ἐμπορικὰς σχέσεις, ἀντεστάθησαν εἰς τὸ πρόβλημά του πρῶτον μὲ δεήσεις, ἔπειτα, ὅταν ὁ Δημήτριος ἐπροσπάθησε νὰ τὴν ἀναγκάσῃ (305) διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μεταχειριζόμενος ὅλας τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ τέχνας του, ἔδειξαν τόσον ἀνδρείαν καὶ ἀκούραστον ἀντίστασιν, ὥστε μετὰ ἔτος ἓν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν. Συνθῆκαι γενόμεναι μεταξύ των ἠσφάλιζαν εἰς τοὺς Ῥοδίους τὴν ἐλευθέραν των πολίτευσιν, τὴν ἐλευθέρωσιν ἀπὸ φρουράν, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ μένωσιν οὐδέτεροι εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Πτολεμαίου πολέμους. Οἱ Ῥόδιοι τὸν ἐπαρακάλεσαν καὶ τοὺς ἐχάρισε μηχανάς τινὰς πρὸς ἐνθύμησιν τῆς μεγάλης ἐκείνου τέχνης, καὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀνδρίας.

Εὐτυχέστερος ἦτο εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁ Κάσσανδρος εἶχεν ἐκτείνειν πάλιν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ τὴν δύναμίν του, καὶ ὑπέταξεν ὅλα πλὴν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης καὶ Αἰτωλίας· ἐφοβερίζοντο δὲ καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀλλ' ἀντέστησαν μὲ βοήθειαν τῆς Αἰτωλίας. Τότε ἐφάνη ὁ Δημήτριος, ἔσπρωξε τὸν Κάσσανδρον εἰς τὴν Θετταλίαν, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας. Τὸν χειμῶνα διέτριψεν ὁ Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ τοῦ δήμου κολακεία τοῦ ἔδωκεν εἰς κατοικίαν τὸν Παρθενῶνα ὡς μόνον ἄξιόν του ἐνδιαίτημα εἰς τρόπον ἀνάρμοστον τῆς παρθενικῆς θεᾶς. Μετὰ τὸν χειμῶνα ὑπῆγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐδίωξε τὰς φρουρὰς τοῦ Κασσάνδρου, καὶ εἰς τὴν ἐπίσης ἐλευθερωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ Κόρινθον ἐπρόβαλε νὰ ὀνομασθῇ γενικὸς στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Κάσσανδρος ἰδὼν ὅτι διὰ τούτων τῶν προπαρασκευῶν ἐφοβερίζετο ἡ κυριαρχία του, καὶ ὅτι μία δευτέρα συνθήκη μὲ τὸν σκληρὸν Ἀντίγονον ἤθελε φέρειν τὴν ἐντελῆ καθυπόταξίν του, ἐπαρακίνησεν ὅλους τοὺς ἄλλους εἰς κοινὴν ἀντίστασιν. Σέλευ-

χος, Πτολεμαῖος καὶ Λύσανδρος, ἐγνώρισαν ὅτι ὁ κίνδυνος πλησιάζει εἰς ὅλους καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συμμαχήσωσι μὲ τὸν Κάσσανδρον κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀντιγόνου (302).

Ὁ Κάσσανδρος ἔστησεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Μακεδονίας ἓν πολυάριθμον στράτευμα κατὰ τοῦ Δημητρίου, ὅςτις εἶχεν ἀράξειν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκυρίευσε τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις· ὁ δὲ Λυσίμαχος διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐκυρίευσε τὰς περισσοτέρας Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας, καὶ τὰς ἀξιολόγους Σάρδεις. Ὁ Ἀντίγονος τὸν ἐξέβαλε μὲν ἀπ' αὐτὰς πάλιν, δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπλησίαζαν μὲ τὰ στρατεύματά των ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Πτολεμαῖος.

Διὰ τοῦτο ἔκραξε πάραυτα ὁ Ἀντίγονος τὸν Δημήτριον καὶ τὸν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸ μέσον τῶν καλλίσσων ἐλπίδων του, καὶ ἀφῆκε κατὰ τὸ παρὸν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν Κάσσανδρον ἕως νὰ διακρίνῃ τὸν τῆς Ἀσίας ἀγῶνα. Ὁ Δημήτριος, εὐθὺς ἀποῦ ἐφάνη, οἰκειώθη πάλιν ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσειν ὁ Λυσίμαχος, καὶ τὸν χειμῶνα ἐπίασε τὸν Ἑλλήσποντον. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπέκοψεν ἐντελῶς πᾶσαν κοινωνίαν τοῦ Λυσιμάχου πρὸς τὸν Κάσσανδρον, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Λυσιμάχου ηὐτομόλησαν εἰς τὸν Ἀντίγονον. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ Σέλευκος μὲ πολυάριθμον στράτευμα, καὶ μὲ τὸ μέχρι τοῦδε ἀνήκουστον πλῆθος τετρακοσίων ὀγδοήκοντα ἐλεφάντων *), τοὺς ὁποίους εἶχε λάβειν μὲ ὁμολογίαν τινὰ εἰρήνης ἀπὸ τὸν μόναρχον τῆς Ἰνδικῆς Σανδρόκοττον. Ἡνώθη μὲ τὸν Λυσίμαχον, καὶ μ'

*) Οἱ κόλακες τοῦ Δημητρίου μετέβαλαν ὅσα ἐχαρακτήριζαν τὴν δύναμιν τῶν ἀντιζήλων του εἰς σκωπτικὰ ὀνόματα. Αὐτὸς μό-

ὅλον ὅτι δὲν ἔφθασεν ὁ Πτολεμαῖος, μ' ὅλον τοῦτο
ἡ δύναμις αὕτη διήγειρεν ἀσυνηθίστους φροντίδας εἰς
τὸν ὀγδοήκοντα τριῶν ἐτῶν ἡλικίας Ἀντίγονον, ὅς
τις ἕως τώρα ἔβλεπε τοὺς ἐχθρούς του μὲ μεγάλην
καταφρόνησιν. Πλησίον τῆς ἐν Φρυγίᾳ Ἰψοῦ (Ἀπ-
πιαν. Συρια. 55) συνεκροτήθη διακριτικὴ μάχη· ὁ
Ἀντίγονος ἔχασε τὴν ζωήν του *). Ὁ Δημή-
τριος ἀπ' ὅλον τὸ στράτευμα δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ
εἰς τὰ παραθαλάσσια εἰμὴ τετρακισχιλίους ἱππεῖς
καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους. (301).

12. Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.

Οὕτω λοιπὸν ἠφανίσθη ὁ ὑπερηφανώτατος καὶ
φοβερώτατος ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου,
ὁ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀποθεωθεὶς υἱός του ἔγεινε φυγάς,
καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς Ἀσίας βασίλειόν του λάφυρον
τοῦ νικητοῦ. Ὁ Λυσίμαχος ἔλαβεν ὅλην τὴν ἐμ-
προσθινὴν Ἀσίαν ἕως τοῦ Ταύρου, εἰς τὸν ἀδελφὸν
τοῦ Κασσάνδρου Πλείσταρχον ἔδωκαν τὴν Κιλικίαν,
ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἔπεσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σε-
λεύκου.

Ὁ Δημήτριος εἶχε τὸ θάρρος του εἰς τὴν θά-
λασσαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ εἶχε σκοπὸν νὰ
πλεύσῃ ἀπὸ τὴν Ἔφεσον, ὅταν πλοῖον Ἀθηναῖον
τοῦ ἔδωκε καθ' ὁδὸν τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἡ πόλις

νον, ἔλεγαν, εἶναι βασιλεύς· ὁ δὲ Λυσίμαχος γαζοφύλαξ, καὶ
ὁ Σέλευκος ἐλεφαντάρχης (Ἴδε Πλούτ. Δημήτρ. 25). Εἰς ἐκείνους
τοὺς χρόνους, ὁπότε οἱ ἐλέφαντες ἦσαν χρησιμώτατοι εἰς τοὺς
πολέμους, ὁ τούτων ἄρχων εἶχε μέγα ἀξίωμα.

*) Μὲ ὅλην τὴν δοξομανίαν του καὶ τὰ ἀχρεῖα μέσα, διὰ τῶν
ὁποίων ἔφθασεν εἰς τὴν βασιλείαν, ὑπῆρξε πολὺ ἡμερώτερος τῶν
διαδόχων του. Χωρικός τις Φρὺξ ἀνακάτωνεν εἰς τὴν γῆν κατ' ἐκείνους
τοὺς χρόνους. Τί ζητεῖς; τὸν ἠρώτησεν ἕνας. „Τὸν Ἀντίγονον"
ἀπεκρίθη. Ἡ δὲ Ἰψὸς παρ' ἄλλοις γράφεται Ἶψος καὶ Ἴψος καὶ
Ἰψός. Πρβ. Πλουτ. Δημ. 33, καὶ τὰς αὐτόθι σημ. τοῦ Κοραῆ. Κ.

ἔκλεισε τὰς πύλας της εἰς τὸν ἀποθεωμένον ἥρωά της. Ὁ Δημήτριος περιεπλανᾶτο τώρα λῃστεύων. Ἐκτύπησε μὲ τὸν στόλον του τὰς χώρας τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὁποῖον ἐμίσει ὑπὲρ πάντας, καὶ διήρπαξε τοὺς αἰγιαλούς του. Μετὰ ταῦτα ἐφάνη ἡ τύχη ὅτι ἠθέλησε νὰ μειδιάσῃ πρὸς αὐτόν. Ὁ ἰσχυρὸς Σέλευκος δὲν ἐπίστευε τοὺς γείτονάς του Λυσίμαχον καὶ Πτολεμαῖον, καὶ διὰ νὰ οἰκειωθῇ τὸν ἐπιτηδειότατον στρατηγὸν, ἐζήτησε γυναῖκα του τὴν πολλὰ νέαν καὶ ὡραίαν θυγατέρα τοῦ Δημητρίου Στρατονίκην· ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ συνοικεσίου τούτου προελθοῦσα ὁμόνοια δὲν ἐβάσταξε πολὺν χρόνον. Διότι ὁ Δημήτριος ἥρπασεν ἀπὸ τὸν Πλείσταρχον τὴν Κιλικίαν· καὶ ἐπειδὴ ὁ Σέλευκος ἐζήτει τὴν παραχώρησιν τῆς ἀξιολόγου ταύτης ἐπαρχίας, καὶ ἐφοβέριζε τὸν Δημήτριον, ἂν δὲν ὑπακούσῃ, νὰ τὸν ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν Τύρον καὶ Σιδῶνα καὶ Κύπρον, τὰ ὁποῖα ἐβάσταζεν ἀκόμη, ἀνεχώρησεν οὗτος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ ὑπῆγε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα (298).

Εἰς τὰς Ἀθήνας δυνατός τις πολίτης, Λαχάρης, προστατευόμενος ἀπὸ τὸν Κάσσανδρον ἐτυράννευε τὴν πολιτείαν. Ὁ Δημήτριος ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, καὶ εὐθὺς τὴν ἐστενοχώρησε τόσον, ὥστε ὁ μὲν Λαχάρης ἔφυγεν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἤνοιξαν τὰς πύλας τρέμοντες τοῦ νικητοῦ τὴν ἐκδίκησιν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἠρκέσθη μόνον νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἀκατάστατον δῆμον μὲ φρουρὰν, τὴν ὁποίαν ἔβαλεν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς λιμένας. Μετέπειτα ἐκυρίευσε πάλιν τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκτύπησεν Ἀρχίδαμον τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης. Τὰ κέρδη του ταῦτα ἐσμικρύνθησαν μὲν ἀπ' ἄλλου μέρους, ἐνῷ ὁ μὲν Λυσίμαχος τοῦ ἐκυρίευσε τὰς λοιπὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας του, ὁ δὲ Πτολεμαῖος τὴν Κύπρον· συνέ-

βησαν δὲ τελευταῖον περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπέσχοντο εἰς τὴν τύχην του τὴν ὑπεροχήν. Ἡ τύχη τοῦ Κασσανδρικοῦ γένους, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντημείβοντο τώρα αἱ κακουργίαι, διὰ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὴν κυριαρχίαν, ἔδωκε ταύτην τὴν τροπήν.

Διότι ὁ μὲν Κάσσανδρος ἀπέθανεν ἀπὸ ὀδυνηρὰν καὶ ἀηδῆ ἀῤῥωστίαν (298)· μεταξὺ δὲ τῶν δύω καταλειφθέντων υἱῶν του ἀνεφλέχθη ἀδελφικὴ διχόνοια, καὶ ἡ μήτηρ των Θεσσαλονίκη ὑποπτευομένη ὅτι ἐβοήθει τὸν νεώτερον ἀδελφὸν ἐθανατώθη ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον. Ὁ μητροκτόνος Ἀντίπατρος κατέφυγεν εἰς τὸν πενθερόν του Λυσίμαχον ζητῶν βοήθειαν καὶ εὗρηκε τὸν θάνατόν του· ὁ νεώτερος ἀδελφὸς, Ἀλέξανδρος, φοβούμενος τὸν Λυσίμαχον ἐπροσκάλεσε βοηθόν του τὸν Δημήτριον, καὶ τὸν τῆς Ἠπείρου βασιλέα Πύῤῥον.

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶχε δοκιμάσειν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μεταβολὰς ἱκανὰς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας. Παιδίον ἀκόμη ὢν ἐξέφυγε τὸν φονικὸν Κάσσανδρον προσδραμὼν εἰς τὸ σκέπος τοῦ τῆς Ἰλλυρίας βασιλέως Γλαυκίου, ὅς τις μ' ὅλους τοὺς φοβερισμοὺς καὶ κολακείας τοῦ διώκτου δὲν τὸν παρέδωκεν εἰς αὐτόν. Ἀναλαβὼν δὲ ἔπειτα τὴν βασιλείαν, ἔφυγε πάλιν ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν τῶν ὑπηκόων του, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν Δημήτριον, πλησίον τοῦ ὁποίου ἠγωνίσθη εἰς τὴν Ἰψὸν, καὶ μὲ τὴν ὁδηγίαν καὶ διδασκαλίαν του ἔγεινεν εἷς ἀπὸ τοὺς περιφήμους στρατηγοὺς τῶν παλαιῶν χρόνων. Διὰ βοηθείας τοῦ τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου ἀνέβη πάλιν ἔπειτα εἰς τὸν πατρικόν του θρόνον. Μαζὶ μὲ τὰ πολεμικά του προτερήματα ἦτο καὶ δοξομανὴς, καὶ διὰ τοῦτο ἤθελεν ἐπίσης ὡς ὁ Δημήτριος νὰ ἀνακατωθῇ εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μακεδονίας. Ἦλθε κατ' ἀρχὰς, ἐμεσίτευσεν εἰρήνην μεταξὺ τῶν δύω ἀδελφῶν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τοῦ κόπου του ἔλα-

βε μέρος τῶν πλησίον τῆς Ἠπείρου κειμένων Μακεδονικῶν χωρίων.

Ἔφθασεν ὅμως καὶ ὁ Δημήτριος πλήρης ἐπιθυμίας νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ὄφελός του τὰ ὁποῖα ἔφερε στρατεύματα· ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἐκατάλαβε· ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ· καὶ ὁ Δημήτριος ἔμαθεν ὅτι ἐκεῖνος τοῦ ἐπεβούλευε τὴν ζωήν. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ τὸν προλάβῃ, καὶ μὲ προσταγήν του ἐφονεύθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς ἓν συμπόσιον (294). Οἱ Μακεδόνες ὀρφανισθέντες ἀπὸ ἡγεμόνα, ἀνηγόρευσαν βασιλέα των τὸν Δημήτριον, ὅς τις ἔγεινεν ἔξαφνα δυνατώτερος παρ' ὅσον ὑπῆρξεν ὁ Κάσσανδρος, ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τὴν Μακεδονίαν προσετέθησαν καὶ αἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα δορικτησίαι του.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἔργον τῆς καρδίας τοῦ Δημητρίου νὰ στερεώσῃ εἰρηνικῶς τὴν κυριαρχίαν του. Ἐπολέμησε μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ μὲ τὸν βασιλέα Πύῤῥον, ἀνέλαβεν ἔθη καὶ τρόπους ὑπερηφάνους καὶ τυραννικούς· εἰς τὴν στολήν του ἐμιμήθη τοὺς Ἀσιανοὺς δεσπότας, τὰς ἐγγράφους δεήσεις τῶν ὑπηκόων του ἔῤῥιπτεν εἰς τὸ ὕδωρ χωρὶς νὰ τὰς ἀναγινώσκῃ· τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἐκράτησε χωρὶς ἀπόκρισιν δύω ἔτη· καὶ πρὸς ἕνα Σπαρτιάτην ἔκραξε μὲ θυμόν: „Τί λέγεις; ἕνα οἱ Λακεδαιμόνιοι πρεσβευτὴν ἔστειλαν;“ — Ναὶ (ἀπεκρίθη Λακωνικῶς ὁ πρέσβυς), ὦ βασιλεῦ, πρὸς ἕνα.“ (Πλουτ. Δημητρ. 42.)

Μεθυσμένος ὁ Δημήτριος ἀπὸ τὴν παροῦσαν τύχην ἐλησμόνησεν, ὅτι πολλάκις τοῦ ἐφάνη ἄπιστος ἡ θεὰ αὕτη, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὸ εἰς τὴν Ἀσίαν πατρικόν του βασίλειον. Ἀλλ' ὁ κοινὸς κίνδυνος ἀνεκάλεσε πάλιν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σελεύκου, Λυσιμάχου καὶ Πτολεμαίου, μὲ τοὺς ὁποίους ἡνώθη τώρα καὶ ὁ Πύῤῥος. Ἀλλ' ὀλεθριωτέρα ἔγεινεν εἰς αὐτὸν ἡ διάθεσις τοῦ στρατεύματός του. Δυσαρεστημένοι πρὸ πολλοῦ ἀπὸ τὴν ὑπέροφρυν ἀλαζονείαν του ηὐτομόλησαν οἱ στρατιῶται του εἰς τὸν Πύῤῥον, τὸν ὁποῖον εὕρισκαν ὅμοιον εἰς τὴν ἁπλότητα μὲ τοὺς ἀγαπητοὺς βασιλεῖς των Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον· ὁ Δημήτριος διέφυγε μὲ ἀλλαγὴν ἐνδυμάτων· τὴν Μακεδονίαν ἐμοιράσθησαν ὁ Πύῤῥος καὶ ὁ Λυσίμαχος (287), ἀφοῦ τὴν ἐβασίλευσεν ἑπτὰ ἔτη ὁ Δημήτριος.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ἐσύναξεν ὁ Δημήτριος ἱκανὴν δύναμιν διὰ νὰ ἁράξῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τὸν Λυσίμαχον τὴν Καρίαν καὶ τὴν Λυδίαν. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Φρυγίαν, καὶ ἐντεῦθεν διαβὰς τὴν Ἀρμενίαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μηδίαν, ἐμποδίσθη πάλιν ἀπὸ σπάνιν ζωοτροφιῶν καὶ ἀπὸ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν στρατιωτῶν του. Τὸ δὲ χειρότερον, ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ ἀληθινὸν στοιχεῖόν του, τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ τοῦ ἐκλείσθησαν τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας. Δὲν τοῦ ἔμεινε λοιπὸν ἐλπὶς διαφυγῆς, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἔκαμε εὐτυχεῖς τινὰς προσβολὰς κατὰ τοῦ Σελεύκου, ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ παραδοθῇ εἰς τοῦτον τὸν γαμβρόν του. Ὁ Σέλευκος τοῦ ἔδωκεν εἰς τὴν Συρίαν τόπον διατριβῆς, ὅπου ὁ Δημήτριος ἀπελπισθεὶς πλέον ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς φιλοδοξίας του, ἐξεδόθη εἰς θηλυπρεπῆ ἀργίαν, εἰς τὰ παιγνίδια καὶ εἰς τὴν οἰνοποσίαν, καὶ ἀπέθανε μετά τινα ἔτη (284). Καὶ ἐπειδὴ ἡ δύναμις, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ υἱός του Ἀντίγονος Γονατᾶς, κατ' ἀναλογίαν ἦτο ἀσήμαντος, ἐκυρίευαν εἰς τὸ ἑξῆς τὴν κληρονομίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἱ τρεῖς, Πτολεμαῖος, Σέλευκος καὶ Λυσίμαχος, ὅς τις διώξας τὸν Πύῤῥον ἐσύναψεν ὅλην τὴν Μακεδονίαν μὲ τὰ ἐπίλοιπα κτήματά του. Μόνον μεταξὺ τούτων ἠδύναντο νὰ γενηθῶσιν ἀγῶνες περὶ τῆς κυριότητος τοῦ ὅλου, ἢ μᾶλλον μεταξὺ Σελεύκου καὶ Λυσιμάχου, ἐπειδὴ ὁ

Πτολεμαῖος οὔτ' αὐτὸς ἤθελεν οὔτε τῆς χώρας του ἡ θέσις ἐσυγχώρει τοιαῦτα ἐγχειρήματα.

Ἀλλ' ὅμως συνηγωνίζετο τοὐλάχιστον ἡ τὸν Λυσίμαχον ὑπανδρευθεῖσα θυγάτηρ του Ἀρσινόη. Τὸ μῖσος, μὲ τὸ ὁποῖον κατεδίωκεν αὕτη τὸν πρόγονόν της Ἀγαθοκλῆν, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν φόνον ἐκατάπεισε καὶ αὐτὸν τὸν ἄνδρα της, ἐξέῤῥηξε μεταξὺ Σελεύκου καὶ Λυσιμάχου πόλεμον, ὅπου ἔφθασεν εἰς τὴν ἐσχάτην κρίσιν ἡ πολυχρόνιος μεταξὺ τῶν βασιλέων διχόνοια.

Διότι ὁ Σέλευκος παρακινηθεὶς ἀπὸ τὴν εἰς αὐτὸν καταφυγοῦσαν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος Ἀγαθοκλέους καὶ τῶν φίλων του ὥρμησεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Λυσιμάχου, τὸ ὁποῖον ἀμαχητὶ σχεδὸν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας του· καὶ ὅταν ὁ Λυσίμαχος ἔδραμε μὲ τὸ στράτευμά του ἔχασε πλησίον τοῦ Κύρου πεδίου καὶ τὴν μάχην καὶ τὴν ζωὴν (282) ἑβδομήκοντα δύω ἐτῶν ἡλικίας ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ Σελεύκου, τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ κανεὶς ἀπὸ τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν.

Εἶχε περάσειν ἤδη καὶ τὸν Ἑλλήσποντον διὰ νὰ συνάψῃ καὶ τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν μεγάλην τοῦ Ἀλεξάνδρου τῶν δορικτησιῶν μάζαν, τὴν ὁποίαν ἐσώρευσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλ' ὅταν ἦτο πλησίον τῆς Λυσιμαχίας, ἐφονεύθη ἀπροσδοκήτως εἰς τὸ ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του (281) ἀπὸ Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνόν, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τὸν ὁποῖον εἶχε δεχθῆν ὡς φυγάδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ φονεὺς ἐπήδησεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον· ἡ δὲ μικρὰ Ἀσία ἔμεινεν ἡνωμένη μὲ τῶν Σελευκιδῶν τὸ βασίλειον.

13. Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων.

Ἡ πλουσία καὶ λαμπρὰ Αἴγυπτος ἦτο τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου μοναρχίας ἡ ἐπαρχία, ἥτις πρώτη κατεστάθη χωριστὸν καὶ μόνιμον βασίλειον. Μόνον χῶραι τινὲς, τὰς ὁποίας περιέλαβεν ἡ κυρίως Αἴγυπτος ὡς πλούσιόν τι κράσπεδον, προσετέθησαν καθὼς ἴδαμεν κατὰ μέρη. Οὕτω κατ' ἐξοχὴν ἔμειναν μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην εἰς τοὺς Πτολεμαίους ἡ Κοίλη Συρία καὶ ἡ Φοινίκη, ἐξαίρετοι διὰ τὴν θέσιν των καὶ διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς ξυλικῆς πρὸς στερέωσιν τῆς θαλασσοκρατίας, καὶ ἐπροσηλώθησαν ἀσφαλέστερα εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Αἰγύπτου ἀγάπην τῶν Σύρων. Καὶ εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς δὲ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τὴν Κιλικίαν ἕως εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ προσέτι καὶ εἰς τὰ παραθάσσια τῆς Θρᾴκης ἐκράτουν οἱ πρῶτοι Πτολεμαῖοι πολλὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ἐκύρωναν τὴν δύναμίν των καὶ εἰς νήσους τινὰς μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἑλλάδος. Ταῦτα δὲ τοὺς ἐχρησίμευαν τρόπον τινὰ ὡς προπύργιον τῆς Αἰγύπτου ἐναντίον πάσης ἀμέσου ἐχθρικῆς προσβολῆς.

Πτολεμαῖος ὁ Α΄ (ἐπονομαζόμενος Σωτὴρ ἢ ὁ Λάγου πρὸς διαφορὰν τοῦ διαδόχου του) ἀπέθανε 284, καὶ ἀφῆκε τὸ βασίλειον εἰς τὸν υἱόν του Πτολεμαῖον Β΄, τὸν Φιλάδελφον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε παραιτήσειν τὸ στέμμα δύω ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του. Τοῦτον δὲ διεδέχθη Πτολεμαῖος Γ΄, ὁ Εὐεργέτης (246 — 221). Οἱ τρεῖς οὗτοι μόναρχοι ἐβασίλευσαν τὴν Αἴγυπτον εὐτυχέστατα καὶ λαμπρότατα ὁλόκληρον ἑκατονταετηρίδα. Ἡ τοῦ κόσμου ἐμπορεία, τῆς ὁποίας ἦτο καθέδρα ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔφερνεν ἀναριθμήτους θησαυρούς· ἡ Αἴγυπτος ἔγεινε πλουσιωτάτη καὶ ἀκμαιοτάτη χώρα. Μετὰ τὸν θά-

νατον τοῦ δευτέρου βασιλέως εὑρέθησαν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον 740,000 τάλαντα *), στόλος δισχιλίων πλοίων, καὶ 240,000 στρατιωτῶν τῆς ξηρᾶς μισθοφόρων. Ὁ πολεμικὸς Πτολεμαῖος Γ'. ἐξέτεινεν ἐξαιρέτως τὰς ἐξωτερικὰς κατακτήσεις. Εὐτύχησεν εἰς πόλεμον τινὰ τῆς Συρίας, καὶ ἥνωσεν εἰς τὴν κυριαρχίαν του καὶ τὴν Ἀβυσσινίαν. Ταύτου τοῦ Πτολεμαίου γυνὴ ἦτο ἡ ὡραία Βερενίκη, τῆς ὁποίας ὁ πολυΰμνητος πλόκαμος τῆς κόμης ζῇ ἀκόμη τὴν σήμερον ὡς ἀστερισμὸς εἰς τὸν ἀστρονομικὸν τοῦ οὐρανοῦ πίνακα.

Ἀλλ' ὄχι μόνον πλούτου καὶ δυνάμεως κέντρον ὑπῆρξεν ἡ Αἴγυπτος, ἀλλὰ καὶ ἐνδόξων ἔργων ἐγέμισαν τὸ βασίλειόν των οἱ Πτολεμαῖοι. Ὁ πρῶτος ἔκτισε τὸν ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου περίφημον πυρσὸν πρὸς σωτηρίαν τῶν θαλασσοπλοούντων. Καὶ αὐτὸς ἤδη, καὶ μάλιστα ὁ δεύτερος Πτολεμαῖος ἤνοιξαν τὴν χώραν των καὶ ἐξαιρέτως τὴν μητρόπολίν των Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν ἔκαμεν καταφύγιον εἰς τοὺς Ἕλληνας σοφοὺς καὶ τεχνίτας, τοὺς ὁποίους ἀπεδίωκαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οἱ μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντες ἄγριοι πόλεμοι. Εἰς τὸ κάλλιστον μέρος τῆς Ἀλεξανδρείας Βρύχιον (ὠνομάζετο δὲ οὕτω τὸ παραθαλάσσιον αὐτῆς μέρος) ἦτο οἰκοδόμημα, τὸ Μουσεῖον, ὅπου διέτριβαν οἱ ἐπισημότεροι γραμματισμένοι ζῶντες εἰς φιλολογικὴν τινὰ κοινότητα καὶ τρεφόμενοι ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐλευθεριότητα. Ἐν ταὐτῷ δὲ εἶχαν συνάξειν οἱ Πτολεμαῖοι εἰς δύω βιβλιοθήκας, τὴν μὲν εἰς τὸ Βρύχιον, τὴν δὲ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σεράπιδος ὅλα τὰ τότε σωζόμενα συγγράμματα· ὥστε οἱ γραμματισμένοι δὲν εὕρισκαν ἐκεῖ μόνον ἡσυχίαν,

*) Κατὰ τὸν Ἀππιανόν. Ῥωμαϊκ. ἱστορ. προοιμ. §. 10. Ἐὰν καὶ ἐδῶ ἐννοῶνται μικρὰ Πτολεμαϊκὰ τάλαντα, ποσὸν ἰσοδύναμον ὅμως ποτότης τριακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε μιλιονίων Αὐστριακῶν φιορινίων.

ἀλλὰ καὶ ἀφθονωτάτην ὕλην διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς
ἀσχολίας των (Πρβ. κατωτ. τμήμ. 18).
Ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου μετεφράσθησαν
καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τοῦ Μωσέως ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς
εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ φιλόμουσος οὗτος
βασιλεὺς ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἑβδομή-
κοντα δύω ἱερεῖς Ἰουδαίους, ἐμπείρους τῆς Ἑλλη-
νικῆς γλώσσης, καὶ διὰ δαπάνης του τοὺς ἐδιώρισε
νὰ ἐξελληνίσωσι τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, διὰ νὰ στολίσῃ
τὴν βιβλιοθήκην του καὶ μὲ τὸ θρησκευτικὸν τοῦ
Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ βιβλίον. Διὰ τοῦτο ἡ μετά-
φρασις αὕτη ὀνομάζεται ἕως τῆς σήμερον μὲ τέλειον
ἀριθμὸν ἡ τῶν ἑβδομήκοντα, ἐὰν καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ
ἦσαν ἑβδομήκοντα δύω. Ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι
ἡ αὐτὴ, ἥτις ὑπῆρχεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὅσα ῥητὰ ἀναφέρονται ἑλληνιστὶ
εἰς τὴν νέαν γραφὴν, εὑρίσκονται ἀπαραλλάκτως εἰς
αὐτήν. Ταύτην ἀνεγίνωσκεν ἡ ἀρχαία τοῦ Χριστοῦ
ἐκκλησία, καὶ τὴν μεταχειρίζεται καὶ τὴν σήμερον
ὡς κανονικὴν βίβλον ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία. Τὰ
περὶ τῆς μεταφράσεώς της διηγεῖται κάποιος Ἀριστέ-
ας, ἀρχισωματοφύλαξ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ ὁποίου
σώζεται ἀκόμη τὸ περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευ-
τῶν σύγγραμμά του *). Κοινὴ γνώμη εἶναι, ὅτι καὶ
οἱ Ἰουδαῖοι συγγραφεῖς, Φίλων καὶ Ἰώσηπος, καὶ πολ-
λοὶ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας, Π. χ. Ἰουστῖνος ὁ
φιλόσοφος καὶ μάρτυς, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ
ἄλλοι παρέλαβαν τὴν διήγησιν ταύτην ἀπὸ τὸ σύγ-
γραμμα τοῦ Ἀριστέου. Ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα,
βλέπομεν ἐναργῶς, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τοῦ
Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη εἰς ὅλα

*) Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο εἶναι ἐν εἴδει ἐπιστολῆς ἐπιγραφομένης. „Ἀριστέας Φιλοκράτει.“ Ἐξεδόθη καὶ χωριστὰ καὶ μετὰ τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων. Ὁ ἐκδότης ἴδε μόνον τὴν ἐν Ὀξονίῳ ἔκδοσιν, 1692 εἰς 8ον. Κ.

τὰ ἔθνη, καὶ ἡτοιμάζετο ὄργανον τῶν τοῦ θεοῦ ἀπείρων βουλευμάτων.

Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἦτο τελευταῖος τῶν ἀγαθῶν βασιλέων, οἵτινες ἀπόγονοι ὄντες τοῦ Λάγου ὀνομάζονται καὶ Λαγίδαι· Περιέθαλπε καὶ οὗτος τοὺς σοφοὺς καὶ εἶχε βιβλιοφύλακά του τὸν ἔνδοξον γεωγράφον Ἐρατοσθένην. Πτολεμαῖος Δ', ὁ ἐπονομαζόμενος Φιλοπάτωρ, ὑπῆρξε πρῶτος σειρᾶς τρισαθλίων ἡγεμόνων, οἵτινες ἐσπούδαζαν νὰ κρημνίσωσι τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου. Γέμει ἡ ζωή του ἀνοσιουργίας καὶ βδελυρίας. Ἐφαρμάκωσε τὸν πατέρα του, ἐφόνευσε φανερὰ τὴν μητέρα του Βερενίκην καὶ ἕνα ἀδελφόν του, ἐδόθη εἰς πᾶν εἶδος ἡδυπαθείας καὶ ἀσελγείας, ἐνίκησε μὲ πόλεμον Ἀντίοχον τὸν Γ' πλησίον τῆς Ῥαφίας (217), κατεδίωξε τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίους διὰ νὰ τοὺς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, καὶ ἀπέθανεν ἀφήσας πενταετῆ υἱὸν ἐκ τῆς ἀδελφῆς καὶ ἐν ταὐτῷ γυναικός του Ἀρσινόης (204).

Οὗτος εἶναι Πτολεμαῖος Ε' ὁ Ἐπιφανής. Ἐνῷ ἐπετροπεύετο ὡς ἀνήλικος, ἠγέρθησαν ἐναντίον του οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας καὶ τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ μοιρασθοῦν τὸ βασίλειόν του. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, τὸν ἐπροστάτευσεν. Ἡλικιωθεὶς δὲ, κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε κἄποιαν χρηστότητα, ἀλλ' εὐθὺς ἐφανέρωσε τὴν κτηνωδίαν καὶ ἀπανθρωπίαν του. Ἔγεινε κατ' αὐτοῦ συνωμοσία, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγρυπνίας τοῦ στρατηγοῦ του Πολυβίου τὴν ἀνεκάλυψε καὶ ἐθανάτωσε σκληρῶς ὅλους τοὺς ἐπιβούλους του. Ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῆς τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείας, ἥτις ἔστειλε πρὸς αὐτὸν πρέσβυν τὸν τοῦ ἱστοριογράφου Πολυβίου πατέρα Λυκόρταν. Ἑτοιμαζόμενος δὲ νὰ πολεμήσῃ τὴν Συρίαν καὶ διὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀρχίσας νὰ γυμνόνῃ τοὺς εὐκαταστάτους καὶ πλουσίους, ἐφαρμακώθη ἀπ' αὐ-

τοὺς, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν ἔτη 24 καὶ ἔζησεν εἴκοσιν ἐννέα.

Πτολεμαῖος Ϛ', ὁ Φιλομήτωρ, διεδέχθη τὸν πατέρα του (180), ἑξαετὴς τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτροπευόμενος ἀπὸ τὴν μητέρα του Κλεοπάτραν. Ἀνατροφὴ θηλυπρεπὴς μεταξὺ εὐνούχων τὸν ἀνέδειξεν ἀνόητον καὶ ἄνανδρον. Διὰ τοῦτο Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς στρατεύσας κατὰ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἐκυρίευσεν ὅλην παρεκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐπίασεν αἰχμάλωτον τὸν Πτολεμαῖον. Οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν μικρότερόν του ἀδελφὸν Πτολεμαῖον τὸν Β' Εὐεργέτην, τὸν ὁποῖον διὰ τὰς κακουργίας του ὠνόμαζαν οἱ ὑπήκοοί του Κακεργέτην, καὶ Φύσκωνα. Ἡ Ῥώμη ἐμεσίτευσεν εἰρήνην μεταξὺ Συρίας καὶ Αἰγύπτου, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, καὶ ἔβαλε βασιλεῖς εἰς τὴν Αἴγυπτον τοὺς δύω ἀδελφοὺς καὶ μίαν ἀδελφήν των ὀνομαζομένην Κλεοπάτραν. Ταύτην ἐνυμφεύθη ὁ ἀδελφός της Φιλομήτωρ καὶ ἐκράτησε τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ δὲ Φύσκων κατεστάθη διοικητὴς τῆς Κυρήνης. Μετὰ τριακονταπενταετῆ βασιλείαν ἀπέθανεν ὁ Φιλομήτωρ (145), ἀφήσας υἱὸν νήπιον.

Τώρα ἐβασίλευσεν ἐντελῶς Πτολεμαῖος Ζ', ὁ Εὐεργέτης ἢ Κακεργέτης καὶ Φύσκων ὁ αὐτὸς, ἐλθὼν ἀπὸ τὴν Κυρήνης καὶ νυμφευθεὶς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του Κλεοπάτραν καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὸν υἱόν της. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἐθανάτωσεν εὐθὺς, ἐκείνην δὲ ἀποδιώξας ἐνυμφεύθη βιαστικῶς τὴν θυγατέρα της, ὀνομαζομένην καὶ αὐτὴν Κλεοπάτραν· ἐθανάτωσεν ἕνα υἱόν του, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφήσειν ἔπαρχον τῆς Κυρήνης, φοβούμενος μὴ τὸν ἀναδείξουν βασιλέα των οἱ Ἀλεξανδρεῖς. Ὁ λαὸς παροργισθεὶς ἀνέτρεψε τοὺς ἀνδριάντας του· καὶ αὐτὸς ὑποπτευθεὶς αἰτίαν τούτου τὴν πρῴην γυναῖκα καὶ ἀδελφήν του Κλεοπάτραν ἐκομμα-

τίασεν ἀπανθρώπως ἔμπροσθέν της τὸν υἱόν της καὶ υἱόν του Μεμφίτην, νέον ἀγχίνουν καὶ ἐνάρετον. Ὁ λαὸς ἀπεστάτησε, καὶ ἐκήρυξε βασίλισσαν τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐπροσκάλεσε βοηθόν της τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν της βασιλέα τῆς Συρίας Δημήτριον. Ὁ Φύσκων ἐνίκησε, καὶ ἡ βασίλισσα κατέφυγε μὲ τὰ πλούτη της εἰς τὴν Συρίαν. Μετὰ εἴκοσιν ἐννέα ἐτῶν βασιλείαν γεμάτην βδελυριῶν καὶ ἀνηκούστων ἀπανθρωπιῶν ἐτελεύτησε τὸν κακοῦργον βίον του (126), ἀφήσας δύω γνησίους υἱοὺς ἐκ τῆς Κλεοπάτρας, Πτολεμαῖον τὸν Λάθουρον καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ἕνα νόθον Ἀππίωνα.

Πτολεμαῖος Η΄ ὁ Λάθουρος, ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφήν του Σελήνην, καί, καθ' ἣν ἡμέραν ἐστέφθη, ἐπωνομάσθη Σωτήρ. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὸν ἑαυτόν του νὰ σώσῃ ἀπὸ τὰς καταδρομὰς τῆς δοξομανοῦς του μητρὸς Κλεοπάτρας. Μετὰ δέκα ἔτη τοῦ ἐπῆρε τὴν Σελήνην καὶ τοὺς δύω ἐξ αὐτῆς γεννηθέντας υἱούς της, τὸν ἔστειλε νὰ βασιλεύῃ εἰς τὴν Κύπρον, καὶ ἀνέδειξε τῆς Αἰγύπτου βασιλέα τὸν νεώτερόν της υἱὸν Ἀλέξανδρον (116). Πόλεμος φθοροποιὸς πρὸς τὴν Συρίαν καὶ Ἰουδαίαν κατηφάνιζε τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Ἀλέξανδρος μὴ ὑποφέρων τὴν σκληρότητα τῆς μητρός του τὴν θανατόνει· καὶ αὐτὸς φανεὶς σκληρότερος ἐκεῖνος μισεῖται, ἀποδιώκεται, καὶ ἀποθνήσκει βασιλεύσας ἔτη 29 (87). Ἀνακαλεῖται ὁ Λάθουρος καὶ βασιλεύσας μόνος ἑπτὰ ἔτη ἀπέθανε (80).

Τὸν διεδέχθη ἡ θυγάτηρ του Κλεοπάτρα· αὕτη ὠνομάζετο κυρίως Βερενίκη, ἀλλ' ἐπεκράτησεν εἰς τὸ βασιλεῦον τῆς Αἰγύπτου γένος οἱ μὲν ἄνδρες νὰ ὀνομάζωνται Πτολεμαῖοι, αἱ δὲ γυναῖκες Κλεοπάτραι. Ἀλέξανδρος ὅμως ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔγγονος τοῦ Λαθούρου, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν Ῥώμην ἐβάλθη βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, νυμφευθεὶς Κλεοπάτραν τὴν Βε-

ρενίκην, τὴν ἐφόνευσε μετὰ δύω ἑβδομάδας. Μετὰ δεκαπέντε ἔτη (65), τὸν ἀπεδίωξαν οἱ Ἀλεξανδρεῖς καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα των Πτολεμαῖον τὸν ἐπονομαζόμενον Αὐλητήν, νόθον υἱὸν τοῦ Λαθούρου.

Ὁ οὐδαμινὸς οὗτος βασιλεύς, ὅς τις δὲν ἤξευρεν ἄλλο εἰμὴ νὰ αὐλῇ καὶ νὰ συγκαλῇ μουσικοὺς ἀγῶνας, καὶ νὰ ἀσελγαίνῃ ὡς κτῆνος, ἐμισήθη δικαίως καὶ ἀπεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρέων. Ἡ Ῥώμη τὸν ἐπροστάτευσε καὶ τὸν ἀνεβίβασε πάλιν εἰς τὸν θρόνον του, ὅπου νοσήσας ἀπέθανεν (52), ἀφήσας δύω υἱοὺς καὶ δύω θυγατέρας, τῶν ὁποίων πρεσβυτέρα ἦτο ἡ τελευταία περίφημος Κλεοπάτρα. Ἡ Ῥώμη εἶχεν ἀρχίσειν ὄχι μόνον νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ νὰ σφετερίζεται τὰς καλλίστας ἐπαρχίας της, ἕως οὗ (30 πρ. Χρ.) τὴν ἐκατάπιεν ὁλόκληρον, ὡς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ θέλομεν ἱστορήσειν ὄχι μόνον τὰς περιστάσεις τῆς τελευταίας Κλεοπάτρας, ἀλλὰ καί τινων ἀρχητέρων χαμερπῶν Πτολεμαίων. Ἀκολασία, ἀπανθρωπία, ἐξουσία οὐδαμινῶν ὑπουργῶν, φονικαὶ ἔριδες περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐνήργουν ἀκαταπαύστως δύω ἑκατονταετηρίδας ὁλοκλήρους, καὶ μόλις ἐκατώρθωσαν τὴν πτῶσιν βασιλείου ἰσχυροῦ καὶ ὡραίου.

14. Ἡ Συρία ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν.

Τὸ Συριακὸν βασίλειον τοῦ ἀνδρείου Σελεύκου Α΄ Νικάτορος περιεῖχεν, ἀφοῦ οὗτος ἐνίκησε τὸν Λυσίμαχον (σελ. 330), ὅλας τὰς Ἀσιανὰς χώρας ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον ἕως τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ ἐξετείνετο τότε περίπου ἕως τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα

ἔδωκεν ὁ Κῦρος εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Ὁ Σέλευκος ἔκαμε διάταξιν τινὰ τοῦ τεραστίου τούτου βασιλείου εἰς τὰς εἰρηνικὰς περιόδους τῆς βασιλείας του. Κυριεύουσα χώρα ἔγεινεν ἡ Συρία, καὶ μητρόπολίς του ἡ ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀρόντην κτισθεῖσα Ἀντόχεια περιφημοτάτη πασῶν τῶν ἀπ' Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν κτισθεισῶν πόλεων, καὶ ἑκατονταετηρίδας τινὰς πρώτη τῆς Ἀσίας διὰ τὸ μέγεθος, πολυανθρωπίαν καὶ εὐδαιμονίαν της. Ἡ παρὰ τὸν Τίγριν Σελεύκεια ἔλαβε τὸν τόπον τῆς ἔκτοτε πιπτούσης καὶ ἀπακμαζούσης Βαβυλῶνος, καὶ ἔγεινε καθ' ὑπερβολὴν πολυάνθρωπος. Ἀλλ' αἱ μεγάλαι χῶραι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὰς ἑτεροειδεῖς λαοὶ ἔκαμαν νὰ μὴ στερεωθῇ ἐσωτερικῶς τὸ Συριακὸν βασίλειον ὡς τὸ Αἰγυπτιακὸν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Α΄ Σελεύκου μέρη τινὰ αὐτοῦ νὰ διαλυθοῦν ταχύτατα.

Τὸν Σέλευκον Νικάτορα διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀντίοχος Α΄, ὁ Σωτὴρ (281 — 262), εἰς τὸν ὁποῖον παρεχώρησε ζῶν ὁ πατήρ του τὴν γυναῖκα του Στρατονίκην, θυγατέρα τοῦ Δημητρίου (ἀνωτ. σελ. 326), ἐπειδὴ ὁ Ἀντίοχος ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν γυναῖκα ἠῤῥώστησε καὶ ἐκινδύνευε νὰ ἀποθάνῃ. Ὁ ἰατρὸς τοῦ βασιλέως, Ἐρασίστρατος, ἐγνώρισε τὴν μυστικὴν αἰτίαν τῆς ἀῤῥωστίας, καὶ τὴν ἐφανέρωσε πρὸς αὐτὸν μὲ τρόπον ἁρμοδιώττατον. Ἐρᾷ ὁ υἱός σου, τοῦ εἶπε, καὶ ἀποθνήσκει ἐὰν δὲν νυμφευθῇ τὴν ἐρωμένην. „Τίς εἶναι ἡ γυνή; ἠρώτησεν ὁ πατήρ. — „Ἡ σύζυγός μου,“ ἀπεκρίθη ὁ ἰατρός. „Καλὲ φίλε μου καὶ σοφὲ, τόσον ὀλίγον φροντίζεις δι' ἐμὲ, διὰ τὸν υἱόν μου, δι' ὅλον τὸ ὑπήκοον, ὥστε προτιμᾷς τὸν ὄλεθρόν μας ἀπὸ τὴν γυναῖκα σου;“ ἐφώναξεν ὁ βασιλεύς. — „Ἐὰν ἦσο σὺ, ὦ βασιλεῦ, τοῦ ἔδιδες τὴν γυναῖκα σου;“ „Ναὶ μὰ ὅλους τοὺς Θεοὺς καὶ ὅλας τὰς θεὰς, τοῦ τὴν ἔδιδα

ἐξ ἅπαντος.“ Ὁ ἰατρὸς τοῦ εἶπεν ὅλην τὴν ἀλήθειαν τότε, καὶ ὁ πατὴρ συνέζευξε πείσας τὴν Στρατονίκην μὲ τὸν προγονόν της Ἀντίοχον *). Κανὲν ἐγχείρημα τοῦ βασιλέως τούτου δὲν εὐτύχησεν. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Βιθυνίαν καὶ Μακεδονίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ πλέον τὸ Πέργαμον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποστατήσειν ἀπὸ τὴν Συρίαν, οὐδὲ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Γαλάτας, οἵτινες τότε εἰσεχώρησαν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἀντίοχος Β΄, ὁ ὑπὸ τῶν Μιλησίων Θεὸς ἐπονομασθεὶς, ἐπειδὴ τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τύραννον τινὰ (262 — 247), περιεπλέχθη εἰς πόλεμον πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον, ὅταν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του οἱ Πάρθοι καὶ οἱ Βάκτριοι. Ἐκ τούτου ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ μὲ τὴν Αἴγυπτον, ὑποχρεωθεὶς νὰ διαζευχθῇ τὴν γυναῖκα του Λαοδίκην (ἑτεροθαλῆ ἀδελφήν του), καὶ νὰ νυμφευθῇ τὴν Βερενίκην, θυγατέρα τοῦ Φιλαδέλφου, καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτῆς γεννηθησομένους νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας του. Ἡ Βερενίνη ἐφέρθη εἰς αὐτὸν μὲ προῖκα θησαυρῶν ἀναρίθμων. Τόσον δὲ μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ πολυτέλεια τοῦ βασιλέως τούτου, ὥστε ἡ Βερενίκη δὲν ἔπινεν ἄλλο νερὸν παρὰ τὸ τοῦ Νείλου, τὸ ὁποῖον ἐφέρετο ἐξ Ἀλεξανδρείας μὲ χρυσᾶ σκεύη. Ἀφοῦ δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέθανεν ὁ Φιλάδελφος, ἀπεδίωξεν ὁ Ἀντίοχος τὴν Βερενίκην, καὶ ἀνεκάλεσε τὴν Λαοδίκην, ἥτις μὴ πιστεύουσα τὸ ἄστατον τῆς καρδίας του τὸν ἐφαρμάκωσε παραυτα.

Ὁ πρεσβύτερος υἱός του Σέλευκος Β΄ ὁ Καλλίνικος ἀνέβη τὸν θρόνον (247 — 227). Ἡ Βερενίκη μετὰ τοῦ υἱοῦ της κατέφυγεν εἰς τὴν πλη-

*) Ἴδε Πλουτ. Δημητ. §. 30, καὶ Ἀππιαν. Συριακ. 59 — 61.

σίον τῆς Ἀντιοχείας Δάφνης, ὅπου ἐπολιορκήθη ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Σελεύκου. Αἱ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπανέστηταν πρὸς βοήθειάν της κατὰ τοῦ Σελεύκου· ὁ ἀδελφοί της Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἔδραμε πρὸς ἐπικουρίαν της μὲ δύναμιν μεγάλην. Ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ, ἐθανάτωσεν ὁ Σέλευκος τὴν δυστυχῆ μετὰ τοῦ υἱοῦ της καὶ ὅλης τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκολουθίας της. Ὁ Πτολεμαῖος ἐκδικούμενος τὴν ἀπανθρωπίαν ὑπέτεταξέν ὅλας τὰς Ἀσιανὰς Σατραπείας ἕως τῆς Βακτριανῆς· φαίνεται, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν μοναρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐπανάστασις τῆς Αἰγύπτου τὸν ἀνεκάλεσε φέροντα πλῆθος ἄμετρον ἱερῶν καὶ ἀνδριάντων καὶ ἄλλων πολυτίμων καὶ ἀναρίθμου δασμοφορὰν ἀργυρίου. Ἐκ τῶν πολλῶν δορικτησιῶν του δὲν τοῦ ἔμειναν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα εἰρήνην, εἰμὴ παραθαλάσσιοι τινὲς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου Ἀντίοχος Ἱέραξ, ἀδελφὸς τοῦ Σελεύκου, ἐπαναστὰς ἔγεινεν αὐτόνομος εἰς μέγα μέρος τῆς κάτω Ἀσίας. Ὁ Σέλευκος τώρα τὸν προεκάλεσε νὰ συμπολεμήσῃ τὴν Αἴγυπτον· καὶ τοῦτο ἐπαρακίνησε τὸν Πτολεμαῖον νὰ συμφωνήσῃ ἀνακωχὴν ὅπλων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἱέραξ ἐπροσπάθει νὰ ἁρπάσῃ ὅλην τὴν βασιλείαν τῶν Σελευκιδῶν, ἤρχισε βαρύτερος καὶ αἱματωδέστερος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, ἀφανιστικὸς τῆς ταλαιπώρου Ἀσίας, ἐπειδὴ ὁ Ἱέραξ ἔφερε μὲ μισθὸν τοὺς προειρημένους Γαλάτας, οἵτινες ἐλεηλάτησαν τρομερῶς τὰς χώρας. Ἐνικήθη τελευταῖον ὁ Ἱέραξ καὶ ἔφυγε· καὶ ὁ Σέλευκος στρατεύσας μετὰ τοῦτο ἐναντίον τῶν Πάρθων, ἐνικήθη ἀπ' αὐτούς.

Σέλευκος ὁ Κεραυνὸς, υἱὸς τοῦ Καλλινίκου, ἐφαρμακώθη τὸ τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας του (224), καὶ τὸν διεδέχθη ὁ δεκαπενταετὴς ἀδελφός του Ἀντίοχος Γ΄, ὁ μετέπειτα ἐπονομασθεὶς Μέγας. Ὁ

νεανίσκος ἐδεσπόζετο ἀπὸ ἀνάξιον τινὰ Κᾶρα Ἑρμίαν, ὅς τις τὸν ἐσυμβούλευε βλαβερώτατα. Ἐμποδίζετο ὑπ' αὐτοῦ νὰ στραστεύσῃ προσωπικῶς εἰς τὴν Περσίαν κατὰ τῶν ἀποστατησάντων Σατραπῶν, ἕως οὗ ἰδὼν τὸν κίνδυνον πλησιάζοντα διέβη τὸν Τίγριν, ἐνίκησε, καὶ οἱ ἀποστάται ἀπέθαναν αὐτόχειρες. Ὁ δὲ Ἑρμίας διὰ τὴν αὔξουσαν ὑπερεφάνειάν του ἐμισήθη καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα τόσον, ὥστε ἐθανατώθη διὰ προσταγῆς του. Ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος μὲ τρόπον βασιλέως ἀλλότριον ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν τυραννικὸν τοῦτον φίλον του, ἐστοχάσθη νὰ διώξῃ τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην. Κατ' ἀρχὰς ἐβοηθεῖτο ὑπὸ τῆς τύχης, ἔπειτα ὅμως ἐνικήθη ἀπὸ Πτολεμαῖον τὸν Φιλοπάτορα πλησίον τῆς Ῥαφίας (217), καὶ ἔκαμεν εἰρήνην ἐπιστρέψας ὅλα τὰ δορικτήματά του.

Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπεχείρησεν ἄλλον ὁ Ἀντίοχος κατὰ τοῦ θείου του Ἀχαιοῦ, ἀνδρὸς τιμίου, ὅς τις ἀποθανόντος τοῦ Σελεύκου Κεραυνοῦ πολλαχόθεν παρακινούμενος νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον, δὲν ἠθέλησε· μ' ὅλον τοῦτο κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν του ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Συρίας καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς πρὸς σωτηρίαν του. Τώρα ἐπολιορκεῖτο εἰς τὰς Σάρδεις, ἠμύνετο ἀνδρείως, παρεδόθη ὅμως ἀπὸ προδότας εἰς τὸν Ἀντίοχον, ὅς τις κατὰ γνώμην τῶν συμβούλων του, τὸν ἐθανάτωσεν ἀσπλάγχνως.

Στερεώσας οὕτω τὸ κλέος του εἰς τὴν κάτω Ἀσίαν, ἐστράτευσε κατὰ τῶν Πάρθων, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς εἶχεν ὑποτάξειν τὴν Μηδίαν, καὶ κατὰ τῆς Βακτριανῆς. Κατ' ἀρχὰς ἔκρινεν εὔλογον νὰ γνωρίσῃ διὰ συνθηκῶν αὐτονόμους τοὺς βασιλεῖς τῶν δύω χωρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξανακρίευσε τὴν Μηδίαν καὶ ἔβαλε πάλιν εὐταξίαν εἰς ἄλλας Σατραπείας, ἐγνώρισε μόνον τὴν τῶν Πάρθων αὐ-

τονομίαν, αὐτὸς δὲ ἀπέκτησε μὲ τὴν στρατείαν ταύτην ὄνομα δραστικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἡγεμόνος. Ἐπιστρέψας δὲ, εὕρηκεν ἀφορμὴν νὰ αὐξήσῃ τὴν βασιλείαν του μὲ ζημίαν τῆς Αἰγύπτου. Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ ἀπέθανε 204, καὶ ἐπειδὴ ἐδιχονόουν οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἀνηλίκου Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς, ἐσυμμάχησαν ὁ Ἀντίοχος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος νὰ μοιρασθῶσι τὸ εὔκολον λάφυρον (ἀνωτ. σ. 334). Ὁ Ἀντίοχος ἐκέρδησε ταύτην τὴν φορὰν τῴόντι τὴν κοίλην Συρίαν, Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμουν πολὺν καιρὸν οἱ Σελευκίδαι· ἔατησαν ὅμως τὰς προόδους του οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἔλαβαν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τὸν μικρὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Ὅτι δὲ ὁ Ἀντίοχος μετά τινα χρόνον ἐπολέμησε πρὸς τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο ἔθνος, καὶ ἐνικήθη, καὶ ἔχασε καὶ τὰς δορικτησίας του καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπικρατείας του, θέλει μᾶς τὸ διηγηθῆν ἡ ἱστορία τῶν Ῥωμαίων. Ἐφονεύθη δὲ κατὰ τὸ 187 ἔτος.

Μετὰ τοῦτον ἔκλινε καθημερινῶς εἰς πτῶσιν ἡ Συριακὴ μοναρχία. Ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (176—164) ἐπανέστηταν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ δὲν ὑπετάχθησαν πλέον. Καὶ ἀφοῦ Ἀντίοχος ὁ Σιδήτης στρατεύσας κατὰ τὸ 130 ἔτος ἐναντίον τῶν Πάρθων ἀφανίσθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του, κατεθραύσθη διὰ πάντα τὸ κράτος τῆς τῶν Σελευκιδῶν μοναρχίας. Περὶ δὲ τῆς ὁλοτελοῦς πτώσεώς της (64 πρ. Χρ.), θέλομεν ὁμιλήσειν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν.

---

15. Μικρότεραι πολιτεῖαι τῆς Ἀσίας.

Ἐκ τῶν νέων πολιτειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἀποχωρισθεῖσαι ἀπὸ τὴν μεγάλην Συριακὴν βασιλείαν, πρώτη ἦτο ἡ τοῦ Περγάμου. Εἰ-

ταύτην τὴν πόλιν τῆς Μυσίας ἀφῆκεν ὁ Λυσίμαχος τοὺς θησαυρούς του, καὶ φύλακα τούτων τὸν Φιλέταιρον. Οὗτος δὲ, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Λυσιμάχου, ὅταν συνέβησαν ταραχαὶ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου Νικάτορος, μὲ τοὺς θησαυροὺς τούτους κατεστάθη ἀνεξάρτητος. Ὁ ἀνεψιός του, Εὐμένης Α', ἐστερέωσε τὴν ἐξουσίαν ταύτην, νικήσας Ἀντίοχον τὸν Σωτῆρα (265), ὁ δὲ τούτου ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος Ἄτταλος Α', νικήσας τοὺς Γαλάτας (239) ἀνηγορεύθη βασιλεύς. Ἀπέθανε 197, ἀφήσας τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Εὐμένη Β' (ἕως τοῦ 158), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ηὐξήθη μεγάλως ἡ ἐπικράτειά του διὰ περιστάσεις, τὰς ὁποίας θέλει μᾶς διηγηθῆν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία. Οἱ Ἄτταλοι (οὕτως ὀνομάζονται ὅλοι οἱ βασιλεῖς τοῦ Περγάμου) ἁμιλλώμενοι μὲ τοὺς Πτολεμαίους ἀπέκτησαν ἔντιμον ὄνομα δι' ἐπιστημονικῶν καθιδρυμάτων. Ἐσύναξαν εἰς τὴν μητρόπολίν των μεγάλην βιβλιοθήκην, ἥτις ἦτο περίφημος μετὰ τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας *).

Πλήθη Γαλατῶν προσκληθέντα ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Νικομήδη Α' ἐπέρασαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν ἐληλάτουν, κατὰ τὸ 278 ἔτος. Ἐξηπλόνοντο πανταχόσε, καὶ ἀμελοῦντες τὰς ὀχυρὰς πόλεις, διέτρεχαν τὰς χώρας καὶ κατέτρωγαν τὴν ἀφθονίαν των. Ἀντίοχος ὁ Σωτὴρ τοὺς ἐνίκησεν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐταπείνωσε. Τεσσαράκοντα ἔτη κατηρήμαξαν τὴν χερσόνησον μικρὰν Ἀσίαν μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ἕως οὗ Ἄτταλος ὁ Α' βασιλεὺς τοῦ Περγάμου τοὺς ἠνάγκασε νὰ κατοικήσουν μέρος τῆς μεγάλης

*) Τοῦτον τὸν καιρὸν ἐφευρέθη ἢ ἐτελειοποιήθη ἡ διφθέρα ἐξ αἰγῶν ἢ ἄλλων ζώων, ὡς γραφικὸς χάρτης, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Περγαμηνὸς χάρτης.

Φρυγίας, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἔκτοτε Γαλατία. Καὶ ἐκεῖ δὲ ἔμειναν φοβεροὶ καὶ ὑπούργουν μὲ μισθὸν εἰς τοὺς πολέμους τῶν Ἀσιανῶν ἡγεμόνων, καὶ ἐξαιρέτως τῶν πλουσίων βασιλέων τῆς Συρίας.

Ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Θεοῦ ἐπανέστη εἰς τὴν Παρθικὴν ὁ Ἀρσάκης (256), καὶ μετ' αὐτοῦ ἤρχισε μακρὰ σειρὰ βασιλέων, οἵτινες ἐξήπλοναν πάντοτε τὴν ἐξουσίαν των μὲ ζημίαν τῶν Σελευκιδῶν. Ἀρσάκης ὁ Β΄ ἐνίκησε Σέλευκον τὸν Καλλίνικον (238) οὕτως, ὥστε οἱ Πάρθοι ἀπὸ τῆς νίκης ταύτης ἠρίθμουν τὰ ἔτη τῆς αὐτονομίας των. Ὅτι δὲ Ἀντίοχος ὁ μέγας μὲ ὅλην τὴν ὄχι δυστυχῆ ἐκστρατείαν του, ἐγνώρισε τὴν αὐτονομίαν ταύτην, τὰ εἴπαμεν ἀρχήτερα (σελ. 341). Εἷς τῶν ἐφεξῆς βασιλέων, Μιθριδάτης Α΄, ἢ Ἀρσάκης Ϛ΄ (179 — 138), ἔκαμε νίκας λαμπρὰς, καὶ ἐξήπλωσε τὴν ἐπικράτειάν του πρὸς δυσμὰς μὲν ἕως τοῦ Εὐφράτου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἕως ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ. Τὸ ἔθνος τῶν Πάρθων διετήρησε πολὺν καιρὸν τὴν δίαιταν καὶ τὰ ἤθη πολεμικῶν νομάδων. Ἦσαν ἐπιτήδειοι ἱππεῖς καὶ εὔστοχοι τοξόται. Οἱ βασιλεῖς των τὸ μὲν καλοκαίριον διέτριβαν εἰς τὰ ψυχρὰ Ἐκβάτανα, τὸν δὲ χειμῶνα μετέβαιναν εἰς τὴν παρὰ τὸν Τίγριν ποταμὸν ἀντικρὺ τῆς Σελευκείας κειμένην πόλιν Κτησιφῶντα, ἥτις ἐκ κώμης ἀποκατεστάθη μεγάλη καὶ ἀκμαία πόλις.

Εἰς τὴν Βακτριανὴν ὁ ἀποστατήσας ἀπὸ τὴν Συρίαν δὲν ἦτο Ἀσιανὸς, ἀλλ' Ἕλλην, ὁ Σατράπης Θεόδοτος. Τὸ βασίλειον τοῦτο κατεστάθη συγχρόνως μὲ τὸ Παρθικὸν, διήρκεσεν ὅμως πολὺ ὀλιγώτερον χρόνον. Ἐπραγματεύετο μεγάλην ἐμπορίαν μὲ τὴν Ἰνδικὴν, ὅπου ὑπέταξαν καὶ χώρας οἱ βασιλεῖς τῶν Βάκτρων. Εἷς ἐκ τῶν βασιλέων τούτων, ὑπερηφανευόμενος διὰ τὴν μεγάλην ἐπικράτειάν του, ἔλαβε τὸ ὄνομα Μέγας βασιλεὺς, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλαμπρύνοντο ποτὲ οἱ μόναρχοι τῆς Περσίας. Παράδοξον φαινόμενον ἦτο νὰ βασιλεύωσιν ἐκεῖ Ἕλληνες τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πατρίδα των, χωρὶς καμμίαν κοινωνίαν μὲ τοὺς ὁμογενεῖς των, εἰς τὸ μέσον μαχίμων ἀλλοφύλων. Μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν τριάκοντα ἐνιαυτῶν ἐκρημνίσθη τὸ Βακτριανὸν βασίλειον ἀπὸ νομάδας βαρβάρους ἐλθόντας ἀπὸ τὰ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου μέρη (περὶ τὸ 126), καὶ μετέπειτα ἐκυριεύθη ἡ Βακτριανὴ ἀπὸ τοὺς Πάρθους.

Οἱ Ἰουδαῖοι πεσόντες καθὼς ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τῆς Περσίας εἰς τὸν Μακεδόνα δορικτήτορα, ἀπήλαυσαν μετὰ τὸν τούτου θάνατον τὴν τύχην τῆς Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης. Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀντιγόνου ἕως Πτολεμαῖον τὸν Ἐπιφανῆ ὑπέκειντο εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐπλήρωναν φόρους, καὶ ἔζων κατὰ τοὺς ἰδίους των νόμους. Ἀντίοχος ὁ μέγας τοὺς ὑπέταξεν εἰς τὸ σκῆπτρον τῶν Σελευκιδῶν, καὶ εὐθὺς ἤρχισε δυστυχὴς περίοδος διὰ τὸν λαόν. Ἡ ἀναργυρία, ἥτις κατέθλιβε τοὺς βασιλεῖς τῆς Συρίας μετὰ τὸν δυστυχῆ πρὸς τὴν Ῥώμην πόλεμον, ἔκαμεν ὤνιον τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν στάσεις μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων. Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς διήρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ νὰ κάμῃ τὸν λαὸν εὐμεταχειριστότερον, ἠθέλησε νὰ τοὺς σηκώσῃ τὰ ἤθη καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ τοὺς δώσῃ παιδείαν καὶ θρησκείαν ἑλληνικήν. Ἀλλ' ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀπανθρωπία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε τὸν σκοπόν του, ἀνέστησε μάρτυρας καὶ ζηλωτὰς τῆς πατρίου θρησκείας των. Ὁ λαὸς ἐρεθισθεὶς ἐπίασε τὰ

ὅπλα, καὶ δὲν ἐτρόμαξε τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς Συρίας. Ἱερεύς τις, Ματταθίας ὀνομαζόμενος, ἐσυνάθροισε στράτευμα, καὶ ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τὴν βίαν διὰ βίας (167). Ἀποθανόντος δὲ τούτου, τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, καὶ ἐκτύπησεν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Σύρους. Μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του (161), ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωνάθαν ἐμεταχειρίσθη φρονίμως τὰς περὶ τοῦ θρόνου τῆς Συρίας ἔριδας, ἐνῷ ἦτο ἀρχιερεὺς καὶ εὐνοεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Σίμων (ἀπὸ τοῦ 143 ἔτους) ἔγεινεν ἀρχιερεὺς ἐν ταὐτῷ καὶ ἡγεμὼν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Ἔζη εἰρηνικῶς μὲ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Δημήτριον, καὶ ἀπήλαυσεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσυδοσίαν. Ὁ υἱός του Ἰωάννης Ὑρκανὸς (ἀπὸ τοῦ 137) ἐπολεμήθη ἀπὸ Ἀντίοχον τὸν Σιδήτην, καὶ ἔκαμεν ἄδοξον εἰρήνην, ἀλλὰ μετὰ τὴν δυστυχῆ ἐκείνου ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Πάρθων, ἔγεινε πάλιν αὐτόνομος. Ἐμεγάλυνε τὴν ἐπικράτειάν του μὲ δορικτησίας, καὶ ὁ υἱός του Ἀριστόβουλος ἀνέλαβε τὸν βασιλικὸν τίτλον (107). Ἀλλ' οἱ χρόνοι, οἵτινες ἐφέρθησαν ἀπὸ τοὺς ἥρωας Μακκαβαίους, παρῆλθαν, καὶ οἱ ἐντόπιοι τύραννοι, οἵτινες ἐδυνάστευαν τώρα τοὺς Ἰουδαίους, ἦσαν ὀλεθριώτεροι παρὰ τοὺς προτέρους ξένους. Τὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀγαθὰ ἐχάθησαν, καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐτρέφοντο ἀπὸ τὴν μισαλληλίαν τῶν αἱρέσεων.

Διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐγεννήθησαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους δύω θρησκευτικαὶ αἱρέσεις, ἡ τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, οἱ ὁποῖοι κατέτρεχαν θανασίμως ἀλλήλους. Οἱ Φαρισαῖοι μὲ αὐτογνώμονας ἐξηγήσεις καὶ στοματικὰς τάχα παραδόσεις ἐφόρτωσαν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον μὲ πολλὰς ἐξωτερικὰς μικροπρεπείας, τῶν ὁποίων τὴν φυλακὴν ἐκήρυτταν πολλῆς τιμῆς ἀξίαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν

ἦσαν ὑποκριταὶ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἅγιοι ἤξευραν ὅμως νὰ κυριεύωσι τὸν ὄχλον. Οἱ δὲ Σαδδουκαῖοι εἶχαν φίλους μόνον ἐκ τῶν πλουσίων καὶ ἐπισήμων. Ἀπέρριπταν τὰς δεισιδαιμονίας τῶν Φαρισαίων, καὶ ἐφύλατταν κατὰ γράμμα τὸν νόμον· ἀπηρνοῦντο δὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν μέλλουσαν ἀνταπόδοσιν. — Ἦτο καὶ τρίτη αἵρεσις τῶν Ἐσσαίων ἢ Ἐσσηνῶν οἵτινες χωρισμένοι ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἡνωμένοι μεταξύ των, καθὼς ἔπειτα οἱ Χριστιανοὶ Μοναχοί, ἔζων ζωὴν ἀσκητικήν (Ἴδε Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχ. ΙΗ', α', 3—5.). — Ἀλλὰ πολλοὶ πλούσιοι καὶ ἐπιφανεῖς τῶν Ἰουδαίων, μ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν τοῦ λαοῦ τούτου εἰς τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων των, παρεσύροντο ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, τὰ τότε εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Ἀσίαν ἐπικρατοῦντα, τὰ ὁποῖα ἐξηπλώθησαν ἐξαιρέτως εἰς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζῶντας πολλοὺς Ἰουδαίους. Οὗτοι κατ' ὀλίγον ἀνέλαβαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καίτινες ἐξ αὐτῶν ἐνησχολήθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν.

Ὑπῆρχαν δὲ χῶραι τινὲς εἰς τὴν κάτω Ἀσίαν, αἵτινες δὲν ἐκυριεύθησαν ἐντελῶς ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, οὐδὲ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐνικήθησαν, ἀλλ' ἐσχηματίσθησαν αὐτονόμως.

Εἰς τὴν Βιθυνίαν ἐγχώριός τις ἡγεμὼν, Βίας ἢ Βᾶς, ἀντέστη ἐναντίον στρατηγοῦ τινος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ υἱός του Ζιποίτης ἐναντίον τοῦ Λυσιμάχου. Νικομήδης Α', υἱὸς τοῦ Ζιποίτου, ἔγεινε πάντη αὐτόνομος. Ἐβαστάχθη μὲ βοήθειαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσκαλεσθέντων Γαλατῶν, ὡς εἴπαμεν, καὶ ἀνέλαβε τὸν βασιλικὸν τίτλον. Ἀπέθανε δὲ 246. Ὁ ἔγγονός του Προυσίας Α' ἐμεγάλυνε πολὺ τὴν ἐπικράτειαν πολεμήσας εὐτυχῶς τὴν μεταξὺ

Παρθενίου καὶ Σαγγαρίου κειμένην ἑλληνικὴν καὶ ἐμπορικὴν πόλιν Ἡράκλειαν (196). Θέλομεν δὲ ἰδεῖν τοὺς βασιλεῖς τούτους ὄχι χωρὶς βάρος μεταξὺ τῶν σχέσεων Περγάμου, Μακεδονίας καὶ Συρίας ὅταν ἴσχυσαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ῥωμαῖοι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐβαστάχθησαν καὶ οἱ Καππαδόκες, ἐὰν καὶ ἡ χώρα των ἐδόθη σατραπεία εἰς τὸν Εὐμένη ὡς ἴδαμεν (σελ. 306). Ἀριαράθης, ὅς τις ἀνέφερε τὸ γένος του εἰς ἕνα τῶν ἑπτὰ ἡγεμόνων ἢ Παρσαγαδῶν (Τόμ. Α', σελ. 228), μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐμένους, ἐνῷ ἐπολέμουν ἀλλήλους οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὲ βοήθειαν τῶν Ἀρμενίων, ἀνέλαβε τὴν πατρικήν του χώραν (310), καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Μὲ τοὺς Συριακοὺς βασιλεῖς συνετέθησαν πάραυτα καὶ ἐσυμπενθερίασαν οἱ Καππαδόκιοι. Ἐκ τοῦ πολιτεύματος ταύτης τῆς χώρας ἐξεύρομεν, ὅτι μετὰ τοῦ βασιλέως ἦσαν εὐγενεῖς τινὲς ἄρχοντες, οἵ τινες ἦσαν κύριοι ὅλης τῆς χώρας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ἐνοικούντων ἀνδραπόδων. Ἴσχυε δὲ πολὺ καὶ ἕνας ἀρχιερεὺς, ὅς τις ἦτο πάντοτε πλησιέστατος καὶ συγγενὴς τοῦ βασιλέως. Ὁ ναὸς, ὅπου ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἐλειτούργει τοὺς μὲ διάφορα ὀνόματα τιμωμένους εἰς ὅλην τὴν κάτω καὶ μέσην Ἀσίαν θεοὺς, ἦτο εἰς τὰ Κόμανα, ἐξουσιάζων πολλοὺς ἀγροὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους ἱεροδούλους.

Τὰ δύω βασίλεια τῆς Παφλαγονίας καὶ τοῦ Πόντου διετηρήθησαν αὐτόνομα διὰ τὰς αὐτὰς περιστάσεις τὰς ὁποίας εἴπαμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω. Ὁ Μιθριδάτης (ἀποθ. 302), ὅς τις πολὺν καιρὸν ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ ὑπῆρξε πιστὸς φίλος τοῦ Δημητρίου, ἔκτισε τὸ βασίλειον

τοῦ Πόντου ἀπὸ μικρόν τι φρούριον τῆς Παφλαγονίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη Κτίστης. Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐκ τῶν ἐπιδραμέντων Γαλατῶν ἔκαμε τὸν ἔγγονόν του Μιθριδάτην Β' νὰ συνδεθῇ καὶ νὰ συμπενθεριάσῃ μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Συρίας· αἱ κατ' ὀλίγον προστεθεῖσαι παραθαλάσσιοι Ἑλληνικαὶ πόλεις (ἐκυριεύθη 183 ἡ Σινώπη καὶ ἀνεδείχθη μητρόπολις τοῦ βασιλείου), καὶ ἡ μετὰ ταῦτα γενομένη ἔκτασις πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς παραθαλασσίους ὀρεινὰς χώρας ἔδωκαν εἰς τὸ βασίλειον ἐκείνην τὴν δύναμιν, μὲ τὴν ὁποίαν θέλομεν τὸ ἰδεῖν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν.

Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα βασίλεια δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, δὲν ἀπέφυγαν ὅμως τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Διότι Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔγειναν ἐν μέρει καθέδραι τούτων τῶν ἡγεμόνων, ἢ ἐβαστάχθησαν μεταξὺ τούτων τῶν ἐθνῶν πολλαὶ πόλεις μὲ Ἑλληνικὴν πολιτείαν καὶ γλῶσσαν καὶ παιδείαν· ἡ τελευταῖον γαμικαὶ συγγένειαι, καθὼς ἡ ἀναφερθεῖσα μεταξὺ Πόντου καὶ Συρίας, ἐγέννων ἐν ταυτῷ καὶ συγγενείας τῶν ἐθίμων καὶ τῆς παιδείας. Ἡ Καππαδοκία, ἐπειδὴ εἷς ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς της ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Σελευκίδου Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου, μετεμορφώθη, κατὰ τὸν λόγον Ἕλληνος ἱστοριογράφου, εἰς ἀξιόλογον ἐνδιαίτημα τῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπετυχήθη λοιπὸν ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκατορθώθη πραγματικὴ συγχώνευσις καὶ ἀνάμιξις τῆς Ἀσίας μὲ τὴν Εὐρώπην. Αὕτη ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς πρωτίστας του φροντίδας, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰς παραγγελίας, τὰς ὁποίας εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως προέθηκεν ὡς θέλησίν του ὁ Περδίκκας εἰς ὅλην τὴν ὁμήγυριν τῶν στρατηγῶν. Ἦσαν δὲ αὗται, Νὰ κατοικοῦν

εἰς τὰς πόλεις διάφορα ἔθνη, νὰ μετοικίζωνται Ἀσιανοὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ Ἕλληνες εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ νὰ γίνωνται γάμοι μεταξὺ προσώπων ἐκ διαφόρων ἐθνῶν. Αἱ παραγγελίαι αὗται ἀπερρίφθησαν τότε ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς, ὡς ἀδύνατοι, ἀλλ' ὅ, τι ἤθελεν ὁ Ἀλέξανδρος ἔγεινεν αὐτόματον ἀπὸ τὰς ἐκ τῶν πράξεών του γενομένας σχέσεις τῶν πραγμάτων. Ἑλληνικὰ ἔθη καὶ γλῶσσα καὶ παιδεία ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐξηπλώθησαν εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν πάλιν τώρα δωρεὰν εἰς τὴν βαρβαρότητα.

16. Μακεδονία καὶ Ἑλλάς.

Ἀφοῦ ἐθεωρήσαμεν τὴν τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξάπλωσιν, ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν χώραν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπνευσε τοῦτο τὸ πνεῦμα, δηλαδὴ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ὁ Ἀντίγονος ἐχάθη ἀγωνιζόμενος περὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ υἱός του Δημήτριος δὲν ἠδυνήθη πουποτε νὰ στερεώσῃ κυριαρχίαν, ἀλλ' — ὡς νὰ ἦτο τὸ γένος τοῦτο προωρισμένον νὰ βασιλεύσῃ — Ἀντίγονος Γονατᾶς, ὁ προειρημένος (σελ. 329) υἱὸς τοῦ Δημητρίου, ὠφελεῖται ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸν τῆς Μακεδονίας θρόνον, τὸν ὁποῖον ἀφῆκε κληρονομίαν εἰς σειρὰν ἀπογόνων του.

Διότι Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς (σελ. 330) ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου μόνον ἕνα καὶ ἥμισυν ἐνιαυτὸν μὲ ἔργα παράνομα καὶ βδελυρά· ἔπειτα ἔχασε καὶ μάχην καὶ ζωὴν ἐναντίον τῶν Γαλατῶν, οἵτινες πρὶν εἰσβάλωσιν εἰς τὴν

Ἀσίαν ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας (279). Ἐνῷ ἀδιακόπως εἰσέρρεαν πλήθη ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων πολεμίων, ἦτο ἀναγκαία ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ στρατηγία ἀνδρὸς γενναίου καὶ ἐμπείρου. Κάποιος Σωσθένης, εὐγενὴς Μακεδὼν, ἀπέῤῥιψε τὸ βασιλικὸν ὄνομα, ἀλλ' ἐπροστάτευσε χρόνον τινὰ τὴν πατρίδα του ἕως οὗ καὶ αὐτὸς ἐφονεύθη πολεμῶν τοὺς βαρβάρους τούτους. Ὁ θάνατός του καὶ ἡ ταραχὴ τοῦ καιροῦ ὡδοποίησε τὸν Ἀντίγονον Γονατᾶν εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ Γαλατικὸς στρατὸς, ὅστις ἦτο 150,000 πεζῶν καὶ 60,000 ἱππέων, διευθύνθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, δελεαζόμενος ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς χώρας ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ χαύνωσις καὶ ἡ ἀδυναμία τοὺς ὑπέσχετο εὔκολον τὴν νίκην. Εἰς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἐσυνάχθη καὶ τώρα, καθὼς ποτὲ ἐναντίον τοῦ Ξέρξου, στρατὸς Ἑλληνικὸς ἀπ' ὅλας τὰς συμμάχους πόλεις παρεκτὸς τῆς Σπάρτης, ἥτις τώρα μὲ πλειότερον δίκαιον παρὰ τότε, ἀλλὰ μὲ τὸ αὐτὸ ἰδιότροπον καὶ ἰδιωφελὲς πνεῦμα ἐπίστευεν ὅτι ἔστεκεν ἀσφαλὴς μὲ τὸ στράτευμά της ὄπισθεν τοῦ ἰσθμοῦ, τὸν ὁποῖον ὠχύρωσεν. Αἱ Ἀθῆναι διὰ τὰς ἀρχαίας ἀναμνήσεις ἔλαβαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τῆς ὁποίας καὶ ἐφάνησαν ἄξιαι, ἐπειδὴ ἔδωκαν στράτευμα ἀνδρεῖον καὶ στόλον ἀξιόλογον. Τὸ πρῶτον ἐβοήθησεν ἐξαιρέτως εἰς τὸ νὰ νικήσωσιν εἰς τὰς Θερμοπύλας, καὶ ὁ στόλος ἔσωσε τοὺς Ἕλληνας ὅταν καὶ τώρα ἡ προδοσία κατῄσχυνε τὴν ἀνδρίαν. Διότι οἱ Θετταλοὶ ἔδειξαν εἰς τοὺς λυσσώδεις τούτους ἐχθροὺς, διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπ' αὐτοὺς, τὸ αὐτὸ μονοπάτιον ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἰσέβαλε ποτὲ ὁ Ξέρξης. Σκεπασμένοι ἀπὸ παχεῖαν ὁμίχλην οἱ Γαλάται ἐπλάκωσαν ἔξαφνα τοὺς τὰ στενὰ προστατεύοντας Φωκεῖς· οἱ Ἕλληνες εὕρηκαν τώρα ἄλλην ἔξοδον παρὰ τὴν

ὁποίαν ἐπρόκριναν πρὸ διακοσίων ἐνιαυτῶν οἱ μετὰ τοῦ Λεωνίδου· διεσώθησαν εἰς τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων. Ὥρμησε λοιπὸν ὁ τῶν Γαλατῶν ἡγεμὼν εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλ' ἐδῶ οἱ Φωκεῖς, καὶ ἄλλοι συνδραμόντες Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν ἀνδρειότατα κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ σφοδρὰ ἀνεμοζάλη καὶ βροχὴ καταβᾶσα ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ ἐτελείωσε τὴν νίκην των. Τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων, ἡ ψύχρα καὶ ἡ πεῖνα ἠφάνισαν μέγα μέρος τοῦ Γαλατικοῦ στρατεύματος (278). Οἱ δὲ σωθέντες ἠνώθησαν μὲ τὰ λοιπὰ σμήνη, τὰ ὁποῖα περιεπλανῶντο εἰς τὰ βορειότερα μέρη. Ἐκ δὲ τούτων μέρος μὲν ἐκράτησαν τὰ νότια μέρη τῆς Θρᾴκης, μέρος δὲ μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς εἴπαμεν (σελ. 343), καὶ καθὼς εἰς τὴν Ἀσίαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπολέμουν μισθοφοροῦντες μὲ εὐχαρίστησίν των, καθὼς οἱ σημερινοὶ Ἀλβανῖται.

Τοιουτοτρόπως φαίνονται οἱ Γαλάται μισθοφόροι δύω ἀντιπάλων εἰς πόλεμον, ὅστις ὄχι μετὰ πολὺν χρόνον ἐξεῤῥάγη μεταξὺ Ἀντιγόνου Γονατᾶ, καὶ Πύῤῥου τοῦ Ἠπειρώτου. Ὁ δεύτερος, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψειν ἀπὸ τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον, τὸν ὁποῖον θέλομεν διηγηθῆν ἐφεξῆς, ἐπανέλαβε μὲ τοὺς ἀγῶνας του δευτέραν φορὰν τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀντίγονον νὰ καταφύγῃ εἰς μίαν παραθαλάσσιον πόλιν (274). Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα του τὸν ἔσυρνε πάντοτε εἰς νέα ἐγχειρήματα, ἐγελάσθη ἀπὸ τὸν Κλεώνυμον, ὅστις διεφέρετο μὲ τὸν ἀνεψιόν του περὶ τῆς Σπαρτιατικῆς βασιλείας, νὰ ἐμβῇ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Πρόφασιν μὲν ἔκαμε τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς πόλεις ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Ἀντιγόνου· ἀλήθειαν δὲ ἐσυλλογίζετο νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς ὅλην τὴν Πελοπόν-

νησον. Ἐκτύπησε τοὺς Σπαρτιάτας ἡνωμένους μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Μεσσηνίων, καὶ ἤθελε κυριεύσειν εἰς τὸν πρῶτον δρόμον τὴν πόλιν, ἐὰν ἡ ἀργοπορία του δὲν ἐνεθάῤῥυνε πάλιν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὄπισθεν τῶν χαρακωμάτων καὶ τάφρων, μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο προτειχισμένη ἡ Λακεδαίμων ἀπὸ τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τοῦ Δημητρίου, καὶ ἐνδυναμωμένη μὲ τοὺς συμμάχους της, ἀπετίναξεν ὅλας τὰς προσβολάς του.

Εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν εὑρέθη κατ' εὐτυχίαν ὁ Ἀντίγονος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐκυρίευσε πάλιν τὰς πλειοτέρας πόλεις, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ματαιώσῃ ἐκεῖ τὰ ἐγχειρήματα τοῦ Πύῤῥου. Ἀπὸ τὸ Ἄργος ἤθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ τὸν ἐπρόφθασεν ὁ Πύῤῥος. Διότι οὗτος εἶχε παραιτήσειν τὴν μακροχρόνιον γενομένην πολιορκίαν τῆς Σπάρτης· καὶ ἤθελε τώρα νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄργος, ὅπου ἐκ μιᾶς ἀπὸ δύω ἀντιφερομένας φατρίας ἐπροσκαλέσθη εἰς βοήθειαν. Ὅταν εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἄργος, ἤρχισε σφοδρὰ μάχη εἰς τὰς στενὰς καὶ ἀνωμάλους ἀγυιάς της. Εἰς τὸν συνωθισμὸν ἐπληγώθη ὁ Πύῤῥος ἀπὸ Ἀργεῖον· ὥρμησε κατὰ τοῦ πληγωτοῦ, ὅταν ἡ τούτου μήτηρ βλέπουσα ἀπὸ τὴν σκεπαστὴν τὸν κίνδυνον τοῦ υἱοῦ της ἔῤῥιψε μίαν κεραμίδα εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Πύῤῥου, ὅστις ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον του, καὶ ἐφονεύθη (272) ἀπὸ στρατιώτην τοῦ Ἀντιγόνου ὁρμήσαντα ἐναντίον του. Ἠλευθερώθη λοιπὸν οὗτος ἀπὸ ἐπικινδυνότατον ἐχθρὸν, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ πολεμικὴ περίνοια πολὺν καιρὸν ἀκόμη ἤθελεν ἁμιλλᾶσθαι πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ νεοκτήτου βασιλείου του.

Κατασταθεὶς ὁ Ἀντίγονος ἀκλόνητος εἰς τὸ ἑξῆς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐπροσπάθει κατὰ τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν προκατόχων του

νὰ ἐκτείνῃ περαιτέρω τὴν δύναμίν του, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις μὲ τὰς νέας διαταγὰς καὶ σχέσεις της ἔδιδε πολλαπλῶς ἀφορμὴν εἰς τὰς ἀναμίξεις τῆς Μακεδονίας. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχεν ὑποφέρειν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δυστυχίας ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντας πολέμους, καὶ εἶχεν ἰδεῖν ὑποτεταγμένην τὴν παλαιὰν ἐλευθερίαν της εἰς τὴν ἐξουσίαν ξένων ἡγεμόνων ἢ ἐγχωρίων τυράννων, οἵτινες ἐκραταιοῦντο διὰ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπερισχυσάντων μισθοφόρων. Τώρα δὲ ἐφάνη ὅτι ἐξύπνισε πάλιν εἰς τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν παλαιὰν καὶ ἐλευθέραν πολιτικήν της ὕπαρξιν. Ἀλλ' ἐκβῆκαν τώρα ἄλλοι δῆμοι παρὰ τοὺς λάμψαντας εἰς τῆς ἀκμῆς τοὺς χρόνους, ἐπειδὴ οὔτε αἱ Ἀθῆναι, οὔτε ἡ Σπάρτη, οὔτε αἱ Θῆβαι ἐκράτησαν τόσον μέρος τῆς παλαιᾶς των δυνάμεως, ὥστε νὰ γείνουν πάλιν ἀρχηγοὶ συμμαχιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολὺ πλέον ὑπῆρξε τώρα κέντρον πολιτικῆς νέας ζωῆς ἡ Ἀχαΐα, ἥτις εἰς τὴν ἀρχητέραν ἱστορίαν ἔμεινε πάντοτε ἀνήκουστος, ἐν ὅσῳ ἡ Δωρικὴ φυλὴ ἐβάσταζε τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ αἱ Ἀθῆναι τὴν ἔσυρναν εἰς ἀντιῤῥοπίαν.

Ἡ παλαιὰ συμμαχία τῶν δώδεκα Ἀχαϊκῶν πόλεων, ἥτις εἰς τοὺς ταραχώδεις τούτους χρόνους εἶχεν ἀφανισθῆν ἐξ ὁλοκλήρου (ἐνῷ τὰς πόλεις ταύτας ἢ ἐκυρίευαν οἱ μαχόμενοι ἡγεμόνες Δημήτριος, Κάσσανδρος κτλ. ἢ εἰσήγαγαν εἰς αὐτὰς καὶ ἐπροστάτευαν τυράννους), ἤρχισε νὰ ἀνανεόνεται περὶ τὸ 284 ἔτος. Δύμη, Πάτραι, Τρίταια, Φαραὶ ἐσυμμάχησαν πρῶται. Τὸ παράδειγμά των ἐνεθουσίασε τὸ Αἴγιον καὶ τὴν Βοῦραν νὰ σκοτώσουν τοὺς τυράννους των, καὶ μὲ τοῦτο τρομάξας ὁ τύραννος τῆς Καρυνίας ἔδωκεν αὐτὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην (Ἴδε Πολυβ. Β', 41.).

Ἰσοπολιτεία ἦτο ἡ βάσις ταύτης ὅλης τῆς συμμαχίας, ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν ἤθελε καθὼς εἰς τὴν Βοιωτίαν μόνον μία πόλις νὰ κυριεύῃ, ἀλλὰ αἱ ἐτήσιαι σύνοδοι τῶν συμμάχων εἰς τὸ Αἴγιον ἔδιδαν εἰς καθένα ἴσα δίκαια. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατ' ἔτος ἀλλαζόμενος στρατηγὸς, ὅςτις εἰς μὲν τὸ συνέδριον ἦτο πρόεδρος, εἰς δὲ τὸν πόλεμον ἀρχιστράτηγος, ἀνηγορεύετο κατὰ σειρὰν ἀπ' ὅλας τὰς πόλεις. Τοῦτο εἵλκυσε καὶ ἄλλας πόλεις νὰ ἐμβοῦν εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἔγεινεν ἀληθῶς ἀξιόλογον.

Πρώτη ἔνδοξος προσθήκη ἦτο ἡ Σικυὼν, ὄχι τόσον διὰ τὴν πόλιν, ὅσον διὰ τὸν ἄνδρα, ὅς τις τὴν εἰσεβίβασεν εἰς τὴν συμπολιτείαν, καὶ ἦτο ταύτης ἡ ψυχὴ εἰς τὸ ἑξῆς, τουτέστιν ὁ περίφημος Ἄρατος. Καὶ αὐτὸς ἀπὸ τυραννικὸν γένος καταγόμενος, ἔφυγε πολλὰ νέος τὴν πατρίδα του καταδιωκόμενος ἀπὸ ἕνα τύραννον Ἀβαντίδαν ὀνόματι, φονέα τοῦ ἐνδόξου πατρός του Κλεινίου, καὶ ἀνετράφη εἰς τὸ Ἄργος μὲ πικρότατον μῖσος κατὰ πάσης τυραννίδος. Ὁ Ἀβαντίδας δὲν ὑπῆρχε πλέον· ἀντ' αὐτοῦ ἐτυράννευε τὴν πατρίδα του ἄλλος τύραννος ὁ Νικοκλῆς. Τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ κρημνίσῃ ὁ Ἄρατος, μ' ὅλον ὅτι ἦσαν μικρὰ βοηθήματα εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἀλλ' ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἀφοβία του ὑπερενίκησαν πᾶσαν δυσκολίαν. Μὲ ὀλίγους ἀκολούθους του, δούλους, καί τινας φιλοκινδύνους, τοὺς ὁποίους ἐμίσθωσεν ἀπὸ ἀρχηγὸν ληστῶν, ἐκίνησεν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὸ μικρὸν στράτευμά του ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα καὶ ἀπὸ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Ἀράτου ἀνέβησαν πολλὰ πρωῒ τὸ τεῖχος, καὶ ἐπίασαν αἰχμαλώτους τοὺς μισθοφόρους τοῦ Νικοκλέους. Ἔσπευσαν λοιπὸν ἀγεληδὸν οἱ πολῖται, καὶ ἔκαυσαν τὸν οἶκον τοῦ τυράννου, ὅς τις ἐξέφυγε τὰς χεῖρας των

δι' ὑπογείων δρόμων (251). Τοιουτοτρόπως χωρὶς χύσιν αἵματος ἠλευθερώθη ἡ Σικυών.

Ὁ Ἄρατος, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του ἀπὸ νέους τυράννους καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, τὴν ἐσύναψε μὲ τὴν τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐτιμήθη τόσον, ὥστε ἐψηφίσθη στρατηγός της. Ὅταν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀράτου ἀνακαλεσθέντες ἐξόριστοι ἐζήτουν τὰ δημευθέντα κτήματά των, καὶ οὕτως ἐγενήθησαν διχόνοιαι, αἱ ὁποῖαι ἐφοβέριζαν κίνδυνον εἰς τὴν νέαν ἐλευθερίαν των, ὑπῆγε μὲ πολλὰς ἐπιβουλὰς καὶ καταδρομὰς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἐχάρισαν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἑκατὸν πεντήκοντα τάλαντα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμεταχειρίσθη μέρος νὰ ἐξισάσῃ τὰς διχονοίας ἐκείνας.

Μεγαλητέραν ἀκόμη ὑπηρεσίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅταν ἐκλέχθη δευτέραν φορὰν στρατηγός, ἐλευθερώσας τὸν δυσελευθέρωτον Ἀκροκόρινθον, τὰ δεσμὰ τῆς Ἑλλάδος, καθὼς διὰ τὴν θέσιν της τὴν ὠνόμαζαν οἱ Μακεδόνες. Μὲ δόλον τὴν εἶχε φέρειν εἰς τὴν ἐξουσίαν του Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, καὶ ἀπὸ τὴν μέθην τῆς χαρᾶς του (τόσον μέγα τοῦ ἐφάνη τὸ σύμβαμα τοῦτο) ἐπόμπευσε διὰ τῆς ἀγορᾶς, γέρων ἤδη ὤν, στεφανηφορῶν καὶ περικυκλούμενος ἀπὸ αὐλητρίδας. Μὲ ὑποσχέσεις μεγάλας οἰκειοποιήθη ὁ Ἄρατος Μακεδονικοὺς τινὰς μισθοφόρους, οἵτινες τοῦ ἐπρόδωκαν χαμηλόν τι μέρος τοῦ τείχους καὶ τὸν ὑπεσχέθησεν βοήθειαν εἰς τὸ ἐγχείρημά του. Εἰς ἀσέληνον νύκτα ἐσκάλωσεν ὁ Ἄρατος μὲ τετρακοσίους ἐπάνω τοῦ τείχους, καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπλησίαζεν εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον ἤδη, ὅταν ἔξαφνα διηγέρθη θόρυβος. Ὅλη ἡ Κόρινθος ἐκινήθη, ἀλλ' ὁ Ἄρατος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ἐνῷ αὐτὸς μὲ ἑκατὸν ἄνδρας ἐσκάλονεν εἰς τὸν βράχον, ἔπε-

σαν οἱ λοιποὶ τριακόσιοι ἔξαφνα εἰς τοὺς συναχθέντας Μακεδόνας, τοὺς ἐσκόρπισαν, καὶ ἔπειτα ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν τὸν ἐπὶ τοῦ ὕψους ἀγωνιζόμενον Ἄρατον. Κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας ἐτελείωσε τὴν νίκην, καὶ οἱ Κορίνθιοι διὰ προτροπῆς τοῦ σωτῆρος των ἐμβῆκαν εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείαν (243). Καὶ τὰ Μέγαρα δὲ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον, καὶ ηὔξησαν τὴν συμμαχίαν. Ὁ Ἄρατος τώρα ἐψηφίζετο στρατηγὸς τὸ τρίτον ἔτος, καὶ ἤθελε ψηφίζεσθαι κατὰ πᾶν ἔτος, ἐὰν δὲν ἦτο ἐναντίον τοῦ νόμου.

Μὲ προθυμίαν μεγαλητέραν παρὰ οἱ ἄλλοι τὸ ἔκαμαν οἱ Ἀρκάδες, καὶ ὁ τύραννος τῆς Μεγαλουπόλεως παρῃτήθη οἰκειοθελῶς τὴν ἐξουσίαν του. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐχρειάσθη πολὺς κόπος εἰς τὴν ἔξωσιν Ἀριστίππου τοῦ τυράννου τοῦ Ἄργους, ἐπειδὴ ἡ πολυχρόνιος δουλεία εἶχεν ἀναδείξειν δειλοὺς καὶ ὑπομονητικοὺς τοὺς πολίτας. Καὶ ὅταν ἐκατωρθώθη τοῦτο μὲ κόπους, πάραυτα ἐξουσίασε τὴν πόλιν τύραννος ἄλλος, ὁ Ἀριστόμαχος. Ἐπροσπάθησεν ὁ Ἄρατος νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν πρώτην φορὰν ἀπέτυχε τὸ δοκίμιόν του, ἐκατήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τόσην χαμέρπειαν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὥστε ἐστεφανηφόρησαν ἀκούσαντες φήμην τινὰ ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ἄρατος, ὡς νὰ ἔμαθαν εὐφροσυνωτάτην ἀγγελίαν. Καὶ ὅμως ὁ Ἄρατος δὲν ἐπαραιτήθη τὴν πρόθεσίν του νὰ τοὺς εἰσάξῃ στανικῶς των τὴν ἐλευθερίαν· ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν στρατηγὸν τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ Πειραιῶς, τῆς Μουνυχίας, τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τοῦ Σουνίου μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα τάλαντα, καὶ ἐσύναψε τὰς Ἀθήνας μὲ τῶν Ἀχαιῶν τὴν συμμαχίαν (232). Καὶ οὕτως ἤθελεν ἀποτελέσειν ἓν ὅλον συμμαχικὸν σῶμα τὴν νότιον Ἑλλάδα, ἐὰν δὲν ἐμπόδιζε τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Αἰτωλῶν ἡ ἀντιζηλία.

Τῶν Αἰτωλῶν τὸ ἐθνάριον, τὸ ὁποῖον καὶ πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἱστορεῖται ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (Α', 5) ὡς ἡμιβάρβαρον, τώρα ὁπότε ἡ Μακεδονία ἦτο κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἐδυναμώθη ἱκανώτατα διὰ τῆς ὠμῆς πλέον πολεμικῆς παρὰ πολιτικῆς ἰσχύος των καὶ διὰ τῆς ὀχυρότητος τῶν ὀρεινῶν χωρίων των. Ἐὰν περὶ τοῦ καλλιεργημένου πνεύματος τῶν Ἀχαιῶν συμμάχων ἐμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο ἀσθενεστέρα ἀντανάκλασις τῶν Ἀθηνῶν, ἀναγκαίως πρέπει νὰ εἴπῃ περὶ τῶν Αἰτωλῶν ὅτι ἦσαν εἰκὼν τῆς ἐξαγριωμένης Βοιωτίας. Ἔκαμναν τὰς ἐτησίους συνελεύσεις των εἰς τοὺς Θέρμους (τὸ Παναιτώλιον), καὶ ἕνας στρατηγὸς ἦτο προεστώς των. Εἰς τὴν νότιον Θεσσαλίαν, Ἀκαρνανίαν, Λοκρίδα, Φωκίδα ἐπροσπάθουν νὰ ἐπικρατήσωσι μὲ ἀμειβομένας τύχας. Ἀντὶ νὰ συμπράττωσι κοινῶς μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἐφοβοῦτο μᾶλλον, καὶ συνεπραγματεύοντο οἱ ἀνόητοι μὲ Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν διὰ νὰ ἀντιπολεμῶσι τοὺς Ἀχαιούς. Εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τίποτ' ἄλλο δὲν ἦτο εὐκταιότερον εἰμὴ ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν οἱ Αἰτωλοὶ ἔπεσαν εἰς πόλεμον μὲ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ Δημήτριον τὸν Β' (βασιλ. 243 — 233), ἐβοηθήθησαν μὲν ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἦτο ὀλιγοχρόνιος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου, ἐβασίλευσε τὴν Μακεδονίαν Ἀντίγονος ὁ Δώσων. Ἀπὸ τοῦτον ἠγόρασεν ὁ Ἄρατος τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηνῶν. Τώρα καὶ οἱ ἄλλοι τύραννοι τῆς Πελοποννήσου, χάσαντες τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀντιγόνου, παραίτησαν οἰκειοθελῶς τὴν δυναστείαν των, καθὼς καὶ ὁ εἰρημένος Ἀριστόμαχος τὴν τοῦ Ἄργους, καὶ ἐσύναψεν αὐτὸς τὴν πατρίδα του μὲ τὴν Ἀχαΐαν.

17. Ἆγις ὁ Γ', καὶ Κλεομένης.

Ἐνῷ ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο ἡ τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτεία, συνέβη εἰς τὰ ἐντὸς τῆς Σπάρτης πολιτική τις μεταβολή, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε πρόδρομος ἡ ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πάντοτε αὐξάνουσα ἔκπτωσις ἀπὸ τὰ παλαιά των ἤθη. Ἡ ἔκλειψις τῶν παλαιῶν οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ ἐννέα χιλιάδων κατέβη εἰς τὰς ἑπτακοσίας, καὶ ἡ κατὰ παράβασιν τοῦ Λυκουργείου νόμου συγχωρηθεῖσα πώλησις τῶν ἀγρῶν (Ἴδε Τόμ. Α'. σ. 349) εἶχε φέρειν τὸν πλοῦτον εἰς ὀλίγων χεῖρας. Μὲ τοῦτο ἐσβέσθη ἡ παλαιὰ σεμνότης καὶ αὐστηρότης τῆς διαίτης· θηλυπρέπεια καὶ πολυφαγία ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον τῆς ὑπερβολικῆς νηφαλιότητος τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς των αἱ εἰκόνες τῶν αὐλῶν τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Μακεδονίας ἔφεραν πολυτέλειαν καὶ τρυφήν, ἡ ὁποία ἦτο ἀνήκουστος πρότερον εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἔτρωγε τὰς ῥίζας τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς των.

Ἀλλ' ὅμως ἔζη ἀκόμη εἰς κάποιους οἰκογενεῖς τῶν βασιλέων ἡ μνήμη τῆς δυνάμεως καὶ ἀξίας τῶν παλαιῶν χρόνων, καὶ τοὺς διήγειρε τὴν ἐλπίδα ἀναγεννήσεως τῆς πολιτείας. Τὸ πρῶτον τοιοῦτον δοκίμιον, ἔκαμεν ὁ βασιλεὺς Ἆγις ὁ Γ'. Ἐπρόβαλε νὰ ἐξαλειφθῶσιν ὅλα τὰ χρέη, καὶ ἡ χώρα τῆς Λακωνικῆς νὰ μοιρασθῇ ἐκ νέου οὕτως, ὥστε 4500 κλῆροι νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς κυρίως Σπαρτιάτας, καὶ 15000 εἰς τοὺς ὁπλοφορεῖν δυναμένους περιοίκους· οἱ πρῶτοι νὰ ἀναπληρόνωνται ἐκ τῶν εἰς τοὺς δευτέρους ἐπιτηδειοτέρων καὶ ἰσχυροτέρων· τὸ μόνον ἀναμφιβόλως μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀναβλαστήσῃ ἡ μαραμμένη πολιτεία· νὰ ἀποκατασταθῇ δὲ πάλιν ἡ αὐστηρὰ δίαιτα καὶ ἡ ἀκρί-

βεια τῶν συσσιτίων. Οἱ νεώτεροι ἐπήνεσαν τὸ πρόβλημα· οἱ δὲ πρεσβύτεροι πολῖται, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ γαστρίμαργος συμβασιλεὺς τοῦ Ἄγιδος Λεωνίδας, ἀντέστησαν σφοδρότατα. Ἔφορός τις, φίλος τοῦ Ἄγιδος, ἐνήργησε νὰ ἀποβληθῇ μὲν ὁ Λεωνίδας, νὰ συμβασιλεύσῃ δὲ ὁ Κεόμβροτος· ἀλλ' ὁ Ἄγις δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἄλλο εἰμὴ τὴν καῦσιν τῶν χρεωστικῶν ὁμολογιῶν. Ὁ Ἄγις ἐστράτευσε μετὰ τοῦτο πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀράτου ἐναντίον τῶν Αἰτωλῶν. Ἐπιστρέφων ἐστοχάζετο νὰ διανείμῃ τοὺς ἀγρούς, ἀλλ' εὕρηκε τὰ πάντα μεταβεβλημένα. Οἱ πλούσιοι ἐπανέστησαν, καὶ ἔβαλαν βασιλέα τὸν Λεωνίδαν πάλιν. Ὁ Ἄγις καὶ ὁ Κλεόμβροτος κατέφυγαν εἰς τὸν ναόν· τὸν δεύτερον ἐσυγχώρησεν ὁ Λεωνίδας νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Τὸν δὲ Ἄγιν ἐξαγαγόντες μὲ ἀπάτην ἀπὸ τὸ ἄσυλον, τὸν ἔσυραν εἰς ἄδικον δικαστήριον, καὶ τὸν ἐκαταδίκασαν εἰς τὴν κρεμάθραν. Τὸν αὐτὸν θάνατον ἐπέφεραν οἱ ἀπάνθρωποι εἰς τὴν μητέρα καὶ εἰς τὴν προμήτορα τοῦ Ἄγιδος (240).

Ἀλλὰ τὸ δυστυχὲς τέλος του δὲν ἐτρόμαξε τὸν πάντη ἀνόμοιον τοῦ πατρὸς υἱὸν τοῦ Λεωνίδου Κλεομένη νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιούτους ἀγῶνας. Ἡ χήρα τοῦ Ἄγιδος, τὴν ὁποίαν ὁ Λεωνίδας ἐπῆρε νύμφην τοῦ υἱοῦ του διὰ τὴν καλλονὴν καὶ διὰ τὰ πλούτη της, ἠρέθισε τὴν ἀπὸ τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν προηρεθισμένην ἤδη καρδίαν του, καὶ βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εὐθὺς ἐπεχείρησε τὴν ἐκτέλεσιν. Πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἔκαμνε τότε ἡ Σπάρτη κατὰ τῆς Ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας δι' ὄφελος ἑαυτῆς καὶ πρὸς χάριν τῆς Ἠλείας καὶ μερῶν τινῶν τῆς Ἀρκαδίας, τοῦ ἔδωκε δύναμιν καὶ κλέος. Ἔξαφνα ἐστράφη ἀπὸ τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν Σπάρτην μὲ τοὺς μισθοφόρους του, ἐπλάκωσε τοὺς ἐφόρους, τοὺς ἐφόνευσε μετὰ ὀγδοήκοντα ἄλλων,

τῶν ὁποίων ἐφοβεῖτο τὴν ἀντίστασιν, ἀπελογήθη ἔπειτα ἔμπροσθεν ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ διὰ τοῦτο τὸ κίνημα, καὶ ἀποκατέστησε τὴν παλαιὰν πολιτείαν, ὅσον ἠδύνατο νὰ ἑνωθῇ ὁ νόμος τοῦ Λυκούργου μὲ τὴν τότε τῶν πραγμάτων κατάστασιν (226).

Ἡ κρήμνισις τῶν καθεδρῶν τῶν ἐφόρων, πλὴν μιᾶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐδίκαζεν αὐτὸς, ἡ διανομὴ τῶν ἀγρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐθυσίασε καὶ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ κτήματα, ἡ ἀπόλυσις τῶν χρεῶν, καὶ ἡ περίσσευσις τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἕως τετρακισχιλίων δι' ἐκλογῆς περιοίκων καὶ ξένων, τοὺς ὁποίους ἔλαβεν εἰς τὴν προστασίαν του, τοῦ ἐπροξένησαν πολλοὺς φίλους καὶ οἰκείους. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν παλαιῶν τῆς Σπάρτης γυμνασίων καὶ συσσιτίων διήγειρε βέβαια εἰς πολλοὺς τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων χρόνων πρὸς ὄφελός του. Ἐσεβάσθη δὲ τὴν παλαιὰν πολιτείαν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἔκαμε τὸν ἀδελφόν του Εὐκλείδην συμβασιλέα, ὅς τις εἶχεν ἐκλείψειν ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἄγιδος· καὶ ἐφάνη μὲ τοῦτο ὅτι ἤθελε μᾶλλον νὰ θεμελιώσῃ τὴν κυριότητα τῆς πατρίδος του παρὰ τὴν ἰδικήν του.

Ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν ἠδύνατο κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ συμβιβασθῇ μὲ εἰρηνικὴν σχέσιν πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν· ἐζήτει δὲ τὸν πόλεμον ὁ Κλεομένης καὶ διὰ τοῦτο, διὰ νὰ στερεώσῃ περισσότερον τὴν εἰς τὴν Σπάρτην δύναμίν του. Προήγαγε λοιπὸν τὸν κατὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀγῶνα, ὑπέταξεν εὐτυχῶς καὶ νικηφόρως τὸ μέγιστον μέρος τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐζήτει νὰ κάμῃ τὴν εἰρήνην μὲ τὴν συνθήκην νὰ τοῦ δώσωσι τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἄρατος, ὅς τις ἐφοβεῖτο καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ὡς φίλους τῆς Σπάρτης, ἀπεφάσισε τώρα νὰ κάμῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ τὸ προσμείνῃ τις ἀπὸ τὴν φιλελευθερίαν του. Αὐτὸς, ὅς τις εἶχε θεμελιώσειν τὸ κλέος του

ἐπάνω εἰς τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐλευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ, ἐπροσκάλεσε τώρα σωτῆρας τοὺς Μακεδόνας, καὶ ἠγόρασεν ἐν ταὐτῷ τὴν προστασίαν ταύτην μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀκροκορίνθου *).

Ἀντίγονος ὁ Δώσων, ὅστις ἐδιαδέχθη τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, ἑλκυσθεὶς ἀπὸ ταύτην τὴν ἀμοιβὴν ἔσπευσε διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας εἰς τὸν Ἰσθμὸν, τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδον ἐβάσταζε μὲ στράτευμα ὁ Κλεομένης. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ συνεργείας τῶν Ἀχαιῶν ἀπεστάτησε τὸ Ἄργος ὄπισθεν τοῦ Κλεομένους, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸ ἐξανακυριεύσῃ ἐσύρθη εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἀντίγονος τὸν κατεδίωξεν ἐξοπίσω, τοῦ ἥρπασε τὰς πλειοτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἐνίκησε τὸ ἐφεξῆς ἔτος πλησίον τῆς Σελλασίας (222) τόσον, ὥστε ὁ Κλεομένης λυπούμενος κατάκαρδα διὰ τὰς συντριφθείσας ἐλπίδας του δὲν ἴδεν ἄλλην σωτηρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰμὴ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην ἐλπίζων νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ ἀργύριον καὶ πλοῖα διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὁ θάνατος τούτου τοῦ βασιλέως ἐματαίωσε τοὺς σκοπούς του· ὁ φόβος τοῦ δειλοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ ἡ πρὸς τὸν Κλεομένην ζηλοτυπία τῶν αὐλικῶν του ἐπῆραν τελευταῖον τὴν ζωὴν ἀπὸ τοῦτον.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐκρημνίσθη πάλιν τὸ ἔργον του εἰς τὴν Σπάρτην· ἡ προτέρα πολιτεία εἰσήχ-

*) Ὁ Πολύβιος (Β' 52 — 71) ἐπαινεῖ τὸ ἔργον τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ Ἄρατος διὰ τῆς Μακεδονίας ἐδίωξε τὸν ἐχθρὸν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας· λέγει δὲ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν χώραν του ἐπαινούμενος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν. Κ.

θη πάλιν, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν οὔτ' εὐταξίαν οὔτ' εὐνομίαν πλέον, ἀλλ' ἔφερε τὸν ὄλεθρον τοῦ τελευταίου λειψάνου τοῦ Σπαρτιατικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Σπαρτιατικῆς ἐλευθερίας ἐξ ὁλοκλήρου.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐμαίνετο ἐκ νέου ἐσωτερικῶς ἡ Ἑλλὰς, καὶ παρεδόθη οἰκειοθελῶς εἰς ξένην ἐξουσίαν. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν πρόσκαιρα ὠφέλησαν τὴν Μακεδονίαν οἱ καρποὶ τῆς διχονοίας, ἐπειδὴ πάραυτα ἔγειναν καὶ αὐτὴ καὶ ἡ Ἑλλὰς λάφυρα τῆς τὰ πάντα καταπιούσης Ῥώμης, καθὼς θέλει μᾶς διδάξειν ἡ ἐφεξῆς ἱστορία.

18. Τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τῆς Ἑλλάδος.

Ὁμιλοῦντες περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τῆς περιόδου ταύτης, πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν γεωγραφικὴν ἔκτασιν περισσοτέραν τώρα παρὰ πρότερον. Ἡ πολιτικὴ ἱστορία μᾶς ἐδίδαξεν ἤδη, ὅτι μετὰ τῆς γλώσσης ἐξηπλώθη καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων εἰς πολλὰς χώρας γνωσθείσας διὰ τῶν δορικτησιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ ὁποῖαι ἕως τότε ἦσαν ἐντελέστατα βάρβαροι. Καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ ἰσχυρῶς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν δύσιν. Ἀλλ' ὅσον ἐξηπλόνετο ἡ γλῶσσα τοπικῶς, τόσον ἔχανε τὴν ἐσωτερικήν της εὐγένειαν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ὁπότε οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν των, ἐπειδὴ ἐσβέσθη τὸ παλαιὸν πνεῦμα καὶ ἡ αἴσθησις, ἢ ἀνεφαίνετο μόνον εἰς τινὰς ἐκ τοῦ διαβατικοῦ, ἔπεσαν καὶ αἱ τέχναι καὶ ἡ καλλιέπεια ἀπὸ τὸ θαυμάσιον ὕψος των, τὸ ὁποῖον εἶχαν φθάσειν κατὰ τὴν ἀρχητέραν περίοδον. Ἡ ἀγαλματοποιητικὴ ἤρχισεν ἤδη νὰ πίπτῃ μετὰ

τὸν Λύσιππον (ἀνωτ. σελ. 205). Δημιουργὰ πνεύματε δὲν ἐγέννα πλέον. Οἱ ἐφεξῆς τεχνῖται ἠρκοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ μιμῶνται καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν ὅσα εἶχαν εὑρεῖν οἱ περινούστατοι πρόγονοί των. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἔκαμναν μὲ πολλὴν κρίσιν καὶ αἴσθησιν καὶ γνῶσιν, καὶ ἐστόλιζαν τὰς πόλεις, ὅπου ἐπεκράτει φιλοκαλία, μὲ ἀξιόλογα ἔργα των.

Τὰ τῆς ἀγαλματοποιητικῆς εἰς τὰς ὑστέρας ταύτας ἑκατονταετηρίδας ἦσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καλήτερα παρὰ τὰ τῆς ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς, ἐπειδὴ ἐκείνη ἀφοῦ γεννηθῇ ἅπαξ καὶ τελειοποιηθῇ, δὲν κρέμαται πλέον ἀπὸ τόσας ἄλλας περιστάσεις, ὅσον ἡ φιλολογία, ἥτις ὑπόκειται πάντοτε εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα φρονήματα καὶ τοὺς σκοπούς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ αἴσθησις ἐνεκρώθη, ἐζήτει ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια ἐκείνους τῆς φιλολογίας τοὺς κλάδους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὀλιγωτάτην σχέσιν καὶ συνάφειαν μὲ τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἂν ἀπεχωρίσθησαν αἱ ἐπιστῆμαι ἀπὸ τὸν βίον, ἔγεινεν ὅμως ἡ περιοχή των πολὺ εὐρυχωροτέρα. Ὁ μέγας Ἀριστοτέλης διὰ τῆς γενναιότητος τοῦ μεγάλου μαθητοῦ του ἐπλάτυνε τὰς φυσικὰς γνώσεις, καὶ ἡ γεωγραφία ἐτελειοποιεῖτο πάντοτε πλέον ἀναλόγως μὲ τὴν ὕλην, ἥτις ἐσυνάζετο ἐκ τῶν γνωσθέντων τόπων τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς διὰ τῆς μεγάλης ἐκστρατείας τοῦ Μακεδονικοῦ ἥρωος· ὡσαύτως καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀστρονομία, ἥτις χρησιμεύει εἰς τὴν γεωγραφίαν. Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν ἐξαιρέτως τὸν Ἐρατοσθένην, ὅς τις ἐπροσκαλέσθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπιστάτης καὶ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης ἀπὸ Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην (ἀνωτ. σελ. 334). Ἦτο ἀνὴρ πολυμαθέστατος, καὶ ὁ πρῶτος συστηματικὸς γεωγράφος. Αἱ ἔρευναι αὗται ἀπήτουν πάλιν τὴν Μαθηματικὴν, ἥτις καὶ αὐτὴ εἰς τούτους τοὺς χρόνους ἔκαμε μεγάλας προόδους. Ὁ μέχρι

τῆς σήμερον θαυμαζόμενος Εὐκλείδης ἔζη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου.

Ποῖοι φιλολογικοὶ θησαυροὶ ἐσυσωρεύθησαν εἰς ταύτην τὴν μητρόπολιν τῆς Αἰγύπτου μὲ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὰς μεγάλας δαπάνας τῶν βασιλέων της, τὸ ἀνεφέραμεν καὶ ἀρχήτερα (σελ. 333). Αἱ μεγάλαι αὗται διαταγαὶ καὶ τὰ μεγάλα καθιδρύματα, τὰ ὁποῖα αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶχαν νὰ δείξωσιν οὐδ' ἐχρειάζοντο εἰς τοὺς χρόνους. τοῦ Περικλέους, καὶ οἱ τόσοι γραμματισμένοι οἱ ζῶντες εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Πτολεμαίων ἐνήργησαν τόσον εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς φιλολογίας, ὥστε ἡ περίοδος αὕτη ὠνομάσθη ἐκ τούτων Ἀλεξανδρινή. Ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ πνεύματος ἐκπηγάζουσαν δημιουργίαν μετέβησαν οὗτοι τώρα εἰς τὴν συστηματικὴν διάταξιν καὶ κρίσιν τῶν καταλειφθέντων θησαυρῶν· οἱ κόποι οὗτοι, ὡς πρὸς τὰς λεκτικὰς τέχνας, ἐπρόσθεσαν νέαν ἄλλην ἐπιστήμην τὴν Κριτικήν. Ἡ σχολὴ τῶν κριτικῶν καὶ γραμματικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότερος εἶναι ὁ Ἀρίσταρχος, ἐξήταζε τὴν ἀξίαν καὶ γνησιότητα τοῦ κρινομένου παλαιοῦ συγγράμματος καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ κειμένου. Ἐξαίρετον δὲ φροντίδα κατέβαλεν εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅς τις ἔμεινε πηγὴ καὶ κέντρον πάσης Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Τὰ δὲ τοῦ καιροῦ τούτου ποιήματα ἔφεραν σχεδὸν ὅλα τὴν σφραγίδα τῆς μονομεροῦς μιμήσεως τοῦ θαυμαστοῦ παραδείγματος, καὶ ἐσκέπαζαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ γνησίως ποιητικοῦ πνεύματος μὲ τὴν πολυμάθειαν καὶ ῥητορικὴν ἐπίδειξιν.

Μόνον τὸ θέατρον, ἐπειδὴ διὰ τῶν παραστάσεων ἐσυνάπτετο ἀμέσως μὲ τὸν κοινωνικὸν βίον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποχωρισθῆν ἡ ἄλλη φιλολογία, ἐγέννησε, καὶ μάλιστα εἰς τὴν παλαιάν του καθέδραν τὰς Ἀθήνας, νεοφανές τι εἶδος, τὴν νέαν κωμῳδίαν, καθὼς ὀνομάζεται πρὸς διαφορὰν τῆς

παλαιᾶς τοῦ Ἀριστοφάνους. Διότι, ἐπειδὴ αὕτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐξέλιπε (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 112), ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ πρὸς τὰ κωμικὰ κλίσις τῶν Ἀθηναίων, διὰ τοῦτο ἐσχηματίσθη ἡ νέα ἀναλόγως μὲ τὸν καιρὸν καὶ τὸ ποιητικὸν πνεῦμα του. Εἰς τόπον γνωστῶν καὶ μερικῶν προσώπων ἐμβῆκαν τώρα γενικοὶ χαρακτῆρες, εἰς τόπον τῶν ἰσχυρῶν δημαγωγῶν θορυβώδεις πατέρες, ἄσωτοι υἱοὶ καὶ ἀχρεῖοι δοῦλοι· εἰς τόπον τῶν πολιτικῶν, οἰκιακὰ καὶ τοῦ κοινοῦ βίου πράγματα. Ἡ τολμηρὰ χλεύη καὶ ἡ ἀκόλαστος αὐθάδεια παρεχώρησαν τώρα εἰς χρηστοηθέστερον καὶ κομψότερον μὲ ὅλην τὴν μαγείαν τῆς ἀττικῆς γλώσσης καρυκευμένον ἀστεϊσμόν. Ταῦτα διακρίνουν τὸν χαρακτῆρα τῆς νέας κωμῳδίας, τῆς ὁποίας τὰς ἰδιότητας· ἐμιμήθησαν τὰ νεώτερα ἔθνη εἰς τὸ θέατρόν των μὲ διατήρησιν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν πάντη σχεδὸν ἀνάρμοστοι. Ὁ περιφημότατος καὶ ἐξαίρετος ποιητής της ὑπῆρξεν ὁ Μένανδρος, ὅς τις ἤκμασεν εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης περιόδου. Ἀλλὰ καὶ τὸ Εἰδύλλιον ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς εἶδος ποιήσεως τῆς περιόδου ταύτης. Θεόκριτος ὁ ἐκ Σικελίας, ὅς τις πρῶτος τὸ ἐμόρφωσεν, ἔζησεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Πτολεμαίων. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ εἰκονίζεται ὁ χαρακτὴρ τοῦ καιροῦ, ἐπειδὴ τὸ εἰδύλλιον δὲν καταγίνεται εἰς μεγάλα καὶ γενικὰ, ἀλλ' εἰς μερικὰς τῆς φύσεως σκηνάς.

Ἐκ τῶν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον νεοφανῶν αἱρέσεων τῆς φιλοσοφίας εἶναι δύω ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν μεγάλην εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἐνέργειάν των, ἡ Ἐπικούρειος καὶ ἡ Στωϊκή. Ἐπίκουρος ὁ Ἀθηναῖος (ἀποθ. 270), ἠρνεῖτο τὴν θείαν πρόνοιαν, ἐδόξαζεν ὅτι ὅλα γίνονται ἀπὸ τὴν εἱμαρμένην, καὶ ἔθετε τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν εἰς τὴν ἡδονήν. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἐπίκουρος αὐτὸς δὲν ἐσύναπτε τὸ ἔσχατον τοῦτο ἀγαθὸν ἐξαιρέτως καὶ μό-

νον εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ συμπερανθῇ ἀπὸ τὴν αἵρεσίν του καμμία κλίσις εἰς σπουδήν τινα σύμφωνον τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, καὶ ἡ τὰς αἰσθήσεις κολακεύουσα καὶ πᾶσαν ἠθικὴν ἀφανίζουσα παρεξήγησις ἠρέθισε τὸν ἄνθρωπον νὰ λατρεύῃ τὴν ἡδυπάθειαν. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐπροσήλωσεν εἰς τὴν αἵρεσιν πολλοὺς ὀπαδοὺς, ὁπότε μάλιστα τὰ καθαρὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ χρηστὰ φρονήματα ἠφανίσθησαν διόλου, ὁπότε ἐτιμῶντο μόνον ὁ πλοῦτος καὶ αἱ τρυφαὶ, καὶ ἐπιστεύοντο μόνον τέλος τῶν ἀνθρωπίνων ἀγώνων, καὶ ἡ ἑαυτὴν ἐξαπατῶσα κακία ἐπεθύμει σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι ἐσυμβίβαζε τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἡδονῶν καὶ μὲ αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔζη καὶ ἐνήργει Ζήνων ὁ ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, ὅς τις ἐδίδασκεν εἰς στοάν τινὰ τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἐκ ταύτης ὀνομασθεῖσαν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν του. Ἦτο αὕτη ἐντελέστατα τῆς Ἐπικουρείου ἀντίθετος. Ἀρετὴ, ἐδίδασκαν οἱ Στωϊκοὶ, εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸν ἀγαθόν· κακία δὲ, τὸ μόνον ἀληθινὸν κακόν· ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ δὲν παρατηροῦνται, καὶ εἶναι ἀδιάφορα εἰς τὸν σοφὸν, ὅς τις ὀλίγον ζητεῖ τὴν ἡδονὴν καὶ ὀλίγον ἀποφεύγει τὴν λύπην, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πόνος δὲν εἶναι κακὸν, καὶ ὅς τις ζητεῖ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν πηγὴν ὅλης τῆς ἀναπαύσεώς του. Εἰς ἕνα καιρὸν, ὅς τις σχεδὸν ὑπετάχθη γενικῶς εἰς τὴν κακίαν, καὶ ὑπεδουλώθη εἰς τὴν δεσποτείαν ἐκ δειλίας καὶ φιλαυτίας, εὑρέθησαν γενναῖαι καρδίαι, αἵτινες κινηθεῖσαι ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ταύτην ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἔδειξαν καὶ ἔπραξαν θαυμαστὰς δημοκρατικὰς ἀρετάς. Τῷόντι δὲ εἶναι αὕτη ὑψηλοτέρα καὶ εὐγενεστέρα παρὰ τὴν Ἐπικούρειον, καὶ δύναται νὰ ἐρεθίσῃ εἰς ἡρωϊκὰς

πράξεις, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν γίνεται ἄλλοθεν ὄχι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος παρὰ ἡ Ἐπικούρειος. Ὁ Στωϊκισμὸς ἐμπνέει εἰς τὸν ἄνθρωπον αὐτάρκειαν τινὰ, ἥτις τὸν παρεκτρέπει εἰς ὀλεθριωτάτην ὑπερηφάνειαν, εἰς ἀποθέωσιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν του, καὶ τὸν ἀποτυφλόνει εἰς τὰ ἐλλείμματα τῆς φύσεώς του. Ὅπου ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται παρηγορίαν, ἡ φιλοσοφία αὕτη τὸν προστάζει νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ἀδυσώπητον ἀνάγκην, ἥτις δὲν δίδει ἀνάπαυσιν. Οἱ Στωϊκοὶ ἦσαν απομεμακρυσμένοι ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης, ἥτις φιλιόνει ὅλα, ἐξισάζει ὅλας τὰς ἀντιφάσεις καὶ μεσιτεύει εἰς ὅλα τὰ ἀγαθά· τὴν ἀγάπην ταύτην ἔφερεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν κόσμον.

ΠΑΛΑΙΑ ἹΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Τέταρτον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεώς των ἕως τῆς μοναρχήσεως τοῦ Αὐγούστου.

(754 — 30 πρ. Χρ.)

1. Κτίσις τῆς Ῥώμης.

Τὰ παράλια τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας ἐφάνησαν εἰς τὰς προτέρας μας διηγήσεις, ὅταν εἴπαμεν περὶ τῶν ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐξήσεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ των, καὶ περὶ τῆς εὐτυχοῦς προόδου των εἰς τὸ πλούσιον ἔδαφος τῆς ὡραίας ταύτης χώρας. Ἐκατοικεῖτο τότε ἡ χερσόννησος Ἰταλία ἀπὸ πολλοὺς ἀνεξαρτήτους λαούς, τοὺς ὁποίους ἔπειτα μία πόλις ἡ Ῥώμη καθυπέβαλεν εἰς τὸν ζυγόν της. Ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας ἐσβέσθη ἡ μνήμη τῶν πράξεών των, ἐνῷ ἦσαν αὐτόνομοι, καὶ ἐκ τῶν διατάξεών των δὲν μᾶς ἔμειναν εἰμὴ ἀμυδρότατα τινὰ ἴχνη. Πόθεν ἐκατάγοντο, τίνων ἦσαν συγγενεῖς, ἐγχώριοι ἆραγε ἦσαν ἀνέκαθεν, ἢ μετέβησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ χώρας ἄλλας; ὅλα ταῦτα εἶναι δυσκολωτάτης ἐρεύνης ὑπόθεσις.

Πάντων τούτων τῶν λαῶν ἐπισημότατοι ἦσαν διὰ τὸν πολιτισμόν των οἱ Τοῦσκοι ἢ Ἐτροῦσκοι, οἱ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Τυῤῥηνοὶ ὀνομαζόμενοι, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυνάμεως καὶ ἀκμῆς των ἐξηπλόνοντο εἰς μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας, ἔπειτα ὅμως ἐπεριωρίσθησαν εἰς τὴν Ἐτρουρίαν (τὴν σημερινὴν Τοσκάναν καὶ μέρος τι τῆς παππικῆς ἐπικρατείας). Ἐκεῖ ἔζων διῃρημένοι εἰς δώδεκα πολιτείας μετὰ τῶν ὑποκειμένων εἰς αὐτὰς χωρῶν. Σύστημα πολε-

μικῶν ἱερέων ἐκυβέρνα τὰ κοινὰ πράγματα μὲ ἀριστοκρατικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνέδεε σφικτὰ τὰς πολιτείας ταύτας συμμαχία, ἥτις ἐφεξῆς ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς ἀποφυγὴν ἐμφυλίων πολέμων παρὰ εἰς ἄμυναν κατ᾽ ἐχθρῶν ἀλλοφύλων. Ἡ χώρα τοὺς ἔδιδε καρποὺς ὡραίους, καὶ ἀφθόνους· οἱ Τυῤῥηνοὶ ὅμως δὲν εἰργάζοντο μόνον τὴν γῆν, ἀλλ᾽ ἐμεταχειρίζοντο καὶ τέχνας διαφόρους. Εἶχαν τὰς πόλεις των ὠχυρωμένας διὰ τειχῶν ὁμοίων μὲ τὰ κυκλώπεια τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ἕως τῆς σήμερον ἔμειναν τινὰ ἐξ αὐτῶν κτισμένα μὲ τεραστίους λίθους καὶ μὲ διαρκεστάτην στερεότητα. Ἤξευραν δὲ καὶ τὴν ἀγαλματοποιΐαν, ἀλλὰ τὰ ἔργα των, ἐὰν καὶ κανονικὰ εἰς τὸ εἶδος καὶ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐξειργασμένα, δὲν ἔχουσιν ὅμως χάριν καὶ κομψότητα. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους ἦτο ὀλίγον τι σοβαρὸς καὶ σκυθρωπός. Τὴν λατρείαν τῶν θεῶν εἶχαν τελειοποιήσειν μὲ θυσίας καὶ ἑορτὰς καὶ λιτανείας, καὶ ἐφημίζοντο ὅτι ἐκαταλάμβαναν ἐκ τῶν σημείων τὸ θεῖον θέλημα. Αἱ ἐκ παρατηρήσεως τῶν σπλάγχνων τῶν θυμάτων καὶ τῆς ἀστραπῆς προῤῥήσεις, τὰς ὁποίας οἱ Τυῤῥηνοὶ ἱερεῖς εἶχαν καταστήσειν ἐπιστήμην των, μετέβησαν καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ταύτην τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ ὄχλου ἐμεταχειρίζοντο οἱ ἄρχοντες τῆς Ῥώμης πρὸς ὄφελός των, καὶ ὁ μάντις, ὅς τις τοὺς παρέστεκε πάντοτε, ἦτο πρόσωπον ἔνδοξον, ἐπειδὴ τὰ λόγιά του ἐκίνουν τὸν λαὸν ὅπως ἤθελαν ἐκεῖνοι. Ἡ μουσικὴ τῆς Ῥώμης ἦτο Τυῤῥηνική. Ἕως τὰ μέσα τῆς πέμπτης ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἑκατονταετηρίδος οἱ ἔνδοξοι νέοι τῶν Ῥωμαίων ἐδιδάσκοντο τὴν Τυῤῥηνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, καθὼς μετὰ ταῦτα τὴν Ἑλληνικήν. Ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ποιητικὴν δὲν πρέπει βέβαια νὰ ζητήσωμεν εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο. Πειρατεία καὶ θαλάσ-

σιος ἐμπορία ἐπλούτισαν πρώϊμα τοὺς Τυῤῥηνούς· ὁ πλοῦτος τοὺς ἔφερε πολυτέλειαν καὶ τρυφήν, καὶ ἡ ἀρχαία τῶν ὅπλων δύναμίς των ἦτο ἀτονισμένη, ὅταν συνεκρούσθησαν μὲ τὴν πολεμικὴν Ῥώμην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐνικήθησαν.

Τῆς Ῥώμης ἡ πρώτη ἱστορία εἶναι, ὡς καὶ αἱ ἄλλων ἐθνῶν ἱστορίαι, ἀβέβαιος καὶ σκεπασμένη μὲ μύθους. Ὄχι μόνον ἡ κτίσις τῆς πόλεως εἶναι σκοτεινὴ καὶ μυθόπλοκος· ἀλλὰ καὶ μετ᾽ αὐτὴν ἐπέρασαν ἑκατονταετηρίδες πρὶν φανῇ τὸ τέλειον φῶς τῆς ἱστορικῆς βεβαιότητος. Μ᾽ ὅλον τοῦτο καὶ ταῦτα χρεωστοῦμεν νὰ ἐξεύρωμεν ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ τὴν ἀναμφίβολον ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἐπειδὴ εἰς τὰ μυθώδη ἐκεῖνα ἐμπορεῖ τις, ἂν ὄχι νὰ διακρίνῃ ἐντελῶς, ἀλλὰ νὰ παρατηρήσῃ πολλὰς ἀληθείας. Προσέτι παλαιοὶ καὶ νεώτεροι ἱστοριογράφοι ἀναφέρουσι συχνάκις μυθικὰ πρόσωπα καὶ πράγματα, ἐπειδὴ μὲ τὴν θαυμάσιον λάμψιν των γίνονται πλέον ἀγαπητὰ καὶ τερπνὰ παρὰ ἡ ἀληθινὴ ἱστορία μὲ τὸν σπουδαῖον χαρακτῆρα της.

Καθὼς ᾄδεται, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἦλθεν ὁ Αἰνείας (Ἴδε Τομ. Α, σελ. 188) μὲ φυγάδας Τρῶας εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐκατοίκησε τὴν χώραν Λάτιον πλησίον εἰς τὸ ἐκεῖ τότε εὑρισκόμενον ἔθνος τῶν Λατίνων, καὶ ὁ υἱός του Ἀσκάνιος ἔκτισε τὴν Ἄλβαν Λόγγαν, ἤγουν Λευκὴν Μακράν. Ἀφοῦ δὲ οἱ τούτου ἀπόγονοι ἐβασίλευσαν ἐκεῖ περίπου τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, λέγουν ὅτι ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ Ῥώμη ἀπὸ τὴν ἐφεξῆς ἀφορμήν.

Πρόκας ὁ βασιλεύς, εἷς τῶν ἀπογόνων τοῦ Αἰνείου, ἀφῆκε δύω υἱοὺς Νομήτορα καὶ Ἀμούλιον. Ὁ Ἀμούλιος ἐξεθρόνισε τὸν μεγαλήτερόν του ἀδελφόν, καὶ διὰ νὰ μείνῃ ἀσφαλέστερος αὐτὸς εἰς τὴν

βασιλείαν, ἐδολοφόνησε τὸν υἱὸν τοῦ Νομήτορος, καὶ τὴν θυγατέρα του, Ῥέαν Σιλουΐαν, ἀνέδειξεν Ἑστιάδα, ἤγουν ἱέρειαν τῆς θεᾶς Ἑστίας, ὅπου ἐχρεώστει νὰ παρθενεύῃ διὰ βίου.

Ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν εὐχὴν (ἔνορκον ὑπόσχεσιν) τῆς παρθενίας, ἐσυναναστράφη μὲ ἄνδρα, καὶ μάλιστα, καθὼς βεβαιόνει ὁ κολακευτικὸς μῦθος, μὲ αὐτὸν τὸν θεὸν Ἄρην, καὶ ἐγέννησε δύω παιδία, τὰ ὁποῖα ὁ τύραννος θεῖος ἐπρόσταξεν εὐθὺς νὰ τὰ βάλουν εἰς σκάφην, καὶ νὰ τὰ ῥίψουν εἰς τὸν ποταμὸν Τίβεριν. Ἡ δὲ μήτηρ ἐβάλθη εἰς φύλαξιν.

Ἀλλ' ὁ πλημμυρημένος ποταμὸς ἔσυρεν ἱλαρῶς τὰ παιδία, καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν ῥίζαν ἑνὸς ἐρινεοῦ (ἀγρίας συκῆς), ὅπου, κατὰ τὸν μῦθον, τὰ ἐβύζανε λύκαινα, ἕως οὗ τὰ εὕρηκεν ὁ τοῦ βασιλέως ποιμὴν Φαυστύλος, καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὸν οἶκον του, καὶ τὰ παρέδωκεν εἰς τὴν τότε νεκρογεννήσασαν γυναῖκα του Ἄκκαν Λαρεντίαν νὰ τὰ τρέφῃ. Τὰ ἀνέτρεφε δὲ ὡς βοσκοῦ παιδία, καὶ τὰ ὠνόμασε Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον. Πρωΐμα ἔγειναν οἱ νέοι ἐπίσημοι διὰ τῆς σωματικῆς των δυνάμεως, καὶ διὰ τῆς κατὰ θηρίων καὶ λῃστῶν ἀφοβίας των. Μίαν ἡμέραν περιεπλέχθησαν οἱ νεανίσκοι εἰς λογομαχίαν περὶ χωρίων βοσκῆς μὲ τοὺς βοσκοὺς τοῦ Νομήτορος, ὅς τις μ' ὅλον ὅτι ἦσο ἐκθρονισμένος ἔζη εἰς τὴν Ἄλβαν Λόγγαν. Οἱ βοσκοὶ ἐπίασαν τὸν Ῥῶμον καὶ τὸν ἔφεραν ἔμπροσθεν τοῦ Νομήτορος, ὅς τις προσεκτικὸς γενόμενος εἰς τὴν τόλμην καὶ ἀφοβίαν τοῦ πιασμένου ἔλαβε κάποιαν εἰκασίαν, ὅτι ἦτο ὁ ἔγγονός του. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Φαυστύλος διὰ τὸν κίνδυνον τῶν πραγμάτων εἶχε φανερώσειν εἰς τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν Ῥωμύλον τὸ μυστικὸν τῆς ἀληθινῆς γεννήσεώς του. Καὶ οἱ δύω ἔσπευσαν εἰς τὸν Νομήτορα, καὶ ὁ γνωρισμὸς

ἔγεινεν ἐντελής. Ἡνώθησαν λοιπὸν πάραυτα νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν ὑπὲρ τοῦ πάππου καὶ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν παθημάτων. Βοηθούμενοι ἀπὸ στῖφος μαχίμων ὥρμησαν οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὸν Ἀμούλιον, τὸν ἐφόνευσαν, καὶ ἀνεβίβασαν πάλιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πάππον των Νομήτορα.

Πρὸς ἀνταμοιβὴν ταύτης τῆς χάριτος ἐδόθη εἰς τοὺς δύω ἀδελφοὺς ἐξουσία νὰ κτίσωσι πόλιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐξετέθησαν καὶ διεσώθησαν. Ἀλλ' εὐθὺς διηγέρθη λογομαχία μεταξύ των τίς νὰ λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ γείνῃ κτίστης τῆς πόλεως. Ἀπεφάσισαν ν' ἀφήσωσι τὴν κρίσιν εἰς τοὺς θεούς· καὶ ὁ Ῥωμύλος καὶ Ῥῶμος ἐκάθησαν καθεὶς εἰς χωριστὸν τόπον προσμένοντες νὰ ἴδωσι θεοσημείαν. Εἰς πρῶτον τὸν Ῥῶμον ἐφάνησαν αἴσιοι οἰωνοί, ἓξ ἱπτάμενοι γύπες, ἀλλ' εἰς δεύτερον τὸν Ῥωμύλον δώδεκα. Ἡ θέλησις τῶν θεῶν ἐφαίνετο ἀμφίβολος· καθεὶς ἐξήγει τὸ φαινόμενον πρὸς ὄφελός του· καὶ ἐκ τούτου ἔπεσε διχόνοια καὶ μάχη, ὅπου ἐφονεύθη μὲν ὁ Ῥῶμος, ἔμεινε δὲ νικητὴς ὁ Ῥωμύλος.

Ἤρχισε λοιπὸν οὗτος νὰ κτίζῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ πολλὰς τελετὰς καὶ ἱεροπραξίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκει καὶ ἡ ἐφεξῆς. Ἔζευξεν ἄσπρον βοῦν καὶ ἄσπρην δάμαλιν εἰς ἄροτρον, καὶ μὲ αὐτὸ ἤνοιξεν ὁλόγυρα αὐλάκιον, σημαῖνον τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ οἰκοδομηθῇ ἐφεξῆς. Ὅπου ἔμελλε νὰ σταθῇ πύλη, ἐκεῖ ἐσηκόνετο τὸ ἄροτρον, ἐπειδὴ ἡ εἴσοδος καὶ ἡ ἔξοδος δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱερά. Ὅλη ἡ πόλις περιέλαβε τὸ Παλάντιον, ὀνομασθὲν ἐκ τῆς ὁμωνύμου Ἀρκαδικῆς πόλεως κατὰ τὸν Διονύσιον (Β', α'), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀποβολῇ τοῦ ν ὠνομάσθη Παλάτιον.

Ἡ γενέθλιος τῆς Ῥώμης ἡμέρα ἑωρτάζετο κατὰ τὴν 21 Ἀπριλίου, ὁπότε ἐγίνετο ἐτησίως ἄλλη ἐγχώριος ἑορτὴ τὰ Παλίλια πρὸ τῆς κτίσεως

τῆς πόλεως πρὸς τιμὴν καὶ ἁγιασμὸν τῶν ποιμένων καὶ τῶν ποιμνίων *).

---

2. Ἁρπαγὴ τῶν θυγατέρων τῶν Σαβίνων. Πρώτη πολιτικὴ διάταξις τῆς Ῥώμης.

Παρευθὺς ἐφάνησαν αἱ πρῶται κινήσεις τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου πολεμικοῦ χαρακτῆρος, ὅς τις τὸ μικρὸν τοῦτο σημεῖον, τὴν Ῥώμην, τὸ ἔκαμε τελευταῖον ὅλου τοῦ γνωστοῦ κόσμου κέντρον. Ὁ Ῥωμύλος, διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ εὐκολώτερα τὴν νέαν πόλιν, ἔκτισεν ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ Καπιτωλίου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θρησκείας ἐλευθέραν τινὰ πόλιν, ἄσυλον τῶν φυγάδων, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν ὀλίγοι διὰ τὰς συχνὰς πολιτικὰς ταραχὰς τῶν μικρῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο ἀνέδειξε πολλὰ μισητὴν τὴν Ῥώμην εἰς τὰς γειτονευούσας πόλεις. Ἀλλ᾽ ἐχθρικωτέρα καὶ βιαιοτέρα ἦτο τῶν κορασίων ἡ ἁρπαγὴ, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἔλαβαν χρείαν γυναικῶν, καὶ οἱ γειτονεύοντες λαοὶ δὲν

ἤθελαν νὰ δώσωσι τὰς θυγατέρας των γυναῖκας εἰς τοὺς Ῥωμαίους *).

Ὁ Ῥωμύλος, λέγουν, ἀνήγγειλεν εἰς ὅλους, καὶ ἐπροσκάλεσε τοὺς γείτονας λαοὺς εἰς πανήγυριν τινὰ, τὴν ὁποίαν ἔμελλε διωρισμένην τινὰ ἡμέραν νὰ ἑορτάσῃ εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος μὲ πεζικοὺς καὶ ἱππικοὺς ἀγῶνας. Ἦλθαν Κενινῆται, Κρουστουμέριοι, Ἀντεμνᾶται· ἐξαιρέτως δὲ πολλοὶ Σαβῖνοι **) μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων, καὶ ἐχαίροντο εἰς τὴν πανήγυριν. Τὴν τελευταίαν ὅμως ἡμέραν ἐξεῤῥάγη ὁ ἐπιβουλευτικὸς αὐτῆς σκοπός. Ὅλων οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀκόμη ἀτενισμένοι εἰς τοὺς ἄθλους, ὅταν κατὰ σύνθημα ὥρμησαν οἱ Ῥωμαῖοι νεανίσκοι, καὶ καθεὶς ἥρπασε μίαν παρθένον, ἐνῷ οἱ ξένοι θεωροὶ ἐξαφνισθέντες ἀπὸ τὴν βιαίαν ταύτην προσβολὴν τίποτ᾽ ἄλλο δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν εἰμὴ νὰ φύγωσι. Καὶ αἱ μὲν ἁρπασθεῖσαι ἡσύχασαν εὐκόλως εἰς τὴν πόλιν, αἱ δὲ ἀδικηθεῖσαι πόλεις ἐμηχανῶντο τὴν ἐκδίκησιν. Ὡπλίσθησαν καὶ ἔσπευσαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσμείνωσι τὴν γενικὴν ἕνωσιν ὅλων τῶν δυνάμεων.

Οἱ Κενινῆται ἤρχισαν, καὶ ἐνικήθησαν· οἱ Ἀντεμνᾶται ἐτόλμησαν, καὶ ἔπαθαν τὸ αὐτό. Ἔμπροσθεν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, περικυκλωμένος ἀπὸ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἐπῆρεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἐπὶ τεθρίππου εἰσήλασεν ὁ Ῥωμύλος εἰς τὴν Ῥώμην μὲ

---

*) Ἴδε Πλουτ. Ῥωμ. §. 12. καὶ τὴν αὐτόθι σημείωσιν τοῦ Κοραῆ. Περὶ δὲ τοῦ ἔτους τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης ἐπικρατοῦσι διάφοροι γνῶμαι εἰς τοὺς παλαιούς. Γνωστότατοι λογαριασμοὶ εἶναι ὁ τοῦ Κάτωνος, ὅς τις ἔκρινε τὴν κτίσιν γενομένην κατὰ τὸ δ΄ ἔτος τῆς 5΄ Ὀλυμπιάδος, καὶ ὁ τοῦ Οὐάῤῥωνος κατὰ τὸ γ΄ τῆς αὐτῆς. Τὸ πρῶτον συμπίπτει μὲ τὸ 752, τὸ δὲ δεύτερον μὲ τὸ 753 ἔτος πρὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὰς ἐφεξῆς χρονολογήσεις ἀκολουθοῦμεν τὴν δευτέραν γνώμην ὡς γενικῶς παραδεδεγμένην. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι διὰ νὰ συγκρίνῃ τις ἔτη πρὸ Χριστοῦ μὲ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ ἓν πρὸ τῆς ἐποχῆς ἔτος, ἤγουν τὸ 754 ἔτος τῆς Ῥώμης. Ὅτι δὲ ἐπὶ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων δὲν εἶναι κατὰ πάντα ἀκριβὴς ἡ χρονολογικὴ ἀρίθμησις, εἶναι περιττὸν ἴσως νὰ τὸ σημειώσωμεν.

*) Ἴδε Διονύσ. Ἀλικαρ. Ἀρχ. Ῥωμ. Β΄. 29. Ὁ ἀνὴρ οὗτος διέτριψεν εἴκοσι δύω ἔτη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου συνέγραψε τὴν ἱστορίαν του ἐπὶ Αὐγούστου. Ὁ δὲ Νειβούριος κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐδίστασε τὸ περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῶν παρθένων. Κ.

**) Οἱ Σαβῖνοι, γείτονες τῶν Λατίνων, ἦτο λαὸς ἐπίσημος διὰ σεμνοήθειαν, αὐτάρκειαν καὶ θεοσέβειαν. Συγγενεῖς αὐτῶν ἦσαν πολλοὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἰταλίας, οἱ Σαυνῖται ἢ Σαμνῖται, Λευκανοί, Πικέντιοι Μαρσοί, Μαῤῥουκινοί, Πελιγνοί, Βηττῖνοι, ἴσως δὲ καὶ οἱ Ἐρνίκιοι. Ὁ Νειβούριος περικλείει ὅλον τοῦτο τὸ γένος μὲ τὸ ὄνομα Σαβέλλιοι.

θρίαμβον — ὅς τις κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα (Ἀρχ. Ῥωμ. Β', 34.) ἦτο ὁ πρῶτος τῆς Ῥώμης — καὶ καθιέρωσεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου εἰς τὸν Δία τὸν πρῶτον ναὸν καὶ τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἐπῆρεν ἰδιοχείρως ἀπὸ τὸν φονευθέντα βασιλέα τῶν Κενινητῶν *).

Κατὰ τῶν νικημένων πόλεων ἐπῆρε μέτρα, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν καὶ εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους, καὶ ἀναμφιβόλως ἐχρησίμευσαν πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐκτείνωσι τὴν Ῥώμην, καὶ νὰ στερεώσωσι τὴν δυναστείαν της. Διότι ἀντὶ νὰ κατεδαφίσῃ τὰς πόλεις, καὶ νὰ ἐξανδραποδίσῃ τοὺς κατοίκους, ὡς ἐσυνείθιζαν ἄλλα παλαιὰ ἔθνη, μετέφερεν ὁ Ῥωμύλος μέρος τῶν κατοίκων εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐξ ἐναντίας ἔστειλεν εἰς τὰς πόλεις ἐκείνας Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀγρῶν, καὶ οὕτως ἔγειναν Ῥωμαίων ἀποικίαι. Κρουστουμέριον, παλαιὰ ἀποικία τῆς Ἄλβας, ἐδοκίμασε τὰ αὐτὰ, καθὼς οἱ Κενινῆται καὶ οἱ Ἀντεμνάται.

Ἡ εὐτυχία αὕτη διήγειρε νέους ἐχθρούς. Ἀπεφάσισαν τώρα οἱ ἡνωμένοι Σαβῖνοι νὰ κτυπήσωσι κοινῶς τὴν Ῥώμην λαβόντες στρατηγόν των Τίτον Τάτιον βασιλέα Κύρεως πρωτευούσης τῶν Σαβίνων πόλεως. Ἡ εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀκρόπολις τῶν Ῥωμαίων ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σαβίνων μὲ προδοσίαν Ταρπηΐας θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολεμοῦντο σκληρότατα. Ἀντέστεκαν ὅμως ἀνδρειότατα εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὁ πόλεμος δὲν ἐλάμβανεν εὐθὺς τέλος, ἐὰν αἱ ἁρπαγμέναι Σαβίναι δὲν ἐμεσίτευαν μεταξὺ τῶν πολεμοφόρων, καὶ δὲν τοὺς ἔφεραν εἰς συμβιβασμὸν μὲ τὴν δύναμιν τῆς γυναικείας κολακείας των. Ἡ εἰρήνη ἐκλείσθη μὲ

*) Τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα εἷς στρατηγὸς ἐσκύλευεν ἄλλον, ὠνομάζοντο Spolia opima, καὶ τοῦτο ἦτο περικλεὲς καὶ σπάνιον.

τὰς ἐφεξῆς συνθήκας: Ὁ Τάτιος καὶ ὁ Ῥωμύλος νὰ εἶναι βασιλεῖς ἰσοδύναμοι εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ πόλις καὶ οἱ πολῖται νὰ ὀνομάζωνται ἐκ τοῦ κτίστου Ῥώμη καὶ Ῥωμαῖοι· ἀλλ' ὅλος ὁμοῦ ὁ λαὸς νὰ ὀνομάζωνται ἐκ τῆς Κύρεως, πατρίδος τοῦ Τατίου, Κυρῖται. Ὅσοι Σαβῖνοι ἤθελαν, νὰ πολιτογραφηθῶσι καὶ νὰ γνωρισθῶσι γνήσιοι Ῥωμαῖοι. Οὗτοι λοιπὸν ἔκτισαν νέαν πόλιν (ἢ μᾶλλον ηὔξησαν τὴν Ῥώμην) καὶ μετέδωκαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πολλὰ ἔθιμα τῆς θρησκείας των *).

Ὁ Ῥωμύλος ἐκατοίκει εἰς τὸ Παλάτιον, ὁ δὲ Τάτιος εἰς τὸ Καπιτώλιον, καὶ ἐκυβέρνων καὶ οἱ δύω κοινῶς κατὰ τὴν συνθήκην· ἀλλ' οὔτε μεταξὺ τῶν δύω βασιλέων, οὔτε μεταξὺ τῶν λαῶν των ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἀληθινὴ καὶ βάσιμος ὁμόνοια. Ὁ Τάτιος κατὰ τὸ πέμπτον ἤδη ἔτος τῆς συμβασιλείας του ἐφονεύθη εἰς τὸ Λαβίνιον ὅπου ὑπῆγε διὰ θυσίαν τινὰ, καὶ ὁ Ῥωμύλος, ὅς τις δὲν ἠδύνατο οὐδὲ τὸν ἀδελφόν του νὰ ἔχῃ πλησίον του, ἴδεν ἀναμφιβόλως μὲ χαρὰν τὸν θάνατον ξένου μετόχου τῆς κυριαρχίας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τατίου ἀποδίδονται εἰς τὸν Ῥωμύλον ἄλλοι νικηφόροι πόλεμοι κατὰ τῶν Φιδηναίων καὶ Οὐϊήων ἢ Οὐενταvῶν.

Τὰς ἐσωτερικὰς διατάξεις καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην πολιτείαν τῆς Ῥώμης τὰς λέγουν ἔργα τοῦ Ῥωμύλου, εἰς τὰς ὁποίας, πολλὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν καὶ εἰς τὴν κατ' ὀλίγον γενομένην ἀνάπτυξιν, φαίνονται ὡς μία αὐτογνώμων νομοθεσία. Ὁ Ῥωμύλος, λέγουσιν, ἐδιαίρεσε τὸν δῆμον εἰς τρεῖς φυλὰς, καὶ πᾶσαν φυλὴν εἰς δέκα Κουρίας ἢ φράτρας κατὰ τὰ γένη. Αἱ φράτραι ἦσαν συνδεδεμέναι διὰ θρησκευτικῶν ὅρκων καὶ τελετῶν, καὶ ὅταν ἐκκλησίαζεν ὁ δῆμος εἰς πολιτικὰς ὑποθέ-

*) Νειβούριος, Ῥωμαϊκ. ἱστ. Μέρ. Α', σελ. 900, δευτ. ἐκδ.

σεις, καθὼς ἦτο συνήθεια εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πολιτείας τῆς ἀρχαιότητος, ἐπαρουσιάζετο διῃρημένος κατὰ τὰς φρατρίας. Παρεκτὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ, ἦτο καὶ σύγκλητος ἐπὶ μὲν Ῥωμύλου ἐξ ἑκατὸν ἀνδρῶν, ἐφεξῆς δὲ αὐξημένη εἰς τριακοσίους.

Κατ' ἄλλην τινὰ διήγησιν ἐδιαίρεσεν ὁ Ῥωμύλος τὸν δῆμον εἰς δύω μοίρας, ἐκλέξας τοὺς προκρίτους, οἵτινες ὠνομάσθησαν Πατρίκιοι, καὶ διορίσας αὐτοὺς τρόπον τινὰ εὐγενεῖς τῆς πόλεως, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπέδωκεν ἀποκλειστικῶς τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἱερωσύνην. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκλητος συνέκειτο ἐκ μόνων πατρικίων. Οἱ μὴ πατρίκιοι ὠνομάσθησαν δημόται. Αἱ δὲ δύω αὗται μοῖραι ἠνώθησαν διὰ δεσμοῦ τινος ἀμοιβαίων καθηκόντων, ἐνῷ καθεὶς δημότης ἐσυγχωρεῖτο νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν προστασίαν ἑνὸς πατρικίου. Εἰς τὴν σχέσιν ταύτην ὠνομάζοντο ὁ μὲν δημότης Πελάτης (Cliens), ὁ δὲ πατρίκιος Πάτρων, ἢ προστάτης. Ὁ προστάτης ὑπερασπίζετο τὸν πελάτην διὰ λόγου καὶ ἔργου· ὁ δὲ πελάτης συνέτρεχεν εἰς βοήθειαν τοῦ προστάτου, ὁσάκις ἦτο εἰς ἀνάγκην. Αὕτη εἶναι ἡ συνηθεστάτη γνώμη περὶ τῶν δύω τούτων συστημάτων τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἡ ὁποία ὅμως ἐπολεμήθη εἰς τὰς ἡμέρας μας μὲ ἰσχυροὺς λόγους ἀπὸ τὸν Νειβούριον, βαθὺν ἐρευνητὴν τῶν ἱστοριῶν τούτων. Κατ' αὐτὸν Πατρίκιοι ἦσαν ὅλοι οἱ συναποτελοῦντες τὰ γένη τῶν φρατρῶν· οἱ δὲ δημόται ἦσαν μεταγενέστεροι ξένοι, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν Ῥώμην δὲν ἐπολιτογραφήθησαν εὐθύς. Οἱ δὲ πελάται, πάντη διάφοροι ἀπὸ τοὺς δημότας, ἦσαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐμισθόνοντο (ἐπάχτοναν) τοὺς ἀγροὺς τῶν πατρικίων. Εἰς δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐσυγχωνεύθησαν μὲ τοὺς δημότας.

Τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμά των ἐλήφθησαν ὅλα σχεδὸν ἀπὸ τοὺς Τυῤῥηνούς. Καμμία πρᾶξις δὲν

ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἐπιχειρηθῇ χωρὶς νὰ προερωτηθῶσιν οἱ θεοί. Εἰς τὴν ἀσχολίαν ταύτην ἦσαν διωρισμένα δύω τάγματα ἱερέων, οἱ οἰωνοσκόποι καὶ οἱ ἱεροσκόποι· οἱ οἰωνοσκόποι προέλεγαν ἐκ τῆς πτήσεως καὶ τῶν λαλημάτων τῶν ὀρνέων, ἐκ τῆς ἀστραπῆς καὶ βροντῆς, καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν πραγμάτων. Ὅταν ἐπαρατήρουν τὸν οὐρανὸν, ἐκάθηντο βλέποντες πρὸς ἀνατολὰς εἰς ὑψηλήν τινα περιωπὴν, ἥτις ὠνομάζετο templum. Οἱ δὲ ἱεροσκόπος παρέστεκαν πάντοτε εἰς τὴν σφαγὴν τοῦ θυομένου ζώου, καὶ ἐκ τῆς πτώσεώς του, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν σπλάγχνων του προέλεγαν τῶν θεῶν τὴν θέλησιν.

Καὶ τὰ παράσημα δὲ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἦσαν Τυῤῥηνικά. Ἐπροπορεύοντο τοῦ βασιλέως δώδεκα πελεκυφόροι εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου σημαίνοντες διὰ τῶν πελέκεων τὴν τοῦ βασιλέως ἐξουσίαν εἰς ζωὴν καὶ θάνατον.

Λέγουν δὲ, ὅτι ὁ Ῥωμύλος ἐνῷ ἐγύμναζε τὰ στρατεύματα εἰς τὸ λεγόμενον Αἰγὸς ἕλος *) συνέβη ἔξαφνα μεγάλη ἀνεμοζάλη, καὶ αὐτὸς ἔγεινεν ἄφαντος (717. πρ. Χρ.). Ἐξηγοῦσι δὲ τοῦτο τινές: ὅταν ἤρχισε νὰ γίνεται τύραννος, ἢ ὅταν ἐμισήθη ἀπὸ τοὺς φιλάρχους πατρικίους διὰ τὴν ἐξουσιαστικὴν δύναμίν του, τὸν ἀφάνισαν οἱ βουλευταὶ μὲ μυστικὸν θάνατον. Τοῦτο ἐπίστευσεν εὐθὺς τότε, καθὼς λέγουν, καὶ ὁ δῆμος· ἀλλὰ Πρόκλος τις Ἰούλιος, ἔνδοξος ἀνὴρ καὶ πιστὸς φίλος τοῦ Ῥωμύλου, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ τοὺς ἐβεβαίωσε μεθ' ὅρκων, ὅτι καθ' ὁδὸν τοῦ ἐφάνη μὲ λαμπρότατον ὁπλισμὸν καὶ εἰς μεγαλήτερον ἀνάστημα, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. „Ὕπαγε καὶ εἰπὲ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅτι ἐὰν ἔχουν σωφροσύνην καὶ ἀνδρίαν, θέλουν

*) Συνηδρίαζεν εἰς ἐκκλησίαν, λέγει ὁ Πλούταρχος. Ῥωμ. §. 27.

φθάσειν εἰς τὴν μεγίστην τῶν ἀνθρώπων δύναμιν. Ἐγὼ δὲ θέλω εἶσθαι προστάτης αὐτῶν θεὸς Κυρῖνος (ἤγουν ἐνυάλιος ἢ Ἀρήϊος)." Ὁ δῆμος διὰ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ διηγηθέντος Πατρικίου δὲν εἶχε πλέον κανένα δισταγμὸν, ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ τιμοῦν καὶ νὰ λατρεύουν τὸν προστάτην αὐτῶν θεὸν Κυρῖνον.

---

3. Νουμᾶς Πομπίλιος.

(39 — 82 πρ. Χρ.)
(715 — 672 κτ. Ῥώμ.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμύλου ἡ βουλὴ δὲν ἔκλεξε νέον βασιλέα, ἀλλ' εἰς ἐνιαύσιον μεσοβασιλείαν δέκα βουλευταὶ ἐκυβέρνων κατὰ σειράν. Ἀλλ' ὁ δῆμος θλιβόμενος σκληρότερα, ἐζήτησε πάλιν βασιλέα, καὶ οὕτως ἐγενήθη διχόνοια μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ νέος βασιλεύς· ἕως οὗ τελευταῖον συμφωνήσαντες ἔκαμαν βασιλέα ἐκ τῶν Σαβίνων, καὶ μάλιστα τὸν γαμβρὸν τοῦ Τατίου, Νουμᾶν τὸν Πομπίλιον, ὅστις ἐκάθητο εἰς τὴν πόλιν Κύριν.

Ὁ Νουμᾶς ἦτο πολλὰ προσφυὴς νὰ διατάξῃ τώρα κατὰ πρῶτον τὴν ὑψωθεῖσαν καὶ πλατυνθεῖσαν πόλιν μὲ ὁρμητικὴν δύναμιν καὶ μὲ πολέμους, νὰ τὴν ἁγιάσῃ καὶ νὰ τὴν εὐπρεπίσῃ μὲ τὰ εἰρηνοποιά του φρονήματα, καὶ μὲ τὸν εἰς τὰ θεῖα ζῆλον του. Ἡ σοφία του ὑπερετιμήθη τόσον, ὥστε τὸν ἐνόμιζαν δώρημα τῶν θεῶν, καὶ ὁ λαὸς ἐπίστευεν ἀδιστάκτως, ὅτι ἐσυναναστρέφετο μυστικῶς εἰς ἱερόν τι ἄλσος μὲ μίαν νύμφην τὴν Ἠγερίαν. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὸν ἐξέλαβαν καὶ μαθητὴν τοῦ σχεδὸν διακόσια ἔτη μετ' αὐτὸν ζήσαντος Πυθαγόρου, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη τῆς σοφίας εἶχε φθάσειν καὶ εἰς

τὴν Ῥώμην. Τόσον ὀλίγον μέλει τὸν πολὺν ἄνθρωπον ἡ χρονολογία, ὅταν θέλῃ νὰ συνάψῃ τὸ ἐσωτερικὸν ὁμοιοειδὲς καὶ νὰ τὸ συγκρίνῃ μὲ ἐξωτερικόν. *)

Καὶ τῳόντι, ὅσα ὁ Νουμᾶς ἔδωκε μὲ τὴν κυβέρνησίν του εἰς τὴν Ῥώμην, ἦσαν τοιούτου εἴδους, ὥστ' ἐφαίνοντο ἐκπηγάζοντα ἀπὸ τὸ θεῖον ἢ ἀπὸ θεοφόρητον ἄνθρωπον, δηλαδὴ εἰρήνη, ὁμόνοια, καὶ ἐξαιρέτως ἡ διάταξις τῆς θείας λατρείας. Διότι τὰ καλὰ ταῦτα ἤλπιζεν ὁ Νουμᾶς ἀπὸ τὴν θρησκείαν, καὶ ἀπὸ τὴν εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς δύναμίν της. Ἐφρόντισε λοιπὸν νὰ κάμῃ τὰς καρδίας πολλὰ ἐπιδεκτικὰς τοῦ θείου φόβου. Ἐπρόσταξεν, ὁσάκις ἔμελλε νὰ κάμῃ πανηγυρικὴν τινὰ τελετὴν, ἢ θυσίαν, κήρυκες νὰ τρέχωσιν ὅλας τὰς ὁδοὺς, καὶ νὰ παραγγέλλωσιν εἰς ὅλους ἡσυχίαν καὶ ἀργίαν παντὸς ἀνθρωπίνου ἔργου, διὰ νὰ μὴ ἐνοχλῇ τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν θόρυβος ἢ κτύπος τῶν χειροτεχνῶν ἢ ἄλλων ἐργατῶν.

Εἰσήγαγε δὲ καὶ νέα εἴδη θείας λατρείας. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τάγμα τῶν Ἑστιάδων παρθένων παρόμοιον καθὼς ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἄλβαν, ὡς ἐμάθαμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ῥωμύλου. Καθῆκον καὶ ἔργον ἴδιον τῶν ἱερειῶν τούτων ἦτο νὰ φυλάττωσιν εἰς τὸν βωμὸν τὸ ἱερὸν πῦρ. Τοῦτο τὸ ἡγιασμένον σημεῖον ἦτο δι' ὅλην τὴν πόλιν τὸ αὐτὸ, ὅ,τι ἦτο διὰ πᾶσαν οἰκίαν ἡ πάντοτε καίουσα ἐσχάρα εἰς τὸ προαύλιον, καὶ μὲ τὸ μέσον τοῦτο ἀνεδείχθη ἡ πόλις ἁγία τις οἰκογένεια. Ἡ σβέσις τοῦ πυρὸς τούτου ἐνομίζετο μέγα τῆς πόλεως δυστύχημα, καὶ ἡ ἀμελοῦσα Ἑστιὰς ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ ἱέρειαι ἐχρεώστουν να ζῶσι καθαραὶ καὶ ἄμεμπτοι. Ἑστιὰς παραβαίνουσα τὸν ὅρκον τῆς παρθενεύσεως, ἐθάπτετο ζωντανή. Εἰς τὴν Κολλίνην πύλην ἦτο λόφος τις, ὅπου ἔσκα-

*) Τὸ ψεῦδος τοῦτο ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (Τόμ. Β΄. σελ. 549) ἤλεγξε λαμπρῶς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Ἀρχ. Ῥωμ. Β΄, 59. καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πλούταρχος, ἐν βίῳ Νουμᾶ §. α΄. Κ.

πταν βαθύ τι σπήλαιον ἢ λάκκον. Εἰς τὸν λάκκον τοῦτον ἔβαλναν τράπεζαν καὶ κλίνην, ὀλίγον ἄρτον καὶ ὕδωρ καὶ γάλα καὶ ἔλαιον, καὶ πλησίον τούτων ἕνα καίοντα λύχνον. Ἡ καταδικασμένη ἐφέρετο σκεπασμένη διὰ τῆς πόλεως ἐδῶ. Ὅςτις ἐσυναπάντα τὴν λυπηρὰν ταύτην πομπὴν, ἐδιάβαινε μὲ σιωπὴν, ἢ ἠκολούθει ἥσυχος μὲ κατηφὲς πρόσωπον. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λάκκου ἔκαμνεν ὁ ἀρχιερεὺς κἄποιας προσευχὰς, καὶ ἔπειτα ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸ φορεῖον τὴν περικεκαλυμμένην Ἑστιάδα, καὶ τὴν ἔστηνεν εἰς τὴν κλίμακα, διὰ τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ καταβῇ. Ἡ κλίμαξ ἐσύρετο ἔξω· ἡ δυστυχὴς ἐκλείετο· ἡ εἴσοδος ἐσκεπάζετο μὲ χῶμα· κ' ἐκεῖ ἐτελείονε τὴν ἀθλίαν της ζωὴν ἡ κατάδικος. Ἐτιμῶντο δὲ τὰ μέγιστα αἱ Ἑστιάδες, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει πόσον ἐσέβοντο τὸ λειτούργημάτων, εἰς τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἀνηρεύνων νὰ εὕρωσι καὶ ἄλλα ἱερὰ μυστήρια.

Τὸ εἰρηνοφιλότατον ἦθος τοῦ Νουμᾶ ἀποδεικνύουσιν οἱ ἀπ' αὐτὸν κατασταθέντας Φετιάλιοι, ἤγουν Εἰρηνοδίκαι ἢ Εἰρηνοφύλακες. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι ἐκήρυτταν πολέμους, καὶ ἐσυμβίβαζαν εἰρήνην. Ἐὰν ἄλλος λαὸς ἠδίκει τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς ἠρέθιζεν εἰς πόλεμον, ἐζήτουν ἀπ' αὐτὸν ἱκανοποίησιν πρῶτον οἱ Φετιάλιοι, καὶ ἐὰν δὲν τὴν ἐλάμβαναν, ἤρχοντο εἰς τὰ σύνορα, καὶ ἐκεῖ μὲ τελετὰς τινὰς ἐκήρυτταν τὸν πόλεμον. Διὰ τούτων τῶν μέσων σκοπὸν εἶχεν ὁ Νουμᾶς φανερὸν νὰ ἀναχαιτίζῃ τὴν ἀγρίαν ἔκρηξιν ἀγρίων πολέμων.

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέβλεπε καὶ ἡ θεία τιμὴ Διὸς τοῦ Τερμονίου ἢ Ὁρίου, ἢ τοῦ θεοῦ Τέρμονος, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένα ὅλα τὰ σύνορα, ὅπου ἐπροσφέροντο ἐτησίως ἀναίμακτοι θυσίαι, τὸ μὲν διὰ νὰ διατηρῶνται πάντοτε εἰς τὴν μνήμην των τὰ σύνορα, τὸ δὲ διὰ νὰ θεωρῆται ἡ φύλαξις ἢ ἡ καταπάτησις τούτων ὡς πρᾶγμα θρησκευτικὸν καὶ

θεῖον. Καὶ ἐπειδὴ ὅρια ἦσαν ὄχι μόνον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας πρὸς τὰ γειτονεύοντα ἔθνη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγρῶν καθενὸς πολίτου πρὸς τὸν τοῦ γείτονός του, διὰ τοῦτο ἡ λατρεία τοῦ Ὁρίου θεοῦ δὲν ἐμπόδιζε μόνον τὸν μεταξὺ Ῥώμης καὶ τῶν ἄλλων πόλεων πόλεμον, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐβάσταζεν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν καὶ μεταξὺ τῶν μερικῶν πολιτῶν τῆς Ῥώμης.

Τοὺς δὲ ἐπὶ Ῥωμύλου βασιλικοὺς ἀγροὺς ἐμοίρασεν ὁ Νουμᾶς εἰς τοὺς πένητας, καὶ οὕτω τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πολέμου καὶ τῶν λαφύρων, καὶ τοὺς ἔδωκε τὴν γεωργίαν, ἔργον εἰρηνικὸν καὶ σωτήριον εἰς τὴν πόλιν. Πολλαὶ δὲ διαταγαί του εἰς τὴν θυσίαν, καθὼς τὸ νὰ μὴ σπένδῃ τις οἶνον ἀπὸ ἀκλάδευτα ἀμπέλια, καὶ νὰ μὴ γίνεται ποτὲ θυσία χωρὶς ἀλεύριον, ἀπέβλεπαν τῆς γῆς τὴν καλλιέργησιν. Ἀλλ' ἐξεραίτως ἀνήκει ἐνταῦθα, ὅτι ἐδιαίρεσεν ὅλην τὴν ἐπικράτειαν εἰς μερίδας τινὰς, καὶ εἰς πᾶσαν μίαν ἐδιώρισεν ἄρχοντα ἔφορον, ὅςτις ἐχρεώστει νὰ καταγράφῃ τίς ἐπεμελεῖτο ἢ ἠμέλει τὸν ἀγρόν του, διὰ νὰ βραβεύῃ τοὺς ἐπιμελεῖς ὁ βασιλεὺς, καὶ οὕτω νὰ φέρῃ γενικὴν φιλεργίαν.

Ἀπὸ τὰς Ῥωμαίας γυναῖκας καὶ παρθένους ἀπήτουν οἱ νόμοι τοῦ Νουμᾶ σωφροσύνην καὶ τιμιότητα διὰ λόγων καὶ ἔργων. Ἐχρεώστουν αὗται φρονίμην σιωπὴν, ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ νὰ μὴ ἀναμιγνύωνται εἰς τῶν ἀνδρῶν τὰς ὑποθέσεις. Ἐφυλάττετο δὲ ἡ ἁγιότης τοῦ γάμου ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίους τόσον, ὥστε πεντακοσίους εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως συνέβη ἡ πρώτη τοῦ γάμου διάζευξις εἰς τὴν Ῥώμην, καθὼς τὸ ἐσημείωσαν ῥητῶς οἱ ἱστοριογράφοι.

Ἀπέθανεν ὁ Νουμᾶς εἰς βαθὺ γῆρας, ἀφοῦ ἐκυβέρνησεν εὐτυχῶς τεσσαράκοντα τρία ἔτη, καὶ ἐθρηνήθη ἀπὸ ἐντοπίους καὶ ξένους ὡς δημιουργὸς

εὐταξίας καὶ εἰρήνης. Ὁ ναὸς τοῦ Ἰανοῦ, κτισθεὶς
ἀπὸ τὸν Νουμᾶν, τοῦ ὁποίου αἱ μὲν κλεισμέναι πύ-
λαι ἐσήμαιναν εἰρήνην, αἱ δὲ ἀνοικταὶ πόλεμον, ἐπὶ
τῆς βασιλείας του ἦτο πάντοτε κλεισμένος.

---

4. Τύλλος Ὀστίλιος.

(672 — 640 πρ. Χρ)
(82 — 114 κτ. Ῥ.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουμᾶ οἱ κατα-
σταθέντες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων μεσοβασιλεῖς μὲ
θέλησιν ὅλου τοῦ δήμου ἀπέδειξαν βασιλέα Τύλ-
λον Ὀστίλιον, ὅςτις ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν Ῥωμύ-
λον εἰς τὰ φρονήματα, καὶ ἠγάπα καθ' ὑπερ-
βολὴν τοὺς πολέμους. Ἐξ ἀφορμῆς ἀμοιβαίων
τινῶν ἐνοχλήσεων ἐξεῤῥάγη πόλεμος κατὰ τῆς Ἄλ-
βας, μητροπόλεως τῆς Ῥώμης. Ἐστέκοντο ἤδη ἀν-
τικρὺ ἀλλήλων οἱ στρατοὶ ἕτοιμοι εἰς μάχην, ὁπό-
ταν, κατὰ παμπάλαιον τινὰ εἰς πολλὰ ἔθνη οἰκείαν
συνήθειαν, ἀπεφάσισαν ν' ἀφήσουν τὴν κρίσιν τῆς ἔρι-
δος εἰς τὴν μονομαχίαν ἀνδρῶν τινῶν ἐκ τῶν δύω
στρατευμάτων μὲ συμφωνίαν, ὅς τις νικηθῆ καὶ φονευ-
θῆ, ἡ πατρὶς τούτου νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὴν πατρίδα
τοῦ νικήσαντος.

Ἤρεσε τὸ πρόβλημα καὶ εἰς τὰ δύω πολέμια
μέρη, καὶ ἡ τύχη ἐβοήθει τὴν ἀπόφασιν, ἐνῷ εἰς
μὲν τοὺς Ῥωμαίους εὑρέθησαν τρεῖς ἀδελφοί, τῶν
ὁποίων ὁ πατὴρ ὠνομάζετο Ὁράτιος, εἰς δὲ τοὺς
Ἀλβανοὺς τρεῖς ἄλλοι ἀπὸ τὸ γένος τῶν Κορατίων,
οἵτινες ἐκλεχθέντες ἀπὸ τὰ δύω μέρη ἀνεδέχθησαν
τὸν ἀγῶνα. Οἱ εἰρηνοδίκαι ἐπεβεβαίωσαν μὲ ἱερὰς
τελετὰς τὴν θειότητα τῆς συνθήκης, καὶ οἱ δύω
στρατοὶ ἐστάθησαν μὲ ἐλπίδας μεγάλας ὁλόγυρα τῶν
ἀγωνιζομένων.

Δίδεται τὸ σύνθημα, καὶ μὲ ἐχθρικὰ ὅπλα χύ-
νονται εἰς ἀλλήλους οἱ νεανίσκοι. Μετὰ μακρὸν
καὶ μανιώδη ἀγῶνα πίπτει καταγῆς ἕνας Ῥωμαῖος καὶ
ἀκόμη ἄλλος Ῥωμαῖος. Οἱ Ἀλβανοὶ πληγωμένοι μό-
νον ἀντιπαρατάσσονται εἰς ἕνα τὸν ὑπόλοιπον Ῥω-
μαῖον· χαρμόσυνος ἀλαλαγμὸς εὐφημίας ἀπὸ τῶν
Ἀλβανῶν τὸ στρατόπεδον, καὶ ἡ ταπεινωμένη τῶν
Ῥωμαίων ἀλαζονεία χάνει πᾶσαν ἐλπίδα. Ἔξαφνα
τότε φεύγει ὁ ἀπλήγωτος ἀκόμη Ὁράτιος καὶ ἀναγ-
κάζει τοὺς Κορατίους νὰ τὸν διώκωσι. Χωρίζει οὕτω
τὴν τριπλῆν δύναμιν προβλέπων ὀρθῶς, ὅτι οἱ ἐχ-
θροί του δὲν ἠδύναντο νὰ τρέξουν ἐπίσης κατὰ τὴν
βαρυτέραν ἢ ἐλαφροτέραν πληγὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε
καθείς. Μετ' ὀλίγην φυγὴν στέκει καὶ κυττάζει ὀπί-
σω. Βλέπει τοὺς τρεῖς ἐχθροὺς μακρὰν τὸν ἕνα
ἀπὸ τὸν ἄλλον, καὶ ἕνα μόνον πλησίον του. Ὁρ-
μᾷ γενναίως κατ' αὐτοῦ, τὸν διατρυπᾷ, καὶ μετα-
βαίνει δρομαῖος εἰς τὸν δεύτερον. Ἀχολογεῖ ὁ
ἀέρας ἀπὸ τὰς κραυγὰς τῶν θαῤῥυνθέντων Ῥωμαίων·
ἐνδυναμωθεὶς ἀπὸ τὴν χαρὰν τῶν ἰδικῶν του φονεύει
καὶ τὸν δεύτερον. Αἱ φωναὶ τῶν Ῥωμαίων ἐδιπλα-
σιάσθησαν· καὶ ὅταν ἐξήπλωσεν εὐκόλως καταγῆς
καὶ τὸν τρίτον, ὅς τις βαρέως ὢν πληγωμένος ἀντ-
επάλαισεν ἀσθενῶς, τότε ἔτρεξαν ὅλοι πρὸς αὐτὸν,
τὸν ἐνηγκαλίσθησαν καὶ ἀλαλάζοντες τὸν ἐχαιρέτη-
σαν ὡς νικητήν. Περίλυποι ὑπετάχθησαν οἱ Ἀλ-
βανοὶ εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ῥωμαίων.

Ὑπερήφανος ὑπέστρεψε νικητὴς ὁ Ὁράτιος εἰς
τὴν πόλιν βαστάζων μὲ θρίαμβον τὰ σκῦλα τῶν τρι-
ῶν Κορατίων ἔμπροσθεν τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατεύ-
ματος. Εἰς τὴν πύλην τὸν ἐσυναπάντησεν ἡ ἀδελ-
φή του. Ἦτο ἀῤῥαβωνισμένη εἰς ἕνα ἐκ τῶν φονευ-
θέντων Ἀλβανῶν· καὶ ἰδοῦσα τὴν χλαμύδα του,
ῥαμμένην ἀπὸ τὰς χεῖρας της, ἤρχισε νὰ θρηνῇ με-
γαλοφώνως, ἥπλωσε τὰς χεῖρας, καὶ ἔλυσε τὴν

κόμην της, καὶ ἔκραξε μὲ ὀδυνηροὺς κλαυθμοὺς τὸ ἀγαπητόν του ὄνομα. Τοῦτο παρώργισε τὴν ἄγριον καρδίαν τοῦ ἀδελφοῦ εἰς τὴν μέθην τῆς νίκης του· τοῦ ἐφάνη ὁ μόνος οὗτος θρῆνος μεταξὺ τόσον εὐφροσυνῶν ὅτι ἦτο ἀσέβημα. Ὥρμησεν ἀγρίως κατὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ τὴν ἐκρήμνισε καταγῆς νεκρὰν μὲ τὸ ἀκόμη αἱματωμένον σπαθίον του. „Ὕπαγε, τῆς εἶπεν, εἰς τὸν ἑταιριστήν σου, ὦ ψευδοπάρθενε καὶ μισάδελφε καὶ ἀναξία τῶν προγόνων σου, ἥτις ἐτόλμησας νὰ λησμονήσῃς τοὺς φονευμένους σου ἀδελφοὺς καὶ τὸν ζῶντα, καὶ τὴν πατρίδα σου! Οὕτω νὰ πάθῃ πᾶσα Ῥωμαία, ἥτις θέλει πενθήσειν ἐχθρόν!“

Μ' ὅλον ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἀδελφοκτόνου ὑπούργει καθ' ὑπερβολὴν τὴν πατρίδα, μ' ὅλον τοῦτο ἐφέρθη αὐτὸς εἰς τὸ κριτήριον καὶ ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον. Ἀνεφέρθη μ' ὅλον τοῦτο ἡ τελευταία ἀπόφασις εἰς τὸν δῆμον, ὅστις εὐσπλαγχνισθεὶς τὸν ἱκετεύοντα πατέρα νὰ μὴ τὸν στερήσωσι τὸ τελευταῖον τοῦτο παιδίον του, ἀπέλυσε τὸν Ὁράτιον ἀπὸ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἀνάγκη ὅμως ἦτο νὰ γείνωσι καθαρμοὶ καὶ θυσίαι πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ θείου, καὶ ὁ ἐναγὴς μὲ σκεπασμένον πρόσωπον νὰ διαβιβασθῇ ἀπὸ τοὺς ῥαβδοφόρους ὑποκάτω τοῦ ζυγοῦ, ἤγουν ὑποκάτω ξύλου στηριγμένου πλαγίως ἐπὶ δύω πασσάλων *). Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπίστευσαν ὅτι ἐπλήρωσαν τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ ἐξεδόθησαν πάλιν εἰς τὴν χαρὰν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἄλβας.

*) Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς καταφρονήσεως ἐφυλάχθη ἔπειτα συχνάκις κατὰ τῶν παραδιδομένων ἐχθρῶν. — Οἱ τότε χρησιμεύοντες πάσσαλοι καὶ ἡ δοκὸς ἐδείχνοντο εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἴδε τὰ περὶ Ὁρατίων καὶ Κορατίων πλατύτερον εἰς Διον. Ἀλκ. Γ'. κεφ. ιε' — κγ'. Κ.

5. Κρημνισμὸς τῆς Ἄλβας Λόγγας.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐβάσταζαν μὲ ἀγανάκτησιν μεγάλην τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, καὶ Φουφέτιος ὁ ἀρχηγός των ἐπενόησε μέσα κρυφίως διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἔβαλεν εἰς πόλεμον τοὺς Φιδηναίους καὶ Οὐϊεντανούς, δύω πλησιοχώρους λαούς, κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ὅταν συγκροτηθῇ μάχη, νὰ μεταβῇ εἰς αὐτοὺς μὲ ὅλους του τοὺς Ἀλβανούς. Τύλλος ὁ βασιλεὺς ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπροσκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ἑνωθῶσι μαζή του, καὶ τοὺς ἔβαλεν εἰς τὸ δεξιὸν κέρας στρατηγουμένους ἀπὸ τὸν Φουφέτιον. Ἀρχίζει ἡ μάχη· ὁ Τύλλος ὁρμᾷ κατὰ τῶν Οὐϊεντανῶν· ὁ δὲ Φουφέτιος ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Φιδηναίους, σύρει τοὺς Ἀλβανούς του κατ' ὀλίγον ὀλόγυρα εἰς τὰ δεξιά των μέρη, ἀλλὰ μὴ τολμῶν ἀκόμη νὰ ἑνωθῇ φανερὰ μὲ τοὺς ἐχθρούς, προσμένει νὰ ἴδῃ ποῦ θέλει κλίνειν ἡ νίκη. Ἱππεύς τις τρέχει καὶ ἀναγγέλλει εἰς τὸν Τύλλον τὰ κινήματα τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Τύλλος τρομάζει, ἀλλ' ἀναθαῤῥύνεται γρήγορα, καὶ φωνάζει μὲ φαινομένην χαρὰν μεγάλως, ὥστε ἤκουσαν οἱ Οὐϊεντανοί, ὅτι αὐτὸς ἐπρόσταξε τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ σταθῶσιν ὀλόγυρα τῶν Φιδηναίων. Οἱ Οὐϊεντανοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἔχασαν τὸ θάῤῥος. Ὁ Τύλλος τάζει εἰς τὸ θεῖον νὰ κτίσῃ ναὸν Φόβου καὶ Τρόμου, ἐὰν αὐτὸς μόνος φοβίσῃ καὶ τρομάξῃ δύω ἐχθρούς. Ἐπέτυχε τὸν πόθον του. Οἱ Οὐϊεντανοὶ φεύγουσιν, οἱ ἀπατημένοι Φιδηναῖοι ἀκολουθοῦν τοὺς νικημένους, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νικῶσι λαμπροτάτην νίκην.

Μετὰ τὴν μάχην ὑπῆγεν ὁ Φουφέτιος καὶ ἐσυγχάρη τὸν Τύλλον. Ὁ Τύλλος τὸν εὐχαρίστησε μὲ προσποιημένην φιλίαν. Τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐ-

αν ἐσυγκάλεσεν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν δύω στρατῶν Ῥωμαίους καὶ Ἀλβανούς. Οἱ Ἀλβανοὶ περίεργοι ἐπλησίασαν εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ὡπλισμένοι κατὰ προσταγὴν τοῦ βασιλέως τοὺς περιεκύκλωσαν. „Ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἤρχισε νὰ λέγῃ ὁ Τύλλος, χθὲς εἰς τὴν μάχην μᾶς ἐβοήθησαν ὀφθαλμοφανῶς οἱ θεοί, διότι — ἀκόμη δὲν τὸ ἐξεύρετε — ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἠγωνίσθητε, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἡμετέρων φίλων. Ὄχι κατὰ προσταγὴν ἰδικήν μου ἀπεμακρύνθησαν χθὲς οἱ Ἀλβανοί· ἦτο μυστική των βουλὴ νὰ αὐτομολήσωσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀποδίδω τὴν αἰτίαν εἰς τὸ στράτευμα· διότι οὗτοι ἠκολούθησαν τὴν προσταγὴν τοῦ ἡγεμόνος των. Ἀλλὰ στοχάζομαι, ὅτι κανεὶς τοῦ λοιποῦ δὲν θέλει ἀποτολμήσειν τοιοῦτόν τι, ἐὰν δώσω τρομερὸν παράδειγμα τιμωρίας εἰς τοῦτον. „Ὡπλισμένοι τινὲς περιεκύκλωσαν τὸν Φουφέτιον· καὶ ὁ βασιλεὺς εἶπεν: „Ἀπεφάσισα, ὅλους τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ τοὺς φέρω εἰς τὴν Ῥώμην, τοὺς δημότας νὰ πολιτογραφήσω, καὶ νὰ δεχθῶ τοὺς προκρίτους εἰς τὴν σύγκλητον, καὶ νὰ ἑνώσω τὰς δύω πόλεις, καθὼς εἶναι ἀνέκαθεν μία ἡ ἀρχή των.“ Οἱ Ἀλβανοὶ ἄοπλοι, καὶ περικυκλωμένοι ἀπὸ ἐνόπλους ἐσιώπων. Εἰς δὲ τὸν Φουφέτιον ὡμίλησε τώρα ὁ Τύλλος: „Καθὼς ἡ γνώμη σου ἦτο διῃρημένη μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Φιδηναίων, οὕτω τώρα δίκαιον εἶναι νὰ διαιρεθῇ εἰς δύω τὸ σῶμά σου.“ Ἔδωκε τὸ τρομερὸν νεῦμα, καὶ ὁ Φουφέτιος δεθεὶς ἀπὸ δύω ἵππους, οἵτινες μὲ τὰς μάστιγας ἔτρεξαν ἐναντίους δρόμους, ἐσπαράχθη ζωντανὸς εἰς δύω μέρη. Καθεὶς ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμούς του ἀπὸ τὸ ἀπάνθρωπον τοῦτο θέαμα, τὸ ὁποῖον, καθὼς λέγει ὁ Λίβιος, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον καθ' ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐστάλθη ἱππικὸν εἰς τὴν Ἄλβαν διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὑπῆγαν δὲ καὶ στρατεύματα νὰ κρημνίσωσι τὴν πόλιν. Περίλυποι ἐξβῆκαν οἱ κάτοικοι ἐκεῖθεν· ὁ Τύλλος τοὺς ἔδωκεν ἕνα λόφον, ἀκατοίκητον ἕως τώρα, ὅπου ἔκτισαν τοὺς οἴκους των· οὗτος ἡνώθη μὲ τὴν Ῥώμην, ἥτις διὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἐντὸς ὀλίγου ἐμεγαλύνθη καὶ ἐπληθύνθη θαυμασίως.

Λέγουν δὲ ὅτι ἔκαμε καὶ ἄλλους πολέμους ὁ Τύλλος ἕως οὗ τελευταῖον ὠργίσθησαν ἐναντίον του οἱ θεοί, διότι καταγινόμενος εἰς τοὺς πολέμους ἠμέλησε τὴν λατρείαν των, καὶ τοῦ ἔδειξαν τὴν ὀργήν των μὲ παντοδαπὰ σημεῖα. Τρομαγμένος ὁ Τύλλος κατέφυγεν εἰς πολλὰς θεουργίας καὶ τελετάς, ἀλλ' ἐνῷ ἔκαμνε θυσίαν τινά, ἐνέσκηψε κεραυνὸς καὶ τὸν ἔκαυσε μαζὴ μὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του καὶ ὅλον του τὸν οἶκον.

6. Ἄγκος Μάρκιος.

(640 — 616 πρ. Χρ.)
(114 — 138 κτίσ. Ῥ.)

Ἄγκος Μάρκιος, τὸν ὁποῖον ἡ ὑπὸ τῆς βουλῆς κατασταθεῖσα μεσοβασιλεία ἔκλεξε βασιλέα, ἦτο ἔγγονος Νουμᾶ τοῦ Πομπιλίου, καί, καθὼς ἐφάνη, κληρονόμος τῶν θεοσεβῶν καὶ εἰρηνικῶν φρονημάτων του. Ἐσύστησε πάλιν εὐθὺς τὴν ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας ἀμεληθεῖσαν λατρείαν τῶν θεῶν· ἀλλ' ἡ Ῥώμη εἶχε περιπλεχθῆν εἰς μεγάλας ἐχθρικὰς σχέσεις, καὶ ἡ εἰρηνοφιλία τοῦ βασιλέως δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν κυβερνήσῃ. Σαβῖνοι, Οὐϊεντανοί, Λατῖνοι καὶ ἄλλοι γείτονες τῆς Ῥώμης ἠνάγκαζαν τὸν βασιλέα νὰ πιάσῃ τὰ ὅπλα, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀσφαλῆ ὕπαρξιν τῆς πόλεώς του μὲ πολέμους. Τοὺς ἐκατώρ-

θωσεν εὐτυχῶς, καὶ ἐπλήθυνε τοὺς πολίτας τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν πατροπαράδοτον τῶν Ῥωμαίων συνήθειαν πολιτογραφῶν τοὺς κατοίκους τῶν πορθημένων πόλεων. Νέος πάλιν λόφος ὁ Αὐεντῖνος προσετέθι κτίσμα εἰς τὴν πόλιν.

Πρὸς εὐκολωτέραν προμήθευσιν τοῦ πάντοτε αὐξάνοντος πλήθους ἐπροσπάθησεν ὁ Ἄγκος νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν Τίβεριν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πλοιοπορίαν. Ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Οὐϊεντανοὺς τὸν εἰς τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ τούτου λιμένα Ὠστίαν ὁμοῦ μὲ τὰ ἐκεῖθη ἁλατουργεῖα. Ἐπετείχισε δὲ καὶ τὸ ἐπέκεινα τοῦ Τιβέριος κείμενον ὄρος, τὸ Ἰανίκολον, τὸ ὁποῖον ἀνέδειξε προπύργιον τῆς πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τῶν Τυῤῥηνῶν. Πρὸς εὐκολίαν περισσοτέραν ἐσύναψε τὸ ὄρος μὲ τὴν πόλιν διὰ ξυλίνης γεφύρας, ἥτις ἐθεωρεῖτο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους μὲ σέβας ὡς ἀρχαιότατον ἀπὸ τὰ τοιούτου εἴδους ἔργα. — Τοιουτοτρόπως ἔσμιξεν ὁ βασιλεὺς οὗτος εἰς τὴν εἰκοσιτεσσάρων ἐνιαυτῶν βασιλείαν του τὸ κλέος τοῦ πολέμου μὲ τὰς εὐεργεσίας τῆς εἰρήνης διὰ δοξασμὸν τῆς Ῥώμης.

---

7. Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος.

(616 — 578 πρ. Χρ.)
(138 — 176 κτίσ. Ῥ.)

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἄγκου ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην ξένος τις μετὰ τῆς γυναικός του ὀνομαζόμενος Λυκόμων, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ Δημάρατος, Κορίνθιος τὸ γένος, φυγὼν ἀπὸ τὴν πατρίδα του διὰ τὴν σκληρότητα τοῦ τυράννου Κυψέλου ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐκατοίκησεν εἰς Ταρκυνίους, πό-

λιν Τυῤῥηνικὴν, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημαράτου ὁ υἱός του Λυκόμων ἐστοχάσθη ὅτι ἠδύνατο νὰ ζήσῃ εὐτυχέστερα εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ μετέβη ἐκεῖ. Αἱ ἐλπίδες του δὲν τὸν ἠπάτησαν. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ δῆμος ἐδέχθησαν μὲ προθυμίαν τὸν πλούσιον καὶ ἐλευθέριον ξένον, ὅστις ἐμετάβαλεν ἐκεῖ τὸ ὄνομά του εἰς Λεύκιον Ταρκύνιον. Ταῦτα μὲν λέγει ἡ συνήθης διήγησις, καὶ ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος (Γ'. 46) βεβαιόνει, ὅτι εὕρηκε τὴν διήγησιν εἰς τὰ ἐπιχωρίους γραφάς. Εἶναι δὲ πιθανώτερον, ὅτι ὁ Ταρκύνιος ἦτο Τυῤῥηνὸς γνήσιος ἀπὸ τὰς μεγάλας οἰκογενείες τῆς χώρας ἐκείνης. Τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸ πρότερον ὄνομα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο κύριόν του, ἀλλὰ τοῦ τὸ ἔδωκαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν τὸν ἴδαν εἰς τὴν πόλιν των· διότι Λυκόμων τυῤῥηνιστὶ σημαίνει Ἡγεμών. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἔδειξεν ὁ Ταρκύνιος ἀνδρίαν εἰς τὰ πολεμικὰ, καὶ συγκατηριθμήθη μὲ τὰ ἐνδοξότατα τῆς Ῥώμης πρόσωπα. Διὰ τοῦτο Ἄγκος ὁ Μάρκιος, ἐνῷ ἀπέθνησκε, παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιτροπίαν τῶν δύω νηπίων τέκνων του, καὶ ὁ δῆμος, κυριευθεὶς ἀπὸ τὴν εὐγλωττίαν του, τὸν ἔκλεξε βασιλέα τῆς Ῥώμης παραμελήσας τὰ δύω βασιλόπουλα.

Ἐξ ἅπαντος ἐκλογὴν καλητέραν δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσιν οἱ Ῥωμαῖοι· διότι ὁ νέος βασιλεὺς μὲ τοὺς κατὰ Σαβίνων καὶ Λατίνων θριάμβους του ἔδειξε Ῥωμαϊκὴν ἰσχὺν καὶ Ῥωμαϊκὸν φρόνημα, καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης ἐφανερώθη ἡ Τυῤῥηνική του παιδεία καὶ φιλοκαλία. Εἰς τοῦτον ἐχρεώστει ἡ Ῥώμη τοὺς ὑπονόμους ὀχετοὺς, διὰ τῶν ὁποίων ἔῤῥεαν εἰς τὸν Τίβεριν αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν δρόμων καὶ τῶν οἴκων. Τοὺς ὑπονόμους τούτους δὲν πρέπει νὰ νοήσῃ τις στενοὺς καὶ χαμηλοὺς ὑδραγωγοὺς, ἀλλὰ μεγάλους θόλους, εἰς μέρη ὑπὲρ δώδεκα πο-

δῶν ὕφος ἔχοντας, τειχισμένους τόσον ὀχυρὰ, ὥστε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου ἐθαυμάζοντο ὡς ἀμίμητοι. Ἐπίσης ὠφέλιμα διὰ τὴν Ῥώμην ἦσαν τὰ λιθόκτιστα τείχη, μὲ τὰ ὁποῖα περιεκύκλωσεν ὅλην τὴν πόλιν.

Πλέον εἰς καλλωπισμὸν παρὰ εἰς ὠφέλειαν τῆς πόλεως ἐκτίθη ἀπ' αὐτὸν ὁ μέγιστος Ἱππόδρομος (circus maximus) διὰ δημοσίους ἀγῶνας καὶ σωματικὰς ἐξασκήσεις, ὅς τις μετὰ ταῦτα ἐκαλλωπίσθη ἀκόμη περισσότερον. Ὁλόγυρά του ἐκτίσθησαν βαθμηδὸν ὑψούμεναι καθέδραι, αἱ ὁποῖαι ἐμοιράσθησαν εἰς τὰς τριάκοντα φράτρας διὰ νὰ θεωρῶσι καθήμενοι τοὺς ἀγῶνας. Ἡ περιοχή του ἐχώρει κατάτινας μὲν 150,000, κατ' ἄλλους δὲ 200,000 ἀνθρώπους· τὸ θεμέλιον τοῦ περιφήμου ναοῦ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς κατέβαλεν ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἐμεγάλυνε δὲ καὶ ἐκαλλώπισε καὶ τὴν ἀγορὰν, ἤγουν τὸν εἰς τὰς δημοσίους ἐκκλησίας διωρισμένον τόπον.

Διὰ νὰ ἐκτελῇ τὰς οἰκοδομὰς ταύτας ὁ Ταρκύνιος ἠνάγκαζε τὸ κατώτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς σκληρὰς ἀγγαρείας. Εἰς πληρωμὴν τῆς μεγίστης δαπάνης ἐχρησίμευαν ἀναμφιβόλως τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα τὸν ἔδιδαν οἱ εὐτυχεῖς πόλεμοί του, καὶ ἡ κυρίευσις τῶν ἀγρῶν, τοὺς ὁποίους ἥρπαζεν ἀπὸ τοὺς νικωμένους. Διότι εἶχε νὰ κάμῃ καὶ μὲ τοὺς Σαβίνους καὶ Λατίνους καὶ Τυῤῥηνοὺς, οἵτινες ἤθελαν ἢ νὰ διαῤῥήξωσι παλαιὰ δεσμὰ ὑποδουλώσεως ἢ νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς νεωστὶ φοβερίζουσαν ὑποδούλωσιν.

Τὸ πρῶτον ἐδοκίμασαν οἱ Λατῖνοι, ἀλλὰ τελευταῖον ἠναγκάσθησαν νὰ γνωρίσωσι κεφαλὴν τοῦ Λατίου τὴν Ῥώμην. Τὸ δεύτερον ἐπροσπάθησαν εἰς μάτην μὲ ἐννεαετεῖς μάχας αἱ σύμμαχοι πόλεις τῆς Τυῤῥηνίας. Μετὰ μίαν πολλὰ σκληρὰν ἧτταν ἀπεφάσισαν οἱ Τυῤῥηνοὶ, ἑλκυσθέντες ἀπὸ τὰ

ἥμερα προβλήματα τοῦ Ταρκυνίου, ὅς τις ἦτο καὶ ἥμισυς συμπολίτης των, νὰ τὸν δεχθῶσιν ἡγεμόνα ὅλων τῶν συσπόνδων πόλεων τῆς Τυῤῥηνίας. Διὰ τοῦτο τοῦ ἔστειλαν τὰ συνειθισμένα εἰς αὐτοὺς ἡγεμονικὰ ἢ βασιλικὰ παράσημα, τὸ χρυσοῦν στέμμα, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τὸ σκῆπτρον ἀετὸν ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα ἢ, ὡς τὴν ὠνόμαζαν οἱ Ῥωμαῖοι, Τόγαν *). Ταῦτα τῆς βασιλικῆς ἀξίας τὰ παράσημα εἰσήχθησαν ἔκτοσε εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἔμειναν ἐφεξῆς, ἐξαιρουμένων τινῶν, καὶ εἰς τοὺς ὑπάτους.

Τὴν σύγκλητον, ἥτις ἕως τότε ἐσυμπληροῦτο ἐκ διακοσίων ἀνδρῶν, ἐπλήθυνεν ὁ Ταρκύνιος προσθέσας καὶ ἄλλους ἑκατόν. Εἶχε προσέτι σκοπὸν νὰ εἰσάξῃ τρεῖς νέας φυλὰς ἐκ τῶν περισσευόντων, καὶ ἀκόμη μὴ διαταχθέντων κατοίκων μὲ τὴν πολιτογραφίαν τῶν νικημένων. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστησαν τὰ παλαιὰ γένη, καὶ Ἄττιος ὁ Νέβιος, ἕνας οἰωνοσκόπος, ἐκήρυξε φανερὰ, ὅτι τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ χωρὶς προσταγὴν νέαν τῶν θεῶν γινομένην δι' οἰωνοῦ. Ὁ βασιλεὺς, ὅς τις ἐφοβεῖτο τῶν πατρικίων τὰς μηχανοῤῥαφίας, δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ οἰωνούς. Ἐπροσπάθησε δὲ μᾶλλον νὰ καταισχύνῃ τὴν τέχνην τοῦ οἰωνοσκόπου εἰς τὰ ὀμμάτια τοῦ λαοῦ, ἐνῷ τὸν ἠρώτησεν ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ πραχθῇ ὅ,τι τώρα ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, Δυνατὸν, τοῦ ἔδωκε μίαν ἀκόνην νὰ τὴν κόψῃ μὲ τὸ ξυράφιον. Ὁ Ἄττιος, προσθέτει ἡ διήγησις, ἔκοψε πραγματικῶς τὴν ἀκόνην μὲ τὸ ξυράφιον, καὶ ἐξέπληξε τὸν βασιλέα τόσον μὲ τὸ θαυματούργημα τοῦτο, ὥστ'

*) Τόγα ὠνομάζετο τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπανωφόριον. Ἦτο μάλλινον, μακρὺ, καὶ ἐσκέπαζεν ὅλον τὸ σῶμα. Ὑποκάτω τῆς Τόγας ἐβάσταζαν ὑπενδύτην (tunica). Εἰς τοὺς πολέμους ἀντὶ τῆς Τόγας ἐφόρουν τὸ Σάγον, κοντὸν ἐπενδύτην χωρὶς χειρίδας.

ἐπαραιτήθη ἀπὸ τὸν σκοπόν του. Ἀλλ᾽ ἐκατώρθωσε μ᾽ ὅλον τοῦτο τὸ οὐσιῶδες τῆς βουλῆς του συνάψας εἰς πᾶσαν μίαν παλαιὰν φυλὴν μίαν δευτέραν νέαν μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, καὶ διπλασιάσας οὕτως ἐν ταὐτῷ καὶ τοὺς ἱππεῖς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν παλαιὰν τοῦ Ῥωμύλου διαταγὴν εἰς πᾶσαν μίαν φυλὴν ἐσυστοίχουν ἑκατὸν ἱππεῖς.

Ὁ Ταρκύνιος ἔφθασε μὲν περίπου τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, δὲν ἀπέθανε δὲ φυσικὸν θάνατον, ἀλλ᾽ ἔπεσεν ὄψιμον θῦμα παλαιᾶς φιλεκδικίας. Οἱ δύω υἱοὶ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου τὸν ἐξήγαγαν ἀπὸ τὴν ζωὴν, ὅταν ἴδαν ὅτι ἐκαταγίνετο νὰ προσδιορίσῃ διάδοχόν του καὶ νὰ παραβλέψῃ αὐτοὺς, οἵτινες ἐπίστευαν, ὅτι ἔχουν πλησιέστατον δίκαιον εἰς τὸν θρόνον. Κατὰ συμβουλὴν αὐτῶν ἐμβῆκαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως βοσκοὶ φέροντες εἰς χεῖρας πελέκεις, ἐνῷ ἐφώναζαν καὶ ἐλογομάχουν, καὶ ἐζήτουν νὰ ὁμιλήσωσι μὲ τὸν βασιλέα διὰ νὰ τοὺς κρίνῃ τὴν διαφοράν. Ἐξῆλθεν ὁ γέρων Ταρκύνιος, καὶ ἐνῷ ἐπρόσεχεν εἰς τὴν ψευδεπίπλαστον διήγησιν τοῦ ἑνὸς, τὸν ἐκτύπησεν ὁ ἄλλος θανάσιμα εἰς τὴν κεφαλὴν μὲ τὸν πέλεκυν, καὶ ἔπειτα ἔφυγαν ταχέως καὶ οἱ δύω.

---

8. Σερούϊος Τύλλιος.

(578 — 534 πρ. Χρ.).
(176 — 220 κτίσ. Ῥ.)

Τὸν Σερούϊον Τύλλιον, ὅς τις ἐβασίλευσε μετὰ τὸν Ταρκύνιον, θέλει ἡ παλαιὰ ποίησις υἱὸν ἑνὸς τῶν θεῶν *). Κατὰ δὲ μεταγενεστέραν διήγησιν ἐκατάγετο ἀπὸ ἐπίσημον γένος τῆς τῶν Λατίνων

*) Διονύσ. Ἁλικαρ. Δ΄, κεφ. α΄.

πόλεως Κορνικόλου, ἐγεννήθη ὅμως εἰς τὴν Ῥώμην,
ἀφοῦ ἡ πατρίς του ἐπορθήθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ
ὁ πατήρ του ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, καὶ ἡ μή-
τηρ του ἐφέρθη αἰχμάλωτος καὶ δούλη εἰς τὸν οἶκον
τοῦ Ταρκυνίου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Σερού-
ϊος, ἤγουν δούλιος *). Ὅταν ὁ Σερούϊος ἦτο ἀκόμη
παῖς, λέγουν ὅτι κοιμωμένου μίαν φορὰν ἐφάνη ἡ
κεφαλή του περιτυλιγμένη μὲ λαμπροτάτην φλόγα,
ἥτις ἀφανίσθη διαμιᾶς ὅταν ἐξύπνισεν. Ἡ τοῦ
Ταρκυνίου γυνὴ Τανακυλὶς ἐξήγησε τὸ θαῦμα ὡς
θεῖον σημεῖον τῆς μελλούσης δόξης καὶ λαμπρότη-
τος τοῦ παιδίου. Κατὰ προσταγήν της λοιπὸν ἀνε-
τράφη βασιλικῶς, καὶ προητοιμάσθη διὰ τὰς ὑπά-
τους ἀξίας. Ἐξεῖχεν ὑπὲρ πάντας κατὰ τὸ πνεῦμα
καὶ τὴν ἀνδρίαν. Ὁ Ταρκύνιος τὸν ἔκαμε γαμ-
βρὸν εἰς τὴν θυγατέρα του. Καὶ ὁ λαὸς ἐσυνει-
θίσθη ἀπὸ πολλῆς νὰ βλέπῃ πλησίον τοῦ βασιλέως
μὲ χαρὰν τὸν εὐτυχῆ καὶ ἀξιόλογον τοῦτον νεανί-
σκον. Διὰ τοῦτο ἡ Τανακυλὶς, καὶ αὐτὸς ὁ Τύλ-
λιος δὲν ἀμφίβαλλαν ποσῶς, ὅτι ὁ λαὸς μετὰ τὸν
θάνατον τοῦ Ταρκυνίου ἤθελεν ἰδεῖν τὸν Τύλλιον
βασιλέα των ἀσμενέστατα. Εὐθὺς ἀποῦ ἐδολοφο-
νήθη ὁ γέρων, ἔκλεισεν ἡ Τανακυλὶς τὰς πύλας
τοῦ οἴκου, καὶ ἀνήγγειλεν ἀπὸ τὸ περάθυρον εἰς τὸν
συναγμένον καὶ τεταραγμένον λαὸν, ὅτι ὁ Ταρκύ-
νιος δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ εἶναι βαρέως ὁπωσοῦν πλη-
γωμένος, καὶ ἕως οὗ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑγίειαν του
παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν τῆς βασιλείας εἰς τὸν
γαμβρόν του Σερούϊον Τύλλιον. Εὐτύχησεν ὁ δό-
λος· οἱ υἱοὶ τοῦ Ἄγκου ἔφυγαν· καὶ ὁ Σερούϊος,

*) Κατά τινα μαρτυρίαν ἱστορικοῦ ἀξιοπίστου, ὁ Σερούϊος
Τύλλιος ἦτο Τυῤῥηνὸς στρατηγὸς, ὅς τις μὲ λόχον στρατιωτῶν
ἐκατοίκησεν εἰς τὴν Ῥώμην. Τοιαῦτα λείψανα ἀληθινῆς ἱστορίας
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς Ῥώμης διεσώθησαν πολλὰ ὀλίγα.
Ἀντίκειντα ταῦτα εἰς τὴν παράδοσιν, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ τὰ
παραλάβῃ χωρὶς νὰ διαφθείρῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἀλληλουχίαν. Ἴδε
Νειβουρ. Α΄, σελ. 393, δευτ. ἐκδ.

ὅς τις ἐκυβέρνα κατὰ τοῦ λαοῦ τὴν ἐπιθυμίαν, ἴδεν εὐθὺς τόσον στερεὰν τὴν δύναμίν του, ὥστε δὲν ἐχρειάζετο νὰ φυλάττῃ πλέον μυστικὸν τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου.

Μόνον οἱ Πατρίκιοι, καθὼς εὔκολα συμπεραίνεται, ἐδυσαρεστοῦντο μὲ βασιλέα, ὅς τις ἔλαβε τὴν τιμήν ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικήν των ἐκλογὴν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν του φρόνησιν, καὶ ἐκαταγίνοντο εἰς τὸν πρῶτον ἁρμόδιον καιρὸν νὰ τὸν ἐκθρονίσωσιν. Ἀλλ' ὁ Τύλλιος ἠσφαλίσθη περισσότερον μὲ τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου διαμοιράσας εἰς τοὺς ἀκλήρους τοὺς τῆς πόλεως ἀγροὺς, τὸ ὁποῖον ἦτο προπαρασκευὴ τῶν σταθερῶν καὶ μεγάλων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς τὴν παλαιὰν πολίτευσιν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προκατόχου του, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τῶν δημοτῶν τὴν κατάστασιν. Διότι ἐδιαίρεσεν ὅλους τοὺς δημότας, ἐξαιρουμένων δηλαδὴ τῶν εἰς τὰς φράτρας περιεχομένων Πατρικίων, κατὰ τὸν τόπον τῆς πόλεως εἰς τέσσαρας μοίρας, Παλατίνην, Σαβωράνην, Κολλίνην, Ἰσκυλίνην, καὶ τὰ ἔξω τῆς πόλεως εἰς εἴκοσιν ἓξ τοιαύτας μοίρας, τὰς ὁποίας ὠνόμασε φυλάς. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐφορεύεται ὅλον τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ· καὶ μετὰ τοῦτον ἐξετίμησε τὰς περιουσίας, ἤγουν ὡς λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι, ἔκαμε κῆνσον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐχρεώστουν οἱ πολῖται νὰ πληρόνωσι φόρους, νὰ συνεισφέρωσι πολεμικὰ χρήματα καὶ νὰ ψηφίζωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐσυναθροίζοντο κατὰ ταύτην τὴν διαίρεσιν. Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην ὅλοι ὁμοῦ οἱ πολῖται συναπετέλουν πέντε συμμορίας, ἢ ὡς τὰς ὠνόμασεν ὁ Τύλλιος, Κλάσεις, (ἤγουν Κλήσεις, ἐπειδὴ ἐκαλοῦντο εἰς τὸ συνέδριον νὰ δίδωσι ψήφους, Διονυσ. Δ΄, ιη΄). αἵτινες πάλιν ὑπεδιαιροῦντο εἰς κεντυρίας, ἤγουν ἑκατοντάδας.

Αἱ κλάσεις αὗται ἦσαν διετεταγμέναι οὕτως.

Τῆς πρώτης κλάσεως ἦσαν ὅσοι εἶχαν περιουσίαν
100,000 Ῥωμαῖα ἀσσάρια *), ἢ κατὰ τὰ συνήθη τὴν
σήμερον νομίσματα 2132 θαλήρους Γερμανικοὺς, ἢ
3198 φιορίνια ἀργυρᾶ τῆς Αὐστρίας. Αὕτη δὲ
ἡ κλάσις ἐσυμπληρόνετο πάλιν ἀπὸ ὀγδοήκοντα λόχους
ἢ, ἐπειδὴ ἡ διαίρεσις αὕτη ἀπέβλεπε τὰς πο-
λεμικὰς λειτουργίας, εἰς ὀγδοήκοντα πεζικὰς ἑκατον-
τάδας. Ἐκ δὲ τούτων αἱ μὲν τεσσαράκοντα περι-
εἶχαν νέους 17 ἕως 27 ἐτῶν ἡλικίας· αἱ δὲ ἄλλαι
τεσσαράκοντα συνεπληροῦντο ἀπὸ γεροντοτέρους,
οἵτινες ἦσαν διωρισμένοι νὰ φυλάττωσι τὴν πόλιν.
Ταύτης τῆς κλάσεως ὅπλα ἦσαν κνημῖδες, θώραξ,
δόρυ, ξίφος, περικεφαλαία, καὶ στρογγύλη ἀσπίς **).
Ἐκ ταύτης τῆς κλάσεως ἦσαν καὶ οἱ ἱππεῖς, οἵτινες
ἦσαν διῃρημένοι εἰς δεκαοκτὼ ἑκατυστύας, αἱ ὁποῖ-
αι πιθανῶς περιελάμβαναν ὅλους τοὺς πατρικίους
χωρὶς ἐξέτασιν τῆς περιουσίας των. Ὅλη λοιπὸν
ἡ κλάσις συνίστττο ἀπὸ ἐννενήκοντα ὀκτὼ ἑκατον-
τάδας.

Ἡ δευτέρα κλάσις περιεῖχεν ὅλους ἐκείνους,
ὅσων ἡ περιουσία ἐτιμᾶτο τοὐλάχιστον 75,000 ἀσ-
σάρια. Εἰς ταύτην ἦσαν εἴκοσι λόχοι, διῃρημένοι,
καθὼς καὶ εἰς τὴν πρώτην κλάσιν, κατὰ τὰς ἡλι-
κίας εἰς δύω μερίδας. Εἶχαν καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ
ὅπλα, παρεκτὸς τῶν θωράκων καὶ ἑνὸς ἄλλου εἴ-
δους ἀσπίδων. Μὲ τούτους ἦσαν ἡνωμέναι δύω
λόχοι ὁπλοποιῶν καὶ ἄλλων χειροτεχνῶν.

Περιουσίαν 30,000 ἀσσαρίων εἶχεν ὅς τις ἦτο
τῆς τρίτης κλάσεως. Ἐδιαιρεῖτο καὶ αὕτη εἰς εἴ-
κοσι λόχους, ἐκ τῶν ὁποίων δέκα περιεῖχαν τοὺς
νέους, καὶ δέκα οἱ ἐπίλοιποι τοὺς γεροντοτέρους.

*) Ἓν Ἀσσάριον ἦτο τότε μία λίτρα χαλκοῦ.
**) Ὁ διάφορος ὁπλισμὸς τῶν κλάσεων προήρχετο ἐκ τού-
του, ὅτι ὁ στρατὸς ἐσχημάτιζε φάλαγγα, ὅπου οἱ προτεταγμένοι
ἦσαν βαρύτατα ὡπλισμένοι.

Ἀπὸ τὸν ὁπλισμὸν τούτων ἦσαν ἐξῃρημένα ὁ θώραξ καὶ αἱ κνημῖδες.

Οἱ εἴκοσι λόχοι, διῃρημένοι εἰς δύω κατὰ τὰς ἡλικίας, ἔμειναν καὶ εἰς τὴν τετάρτην κλάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀναγκαῖον ν' ἀποδείξῃ καθεὶς 25,000 ἀσσαρίων. Λόγχη, ἀσπὶς καὶ σπαθίον ἦσαν τὰ ὅπλα των. Εἰς ταύτην περιείχοντο δύω λόχοι σαλπιστῶν καὶ ἄλλοι βυκανιστῶν.

Εἰς τὴν πέμπτην κλάσιν λόχοι μὲν ἦσαν τριάκοντα, τίμημα δὲ τῆς καθενὸς περιουσίας 12,500 ἀσσάρια. Ὅπλα εἶχαν ἀσπίδα καὶ σφενδόνην, ἐπειδὴ ἀπετέλουν οὗτοι τὸ ψιλὸν στράτευμα.

Ὅλοι δὲ οἱ ἐπίλοιποι πολῖται, τῶν ὁποίων ἡ περιουσία ἦτο ὀλιγωτέρα τοῦ τιμήματος τῶν πέντε, κλάσεων, ὁμοῦ καὶ οἱ μηδεμίαν περιουσίαν ἔχοντες περιελαμβάνοντο εἰς ἕκτην τινὰ μερίδα *), ἥτις δὲν ἦτο κυρίως κλάσις, ἐπειδὴ μ' ὅλον τὸ πολὺ πλῆθος της δὲν ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ ἕνα λόχον. Ἦτο αὕτη ἐλευθέρα ἀπὸ πολεμικὰς λειτουργίας καὶ ἄλλας εἰσφορὰς, αἱ ὁποῖαι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὰς πέντε κλάσεις ἀναλόγως τῆς περιουσίας καὶ τοῦ πλούτου ἑκάστου.

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὴν διαταγὴν ταύτην οἱ μὲν πλουσιώτεροι ἐβαρύνοντο μὲ λειτουργίας καὶ πληρωμὰς ἀργυρίου, οἱ δὲ πτωχότεροι ἔμεναν κατὰ τοῦτο ἀπείρακτοι, ἀντημείβοντο ὅμως οἱ πρῶτοι μὲ τὴν μεγαλητέραν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβαναν εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ οὕτω δὲν ἠδικεῖτο κανείς. Διότι εἰς τὰς ἐκκλησίας εἶχε πᾶς λόχος μίαν ψῆφον, καὶ ἐπομένως ἡ πρώτη κλάσις εἶχεν ἐννενήκοντα ὀκτὼ, αἵτινες ἦσαν πλειότεραι παρὰ

*) Διότι, ἐπειδὴ μία κεντυρία ἀπετέλει ὡρισμένον τι ποσὸν ἀργυρίου, κατὰ φυσικὸν λόγον πολλοὶ πολῖται τῆς κατωτέρας τάξεως ὁμοῦ λαμβανόμενοι δὲν εἶχαν περισσότερον ἀργύριον παρὰ ὀλίγοι τῆς ἀνωτέρας.

τὰς λοιπὰς ὅλας, ἐπειδὴ τὸ ὅλον ἄθροισμα τῶν ψήφων ἦσαν ἑκατὸν ἐννενήκοντα τρεῖς. Ἐὰν λοιπὸν ἦτο ὁμόψηφος ὅλη ἡ πρώτη κλάσις, ἔκαμνε τὴν ἀπόφασιν εἰς ὅλα τὰ δημόσια πράγματα· καὶ ἦτο οὕτως εἰς τὰς χεῖρας των ὅλη ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία (Ἴδε Διονύσ. Δ΄ ιϛ΄ — κα΄).

Καὶ οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Τυλλίου ἀπήλαυσαν καὶ οἱ δημόται ἱκανὴν μετοχὴν εἰς τὸ πολίτευμα, μ' ὅλον ὅτι οἱ Πατρίκιοι ὄντες μόνον αὐτοὶ βουλευταὶ καὶ ἱερεῖς ἐκράτουν πάντοτε τὴν μεγίστην ἐξουσίαν. Ἐὰν ἡ εἰς λόχους διαίρεσις καὶ διάταξις δὲν ἔγεινεν ἐντελὴς ἀπὸ τὸν Τύλλιον, ἐμπορεῖ ὅμως χωρὶς ἀμφιβολίαν νὰ θεωρηθῇ οὗτος ὡς ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς αὐτῆς, καὶ ἐπομένως τῆς ὡραίας ἰσοῤῥοπίας τῶν καταστάσεων καὶ ἐξουσιῶν τοῦ τῶν Ῥωμαίων πολιτεύματος, ἥτις ἀνεπτύχθη ἐντεῦθεν εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους.

Αἱ ἐσωτερικαὶ αὗται διαταγαὶ εἶναι τὸ ἀξιολογώτατον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Τυλλίου· ὀλίγον ἐπίσημοι εἶναι οἱ πρὸς τοὺς ἔξω ἀγῶνές του. Ἐπολέμησε τοὺς Τυῤῥηνοὺς, οἵτινες ἐστοχάσθησαν ὅτι μὲ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Ταρκυνίου ἔλαβε τέλος καὶ ἡ ἀρχητέρα ὑποταγή των εἰς τὸν τῆς Ῥώμης βασιλέα. Ἠναγκάσθησαν νὰ γνωρίσωσι πάλιν καὶ τὸν Τύλλιον βασιλέα των, ἀλλὰ μετὰ εἰκοσαετῆ ἀγῶνα. Ἐξ ἐναντίας δὲ συνέδεσεν ὁμοίας σχέσεις εἰρηνικώτερα μὲ τοὺς Λατίνους. Εἰσήγαγεν ἐνιαύσιον ἑορτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσυναθροίζοντο οἱ πρέσβεις τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἔθυαν διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ κοινῶς ὅλων, καὶ ἰδίᾳ καθενὸς, καὶ διέλυαν διαφορὰς καὶ λογομαχίας. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκτίσθη μὲ κοινὴν δαπάνην ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τοῦ Αὐεντίνου λόφου, καὶ ἔγεινεν ἡ Ῥώμη πόλις πρώτη ἰσοτίμων πόλεων.

Εὐχαριστῶν δὲ τοὺς θεοὺς διὰ τὴν εὐτυχῆ

τελείωσιν τόσον ἀξιολόγων πραγμάτων, ᾠκοδόμησεν
ὁ Τύλλιος δύω ναοὺς εἰς τὴν Τύχην. Ἀλλ' ὅμως
τὸν ἐπαραίτησε τελευταῖον αὕτη ἡ θεὰ Τύχη, καὶ
οἱ οἰκογενεῖς του αὐτοὶ τοῦ προητοίμασαν ἐφύβρι-
στον τέλος. Ὁ Τύλλιος εἶχεν ὑπανδρεύσειν δύω
θυγατέρας του μὲ δύω ἀνεψιοὺς τῆς γυναικός του
καὶ ἐγγόνους τοῦ Ταρκυνίου Λεύκιον καὶ Ἀρούνταν.
Τὴν χρηστὴν καὶ σώφρονα καὶ φιλοπάτορα Τυλλίαν,
τὴν πρεσβυτέραν, ἔδωκεν εἰς τὸν φύσει ἄγριον καὶ
τυραννικὸν Λεύκιον. Τὴν δὲ ἀνοσίαν καὶ παντολμον
καὶ μισοπάτορα Τυλλίαν, τὴν νεωτέραν, συνέζευξε
μὲ τὸν εἰρηνικὸν καὶ πρᾷον Ἀρούνταν, ἐλπίζων νὰ
συγκεράσῃ τὰς ἀγρίας καρδίας μὲ τὴν σύναψιν τῶν
ἱλαρωτέρων. Ἀλλ' ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων· διότι ὁ
μὲν Λεύκιος ἐμίσει καὶ ἐκαταφρόνει τὴν ἥμερον καὶ
χρηστὴν σύζυγόν του· ὁ δὲ ἀγαθὸς Ἀρούντας ἐπε-
ριγελᾶτο καὶ ὑβρίζετο ἀπὸ τὴν θηριώδη του γυναῖ-
κα, ἥτις ἐφθόνει τὴν ἀδελφήν της, διότι ἐδόθη
εἰς ἄνδρα τολμηρὸν καὶ ἐπιχειρηματίαν. Ἐὰν ἤμην
γυνὴ τοῦ Λευκίου, ἔλεγε συχνάκις πρὸς αὐτὸν,
εὐθὺς ἤθελα ἰδεῖν τὴν βασιλικὴν ἀξίαν εἰς τὸν
οἶκον μου.

Ἡ ὁμοιότης τῶν φρονημάτων συνέδεσεν εὐ-
θὺς τὰ δύω δοξομανῆ πρόσωπα, καὶ ἐντὸς ὀλίγου
ἔπεσαν θύματα τοῦ συνδέσμου τούτου ὁ Ἀρούντας
καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Λευκίου. Ὁ ἀδελφοκτόνος Ταρ-
κύνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφηκτόνον Τυλλίαν, καὶ
ὁ δυστυχὴς γέρων Τύλλιος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμπο-
δίσῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ δι-
καιώσῃ.

Ἀλλὰ τὸ κακὸν τοῦτο ἦτο προοίμιον κακῶν
χαλεπωτέρων. Διὰ νὰ ἁρπάσῃ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν
ἀπὸ τὸν Τύλλιον, οἰκειοποιήθη ὁ Ταρκύνιος πολ-
λοὺς ἐκ τῶν βουλευτῶν μὲ δῶρα καὶ ὑποσχέσεις.
Ὅταν ἴδε τὸν καιρὸν ἁρμόδιον διὰ τὸ ἐγχείρημά του,

ἔῤῥιψε κάτω τὴν προσωπίδα. Ἀπὸ πολὺ πλῆθος
ὡπλισμένων συνοδευόμενος ἦλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν
καὶ συνεκάλεσε τὴν βουλὴν ὡς βασιλεύς. Ἐκά-
θησεν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, καὶ ἐξεφώνησε
λόγον κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ Τυλλίου. Ὁ γέρων
βασιλεὺς, εὐθὺς ὡς ἤκουσε ταῦτα, ἔσπευσε πλή-
ρης θυμοῦ μὲ μικρὰν ἀκολουθίαν εἰς τὴν βουλὴν,
καὶ ἤθελε νὰ καταιβάσῃ τὸν ἀναίσχυντον ἀπὸ τοῦ
θρόνου. Ἀλλ' ὁ Ταρκύνιος, νεώτερος καὶ ἰσχυρό-
τερος ὢν, ἐπίασε τὸν πρεσβύτην μὲ τὰς χεῖρας του,
τὸν ἔφερεν εἰς τὴν θύραν τοῦ βουλευτηρίου, καὶ
τὸν ἐκρήμνισεν ἀπὸ τὴν κλίμακα κάτω.

Αἱματωμένος ὁ δυστυχὴς καὶ ἀδύνατος ἐπροσ-
πάθει βοηθούμενος ἀπ' ὀλίγους φίλους του νὰ ὑπά-
γῃ εἰς τὸν οἶκον του· ἀλλ' εὐθὺς ἔτρεξαν ἐναντίον
του φονεῖς σταλμένοι ἀπὸ τὸν Ταρκύνιον, καὶ τὸν
ἐστέρησαν καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἀκόμη ζωήν του. Οὕ-
τως ἠθέλησεν ἡ Τυλλία, ἥτις ἔσπευσεν ἐπὶ τοῦ
ὀχήματός της εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ προσηγόρευσε
πρώτη τὸν ἄνδρα της βασιλέα. Ἀλλὰ προσέτι τό-
σον πολὺ ἀπηρνήθη τὴν φύσιν ἡ θυγάτηρ αὕτη,
ὥστε διφρεύουσα εἰς τὸν οἶκον της ἐπάτησε μὲ τὴν
ἅμαξάν της θριαμβευτικῶς τὸν νεκρὸν πατέρα της,
καὶ τὸ χρισθὲν εἰς τὴν ἅμαξαν αἷμα τὸ ἐπρόσφερεν
θυσίαν εἰς τοὺς Πενάτας (οἰκοφύλακας θεούς).
Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι οἱ Πατρίκιοι,
οἱ ὁποῖοι ἀπεδίωξαν τὸν Ταρκύνιον καὶ τοὺς οἰκεί-
ους του, ὡς θέλομεν διηγηθῆν ἐφεξῆς, ἐζωγράφη-
σαν φρικτότατα τὰς ἱστορίας των, διὰ νὰ φαίνεται
δικαιότερον καὶ νὰ διατηρῆται ζωηρότερον τὸ κατ'
αὐτοῦ μῖσος των.

9. Ταρκύνιος ὁ Σούπερβος, ἤγουν ὑπερήφανος. Κατάργησις τῆς βασιλείας.

(534 — 510 πρ. Χρ.)
(220 — 244 κτ. Ῥ.)

Μὲ βίαιον πρᾶξιν εἶχε κυριεύσειν τὸν θρόνον ὁ Ταρκύνιος Σούπερβος ἤγουν ὑπερήφανος· μὲ βίαια ἔργα ἐπροσπάθει νὰ τὸν κρατήσῃ. Ἠσφάλισε τὸν ἑαυτόν του μὲ φρουράν· ἐδίωξε πάντα ὕποπτον διὰ πλοῦτον, δύναμιν ἢ φρόνησιν, καὶ ἐξησθένιζε τὴν σύγκλητον μὴ ἐκλέγων νέους βουλευτάς, ἢ μὴ ἐρωτῶν τίποτε τοὺς νεοχειροτονήτους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φίλους του. Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἔκαμε φοβερὰν τὴν ἐξουσίαν του εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Ὑπέταξεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Ῥώμης τοὺς Λατίνους καὶ Ἕρνικας. Ἐστράτευσε κατὰ Σουέσσης Πωμεντίας, μητροπόλεως τῶν Οὐολούσκων *), καὶ τὴν ἐκυρίευσε, καὶ δι' ἀποστολῆς ἀποικιῶν εἰς τὴν Κιρκαίαν καὶ εἰς τὴν Σιγναίαν ἤρχισε πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν συνεισέφερεν ὀλίγον εἰς στερέωσιν καὶ εἰς πρόοδον τῆς Ῥωμαϊκῆς δυναστείας. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐτελείωσε καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Καπιτωλίου μὲ τὸν τριπλοῦν ναὸν τοῦ Διός, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου κατετέθησαν αἱ βίβλοι τῶν Σιβυλλῶν, τὰς ὁποίας ἠρώτα ὡς μαντεῖον εἰς τὰς ἀνάγκας ἡ πολιτεία.

Ἀλλ' ὅμως ὅσον λαμπρὰ καὶ ἂν ἔδειχνεν ἡ βασιλεία, δὲν ἦτο αὕτη ὁ δρόμος, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του ὁ δῆμος τῆς Ῥώμης. Τὴν πτῶσιν της ἐπεθύμουν ἀπὸ πολλῆς ἐπισήμοι οἰκογένειαι· συμβεβηκὸς ἐπετάχυνε τὴν ἐπιθυ-

*) Οἱ Οὐολοῦσκοι ἦσαν ἐκ τοῦ γένους τῶν Αὐσόνων, Ὀπικῶν ἢ Ὀσκίων, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα ὡμιλεῖτο εἰς ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν.

μίαν των. Διότι ἐνῷ ὁ Ταρκύνιος ἐπολιόρκει μὲ μέρος στρατεύματος Ἀρδέαν τὴν μητρόπολιν τῶν Ῥουτούλων μίλια τινὰ κάτω ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ταρκύνιος Σέξτος ἠτίμασε βιαίως εἰς τὰ πέριξ τῆς Ῥώμης τὴν σύζυγον τοῦ Κολλατίνου, ἐπιφανοῦς Ῥωμαίου εὑρισκομένου εἰς τὸ στρατόπεδον, τὴν περίφημον Λουκρητίαν (510). Ἡ ἐνάρετος γυνὴ μὴ ὑποφέρουσα τὴν αἰσχύνην ἔδωκεν ἡρωϊκῶς τὸν θάνατον αὐτὴ εἰς ἑαυτήν. Μεγάλην ἐνέργειαν ἐπροξένησεν εἰς τὰς καρδίας ἡ αἰσχρὰ αὕτη πρᾶξις, καὶ ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς πρὸ πολλοῦ ἑτοίμους Πατρικίους νὰ ἐκτελέσωσι τοὺς σκοπούς των, ὁπότε τοὺς ἐσυμβοήθουν ὅλα τὰ περιστατικά. Τὸ στράτευμα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν ἤλπιζεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ βασιλεύς, ἦτο ἔξω τῆς πόλεως· ἔσω δὲ ταύτης ἦσαν τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες τῶν στρατιωτῶν, ἐνέχυρα δηλαδὴ εἰς τοὺς Πατρικίους, οἱ ὁποῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν πρᾶξιν ἐκείνην κλείσαντες τὰς πύλας ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν. Λ. Ἰούνιος Βροῦτος *), συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ πρῶτος τῶν ἱππέων, ὅς τις ἀπέφυγε τὸν διωγμὸν τοῦ Ταρκυνίου ὑποκριθεὶς τὸν μωρόν, ἐσυγκάλεσε τὸν δῆμον, τοῦ ἔδειξε τὸ αἱματόστακτον σῶμα τῆς Λουκρητίας, καὶ τὸν ἄναψε κατὰ τοῦ Ταρκυνίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἀδικήματα, καὶ τὴν καταφρόνησιν τῶν Πατρικίων καὶ τὸν ὑβρισμὸν τοῦ δήμου αὐτοῦ ἐζωγράφησε μὲ δυνατώτατα χρώματα. Τοὺς ἐπαρέστησε τελευταῖον ὅτι τὰ πλούτη καὶ ἡ ὁμόνοια τῶν Πατρικίων, καὶ τὰ φρονήματα πολλῶν δυσαρεστουμένων συμμάχων τοὺς ἔδιδαν τὰ μέσα νὰ κρημνίσωσι τὴν τυραννίαν.

*) Τὰ Ῥωμαϊκὰ προονόμια σημαίνονται δι' ἑνὸς γράμματος, π. χ. Α. Αὖλος, Γ. Γάϊος, Γν. Γναῖος, Δ. Δέκιμος, Λ. Λεύκιος, Μ. Μάρκος, Μ' Μάνιος, Π. Πούπλιος κτ. — Τὸ δεύτερον ὄνομα σημαίνει τὸ γένος. Τὸ τρίτον, κλάδον τοῦ μεγάλου γένους. Εἰς ὅλα ταῦτα προστίθεται κάποτε καὶ ἐπωνυμία.

Εἰς μίαν γενικὴν τοῦ δήμου ἐκκλησίαν ἀπεφασίσθη καὶ ἐβεβαιώθη μὲ πανηγυρικὸν καὶ ἱερὸν ὅρκον: Ὁ Ταρκύνιος μὲ ὅλον τὸ γένος του νὰ ἐξορισθῇ ἀπὸ τὴν Ῥώμην καὶ ἀπ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν της, καὶ ὅς τις πράξῃ ἢ λαλήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ καταδικάζεται εἰς θάνατον. Ἐπροβλήθη δὲ καὶ ἐβεβαιώθη καὶ ἡ νέα πολιτεία. Κατὰ ταύτην ἐκαταργήθη διὰ πάντα ἡ βασιλικὴ ἀξία, δύω ὕπατοι (Consuli, ἤγουν σύμβουλοι), τοὺς ὁποίους ἤθελεν ἐκλέγειν κατ' ἔτος ὁ δῆμος ἀπὸ τοὺς Πατρικίους, νὰ λάβουν τὸν τόπον τοῦ μέχρι τοῦδε βασιλέως, καὶ ἡ σύγκλητος μὲ δύναμιν ἀνανεωμένη νὰ παρίσταται εἰς αὐτοὺς πάντοτε. Ἀπὸ τὰ παράσημα τῶν προτέρων ἡγεμόνων ἐκράτησαν τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμναν τὰς κρίσεις, καὶ τοὺς δώδεκα ῥαβδούχους καὶ πελεκυφόρους ὡς σημεῖα τῆς ἀξίας τῶν νέων ἀρχόντων. Ἀλλὰ τὸ χρυσοῦν στέμμα, καὶ ἡ μὲ χρυσὸν κεντημένη πορφυρᾶ χλαμὺς ἀπεφασίσθη νὰ χρησιμεύουν μόνον εἰς ἑορτὰς καὶ θριάμβους πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν· νὰ ἀναδειχθῇ δὲ εἷς ὀνομαζόμενος μόνον βασιλεὺς χωρὶς πολιτικὴν δύναμιν ἔχων μόνον ἔργον τοῦτο, τὴν ἡγεμονίαν τῶν θυσιῶν, καθὼς πρότερον ὁ βασιλεὺς, καὶ μένων εἰς τὴν τιμὴν ταύτην διὰ βίου (Διον. Δ΄. 74.).

Ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα ὅλα διὰ τοῦ Βρούτου καὶ Κολλατίνου, τοὺς ὁποίους ἀνέδειξεν ὁ δῆμος ὑπάτους, καὶ διὰ τοῦ Λουκρητίου πατρὸς τῆς ἡρωΐνης ἐκείνης, ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς ὅλα ταῦτα τὰ κινήματα, καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ῥώμην. Εὑρὼν δὲ τὰς πύλας κλεισμένας, καὶ προσπαθήσας εἰς μάτην νὰ λάβῃ τῆς εἰσόδου ἄδειαν ἔσπευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὀπίσω, ὅπου εἶχε προφθάσειν ὁ Βροῦτος καὶ ἐπανέστησε τὸν στρατόν. Δὲν τοῦ ἔμεινε λοιπὸν ἄλλο, εἰμὴ νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς Γαβίους, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ υἱός του.

10. Κίνδυνοι καὶ ἀγῶνες περὶ τῆς νέας ἐλευθερίας.

(509 — 496 πρ. Χρ.)
(245 — 258 κτ. Ῥ.)

Ἀλλ' ὁ ἐκπεσὼν βασιλεὺς δὲν ἔχασεν ἀκόμη τὰς ἐλπίδας· ἐθάῤῥει ὄχι μόνον εἰς τὸν δῆμον ὡς εὐμετάβλητον καὶ εὐοικείωτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν Πατρικίων φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἐσυνήργουν τὴν ἐπιθυμίαν του. Ἐπρόσμενε δὲ βοήθειαν καὶ ἀπὸ τοὺς συμμάχους του. Τοὺς Τυῤῥηνοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκατάγετο ἡ μήτηρ του, ἔκαμεν οἰκείους του. Ἐν ὀνόματι τῆς Τυῤῥηνικῆς πόλεως Ταρκυνίων ὑπῆγαν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἀπολογηθῇ ὁ ἐκδιωγμένος βασιλεὺς ἔμπροσθεν τοῦ δήμου, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἀπεβλήθη, ἐζήτουν κἂν νὰ λάβουν τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν του. Ἐνῷ δὲ, μετὰ μακρὰς ἀντιλογίας τοῦ Βρούτου, τοὺς ὡμολογήθη τοῦτο, ἔλαβαν περισσότερον καιρὸν οἱ πρέσβεις, οἵτινες ἦσαν ἐφωδιασμένοι ἀπὸ τὸν βασιλέα μὲ ἀργύριον καὶ ἐπιστολὰς, νὰ ἀρχίσουν συμβιβασμοὺς μὲ τοὺς εἰς τὴν Ῥώμην δυσαρεστημένους, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Βρούτου καὶ οἱ πλησιέστατοι συγγενεῖς τοῦ Κολλατίνου. Εἶχαν οὗτοι προχωρήσειν ἱκανῶς, ὅταν δοῦλός τις παραμονεύσας τὰ συμβούλιά των κατεμήνυσεν εἰς τοὺς ὑπάτους τὸν σκοπόν των. Εἰς σκληροτέραν δοκιμὴν δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ βαλθῇ ἡ μισοτυραννία καὶ ἡ φιλελευθερία τοῦ Βρούτου. Ὕπατος ὢν ἔμελλε νὰ ἀποφασίσῃ τὸν θάνατον κατὰ τῶν ἰδίων του υἱῶν! Ἀλλ' ὁ Βροῦτος οὐδὲ στιγμὴν δὲν ἐδίστασε μεταξὺ τῶν προσταγμάτων τῆς πατρίδος καὶ τῆς φύσεως. Ὄχι μόνον ἀπε-

φάσισεν ὡς ὕπατος καὶ Ῥωμαῖος τὸν θάνατον, ἀλλ' ἴδε νὰ πέσουν ἔμπροσθέν του αἱ κεφαλαὶ τῶν υἱῶν του. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, ὅς τις ἔγραφε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν διὰ τοὺς ὁμογενεῖς του, λέγει περὶ τούτου (Ε', 8). „Ὅ,τι θέλω διηγηθῆ τώρα, φοβοῦμαι μὴ δὲν τὸ πιστεύσουν οἱ Ἕλληνες καθὰ πολλὰ σκληρόν." Τῳόντι δὲ τοιαύτη σκληρότης καὶ ἀπάρνησις τῆς φύσεως παρουσιάζεται συχνάκις εἰς τοὺς Ῥωμαίους μὲ τρόπον ξενήκουστον. Εἰς ταύτην ὅμως τὴν περίπτωσιν νίκη καθήκοντος κατὰ τῆς φωνῆς τῆς πατρικῆς καρδίας διεγείρει ἐν ταὐτῷ τὸν ὕψιστον θαυμασμόν.

Ὁ Κολλατῖνος δὲν ἦτο τόσον στερεός. Ὅταν ἡ αὐτὴ καταδίκη ἔγεινε καὶ κατὰ τῶν ἀνεψιῶν του, ἐπροσπάθησε μὲ δεήσεις νὰ μεταβάλῃ τὸν θάνατον εἰς ἐξορίαν. Ἀλλ' ὁ Βροῦτος, ὅστις καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν του δὲν ἐσυγχώρει τίποτε, ἐδείχθη ἐδῶ μᾶλλον ἔτι ἀδυσώπητος, καὶ, ἐπειδὴ ὁ Καλλατῖνος εἶχε συμψηφίσειν πρότερον νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ταρκύνιον ἡ περιουσία του, ἤρχισε νὰ ὑποπτεύῃ πράγματα ἀσύμφορα εἰς τὴν νέαν πολιτείαν. Ἐκατώρθωσε λοιπὸν ὥστε ὁ Κολλατῖνος νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀξίαν του, καὶ ὁμοῦ μὲ τὴν περιουσίαν του καὶ προσέτι μὲ δῶρον εἴκοσι πέντε ταλάνταν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμιείου νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ῥώμην.

Ἐπροσπάθει δὲ ὁ Βροῦτος εἰς τὴν πόλιν ὄχι μόνον νὰ τρομάξῃ πάντα βασιλόφρονα καταδικάζων εἰς θάνατον ὅλους τοὺς ἄλλους συνωμότας, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀδυνατίσῃ, ἐνῷ παρέλαβεν εἰς τὴν σύγκλητον τινὰς ἐκ τῶν γυμνασμένων ἱππέων ἀπὸ τὴν μερίδα τοῦ δήμου. Τοὺς βασιλικοὺς ἀγροὺς διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας, καὶ εἰς ὅλους τοὺς συναναχωρήσαντας μὲ τὸν βασιλέα ἔδωκεν ἀμνηστίαν ἐὰν ἐπιστρέψουν ἐντὸς διωρισμένου τινὸς χρόνου. Ἀλλ' ἐὰν καὶ ὀλίγοι ἐμεταχειρίσθησαν τὴν

ἀμνηστίαν ταύτην, μ' ὅλον τοῦτο μὲ τὰ δύω πρῶτα μέσα ἔκλινε μέγα μέρος τῶν πολιτῶν εἰς τὴν νέαν πολιτείαν, καὶ ἐστερεώθη ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἥτις ἦτο τόσον ἀναγκαιοτέρα, ὅσον ὁ Ταρκύνιος μὲ φανεροὺς ἀγῶνας ἐπροσπάθει πολεμῶν τὴν Ῥώμην νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν δόξαν του.

Αἱ Τυῤῥηνικαὶ πόλεις Οὐήϊοι καὶ Ταρκύνιοι, ἐσυνάθροισαν ἱκανὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἐστρατήγει Ἀρόντας ὁ υἱὸς τοῦ Ταρκυνίου. Συνέπεσαν εἰς μάχην σκληρὰν καὶ αἱματώδη, ὅπου ἡ ἀνδρία ἐφύλαξε τὴν ἰσοῤῥοπίαν καὶ εἰς τὰ δύω μέρη. Οἱ δύω στρατηγοὶ Βροῦτος καὶ Ἀρόντας ἐφονεύθησαν. Εἰς τὸ μέσον τῆς μάχης ἐσυναντήθησαν καὶ διὰ μονομαχίας ἐτρύπησεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Τὸν μὲν Βροῦτον (διηγοῦνται) ἐπένθησαν αἱ τῆς Ῥώμης γυναῖκες ὡς πατέρα γεννήσαντα τὴν νέαν πολιτείαν· ὁ δὲ Ταρκύνιος ἐθρήνησεν ὄχι ὀλιγώτερον τὸν υἱόν του ὡς τιμωρητὴν τῆς ἀδικίας. Ἀλλὰ καθὼς οὗτος εἶχε καὶ ἄλλους υἱοὺς, οἵτινες ἐπεθύμουν νὰ πολεμήσουν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρός των, οὕτως οὐδ' ἡ Ῥώμη δὲν ἐστερεῖτο πατέρας ἔχοντας δύναμιν νὰ προστατεύσουν τὴν νέαν πολιτείαν.

Ὁ Πολύβιος (Β', 22) μᾶς ἐφύλαξεν ἐμπορικὴν συνθήκην τῶν Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων γενομένην τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Ταρκυνίου, ὅπου φαίνεται ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐπικράτεια πολὺ μεγαλητέρα παρ' ὅ,τι ἦτο μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα. Μὲ τὸ λείψανον τοῦτο τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας δὲν συμβιβάζονται αἱ ὑπερβολαὶ τῶν Ῥωμαίων ἱστοριογράφων, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν νὰ δείξωσιν, ὅτι ἡ Ῥώμη ἀσθενὴς οὖσα ἐπὶ τῶν βασιλέων, ἐκραταιώθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξωσίν των.

Ἡ νέα τρικυμία, ἥτις τὴν ἐφοβέριζεν, ἐφαίνετο ἐπικινδυνοτέρα τώρα. Ὁ γαμβρὸς τοῦ ἐκπεσόντος βασιλέως Ὀκταΰϊος Μαμίλιος εἶχεν οἰκειωθῆ

τόσον τοὺς Λατίνους, ὥστε τρεῖς πόλεις ἐπαρουσιάσθησαν φανερῶς ἐχθραὶ, καὶ ὑπεστήριζαν καὶ τὰς ἄλλας μυττικῶς κατὰ τῆς φιλάρχου Ῥώμης. Ἐπικινδυνότερος δὲ ἦτο ὁ Πορσῖνος, ἡγεμὼν τῶν ἐν Τυῤῥηνίᾳ Κλουσιανῶν, καὶ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν Τυῤῥηνικῶν πόλεων. Μὲ ὄχι ὀλιγωτέραν τῶν Λατίνων ζηλοτυπίαν ἐθεώρει τὴν νεοβλαστῆ Ῥώμην, καὶ εἶχεν ἀπὸ πολλῆς ἀποφασίσειν νὰ πνίξῃ ἔτι εἰς τὰ σπάργανα τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν. Τὰ πράγματα τοῦ Ταρκυνίου τοῦ ἔδωκαν ἀφορμὴν ἁρμοδίαν. Ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐζήτει ἢ νὰ δεχθοῦν τὸν ἀποβεβλημένον βασιλέα των, ἢ νὰ τοῦ δώσουν τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν του. Καὶ ἐπειδὴ ἀπεῤῥίφθησαν καὶ τὰ δύω, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Οὐαλέριος ὠνομάζετο ὁ ὕπατος, ὅστις ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὴν Ῥώμην κατὰ τοῦ πλουσίου τούτου καὶ δυνατοῦ ἐχθροῦ. Ἀναμφιβόλως μεταξὺ τῶν φρονίμων του ἄλλων διαταγῶν ἦτο μία, ὅτι τὸν δῆμον ὅστις ἤρχισε νὰ κακουχῆται τώρα πλέον ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Πατρικίων παρὰ πρότερον ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, προλαβὼν εὐχαρίστησε μὲ δύω νόμους· ὁ πρῶτος ἦτο: Κανεὶς νὰ μὴ δέχεται πολιτικὴν ἢ στρατηγικὴν ἀρχὴν χωρὶς προσταγὴν τοῦ δήμου, ἐπὶ ποινῇ θανάτου· ὁ δεύτερος: Πᾶσα ἰδιωτικὴ ποινὴ θανάτου ἢ ἀργυρικὴ νὰ συγχωρῆται νὰ γίνεται ἔκκλητος εἰς τὸν δῆμον· ἐκ τῶν ὁποίων συμπεραίνεται ὅτι ἐγίνετο μεγάλη ἡ αὐτογνωμοσύνη ἀρχήτερα. Ὁ δῆμος ἐτίμησε τὸν Οὐαλέριον ἀντὶ τούτου μὲ τὸ ἐπώνυμον Ποπλικόλας (φιλόλαος, ἢ δημοκηδὴς κατὰ τὸν Διονύσιον) καὶ ἀπεφάσισεν ὑπὲρ τῆς νέας πολιτείας νὰ ὑποφέρῃ τοὺς μεγίστους κινδύνους, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐφοβέριζαν. (Ἴδε Διον. Ε', ιθ'.)

Τὸ πολυάριθμον στράτευμα τῶν Τυῤῥηνῶν καὶ Λατίνων, μὲ τοὺς ὁποίους ἦσαν ἡνωμένοι καὶ πολλοὶ φυγάδες ἐκ Ῥώμης, ὥρμησε μὲ τόσην ὑπεροχὴν δυνάμεως, ὥστ' ἀπεδίωξεν εὐθὺς τὴν Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν τοῦ Ἰανικόλου, καὶ ἐκτύπησε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν ὑπώρειάν του παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέριος. Οἱ ἐχθροὶ ἤθελαν εἰσχωρήσειν καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν μαζὴ μὲ τοὺς φεύγοντας ὑπεράνω τῆς ξυλίνης γεφύρας, ἐὰν δὲν τοὺς ἐμπόδιζεν ἡρωϊκός τις ἀνὴρ, Ὁράτιος Κόκλης. Ὥρκισε τοὺς φεύγοντας εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς νὰ μείνουν, καὶ τοὺς ἐπρότρεψε νὰ θραύσουν τὴν γέφυραν μὲ πῦρ καὶ μὲ σίδηρον, καὶ μὲ ὅποιον μέσον ἠδύναντο. „Ἐγὼ, εἶπε, θέλω ἐμποδίσειν τὴν διάβασιν, ὅσον δύναται μὲ τὸ ἓν καὶ μόνον σῶμα μου.“ Ἔγεινε· καὶ ἀπὸ πολλὰ χῶτα ἴδαν οἱ ἐχθρεὶ ἓν μόνον στῆθος ἐστραμμένον πρὸς αὐτοὺς, ἕτοιμον νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ ὅλους. Ἀκόμη δύω ἄλλους ἐκράτησε πλησίον του ἡ ἐντροπὴ, καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἀπεφάσισαν νὰ κλείσουν τὸν ὑπεράνω τῆς γεφύρας δρόμον ὁλοκλήρου στρατεύματος. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ θραύονται πανταχοῦ οἱ στύλοι τῆς γεφύρας, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι προσκαλοῦσιν ὀπίσω τοὺς πιστοὺς προμάχους των. Μόνον οἱ δύω ἄλλοι ἐπιστρέφουν, ὁ δὲ Ὁράτιος μένει ἀκόμη ἕως οὗ ἀκούει τὴν θραῦσιν τῆς γεφύρας καὶ τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν Ῥωμαίων τῶν ἱσταμένων ἐπέκεινα. Τότε κράζει μεγαλφώνως. „Ἅγιε ποταμὲ, δέξαι με εἰς τὰ ῥεύματά σου,“ καὶ πίπτει μὲ ὅλον τὸν ὁπλισμόν του εἰς τὸν ποταμόν. Ἀβλαβὴς κολυμβᾷ εἰς τὴν πόλιν, ἥτις τὸν ὑποδέχεται μὲ εὐφημίας ὡς ἥρωα, καὶ τὸν ἀνταμείβει μὲ δῶρα μεγάλα.

Ἀλλ' ἐν τούτῳ ἐκυρίευεν ὁ Πορσῖνος τὸν ποταμὸν καὶ ὅλας τὰς εἰς τὴν πόλιν εἰσόδους, καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ταρκυνίου διαβάντες εἰς τὴν ἐπέκεινα ὄχθην κατηρήμαζαν τὴν τῆς Ῥώμης χώραν. Φοβερὰ πεῖνα ἐγεννήθη εἰς τοὺς πολιορκουμένους, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξορμήσωσιν, ἐπρόσμειναν

ὁ μὲν Πορσῖνος τὴν παράδοσιν τῆς ὑπερηφάνου πόλεως, ὁ δὲ Ταρκύνιος τὴν μετὰ πομπῆς εἴσοδόν του μὲ βεβαιότητα.

Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲ εἶχαν ἤδη ἀπελπισθῆν τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, ὁπότε ἦλθεν εἰς τὸ μέσον των νέος τις ἀνὴρ, Μούκιος Σκαιουόλας ἢ Κόρδος κατὰ τὸν Διονύσιον (Ε', κέ.). Ἀπέδειξεν εἰς τὴν σύγκλητον μόνον μέσον σωτηρίας τὸν τοῦ Πορσίνου φόνον, καὶ ἀνεδέχθη αὐτὸς τὴν ἐκτέλεσίν του. Ἡ ἀνάγκη ἔβαλε παράμερα τὴν ἐντροπὴν διὰ τὸ τοιοῦτον ἔργον, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἔκαμε τὸν Μούκιον νὰ καταφρονήσῃ τὸν κίνδυνον τοιούτου ἐγχειρήματος. Μὲ μάχαιραν ὑπὸ τὴν χλαμύδα ὑπάγει εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ συνωθεῖται εἰς τὸ πυκνὸν πλῆθος ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς καθέδρας. Ἐκεῖ ἐπληρόνετο τὴν ὥραν ταύτην ὁ μισθὸς εἰς τοὺς στρατιώτας. Πλησίον τοῦ βασιλέως ἐκάθητο ὁ γραμματεύς του, καὶ οἱ δύω ὁμοίως ἐνδεδυμένοι, καὶ ὁ Μούκιος μὴ γνωρίζων τίς ἦτο ὁ Πορσῖνος καὶ μὴ τολμῶν δι' ἐρωτήσεων νὰ φανερωθῇ, ἀφέθη εἰς τὴν τύχην, καὶ ὁρμήσας ἐφόνευσε τὸν γραμματέα ἀντὶ τοῦ βασιλέως. Πιάνεται, ἐξοπλίζεται, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ τίς εἶναι. Τρομάζων μᾶλλον παρὰ τρομαζόμενος, κυττάζει ὁλόγυρά του καὶ λέγει: „Πολίτης τῆς Ῥώμης εἶμαι, καὶ ὀνομάζομαι Μούκιος. Ἠθέλησα ὡς ἐχθρὸς νὰ φονεύσω τὸν ἐχθρὸν, καὶ τώρα δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον. Ῥωμαίων ἴδιον εἶναι νὰ πράττουν καὶ νὰ πάσχουν γενναίως. Οὐδ' εἶμαι μόνος ἐγὼ, ὅς τις ἔχω τοιαῦτα φρονήματα κατὰ σοῦ· μία μεγάλη σειρὰ ὁμοίων μου ζητεῖ τὴν τιμὴν ταύτην. Πᾶσαν στιγμὴν σὲ παραμονεύει φονεύς· πανταχοῦ πρέπει νὰ τρέμῃς ἀπὸ τώρα διὰ τὴν ζωήν σου· τοιοῦτον ὅρκον ὡρκίσθη ἡ τῆς Ῥώμης νεολαία. Τὸν γενικὸν ἀγῶνα παραιτούμεθα, καὶ πολεμοῦμεν ἐσὲ μόνον." Ὁ βασιλεὺς παροργισθεὶς ἀπὸ τὸν λόγον

τοῦτον καὶ ἔντρομος γενόμενος τὸν φοβερίζει, ὅτι θέλει τὸν καύσειν ζωντανὸν ἂν δὲν μαρτυρήσῃ ἀκριβῶς τὸν τρόπον τῆς συνωμοσίας. „Ἰδοὺ, εἶπεν ἐκεῖνος, πόσον καταφρονοῦν τὸ σῶμα οἱ διψῶντες ἀθάνατον κλέος." — καὶ μὲ τοῦτον τὸν λόγον ἐξήπλωσε τὴν χεῖρα του εἰς τὰς φλόγας τῆς πλησίον ἐσχάρας. Ἐπρήσθη μὲ αἷμα, ἐνῷ αὐτὸς ἔστεκεν ὡς βυθισμένος εἰς ἄλλους στοχασμούς. Φρίκη κατέλαβε τοὺς περιεστῶτας· ὁ βασιλεὺς ἐπρόσταξε νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ πῦρ, καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν. „Καλά! εἶπεν ὁ Μούκιος. Μάθε λοιπὸν ἀπ' ἐμὲ δι' εὐγνωμοσύνην τῆς χάριτός σου, ὅτι τριακόσια τῆς Ῥώμης μειράκια συνώμοσαν ἐναντίον σου. Ἐῤῥίψαμεν κλήρους, καὶ ἔλαχα πρῶτος ἐγώ. Οἱ ἐφεξῆς ἐν καιρῷ δὲν θέλουν σὲ ἀποτύχειν."

Ἡ ἐκ τούτων τῶν κινδύνων ἀμηχανία, καὶ τὸ πρὸς τὸν Ῥωμαῖον χαρακτῆρα σέβας ἐπαρακίνησαν εὐθὺς τὸν Πορσῖνον νὰ προβάλῃ εἰρήνην μὲ τὴν Ῥώμην, λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἱστοριογράφοι. Ἀλλ' ἐξ ἄλλων ἱστοριῶν ἐκβαίνει εἰς τὸ φῶς, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὄχι μόνον ἔχασαν τὰς Τυῤῥηνικὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχαν κυριεύσειν εἰς ἀρχητέρους πολέμους, καὶ ἔδωκαν ὁμήρους διὰ τὴν τήρησιν διαρκοῦς εἰρήνης, ἀλλ' ὅτι καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν ἐντελῶς εἰς τὸν νικηφόρον βασιλέα (Πρβ. Διονύσ. Ἀλικ. Ε', λά — λέ.).

Τοῦ Ταρκυνίου τὴν ἐπιστροφὴν δὲν ἐζήτησεν, ὡς φαίνεται, ὁ Πορσῖνος, καὶ τὰς ἄλλας συνθήκας, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ῥώμην φαίνεται ὅτι πάραυτα τὰς ἠλάφρυνεν. Ὁ Πορσῖνος ἐδοκίμασε πάραυτα ἀπὸ τοὺς Λατίνους μίαν ἀτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἐμετεχειρίσθησαν ἐπωφελῶς οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸ νὰ ῥήξωσι τὸν ζυγὸν, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ αἱ εἰς τοὺς Τυῤῥηνοὺς δοθεῖσαι παρθένοι ὡς ὅμηρα διὰ τῆς τολμηρᾶς Κλοιλίας λαβοῦσαι τὴν ἄδειαν νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸν Τίβεριν ἐκολύμβησαν εἰς τὸ πέραν μέρος καὶ

ἔφυγαν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ ἀποβεβλημένος βασιλεὺς, στερηθεὶς ταύτην τὴν στήριξίν του, ὑπῆγεν εἰς τὸ Τούσκουλον, καὶ ἐπαρακίνησε τοὺς Λατίνους, ἀποῤῥίψαντας ἤδη τὴν προτέραν ὑπακοὴν, εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων (498). Τοῦτο δὲ συνέβη εἰς ἕνα καιρὸν, ὁπότε ἡ ἐξωτερικὴ προσβολὴ ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος, ἐπειδὴ ὁ δῆμος κουρασθεὶς ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ πολέμου ἀπέφευγεν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' οἱ Πατρίκιοι εὕρηκαν μέσον, ἐνῷ εἰς μὲν τοὺς πτωχοὺς ἔδωκαν ἀτέλειαν, κατὰ δὲ τῶν ἐχθρῶν ὠνόμασαν ἕνα αὐτοκράτορα, Δικτάτωρα λεγόμενον, ἤγουν πληρεξούσιον κυβερνήτην τῶν παρόντων πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον εἰς διάστημα διωρισμένου καιροῦ, τὸ πολὺ μηνῶν ἕξ. Πρῶτος Δικτάτωρ ἀνηγορεύθη εἰς τὴν παροῦσαν ἀνάγκην ὁ Τ. Λάρκιος, ὅς τις ἐμεταχειρίσθη τοιαῦτα ἀμυντικὰ μέσα, ὥστε οἱ Λατῖνοι ἔκαμαν ἀνακωχὴν ὅπλων. Τὸ δεύτερον ἔτος (496) ἀνενεώθη πάλιν ὁ ἀγὼν, καὶ πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀνηγόρευσαν Δικτάτωρα. Παρὰ τὴν λίμνην Ῥηγίλλην συνεκροτήθη μάχη πεισματώδης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπεσαν δύω υἱοὶ καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Ταρκυνίου. Ἡ Ῥώμη ἐκέρδησεν ἐκ ταύτης τὴν μὲ τοὺς Λατίνους εἰρήνην, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τώρα ἢ τοὐλάχιστον εὐθὺς ἔπειτα ἐμβῆκε μεταξὺ τῶν δύω λαῶν ἡ σχέσις τῆς ἰσότητος.

Ὁ γέρων Ταρκύνιος, ἐννενηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, στερηθεὶς ὅλα τὰ τέκνα του διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων, κατέφυγεν εἰς Κύμην τῆς Καμπανίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ τριακονταετὴς πόλεμος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ἐναντίον τοῦ ποτὲ βασιλέως των· εἰρήνη ὅμως καὶ ἡσυχία δὲν ἐγενήθη, πολὺ δὲ πλέον ταραχαὶ πολυειδεῖς καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν.

11. Ἡ δημαρχικὴ ἐξουσία.

(494 πρ. Χρ. 260 κτ. Ῥ.)

Ἡ καθαίρεσις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν οἱ μέχρι τοῦδε πόλεμοι, εἶχεν ὑψώσειν τοὺς Πατρικίους πολὺ ἐναντίον τοῦ δήμου· καὶ ἀφοῦ οὗτοι δὲν εἶχαν πλέον νὰ φοβηθῶσι κανένα ἐξωτερικὸν ἐχθρὸν, ἔδειχναν καὶ φειδὼ ὀλιγωτέραν εἰς τοὺς δημότας. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν δύω τάξεων ἀλληλομαχία τις, τῆς ὁποίας ἡ σφοδρότης καὶ ἡ μακρὰ διάρκεια ἐμπόδιζε τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐκτείνωσιν εἰς τὰ ἔξω τὴν κυριότητα, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν μὲν ἐπὶ τῶν βασιλέων, ἔχασαν δὲ διὰ τῆς τούτων ἀποβολῆς. Μόλις ἠδύνατο ἡ Ῥώμη νὰ κωλύῃ τὰς προσβολὰς τῶν γειτόνων της Ἀκούων, Σαβίνων καὶ Οὐολούσκων, ἐνῷ οἱ δημόται ἄλλοτε κατὰ τῶν Πατρικίων δὲν εἶχαν νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰμὴ τὴν ἀποφυγὴν τῆς εἰς τὰ πολεμικὰ ὑπηρεσίας. Ἡ σύγκλητος ἐλάμβανεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις καταφύγιον εἰς ἀναγόρευσιν ἑνὸς Δικτάτωρος, καὶ οὕτω κατεπραΰνοντο τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἀπεδιώκετο ὁ ἐξωτερικὸς ἐχθρός· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο πάντοτε τόσον πρόσκαιρον, ὥστε στερεὰ ἡσυχία δὲν εἶχεν ἀποκατασταθῆν ἀκόμη.

Τελευταῖον, ὅταν ποτὲ οἱ δημόται παρακινηθέντες ἀπὸ ὑποσχέσεις τῆς συγκλήτου ἐκβῆκαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σαβίνους καὶ Οὐολούσκους, αἱ δὲ ὑποσχέσεις ἐκεῖναι δὲν ἐφυλάχθησαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἐπεχείρησαν νὰ κρίνωσι τὰ δίκαιά των μὲ βίαν. Ὡπλισμένοι καθὼς ὑπέστρεφαν ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐστάθησαν ἔξω τῆς πόλεως, ἀνηγόρευσαν ἕνα ἡγεμόνα των, καὶ ἔβαλλαν εἰς φόβον τὴν σύγκλητον, ὅτι ἔμελλαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὸν ἐξωτερικὸν ἐχθρὸν, ἢ κἂν νὰ διαφθείρωσι τὴν χώραν. Συμ-

βουλευθέντες πολλάκις πῶς νὰ ἐκβάλωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ κακὸν τοῦτο, ἀπεφάσισεν ἡ σύγκλητος νὰ στείλῃ πρέσβεις ἔξω διὰ νὰ συνομιλήσωσι περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐπιστροφῆς των. Εἷς ἐκ τῶν πρεσβευτῶν ἦτο καὶ ὁ Μενένιος Ἀγρίππας, ἀνὴρ ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν βιαίων Πατρικίων. Ἐδιηγήθη πρὸς αὐτοὺς τὸν μῦθον τοῦ στομάχου, κατὰ τοῦ ὁποίου ἔκαμαν συνωμοσίαν τὰ ἄλλα μέλη ὡς αὐτοῦ δεχομένου πᾶσαν τὴν τροφήν· καὶ ὅτι ἐκ ταύτης τῆς συνωμοσίας ᾐσθάνθη τὴν πεῖναν ὅλον τὸ σῶμα. Ὁ δῆμος ἐκατάλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ μύθου· ἔδειξε δὲ καὶ κλίσιν νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ μὲ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλαν νὰ ἐμποδίζωσι τὴν ἀνανέωσιν τοῦ κακοῦ. Ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐνδώσωσιν οἱ Πατρίκιοι, ἂν ἤθελαν νὰ μὴ ἴδωσι τὴν τελείαν φθορὰν τῆς πολιτείας. Οἱ διὰ χρέη ἀπλήρωτα κατὰ τὸν αὐστηρὸν παλαιὸν τῆς Ῥώμης νόμον δοῦλοι ὄντες ἠλευθερώθησαν· καὶ ἴσως ἐξηλείφθησαν καὶ ὅλα τὰ χρέη. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἀπήλαυσεν ὁ δῆμος τὸ δίκαιον νὰ χειροτονῇ ἐκ τοῦ μέσου των πέντε δημάρχους, ἀλλαζομένους κατ᾽ ἔτος, τῶν ὁποίων ἔργον ἦτο νὰ προστατεύωσιν εἰς τὴν σύγκλητον τὰ δίκαια τοῦ δήμου. Μὲ μίαν μόνην λέξιν (veto, ἤγουν ἀποφάσκω) ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἀκυρώσωσι πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου, καὶ τὰ πρόσωπά των ἐγνωρίσθησαν ἱερὰ καὶ ἀπείρακτα (493).

---

12. Γ. Μάρκιος Κοριολάνος.

Ὅτι οἱ Πατρίκιοι καὶ ἐξαιρέτως οἱ ὑπερηφανώτεροι ἐξ αὐτῶν ἔβλεπαν δυσαρέστως τὴν αὔξησιν τοιούτου ἀνταγωνισμοῦ, εὔκολον εἶναι νὰ τὸ συμπεράνωμεν. Διὰ τοῦτο τοὺς ἐκατηγόρουν ὅτι μία

ἔλλειψις καὶ ἀνάβασις τῆς τιμῆς τῶν τροφῶν συμβᾶσα ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρημένην διάταξιν εἰσήχθη τεχνικῶς ἀπὸ τοὺς Πατρικίους διὰ νὰ φέρουν εἰς ἀμηχανίαν τὸ πλῆθος, ἐνῷ οὗτοι ἐβεβαίοναν, ὅτι ἡ ἔλλειψις αὕτη ἦτο φυσική, ἐπειδὴ εἶχεν ἀμεληθῆν ἡ γεωργία εἰς τὸν καιρὸν τῆς τοῦ δήμου ἀπουσίας. Ἔλαβαν μὲν γεννήματα ἀπὸ τὴν Τυῤῥηνίαν καὶ Σικελίαν καὶ μέρος μάλιστα ἐκ τῆς Σικελίας δωρεάν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν διανομὴν τούτων ἐγεννήθη λογομαχία. Τινὲς ἐκ τῆς συγκλήτου ἤθελαν τὸ μὲν χαρισμένον σιτάριον νὰ μοιρασθῇ δωρεάν, τὸ δὲ ἀγορασμένον νὰ πωληθῇ μὲ τιμὴν μετρίαν· ἀλλὰ κατὰ τῆς γνώμης ταύτης ἐσηκώθη Γ. Μάρκιος, ὅς τις διὰ τὴν ἀνδρίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε κυριεύσει πρὸ ὀλίγου τὴν Οὐολοσκικὴν πόλιν Κοριόλαν ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Κοριολάνος, μὲ μεγάλην σφοδρότητα. Πρέπει, εἶπε, νὰ δώσωμεν εὐθηνὸν σῖτον εἰς τὸν ἀλαζόνα δῆμον, ἐὰν παραιτήσῃ τὰ νέα ἄδικα δίκαιά του. Οἱ δημόται ἐκατήντησαν ἐκ τούτου εἰς τόσον θυμόν, ὥστε ἐνεκάλεσαν τὸν Κοριολάνον ὡς παραβάτην τῆς μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τῶν Πατρικίων γενομένης νεωστὶ συνθήκης ἔμπροσθεν εἰς δικαστήριον τοῦ δήμου, πρᾶγμα ἀνήκουστον ἕως τότε. Ὁ Κοριολάνος δὲν ὑπῆγεν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἀπὼν ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν Ῥώμην.

Ἀναφλεχθεὶς ἀπὸ μανιώδη φιλεκδικίαν κατὰ τῆς πατρίδος του ὁ Κοριολάνος ὑπῆγεν εἰς τοὺς Οὐολούσκους Τὸν ἐδέχθησαν ἐκεῖνοι ἀσμένως, καὶ τὸν ἔκαμαν ἡγεμόνα τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἡτοίμαζαν κατὰ τῆς Ῥώμης (488). Ἐκυρίευσε μίαν πόλιν μετὰ τὴν ἄλλην, ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του πέντε μίλια μακρὰν τῆς Ῥώμης, καὶ ἠρήμαζε τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν παρεκτὸς τῶν ἀγρῶν τῶν πατρικίων. Φόβος καὶ τρόμος ἐκυρίευσε τὸν λαόν, κἀνεὶς δὲν

ἤθελε νὰ ἐκβῇ εἰς μάχην, ἀλλ᾽ ὅλοι ἐπαρακάλουν τὴν σύγκλητον νὰ συμβιβάσῃ τὴν εἰρήνην. Ἔγεινεν· ἀλλ᾽ ὁ Κοριολάνος ἐπρόβαλε τοιαύτας σκληρὰς συνθήκας εἰς τοὺς πρέσβεις, ὥστε ὑπέστρεψαν δευτέραν φορὰν εἰς αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσήχθησαν καθόλου εἰς τὸ στρατόπεδον· ἐξῆλθαν ἱερεῖς στολισμένοι μὲ τὰ ἱερατικά των ἄμφια, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτοὶ ἐμαλάκυναν τὴν σκληρὰν τοῦ νικητοῦ καρδίαν.

Τότε ὑπῆγαν αἱ Ῥωμαῖαι εἰς τὴν γερόντισσαν μητέρα τοῦ Κοριολάνου Οὐετουρίαν καὶ εἰς τὴν γυναῖκα του Οὐολουμνίαν, καὶ τὰς ἐπαρακίνησαν νὰ ὑπάγουν μαζήτων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων. Ἡ Οὐολουμνία ἔφερεν εἰς τὰς ἀγκάλας της καὶ τὰ δύω της τέκνα, καὶ οὕτως ἤλπιζαν νὰ ἀπολαύσουν διὰ γυναικείων δακρύων ὅσα δὲν ἠδυνήθησαν πρεσβευταὶ καὶ ἱερεῖς. Ὅταν ὁ Κοριολάνος ἤκουσε προσερχόμενον πλῆθος γυναικῶν, ἐστράφη ὀπίσω μὲ ἀγανάκτησιν. Ἀλλ᾽ ὅταν εἷς ἀπὸ τοὺς οἰκείους του τὸν εἶπεν, ὅτι βλέπει τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του, ἐκβῆκεν εἰς προϋπάντησιν τῶν ἐρχομένων. Εἰς τὰ δάκρυα τῆς μητρὸς, εἰς τοὺς ἐπιπληκτικοὺς λόγους της, εἰς τὰς δεήσεις καὶ φιλοφρονήσεις τῆς συζύγου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ. „Μῆτερ, ἔκραξεν, ἔσωσας τὴν Ῥώμην, ἀλλ᾽ ἠφάνισας ἐμέ.“ Ἀπέλυσε τὰς γυναῖκας, ἔστρεψε τὸ στράτευμα ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ἀλλ᾽ ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς Οὐολούσκους, οἵτινες ἠπατήθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας των *).

*) Ἡ ἱστορία τοῦ Κοριολάνου διεφυλάχθη κατὰ παράδοσιν. Διὰ τοῦτο καθὼς εἰς ὅλην τὴν παλαιὰν ἱστορίαν εὑρίσκονται εἰς αὐτὴν παραλλαγαί. Ὁ Διονύσιος (Η΄, μθ΄.) διηγεῖται τὸ τέλος τοῦ ἀνδρὸς, ὡς ἀνωτέρω, ἀλλ᾽ ὁ Λίβιος ἀναφέρει τὸν ἱστοριογράφον Φάβιον, ὅς τις διηγεῖται, ὅτι ὁ Κοριολάνος δὲν ἐφονεύθη, ἀλλ᾽ ὅτι ἐγήρασεν ἐξόριστος καὶ ἔλεγε συχνάκις.: Διὰ πρεσβύτην τὸ χείριστον πάντων εἶναι ἡ ἐξορία.

13. Τὰ ἕως τῆς καθαιρέσεως τῶν δέκα ἀνδρῶν.

(486 — 449 πρ. Χρ.)
(268 — 305 κτ. Ῥ.)

Ἡ μεταξὺ τῶν δύω τάξεων ὑποκρυπτομένη ἔχθρα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκβῆκεν ἡ τοῦ Κοριολάνου ταραχὴ, εὐθὺς μετέπειτα εὕρηκε νέαν τροφὴν τὸν ὀνομαζόμενον νόμον τῶν ἀγρῶν, ὅς τις ἐστάθη εἰς ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν πολλὰ ἐπικίνδυνος, τότε δὲ κατὰ πρῶτον εἰσήχθη ἀπὸ τὸν ὕπατον Σπόριον Κάσσιον (486). Κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἔμελλαν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας οἱ δορίκτητοι ἀγροὶ, οἱ ὁποῖοι ἕως τώρα ἐγίνοντο δημόσιοι καὶ ἐκρατοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοὺς Πατρικίους. Οἱ Πατρίκιοι δὲν ἔστεργαν τὸν νόμον τοῦτον ἐπειδὴ ἔπασχε τὸ ὄφελός των· καὶ οἱ δημόται δὲ, ἐπειδὴ ὁ Κάσσιος ἔδιδε μερίδιον τῶν ἀγρῶν καὶ εἰς τοὺς Λατίνους. Καὶ τὰ δύω μέρη τὸν ὑπώπτευαν ἴσως, ὅτι ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὸν νόμον τοῦτον διὰ σκοποὺς τῆς φιλαρχίας του· τοὐλάχιστον ὁ δῆμος τὸν ἀφῆκεν ἀβοήθητον ὅταν οἱ Πατρίκιοι μὲ κατηγορίαν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ βασιλεύσῃ τὸν ἐθανάτωσαν ῥίπτοντές τον ἀπὸ κρημνὸν τινὰ κείμενον ὑπεράνω τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰς πέτρας (466). Ὁ νόμος ἐκαταργήθη μὲν ἀπὸ τοὺς Πατρικίους, ἀλλ᾽ οἱ δήμαρχοι ἐπροσπάθουν νὰ τὸν ἀνανεώσωσιν.

Ἐκ τῶν πρὸς τοὺς γειτονεύοντας λαοὺς πολέμων τῆς Ῥώμης δυστυχέστατος ἔγεινεν ὁ κατὰ τῶν Οὐϊήων ἀρξάμενος τὸ 484 ἔτος. Ἔκτισαν οἱ Ῥωμαῖοι φρούριον εἰς τὴν ἐχθρικὴν ἐπικράτειαν, φυλαττόμενον ἀπὸ τὸ γένος τῶν Φαβίων, τριακοσίων ἓξ τὸν ἀριθμὸν μετὰ πεντακισχιλίων πελατῶν των. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐξήγαγαν μὲ ἀπάτην καὶ τοὺς ἐφό-

νευσαν ὅλους (477). Ἓν παιδίον, λέγουν, ἔμεινε μόνον, ἐκ τοῦ ὁποίου διεφυλάχθη ἐφεξῆς τὸ γένος τῶν Φαβίων (Ἴδε Διονύσ. Θ', 18 — 22).

Ἐνῷ δὲ ἐκαταγίνοντο ἀδιακόπως εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, ἐβάσταζε καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀλληλομαχία ὄχι χωρὶς ὄφελος τῶν δημοτῶν. Οὕτω Πόπλιος Βολέρων, δήμαρχος ὤν, εἰσήγαγε τὸν ἀξιόλογον νόμον, Νὰ ἐκλέγωνται οἱ δήμαρχοι ὑπὸ τῶν φυλετῶν, εἰς μίαν ἡμέραν χωρὶς προβούλευσιν τῆς συγκλήτου· καὶ κατὰ τὸ 462 ἔτος ἐκβῆκεν ὁ δήμαρχος Τ. Τερέντιος Ἄρσας νὰ θέσῃ ὅρια διὰ γραπτῶν νόμων εἰς τὴν αὐτογνωμοσύνην τῶν ὑπάτων, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐξουσίαν ταύτην καθὼς ἐπεθύμουν οἱ δημόται. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐκίνησεν εἰς μεγάλην ὀργὴν τοὺς πατρικίους, οἱ ὁποῖοι ἐμεταχειρίσθησαν καὶ δόλον καὶ βίαν διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσωσιν· ἀλλ' οἱ δημόται δὲν ἐκουράζοντο εἰς τὴν ἀντίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νέος πατρίκιος Καίσων Κοΐντιος ὑπωπτεύθη ὅτι ἤθελε μεταχειρισθῆν βίαν ἐναντίον τῶν δημοτῶν, τὸν ἐκατηγόρησαν θανασίμως οἱ δήμαρχοι. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς, ὁ δὲ πατήρ του, ὅστις ἦτο ἐγγυητὴς διὰ τὸν υἱόν, ἐπλήρωσε τὴν ποινὴν μὲ ὅλην τὴν περιουσίαν του, καὶ ἔμεινε μόνον κύριος ἑνὸς μικροῦ ἀγροκηπίου.

Μεταξὺ τούτων τῶν λογομαχιῶν καὶ διχονοιῶν Σαβῖνος τις, Ἑρδώνιος ὄνομα, ἔχων μαζή του ὀλίγους στρατιώτας ἐκυρίευσε μίαν νύκτα τὸ Καπιτώλιον ἔξαφνα, καὶ ἐτρόμαξε τὴν πόλιν. Τὸν καιρὸν τοῦτον ἐμεταχειρίσθησαν οἱ δήμαρχοι, καὶ ὁ ὑπ' αὐτῶν ὁδηγούμενος δῆμος δὲν ἤθελε νὰ πιάσῃ τὰ ὅπλα, ἐὰν οἱ ὕπατοι δὲν τοὺς ὑπέσχοντο νὰ κάμουν γραπτοὺς νόμους μετὰ τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Ἑρδωνίου. Ἔδωκαν τὴν ὑπόσχεσιν· ὁ Ἑρδώνιος ἀπεδιώχθη· ἀλλ' οἱ πατρίκιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ φυλάξουν λόγον, καὶ διὰ νὰ ἀντισταθοῦν ἰσχυρῶς, ἀνέ-

δειξαν ὕπατον τὸν Λ. Κοΐντιον Κικιννάτον τον πατέρα τοῦ καταδικασθέντος Καίσωνος Κοϊντίου. Ἐπέτυχε δὲ ὁ ὕπατος οὗτος νὰ καταπραΰνῃ πρὸς τὸ παρὸν τὸν δῆμον. Χρόνον τινὰ μετὰ ταῦτα περιέπεσεν ἡ Ῥώμη εἰς μέγαν κίνδυνον, ἐπειδὴ οἱ Αἰκανοὶ εἶχαν πολιορκήσειν ἕνα στρατὸν τῶν ὑπάτων· μόνον ὁ Κικιννάτος ἐφαίνετο ὅτι ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν δημοκρατίαν. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς συγκλήτου, οἵτινες τοῦ ἔφεραν τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἀνηγορεύθη Δικτάτωρ, τὸν εὕρηκαν γυμνὸν εἰς τὸ ἄροτρον· εἶπε τὴν γυναῖκά του καὶ τοῦ ἔφερε τὴν χλαμύδα ἀπὸ τὴν καλύβην διὰ νὰ ἀκούσῃ εὐπρεπῶς τὴν ἀγγελίαν. Ἔσωσε τὸ πολιορκημένον στράτευμα καὶ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς· τὴν δεκάτην ἕκτην ἡμέραν ἐπαραιτήθη τὴν δικτατωρίαν, ἀλλὰ πρότερον ἐμεταχειρίσθη τὴν δύναμίν του εἰς τὸ νὰ κρημνίσῃ τοῦ υἱοῦ του τὸν κατήγορον (458).

Ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν τούτων καὶ ἄλλων ἀνδρῶν ἔκαμνεν ἡ σύγκλητος μόνον ἀναβολὴν τοῦ καιροῦ, ἐπειδὴ οἱ δήμαρχοι δὲν ἐνέδιδαν. Ἐμεταχειρίζοντο δὲ μᾶλλον τοὺς προαγομένους πολέμους κατὰ τῶν Αἰκανῶν, Σαβίνων κτλ. ὅπου ἦσαν ἀναγκαῖοι οἱ δημόται, διὰ νὰ πλησιάζωσι περισσότερον εἰς τὸ τέρμα των. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπήλαυσεν ὁ δῆμος τὸ δίκαιον ἀντὶ πέντε νὰ ὀνομάζῃ εἰς τὸ ἑξῆς δέκα δημάρχους, καὶ νὰ διπλασιάσῃ οὕτω τὴν δύναμιν, ἥτις τοὺς ἔφερε τελευταῖον εἰς τὸν σκοπόν των.

Διότι μετά τινας ἀκόμη σκληροὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὕπατοι ἐσύρθησαν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἐκαταδικάσθησαν ἀπὸ τοὺς πάντοτε ἰσχυροτέρους γινομένους δημάρχους, εἰσήχθη τελευταῖον ὁ Τερεντιανὸς νόμος *). Τρεῖς Πατρίκιοι ἐστάλθησαν εἰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὰς Ἀθήνας

*) Ἐκ τοῦ εἰρημένου (419) Τερεντίου Ἄρσα. Οἱ Ῥωμαίων νόμοι ἐλάμβαναν τὸ ὄνομα ἐκείνου, ὅστις πρῶτος τοὺς ἐπρόβαλλεν.

διὰ νὰ λάβωσι καὶ νὰ φέρωσιν ἐκεῖθεν νόμους. Μετὰ δύω ἔτη ὑπέστρεψαν, καὶ ἐχειροτονήθησαν τώρα κατὰ πρόβλημα τῶν δημάρχων δέκα ἄνδρες (Decemviri) ἐκ τῶν πατρικίων διὰ νὰ συντάξωσι τοὺς νόμους τούτους εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους, ἀλλὰ μὲ τόσον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὥστε ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἀρχαὶ ἔπαυσαν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ δημαρχία (451). Οἱ δέκα οὗτοι, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς κατ' ἀλλαγὴν ἐμεταχειρίζετο πάντοτε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, συνέταξαν ἐκ τῶν ξένων νόμων καὶ τῶν ἐντοπίων ἐθίμων νόμους τινὰς ὠφελίμους, οἱ ὁποῖοι ἐστέρχθησαν καὶ ἀπὸ τὴν σύγκλητον καὶ ἀπὸ τὸν δῆμον, καὶ ἔπειτα ἐγχαραχθέντες εἰς δέκα χαλκᾶς στήλας ἐστήθησαν εἰς τὴν δημόσιον ἀγοράν.

Ὅταν ἐπέρασε τὸ ἔτος τῆς νομοθεσίας, ἐκρατήθη καὶ διὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἡ τῶν δέκα ἀνδρῶν ἐξουσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμβῆκαν τώρα καὶ δημόται. Ἴσως ἔμελλεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μείνῃ, καὶ νὰ λάβῃ τὸν τόπον τῆς ὑπατείας, καὶ νὰ ἀναπαύῃ τὰ θελήματα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἀλλ' ἡ μοχθηρὰ φιλοδοξία ἑνὸς ἐκ τῶν δέκα μετέβαλε τὰ πράγματα. Ἄππιος Κλαύδιος ὠνομάζετο οὗτος. Εἶχε φανῆν τὸ προλαβὸν ἔτος καθ' ὑπερβολὴν φιλόδημος, ὥστε ὁ δῆμος ὄχι μόνον τοῦ ἐπεβεβαίωσε τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσυνήργησε νὰ κάμῃ τὴν ἐκλογὴν τῶν λοιπῶν ἐννέα κατὰ τὴν θέλησίν του. Ἦσαν οὗτοι οἰκεῖοι τοῦ Ἀππίου, χωρὶς ἰδίαν των θέλησιν, ψιλὰ μόνον ὄργανα τῆς κυριαρχίας, τὴν ὁποίαν ἐμηχανᾶτο νὰ ἀποκτήσῃ. Μόλις ἔγεινεν ἡ ἐκλογὴ, καὶ ἐκβῆκαν ἀπαρακάλυπτοι αἱ βουλαί του εἰς τὸ φῶς πρὸς κοινὸν ἁπάντων τρόμον, καὶ μοχθηρὰ αὐτογνωμοσύνη ἤρχισε τὰ παιγνίδιά της. Ἀντὶ νὰ ἔχῃ εἷς κατ' ἀλλαγὴν τὴν ἐξουσίαν, ὡς ἦτο ἕως τώρα, ἐκβῆκαν ὅλοι ὁμοῦ μὲ ἑκατὸν εἴκοσι ῥαβδοφόρους καὶ πελεκυφόρους, τοὺς ὁποίους ποτὲ δὲν παρέλαβαν οἱ ὕπατοι, καὶ ἔδειξαν

μὲ ποῖα ὅπλα ἔμελλαν νὰ τιμωρηθῶσιν ὅσοι τοὺς
ἐναντιωθοῦν. Μὲ μυστικὰς συνωμοσίας καὶ συνυπο-
σχέσεις ἀπεφάσισαν νὰ μὴ συγκαλέσουν ποτὲ οὔτε
τὴν γερουσίαν οὔτε τὸν δῆμον. Ὅλα τὰ δικαστήρια
ἔγειναν ὄργανα τῶν σκοπῶν των, καὶ ἓν τάγμα ἀνθρώ-
πων ἐκδότων καὶ ἐκκρεμῶν ἀπ' αὐτοὺς ἔγεινε φρουρὰ
μὴ συγχωροῦσα κἀνένα νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτούς.
Τόσον μεγάλη ἔγεινεν ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία
των, ὥστε μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους ἐκρά-
τησαν τὴν ἐξουσίαν των χωρὶς νὰ ἐρωτήσωσι κα-
νένα. Μέγα μέρος τῶν πατρικίων ἐκ φόβου καὶ ἀδυ-
ναμίας μετέβησαν εἰς τοὺς ἀγρούς των, πολὺ δὲ
ἐμετανάστευσεν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ῥώμης.
Ἀλλ' ὅταν μετὰ ταῦτα οἱ Σαβῖνοι καὶ Αἰκανοὶ ὥρ-
μησαν μὲ τὰ στρατεύματά των κατὰ τῆς Ῥώ-
μης, καὶ οἱ δέκα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντισταθῶσιν,
ἐπροσπάθησαν μὲν οἱ φίλοι τῆς ἀρχητέρας πολιτείας
νὰ τοὺς κρημνίσωσιν, ἀλλ' οἱ δέκα ὑπερίσχυσαν καὶ
ἔλαβαν τοῦ στρατοῦ τὴν ἡγεμονίαν. Ἀλλὰ μὲ τοι-
αύτας διχονοίας συναγμένον στράτευμα, ὅπου εὑρί-
σκοντο πλῆθος δυσαρεστημένων, δὲν μάχεται, καθὼς
εὔκολα καταλαμβάνει καθεὶς, μὲ ἐπίσημον ἀνδρίαν,
καὶ αἱ ἀποτυχίαι του ἀνέδειχναν μισητοτέρους τοὺς
ὑπερηφάνους τυράννους. Τελευταῖον παρεσκεύασαν
αὐτοὶ τὸν ἑαυτῶν ὄλεθρον μὲ δύω μυσαρὰς πράξεις.
Ἐκ τῶν δέκα οἱ ὄντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμεταχει-
ρίσθησαν πολλαχῶς τὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν
ἀπὸ ἀντιπάλους των τινὰς, τοὺς ὁποίους ἔσπελναν εἰς
τοὺς ἐπικινδύνους τόπους, ἢ εἰς τὸν θόρυβον τῆς μά-
χης τοὺς ἐδολοφόνουν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐθανάτω-
σαν μὲ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ κἄποιον Σίκκιον, ὅς
τις διὰ τὴν εἰς ἑκατὸν εἴκοσι μάχας δειχθεῖσαν ἀνδρί-
αν του καὶ διὰ τὰ τεσσαράκοντα πέντε τραύματά του
ἦτο ἀγαπητὸς μὲν εἰς τὸν λαὸν, μισητὸς δὲ εἰς τοὺς
δέκα, τῶν ὁποίων εἶχεν κατηγορήσειν τὴν δειλίαν.
Ὁ φόνος τοῦ γέροντος τούτου παρώργισε καθ' ὑπερ-

βολὴν τὸν στρατὸν, καὶ διέλυσεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὅλην τὴν πειθαρχίαν.

Ὁ δὲ Ἄππιος, ὅς τις ἔμεινεν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ ἐμποδίζῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην ταραχὴν, ἄναψεν ἐντελῶς εἰς τὴν πόλιν τὴν φωτίαν τῆς ἐπαναστάσεως μὲ ὄχι ὀλιγώτερον βδελυρὰν πρᾶξιν. Ἐπεβούλευεν οὗτος ὡραίαν τινὰ κόρην ὀνομαζομένην Οὐϊργινίαν, τῆς ὁποίας ὁ πατὴρ Οὐϊργίνιος ἦτο δημότης καὶ λοχαγὸς εὑρισκόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἀφοῦ ὁ Ἄππιος ἐδοκίμασεν ὅλας τὰς τέχνας του εἰς τὰ χαμένα διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὴν κόρην καὶ τὴν θεράπαινάν της, ἔστειλεν ἕνα ἀπὸ τοὺς πελάτας του Κλαύδιον ὀνομαζόμενον, ὅς τις ἥρπασε τὸ κοράσιον μὲ βίαν ἀπὸ δημόσιον τινὰ σχολήν· ἐβεβαιώθη, εἶπεν, ὅτι ἡ κόρη εἶναι θυγάτηρ μιᾶς ἀπὸ τὰς δούλας του, καὶ ὅτι ἡ ἄτεκνος γυνὴ τοῦ Οὐϊργινίου τὸ ὑπέβαλεν ὡς ἰδικόν της τέκνον εἰς τὸν ἄνδρα της. Ἐναντίον ὅλων τῶν μαρτυριῶν ἐγνώρισεν ὁ Ἄππιος δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου πατέρα τῆς κόρης τὸν Κλαύδιον ἔμπροσθεν τοῦ Οὐϊργινίου, ὅς τις μαθὼν τὴν συμφορὰν εἶχε σπεύσειν ἀπὸ τὸν ἐγγὺς στρατὸν εἰς τὴν πόλιν. Ἀπελπισθεὶς, διότι τοῦ ἥρπαζαν μὲ βίαν τὸ τέκνον του, ἔκαμεν ἀπόφασιν ἁρμόζουσαν εἰς Ῥωμαῖον. Ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν συγχωρήσουν νὰ ὁμιλήσῃ παράμερα τὴν κόρην του δύω λόγια πρὶν τὴν στερηθῇ, τὴν ἔφερεν εἰς ἓν πλησίον τῆς ἀγορᾶς μαγειρικὸν ἐργαστήριον, καὶ ἐκεῖθεν λαβὼν ἀπὸ τῆς τραπέζης μάχαιραν τὴν ἔπηξεν εἰς τὸ στῆθος της (Διονύσ. ΙΑ', 37.)

Ὁ δῆμος κατακυριευθεὶς ἀπὸ τοιαύτην ξενήκουστον πρᾶξιν καὶ παροργισθεὶς μέχρι μανίας ἐναντίον τοῦ ἀρχεκάκου ᾐσθάνθη πλησίον τοῦ νεκροῦ λειψάνου, τοῦ τελευταίου θύματος τῆς τυραννίας, τὰς ζωτικὰς κινήσεις τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας του. Τὰ ἀνάρμοστα καὶ βίαια μέσα τοῦ Ἀππίου ἄναψαν σφοδρότερα τὴν γεννηθεῖσαν ἐπανάστασιν. Μὲ τὸ αἱματωμένον μαχαίριον καὶ τὸ αἱματοῤῥάντιστον ἔνδυμα ἔτρεξεν ὁ Οὐϊργίνιος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ διήγειρεν ὅμοια αἰσθήματα καὶ τὰς αὐτὰς ἀποφάσεις. Ὥρμησεν ὁ στρατὸς εἰς τὴν πόλιν· ἡνώθη μὲ τοὺς πολίτας· οἱ δέκα ἄνδρες ἀπεδιώχθησαν· ὁ Ἄππιος Κλαύδιος ἐῤῥίφθη εἰς τὴν φυλακὴν ὅπου ἐφονεύθη αὐτοχείρως. Πρῶτον μὲν εἰσήχθη ἡ δημαρχία, μὲ πρόβλημα δὲ τῶν δημάρχων ἀποκατεστάθη πάλιν καὶ ἡ ὑπατεία. Οἱ ἐκλεχθέντες ὕπατοι, Οὐαλέριος καὶ Ὁράτιος, ὠχύρωσαν τὴν νεόκτητον ἐλευθερίαν μὲ νέους καὶ ἀνανεωμένους νόμους: Εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ βαλθῇ καμμία ἐξουσία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ μὴ γίνεται ἔκκλησις εἰς τὸν δῆμον· οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ βοηθοί των οἱ ἐκ τοῦ δήμου Αἰδίλιοι ἢ ἀγορανόμοι *) νὰ εἶναι ἱεροὶ καὶ ἀπαράβατοι, καὶ αἱ ἀποφάσεις τοῦ δήμου νὰ εἶναι δεκταὶ εἰς ὅλους. Οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν τόσον δυσάρεστοι εἰς τοὺς πατρικίους, ὥστε δὲν ἠθέλησαν νὰ συγχωρήσωσι τὸν θρίαμβον εἰς τοὺς ὑπάτους ἐπιστρέψαντας νικηφόρους ἀπὸ τὸν κατὰ τῶν Αἰκανῶν καὶ Οὐολούσκων πόλεμον· ἀλλ' ὁ εὐγνώμων δῆμος ἀπέδωκεν εἰς τοὺς φίλους του τὴν τιμὴν ταύτην (449).

14. Προσπαθήσεις τῶν δημοτῶν περὶ ἰσοπολιτείας. Ἅλωσις τῶν Οὐηΐων.

(445 — 391 πρ. Χρ.)
(308 — 363 κτ. Ῥ.)

Καθὼς οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τοὺς κατὰ τῶν γειτόνων ἐχθρῶν των ἀδιακόπους ἀγῶνας ἐπροχώρουν κατ' ὀλίγον εἰς τὸ νὰ τοὺς ὑποτάξουν, οὕτως ἐπροσπάθει εἰς τὰ ἔνδον τῆς πολιτείας ὁ δῆμος νὰ προχωρῇ εἰς τὸ νὰ ἐξισόνῃ τὰ δίκαιά του μὲ τοὺς πατρικίους.

*) Ἦταν οὗτοι ἀστυνόμοι, ἐφώρευαν τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, ἀγοράς, τροφὰς καὶ ἄλλα παρόμοια.

Πρὸς τοῦτο ἔκαμε βῆμα μέγιστον ὁ δήμαρχος Κανολήϊος κατὰ τὸ 445 ἔτος, ἐνῷ ἐζήτει τὸ νὰ καταργήσῃ τὴν πιθανῶς ἐκ παλαιᾶς συνηθείας ὑπάρχουσαν ἀπαγόρευσιν γαμικῆς συγγενείας πατρικίων καὶ δημοτῶν, καὶ τὸ νὰ λάβουν τὴν ἄδειαν οἱ δημόται νὰ γίνωνται ὕπατοι. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ τοιοῦτον ἐφάνη ὡς τελείωσις τῆς μεταξὺ τῶν δύω τάξεων ἰσότητος, διὰ τοῦτο οἱ πατρίκιοι ἠγωνίζοντο μὲ μέγα πεῖσμα ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς συνηθείας, καὶ ὑπὲρ τοῦ προνομίου των· ἀλλ' οἱ δήμαρχοι δὲν ἐκουράζοντο νὰ δείχνουν λόγους, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαρίσταναν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας κρεμαμένην ἀπὸ ταύτην τὴν πολιτικὴν ἰσότητα, καὶ ὅτι τὸ παλαιὸν εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀναπτύξεως ἀναπληροῦται διὰ νέων στοιχείων.

Τὸ πρῶτον πρόβλημα, τὴν κατάργησιν τῆς γαμικῆς ἀπαγορείας, ἐκέρδησαν οἱ δήμαρχοι μετά τινας λογομαχίας· εἰς τὸ δεύτερον εὕρηκαν ἀκλόνητον τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἔλαβαν πάλιν τὸ καταφύγιόν των εἰς τὸ νὰ μὴ θήλωσι νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν πόλεμον. Βιαζόμενοι δὲ οἱ πατρίκιοι νὰ ἐγχειρίσουν τὴν νίκην ἢ εἰς τοὺς πολίτας ἢ εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἐδοκίμασαν νὰ κάμουν κᾄποιαν ἐξίσασιν. Ἐξεύροντες καλῶς, ὅτι μὲ τὸ ὄνομα κερδίζεται ἐντελῶς καὶ τὸ πρᾶγμα, ἠθέλησαν τοὐλάχιστον νὰ στερήσωσι τοὺς δημότας τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον ὄνομα τῆς ὑπατείας. Διὰ τοῦτο ἐδόθη ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία εἰς χιλιάρχους μὲ ὑπατικὴν δύναμιν (tribuni militum consolari potestate), ἐκ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ γείνωσι καὶ δημόται. Μ' ὅλον τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐκλέχθησαν πατρίκιοι μόνον, τὸ ὁποῖον οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἱστοριογράφοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν γενναιότητα τοῦ τῶν Ῥωμαίων δήμου, ἡ δὲ ἀλήθεια τὸ γνωρίζει ὡς ἔργον τῆς μηχανοῤῥαφίας καὶ δυνάμεως τῶν πατρικίων. Μ' ὅλον τοῦτο οἱ πρῶτοι χιλίαρχοι ἀπεβλήθησαν μετὰ τρεῖς μῆνας, μὲ πρόφασιν ὅτι εἰς τὴν ἐκλογήν των δὲν ἐφάνησαν αἴσιοι οἰωνοὶ (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 372). Μετά τινα ἔτη εἰσήγαγαν πάλιν τὴν χιλιαρχίαν, καὶ οὕτω τὴν ἤλλαζαν μὲ τὴν ὑπατείαν ἕως τοῦ 366 ἔτους. Κατ' ἀρχὰς ἦσαν τρεῖς χιλίαρχοι, ὕστερον τέσσαρες, καὶ ἔπειτα ἕξ. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐχώρισαν οἱ πατρίκιοι ἀπὸ τὴν ὑπατείαν μέρος τῆς δυνάμεώς της, πιθανῶς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κρατήσουν αὐτοὶ τὸ μέρος ἂν ἠναγκάζοντο νὰ συγχωρήσωσι καὶ εἰς τοὺς δημότας τὸ ὑπάτευμα. Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὁ Κῆνσος ἢ ἡ τιμιτεία, ἤγουν ἡ ἐξουσία τοῦ ἐκτιμᾷν τὰς περιουσίας διὰ τοὺς φόρους. Οὗτος ἐδόθη τώρα εἰς νέους ἄρχοντας τοὺς Κήνσωρας ἢ Τιμητὰς, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία ἐδυναμώθη μεγάλως, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐμοίραζαν τὸν δῆμον εἰς τὰς φυλὰς καὶ ἐδιώριζαν τίς ἀνήκει εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τίς εἰς τὸ ἱππικόν. Γέννησις καὶ περιουσία ἔδιδαν τὸ δίκαιον· ἀλλ' ὅστις παρέβαινε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκόν του, τοῦτον ἀπέκλειαν οἱ κήνσωρες.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἐβάστεζαν πάντοτε. Παρεκτὸς τῶν ἀνικήτων Αἰκανῶν καὶ Οὐολούσκων, ἐστενοχώρει τοὺς Ῥωμαίους ἡ Τυῤῥηνικὴ πόλις τῶν Οὐηΐων μὲ σφοδρὸν πόλεμον. Ἡ πολιορκία ταύτης τῆς ἰσχυρᾶς καὶ διὰ τὴν γειτονίαν της ἐπικινδύνου πόλεως διήρκεσε δέκα ἔτη (406—396). Τὸ μάκρος καὶ τὸ πεῖσμα τοῦ ἀγῶνος ἠνάγκασε πρώτην φορὰν τοὺς Ῥωμαίους εἰς χειμωνικὰς ἐκστρατείας, καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἀνέπτυξε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῆς Ῥώμης. Μ. Φούριος Κάμιλλος κατὰ τὸ δέκατον τῆς πολιορκίας ἔτος ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ ἐκυρίευσε τελευταῖον τοὺς Οὐηΐους. Εἰσεχώρησε, καθὼς διηγοῦται, δι' ὑπογείου τινὸς ὑποκάτωθεν τῶν

τειχῶν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τούτου μὲ ὅλα τὰ περιστατικά της εἶναι καλλωπισμένη μὲ ὑπερβολὰς μυθώδεις. Ἡ ἅλωσις τῶν Οὐηΐων, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐξάπλωσις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας ἦτο πρόοδος τῆς δυνάμεώς της μεγάλη. Ἀλλὰ καὶ τὰ λάφυρα πρέπει νὰ ἦσαν μεγάλα, ἐπειδὴ ἡ εὐφορία τῆς τῶν Οὐηΐων χώρας καὶ ἡ καλλονὴ τῆς πόλεως ἐγαργάλισε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ στείλουν μέρος τοῦ δήμου εἰς τοὺς Οὐηΐους, καὶ νὰ συγκροτήσουν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐκ δύω πόλεων. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ὡς ἀφορμὴν μελλόντων ἐμφυλίων πολέμων καὶ ὡς διαίρεσιν τῆς δυνάμεως ἀντεστάθη ἡ σύγκλητος καὶ ὁ Κάμιλλος. Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τελευταῖον ἀφέθη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, καὶ ὅλη ἡ ἐπικράτεια τῶν Οὐηΐων ἐμοιράσθη εἰς τοὺς δημότας κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα εἶχε καθείς.

Ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ Καμίλλου ἐμόλυνε τὴν στρατηγικὴν δόξαν του καὶ ἐψύχρανε τὰς καρδίας τοῦ δήμου. Ὅτι ἔκαμε τὸν θρίαμβον διφρεύων μὲ λευκοὺς ἵππους ἱεροὺς τῶν θεῶν, ἐξελήφθη ὡς ἀλαζονικὸν καὶ ἀντίθεον· καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπαρώξυνε τὸν δῆμον, ὅτι ἐζήτει τὰς δεκάτας τῶν Οὐηϊκῶν λαφύρων νὰ πληρώσῃ εὐχήν του τινὰ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὁπότε πρὸ πολλοῦ ἦσαν διαμοιρασμένα τὰ λάφυρα. Εἰς πᾶσαν περίστασιν ἔδειχνε καταφρόνησιν εἰς τὸν δῆμον· διὰ τοῦτο τὸν ἔσυραν τελευταῖον οἱ δήμαρχοι εἰς τὸ δημοτικὸν δικαστήριον. Ἡ κατηγορία ἦτο, ὅτι ἰδιοποιήθη πολλὰ λάφυρα ἐκ τῶν Οὐηΐων. Ὁ δῆμος τὸν κατεδίκασεν εἰς ἀργυρικὴν ζημίαν· ἀλλ' ὁ Κάμιλλος χωρὶς νὰ φανῇ εἰς τὸ δικαστήριον ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀρδέαν παρακαλῶν τοὺς θεοὺς νὰ μετανοήσωσι ταχέως οἱ ἀχάριστοι Ῥωμαῖοι καὶ νὰ ποθήσωσι τὸν Κάμιλλον (Ἴδε Πλουτ. Καμιλ. 12). Καὶ ἐπληρώθη τάχιστα ἡ δέησίς του.

15. Οἱ Γαλάται εἰς τὴν Ῥώμην.

(390 πρ. Χρ. 364 κτ. Ῥ.)

Εὐθὺς ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ὁ Κάμιλλος, ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς τῶν Ῥωμαίων συγκλήτου πρέσβεις τῆς Τυῤῥηνικῆς πόλεως Κλουσίου ζητοῦντες βοήθειαν κατ' ἐχθροῦ νέου, ἀνηκούστου ἕως τώρα. Ἦσαν δὲ οἱ Γαλάται, λαὸς ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην φυλὴν τῶν Κελτῶν, ὅστις γαργαλισθεὶς ἀπὸ τὴν καλλονὴν τῆς χώρας, ὑπερέβη τὰς Ἄλπεις καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐτρόμαξε τοὺς κατοίκους της μὲ θηριώδη ἀνδρίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔκριναν εὔλογον νὰ στείλωσι στρατὸν, ἀλλ' ἔστειλαν πρέσβεις τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Πατρικίου Μ. Φαβίου Ἀμβούστου νὰ παρατηρήσουν τὰ πράγματα, καὶ νὰ παραστήσουν εἰς τοὺς Γαλάτας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐχθρικῶς ἀνθρώπους, οἵτινες δὲν τοὺς ἔβλαψαν τίποτε. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεύρουν νὰ προστατεύουν τοὺς φίλους των καὶ μὲ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν νὰ λάβουν τὴν εἰρήνην χωρὶς πόλεμον. Ἡ πρεσβεία ἦτο ἁρμοδία, ἀλλ' οἱ Φάβιοι τὴν ὑπερεπήδησαν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γαλατῶν ἀπεκρίθησαν, ὅτι τώρα μὲν κατὰ πρώτην φορὰν ἤκουσαν τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων, πρέπει δὲ νὰ εἶναι γενναῖοι, ἐπειδὴ οἱ Κλουσιανοὶ εἰς τὴν ἀνάγκην των κατέφυγαν πρὸς αὐτούς. Ἤθελαν δὲ καὶ αὐτοὶ νὰ δεχθοῦν τὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης, ἐὰν οἱ Κλουσιανοὶ ἔδιδαν εἰς τοὺς Γαλάτας μέρος τῶν πολλῶν καὶ περιττῶν ἀγρῶν των, τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι ἔπασχαν ἔλλειψιν. Ἐὰν δὲν στέρξουν τοῦτο, οἱ Γαλάται θέλουν τοὺς δείξειν πόσον ὑπερβαίνουν κατὰ τὴν ἀνδρίαν ὅλους τοὺς ἄλλους θνητούς. Ὅταν δὲ οἱ πρέσβεις τοὺς ἠρώτησαν μὲ τί δίκαιον ἐζήτουν ξένα κτήματα, καὶ τί ζητεῖ ὁ Γα-

λάτης εἰς τὴν Τυῤῥηνίαν; ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι: ,,Ἡμεῖς βαστάζομεν τὸ δίκαιον εἰς τὴν μύτην τοῦ ξίφους μας, καὶ τῶν ἀνδρείων εἶναι κτήματα τὰ πράγματα ὅλα." Συνέβη μετὰ τοῦτο μάχη· οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἀνεμίχθησαν εἰς τὰς σειρὰς τῶν Κλουσιανῶν, καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν ἐτρύπησεν εἰς μίαν μονομαχίαν ἕνα ἐκ τῶν Γαλατικῶν ἡγεμόνων.

Οἱ Γαλάται θεωρήσαντες τοῦτο ὡς καταπάτησιν καὶ ἀθέτησιν τοῦ καθολικοῦ καὶ ἱεροῦ δικαίου, ἔστειλαν εἰς τὴν Ῥώμην νὰ παραπονηθοῦν, καὶ ἐζήτουν τὴν παράδοσιν τῶν τριῶν νεανίσκων Ῥωμαίων. Μ' ὅλον ὅτι ἔδωκαν τινὲς τὰς ψήφους των εἰς τοῦτο, ἦτο ὅμως ἡ δόξα τῆς Φαβιακῆς οἰκογενείας πολλὰ μεγάλη, καὶ ἐκατάπεισε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας ἀνεφέρθη τὸ πρᾶγμα, ὄχι μόνον νὰ μὴ δώσῃ τοὺς νεανίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναδείξουν τοὺς αὐτοὺς Φαβίους τρεῖς ἐκ τῶν χιλιάρχων διὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (390). Ἐὰν ὑπῆρξε ποτὲ ἀναγκαιότης φρονίμου στρατηγοῦ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἦτο ὁ καιρὸς οὗτος, ὁπότε ὁ Βρέννος — οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἡγεμὼν τῶν Γαλατῶν — ἔτρεχε κατὰ τῆς Ῥώμης διὰ νὰ σωφρονίσῃ τὸν αὐθάδη λαόν. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἦτο ἡ στρατηγία εἰς χεῖρας τῶν θρασυδείλων, οἵτινες ἐκίνησαν αὐθαδῶς τὸν πόλεμον. Ἐξήγαγαν τὸν στρατόν των· παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀλίαν ἕνδεκα μίλια ἀπὸ τῆς Ῥώμης συνεκροτήθη μάχη, ἡ δυστυχεστάτη ἀφ' ὅσας ἠγωνίσθησαν ποτὲ οἱ Ῥωμαῖοι. Γενικὴ φυγὴ ἐσκόρπισε τὸ τῶν Ῥωμαίων στράτευμα· μέγα μέρος κατέφυγεν εἰς τοὺς Οὐηΐους· οἱ φθάσαντες εἰς τὴν Ῥώμην δὲν ἔμειναν εἰς τοὺς οἴκους των, ἀλλ' ἀνέβησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον.

Οἱ Γαλάται ἔμειναν ἐκστατικοὶ εἰς τὸν ἔρημον τόπον τῆς μάχης. Ὑπέλαβαν στρατήγημα τὸ

γεγονὸς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροχώρουν ἀργοπόρως καὶ
προβλεπτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην. Τοῦτο ἔδωκεν εἰς
τοὺς Ῥωμαίους καιρὸν νὰ φέρουν τὰ χρειώδη εἰς
τὸ Καπιτώλιον, καὶ νὰ ἀσφαλίσωσι τὰ ἱερά. Πολ-
λοὶ ἔφυγαν εἰς τὰς γειτονικὰς πόλεις. Ἐκ τούτων
ἦτο καὶ ὁ Λ. Ἀλβίνιος, ὅςτις ἤθελε νὰ φέρῃ τὴν
γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του εἰς τὴν Καιρέαν, καὶ
καθ' ὁδὸν συνήντησε τὰς Ἑστιάδας παρθένους, αἱ
ὁποῖαι ἔφευγαν μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη. Μὲ σέβας πολὺ
ἐπρόσφερε τὴν ἅμαξάν του εἰς τὰς ἱερείας, καὶ ἀφῆκε
τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του νὰ περιπετοῦσι πεζοί.

Μόνον ὀγδοήκοντα περίπου γέροντες, πρώην ὕπα-
τοι ἢ βουλευταὶ καὶ ἱερεῖς, λέγει ἡ διήγησις, δὲν ἠθέ-
λησαν νὰ φύγουν, ἀλλ' ἔμειναν μὲ λευκὰς χλαμύδας,
μὲ ἀκαλύπτους τὰς πολιὰς κεφαλάς των ἐπὶ τῶν
εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλεφαντίνων θρόνων (Πλούτ. Κά-
μιλ. 21), βαστάζοντες βακτηρίαν, σοβαροὶ καὶ
ἀμετάβλητοι. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐμβῆκαν ἐν το-
σούτῳ διὰ τῶν ἀνοικτῶν πυλῶν τῆς πόλεως εἰς τὰς
κενὰς ἀγυιὰς, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἀγορὰν, ὅπου
ἐκάθηντο οἱ πρεσβύται οὗτοι. Μὴ ἐξεύροντες ἂν
βλέπωσιν ἔμπροσθεν των θεοὺς ἢ ἀνθρώπους, νε-
κροὺς ἢ ζωντανοὺς, κατ' ἀρχὰς ὑπέστρεψαν μὲ σέ-
βας ὀπίσω. Τελευταῖον ἕνας ἀπὸ τοὺς Γαλάτας
ἐτόλμησε νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα πλησιέστερα. Ὑπῆ-
γε πρὸς ἕνα τῶν γερόντων τούτων, καὶ τοῦ ἔσυρε
διὰ δοκιμὴν τὰς τρίχας τῶν γενείων του. Κίνημα
τῆς κεφαλῆς τὸν ἐδίδαξεν ὅτι ὑπῆρχε ζωὴ εἰς τοῦ-
τον τὸν ἀνδριάντα· καὶ οὕτως ἐφόνευσαν ὅλους τού-
τους τοὺς δυστυχεῖς πρεσβύτας.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πόλεως μετέβαλαν εἰς
στάκτην· τὸ δὲ Καπιτώλιον πολιορκήσαντες ἀπεφά-
σισαν νὰ τὸ ἀναγκάσωσι μὲ τὴν πεῖναν. Εἰς τοῦτο
διέβαινε πολὺς καιρὸς, καὶ οἱ Γαλάται ἐχρεώστουν
νὰ περιτρέχωσιν εἰς εὕρεσιν τροφῶν. Στράτευμα

τούτων ἐσύγχυζε τὴν Ἀρδέαν, ἀλλ' ὁ ἐκεῖ εὑρισκόμενος Κάμιλλος στρατηγῶν τοὺς Ἀρδεάτας ἐκτύπησε τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς ἠφάνισε σχεδόν. Μετὰ τοῦτο ὑπῆγεν εἰς τοὺς Οὐηΐους ὅπου διέτριβαν φυγάδες Ῥωμαῖοι, καὶ μὲ τούτους ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν Ῥώμην. Οὗτοι δὲ διὰ νὰ τὸν ἀναγορεύσωσι δικτάτωρα, ὡς ἤθελεν, ἐχρειάζοντο νὰ ἔχωσι τὴν συγκατάθεσιν τῆς συγκλήτου. Ἀλλὰ πῶς ἠδύναντο νὰ σκαλώσωσιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Καπιτωλίου, ἢ νὰ διαβοῦν φανερὰ διὰ μέσου τῶν πολιορκούντων; Γενναῖός τις ἀνὴρ, Πόντιος Κομίνιος, ἀπετόλμησε καὶ τοῦτο. Διέβη κολυμβῶν τὸν Τίβεριν μίαν σκοτεινὴν νύκτα· ἠπάτησε τοὺς φύλακας, καὶ ἀνέβη τὸν γνώριμόν του βράχον ἀπὸ μέρος εὐκολοανάβατον. Ἡ σύγκλητος ἔδωκε μετὰ χαρᾶς τὴν συναίνεσίν της, καὶ ὁ Κάμιλλος ἔγεινε δικτάτωρ εἰς τοὺς Οὐηΐους.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ εἰς τὴν Ῥώμην Γαλάται παρατηρήσαντες τὰ ἴχνη τοῦ ἀναβάντος κρυφίως, ἀπεφάσισαν οἱ τολμηρότεροι νὰ ἀναβῶσι τὴν νύκτα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καπιτωλίου. Ἐμεσοτελείωσαν τὸ ἐγχείρημά των· καὶ οἱ ἐμπροσθινοὶ εἶχαν ἤδη φθάσειν τὴν κορυφὴν, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ οὐδὲ φύλαξ ἕνας, οὐδὲ κἂν σκῦλος νὰ μυρισθῇ τὸν ἐρχομὸν τῶν ἐχθρῶν. Μόνον αἱ ἱεραὶ τῆς Ἥρας χῆνες, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο ἐπάνω, καὶ τὰς ὁποίας ἀπὸ εὐλάβειαν δὲν τὰς εἶχαν σφάξειν ἀκόμη μ' ὅλην τὴν ἰσχυρὰν ἀνάγκην τῆς πείνης, ἔρρηξαν ἕνα χαχανισμὸν, ὅστις πρῶτον ἐξύπνισε τὸν ὑπατικὸν Μ. Μάλλιον. Ἔσπευσε λοιπὸν εὐθὺς ἐναντίον των, ἐκρήμνισε τὸν πρῶτον Γαλάτην κατὰ γῆς νεκρὸν, ἐκρήμνισε τὸν δεύτερον ἀπὸ τὸν λόφον κάτω, καὶ ὅταν μὲ τὰς κραυγάς του συνέδραμαν πολλοὶ καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐκεῖ, ἐσκορπίσθησαν ὅλοι οἱ Γαλάται ὅσοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ

ἀναβῶσι. Κατόπιν τῶν θραυσμένων σωμάτων τῶν ἐχθρῶν τούτων ἐκρημνίσθη τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν μετὰ χρισολογίαν καὶ καταδίκην καὶ ὁ Ῥωμαῖος, ὅς τις κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον νύκτα φυλάττων τὸ μέρος τοῦτο, ἐνικήθη ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ δὲν ἤκουσε τὸν ἐρχομὸν τῶν ἐχθρῶν. Ὁ δὲ Μ. Μάλλιος ἐξ ἐναντίας ἔλαβεν ἀπὸ πάντα στρατιώτην θεληματικὸν δῶρον ἀλεύρου καὶ οἴνου, ὅσον ἐλάμβαναν εἰς ἡμέρας μιᾶς τροφὴν, τὸ ὁποῖον ἐστερήθησαν αὐτοὶ οἱ πτωχοὶ διὰ νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των.

Ἡ πεῖνα ἐπερίσσευεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· ἀλλ' οὐδὲ οἱ Γαλάται ἠδύναντο νὰ ἀπομένωσι περισσότερον· ὁ διηρπασμένος τόπος δὲν τοὺς εὐχαρίστει πλέον· πυρετοὶ κακοήθεις, οἵτινες καὶ ἕως τὴν σήμερον κάμνουν τῆς Ῥώμης τὴν διατριβὴν ἐπικίνδυνον κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ θέρους μῆνας, ἔπεμπαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν ᾅδην. Προσέτι τοὺς ἦλθεν ἀγγελία, ὅτι οἱ Οὐενετοὶ εἰσέβαλαν εἰς τὴν χώραν των. Διὰ τοῦτο ἐμβῆκαν εἰς συμβιβασμοὺς μὲ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἠρκέσθησαν νὰ λάβουν χιλίας λίτρας χρυσοῦ καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Ῥώμην. Ἔλαβαν τὸν χρυσὸν, καὶ ὑπέστρεψαν εἰς τὸν τόπον των, κατὰ τὴν ἀνύποπτον μαρτυρίαν ἀκριβῶν ἱστοριογράφων (Πρβ. Πολύβ. Α΄, 6. Β΄, 18.). Ἀλλ' ἡ ὑπερηφάνεια τῶν μεταγενεστέρων Ῥωμαίων δὲν ὑπέφερνε τὴν ἰδέαν ὅτι τῆς πατρίδος των ἡ ὕπαρξις ἐξηγοράσθη ἀπὸ βάρβαρον ἐχθρόν. Διὰ τοῦτο διηγοῦνται οἱ ἱστοριογράφοι των, ὅτι ὅταν ἐφέρθη εἰς τοὺς Γαλάτας ὁ χρυσὸς, τὸν ἐζύγιζεν ὁ Βρέννος μὲ ζυγαριὰν δολίαν, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἠγανάκτουν, ἐπρόσθεσεν αὐτὸς τὸ ξίφος του εἰς τὰ σταθμὰ κράζων: Οὐαὶ εἰς τοὺς νικημένους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐφάνη ὁ Κάμιλλος μὲ μέρος τοῦ στρατεύματός του. Ἐπήδησε μὲ γυμνὸν ξίφος ἐπάνω εἰς τὴν ζυγαριὰν καὶ ἔκραξε. ,,Μακρὰν ὁ χρυσός! Μὲ

τὸν σίδηρον σώζει ὁ Ῥωμαῖος τὴν πατρίδα του!“ Καὶ οἱ μὲν Γαλάται ἀνεφέροντο εἰς τὰς μὲ τοὺς πολιορκουμένους νομίμους ὁμολογίας των· ὁ δὲ Κάμιλλος τοὺς ἀπεκρίθη, ὅτι καμμία συνθήκη δὲν εἶναι κυρία χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ Δικτάτωρος. Συνεκροτήθη μάχη, ὅπου ἐνέδωκαν οἱ Γαλάται· δευτέρα μάχη τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἀναχωρήσωσι· καὶ ὁ Κάμιλλος ἤλασε μὲ πομπὴν εἰς τὴν ἠρημωμένην καὶ κρημνισμένην πόλιν μὲ μεγάλας εὐφημίας τοῦ δήμου, ὅς τις τὸν ὠνόμαζε πατέρα τῆς πατρίδος καὶ δεύτερον Ῥωμύλον.

Τὸ δεύτερον ἐπώνυμον ἤξιζεν ὁ Κάμιλλος δικαίως καὶ κατ' ἄλλην τινὰ σημασίαν. Διότι ἡ παλαιὰ ἐπιθυμία τοῦ δήμου νὰ μετοικήσουν εἰς τοὺς Οὐηΐους τοὺς ἦλθε μὲ περισσοτέραν δύναμιν τώρα, ὁπότε ἡ Ῥώμη ἦτο στάκτη, καὶ ἐσυνήργουν εἰς τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ δήμαρχοι. Τότε ἀντεστάθη ὁ Κάμιλλος μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὸν δῆμον, τὸν ὥρκισε νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἁγίους ναοὺς καὶ βωμοὺς τῶν θεῶν, τοὺς ἐξήγησε τὴν εὐτυχῆ θέσιν τῆς Ῥώμης, ἥτις εἶναι κτισμένη εἰς καθαροὺς καὶ εὐπνεύστους λόφους, κεῖται εἰς ποταμὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἔρχονται εὐκόλως ὅλα τὰ χρειώδη, εἶναι ἐξαπλωμένη ἱκανῶς εἰς τὴν ξηρὰν καὶ δὲν φοβεῖται τοὺς θαλασσίους λῃστὰς, καὶ στέκει εἰς τὸ μέσον ὅλης τῆς Ἰταλίας, προσδιωρισμένη τρόπον τινὰ νὰ εἶναι δέσποινα ὅλης. Εἰς τούτους τοὺς λόγους τῆς ὄχι εὐκαταφρονήτου σοφίας ἐνέδωκεν ὁ δῆμος· καὶ μία μεγάλη φωνὴ, ἥτις ἐνομίσθη θεία, ἀπεφάσισεν ἐντελῶς τὴν ἐπιμονήν των. Διότι ἐνῷ ἀκόμη ἐσυμβουλεύοντο περὶ τούτου εἰς τὴν σύγκλητον, ἔφθασε κατὰ συμβεβηκὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τάγμα τι στρατιωτικὸν, καὶ ὁ ἑκατοντάρχης ἔκραξε.“ Σταθῆτε! Ἐδῶ θέλομεν μείνειν!“ Τὸν λόγον τοῦτον ἐξέλαβαν οἱ βουλευταὶ ὡς προσταγὴν τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δῆμος ἐτίμησε τὴν ἐξήγησίν των· καὶ ὅλοι εἰργάζοντο εἰς τὸ νὰ ἀνακτίσωσι τὴν πόλιν. (Πρβ. Πλουτ. Καμιλ. §. 28 — 32.).

---

16. Νίκη τῶν δημοτῶν περὶ τῆς ὑπατείας.

(389 — 342 πρ. Χρ,)
(365 — 412 κτ. Ῥ.)

Εὐθὺς ἀφοῦ παρῆλθεν εὐτυχῶς ὁ γενικὸς ἐκεῖνος τοῦ ὅλου κίνδυνος, ἐσηκώθησαν οἱ Οὐολοῦσκοι, Τυῤῥηνοὶ καὶ ἄλλοι γείτονες λαοὶ διὰ νὰ ἀφανίσουν τὴν τεταραγμένην Ῥώμην· ἀλλ' ὁ Κάμιλλος ἀναγορευθεὶς τὸ δεύτερον δικτάτωρ τοὺς ἐνίκησε καὶ ἐματαίωσε τοὺς σκοπούς των.

Ἤρχισε παραυτα πάλιν ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ δημοτῶν ἀκατάπαυστος λογομαχία. Οἱ πτωχοὶ καὶ κατάχρεοι δημόται ἦσαν πάντοτε ἕτοιμοι νὰ ὑποστηρίζουν τοὺς προσπαθοῦντας νὰ εἰσάξουν ἴσα δίκαια καὶ τιμὴν ἴσην. Πόσον δὲ ἦτο μέγα τὸ πλῆθος τῶν χρεωφειλετῶν, καὶ πόσον βαρέως ἐστενοχωροῦντο, δείχνεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Μάλλιος ἐκεῖνος ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Καπιτωλίου ἐπονομασθεὶς Καπιτωλῖνος, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοδοξία φαίνεται ὅτι ἐπειράχθη ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τοῦ Καμίλλου, ἔκτιζεν ἐπάνω εἰς τὰ χρέη σκοποὺς μοναρχίας. Πληρώσας τὰ χρέη πολλῶν ἑκατοντάδων πτωχοτέρων πολιτῶν, ἢ μόνον τοὺς τόκους, ἔκαμεν ἰσχυρὰν ἐξ αὐτῶν φατρίαν. Διὰ τοῦτο ἐκατηγορήθη ὡς προδότης τῆς πατρίδος, ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου ἐκρημνίσθη εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τόπον, ὅπου κρημνίσας τοὺς ἀναβάντας ἐχθροὺς εἶχε σώσειν τὴν πατρίδα (353).

Ἀλλ' ἐὰν καὶ ἀπεφάσισαν τοῦτο οἱ δήμαρχοι

κοινῶς μὲ τὴν σύγκλητον, ἐπειδὴ ὁ Μάλλιος ἀπὸ τὰ χρέη τῶν πτωχῶν ἐζήτει νὰ τυραννήσῃ, μ' ὅλον τοῦτο ἐσηκώθησαν οἱ αὐτοὶ πάλιν κατὰ τῆς συγκλήτου ἀποδεικνύοντες ὅτι ὁ Μάλλιος σκοπὸν εἶχε νὰ σώσῃ τὸν δῆμον καὶ νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τοὺς πατρικίους τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἐβάσταζαν αὐτοὶ μόνοι. Κατὰ τὸ 376 ἐπρόβαλαν διαφόρους νόμους πρὸς ὄφελος τῶν δημοτῶν οἱ δήμαρχοι Λ. Σέξτιος καὶ Κ. Λικίνιος Στόλων. Ὁ πρῶτος νόμος διέτασσεν εὐλόγους προσδιορισμοὺς περὶ τῶν τῆς πολιτείας ἀγρῶν. Κανεὶς δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ ὁρίζῃ πλέον παρὰ πεντακόσια Ἰούγερα ἤγουν πλέθρα ἢ στρέμματα *)· οἱ κτήτορες νὰ πληρόνωσι τὴν δεκάτην διὰ νὰ ἐλαφρύνωνται οἱ φόροι· ἡ κτῆσις νὰ εἶναι συγχωρημένη καὶ εἰς τοὺς δημότας, καὶ περιττοὶ ἀγροὶ νὰ μοιράζωνται εἰς τοὺς πτωχοτέρους πολίτας. Ὁ δεύτερος νόμος ἐδιώριζε νὰ ἀφαιρεθοῦν οἱ πληρωθέντες τόκοι ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῶν δανείων, καὶ τὸ ὑπόλοιπον νὰ πληρωθῇ χωρὶς τόκου εἰς τοὺς δανειστὰς διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπὸ τὰ βάρη των οἱ κατάχρεοι. Κατὰ τὸν τρίτον νόμον ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ γίνωνται ὑπατικοὶ χιλίαρχοι, ἀλλὰ μόνον ὕπατοι, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς δημότας. Οἱ πατρίκιοι ἐμεταχειρίσθησαν τὰ συνήθη των μέσα τῆς δολιότητος καὶ τῆς βίας ἐναντίον τῶν προβληθέντων τούτων νόμων, οἰκειώθησαν τοὺς ὀκτὼ ἐπιλοίπους δημάρχους διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ νὰ προτεθοῦν οἱ νόμοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· ἔκλεξαν δικτάτωρα· ἐπροσπάθησαν νὰ διαιρέσουν τοὺς ἀντιπάλους των δεχόμενοι τοὺς πρώτους δύω νόμους, καὶ ἀποβάλλοντες τὸν τρίτον. Ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἐκατώρθωσαν τίποτε. Οἱ δύω δήμαρχοι, οἵτινες

*) Τὸ Ἰούγερον ἦτο περίπου ἴσον μὲ δύω τρίτα τοῦ τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀνομαζομένου στρέμματος. Κ.

δέκα ἔτη συνεχῶς εἶχαν ἐπιβεβαιωθῆν εἰς τὴν δη-
μαρχίαν, δὲν ἔχασαν τὰ ἀντιδραστικά των μέσα.
Ἐμπόδισαν πέντε ἢ ἓξ ἔτη τὴν ἐκλογὴν τῶν μεγά-
λων ἀρχῶν *), εὕρηκαν συμφώνους των συνάρχον-
τας, καὶ ἐτελείωσαν ὅλους τοὺς προβληθέντας νό-
μους των. Λ. Σέξτιος, εἷς ἀπὸ τοὺς δύω ἀγωνι-
στὰς, ἔγεινε κατὰ τὸ 366 ἔτος ὁ πρῶτος ἐκ τῶν
δημοτῶν ὕπατος.

Ὅταν ἐκατάλαβαν οἱ Πατρίκιοι ὅτι ἡ πολ-
λοὺς χρόνους τηρηθεῖσα ἀπ' αὐτοὺς ὑπατεία ἀνάγ-
κη ἦτο νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δήμου, προε-
κράτησαν μέρος τῶν προνομίων της διὰ νὰ μὴ ὑπο-
φέρουν διαμιᾶς ὅλην τὴν ζημίαν. Διότι ἐπειδὴ
μὲ τὴν ὑπατείαν ἦτο συνδεδεμένη ἡ δικαστικὴ ἐξου-
σία, τὴν ἐχώρισαν τώρα καὶ τὴν ἔδωκαν εἰς ἕνα
ἐκ τῶν Πατρικίων ὀνομαζόμενον Πραίτωρα ἤγουν
πρόβουλον. Ἀνέδειξαν δὲ καὶ δύω νέους ἀγορανό-
μους ἐκ τῶν πατρικίων, ὀνομαζομένους Κυρίτας,
ἤγουν Φρατριώτας Αἰδιλίους. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν τοὺς
ἔφερε κανὲν ἐπίμονον κέρδος· διότι κατ' ὀλίγον οἱ
δημόται ἀνέβησαν εἰς ὅλας τὰς πρώτας ἀρχὰς, 356
εἰς τὴν δικτατωρίαν, 351 εἰς τὴν τιμητείαν, 337
εἰς τὴν πραιτωρίαν, καὶ τελευταῖον 300 καὶ εἰς
τὴν ἀρχιερωσύνην. Ἦσαν ὅλα ταῦτα ἀποτέλεσμα
φυσικὸν τῆς ὁποίας ἠξιώθησαν ὑπατείας, καὶ οὕτως
ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς τελεία τῶν δημοτῶν ἡ νίκη.

17. Πρῶτος Σαυνιτικὸς πόλεμος. Ὑπόταξις τῶν Λατίνων.

(343 — 338 πρ. Χρ.)
(411 — 416 κτ. Ῥ.)

Ἡ ἐντελὴς αὕτη πολιτικὴ ἰσότης τῶν Πατρικίων καὶ δημοτῶν ἦτο μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῆς βα-

*) Τῶν ἐχόντων ἐξουσίαν νὰ κάθωνται εἰς τὸν ἐλεφάν-

σιλείας ἡ δευτέρα ἀξιόλογος ἐποχὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς πολιτείας, καὶ ἔγεινεν ἀληθινὴ τελείωσις τῆς μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν βασιλέων πολιτικῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν τώρα πρῶτον ἀπέκτησαν ὅλοι οἱ τῆς Ῥώμης πολῖται. Ναὸς, τὸν ὁποῖον ἔκτισαν εἰς τιμὴν τῆς Ὁμονοίας, ἐσήμαινε τὸ τέλος τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀγώνων. Τὸ ἄνθος τῶν νωπῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἀπέκτησεν ἡ Ῥώμη διὰ τῆς ἑνώσεως ταύτης, ἐδείχθη εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας περὶ τῆς κυριότητος ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰταλίας.

Οἱ Σαυνῖται, πολεμικὴ καὶ ἀνδρεία φυλὴ, ἔδωκαν εἰς τοῦτο τὴν ἀφορμὴν, ὅταν ἐπολέμουν καὶ ἐστενοχώρουν σκληρῶς τοὺς διὰ τὴν καρποφορίαν τῆς χώρας των καὶ διὰ τὸν πλοῦτον των περιφήμους Καμπανοὺς, οἵτινες εἶχαν ὑπάγειν εἰς βοήθειαν τῶν Σιδικίνων πολεμουμένων ἀπὸ τοὺς Σαυνίτας. Οἱ Καμπανοὶ στενοχωρούμενοι ἐπρόσφυγαν εἰς τὴν Ῥώμην ζητοῦντες βοήθειαν (343), καὶ διὰ νὰ τὴν ἀπολαύσουν ἀσφαλέστερα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἡ ἐπικράτεια ἐπλατύνθη μὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ πολεμικὴ δύναμις καὶ τέχνη των ἐτελειοποιήθη κατὰ τῶν νέων καὶ ὄχι εὐκαταφρονήτων ἐχθρῶν, τῶν Σαυνιτῶν, καὶ κατὰ τῶν ὀρεινῶν τόπων των. Εὐθὺς ἡ πρώτη μάχη παρὰ τὸ ὄρος τὸν Γαῦρον ὄχι μακρὰν τῆς Κύμης, ὅπου συνέπεσαν οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τοὺς Σαυνίτας, τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι ποτέ των ἀκόμη δὲν εἶχαν πολεμήσειν μὲ ἐχθρὸν φοβερώτερον, καὶ ὅτι ἡ νίκη, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ὕπατος Οὐαλέριος, δὲν ἠγοράσθη εὐθηνά.

τινον θρόνον (sella curulis). Ἦταν δὲ ὁ Δικτάτωρ, οἱ ὕπατοι, οἱ τιμηταὶ, καὶ οἱ ἐντὸς ὀλίγου προστεθέντες πραίτωρες, καὶ οἱ κυρῖται ἀγορανόμοι.

Ἐτελείωσαν πάραυτα τὸν ἀγῶνα μὲ εἰρήνην (341), ἐπειδὴ πᾶσα ἐξάπλωσις ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος τοὺς ἐφάνη ἀνωφελὴς ἕως δὲν ὑπέτασσαν τὰς Λατινικὰς πόλεις, αἵτινες ἕως τώρα εἶχαν κάποιον εἶδος συμμαχίας μὲ τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς ἐβοήθουν εἰς τοὺς πολέμους. Τοῦτο δὲ τοὺς ἦτο τώρα ἀναγκαιότερον, ἐπειδὴ οἱ Λατῖνοι θαῤῥοῦντες εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν νικῶν, εἰς τὰς ὁποίας συνεπολέμησαν καὶ οἱ ἰδικοί των λόχοι, ἐφανέρωσαν τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ συμμεθέξουν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἐζήτησαν τώρα νὰ εἶναι τὸ ἥμισυ τῆς συγκλήτου καὶ εἷς ὕπατος Λατῖνοι. Τοιαύτη ζήτησις ἐπείραξε τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Ῥωμαίων· τὴν ἀπέβαλαν ἀποφασιστικῶς, καὶ ἐπίασαν χωρὶς ἀναβολὴν τὰ ὅπλα.

Οἱ Λατῖνοι, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν συμμαχήσειν οἱ Καμπανοὶ, ἔστεκαν ἀκόμη εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου προφθάσαντες τοὺς ἐζήτουν οἱ ὕπατοι Τ. Μάλλιος Τορκάτος, καὶ Π. Δέκιος Μύσων. Μία πρὸ δύω ἐτῶν συμβᾶσα εἰς τὴν Καμπανίαν ἐπανάστασις Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων εἶχε κάμειν προσεκτικοὺς τοὺς στρατηγοὺς νὰ κρατοῦν αὐστηροτάτην πειθαρχίαν, καὶ ἐπρόσταξαν ἐδῶ εὐλόγως, ἐπὶ ποινῇ θανάτου κἀνεὶς νὰ μὴ τολμᾷ νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὴν τάξιν του, καὶ χωρὶς προείδησιν τοῦ ὑπάτου νὰ μὴ ἐμβαίνῃ εἰς μάχην ἢ προσβολὴν ὁποιανδήποτε μὲ τὸν ἐχθρόν. Ὁ ὕπατος Τ. Μάλλιος, περίφημος διά τινα ὡραίαν πρᾶξιν υἱϊκῆς φιλοστοργίας, τὴν ὁποίαν ἔπραξεν ὢν ἀκόμη νεανίσκος *), καὶ διὰ

*) Πατήρ του ἦτο ὁ Λ. Μάλλιος Ἰμπεριόσος, ἄνθρωπος ἀποτρόπαιος διὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀλαζονίαν του, ὅστις ἐμετεχειρίζετο σκληρότατα καὶ τὸν ἴδιον υἱόν του. Γενόμενος ποτὲ Δικτάτωρ, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας ἐκράχθη εἰς τὸ δικαστήριον ἀπὸ τὸν δήμαρχον Μ. Πομπώνιον. Τὸ ἤκουσεν ὁ υἱὸς καὶ εὐθὺς ὑπῆγεν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπου ἐνόμιζαν, ὅτι καὶ αὐτὸς θέλει τὸν κατηγορήσειν. Ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἔβαλε ξιφίδιον εἰς τὸ στῆθος τοῦ

τὴν φόνευσιν γιγαντιαίου τινὸς Γαλάτου εἰς μίαν μονομαχίαν, ἀρχὴν τῆς πολεμικῆς του δόξης, εἶχεν εἰς τὸ στρατόπεδον υἱὸν, ὅς τις ἐστάλθη μὲ ἱππεῖς τινὰς νὰ παρατηρήσῃ τοῦ ἐχθροῦ τὰ κινήματα. Εἰς ταύτην τὴν ἀποστολὴν συνηντήθη μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν τοῦ Τουσκούλου ἱππέων, ὅς τις τὸν ἐπροκάλεσεν εἰς μονομαχίαν. Ὁ νεανίσκος Μάλλιος δὲν ἀντεστάθη εἰς τὴν φωνὴν τῆς τιμῆς, ἐσκότωσε τὸν ἀντίπαλόν του, καὶ ὑπέστρεψε μὲ τὴν πανοπλίαν τοῦ ἐχθροῦ χαίρων εἰς τὸν πατέρα του. Ἀλλ' οὗτος ἔκρινεν ὅτι ἡ νίκη παραβαλλομένη μὲ τὴν ἀθέτησιν τοῦ νόμου ἦτο ἀξιοκατάκριτος, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ δὲν ἐτόλμα νὰ συγχωρήσῃ ὅ, τι ἀπηγόρευσεν ὁ ὕπατος. Ἐπρόσταξε λοιπὸν νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν νικηφόρον νεανίσκον, ὅς τις ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ γένους του, ὅς τις δὲν εἶχε βλάψειν τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀρετὴν καθὼς οἱ υἱοὶ τοῦ Βρούτου. Οἱ παλαιοὶ ἐγνώριζαν πάντων ὑψηλότατον τὸν νόμον καὶ τὴν πλήρωσίν του, δὲν ἐγνώριζαν τὴν ἀγάπην, ἥτις ὑψηλοτέρα τῶν νόμων δύναται νὰ φιλιώσῃ τὰ ἀντιμαχόμενα καθήκοντα καὶ αἰσθήματα. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ σκληρότης τοῦ Μαλλίου ἐφάνη καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοὺς τόσον φοβερὰ, ὥστε οἱ νέοι ἀπέφευγαν καταρώμενοι τὸν ὕπατον ἕως οὗ ἔζη.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Οὐεσουΐου ἄναψεν ἡ σφοδρὰ μάχη. Μὲ καρδίαν καὶ πεισμονὴν ἐμάχοντο οἱ Λατῖνοι, καὶ τὸ ἓν κέρας τῶν Ῥωμαίων, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνα ὁ ὕπατος Δέκιος, ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πίστιν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐνόμισαν τοὺς ἐγχωρίους θεοὺς ὠργισμένους, ἐκαθιέρωσε τὸν ἑαυτόν του ὁ Δέκιος πρὸς ἐξιλέωσίν των διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ στρατοῦ, καὶ μὲ

δημάρχου, καὶ τὸν ἐφοβέριζαν, ὅτι θέλει τὸν θανατώσειν, ἐὰν δὲν κάμῃ ὅρκον, ὅτι δὲν κρισολογεῖ τὸν πατέρα του. Ὁ ἔντρομος δήμαρχος ὤμοσε, καὶ ἡ δικολογία ἐματαιώθη.

τὰς συνήθεις θρησκευτικὰς τελετὰς ὥρμησεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα καὶ ἔγεινε θῦμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος του *). Ἡ σκληρὰ αὕτη πρᾶξις ἀνέφλεξεν ἐκ νέου τὸν Ῥωμαῖον στρατὸν, ὅς τις ἐνίκησε τελευταῖον τοὺς ἀνδρείους Λατίνους· νὰ ἐξαφανίσουν ὅμως ὁλοτελῶς τὴν ἐπίμονον ἀντίστασίν των εὐτύχησαν εἰς δευτέραν μάχην πλησίον τῶν Μιντουρνῶν.

Τὸ 338 ἔτος ἔφερε τὴν τελείαν ἅλωσιν τοῦ Λατίου. Μ' ὅλον τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐμεταχειρίσθησαν ὡς ὑποδούλους των τοὺς Λατίνους· ἐφρόντιζαν μόνον μὲ τὴν πλεονεκτικὴν καὶ ἰδιωφελῆ καὶ δόλιον πολιτικὴν τέχνην των νὰ μὴ τοὺς γείνουν εἰς τὸ ἑξῆς ἐπικίνδυνοι αἱ Λατινικαὶ πόλεις. Εἰς δὲ τοῦτο ἀπέβλεπαν ἐξαιρέτως διαταγαὶ, αἵτινες ἐσήκωσαν κοινοπραξίαν μεταξὺ τῶν δύω πολιτειῶν, τὰς ἀπεξένωσαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ περιώρισαν πᾶσαν μίαν εἰς τὸν ἑαυτόν της.

Ἕνα ἐνιαυτὸν πρὶν ὑποταχθῶσιν οἱ Λατῖνοι, ἐπρόβαλε καὶ ἐκύρωσεν ὁ δημότης Κ. Ποπλίλιος Φίλων τρεῖς νόμους, οἵτινες ἔφεραν εἰς τελείωσιν τὴν μεγάλην μεταβολὴν τῆς πολιτείας, τὴν ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς δημοτικῆς ὑπατείας. Καθ' ἕνα ἐκ τῶν νόμων τούτων εἷς ἐκ τῶν Τιμητῶν ἐγίνετο ἐφεξῆς ἀπὸ τοὺς δημότας· οἱ δὲ ἄλλοι ἐστερέοναν ἐκ νέου τὰς τοῦ δήμου περὶ παντὸς πράγματος ἀποφάσεις (339). Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἔγεινεν ὁ αὐτὸς Φίλων Πραίτωρ πρῶτος ἐκ τοῦ δήμου. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν μὴ ἐμποδιζομένη ἀπὸ ἐσωτερικὴν διχόνοιαν προέβαινεν εἰς τὸν δρόμον τῆς μεγαλειότητος, καὶ ἀπέκτα πάντοτε περισσοτέραν ἔκτασιν ἐνεργείας καὶ κράτους.

*) Τοιαύτη ἦτο ἡ πρᾶξις τοῦ Ῥωμαίου ἱππέως Κυρτίου. Ὅταν σεισμὸς τῆς γῆς διήνοιξε μέγα χάσμα εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ οἱ μάντεις εἶπαν, ὅτι διὰ νὰ συγκλεισθῇ χρεωστεῖ ἡ Ῥώμη νὰ ῥίψῃ εἰς αὐτὸ πολυτιμότατον πρᾶγμα, ἐκρημνίσθη αὐτὸς μὲ τὸν χρυσοφάλλαρον ἵππον του εἰς τὴν χαράδραν.

18. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαυνιτῶν, Τυῤῥηνῶν καὶ ἄλλων λαῶν τῆς Ἰταλίας.

(327 — 290 πρ. Χρ.)
(427 — 464 κτ. Ῥ.)

Οἱ Σαυνῖται, ἀναῤῥωσθέντες ἐκ τοῦ πρώτου πρὸς τὴν Ῥώμην πολέμου, ἔδειξαν τόσον νεαρὰν δύναμιν, καὶ τόσον ζῆλον, ὥς τε ὁ μεταξὺ τῶν δύω ἀγὼν φυσικῷ λόγῳ ἔγεινε πεισματωδέστατος, καὶ νὰ λάβῃ τέλος ἦτο τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἰμὴ μὲ τὸν ἀφανισμὸν ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύω ἀντίπαλα μέρη.

Διότι ἡ τελευταία εἰρήνη δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ξεκουρασθῶσι, καὶ νὰ ἑτοιμασθῶσι πάλιν εἰς νέον πόλεμον. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀκολουθοῦντες τὸ σύστημά των νὰ ἐνδυναμόνωσι τὰς δορικτησίας των, ἔστειλαν ἀποικίας εἰς τὴν Καλατίαν πόλιν τῶν Αὐσόνων, εἰς τὴν Ταῤῥακινὴν, καὶ εἰς τὰς Φρεγέλλας (328), καὶ διὰ τῆς τελευταίας ἀποικίας ἐξύπνισαν τὸν φόβον καὶ τὴν φροντίδα τῶν Σαυνιτῶν καὶ τὴν ὀργήν των. Ἡ εὐτυχὴς τῶν Φρεγελλῶν θέσις παρὰ τὸν ποταμὸν Λεῖριν ἐδικαιολόγει τὸν φόβον· ἀλλ' ἡ ὀργή των προῆλθεν, ἐπειδὴ ὄχι πρὸ πολλοῦ κυριεύσαντες τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τοὺς Οὐολούσκους καὶ κρημνίσαντές την, ἐθεώρουν τὸν τόπον ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐπικράτειάν των. Ἐπαρακίνησαν λοιπὸν τοὺς Νεοπολίτας *) Ἕλληνας νὰ εἰσβάλουν καὶ νὰ λεηλατοῦν ἐν μέρει τὴν τῆς Ῥώμης ἐπικράτειαν, καὶ διὰ τῶν ἐν Τάραντι Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπίσης ἐφοβερίζοντο ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ἐμπόδισαν ἀπὸ τὴν μὲ τοὺς Ῥωμαί-

*) Ἦταν τότε δύω πόλεις, Παλαιόπολις, καὶ Νεάπολις, αἵτινες ἑνωθεῖσαι ἔπειτα ἔφερον τὸ δεύτερον ὄνομα.

ους συμμαχίαν τοὺς Λευκανοὺς καὶ Οὐηστίνους. Ὅταν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτησαν ἐξήγησιν τῶν ταραχῶν τούτων καὶ ἱκανοποίησιν, ἤρχισεν ὁ πόλεμος (327).

Οἱ Νεαπολῖται ἠναγκάσθησαν εὐκόλως νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπειδὴ ὑπῆρχαν Ῥωμαϊσταὶ μεταξύ των. Καὶ οἱ Οὐηστῖνοι δὲ ἐπλακώθησαν ἔξαφνα καὶ ἐνικήθησαν γρήγορα (325). Κατὰ δὲ τῶν Σαυνιτῶν ἐστράτευσεν ὁ αὐστηρὸς καὶ ἀνδρεῖος Λ. Παπείριος Κούρσωρ *), ὅς τις εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀνηγορεύθη Δικτάτωρ. Ἐπειδὴ δὲ λαβὼν τὴν ἀξίαν ταύτην ἔμελλε νὰ ἀφήσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπηγόρευσε τὸν Κ. Φάβιον Μάξιμον Ῥολλιανὸν τὸν ἵππαρχόν του **) νὰ περιπλεχθῇ εἰς μάχην μὲ τὸν ἐχθρὸν ἐνόσῳ ἔλειπεν αὐτός. Ἀλλ' οὗτος παραβὰς τὴν προσταγὴν, ἐνίκησε λαμπρότατα. Καὶ ὅμως ὁ Δικτάτωρ ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἵππαρχον μὲ θάνατον διὰ τὴν παρακοήν του, ἀλλ' ἡ δέησις τοῦ δήμου τὸν ἐλύτρωσεν. Ὁ Παπείριος ἐνίκησε καὶ αὐτὸς ἔπειτα τοὺς ἐχθροὺς, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀπήλαυσαν, ἐπειδὴ ἡ ἀδιάλλακτος καὶ φιλόδοξος Ῥώμη ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐχθροὺς ἐξ ὁλοκλήρου.

Τώρα ὅμως ηὐξήθη καὶ τῶν Σαυνιτῶν ἡ ἀπελπισία, καὶ ἔκλεξαν τὸν Πόντιον υἱὸν τοῦ Ἡρεννίου, ἀνδρὸς συνετοῦ καὶ Ἑλληνιστὶ ἀναθραμμένου, ἡγεμόνα τῆς ἀπελπισμένης ἀνδρίας των. Τὸ πρῶτον δοκίμιον εὐτύχησε θαυμασιώτατα. Ὁ Πόντιος ἠπάτησε τοὺς δύω τῆς Ῥώμης ὑπάτους νὰ πιστεύσουν, ὅτι ὁ Σαυνιτικὸς

*) Ὅταν ποτὲ οἱ ἱππεῖς ἐπροσκλαύθησαν διὰ τὰ βαρέα των ἔργα, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ τοὺς τὰ ἐλαφρύνῃ, ,,Σᾶς συγχωρῶ, τοὺς εἶπεν, ὅταν καταβαίνῃ καθεὶς ἀπὸ τοῦ ἵππου, νὰ μὴ τοῦ τρίβῃ τὴν ῥάχιν.

**) Ὁ ἵππαρχος (magister equitum) ἐκλέγετο ἀπ' αὐτὸν τὸν Δικτάτωρα, καὶ ὑπέκειτο ὅλος εἰς τὰς προσταγάς του.

στρατὸς, ὅςτις ἀληθῶς ἔστεκεν εἰς τὸ Καύδιον, πολιορκεῖ τὴν Λουκερίαν. Ἦτο πληροφορημένος ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ παραβλέψωσι πόλιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξουσίαζαν τὰς μεγάλας τῆς Ἀπουλίας πεδιάδας, καὶ ἐφοβέριζαν ἐκ τῶν νώτων τοὺς Σαυνίτας. Οἱ Ῥωμαῖοι ὕπατοι, διὰ νὰ φθάσωσιν ἐκεῖ τὸ γρηγορώτερον, ἐπῆραν τὸν συντομώτατον δρόμον διὰ τῶν στενῶν τοῦ Καυδίου, ὅπου τοὺς ἐκαρτέρουν οἱ Σαυνῖται. Μόλις ἐπάτησαν τὰ στενὰ, καὶ περιεγυρίσθησαν πανταχόθεν χωρὶς νὰ βλέπωσι πουποτε ἔξοδον (321).

Οἱ Σαυνῖται, κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν Ῥωμαίων, ἦσαν ἀμφίβολοι κατὰ τὴν γνώμην τί νὰ κάμωσι τὸν ἔγκλειστον ἐχθρόν των, καὶ ἐζήτησαν τὴν συμβουλὴν τοῦ γέροντος Ἡρεννίου. Τοὺς ἐσυμβούλευσε, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ῥωμαίων, πολλὰ σοφῶς ἢ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσουν ἢ νὰ τοὺς ἀπολύσουν ἐλευθέρους (Πρβ. Ἀππιαν. Σαυνιτ. 3). Ἀλλὰ εἴτε διότι οἱ ἄλλοι Σαυνῖται ἐπίστευσαν ὅτι ἡ Ῥώμη οὔτε μὲ τόσην φθορὰν ἤθελε χάσειν τὴν καρδίαν της, οὔτε μὲ τὴν γλυκύτητα ἤθελε φιλιωθῆν· εἴτε, διότι ἀπεφάσισαν χωρὶς νὰ συλλογισθῶσι τὰ τοιαῦτα — ὅπως ἂν εἶναι, ἐζήτησαν ἀπὸ τῶν ἐγκλείστων συνθήκας, αἵτινες ἦσαν εὔλογοι μὲν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὠφέλιμοι δὲ εἰς τοὺς Σαυνίτας. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς νὰ ἐναχωρήσῃ, ὅλαι οἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Σαυνιτῶν· οἱ ἱππεῖς, ἑξακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, νὰ κρατηθῶσιν ὅμηροι· οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι νὰ ἀπολυθοῦν ἀφοῦ πρῶτον ἑρπύσωσιν ὑποκάτω τοῦ ζυγοῦ καὶ καταισχυνθοῦν μὲ τὸν τρόπον τοῦτον (Ἴδε Ἀππιαν. Σαυν. 4.).

Μὲ ἀλγεινὰ αἰσθήματα ἤκουσε τὴν συνθήκην ἡ ὑπερήφανος Ῥώμη, καὶ ἀπεφάσισεν εὐθὺς νὰ μὴ ὑποφέρῃ τὸ ὄνειδος τοῦτο. Βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἱεροσκόπων ἀπέδειξαν ὁ δῆμος καὶ ἡ

σύγκλητος ὡς ἄκυρον τὴν συνθήκην, ἐπειδὴ δὲν ἔγει-
νε μὲ τὰς ἀπαιτουμένας τελετὰς καὶ ἱεροπραξίας.
Τὸν θεῖον καὶ ἀνθρώπινον νόμον ἐπίστευαν ὅτι δὲν
ἀθετοῦσιν, ἐπειδὴ παρέδωκαν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς
ἄλλους πολίτας, οἵτινες ἦσαν πρωταίτιοι τῆς συν-
θήκης, εἰς τοὺς Σαυνίτας νὰ τοὺς τιμωρήσουν ὅπως
ἤθελαν· ὁ εἷς τῶν ὑπάτων εὐθὺς παρεδόθη ἐθε-
λουσίως. Ἀλλ' οἱ Σαυνῖται δὲν ἐδέχθησαν κανένα
ἐκ τούτων διὰ νὰ μὴ δείξωσιν ἀθῶον τὴν Ῥώμην
ὅλην τιμωροῦντες μερικούς. Ἀλλ' ὅμως εἰς τὸν
δρόμον τοῦ πολέμου δὲν συνέτρεξεν ἡ τύχη μὲ τὸ
δίκαιον, καὶ οἱ ὕπατοι τοῦ ἐφεξῆς ἔτους ἀποκατέ-
στησαν πάλιν τὴν εὐτυχίαν τῶν ὅπλων. Ἐνῷ ὁ
εἷς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαυνῖτιν, ὑπῆγεν ὁ δεύτερος,
Παπείριος Κούρσωρ, εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ὅπου οἱ Σαυ-
νῖται εἶχαν ἐξανακυριεύσειν τὴν Λουκερίαν, ἐκτύ-
πησε τὸ στράτευμά των καὶ ἔλαβε τὴν πόλιν. Καὶ
τόσον ἐντελῶς ἀπεζημιώθη ἡ προτέρα των δυστυ-
χία, ὥστε ὄχι μόνον πρὸς ἀντιπληρωμὴν οἱ Σαυνῖ-
ται εἵρπυσαν ὑποκάτω τοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ μαζὴ μὲ
τὴν κυρίευσιν τῆς Λουκερίας ἠλευθέρωσαν καὶ τοὺς
ἐκεῖ φυλαττομένους ὁμήρους Ῥωμαίους. Μ' ὅλον
τοῦτο ἐδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ μετριοπαθείας ἢ
ἀδυνατήσεως ἀνακωχὴν ὅπλων, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλον
τὸ ὄφελος ἦτο σχεδὸν ἰδικόν των. Διότι εἰς τὸν
καιρὸν τῆς διετοῦς ταύτης ἀνακωχῆς παρεδόθη εἰς
αὐτοὺς ὅλη σχεδὸν ἡ Ἀπουλία, καὶ οἱ Σαυνῖται
περιεκυκλόνοντο πάντοτε μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ
τοὺς Ῥωμαίους.

Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῆς Σατικόλης,
ἐκραγεὶς κατὰ τὸ 316 ἔτος, ἔδωκεν εἰς τοὺς Σαυνίτας
ἀφορμὴν πάλιν νὰ πιάσωσι τὰ ὅπλα, καὶ ταύτην
τὴν φορὰν τοὺς ἐφάνη φιλικωτέρα ἡ τύχη. Ἐκυρί-
ευσαν τὴν Πλειστίαν, καὶ νικήσαντες πλησίον τῶν
Λαυτυλῶν, ἐνῷ ἀπεστάτησαν καὶ πολλαὶ Ῥωμαϊκαὶ

γενόμεναι πόλεις, ἐστενοχώρησαν τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιμονήν της ἠλευθερώθη καὶ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀμηχανίαν. Οἱ ἐξανακυριευθέντες τόποι ἐτιμωρήθησαν σκληρὰ πρὸς ἀσφάλισιν τῶν ἀποικιῶν των· ἐκ τῶν τριῶν πόλεων Αὐσονίας, Οὐεσκίας καὶ Μιντουρνῶν ἐξωλοθρεύθησαν οἱ τελευταῖοι Αὔσονες. Μία νίκη ἔδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ παραχειμάσωσιν εἰς τὸ Σαύνιον· ἡ Λουκερία, ἥτις ἐκυριεύθη πάλιν ἀπὸ τοὺς Σαυνίτας, καὶ πάλιν ἐξανακυριεύθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, μετεμορφώθη ἐντελῶς εἰς Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ὑπερενίκησε τὴν ἀμφιβολίαν πολλῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἐμεταθέτοντο μετὰ χαρᾶς εἰς τόσον μακρυνοὺς τόπους. Ἰντέραμνα, Σατίκολα, Κασῖνον, Σούεσσα Αὐρούγκα, καὶ Ποντία, νῆσος κατοικουμένη ἕως τώρα ἀπὸ τοὺς Οὐολούσκους, ἔγειναν καὶ αὗται Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι. Τελευταῖον ἡ πολυδάπανος Ἀππιανὴ λεωφόρος (Ἴδε σελ. 452.) ἀπὸ Ῥώμης ἕως Καπύης εὐκόλυνε τὴν κοινωνίαν μεταξὺ Ῥώμης καὶ τούτων τῶν τόπων.

Ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον αἱ νέαι αὗται πρόοδοι τῆς Ῥώμης ἐξήπλωσαν, ἠνάγκασε τοὺς Τυῤῥηνοὺς νὰ φροντίσουν διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν, καὶ νὰ δοκιμάσουν ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὸν δρόμον τῆς νίκης τῶν Ῥωμαίων. Ἤρχισαν τὸν πόλεμον μὲ προσβολήν τινα κατὰ τοῦ Σουτρίου, ἀλλ' ὠπισθοδρόμησαν παραυτα ἀπὸ τὸν πλησιάζοντα Ῥωμαϊκὸν στρατὸν, καὶ ἐσύρθησαν ὄπισθεν τοῦ Κιμινίου δάσους. Τὸ πυκνὸν τοῦτο καὶ σκοτεινὸν δάσος τοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ὀχύρωμα, τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἐνθυμούμενοι τὰ στενὰ τοῦ Καυδίου δὲν ἤθελαν τολμήσειν νὰ πατήσουν. Ἀλλ' ὁ ὕπατος Φάβιος Μάξιμος Ῥολλιανὸς, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν ἀρχήτερα ἵππαρχον ὄντα τοῦ Παπειρίου Κούρσορος, δὲν ἐφοβήθη νὰ ἐπιχειρήση τὴν εἰσβο-

λήν. Εἰσῆλθεν, ἐνίκησε τοὺς Τυῤῥηνοὺς καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν των τὴν Κορτώναν καὶ Περουσίαν (310). Τὸ πρᾶγμα τοῦτο τοὺς ὠφέλησε περισσότερον, διότι οἱ Σαυνῖται ἐμποδίσθησαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς Τυῤῥηνούς. Εἶχαν οὗτοι ἤδη νικήσειν τὸν ἄλλον ὕπατον Κ. Μάρκιον Ῥουτίλιον εἰς μάχην τινὰ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπληγώθη καὶ αὐτός. Διὰ τοῦτο ἔγεινε χρεία νὰ ἀναγορευθῇ Δικτάτωρ· ἡ σύγκλητος διεύθυνε τὸ βλέμμα της εἰς τὸν Παπείριον Κούρσορα, καὶ ἔστειλε καὶ ἐπαρακάλεσαν τὸν ὕπατον Φάβιον νὰ λησμονήσῃ τὸ παλαιὸν μῖσος καὶ νὰ μὴ καταφρονήσῃ τὸν γενναιότατον καὶ ἐμπειρότατον στρατηγόν. Ὁ Φάβιος ἔδειξε τὸν ἑαυτόν του ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης των, ἀνηγόρευσε Δικτάτωρα τὸν Παπείριον, μ' ὅλον ὅτι δυσκόλως ἠδύνατο νὰ τὸν χωνεύσῃ διὰ τὴν προσωπικήν του ἀπέχθειαν. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἐκτύπησεν αὐτὸς παρὰ τὴν Βαδινικὴν λίμνην τινὰς Τυῤῥηνοὺς, οἵτινες ἐμάχοντο μὲ ἀπελπισίαν ἐκ νέου, μὲ τόσην φθορὰν, ὥστε κατέθραυσε τότε τὴν δύναμίν των. Ὄχι ὀλιγώτερον λαμπρὰ ἦτο ἡ κατὰ τῶν Σαυνιτῶν νίκη τοῦ Δικτάτωρος σιμὰ εἰς τὴν Λογγόλαν. Οὕτως ἡ Ῥώμη διέφυγε μὲν τὴν τότε ἐπαπειλουμένην φθορὰν, ὁ δὲ πόλεμος δὲν ἔλαβεν ἀκόμη τέλος, ἀλλ' ἐχθροὶ ἄλλοι ἐσήκονοντο ἀλλοῦ, ὅταν ἡ Ῥώμη ἠλευθερόνετο ἀπὸ τοὺς παρόντας. Οἱ Ὀμβρικοὶ καὶ οἱ Μαρσοὶ ἔγειναν κοινωνοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐνῷ αὕτη ἐμάχετο εἰς τὸ ἔσχατον μέρος τῆς Ἰταλίας μὲ τοὺς Σαλεντίνους, οἵτινες ἐπολέμουν τοὺς Ἀπούλους ὑπὲρ τῶν Σαυνιτῶν, εἶχε καὶ πόλεμον ὄχι εὔκολον πολλὰ σιμὰ εἰς τοὺς Ἕρνικας. Εἴκοσι καὶ δύω ἔτη ἠγωνίζοντο ἀπαύστως ἕως οὗ ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Σαυνίτας (304).

Μ' ὅλον ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη ἔδιδεν εἰς τοὺς Σαυνίτας τὴν ἐλευθερίαν των — διότι κατὰ τὸν λόγον

τοῦ Λιβίου ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ παλαιάτων σχέσις — ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸν ὄφελος ἀπήλαυσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Διότι οὗτοι ὄχι μόνον ἐβάσταξαν τὰ φρούρια τῶν συνόρων καὶ τὰς ἀποικίας τῶν συνόρων, ἀλλ' ἡ εἰρήνη φαίνεται ὅτι δὲν ἐμπόδιζε, διὰ πολέμων ἢ συνθηκῶν νὰ ὑποτάσσωσιν ἢ νὰ συνάπτωσι τοὺς γείτονας λαοὺς, οἵτινες καθ' ἕνα ἢ ὅλοι ἐμάχοντο ἕως τώρα κατὰ τῆς Ῥώμης, εἰς τρόπον ὥστε κατ' ὀλίγον ἠρημώθησαν οἱ Σαυνῖται ἀπὸ τοὺς συμμάχους των. Τοιουτοτρόπως οἱ Αἰκανοὶ, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Λίβιος, ὅτι ἦσαν παλαιοὶ μὲν ἐχθροὶ, ἡσύχαζαν δὲ μὲ πρόφασιν εἰρήνης τινὸς δολίου ἕως τώρα, ἠφανίσθησαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου. Οἱ Μαρσοὶ, οἱ Μαῤῥουκῖνοι καὶ Φρεντανοὶ, φοβισθέντες ἢ δελεασθέντες ἐσυμμάχησαν μὲ τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ στερεώσωσι μὲ ἀποικίας τὴν ἐκείνων δουλοσυμμαχίαν. Οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς κάτω Ἰταλίας, οἵτινες ἐφοβοῦντο ὄχι ὀλιγώτερον τὴν αὐξάνουσαν δύναμιν τῆς Ῥώμης, ἠνωχλοῦντο καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τοὺς ἀγρίους γειτονάς των λαοὺς, καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τοὺς Βρεττίους *), καὶ δὲν εὕρισκαν καιρὸν νὰ ὑποστηρίξωσιν ἱκανῶς τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ῥώμης. Τελευταῖον μὲ τοὺς Καρχηδονίους ἔστεκαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς ἁρμονίαν, ἐπειδὴ ἐσύναπτε τὰ δύω ἔθνη τὸ κοινὸν κατὰ τῶν Τυῤῥηνῶνκαὶ τῶν Ἑλλήνων ὄφελος.

Τελευταῖον ἐπανέλαβαν πάλιν τὸν πόλεμον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς πολλὰ ἁρμόδιον καιρόν· διότι ἐπειδὴ οἱ Σαυνῖται ἠθέλησαν νὰ κάμωσι τοὺς Λευκανοὺς νὰ μὴ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐπικίνδυνοι, οἱ Ῥωμαῖοι προσκαλεσθέντες εἰς βοήθειαν (ὡς λέγει ὁ Λίβιος) ἀπὸ τοὺς Λευκανοὺς ἤρχισαν τὸν νέον πόλεμον (298). Κατ' ἀρχὰς ἡ Ῥώμη ἐκαταγίνετο εἰς μόνους τοὺς

*) Ἢ Βρυττίους. Ἦτο λαὸς πρὸ ὀλίγου συσταθεὶς ἐκ μισθοφόρων καὶ ἐπαναστατῶν δούλων.

Σαυνίτας, οἵτινες, πολεμούμενοι εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν χώραν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, εἰσέπεσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ῥώμης, καὶ ἠνάγκασαν οὕτω τοὺς ἐχθρούς των ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Σαυνῖτιν καὶ νὰ δράμουν ἐναντίον των εἰς τὴν Ῥώμην. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἄλλα πλήθη Σαυνιτῶν εἰσέβαλαν εἰς τὴν Καμπανίαν. Διὰ νὰ ἀσφαλίσουν εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς τόπους τούτους ἀπὸ προσβολὰς ἄλλας, ἔκτισαν δύω ἀποικίας εἰς τὴν Σούεσσαν καὶ εἰς τὰς Μιντούρνας, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως διὰ τὸν ἐκ τῶν Σαυνιτῶν φόβον μόλις ἠδύναντο νὰ στείλωσιν ἀποίκους, Ἀλλ' ὁ κίνδυνος τῆς Ῥώμης ἔγεινε πάραυτα πολὺ μεγαλήτερος. Διότι οἱ Σαυνῖται ἔκαμαν τελευταῖον μὲ τοὺς Τυῤῥηνοὺς συμμαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιεκλείσθησαν καὶ οἱ Ὀμβρικοὶ καὶ οἱ δι' ἀργυρίου καταπεισθέντες Γαλάται· καὶ ἡ ἠνωμένη αὕτη δύναμις δὲν εἶχε σκοπὸν ἄλλον μικρότερον εἰμὴ νὰ ἀφανίσῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν τῶν Ῥωμαίων πολιτείαν. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος δὲν ἔχασε τὴν σύνεσίν της εἰς τοῦτον τὸν τρομερὸν καιρόν. Ὠχύρωσε τὴν πόλιν, καὶ καθώπλισεν ὅλους τοὺς ἐλευθέρους πολίτας καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. Ὁ Φάβιος Μάξιμος Ῥολλιανὸς καὶ Π. Δέκιος Μύσων ἀνηγορεύθησαν ὕπατοι, ὁ μὲν πρῶτος πέμπτην φορὰν, ὁ δὲ δεύτερος τετάρτην, ἄνθρωποι, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Λίβιος ὅτι ἐγεννήθησαν διὰ τὸν πόλεμον, μεγάλοι μὲν εἰς τὰς πράξεις, μικροὶ δὲ εἰς τὸ λέγειν.

Ἡ πρώτη εὐτυχὴς τροπὴ, τὴν ὁποίαν ἡ φρόνησίς των ἔδωκεν εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ὅτι ἐπέτυχαν διὰ στρατεύματος τὸ ὁποῖον ὥρμησε καὶ ἐλεηλάτει τὴν Τυῤῥηνίαν, νὰ ἀποχωρίσουν τοὺς Τυῤῥηνοὺς καὶ Ὀμβρικοὺς ἀπὸ τὸν μέγαν στρατὸν, καὶ εἰς τὴν μεγάλην πλησίον τοῦ Σεντίνου τῆς Ὀμβρικῆς μάχην (295) νὰ ἔχουν ἔμπροσθέν των μό-

γον τοὺς Γαλάτας καὶ Σαυνίτας. Ἤρχισε νὰ ὀπισθοδρομῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα ἀπὸ τὴν μανιώδη ἀνδρίαν τῶν ἐχθρῶν, ὅταν τὸ ἡρωϊκὸν φρόνημα τοῦ Δεκίου Μύσωνος ἠνάγκασε τρόπον τινὰ τὴν τύχην νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὴν Ῥώμην· διότι ἀπεφάσισε μὲ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ θυσίαν ὡς ποτὲ ὁ πατήρ του (ἀνωτ. σελ. 441) νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἐκαθιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ ᾅδου, καὶ (καθὼς ἔλεγεν ἡ προῤῥηθεῖσα εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἁγία προσευχὴ) ἐνέβαλεν εἰς τὸν ἐχθρὸν φυγὴν καὶ φόβον καὶ φθορὰν καὶ θάνατον καὶ τὴν ὀργὴν τῶν ὑποχθονίων· ὁ Φάβιος μὲ τὸν ἐκ τῆς πράξεως ταύτης ἐνθουσιασθέντα στρατὸν ἐτελείωσε τὴν νίκην. Μὲ παλαιὰ καὶ ἀφελῆ ᾄσματα ὑμνήθησαν πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὸν λαὸν τοῦ Φαβίου ἡ νίκη καὶ τοῦ Δεκίου ὁ ἔνδοξος θάνατος.

Ἡ νίκη ὅμως αὕτη ἔσωσε μὲν τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὴν ἐγγὺς φθοράν της, ἀλλὰ δὲν ἐταπείνωσε τοῦ ἐχθροῦ της τὴν καρδίαν. Οἱ πόλεμοι ἐβάσταξαν ἀκόμη πολὺν καιρόν· διότι, λέγει ὁ Λίβιος, οἱ Σαυνῖται, μ' ὅλον ὅτι ὀλίγον τοὺς ἐβοήθει ἡ τύχη, ἐπρόκριναν νὰ νικῶνται παρὰ νὰ μὴ δοκιμάζωσι τὴν νίκην. Ἠμύνθησαν πολλάκις γενναιότατα κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, καὶ αὐτὰ τὰ ἐγκωμιαστικὰ τῆς Ῥώμης χρονικὰ, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησεν ὁ Λίβιος, κἄποτε ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογήσωσι τὰς μεγάλας φθορὰς καὶ ἥττας τῶν Ῥωμαίων. Πιθανῶς τὰ προτερήματα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, καὶ ἡ μεγαλητέρα σοφία καὶ στερεότης τῶν μέσων της παρὰ τῶν Σαυνιτῶν ἐστάθησαν αἴτια νὰ ἀναγκάσουν τὴν ἀκαταπάνητον ἀνδρίαν των εἰς τὸ νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, ἥτις ἔγεινε μὲν τὸ 290, εἰς ἡμᾶς δὲ εἶναι πάντη ἄγνωστοι αἱ συνθῆκαι της διὰ τὴν μεγάλην ἔλλειψιν τῶν τούτου τοῦ καιροῦ εἰδήσεων *). Τὸ μῖ-

*) Τὸ δέκατον βιβλίον τοῦ Λιβίου τελειώνει εἰς τὸ 461 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Τὸ ἑνδέκατον ἕως τοῦ εἰκοστοῦ ἐχάθησαν.

σος τοῦ ἔθνους τούτου κατὰ τῆς Ῥώμης ἔπαυσεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ὕστερον, μὲ τὴν τελείαν ἐξολόθρευσίν του. Εἰς μάτην ἐζήτησαν οἱ Τυῤῥηνοὶ κατὰ τῆς Ῥώμης τὴν βοήθειαν τῶν Γαλατῶν, τοὺς ὁποίους καθὼς, λέγει ὁ Πολύβιος (Β΄, 20.), εἶχε κυριεύσειν λοιμώδης πολεμικήτις διάθεσις, ἐνῷ τότε εἰσέβαλαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (σελ. 351). Οἱ πρὸς τούτους ἀγῶνες, κατὰ τὸν λόγον τοῦ αὐτοῦ ἱστοριογράφου (αὐτόθ.) ἐχρημάτισε θαυμάσιος πολεμικὴ σχολὴ διὰ τὴν Ῥώμην, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἦσαν δειναὶ αἱ φθοραὶ, τὰς ὁποίας ἔπαθαν ἀπ' αὐτοὺς πολλάκις οἱ Ῥωμαῖοι, μ' ὅλον τοῦτο ἐκβῆκαν ἐκ τούτων ὡς γυμνασμένοι πολεμισταὶ χωρὶς νὰ ἐμποροῦν νὰ ἀποδείξουν ποτὲ οἱ Γαλάται ἢ οἱ Τυῤῥηνοὶ τὰς νίκας των. Οἱ δεύτεροι ἔχασαν τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς φαίνονται μόνον ὄργανα τῆς Ῥώμης.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου Σαυνιτικοῦ πολέμου ἐξεδόθη νόμος ἀπαγορεύων τὴν προσωπικὴν δουλείαν τοῦ χρεώστου, καὶ περιορίζων τὴν ἐξουσίαν τοῦ δανειστοῦ εἰς μόνον τὰ κτήματα ἐκείνου. Αἴτιον δὲ τοῦ νόμου τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀπανθρωπία, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε νεανίσκος τις φυλακωμένος διὰ πατρικὰ χρέη ἀπὸ δανειστὴν ἄπλαγχνον (326). Ἄλλη ἐσωτερικὴ μεταβολὴ ἔγεινεν ἀπὸ τὸν Κλαύδιον Ἄππιον, ὅς τις τιμητὴς ὢν ἀνέδειξεν συγκλητικοὺς ἐγγονοὺς ἀπελευθέρων (312), καὶ ἐμοίρασε τὸν κατώτατον λαὸν εἰς τὰς φυλάς. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη σχίσμα μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτῶν καὶ ἀγοραίας τινὸς φατρίας (Forensis Factio). Ἡ φατρία αὕτη ἀνηγόρευσε φατριάρχην ἢ χοχαγὸν ἕνα ἔγγονον ἀπελευθέρου. Ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ὅς τις ἐφοβέριζε τὴν πολιτείαν διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ ὄχλου, τὴν ἠλευθέρωσεν ὁ γνωστός μας ἤδη στρατηγὸς Κ. Φάβιος, ὅς τις τιμητὴς γενόμενος ἔπειτα, περιώρισε τὸν ταραχώδη ὄχλον εἰς τέσσα-

ρας τῆς πόλεως φυλὰς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη Μάξιμος, ἤγουν μέγιστος· ὄνομα, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοῦ δώσουν τόσαι νίκαι, καθὼς λέγει ὁ Λίβιος. Ὁ Κλαύδιος Ἄππιος ἔκτισε τὴν περίφημον Ἀππιανὴν ὁδὸν (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 446), τὴν φέρουσαν εἰς τὴν Καπύην, καὶ ἕνα ὑδραγωγόν.

Οἱ Πατρίκιοι μόνον ἐγίνοντο ἕως τώρα ἱερεῖς. Κατὰ δὲ τὸ 300 ἔτος δι' ἐνεργείας τῶν δημάρχων Κοΐντου καὶ Γναίου Ὀγουλνίου, μετὰ πολλὰς ἀντιλογίας τοῦ θυσιασθέντος εἰς τὸ Σεντῖνον Δεκίου, διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου, εἰσήχθησαν καὶ δημόται εἰς τὸν σύλλογον τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν ἱεροσκόπων.

---

19. Πόλεμος κατὰ Τάραντος, καὶ κατὰ τοῦ Πύῤῥου. Ὑπόταξις τῆς Ἰταλίας.

(282 — 265 πρ. Χρ.)
(472 — 489 κτ. Ῥ.)

Τὴν κατατρόπωσιν τῶν Σαυνιτῶν ἠκολούθησε πάραυτα πόλεμος μὲ τοὺς νοτίους κατοίκους, ἕως τώρα κάποτε συμμάχους τῆς Ῥώμης Λευκανοὺς, κατὰ τῶν ὁποίων οἱ Θούριοι ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τῆς Ῥώμης. Δὲν ἔστεκε πλέον μεσότοιχον μεταξὺ Ῥώμης καὶ τῶν πόλεων τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Ἡ συνάφεια αὕτη, κατὰ τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ῥώμης, ἀνάγκη ἦτο ἢ νὰ τὰς ὑποτάξῃ μὲ εἰρηνικὸν τρόπον, ἢ νὰ τὰς ἀναγκάσῃ μὲ τὰ ὅπλα. Ἑλληνικαὶ τινὲς πόλεις, Κρότων, Λοκροὶ καὶ Θούριοι ὑπετάχθησαν ἑκουσίως εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ Τάρας ὅμως, ἡ τότε πασῶν τῶν πόλεων ἐξαίρετος διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, ἐπροτίμησε τὸν πόλεμον παρὰ νὰ χάσῃ ἀμαχητὶ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἀφορμὴ εὑρέθη εὐθύς.

Ῥωμαϊκὸς στόλος δέκα πλοίων, σταλμένος δὲν ἐξεύρομεν ποῦ, ἐφάνη εἰς τὰ νερὰ τοῦ Τάραντος, διὰ νὰ ἀράξῃ ἐκεῖ ὡς εἰς φιλικὴν πόλιν. Οἱ Ταραντῖνοι ἑορτάζοντες τὰ Διονύσια ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν ὅταν ἐφάνη ἔμπροσθέν των ὁ στόλος *). Τότε Φιλόχαρίς τις ἐνθυμήθη, ὅτι ἦτο συνθήκη νὰ μὴ τολμᾷ στόλος Ῥωμαϊκὸς νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον. Τίποτε δὲν ἐχρειάζετο πλέον διὰ νὰ κινήσῃ τὸν μεθυσμένον λαὸν κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐκτύπησαν εὐθὺς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπῆραν τέσσαρα ἀπὸ τὰ πλοῖα των, ἐκακομεταχειρίσθησαν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ὥρμησαν εὐθὺς εἰς τοὺς Θουρίους. Ἡ πόλις παρεδόθη. Ἡ Ῥωμαϊκὴ φρουρὰ ἀπελύθη, καὶ ὅλοι οἱ Ῥωμαΐζοντες, ἢ ὡς τοιοῦτοι ὕποπτοι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πόλιν (282).

Εὐθὺς ἀποῦ ἔμαθαν οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο τὸ σύμπτωμα, ἔστειλαν εἰς τὸν Τάραντα πρεσβείαν διὰ νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν. Ὁπόταν ὅμως ὁ Ποστούμιος, ἀρχηγὸς τῆς πρεσβείας, ὡμίλησε δημοσίως ἔμπροσθεν τοῦ δήμου, ἐπεριγελάσθη αὐθαδέστατα ὁσάκις ἐμεταχειρίσθη ὡς ἀλλόφυλος λέξιν, ἥτις εἰς τὰ αὐτία ἐκείνων δὲν ἐφαίνετο γνησίως Ἑλληνική. Τελευταῖον εἰς τὸ θέατρον, ἕνας βωμολόχος καὶ μέθυσος ἐτόλμησε ἀνασύρας τὸ ἱμάτιόν του ἀναισχύντως νὰ μολύνῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν τόγαν πρὸς μεγάλην χαρὰν καὶ ἀλαλαγμὸν καὶ γέλια τοῦ πλήθους. „Γελᾶτε, ἔκραξε πρὸς αὐτοὺς ὁ καταφρονηθεὶς Ῥωμαῖος, ἕως οὗ ἔχετε καιρὸν, γελᾶτε! Διότι θέλετε κλαύσειν ἔπειτα πολυχρονίως, ἐπειδὴ τὸ ἱμάτιον τοῦτο δὲν καθαρίζεται ἄλλως εἰμὴ μὲ πολὺ αἷμα" (Ἴδε Διονύσ. Ἐκλογ. ΙΖ', 7, 8.). Χωρὶς νὰ λάβουν ἄλλην ἀπόκρισιν οἱ πρέσβεις ἀνεχώρησαν ἀπὸ Τάραντος, καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ ὕπατος Αἰμίλιος, ὅστις

*) Ὁ Στράβων λέγει (Ϛ', §. 4.), ὅτι ὑπῆρχαν εἰς Τάραντα περισσότεραι ἑορταὶ παρὰ ἡμέραι.

ἡγεμόνευε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Σαυνῖτιν, ἐπροστάχθη ἀπὸ τὴν Ῥώμην νὰ ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον.

Τοῦ Τάραντος κυριωτέρα δύναμις ἦτο ἡ θαλάσσιος· τοὺς κατὰ ξηρὰν πολέμους του ἔκαμνε, κατὰ τὴν συνήθειαν πολλῶν πλουσίων ἐμπορικῶν πόλεων, μὲ ξένους στρατηγοὺς καὶ μὲ μισθοφόρους στρατιώτας. Ταύτην τὴν φορὰν διεύθυνε τὰ βλέμματά της εἰς τὸν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας γνωριμώτατόν μας βασιλέα τῆς Ἠπείρου Πύῤῥον. Πρὸς τοῦτον ἔστειλαν οἱ Ταραντῖνοι νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειάν του, τοῦ ἐπαράστησαν πόσον εὔκολον ἦτο νὰ εὐτυχήσῃ ὁ πόλεμος, ἐπειδὴ ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἔμελλαν νὰ λάβουν μεγάλην βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Σαυνίτας, Λευκανοὺς, Μεσσαπίους, καὶ ἀπὸ ἄλλας πολλὰς τῆς Ἰταλίας πόλεις δυσαρεστημένας μὲ τὴν Ῥώμην. Ὁ Πύῤῥος, συνωθούμενος ἀπὸ πολεμικὴν καὶ ἀνήσυχον φιλοδοξίαν καὶ ἐλπίζων ἐκ τοῦ πολέμου τούτου νὰ ἐκτελέσῃ ἰδίους του σκοποὺς κατὰ τῆς Σικελίας καὶ Καρχηδόνος, ὑπεσχέθη τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν, καὶ προαπέστειλε μετὰ στρατευμάτων τινῶν τὸν φίλον του Κινέαν, Θετταλὸν τινὰ, ἄνδρα ἔνδοξον κατὰ τὴν ῥητορικὴν εὐγλωττίαν. Ὁ Κινέας ἠνάγκασε τῳόντι τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ πλησίον τῆς πόλεως μέρη· ἀλλ' οὗτοι ἠσφαλίσθησαν μὲ φρουρὰς ἀπὸ τὰς ἀμφιβόλους Ἑλληνικὰς πόλεις, Ἡράκλειαν, Θουρίους, Κρότωνα, Λοκροὺς καὶ Ῥήγιον. Ἐνίκησε προσέτι ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος κατ' ἀρχὰς τῆς νέας ἐκστρατείας στράτευμα συνιστάμενον ἐκ Σαυνιτῶν, Λευκανῶν καὶ Ταραντίνων, ἐπειδὴ οἱ λαοὶ οὗτοι συνεμάχησαν μὲ τοὺς τελευταίους.

Τώρα ἐφάνη καὶ ὁ Πύῤῥος αὐτὸς μὲ πολυάριθμον στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔφερεν εἴκοσι χιλιάδας πεζοὺς, δύω χιλιάδας καὶ πεντακοσίους τοξότας, τρεῖς χιλιάδας ἱππεῖς, καὶ εἴκοσι μὴ φανέντας ἕως

τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐλέφαντας *), ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπὸ τρικυμίαν τινα ἔχασε μέρος τοῦ στρατεύματος τούτου. Εὐθὺς ὡς ἦλθεν (281) ἔδωκεν εἰς τοὺς τρυφηλοὺς καὶ θηλυπρεπεῖς Ταραντίνους πολεμικὴν μορφὴν, ξένην μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ μισητὴν εἰς αὐτούς. Ἔκλεισε τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς τόπους τῶν εὐφροσυνῶν, ἐστρατολόγησεν ἀφειδῶς καὶ σοβαρῶς, καὶ ἐγύμναζε τοὺς νεοστρατεύτους. Οἱ Ταραντῖνοι ὑπέφερναν ταῦτα μὲ δυσαρέσκειαν· πολλοὶ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (Πύῤῥ. 16.), ὠνόμαζαν δουλείαν τὴν παῦσιν καὶ διακοπὴν τῆς ἡδονικῆς ζωῆς των· ὥστε ὁ Πύῤῥος ἔβαλε στρατιώτας νὰ φυλάττωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως, καὶ ἐκράτησε τοὺς ἐνδοξοτάτους πολίτας διὰ νὰ μὴ κάμουν ἐπανάστασιν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπλησίασε πάλιν ὁ νέος ὕπατος τῆς Ῥώμης Π. Οὐαλέριος Λαιβῖνος. Ὁ Πύῤῥος δὲν ἐμεταχειρίσθη εὐθὺς τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ, τὸ μὲν, ὅτι ἀκόμη δὲν ἦσαν συναγμένοι ὅλοι οἱ σύμμαχοι, τὸ δὲ, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ διατρίβῃ πολὺν καιρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ μᾶλλον ἐπρόβαλεν εἰρηνικὸν ἐξισασμὸν μεταξὺ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἑλλήνων, καὶ ἔμβαινεν αὐτὸς διαιτητὴς τῶν ἀμοιβαίων ἐγκλημάτων των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, γνωρίζοντες ἴσως τοὺς ἰδίους σκοποὺς τοῦ Πύῤῥου, ἀπέβαλαν τὴν αἱρετοκρισίαν ταύτην, ὁ βασιλεὺς ἡτοιμασμένος ἤδη εἰς πόλεμον ἔλαβε θέσιν μεταξὺ Πανδοσίας καὶ Ἡρακλείας (280).

Ἀλλ' ὅταν ἀπὸ λόφου τινὸς ἴδε τὴν παράταξιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, εἶπεν ὁ μέγας πολεμικὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅτι ἡ διάταξις τῶν βαρβάρων (οὕτως ὠνόμαζαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς Ῥωμαίους) δὲν τοῦ ἐφαίνετο βαρβαρική. Ὅταν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι

*) Πολὺν καιρὸν ὠνόμαζαν οἱ Ἰταλοὶ τοὺς ἐλέφαντας Λευκανίους βόας.

ἐπέρασαν τὸν ποταμὸν Σίριν καὶ τὸν ἠνάγκασαν εἰς μάχην, ἐθαύμασε περισσότερον τὸ ἀνδρεῖον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνεψύχονε τὰ στρατεύματα ταῦτα. Ἑπτάκις, λέγουν, ἀνενεώθη ἡ μάχη, καὶ μόνον ἡ ἀσυνήθιστος θέα τῶν ἐλεφάντων, ἥτις ἐτάραττε τοὺς ἵππους τῶν Ῥωμαίων καὶ ἑπομένως καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπέφερε τὴν ἧτταν τῶν Ῥωμαίων μὲ πολλὴν ζημίαν τοῦ νικητοῦ. Ὁ Πύῤῥος αὐτὸς ἐκατήντησεν εἰς μέγιστον τῆς ζωῆς κίνδυνον, καὶ πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται ἐκείτοντο νεκροὶ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Ἐνδυναμωθεὶς μὲ τὸν ἐρχομὸν τῶν συμμάχων κατέτρεχε τοὺς τρομασμένους· ἐκυρίευσε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις πλὴν Ῥηγίου· εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν διὰ νὰ λάβῃ τὴν Καπύην καὶ τὴν Νεάπολιν, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ τὴν τρομάξῃ, καὶ ἴσως νὰ διεγείρῃ τοὺς ὄχι ἀκόμη ἐντελῶς ἡσυχάσαντας Τυῤῥηνούς. Ἐπειδὴ ὅμως κἀνένα ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τούτους δὲν ἐπέτυχεν, ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν Τάραντα. Ὁ νικημένος στρατὸς τῶν Ῥωμαίων ἠναγκάσθη νὰ παραχειμάσῃ εἰς ὠχυρωμένον τι στρατόπεδον ὑποκάτω εἰς σκηνάς.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὑπῆγεν ὁ Κινέας εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ φέρῃ πάλιν εἰρηνικὰ προβλήματα ἀπὸ μέρος τοῦ βασιλέως του. Ὅταν εἰς τὴν σύγκλητον ἐμεταχειρίσθη ὅλην τὴν δεινότητα τῆς γλώσσης του, εἴλκυσε κατ' ἀρχὰς μέρος τι τῶν συγκλητικῶν εἰς τὸ νὰ στέρξουν τὰ ζητήματά του. Τότε ἐσηκώθη ὁ Ἄππιος Κλαύδιος, γέρων ἤδη καὶ τυφλὸς, ὅς τις εἰς τὰς ἀξιολόγους ταύτας συνδιαλέξεις ἐδιώρισε καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸ συνέδριον. „Πρότερον μὲν, ἔκραξεν οὗτος, ἐλυπούμην ὅτι ἔχασα τὴν ὅρασιν· τώρα δὲ ἀγανακτῶ ὅτι δὲν ἔχασα καὶ τὴν ἀκοὴν διὰ νὰ μὴ ἀκούω τὰς αἰσχρὰς βουλὰς τῆς δειλίας σας. Ἡ Ῥώμη ὑπερηφανεύετο ὅτι καὶ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἤθελεν

ἀφαιρέσειν τὸ κλέος τῆς ἀηττησίας, ἐὰν ἤρχετο εἰς τὴν Ἰταλίαν! καὶ τώρα τρέμετε ἀπὸ ἕνα συρφετὸν Μολοσσῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν πάντοτε λάφυρον τῶν Μακεδόνων; ἀπὸ ἕνα πλάνητα, ὅς τις ἐθεράπευε καὶ ἐκολάκευε πάντοτε ἕνα τινὰ ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τοῦ Ἀλεξάνδρου;" Μὲ τοιοῦτον τόνον ὡμίλησεν οὗτος, καὶ εὐθὺς ὅλαι αἱ ψῆφοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσιν ὀπίσω τὸν πρεσβευτὴν μὲ τὴν ἀπόκρισιν: Εἰρήνη δὲν γίνεται πρὶν ἀναχωρήσῃ ὁ Πύῤῥος ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Κινέας ἐπιστρέψας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὸ θάμβος, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπροξένησαν ὅλα ταῦτα. Ἡ σύγκλητος, εἶπε, τοῦ ἐφάνη συνέδριον πολλῶν βασιλέων, καὶ ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Πύῤῥος πολεμεῖ κατὰ τῆς Λερναίας Ὕδρας (Ἴδε Πλ. Πύῤ 19).

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἔστειλαν οἱ Ῥωμαῖοι περὶ τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὸν Πύῤῥον πρεσβείαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο καὶ ὁ Φαβρίκιος ὅς τις ὑπάτευε τὸ πρότερον ἔτος. Τοῦτον εἶχε προζωγραφήσειν ὁ Κινέας εἰς τὸν βασιλέα ὡς ἄνδρα, ὅς τις ἀπήλαυε τὴν μεγίστην τιμὴν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀνδρίαν του, ἐνῷ ἦτο πενέστατος. Ὁ Πύῤῥος τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, καὶ τοῦ ἐπρόσφερε πλούσιον δῶρον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐζήτει κἀμμίαν ὑπηρεσίαν ἀπ' αὐτὸν, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸ λάβῃ ὡς σημεῖον τιμῆς καὶ ξενίας. Ὁ Φαβρίκιος τὸ ἀπέβαλε. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἠθέλησεν ὁ Πύῤῥος νὰ δοκιμάσῃ τὴν φημιζομένην τοῦ ἀνδρὸς ἀπτοησίαν. Εἶπε καὶ ἔφεραν ὄπισθεν παραπετάσματος τὸν μέγαν του ἐλέφαντα, ζῶον τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἰδεῖν ἀκόμη ὁ Φαβρίκιος. Μετὰ τὴν συνομιλίαν των, ἔδωκε σύνθημα καὶ ἐσηκώθη τὸ παραπέτασμα, καὶ ὁ ἐλέφας μέγα βρυχήσας ἐξήπλωσε τὴν προβοσκίδα του ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ῥωμαίου. Ὁ Πύῤῥος ἐπαρατήρει μὲ περιέργειαν τὴν ὄψιν τοῦ Φαβρικίου, ἀλλ' οὗτος εἶπε μὲ γέλια: „Ὅσον μὲ ἠρέ-

θισε χθὲς ὁ χρυσός σου, τόσον μ' ἐτρόμαξεν ὁ ἐλέφας σου σήμερον" (Ἴδε Πλούτ. Πύῤῥ. 20).

Εἰς μάτην ἐδοκίμασεν ὁ Πύῤῥος νὰ καταπείσῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον νὰ μείνῃ μαζή του στρατηγὸς καὶ φίλος. Καὶ τελευταῖον διὰ νὰ τοῦ δώσῃ ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς του, ἐσυγχώρησεν ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους Ῥωμαίους νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ ἑορτάσουν τὰ πλησιάζοντα Κρόνια (Saturnalia) καὶ μετέπειτα νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ στρατόπεδόν του ὡς αἰχμάλωτοι. Ὑπῆγαν καὶ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν διορίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκλητος ἔθεσε ποινὴν θανάτου εἰς τὸν ὅς τις δὲν ἐπιστρέψῃ.

Ὁ Πύῤῥος ἤρχισε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἐφεξῆς ἐνιαυτοῦ (279) ἀπὸ τὴν Ἀπουλίαν, ὅπου ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ὅλοι, ἕως συνηντήθη εἰς τὸ Ἄσκλον μὲ τοὺς Ῥωμαίους ὑπάτους Π. Σουλπίκιον καὶ Π. Δέκιον Μύσωνα, υἱὸν τοῦ θυσιασθέντος εἰς τὴν πρὸς τοὺς Σαυνίτας μάχην (σελ. 450). Ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον ἐπροξένησαν τὴν πρώτην φορὰν οἱ ἐλέφαντες, τώρα ἠλαττώθη. Αἱ περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης ταύτης ἀγγελίαι δὲν εἶναι σύμφωνοι, πιθανῶς ἔμεινεν ἀδιάκριτος ἡ νίκη εἰς τρόπον ὥστε καθεὶς τὴν ἀπέδιδεν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Ὁ ὕπατος Δέκιος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ ὁ Πύῤῥος ἐπληγώθη, καὶ ὅταν εἷς ἀπὸ τοὺς οἰκείους του τὸν συνέχαιρε διὰ τὴν νίκην, „Ἐὰν, εἶπεν, ἀκόμη μίαν φορὰν νικήσωμεν οὕτω, θέλομεν χαθῆν παντελῶς" (Πλούτ. Πύῤῥ. 21.).

Ὅταν δὲ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ὑπατεύων ὁ Γ. Φαβρίκιος ὡδήγησε τὸ στράτευμα κατὰ τοῦ Πύῤῥου, ἔλαβεν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν ἀσυνείδητον ἰατρὸν τοῦ βασιλέως ὑποσχομένην νὰ φαρμακώσῃ τὸν κύριόν του μὲ μισθόν τινα ἀνάλογον τῆς ὑπουργίας του ταύτης. Ὁ ὕπατος ἔστειλεν εὐθὺς τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Πύῤῥον, ὅς τις ἐκστατικὸς γενόμενος ἔκραξεν: „Εὐκολώτερον εἶναι νὰ παρεκτραπῇ ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸν

δρόμον του παρὰ ὁ Φαβρίκιος ἀπὸ τὴν ἀρετήν του" *). Ἐτιμώρησε τὸν ἰατρὸν καθὼς ἤξιζε, καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην ἔστειλεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους δωρεάν. Ἐν ταὐτῷ δὲ διὰ τοῦ Κινέου ἐπρόβαλεν εἰρήνην ἐκ νέου, καὶ πάλιν ἔλαβε τὴν προτέραν ἀπόκρισιν: Εἰρήνη δὲν γίνεται πρὶν ὁ Πύῤῥος ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀντὶ δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἔλαβεν ἰσαρίθμους αἰχμαλώτους Σαυνίτας καὶ Ταραντίνους.

Ἡ τῶν Ῥωμαίων αὕτη ἐπιμονὴ ἔβαλε τὸν Πύῤῥον εἰς ὄχι μικρὰν ἀμηχανίαν, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε καὶ δύναμις καὶ θέλησις νὰ συνεχίσῃ τοιοῦτον ἐπικίνδυνον ἀγῶνα, ἄπρακτος ὅμως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἤπειρον τοῦ ἐφαίνετο μεγάλη ἐντροπή. Διὰ τοῦτο τοῦ ἦλθεν εἰς ἁρμοδιώτατον καιρὸν πρόσκλησις τῶν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς ἐντοπίους τυράννους βασανιζομένων Σικελιωτῶν Ἑλλήνων νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των. Οὕτως ἠδύνατο νὰ διακόψῃ ἐντίμως τὸν Ῥωμαϊκὸν πόλεμον, καὶ νὰ αὐξήσῃ ἱκανῶς τὴν δύναμίν του, καθὼς ἤλπιζε, μὲ τὴν κυρίευσιν τῆς πλουσίας ταύτης νήσου. Ἀπέπλευσε λοιπὸν (278) ἐκεῖθεν, καὶ ἀφῆκε φρουρὰς εἰς τὸν Τάραντα καὶ εἰς τὰς ἐπιλοίπους πόλεις. Κατ' ἀρχὰς εὐτύχησεν εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ πάραυτα τὸν ἐγκατέλιπαν οἱ Ἕλληνες παροργισθέντες ἀπὸ τὴν ὑπεροψίαν του καὶ ἔπεσεν εἰς τοιούτους κινδύνους, ὥστε ὑπήκουσε μετὰ χαρᾶς τὰς δεήσεις τῶν Ταραντίνων καὶ Σαυνιτῶν νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν Ἰταλίαν (276).

Ἐκεῖ ἦτο ἐπ' ἀληθείας ἀναγκαία ἡ παρουσία του. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἀπουσίαν του ἐκτύπησαν τοὺς Σαυνίτας, Λευκανοὺς καὶ Βρυττίους,

*) „Τὸν Φαβρίκιον δυσχερέστερον ἄν τις παρατρέψειε τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἢ τῆς συνήθους πορείας τὸν ἥλιον." Ἐκ τῶν Δίων. Κασ. Ῥωμ. ἱστ. Ἐκλ. λζ', νεωστὶ ἐκδοθεισῶν ἐν Ῥώμῃ, 1827 ὑπὸ Ἀγγέλ. Μαΐου. Κ.

καὶ ἐξανακυρίευσαν τὴν Κρότωνα καὶ τοὺς Λοκρούς. Ὁ Πύῤῥος ἔτρεξεν εἰς τὸν Τάραντα, καὶ ὅταν ἐσύναξε τὰ ἐκ πολλῶν σύνθετα στρατεύματά του, ὥρμησε κατὰ τοῦ ὑπάτου Μανίου Κουρίου Δεντάτου, τὸν ὁποῖον ἀντιπαραταττόμενον εἰς τοὺς Σαυνίτας ἤλπιζε νὰ ἐξαφνίσῃ εἰς τὸ Βενέβεντον πρὶν δυνηθῇ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ὁ ἄλλος ὕπατος ἀπὸ τὴν Λευκανίαν (275).

Ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν ἔξαφνον ἔφοδον ἐνικήθη ἐδῶ κατὰ κράτος ὁ Πύῤῥος. Κατὰ τῶν ἐλεφάντων ἐπενόησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τοὺς φοβίσουν ῥίπτοντες ἐπάνω των στεφάνους πισσωμένους καὶ ἀναφλεγομένους, ὥστε ἐστράφησαν ὀπίσω, ἔῤῥηξαν καὶ κατεπάτησαν τοὺς ἐπιβάτας των, καὶ ἔφεραν εἰς μεγάλην ἀταξίαν τὸ στράτευμα. Ὁ Κούριος εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν Ῥώμην μὲ τέσσαρας ἐλέφαντας. Τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε παράδειγμα εἰς τοὺς Ῥωμαίους πῶς πρέπει νὰ ὀχυρόνωνται τὰ στρατόπεδα, καθὼς ἐν γένει ὁ πόλεμος οὗτος τοὺς ἐδίδαξε πολλά, ἐπειδὴ ἐδῶ ἀντηγωνίσθησαν μὲ τὴν ὑπ' Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν στρατηγῶν του τελειοποιημένην Μακεδονικὴν πολεμικὴν τέχνην, καὶ ἔμαθαν καὶ αὐτοὶ νὰ τὴν μεταχειρίζωνται ἐπιτηδειότατα.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὑπέστρεψεν ὁ Πύῤῥος εἰς Τάραντα, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς δὲ τοὺς Ἰταλιώτας συμμάχους του δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰμὴ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Μόνον οἱ Ταραντῖνοι ἐζήτησαν κἄποιαν προστασίαν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες κυριεύσαντες τώρα πάλιν τὴν Σικελίαν ἤρχισαν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ φοβῶνται καὶ αὐτοὶ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐφάνησαν δὲ μὲ στόλον ἔμπροσθεν τοῦ Τάραντος, καὶ οὕτω κατὰ πρῶτον τώρα ἐχαλάσθη ἡ παλαιὰ φιλικὴ σχέσις ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τὸν

Ιύῤῥον καταλειφθεῖσα φρουρὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς
Ρωμαίους τὴν ἀκρόπολιν, μετὰ τὴν ὁποίαν παρεδό-
θη καὶ ἡ πόλις. Ἔχασε τὰ τείχη καὶ τὰ πλοῖα
της, καὶ μὲ μέρος τῶν τεχνουργημάτων της ἐστό-
λισεν ὁ ὕπατος τὸν θρίαμβόν του.

Οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται, οἵτινες εἰς τὴν ἀρ-
χὴν τοῦ πολέμου ἐστάλθησαν εἰς τὸ Ῥήγιον διὰ
νὰ τὸ προστατεύσουν, βοηθούμενοι ἀπὸ μισθοφό-
ρους ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ἐγύμνωσαν τοὺς κατοί-
κους, καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν ἢ τοὺς ἐφόνευσαν· ἐνική-
θησαν ὅμως μετέπειτα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἐσύρ-
θησαν εἰς δικαίαν τιμωρίαν. Παρέλαβαν οἱ Ῥω-
μαῖοι εἰς τὴν συμμαχίαν των τὴν πόλιν ταύτην, καὶ
ἐξήπλωσαν τὴν δυναστείαν των ἕως εἰς τὰ δύω με-
σημβρινὰ ἄκρα τῆς Ἰταλίας (265). Ἡ δὲ τοῦ Πύῤ-
ῥου ἧττα ἔστρεψε τῶν ἔξω μερῶν τὴν προσοχὴν
εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τῆς Ῥώμης τὸν δυνατὸν καὶ
πολεμικόν. Ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Πτολεμαῖος ὁ
Φιλάδελφος ἔστειλεν εἰς τὴν Ῥώμην πρέσβεις, καὶ
συνεχάρη τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν νίκην των, καὶ
τοὺς ἐπρόβαλε συμμαχίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐδέ-
χθησαν, καὶ ἔκαμαν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἀντιχαι-
ρετισμὸν μὲ τέσσαρας πρέσβεις. Εἰς τὴν Ἀλεξάν-
δρειαν τοὺς ἐδέχθησαν μὲ τιμὰς μεγάλας, καὶ τοὺς
ἐχάρισαν πλούσια δῶρα.

Ἡ Ῥώμη τώρα ὑπέτασσεν ὅλην τὴν Ἰταλίαν.
Ἐκ τῶν πόλεων τινὰς μὲν ἔκαμαν Municipia,
ἤγουν, ὡς ἑρμηνεύει τὸ ὄνομα ὁ Ἀππιανὸς (Ἐμφυλ.
Α΄, 20.) ἰσοπολίτιδας, δίδοντες εἰς τοὺς κατοίκους
των τὰ Ῥωμαϊκὰ δίκαια μὲ περιορισμούς τινάς.
Τὰς δὲ πλειοτέρας ὠνόμαζαν συμμάχους, αἵτινες
διατηροῦσαι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους των,
ἐπλήρωναν φόρους καὶ ἔδιδαν ἐπικούρους. Ἄλλας
δὲ ἔκαμαν ὑπηκόους στέλλοντες εἰς αὐτὰς ἐπάρ-
χους κατ' ἔτος. Αἱ συνεχῶς στελλόμεναι ἀποι-
κίαι ἠλάφρυναν τὴν μητρόπολιν. Τὸ πολίτευμά

των ἔφθασε τὴν κορυφὴν τῆς τελειότητος. Ὁ ἱστοριογράφος Πολύβιος *), ὅς τις ἴδε τὴν Ῥώμην μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα, λέγει, ὅτι καὶ τὰ τρία εἴδη τῆς πολιτείας ἦσαν ἐκεῖ. Ἐὰν ἐθεώρει τις χωριστὰ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὑπάτων, ἐπίστευεν ὅτι ἡ πολιτεία ἦτο μοναρχικὴ καὶ ἐντελῶς βασιλική· ἐὰν τὴν τῆς συγκλήτου, ἀριστοκρατική· ἐὰν τὴν τοῦ δήμου, δημοκρατική. Τῶν δὲ τριῶν ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔκαμνεν ἁρμονικώτατον τὸ ὅλον πολίτευμα.

Οἱ Ῥωμαῖοι τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων τῆς δημοκρατίας ἔζων μὲ λιτότητα μεγαλωτάτην, χωρὶς πλούτη, χωρὶς νὰ ἐξεύρωσι τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὰς ἐκ τούτων γεννωμένας χρείας. Κυριεύσαντες δὲ τὰς πλουσίας ἐμπορικὰς πόλεις τῶν Ἑλλήνων, καὶ πλουτήσαντες, ἤρχισαν νὰ ἀλλάζωσι καὶ τὴν ζωήν των· τότε ἐχαράχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα. Μ' ὅλον τοῦτο ἐπεκράτει ἀκόμη ἀδιάφθορος ἀρετὴ καὶ αὐτάρκεια· τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως δὲν διέφθειρεν ἀκόμη τὰ ἤθη. Τοῦτο μᾶς βεβαιόνει τὸ παράδειγμα τοῦ Φαβρικίου, ὅς τις τιμητὴς ὢν ἐτιμώρησε Ῥωμαῖον, ἐπειδὴ εἶχεν εἰς τὸν οἶκόν του δέκα λίτρας χρυσοῦ κατειργασμένου. Εἰς τὸν Μάνιον Κούριον Δεντάτον τὸν νικητὴν τοῦ Πύῤῥου, ὅταν ὑπάτευε τὸ πρῶτον, ἔστειλαν οἱ Σαυνῖται πρέσβεις διὰ νὰ γείνῃ μεσίτης εἰρήνης. Τὸν εὕρηκαν ἐπάνω ξυλίνου θρονίου καθήμενον πλησίον τῆς φωτίας, καὶ μαγειρεύοντα γογγυλίδας. Μὲ γέλιον ἀπέβαλε τὰ δῶρα των καὶ εἶπε: „Προκρίνω νὰ ἐξουσιάζω πλουσίους παρὰ πλοῦτον" (Ἴδε Πλουτ. Ἀποφθ. Μεν. Κουρ. Β'.). Εἰς ἔθνος, τοῦ ὁποίου εἶχαν τοιαῦτα φρονήματα οἱ προεστῶτες, κανεὶς ἀγὼν δὲν ἦτο δύσκολος· καὶ ὅ, τι ἠδύνατο ἡ βία νὰ ἐκτελέσῃ, εἰς τοῦτου τὴν ἐπιχείρησιν ἠρέθιζεν ἡ φιλαρχία.

*) Ἐκ τῆς Ἕκτης ἱστορίας Παρεκβ. κεφ. θ'. Κ.

20. Ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος *).

(264 — 241 πρ. Χρ.)
(490 — 513 κτ. Ῥώμ.)

Ἀφοῦ ὑπέταξαν οἱ Ῥωμαῖοι ὅλην τὴν μέσην καὶ κάτω Ἰταλίαν, διεύθυναν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Σικελίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τώρα μόνον ἕνας στενὸς πορθμὸς τοὺς ἀπεχώριζεν. Ἡ ἀνάμιξις εἰς τὰ πράγματα τῆς νήσου ταύτης τοὺς ἔφερεν ἐχθροπάθειαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους, ἐκ τῆς ὁποίας παραυτα ἐγεννήθησαν οἱ περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ δυτικοῦ κόσμου πόλεμοι. Ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε πράξεις τῶν Ῥωμαίων ἐμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προαγῶνες τοῦ μεγάλου τούτου ἀγῶνος. Ἀνήκει εἰς τὰ παθητικώτατα καὶ τραγικώτατα μέρη τῆς ἱστορίας εἴτε θεωρήσῃ τις τὸ μέγεθος τῶν εἰς τοῦτο ἀπαιτουμένων δυνάμεων, εἴτε τὴν βαθεῖαν πτῶσιν τοῦ νικηθέντος, εἴτε τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα διὰ τοὺς νικητάς.

Ἡ μεγάλη διαφορὰ τῶν δύω πολιτειῶν ἐπενήργει τὰ μέγιστα εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὴν ἔκβασιν τούτων τῶν πολέμων. Ἡ Καρχηδόνων ἦτο πολιτεία ἐμπορική, εἶχε (τὸ ὁποῖον συνήθως συνάπτεται μὲ τὴν ἐμπορίαν) μεγάλην θαλάσσιον δύναμιν καὶ πολλὰ ἀργυρικὰ πλούτη· καὶ

*) **Bellum punicum**, ἤγουν πόλεμον Φοινικὸν ἢ Φοινικικὸν
τὸν ὀνομάζουν οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς, ἐπειδὴ οἱ Καρχηδόνιοι ἦταν
ἄποικοι τῆς Φοινίκης (Ἴδε Τόμ. Α'. σελ. 82.). Οἱ δὲ Ἕλληνες συγ-
γραφεῖς, παρεκτὸς τοῦ Ἁλικαρνασσέως Διονυσίου, ὅς τις τὸν ὀνο-
μάζει δὶς Φοινικὸν (κατὰ διάφ. γραφ. Φοινικικὸν), τὸν ὀνομάζουν
„Πόλεμον Ῥωμαίων πρὸς Καρχηδονίους." Λιβυκὸς δὲν ἐμπορεῖ
νὰ ὀνομασθῇ, ἐπειδὴ ὁ Πολύβιος μᾶς βεβαιόνει (Α'. 13. 70. 88),
ὅτι ἐλέγετο Λιβυκὸς ὁ ἐν Λιβύῃ γενόμενος Καρχηδονίων πρὸς τοὺς
βαρβάρους Λίβυας μετὰ τὸν πρῶτον Ῥωμαϊκὸν πρὸς τοὺς Καρ-
χηδονίους. Ἐγὼ ὀνομάζω τοὺς πολέμους τούτους Καρχηδο-
νικοὺς διὰ συντομίαν. Κ.

τὰ δύω τὴν ἔκαμναν νὰ ἀμελῇ τὴν τῆς ξηρᾶς δύναμιν. Διότι ἐξαιρουμένων τῶν ὀλίγων περιφανῶν νέων τῆς Καρχηδόνος, οἱ ὁποῖοι ἐφαίνοντο ὅτι συνεκρότουν μικρόν τι ἱππικὸν, ἡ λοιπή των ὅλη δύναμις ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένοι μισθοφόροι ἐξ Ἀφρικῆς, Λιγυστικῆς, Γαλατίας καὶ ἄλλων τόπων. Μ' ὅλον τοῦτο ἦσαν πάντοτε οἱ στρατηγοὶ Καρχηδόνιοι. Ὅ,τι ἐδῶ δὲν ἦσαν οἱ Σουφέτοι καθὼς εἰς τὴν Ῥώμην οἱ ὕπατοι, τὸ ἐσημειώσαμεν ἤδη ἀλλοῦ (Τόμ. Α'. σελ. 477). Ἡ γερουσία ἐχειροτόνει κατ' ἄλλον τρόπον τοὺς στρατηγούς.

Ἀλλὰ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἰδιότητα τῆς ἠπειρωτικῆς των δυνάμεως φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν ἄφοβοι ἀπὸ καταχρήσεις τῶν στρατηγῶν. Διὰ τοῦτο συνήθως ἐσυνάπτοντο μὲ αὐτοὺς βουλευταὶ τινὲς, καὶ τὸ δισαστήριον τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἠδύνατο νὰ τοὺς ζητῇ αὐστηρότατον λογαριασμὸν, ὅπου πολλάκις ἡ δυστυχία τῶν ἐγχειρημάτων των ἐτιμωρεῖτο ἴσα καὶ κακὴ θέλησις. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑποδεέστεροι τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐκβῆκαν ἀπὸ τοὺς κατὰ τῶν Σαυνιτῶν καὶ Γαλατῶν πολέμους ὡς καλῶς γεγυμνασμένοι ἀθληταί.

Ἡ Σικελία, ὡς εἴπαμεν, ὑπῆρξεν ἴσκα, ἐκ τῆς ὁποίας ἄναφεν ἡ τεράστιος αὕτη φλόξ. Ἡ νῆσος αὕτη, πολὺν ἤδη χρόνον θέατρον σφοδροτάτων πολιτικῶν ἀναβρασμῶν, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιμολέοντος, ὅς τις δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀφήσῃ κληρονομίαν τὸ πνεῦμα του, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς προτέρας της συγχύσεις. Ὁπόταν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔκαιεν ὁ ἀγὼν περὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔλαβε διὰ φρονήσεως καὶ ἀνδρίας τὴν ἐξουσίαν τῶν Συρακουσῶν ὁ Ἀγαθοκλῆς, υἱὸς κεραμέως (327), καὶ ἀφοῦ ἐστερεώθη εἰς αὐτὴν μὲ ῥεύματα αἱμάτων, ὑπέταξε καὶ τὰς πλείστας τῆς νήσου πόλεις. Οἱ Καρχηδόνιοι τρομαχθέντες ἀπὸ τὰς προόδους του ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ ἐπολιόρκουν τὸν Ἀγαθοκλῆν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀλλ' οὗτος ἀπεφάσισε τολμηρότατα νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν πόλεμον. Ἐκφυγὼν διὰ τοῦ Καρχηδονίου στόλου ἔπλευσε μὲ στόλον ἄλλον εἰς τὰς παραθαλασσίας τῆς Ἀφρικῆς *), καὶ ἀποβὰς ἐπροχώρησε τόσον εἰς τὰς νίκας του, ὥστε πιθανῶς ἤθελε κατορθώσειν μονιμώτερα πράγματα, ἐὰν νέαι ταραχαὶ τῆς Σικελίας δὲν τὸν ἐκάλουν ὀπίσω. Ἔκαμε μὲ τοὺς Καρχηδονίους εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς παρεχώρει τοὺς προτέρους τόπους των, καὶ ἐκράτει αὐτὸς ὅλα τὰ ἄλλα. Εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη μὲ δύναμιν καὶ δόλον καὶ ἀπανθρωπίαν ἐβάσταξε τὴν τυραννίαν, καὶ ἔπειτα φαρμακωθεὶς, ἐνῷ ἀκόμη ἀνέπνεεν, ἐσύρθη εἰς τὴν πυρκαϊὰν (289). Εὐθὺς ἐσηκώθη πάλιν ἡ παλαιὰ σύγχυσις· τύραννοι κατεμάχοντο ἀλλήλους. Καμπανοὶ μισθοφόροι τοῦ Ἀγαθοκλέους, κυριεύσαντες τὴν Μεσσήνην, καὶ τότε ὡς λέγει ὁ Πολύβιος (Α', 8.) ὀνομάσαντες ἑαυτοὺς Μαμερτίνους, ἔκαμναν ἐκ ταύτης λῃτρικὸν πόλεμον· οἱ Καρχηδόνιοι ἐπροσπάθουν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τοὺς σπαραγμοὺς τούτους. Διὰ τοῦτο ἐκαλέσθη ὁ Πύῤῥος, ὅς τις ἦτο γαμβρὸς τοῦ Ἀγαθοκλέους, εἰς τὴν Σικελίαν, καθὼς προεδιηγήθημεν. Ὅταν οὗτος ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν λαμπρὰν ταύτην νῆσον ἔκραξε: „Ποῖον ἀγῶνος πεδίον καταλείπομεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ Καρχηδονίους!"

*) Ὁ Διόδωρος (Κ, 8.) διηγεῖται, ὅτι τὸ κάλλος τῆς χώρας, ἡ μεγάλη καρποφορία της, τὸ πλῆθος τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ κάτοικοι, ἐξεθάμβησαν τοὺς Σικελιώτας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως καρποφορωτάτη Σικελία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπῆγαν ἐκεῖ, ἦτο πολὺ καλλιεργημένη τότε, καθὼς συμπεραίνεται ἐκ τῶν πολυανθρώπων-πόλεών της, ἐμπορεῖ τις νὰ συλλογισθῇ, ποία τις χώρα ἦτο ἡ βόρειος Ἀφρικὴ τότε, καὶ ἐμπορεῖ πάλιν νὰ γείνῃ, ἐὰν ποτὲ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους.

Εὐθὺς ἀπεδείχθη πόσον ὀρθῶς προεῖδε τὸ μέλλον. Ἱέρων, ἀνάγων τὸ γένος εἰς τὸν πολυύμνητον βασιλέα τῶν Συρακουσῶν Γέλωνα, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύῤῥου πρῶτον μὲν στρατηγὸς, ἔπειτα δὲ, ἀγαπηθεὶς ἀπὸ τὸν λαὸν, βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν, εἶχε νικήσειν τοὺς Μαρμερτίνους, καὶ ἤθελε λάβειν ἀπ' αὐτοὺς τὴν Μεσσήνην, ἐὰν οἱ Καρχηδόνιοι δὲν τοὺς ἔστελναν βοήθειαν ἐμβάντες καὶ αὐτοὶ καὶ στερεωθέντες εἰς τὴν πόλιν. Ἐν ταὐτῷ δὲ μέρος ἄλλο τῶν Μαμερτίνων ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης κατὰ τοῦ Ἱέρωνος.

Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἐντρέποντο τὰ φανῶσι κλεπτῶν βοηθοὶ καὶ ἁρπάγων, ἐνῷ οἱ αὐτοὶ πρὸ ὀλίγου εἶχαν τιμωρήσειν τοιούτους εἰς τὸ Ῥήγιον. Ἀλλ' ὁ φόβος ἀπὸ τὴν αὔξουσαν δύναμιν τῶν Καρχηδονίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Μεσσήνη ἔδειχνε τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἥτις ἀκόμη δὲν ἦτο ἐντελῶς ἥσυχος, ὑπερενίκησε τὴν ἐντροπὴν ταύτην. Ὁ ὕπατος Ἄππιος Κλαύδιος ἐστάλθη, καὶ μ' ὅλην τὴν παρατήρησιν καὶ κατασκόπευσιν τοῦ Καρχηδονίου στόλου ἐπέρασεν εἰς τὴν Μεσσήνην, ὅθεν ἀπεδίωξε τὸν στρατηγὸν τῆς Καρχηδόνος (264).

Ἡ Καρχηδὼν, ἥτις διὰ τὴν δυστυχίαν ταύτην ἐσταύρωσε τὸν στρατηγόν της, ἠνώθη τώρα μὲ τὸν βασιλέα Ἱέρωνα. Καὶ οἱ δύω ἐπολιόρκησαν τὴν Μεσσήνην, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν βίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκτύπησεν ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος· καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' οἱ Συρακούσιοι ἐφοβερίζοντο καὶ νὰ πολιορκηθοῦν. Ὁ Ἱέρων μὴ δυνάμενος νὰ κρατηθῇ αὐθύπαρκτος μεταξὺ δύω τοιούτων δυνάμεων, καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ἑνωθῇ μὲ μίαν ἐκ τῶν δύω, προαισθανόμενος τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ῥώμης ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ αὐτήν. Δι' αὐτῆς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήλαυσαν τὴν ἐλευθέραν εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐνῷ ἄλλως τῆς

τὴν ἐμπόδιζαν οἱ Καρχηδόνιοι. Οἱ Καρχηδόνιοι λοιπὸν ἔμειναν μόνοι εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐνεδυνάμοναν καθ' ὑπερβολὴν τὰ στρατεύματά των διὰ νὰ ἀντισταθοῦν ἐνδόξως εἰς τὸν ἐχθρὸν, μὲ τὸν ὁποῖον τώρα πρώτην φορὰν ἀντηγωνίζοντο. Ὁ Ἀκράγας ἔγεινε κέντρον τῶν πολεμικῶν των κινήσεων.

Ἀλλὰ πάραυτα ἐκτύπησαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν ταύτην, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἀντεστάθη ἑπτὰ μῆνας πεισματικῶς, καὶ προσέτι Καρχηδόνιος στρατὸς ἐπολιόρκει τοὺς πολιορκοῦντας, μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθη ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (262) καὶ νὰ στοχασθῇ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον ὡς κύριον ὅλης τῆς νήσου. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἦτο χρεία νὰ τολμήσῃ ἡ Ῥώμη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς τοῦ ὁποίου ἡ Ἀφρικὴ ἠδύνατο πάντοτε νὰ στέλλῃ νεαρὰς δυνάμεις καὶ νὰ πειράζῃ καὶ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Ὅσον δὲ πολυχρονιώτερα ἐξουσίαζαν οἱ Καρχηδόνιοι τὸ μέγα τοῦτο στοιχεῖον, τόσον ἐφαίνετο τολμηρὸν καὶ σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τὸ ἐξορκίσῃ ἡ διὰ ξηρᾶς μόνον γυμνασμένη Ῥώμη.

Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι μὴ τρομάζοντες καμμίαν δυσκολίαν ἤρχισαν νὰ ναυπηγῶσι πλοῖα. Ἔλαβαν παράδειγμα μίαν πεντήρη, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους διαβαίνοντες εἰς τὴν Μεσσήνην, καὶ ἐνῷ ἐκτίζοντο τὰ πλοῖα, ἐγύμναζαν εἰς τὴν ξηρὰν τοὺς ναύτας νὰ κτυπῶσι ῥυθμικῶς τὴν κώπην (Ἴδε Πολύβ. Α', 21). Εὐθὺς τὸ ἐρχόμενον ἔτος ἐφάνη ὁ νέος τῆς Ῥώμης στόλος εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ μὲν εἷς ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων Ἀσινᾶς μὲ δεκαεπτὰ πλοῖα περικυκλωθεὶς ἐπιάσθη ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους, ὁ δὲ ἕτερος, Γ. Δουΐλιος, ἐπλήρωσε τὴν ζημίαν ἐντελέστατα. Ἐμεταχειρίσθη εἰς τὰ πλοῖα του τὸν ὀνομαζόμενον κόρακα, μηχάνημα πιθανῶς Ἑλληνικὸν, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ εὐκίνητα πλοῖα τῶν

Καρχηδονίων προσεκολλῶντο εἰς τὰ ἔτι δυσκίνητα τῆς Ῥώμης, καὶ ἠδύναντο οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται νὰ ἐμβαίνωσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰ τῶν ἐχθρῶν (Πολύβ. Β', 22). Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ναυμαχία μετεβλήθη εἰς πεζομαχίας εἶδος, καὶ τοῦτο εὐδοκίμησε τόσον πολὺ, ὥστε ὁ Δουΐλιος ἐκτύπησε πλησίον εἰς τὰς Μύλας τὸν ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα πλοίων συνιστάμενον Καρχηδόνιον στόλον, καὶ ἑώρτασε τὸν πρῶτον διὰ θαλάσσης θρίαμβον (260). Τοῦ ἔστησαν εἰς τιμὴν στήλην *) ἀπὸ λαφυραγωγημένων πλοίων πρώρας στολισμένην, καὶ κατὰ τὴν ἀκόμη κυριεύουσαν ἁπλότητα τῶν ἠθῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἄδεια, ἐνῷ ἐπιστρέφει εἰς τὸν οἶκον του ἀπὸ συμπόσιον τὴν νύκτα, νὰ συνοδεύεται ἀπὸ δᾳδοῦχον καὶ αὐλητὴν — θρίαμβον καθημερινὸν τρόπον τινὰ, λέγει εἷς Ῥωμαῖος ἱστοριογράφος. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης ἐξηπλώθη ἕως τὴν Σαρδὼ καὶ Κορσικὴν, ὅπου ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων ἐπολέμει εὐτυχῶς, καὶ εἰς τὴν Σικελίαν ηὔξησε μὲν τὸ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους θάῤῥος, ἐσμίκρυνε δὲ τὸν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους φόβον.

Ἐπειδὴ τὸ τολμηρὸν δοκίμιον τοῦ νὰ κτίσουν θαλάσσιον δύναμιν εὐτύχησεν, συνέλαβαν οἱ Ῥωμαῖοι πάραυτα βουλὴν δευτέραν ὄχι ὀλιγώτερον τολμηρὰν παρὰ τὴν πρώτην. Ἀπεφάσισαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀγαθοκλέους νὰ κτυπήσωσι τοὺς Καρχηδονίους ἐπάνω εἰς τὴν Ἀφρικὴν αὐτήν. Μ. Ἀττίλιος Ῥηγοῦλος ἠτοίμασε τὴν εἰς τοῦτο ὁδὸν μὲ μίαν νίκην διὰ θαλάσσης πλησίον τοῦ Ἐκνόμου (250). Τριακόσια τριάκοντα πλοῖα Ῥωμαίων ἐναυμάχουν μὲ τριακόσια πεντήκοντα Καρχηδονίων, ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους τούτων ἀνεπλήρωσεν ὁ Ῥω-

*) Τὸ κάτω μέρος ταύτης τῆς στήλης (columna rostrata) μετ' ἐπιγραφῆς εἰς τὴν τότε Λατινικὴν γλῶσσαν, εὑρέθη κατὰ τὸ 1565 ἔτος, καὶ σώζεται εἰς τὴν Ῥώμην.

μαῖος ὕπατος μὲ τὴν ἁρμοδίαν θέσιν του, καὶ μὲ τὰ ζεύγματά του, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο κόρακες. Ἡ Καρχηδὼν ἔχασεν ἑκατὸν τεσσαράκοντα πλοῖα τὰ μὲν φθαρέντα, τὰ δὲ κυριευθέντα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τῶν δύω μερῶν ὁμοῦ οἱ φονευμένοι ἀνέβαιναν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα χιλιάδων. Ἀπὸ μέρους τῶν ἐχθρῶν ἐμπόδιον δὲν εὕρισκε πλέον ὁ Ῥηγοῦλος, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του διηγέρθη γογγυσμὸς, ἐπειδὴ μόνον τὸ ὄνομα Λιβύη τοὺς ἦτο τρομερόν. Ὁ τολμηρότατος ὕπατος ἀπεδίωξε τὸν φόβον διὰ φόβου, καὶ φοβερίσας θάνατον εἰς τοὺς ἀπειθεῖς τοὺς ἔκαμεν ὅλους εὐπειθεστάτους. Ἄραξε πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Ἑρμαίου, ἐκυρίευσε τὴν Ἀσπίδα, καὶ διήρπασεν ἀνεμποδίστως τὴν πλουσίαν καὶ καλλιεργημένην χώραν. Ὅταν δὲ τελευταῖον οἱ Καρχηδόνιοι στρατηγοὶ ἠθέλαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὸν δρόμον του, ἐνικήθησαν κατὰ κράτος ἐξ αἰτίας τῆς ἀναρμόστου θέσεώς των, ἥτις ἐμπόδιζε τὴν μεταχείρισιν τῶν ἐλεφάντων καὶ τῶν ἱππέων.

Ὁ Ῥηγοῦλος μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν διάδοχον τῆς ὑπατείας του τὴν τελείωσιν τοῦ εὐκολυνθέντος ἤδη ἀγῶνος ἐπρόβαλεν εἰρήνην εἰς τοὺς Καρχηδονίους. Ἀλλ' ἡ παραχώρησις τῆς Σικελίας καὶ Σαρδόνος, ἡ δωρεὰν παράδοσις ὅλων τῶν αἰχμαλώτων Ῥωμαίων, ἡ πληρωμὴ ὅλης τῆς τοῦ πολέμου δαπάνης, καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἔρχωνται πάντοτε εἰς βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων μὲ πεντήκοντα τριήρεις, καὶ χωρὶς τὴν τούτων γνώμην νὰ μὴ ἀποφασίζωσιν οὔτε πόλεμον οὔτε εἰρήνην — ἐφάνησαν τόσον σκληραὶ συνθῆκαι, ὥστε ἡ γερουσία τῆς Καρχηδόνος ἐπροτίμησε τὰ ἔσχατα κακὰ παρὰ τοιαύτην εἰρήνην. Καὶ ἐξ ἅπαντος ἦτο πλησίον ὁ κίνδυνος. Ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος ἀπεφάσισε νὰ πολιορκήσῃ τὴν μητρόπολιν, ἥτις εἶχε συμπυκνωθῆν μὲ φυγάδας

ἐκ τῶν λεηλατημένων ἢ κινδυνευόντων τόπων, καὶ
ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ ὀλέθριον σπά-
νιν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων.

Ἡ τύχη, ἥτις κατὰ τὸν λόγον Ῥωμαίου τινὸς
ἱστοριογράφου, ἠθέλησε διὰ τῆς δυστυχίας νὰ δεί-
ξῃ τὴν ἀρετὴν τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ ἄλλο νεοφανὲς
μέρος, ἔστειλεν ἀνελπίστως κατὰ τὴν παροῦσαν
ἀνάγκην σωτῆρα εἰς τοὺς Καρχηδονίους. Σπαρτιά-
της τις Ξάνθιππος τὄνομα, ὅς τις ἦλθεν Ἑλλήνων
μισθοφόρων στρατηγὸς εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀναθρεμ-
μένος εἰς τὰ ἤθη τῆς πατρίδος του καὶ πολλὰ τοῦ
πολέμου ἔμπειρος, ἐκβῆκεν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπέ-
δειξεν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὅτι ἐνῷ ἔχουσι με-
γάλα πολεμικὰ μέσα, ἡ αἰτία τῆς ἥττης των
εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τῶν στρατηγῶν
των, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη νίκην ἂν ἤθελαν ν' ἀκού-
σωσι τὰς συμβουλάς του. Τὸν ἤκουσαν, τὸν ἐνε-
πίστευσαν τὰ στρατεύματά των, καὶ ἐνθουσιάσθησαν
ὅλοι, ὅταν ἐκεῖνος διάταξεν Ἑλληνικῶς τοὺς στρα-
τιώτας καὶ τοὺς ἔβαλεν εἰς κίνησιν. Μὲ στρά-
τευμα τοιοῦτον ἠδύνατο ὁ συνετὸς Ἕλλην νὰ κατορ-
θώσῃ πολλὰ, καὶ ἐπειδὴ ἤξευρε νὰ μεταχειρίζεται
προσέτι πολλὰ καλὰ καὶ τοὺς ἐλέφαντας, διὰ τοῦ-
το οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν κατὰ κράτος, καὶ ὁ νι-
κόφρων Ῥηγοῦλος αὐτὸς ἔπεσεν εἰς αἰχμαλωσίαν·
ὀλίγοι μόνον τινὲς ἐσώθησαν εἰς τὴν Ἀσπίδα
(255). Ἡ Ῥώμη διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τούτους τοὺς
ἐνταῦθα ὑπὸ Καρχηδονίων πολιορκουμένους, ἔστει-
λε στόλον τριακοσίων πεντήκοντα πλοίων, ἀλλ' ἡ
φύσις αὐτὴ ἐφαίνετο τώρα ὅτι συνεμάχει μὲ τοὺς
Καρχηδονίους. Ἀφοῦ ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων ἐνί-
κησε τὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων, καὶ ἠλευθέρωσε
τοὺς ἐγκλείστους ἀπὸ τὴν Ἀσπίδα, κατεχειμάσθη
τόσον εἰς τὴν ἐπιστροφήν του πλησίον τῆς Καμα-
ρίνης, ὥστε ἠφανίσθη ὅλος, ὄχι χωρὶς αἰτίαν τῶν

ὑπάτων, οἵτινες μὲ Ῥωμαϊκὴν ὑπερηφάνειαν, καθ-
ὼς λέγει ὁ Πολύβιος (Α΄, 37.), ἐνόμιζαν ὅτι
ἠδύναντο νὰ ἀντιπαλαίσωσι καὶ τὰς δυνάμεις τῆς
φύσεως, καὶ δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὰς παραινέσεις τῶν
κυβερνητῶν.

Ἡ Καρχηδὼν ἐσωφρόνισεν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ
τοὺς Ἀφρικανοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπὶ τῆς παρουσίας τῶν
Ῥωμαίων ἐδείχθεισεν ἀμφίβολοι, καὶ ἤλπιζε καὶ
χωρὶς τὸν Ξάνθιππον — ὅς τις εἴτε φοβούμενος τὴν
ζηλοτυπίαν τῶν τῆς Καρχηδόνος οἰκογενειῶν, εἴτε
ἀπ' ἄλλας ἀγνώστους αἰτίας εἶχεν ἀναχωρήσειν ἀπὸ
τὴν Ἀφρικὴν — νὰ νικήσῃ εὐκόλως τοὺς μὲ δύω
τοιαύτας ζημίας ἀδυνατήσαντας Ῥωμαίους. Ἐμε-
ταχειρίζετο λοιπὸν ὅλα τὰ δυνατά της νὰ φανῇ ἰσχυ-
ρὰ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἀλλὰ τὸ θάῤῥος τῶν Ῥωμαίων δὲν ἐθραύσθη
ὅσον ἤλπιζαν οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ ἀπὸ τὰ δάση τῆς
Ἰταλίας ἐφύτρωσε γρήγορα νέος στόλος, μὲ τὸν
ὁποῖον ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Πάνορμον τῆς Σι-
κελίας, καὶ ἔκαμναν φθοροποιοὺς ἀποβάσεις εἰς τὰ
παράλια τῆς Ἀφρικῆς πλησίον τῶν Σύρτεων. Ἀλλὰ
πάλιν δευτέρα τρικυμία, ἥτις ἐπιστρέφοντα τοῦτον
τὸν στόλον ἔφθειρε καὶ ἐσκόρπισε, ἠνάγκασε τελευ-
ταῖον τοὺς Ῥωμαίους νὰ παραχωρήσουν τὴν θάλασ-
σαν εἰς τοὺς Καρχηδονίους. Μόνον ἑξήκοντα πλοῖα
ἐκράτησαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἰταλίας, καὶ κατε-
γίνοντο ἀπὸ τώρα μόνον εἰς τὸν διὰ ξηρᾶς ἀγῶνα τῆς
Σικελίας, ὅς τις ἀφοῦ ἔπαθαν τὴν φθορὰν εἰς τὴν
Ἀφρικὴν, ἐγίνετο μὲ κάποιαν δειλίαν, ἐπειδὴ οἱ Ῥω-
μαῖοι ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ἐκεῖ τόσον φθοροποιῶν εἰς
αὐτοὺς γενομένων ἐλεφάντων, δὲν ἐτόλμων νὰ ἀντι-
παραταχθῶσιν εἰς φανερὰς μάχας κατὰ τῶν Καρχηδο-
νίων. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ αὐστηρὸς ὕπατος Αὐρήλιος Κότ-
τας ἐκυρίευσε τὰς Λιπάρας νήσους, πιθανῶς μὲ βοή-
θειαν Συρακουσίων πλοίων, καὶ ὁ ὕπατος Λ. Καικίλιος

Μέτελλος *) ἔδωκε τέλος εἰς τὸν ἀπὸ τῶν ἐλεφάντων τρόμον. Διότι ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς Ἀσδρούβας, ὅς τις ἐγνώριζε τὸν φόβον τῶν Ῥωμαίων, εἶχεν ἐφορμήσειν ἐκ τοῦ Λιλυβαίου εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Πανόρμου, διὰ νὰ προκαλέσῃ εἰς μάχην τὸν Ῥωμαῖον ὕπατον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχε χωρισθῆν ὁ συνύπατός του φέρων μέρος τοῦ στρατεύματος ὀπίσω εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐδῶ λοιπὸν ἐπέτυχεν ὁ Καικίλιος Μέτελλος νὰ κτυπήσῃ μὲ ὄφελός του τοὺς Καρχηδονίους (οἵτινες ἀπὸ καταφρόνησιν δὲν εἶχαν ὀχυρώσειν τακτικῶς οὐδὲ τὸ στρατόπεδόν των) καὶ παρεκτὸς μεγάλης φθορᾶς ἀνθρώπων τοὺς ἐπῆρε καὶ πολλοὺς ἐλέφαντας, οἱ ὁποῖοι ἐφέρθησαν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην μὲ χαρὰν τοῦ λαοῦ μεγάλην (251). Ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον.

Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔστειλαν οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὴν Ῥώμην τὸν Ῥηγοῦλον νὰ συμφωνήσῃ περὶ ἀλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων, ἀφοῦ πρῶτον τὸν ὥρκισαν, ἐὰν δὲν ἐκτελέσῃ τίποτε, νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀλλ' οὗτος ὄχι μόνον δὲν συνετέλεσε τὴν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους ἐπιθυμουμένην ἀλλαγὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὡς μόνον ὠφέλιμον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οὐδὲ ἡ ἔννοια τοῦ νὰ ζήσῃ εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τῶν οἰκείων του ἠδυνήθη νὰ τὸν κινήσῃ εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῇ τὸ ὄφελος τῆς πατρίδος του ἢ νὰ γείνῃ ἄπιστος εἰς τὸ χρέος του. Ὑπέστρεψε δὲ μᾶλλον, ἀφοῦ ἐπεκύρωσε τὴν γνώμην του ἡ σύγκλητος, εἰς τὴν φυλακήν του, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ πάθῃ σκληρότατα. Ὅτι εἰς τὴν Καρ-

*) Ὅταν εἰς κατεπείγουσαν ἀνάγκην ἐπαρακίνησε τοὺς ἱππεῖς εἰς ἐργασίαν ἀλλοτρίαν τοῦ ἀξιώματός των, καὶ ἐκεῖνοι δὲν τὸν ὑπήκουσαν, τοὺς ἐνεκάλεσεν εἰς τοὺς τιμητὰς καὶ εἰς τὴν βουλὴν, ὥστε ἐκεῖνοι μὲν νὰ τοὺς ἐξώσωσιν, αὕτη δὲ νὰ τοὺς ἀποστερήσῃ τὸν μισθόν· καὶ ὁ δῆμος ἐπεβεβαίωσε τὸ παράδειγμα ταύτης τῆς αὐστηρίας.

χηδόνα ἐφονεύθη μὲ σκληρὰς βασάνους, λέγεται ἀπὸ παλαιοὺς ἱστοριογράφους Ῥωμαίους (Πρβ. Ἀππιαν. Καρχ. 4.). Νεώτεροι τὸ ὑπέλαβαν πλάσμα Ῥωμαϊκὸν διὰ νὰ αὐξήσωσι τὸ κατὰ τῆς Καρχηδόνος μῖσος.

Εἰς τοὺς ἐφεξῆς ἀγῶνας τοῦ πολέμου ἐπροσπάθησαν εἰς μάτην οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κυριεύσωσιν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους δύω ἀξιολογώτατα χωρία τῆς Σικελίας, Λιλύβαιον καὶ Δρέπανον. Π. Κλαύδιος Πούλχερος, ὕπατος τὸ 249 ἔτος, ἔχασε τὸν συνύπατόν του εἰς μίαν ἧτταν *), καὶ εἰς τρικυμίαν τινὰ τὸν στόλον του. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸν πεζικὸν πόλεμον, τοῦ ὁποίου θέατρον ἔμεινεν ἡ Σικελία, ὅπου πολλὰ ἔτη κατὰ συνέχειαν ἐπολεμοῦντο πεισμ[illegible]τικώτατα. Ἀμίλκας Βάρκας, ἐνδοξότατος στρατηγὸς τῆς Καρχηδόνος, ἐπαρουσιάσθη τώρα φοβερὸς ἀντίπαλος τῆς Ῥώμης, ἐξουσίασε βουνόν τι **) πλησίον τοῦ Πανόρμου, τὸ ἐκράτησε τρία ἔτη κατὰ συνέχειαν μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἀπεκεῖ ἐπολέμει ἀδιακόπως τὴν ἐπικράτειάν των καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἀφοῦ δὲ ἢ ἀναγκασμένος ἢ ἐθελοντὴς παραίτησε τὸν τόπον τοῦτον, ἔδειξεν ὄχι μικρότερον στρατηγικὸν πνεῦμα εἰς μάχην τινα σκληρὰν πλησίον τοῦ ὄρους Ἔρυκος, ὅπου ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Ἔρυκα, καὶ τὴν ἐβάσταξε μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἔστεκαν καὶ εἰς τὴν κορυφὴν καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Ἀλλ' ὅμως ὅλοι οὗτοι οἱ ἀγῶνες δὲν ἔφεραν διάκρισιν τοῦ ὅλου πολέμου, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπε-

*) Ἡ ἧττα αὕτη ἐνομίσθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους θεία τιμωρία, διότι, ἐπειδὴ οἱ ἱεροὶ ὄρνεις, οἱ δίδοντες συμβουλὰς, δὲν ἤθελαν νὰ φάγωσιν, ὁ Κλαύδιος τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν λέγων χλευαστικῶς: Πίετε, ἂν δὲν τρώγετε. Ἐνεκαλέσθη διὰ τὸ ἀσέβημα τοῦτο, διέφυγεν ὅμως τὴν ποινήν.

**) Ἦτο τὸ τὴν σήμερον περίφημον διὰ τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας Ῥωσαλίας Μόντε Πελλεγρῖνο, βράχος ξηρὸς καὶ τιτανώδης.

φάσισαν νὰ δοκιμάσουν τὸ τρίτον τὴν τύχην των εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἡ μὲν πολιτεία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ καταβάλῃ τὴν δαπάνην εἰς τὴν ἑτοιμασίαν ταύτην· διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ δημόσια χρέη εἶχε καταφύγειν εἰς νόθευσιν τῶν ἀργυρῶν νομισμάνων της· ὁ δὲ ζῆλος καὶ ἐνθουσιασμὸς τῶν πολιτῶν ἀνεπλήρωσε ταύτην τὴν ἔλλειψιν. Πολλοὶ ἰδιῶται συναφθέντες ὥπλισαν πεντήρεις μὲ ἰδίαν των δαπάνην, ἐλπίζοντες ὅτι ἡ νίκη τῆς πατρίδος των ἤθελε τοὺς πληρώσειν τὰ ἔξοδα.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἡτοιμάσθησαν παράυτα διακόσια πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπεσεν αἰφνιδίως ὁ ὕπατος Λουτάτιος Κάτλος κατὰ τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες ὠνειρεύοντο ὅτι ἐθαλασσοκράτουν, καὶ ἐκυρίευσεν ἐπιτήδειά τινα χωρία εἰς τὰ πέριξ Δρεπάνου καὶ Λιλυβαίου (242). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὕπατος δὲν ἀμφίβαλλεν, ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι μανθάνοντες τὸν ἐρχομόν του ἤθελαν δράμειν κατ' αὐτοῦ μὲ τὸν στόλον των, ἐγύμναζεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡμέραν καὶ νύκτα τοὺς ναύτας του διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμοι εἰς τὴν ναυμαχίαν, ἥτις κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ῥωμαίων ἔμελλε νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸν πεισματώδη πόλεμον· Σπουδαστικώτατα ἐφάνη τῳόντι στόλος Καρχηδόνιος ναυαρχούμενος ἀπὸ τὸν Ἄννωνα, φορτωμένος μὲ ὅπλα καὶ τροφὰς καὶ στρατιώτας· ἦτο προσταγμένος νὰ ἐκβάλῃ ὅλα ταῦτα εἰς τὴν Ἔρυκα, νὰ παραλάβῃ δὲ τὸν Ἀμίλκαν μὲ τοὺς ἀξίους στρατιώτας του, καὶ τότε νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἥρωος τούτου. Ἀλλ' ὁ ὕπατος Λουτάτιος, ὅςτις ἐκατάλαβε τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀπεφάσισε, μ' ὅλον ὅτι ἦτο ἐναντίος ὁ ἄνεμος, κάλλιον νὰ ναυμαχήσῃ τώρα μὲ φορτωμένα πλοῖα παρὰ ὕστερον μὲ ἐλαφρὰ καὶ μὲ τὸν Ἀμίλκαν. Τοὺς ἐκτύπησε λοιπὸν πλησίον τῶν Αἰγουσῶν νήσων, καὶ ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις ἐστεφάνωσε τὸν φρόνιμον στοχασμόν του. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔστειλαν εἰς τὸν Ἀμίλκαν πληρεξουσιότητα νὰ κλείσῃ εἰρήνην, καὶ ἀνάγκη εἶναι νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ Καρχηδὼν τόσον εἶχεν ἐξασθενήσειν, ὥστε δὲν ἤλπιζε πλέον εὐτυχῆ τροπὴν τῶν πραγμάτων της, ἐπειδὴ ὁ γενναῖος καὶ μεγαλόκαρδος οὗτος ἥρως ἔστερξεν εἰρήνην, τῆς ὁποίας αἱ συνθῆκαι ἔδωκαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους μεγαλωτάτας ὠφελείας. Οἱ Καρχηδόνιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσωσι τὴν Σικελίαν καὶ πολλὰς ἄλλας μικρὰς νήσους, εἰς εἴκοσιν ἐνιαυτῶν διάστημα νὰ πληρώσωσι δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα, καὶ νὰ δώσουν χωρὶς λύτρων ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους (Ἴδε Πολύβ. Α΄, 62).

Ἡ Σικελία, παρεκτὸς τῆς εἰς τὸν Ἱέρωνα ἀνηκούσης ἐπικρατείας, ἔγεινε πρώτη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, τὸ ὁποῖον ὄνομα ἔλαβαν ἔπειτα ὅλαι αἱ δορίκτητοι χῶραι. Ἐθεωροῦντο τώρα ὡς κτῆμα τοῦ τῆς Ῥώμης λαοῦ, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς κατ' ἔτος στελλομένους Πραίτωρας καὶ Ἀνθυπάτους *), οἱ ὁποῖοι τὰς ἐκυβέρνων καὶ τὰς ἐφορολόγουν. Ἡ κατάστασίς των ἦτο σκληροτέρα παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν λαῶν. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ Σικελία, ἐπειδὴ πρώτη ἔδειξεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κικέρωνος, πόσον λαμπρὸν εἶναι νὰ ἐξουσιάζῃ τις ξένας χώρας, καὶ ἐπειδὴ μέρος της ὑπετάχθη ἐθελουσίως, ἐδοκίμαζεν ἡμερωτέραν κυ-

*) Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν εἷς μόνον Πραίτωρ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἤρχισαν νὰ γίνωνται δύω, καὶ πληθυνομένων τῶν δορικτησιῶν συνεπληθύνετο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πραιτώρων. Δύω ἔμειναν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐφρόντιζαν περὶ τῆς δικαιοδοσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον καθῆκον των· οἱ δὲ ἄλλοι ἐστέλλοντο ἄρχοντες εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐφεξῆς ἐδιαιρέθησαν αἱ ἐπαρχίαι εἰς ὑπατικὰς καὶ πραιτωρικάς. Ἐκείνας μὲν ἐκυβέρνα ἀνθύπατος, ταύτας δὲ ἀντιπραίτωρ. Διότι οἱ ἐκβαίνοντες ὕπατοι καὶ πραίτωρες ἐλάμβαναν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀξιώματός των μίαν ἐπαρχίαν διὰ νὰ τὴν κυβερνῶσιν ἕνα ἐνιαυτὸν, ἥτις, μ' ὅλον ὅτι ὁ καιρὸς ἦτο βραχὺς, ἐθεωρεῖτο μέσον μεγάλου πλουτισμοῦ.

βέρνησιν παρὰ ἐπαρχίας ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἐκυριεύθησαν ὕστερα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

---

21. Ἄλλαι ἀποκτήσεις τῶν Ῥωμαίων.

Τοιοῦτος ἔνδοξος ἀγὼν, ὡς ὁ προτελειωθεὶς, συνωδευμένος μὲ τοιαῦτα ἐπακόλουθα, ἐσήκωσε τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Ῥωμαίων εἰς μέγιστον ὕψος· παντὸς ἰδιώτου ἐπαγιώθη ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ εἰς τὴν ἀκλόνητον ἰδέαν, ὅτι τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν τῆς Ῥώμης δύναμιν, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ ἡ ἐπιθυμία τῶν ξένων τόπων, ἥτις ἤρχισε νὰ γίνεται ἀχόρταγος, κατεσίγασεν ἤδη τὴν φωνὴν τῆς τιμῆς, καὶ παρεξέτρεπε τὴν πολιτείαν εἰς αἰσχρὰς πράξεις, τὰς ὁποίας δὲν ἤθελαν νομίσειν συμφώνους τῆς ἀξίας των οἱ νικηταὶ τοῦ Πύῤῥου.

Τὰ φρονήματα ταῦτα ἐδείχθησαν πάραυτα εἰς τὴν πρὸς τὴν Καρχηδόνα ἐν καιρῷ τῆς εἰρήνης συμπεριφοράν των. Οἱ Καρχηδόνιοι χάσαντες τὰς ἀργυρικὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ πολυχρονίου πολέμου δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τοὺς μισθοφόρους των, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτοι ἐπίασαν τὰ ὅπλα, καὶ ἠρέθιζαν τοὺς ἀποστάτας λαοὺς τῆς βορείου Ἀφρικῆς εἰς πόλεμον. Μετὰ χαρᾶς καὶ οὗτοι ἐπίασαν τὰ ὅπλα, καὶ ἡ πανταχόθεν φοβεριζομένη Καρχηδὼν, τῆς ὁποίας ἦτο ἤδη ἐγκλεισμένη ἡ μητρόπολις, ἴδεν εἰς ταύτην τὴν ἐπικίνδυνον ὥραν καὶ τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τοῦ ἐνδόξου Ἄννωνος καὶ τοῦ ἀρίστου στρατηγοῦ της Ἀμίλκου Βάρκα, ἡ ὁποῖα ἔγεινεν ἐφεξῆς ζημιωδεστάτη εἰς τὴν πόλιν. Ταύτην ὅμως τὴν φορὰν ἐπέτυχαν νὰ φιλιώσωσι τοὺς διαφερομένους, καὶ ὁ πόλεμος οὗτος, ὅςτις ὀνομάζεται Λιβυκὸς (ἀνωτ. σελ. 463. σημ.), καὶ διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη μὲ μανίαν

καὶ ἀπανθρωπίαν, ἐτελειώθη μὲ νίκην τῆς Καρχηδόνος διὰ τῆς στρατηγικῆς ἐμπειρίας τοῦ Ἀμίλκου.

Ἐπὶ τῆς γενικῆς ταύτης ἐπαναστάσεως εἶχαν ἐπαναστατήσειν καὶ οἱ εἰς Σαρδὼ μισθοφόροι τῆς Καρχηδόνος. Ὅταν δὲ οἱ Καρχηδόνιοι ὡπλίσθησαν διὰ νὰ ὑποτάξωσι τὴν νῆσον ταύτην, ἐκήρυξαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν, προφασιζόμενοι ὅτι αἱ ἑτοιμασίαι ἐκεῖναι ἀπέβλεπαν κατὰ τῆς Ῥώμης. Μ' ὅλον ὅτι ἐπαρωργίσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι ἐκ τούτου καὶ ἀνεφλέχθησαν εἰς μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, μ' ὅλον τοῦτο αἱ δυνάμεις των ἦσαν τότε τόσον ἀνίκανοι διὰ πόλεμον, ὥστ' ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσι τὴν νῆσον, καὶ νὰ πληρώσωσι χίλια ἑκατὸν τάλαντα. Καὶ τὴν Κορσικὴν δὲ ἰδιοποιήθησαν τώρα οἱ Ῥωμαῖοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο δὲν ἠρκέσθησαν. Ἐπαναστάσεις ἐκραγείσας καὶ ἐπὶ τῶν δύω νήσων τὰς ἠτιολόγουν ἀπὸ ἐρεθισμοὺς τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεφάσισαν πάλιν πόλεμον. Νέοι πρεσβευταὶ ἦλθαν μὲ δεήσεις εἰς τὴν Ῥώμην· εἰς μάτην! Κἀνεἷς λόγος δὲν ἐπληροφόρει τὴν Ῥωμαϊκὴν σύγκλητον. Τελευταῖον εἷς ἀπὸ τοὺς πρέσβεις εἶπεν εἰς αὐτοὺς μὲ ἀγανάκτησιν μεγάλην: „Ἐὰν, ὦ Ῥωμαῖοι, ἀπεφασίσατε νὰ μὴ φυλάξητε τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἠγοράσαμεν τόσον ἀκριβὰ, δότε μας τὴν τιμήν της ὀπίσω, δότε μας τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδὼ ὀπίσω. Κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας ἀνθρώπους, ὅςτις ἀγοράζει πραγματείας, δὲν συνειθίζει, ἂν εἶναι τιμημένος, νὰ κρατῇ καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ μὴ δίδῃ ὀπίσω τὸ ἀργύριον.“ Ἐντράπησαν ἡ σύγκλητος, καὶ δὲν ἐκίνησαν ταύτην τὴν φορὰν πόλεμον.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐφοβερίσθη ἡ Ῥώμη ἀπὸ βόρειον τινὰ τρικυμίαν. Πρόβλημα τοῦ δημάρχου Γ. Φλαμινίου κυρωθὲν μετὰ πολλὰς λογομαχίας νὰ μοιρασθῇ εἰς Ῥωμαίους ἀποίκους ἡ χώρα τῆς Πικεντίας, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Γαλατικοὺς Σήνονας,

καὶ νὰ ἀποδιωχθοῦν ἐκεῖθεν ὁλοτελῶς οἱ ἐγκάτοικοι, ἐσήκωσεν εἰς τοὺς πόδας ὅλους τοὺς Γαλάτας τῆς ἄνω Ἰταλίας. Οἱ βιασθέντες Ἴνσουβροι καὶ Βόϊοι ἡτοιμάσθησαν εἰς ἀγῶνα, καὶ εἵλκυσαν δι' ἀργυρίου τοὺς ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων ὁμοφύλους των ὀνομαζομένους Γαισάτας εἰς βοήθειάν των (226). Αἱ ἀσυνήθιστοι ἑτοιμασίαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Ῥωμαῖοι [ὁ Πολύβιος (Β', 24) λογαριάζει εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα τὰ στρατεύματα τῆς Ῥώμης καὶ τῶν συμμάχων ἢ ὑπηκόωντης Ἰταλικῶν λαῶν εἰς 770,000 στρατιωτῶν] φανερόνει τὸν φόβον των. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔγεινε βαρὺς καὶ καθ' ὑπερβολὴν αἱματώδης, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν τελευταῖον περισσότερον διὰ τὰ ἄσκοπα κινήματα τῶν ἐχθρῶν παρὰ διὰ τὴν ἰδίαν των δύναμιν. Τελευταῖον, οἱ Ῥωμαῖοι ὕπατοι Γν. Κορνήλιος Σκιπίων καὶ Μ. Κλαύδιος Μάρκελλος ἐπέρασαν τὸν ποταμὸν Πάδον (222), ὁ δεύτερος ἐσκότωσεν ἰδιοχείρως τὸν βασιλέα τῶν Γαισατῶν Οὐϊριδόμαρον· οἱ Γαλάται ἔφυγαν, καὶ ἐκυριεύθη ἡ μητρόπολις τῶν Ἰνσούβρων, τὸ Μεδιόλανον. Ἡ ὑποταχθεῖσα χώρα δὲν ἐλογαριάσθη τότε ἀκόμη ὡς μέρος τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ ἐσχηματίσθη ἐπαρχία ὀνομαζομένη Ἐντὸς τῶν Ἄλπεων (Cisalpina ἢ Togata) Γαλατία. Πρὸς δὲ φύλαξιν τῆς ἡσυχίας ἐκτίσθησαν ἐκεῖ δύω ἀποικίαι Κρεμώνη καὶ Πλακεντία.

Πρὸ δὲ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου εἶχεν ἐκραγῆν ἄλλος εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Ἐκ τοῦ ἔθνους τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκτείνετο εἰς τὰ ἐπέκεινα τῆς ἄνω Ἰταλίας παραθαλάσσια ἕως τῆς Ἠπείρου, ἔγειναν φοβερώτεροι ἐξαιρέτως οἱ νοτιώτεροι. Μὲ τὰ πολυάριθμα καὶ ἐλαφρὰ πλοιάριά των ἐπειράτευαν καὶ ἐτρόμαζαν ὅλην τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ἠχθρεύθησαν μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν πρέσβεις τῆς Ῥώμης ἐζήτουν κατάπαυσιν τῶν πει-

ρατειῶν ἀπὸ τὴν βασίλισσαν τῶν Ἰλλυριῶν Τεύταν, ἀπεπέμφθησαν μὲ καταφρόνησιν, καὶ προσέτι εἷς ἐξ αὐτῶν μὲ προσταγὴν τῆς βασιλίσσης ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐπιστροφὴν (230). Διὰ νὰ ἐκδικήσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἔστειλαν στρατὸν καὶ ναυτικόν. Ὁ ἀγὼν αὐτῶν εὐκολύνθη μὲ τὸ νὰ ἡνώθη μαζή των ἑκουσίως μία ἀπὸ τὰς κυριευούσας Ἰλλυρικὰς φυλὰς, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὴν προδοσίαν Δημητρίου Φαρίου, Ἰλλυρικοῦ κυβερνήτου τῆς Κερκύρας, ὅς τις παρέδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν νῆσον καὶ ὑπεστήριξεν ὅλα τὰ ἐγχειρήματά των. Ἡ πανταχόθεν στενοχωρηθεῖσα τῆς Ἰλλυρίας βασίλισσα ἠναγκάσθη νὰ ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην μὲ διωρισμένον ἐτήσιον φόρον, μὲ παραχώρησιν τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Ἰλλυρίας, καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ διαβαίνῃ ὡπλισμένον πλοῖον τὰ νερὰ τῆς πόλεως Λίσσου (228). Ἡ παραχωρηθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἐπικράτεια μέρος μὲν ἐκηρύχθη ἐλευθέρα (καὶ μάλιστα αἱ νῆσοι, ἀλλ' οὕτως, ὥστε Ῥωμαίων φρουραὶ νὰ κατέχουν δυνατούς τινὰς τόπους), μέρος δὲ ἐχαρίσθη εἰς τὸν Φάριον Δημήτριον. Ἀλλ' ὅταν οὗτος ἐφεξῆς ἠθέλησε νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα εἶχαν βάλειν εἰς τὴν φιλοδοξίαν του οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκτυπήθη, ἐνικήθη, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μακεδονίας, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ φιλοφροσύνην (219) (Ἴδε Πολύβ. Β',2—13. Γ', 16—19.).

Διὰ τῆς κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν νίκης ἔλαβαν οἱ Ῥωμαῖοι καιρὸν νὰ συνδέσουν σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῷ τὰ κατὰ τοῦ ἔθνους τούτου ἀποτελέσματά των ἀνήγγειλαν διὰ πρέσβεων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Οἱ Ἕλληνες, πάσχοντες πρότερον πολλὰ ἀπὸ τοὺς λῃστὰς τῆς Ἰλλυρίας, ἐχάρισαν πολλὰ δῶρα εἰς τοὺς πρέσβεις. Οἱ μὲν Κορίνθιοι ἀπεφάσισαν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ κάμουν τοὺς Ῥωμαίους μετόχους τῶν ἰσθμίων· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν εἰς

αὐτοὺς τὸ πολιτικὸν δίκαιον, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ μυῶνται τὰ Ἐλευσίνια.

Τότε ἤρχισεν ὁ μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας πόλεμος, ὅς τις ἐτελείωσε μὲ τὴν πλησίον τῆς Σελλασίας μάχην (ἀνωτ. σελ. 362). Μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα (221) ἀπέθανεν Ἀντίγονος ὁ Δώσων, καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος ὁ Β΄. Ληστρικοὶ πόλεμοι τῶν Αἰτωλῶν ἐτάραξαν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τὴν Ἑλλάδα· ἔγεινεν ὁ ὀνομαζόμενος συμμαχικὸς πόλεμος, ἐπειδὴ ἡνώθησαν οἱ Μεσσήνιοι, ἡ Ἀκαρνανία, Ἤπειρος, Μακεδονία καὶ ἡ τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτεία κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φίλιππος ἐκέρδησε πολλὰ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ ἤλπισε νὰ ὑποτάξῃ ὁλοτελῶς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ὁ Ἄρατος ἐὰν καὶ ἄλλως πολιτικὸς καὶ ἀγαθώτατος, διὰ τὰ μικρά του ὅμως στρατηγικὰ προτερήματα (Πολύβ. Δ΄. 8.), οὔτε πρῶτος τῶν συμμάχων ἠδύνατο νὰ εἶναι, οὔτε ὡς πολέμιος του ἦτο ἐπικίνδυνος.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ ἀγγελία μεγάλων νικῶν καὶ προόδων τῶν Καρχηδονίων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὸν ἐκραγέντα πάλιν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον. Δημήτριος ὁ Φάριος, ὅςτις ἐχάρη τὴν δυστυχίαν τῶν ἐχθρῶν καὶ διωκτῶν του Ῥωμαίων, καὶ ἐπροσπάθει νὰ σηκώσῃ ἐναντίον των καὶ ἄλλον ἀντίπαλον. ἐσυμβούλευσε τὸν Φίλιππον νὰ κάμῃ τώρα εἰρήνην μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν διαφύγῃ εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ νὰ στρέψῃ τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ὅθεν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς πιπτούσης δυνάμεως τῆς Ῥώμης, καὶ νὰ γείνῃ ἐκ τῆς νίκης του καθολικὸς κύριος. Ἀπὸ τοιαύτας ἐλπίδας ἐκαταπείσθη ὁ φιλόδοξος Φίλιππος· οἱ Αἰτωλοὶ καὶ Ἀχαιοὶ ἐπεθύμουν καὶ αὐτοὶ τὴν εἰρήνην· ὅλοι δὲ ἐστερεώθησαν εἰς τοῦτο ἀπὸ τὰς προτροπὰς, τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς Ἀγέλαος ὁ Ναυπάκτιος

εἰς γενικὴν συνέδριον τῶν πολεμοφόρων πόλεων. Ὁ φρόνιμος οὗτος πολιτικὸς ἀπέδειξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὸν βασιλέα πόσον ἀναγκαία ἦτο ἡ ὁμόνοια εἰς καιρὸν, ὁπόταν Ῥώμη καὶ Καρχηδὼν ἐπολεμοῦντο μὲ τόσον ἀμοιβαῖον μῖσος· Ἀπέδειξεν, ὅτι ἥτις ἐξ αὐτῶν καὶ ἂν ἤθελε νικήσειν, ἔμελλε βέβαια νὰ μὴ ἀρκεσθῇ μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ἀλλὰ θέλει ἐφορμήσειν εὐθὺς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ὁ Φίλιππος πρέπει νὰ γείνῃ φύλαξ τῆς ἡνωμένης Ἑλλάδος, καὶ νὰ κλείσῃ τὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων εἰρήνην ὅπως κρίνῃ εὔλογον, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν ἔξαφνα τὰ μαῦρα σύννεφα τῆς δύσεως, καὶ τοὺς καταπνίξωσιν ἐξ ὁλοκλήρου, ἐνῷ στρασιάζουσι καὶ τρώγουσιν ἀλλήλους (Ἴδε Πολύβ. Ε΄. 104.).

Οὕτως ἐκατωρθώθη ἡ εἰρήνη, καὶ πρώτην φορὰν αἱ ταραχαὶ τῆς δύσεως ἔκαμαν ὠφέλιμον ἐνέργειαν εἰς τῆς ἀνατολῆς τὰς σχέσεις.

22. Ἀφορμὴ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ, τοῦ καὶ Ἀννιβιακοῦ πολέμου.

Ἡ δυστυχὴς ἔκβασις τοῦ πρώτου Ῥωμαϊκοῦ πολέμου εἶχε στερήσειν τὴν Καρχηδόνα πολλὰ κτήματα καὶ βοηθητικὰ μέσα, καὶ ὁ Λιβυκὸς πόλεμος εἶχε περισσεύσειν καθ' ὑπερβολὴν τὴν ἔνδειάν της, ἐνῷ ἡ αὐξάνουσα δοξομανία καὶ πλεονεξία καὶ ἁρπαγὴ τῆς Ῥώμης ἔδειχναν ἀναπόφευκτον τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου. Ποῦ λοιπὸν ἔμελλαν νὰ εὑρεθῶσι τότε τὰ μέσα πρὸς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἐὰν δὲν ἐσυλλογίζετο ἡ πολιτεία νὰ εὕρῃ νέους πόρους; Ἀμίλκας ὁ Βάρκας, τὸν ὁποῖον ἔφερναν εἰς τὰς σκέψεις ταύτας ἡ ἰδία του φιλοδοξία καὶ τὸ κατὰ τῆς Ῥώμης μῖσος, ἔῤῥιψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ἤγουν τὴν Ἱσπανίαν, ἥτις τοῦ ἐφαίνετο ἁρμοδία νὰ ἀναπληρώσῃ, πλουσιώτατα τὴν

ζημίαν τῆς Σικελίας καὶ Σαρδόνος. Τὰ πλούτη ταύτης τῆς χώρας εἰς εὐγενῆ καὶ χρήσιμα μέταλλα εἶχαν ἤδη πρώϊμα ἑλκύσειν αὐτοῦ τοὺς Φοίνικας εἰς ἐπικερδεστάτην ἐμπορίαν, καὶ τὰ μεταλλεῖα της τόσον ὀλίγον εἶχαν ἐξαντληθῆν, ὥστε τοῦ Ἀμίλκου τὰ στρατεύματα ἐξέστησαν ἰδόντες εἰς τοὺς Τυρδετανούς, ἔθνος τῶν μεσημβρινῶν αἰγιαλῶν, ἀργυρᾶς φάτνας καὶ σκεύη εἰς κοινοτάτην χρῆσιν. Πρώϊμα οἱ Καρχηδόνιοι, ἀκολουθοῦντες τοὺς προγόνους των Φοίνικας, ἔκτιζαν ἐμπορικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἱσπανίαν, καὶ ἐλάμβαναν ἀναρίθμητα κέρδη. Ἀλλ' ὁ Ἀμίλκας ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ ἐντελῶς τὴν χώραν, καὶ νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὰ μέσα νὰ κάμῃ νέον κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον, ὅς τις ἔμελλε νὰ στείλῃ εἰς τὰ παλαιὰ ὅρια της ταύτην τὴν ἐπικίνδυνον καὶ μισητὴν ἀντίζηλον τῆς Καρχηδόνος, καὶ νὰ ἀνακτίσῃ τὴν δυναστείαν τῆς πατρίδος του — ἴσως καὶ τὴν ἰδικήν του εἰς αὐτήν. Διηγοῦνται, ὅτι τὸν ἐννεαετῆ υἱόν του Ἀννίβαν. ὅς τις ἐπαρακάλει τὸν πατέρα του νὰ τὸν συμπαραλάβῃ εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, ἔφερεν εἰς βωμὸν τινὰ καὶ τὸν ἔβαλε μετὰ πομπῆς νὰ ὁρκισθῇ, ὅτι θέλει εἶσθαι αἰώνιος ἐχθρὸς τῆς Ῥώμης (Ἴδε Πολύβ. Γ΄. 11.).

Ἡ Ἱσπανία ἐκατοικεῖτο ἀπὸ πολεμικὰ ἔθνη· ἀπὸ τοὺς ἐπιτηδείους καὶ εἰς τὴν ἱππικὴν καὶ εἰς τὸ πεζικὸν Κελτίβηρας, οἵτινες λέγονται ὅτι ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν σμίξιν τῶν Κελτῶν καὶ τῶν Ἰβήρων· ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους Λυσιτανούς, οἵτινες δὲν ἐπέμεναν ὡς οἱ Κελτίβηρες εἰς φανερὰς μάχας, ἦσαν ὅμως ἀκούραστοι εἰς ταχείας ἐφόδους καὶ κρυφίας προσβολάς· ἀπὸ τοὺς τὰ βόρεια ὄρη κατοικοῦντας ἀγρίους Καντάβρους κτλ. Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς λαοὺς τούτους ἔλειπε τὸ πρῶτον καὶ ἀπαραίτητον μέσον τοῦ νὰ ἀντισταθῶσι μακρόθεν εἰς ἰσχυρὸν δορικτήτορα — ὁμόνοια καὶ ὁμοπραγία. Ὁ Ἀμίλκας, ὅς τις ἐπαρουσιάσθη κατὰ τῆς ὀλεθρίου ταύτης διαιρέσεως καὶ διχονοίας μὲ νοῦν καὶ μὲ κρίσιν, ἔκαμε μὲ ἐννεατεῖς ἀγῶνας (237 — 228) ἱκανὰς προόδους εἰς τὴν ὑπόταξιν τῆς Ἱσπανίας πρὸς τὰ νότια καὶ δυτικὰ παραθαλάσσια. Ὁ γαμβρὸς καὶ διάδοχός του εἰς τὰ Ἱσπανικὰ πράγματα Ἀσδρούβας ἐτελειοποίησε τὸ ἀρχινισθὲν ἔργον. Ὑπέταξε πολλοὺς λαοὺς καὶ ἔκτισε τὴν Καινὴν πόλιν ἢ νέαν Καρχηδόνα (Καρθαγένην), πλησίον τῆς ὁποίας ἦσαν μέταλλα ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἐδιώρισε καὶ τὰ εἰργάζοντο μὲ ζῆλον.

Οἱ μεγάλοι πόροι χρυσοῦ καὶ ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἀπέκτησαν οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἐξύπνισαν τὴν φροντίδα καὶ ὑποψίαν τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἐπειδὴ τότε ἐκαταγίνοντο εἰς τοὺς Γαλατικοὺς πολέμους, ἠρκέσθησαν νὰ κάμουν μὲ τοὺς Καρχηδονίους συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν οὗτοι νὰ μὴ διαβῶσι τὸν Ἴβηρα, καὶ νὰ γνωρίζουν τὸν ποταμὸν τοῦτον βορειότατον ὅριον τῆς εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἐκτάσεώς των.

Κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τῆς εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἡγεμονίας του ἐσκοτώθη ὁ Ἀσδρούβας ἀπὸ ἕνα Γαλάτην (221). Εἰς τόπον τούτου, ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἐμβῆκεν ὁ γυναικάδελφός του Ἀννίβας. Ἐνθυμούμενος ὁ ἥρως οὗτος τὸν παιδικόν του ὅρκον καὶ κληρονομήσας τὰ φρονήματα τοῦ πατρός του δὲν ἐστοχάζετο ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς βουλάς του. Ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἤθελε ν' ἀρχίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμυώπιζεν ἡ φιλεκδικία σφοδρῶς, καὶ ἡ πολιτικὴ φρόνησις τὸν ἐπρόσταζε μὲ ἐπιμονήν, ἐχρεώστει νὰ κτυπήσῃ εἰς τὴν ῥίζαν τὴν ἐπικίνδυνον ἀντίζηλον Ῥώμην, καὶ διὰ τοῦτο νὰ φερθῇ ἐπάνω εἰς τὴν ἰδίαν ἐκείνης χώραν. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ παραδόξου τούτου στοχασμοῦ εἶχε τοῦ δανείσειν ἡ

φύσις ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα. Ἐλατρεύετο ἀπὸ τὸ
στράτευμά του· ἠκτινοβόλουν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς
του ἡ τόλμη καὶ ἡ δύναμις τοῦ πνεύματός του.
Ὅλα τὸν ἐδείκνυαν φυσικὸν καὶ εὐγενῆ ἄρχοντα.
Ὅταν τὸ ἐκάλει ὁ καιρὸς νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὸν κίν-
δυνον, ἦτο ὅλος τόλμη· εἰς τὸ μέσον τῶν κινδύ-
νων δὲν ἔχανε ποτὲ τὴν σύνεσίν του. Κἀνένας κό-
πος δὲν ἐκούραζε τὸ σῶμα του, οὐδὲ ἤμβλυνε τὴν
δύναμιν τοῦ πνεύματός του. Ἀναίσθητος πρὸς τὸ
ψύχος καὶ πρὸς τὴν ζέστην· ἀδιάφορος πρὸς τὰς
σωματικὰς ἀπολαύσεις, μὴ ἔχων διωρισμένον και-
ρὸν ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, συμμετεῖχε μὲ τοὺς
στρατιώτας ἀπὸ ὅλα τὰ βάρη. Συχνάκις ἐκοιμᾶτο
καταγῆς μεταξὺ τῶν φρουρῶν ὡπλισμένος. Ὄχι
στολὴ, ἀλλ' ὁ ἵππος καὶ τὰ ὅπλα τὸν ἔδειχναν
στρατηγόν· πρῶτος ὑπήγαινεν εἰς τὴν μάχην, καὶ
τελευταῖος ἀνεχώρει ἀπ' αὐτήν. Ἡ εἰκὼν αὕτη
τοῦ μεγίστου τῶν στρατηγῶν ὅλων τῶν ἑκατοντα-
ετηρίδων δὲν εἶναι ζωγραφημένη ἀπὸ Καρχηδό-
νιον ἱστοριογράφον· ὁ Ῥωμαῖος Λίβιος παριστά-
νει τοιοῦτον τὸν Ἀννίβαν (Πρβ. Πολύβ. Παρεκ.
ἐκ τῆς Ι', 30.). Ἀλλ' ἐὰν οὗτος προσθέτῃ,
ὅτι τὰ προτερήματα ταῦτα ἦσαν μολυσμένα μὲ
ἀπανθρωπίαν καὶ ἀπιστίαν, ἡ ἱστορία δὲν βεβαι-
όνει τὸν φόγον τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἡ Ῥωμαϊκὴ
ἐμπάθεια καὶ ἡ συκοφαντία κάμνει εἰς τὸν λυσσω-
δῶς μισούμενον ἐχθρόν των. Αὐστηρὸν τῆς Ἠθι-
κῆς κριτήριον ἐμπορεῖ νὰ ψέξῃ τὴν φιλοδοξίαν καὶ
φιλεκδικίαν εἰς τὸν Ἀννίβαν ἐξ ἅπαντος, ἀλλ' ὁ ἱστο-
ριογράφος δὲν ἐμπορεῖ νὰ καταδικάσῃ ἄνδρα, τοῦ ὁποίου
αἱ πράξεις ἦσαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐνδοξόταται,
δι' ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὸν κλεινὸν χαρακτῆ-
ρα του. Καὶ ἐκτὸς δὲ τοῦ πολέμου ἔδειχνεν ὁ
Ἀννίβας λαμπρὰ προτερήματα τοῦ πνεύματος· ἦτο
ἐξαίρετος πολιτικὸς, καὶ κατὰ τὴν παιδείαν φαίνε-
ται ὅτι δὲν ἐξαπέρασεν ὀλίγον τοὺς συντοπίτας του.

Μεταξὺ τῶν φροντίδων καὶ κινδύνων τῶν εἰς τὴν
Ἰταλίαν ἐκστρατειῶν του ἐκαταγίνετο μὲ ζῆλον καὶ
εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν.

Σαγοῦντον, πόλις πλουσία καὶ ἐμπορικὴ, ἀποικία
τῆς Ζακύνθου εἰς τοὺς Ἱσπανικοὺς αἰγιαλοὺς, ἔκει-
το ἐντὸς τῆς τῶν Καρχηδονίων ἐπικρατείας· ἀλλ'
ἐπειδὴ φυσικῶς ἀντιφερομένη μὲ τὴν μεγάλην ἐμ-
πορικὴν πολιτείαν καὶ κινδυνεύουσα ἀπὸ τὴν γειτονί-
αν της ἡνώθη μὲ τὴν Ῥώμην, διὰ τοῦτο ἡ Ῥώμη
ἐζήτει ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα τὸ ἀνενόχλησον καὶ ἐλεύ-
θερον τῆς συμμάχου της πόλεως. Ἀλλ' ὁ Ἀν-
νίβας, ὅταν ἐτελείωσε τὰς προπαρασκευάς του καὶ
αἱ βουλαί του ὅλαι ὡρίμασαν, ἐπεχείρησε νὰ τὴν
πολεμῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν πρέσβεις διὰ νὰ τὸν
ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο. Ὁ Ἀννίβας
δὲν τοὺς ἔφερεν ἔμπροσθέν του· ὑπῆγαν εἰς τὴν
Καρχηδόνα διὰ νὰ ζητήσουν τῆς καταφρονήσεως ἐκ-
δίκησιν· δὲν ἐκατώρθωσαν τίποτε. Εἰς τοῦτο τὸ
μεταξὺ ἐκυρίευσεν ὁ Ἀννίβας τὸ Σαγοῦντον (219).
Ὥπλισαν λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι δύω στρατοὺς, καὶ διὰ
κλήρων, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἔλαβαν οἱ ὕπατοι
τὴν κυβέρνησίν των. Π. Κορνήλιος Σκιπίων ἔλαχε
τὸν κατὰ τῆς Ἱσπανίας. Τι. Σεμπρώνιος τὸν κατὰ τῆς
Σικελίας, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ μεταφέρῃ κατὰ και-
ρὸν ἁρμόδιον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Εἰς τὴν ἐντὸς τῶν
Ἄλπεων Γαλατίαν ἔστεκεν ὁ στρατηγὸς Μάλλιος
μὲ δύω Ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας καὶ ἕνδεκα χιλιάδας
συμμάχων στρατιωτῶν *).

Ἀφοῦ προδιέταξαν ταῦτα, ἔστειλαν ἀκόμη μίαν
φορὰν πρέσβεις εἰς τὴν Καρχηδόνα πλέον διὰ τοὺς

---

*) Ἡ λεγεὼν συνεκροτεῖτο τότε ἀπὸ τέσσαρας ἢ πέντε χιλιά-
δας πεζοὺς καὶ τινὰς ἑκατοντάδας ἱππέων, ὅλον πολίτας Ῥωμαίους.
Ἀλλ' ὅπου οἱ σύμμαχοι (δηλαδὴ οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ) δὲν μνημονεύ-
ονται ῥητῶς, ἐμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι εἰς πᾶσαν λεγεῶνα
ἦσαν μοιρασμένοι ἰσάριθμοι καὶ ἀπὸ τούτους.

τύπους τῆς συνηθείας παρὰ διότι ἤλπιζαν ἀληθῶς νὰ διατηρήσωσι τὴν εἰρήνην. Ἀφοῦ εἰς μίαν ὁμήγυριν τῆς τῶν Καρχηδονίων γερουσίας ὡμιλήθησαν πολλὰ περὶ τοῦ πράγματος, εἷς ἀπὸ τοὺς πρέσβεις, Κ. Φάβιος, ἐδίπλωσε τὴν χλαμύδα του εἰς σχῆμα σακκουλίου, καὶ εἶπε μὲ ὑπερήφανον συντομίαν: „Ἐδῶ ἔχω πόλεμον καὶ εἰρήνην· ἐκλέξατε ἓν ἐκ τῶν δύω." — „Δὸς ὅ,τι θέλῃς," ἀπεκρίθησαν οἱ Καρχηδόνιοι — „Ἔστω λοιπὸν πόλεμος," εἶπεν ὁ Φάβιος, καὶ ἔλαβε τέλος ἡ συνδιάλεξις (Πρβ. Πολύβ. Γ΄. 33.).

---

23. Ὁ Ἀννίβας ὑπερβαίνει τὰς Ἄλπεις· πρῶται αὐτοῦ νίκαι.

(218 — 217 πρ. Χρ.)
(536 — 537 κτ. Ῥ.)

Ἡ τολμηρὰ βουλή, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἀννίβας, ἦτο νὰ εἰσβάλῃ ἐκ τῆς Ἱσπανίας διὰ τῆς Γαλλίας ἐπάνω ἀπὸ τὰς ἀβάτους πιστευομένας Ἄλπεις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προεφρόντισε δὲ νὰ ὀχυρώσῃ καὶ τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἐναντίον προσβολῶν τῆς Ῥώμης. Διὰ τοῦτο προαπέστειλε μὲν Ἱσπανικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἀφρικήν, Ἀφρικανὰ δὲ μετέφερεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ὅπου ἐνεπίστευσεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν τὴν κυβέρνησιν καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Αὐτὸς δὲ ἐξώρμησε τὸ θέρος 218 ἀπὸ τὴν νέαν Καρχηδόνα, ἐπέρασε τὸν Ἴβηρα, ἐνίκησε τὰ μεταξὺ τούτου καὶ τῶν Πυρηναίων οἰκοῦντα ἔθνη, ἀφῆκεν αὐτοῦ τὸν Ἄννωνα μὲ μέρος στρατεύματος, καὶ ἔτρεξε μὲ πεντήκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἐννέα χιλιάδας ἱππέων καὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἐλέφαντας

ὑπεράνω τῶν Πυρηναίων. Ἀφοῦ μετέπειτα ἐκ τῶν μεσημβρινῶν λαῶν τῆς Γαλλίας ἄλλου μὲν ἠγόρασεν, ἄλλου δὲ ἐξεβίασε τὴν διάβασίν του, ἐπέρασε τὸν Ῥοδανὸν ποταμόν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἄλπεις, τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ ἀναβαίνῃ. Ἔμελλεν ἄρα νὰ εἶναι πνεῦμα Ἀννιβιακὸν νὰ μὴ τρομάξῃ τὰς ἀναριθμήτους δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἀντεστάθησαν ἐνταῦθα. Διότι συλλογίσου Ἀφρικανὸν στρατὸν συνειθισμένον εἰς καυσώδη ζέστην, ἐλέφαντας χρησίμους μόνον εἰς τὰς πεδιάδας, ἀναριθμήτους ἵππους καὶ φορτηγὰ ἄλλα κτήνη, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ περιπατήσουν κρημνώδεις βράχους καὶ χιόνας καὶ παγετούς, δρόμον ἀπάτητον εἰσέτι καὶ ὑπὸ μηδενὸς γνωγραφικοῦ χάρτου δεικνύμενον· ὄρος σκληρὸν κατοικούμενον ἀπὸ βαρβάρων πλήθη, μὲ τοὺς ὁποίους ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀντιπαλαίωσιν ἀπαύστως, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τοὺς τόπους καὶ τὰς ἐνέδρας των· καὶ θέλεις ἐκπλαγῆν τὸ μέγα καὶ ἀκατανόητον τόλμημα· ἦτο δὲ καὶ ἔτους ὥρα (μὴν Νοέμβριος), ἥτις, καὶ τἄλλα των περιστατικὰ ἂν ἦσαν εὐνοϊκά, ἠμπόρει νὰ κάμῃ ἀμφίβολον τὴν διάβασίν των. Μετὰ ἑπταήμερον ἀνάβασιν ἔφθασε τελευταῖον ὁ ἀνδρεῖος στρατὸς εἰς τὴν κυρυφὴν τοῦ ὄρους*). Ἐκεῖ εἰς τὰς ἀνεμώδεις καὶ χιονισμένας ἀκρωρείας ἀφῆκεν ὁ στρατηγὸς τοὺς χλωμοὺς καὶ πεινασμένους καὶ σχεδὸν νεκροὺς στρατιώτας του νὰ ἀναπαυθῶσι δύω ἡμέρας, καὶ τοὺς ἐπαρηγόρησε μὲ τὰς πρασίνας τῆς γλυκείας Ἰταλίας πεδιάδας, αἵτινες ἐφαίνοντο ἐντεῦθεν μακράν. Καταβαίνοντες δὲν εἶχαν μὲν ἐχθροὺς νὰ πολεμήσωσιν, ἐπεσώρεύθησαν δὲ ἀναρίθμητοι τῆς ὁδοιπορίας δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι μόνον μὲ ὑπὲρ φύσιν κόπους ἠδύναντο νὰ ὑπερνικηθῶσιν. Εἰς τοὺς στενοὺς καὶ ἐκ χιόνος καὶ παγετῶν πολλὰ ὀλισθηροὺς δρόμους ἀκα-

*) Πιθανῶς ἡ κορυφὴ αὕτη εἶναι ὁ ὀνομαζόμενος τὴν σήμερον Μικρὸς ἅγ. Βερνάρδος.

ἀκαπαύστως ἔπιπταν καὶ ἄνθρωποι καὶ ζῶα· πολλοὶ ἐκρημνίζοντο κάτω καὶ εὕρισκαν τὸν θάνατον εἰς τὰς ἀβύσσους· ἄλλοι ἐβυθίζοντο εἰς τὴν χιόνα καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκβοῦν πλέον. Εἰς μέρος τι ἔχασαν παντελῶς τὸν δρόμον, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὁδεύσωσι πάντη νέον πρῶτον αὐτοὶ μὲ ἀνεκφράστους κόπους. Τελευταῖον ἔφθασαν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ σημερινοῦ Πιδεμοντίου, ἀφοῦ δεκαπέντε ἡμέρας ἐπέρασαν τὰς Ἄλπεις, καὶ πέντε μῆνας ἐπεριπάτησαν ἀπὸ τὴν νέαν Καρχηδόνα ἕως ἐδῶ. Ἐξετάσας τὸ στράτευμά του ὁ Ἀννίβας ἐκ τῶν πεντήκοντα ἐννέα χιλιάδων, μὲ τὰς ὁποίας ἐξεστράτευσεν ἀπὸ τὴν νέαν Καρχηδόνα, εὕρηκε μόνον εἴκοσιν ἕξ. Οὕτως ἐσμίκρυναν τὸν στρατὸν μάχαι, πεῖνα, ψύχρα, καὶ οἱ τῆς ὁδοιπορίας κίνδυνοι!

Ὅταν ὁ ὕπατος Π. Κορνήλιος Σκιπίων πλέων εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἔφθασεν εἰς τὴν Μασσαλίαν, τότε ἐφάνη καὶ ὁ Ἀννίβας εἰς τὸν Ῥοδανόν. Τοῦτο τοῦ ἔδωκε τόσον ἐντελῆ βεβαιότητα τῆς βουλῆς τοῦ Καρχηδονίου, ὥστε ἠρκέσθη νὰ στείλῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸν ἀδελφόν του Γν. Σκιπίωνα μὲ μέρος τοῦ στρατεύματος· αὐτὸς δὲ μὲ τὸ ἄλλο μέρος ἔτρεξεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὀπίσω διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἐνδυναμούμενος ἀπὸ τὸ εἰς τὸν Πάδον ἱστάμενον Ῥωμαϊκὸν στράτευμα τὴν προχώρησιν τοῦ Ἀννίβου. Εἰς τὸν ποταμὸν Τίκινον συνηντήθησαν οἱ δύω στρατοί. Ὁ Ἀννίβας ᾐσθάνετο ἐντελῶς πόσον ἤξιζεν ἡ ἔκβασις τῆς πρώτης μάχης καὶ ἐπύρωσε τοὺς πολεμιστάς του μὲ φλογώδη λόγον. Ἡ νίκη ἔγεινεν ἰδική του καὶ ἐξαιρέτως διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Νομαδικῶν ἱππέων του. Ὁ Σκιπίων αὐτὸς ἐπληγώθη βαρέως, καὶ διέφυγε τὸν ἐγγὺς κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας διὰ τῆς βοηθείας τοῦ δεκαεξαετοῦς τότε υἱοῦ του, τοῦ μετὰ ταῦτα περιφήμου Ἀφρικανοῦ Σκιπίωνος. Οἱ Γαλάται τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ηὐτομόλησαν εἰς

τὸν Ἀννίβαν, μὲ τὸν ὁποῖον ἠνώθησαν καὶ οἱ Βόϊοι. Διὰ τοῦτο ὁ Σκιπίων ἠναγκάσθη μᾶλλον νὰ συρθῇ ὄπισθεν τοῦ Τρεβίου, ὅπου ἡ ὀρεινὴ χώρα ἔκαμνεν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον τὸ ἱππικὸν τοῦ Ἀννίβου (Ἴδε Πολύβ. Γ'. 52—56. 60—70.).

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀνεκαλέσθη σπουδαστικὰ ὁ Σεμπρώνιος Λόγγος ἀπὸ τὴν Σικελίαν, ὅπου κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἶχε κυριεύσειν τὴν Μάλταν καὶ ἔκαμεν ἑτοιμασίας ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ἐρημόνωσι τοὺς ἀγρούς. Ἀφῆκεν ἕνα Πραίτωρα νὰ φροντίζῃ εἰς τὸ ἑξῆς, ἔσπευσεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ μετὰ τοῦ στρατεύματός του ἠνώθη μὲ τὸν κτυπημένον ὕπατον. Ἐφάνη καὶ ὁ Ἀννίβας, καὶ εἰς δευτέραν μάχην πλησίον τοῦ Τρεβίου ἐνίκησε πάλιν τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ ἐντροπὴ, λέγουν οἱ Ῥωμαῖοι ἱστοριογράφοι, δὲν ἔπεσεν εἰς τὸν στρατὸν, ἀλλ' εἰς τὸν Σεμπρώνιον, ὅς τις θαῤῥῶν εἰς τὸ πλῆθός του, καὶ ὑπερηφανευόμενος εἰς κάποιον ὄφελος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀπολαύσειν πρὸ μιᾶς ἡμέρας, ὡδήγησε παρὰ γνώμην τοῦ Σκιπίωνος εἰς τὴν μάχην στρατὸν ἀδυνατισμένον ἀπὸ ψύχος, καὶ ὑγρασίαν καὶ ὁδοιπορίαν.

Μὲ τόσην μεγάλην ἀτυχίαν ἤρχισεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ πόλεμος, καὶ ὀλίγην παρηγορίαν εἶχαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι ὁ Γν. Σκιπίων φθάσας εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐβαστάζετο μεταξὺ Ἴβηρος καὶ τῶν Πυρηναίων ἐναντίον τοῦ Ἄννωνος. Μὲ πολλὰς ἐλπίδας ἔβλεπαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 217 ἔτους, καὶ ἐδέοντο μὲ ἱερὰς τελετὰς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν ὑπάτων Γν. Σερουϊλίου Γεμίνου, καὶ Γ. Φλαμινίου, οἵτινες ἐφύλατταν τὰς ἐκ τῆς βορείου εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν δύω εἰσόδους.

Ὁ ὕπατος Φλαμίνιος ἦτο ἤδη ἐκ τῆς δημαρχίας του (σελ. 477) συγχυσμένος μὲ τὴν σύγκλητον.

καὶ διὰ τοῦτο φοβούμενος μὴ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν πόλιν ἀντιπάλουςτου, ἀνέλαβε ταύτην τὴν φορὰν τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ὄχι εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὴν συνήθειαν, ἀλλ' εἰς τὸ στρατόπεδον ἐν τῷ Ἀριμίνῳ, καὶ ἡ σύγκλητος ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ μὲ βίαν. Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ἡ σύγχυσις αὕτη ἐδυσκόλυνε μὲν τὰ ἔργα τοῦ ὑπάτου, εὐκόλυνε δὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀννίβου.

Ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος ἐπίασε τὸν εἰς τὴν Τυῤῥηνίαν δρόμον, καὶ τέσσαρας ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἔκαμε δι' ἑλωδῶν χωρίων βαρυτάτην ἐκστρατείαν. Πάλιν ἔχασε πολλοὺς ἵππους, καὶ τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς ἐπιλοίπους ἐλέφαντας. Ὁ Ἀννίβας αὐτὸς ἀπὸ τὰς ἀναθυμιάσεις τῶν ἑλῶν ἔπαθε φλόγωσιν εἰς τὸν ἕνατου ὀφθαλμὸν, καὶ τὸν ἔχασεν. Ὁ Φλαμίνιος, ὅςτις ἔστεκε πλησίον τοῦ Ἀῤῥητίου, ἠπόρησεν ὄχι ὀλίγον ἰδὼν τὸν Ἀννίβαν νὰ φθάσῃ ἀπὸ ταύτην τὴν ὁδόν. Οὗτος ἐπέρασεν ἔμπροσθέντου, καὶ διέφθειρε τὴν χώραν ὄχι ἀσκόπως, ἀλλὰ συλλογιζόμενος ὀρθῶς τὸν σκοπὸν τοῦ ὑπάτου, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ κατόπιντου χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὸν ἐρχομὸν τοῦ συνυπάτουτου. Δὲν ἠπατήθη, ὁ Φλαμίνιος ὥρμησεν εἴτε ἐκ φυσικῆς του σφοδρότητος, ὡς λέγει ὁ Λίβιος, εἴτε μὴ θέλων νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἐναντίουςτου νὰ τὸν καταφρονήσωσιν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπενόησεν ὁ Ἀννίβας ἄλλο στρατήγημα. Εἵλκυσε τὸν ὕπατον εἰς μίαν ἀπὸ ὄρη περιγυρισμένην κοιλάδα, παρὰ τὴν λίμνην Τρασυμέναν, ὅπου βοηθούμενος ἀπὸ ὁμίχλην *) ἀφῆκεν ὀπίσω μίαν ἔνεδραν. Ὁ πανταχόθεν περικυκλωθεὶς ὕπατος πουποτε δὲν ἔβλεπε σωτηρίαν, καὶ

*) Ὁ Βάρτελος λέγει εἰς τὴν περιόδευσίντου, ὅτι ἡ ὁμίχλη αὕτη εἶναι ἐκεῖ συνειθισμένη, ὅτι τὴν εἶδε καὶ αὐτὸς, καὶ ὅτι ἡ πεδιὰς αὕτη ὀνομάζεται ἀκόμη αἱματοχωρίον.

μὲ δεκαπέντε χιλιάδας Ῥωμαίων διέφυγε τὴν αἰχμαλωσίαν [ὁ Πολύβιος (Γ΄. 85.) ὁ λέγει, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τὸν ἐσκότωσαν τινὲς Γαλάται], ἀφοῦ ὅλοι οὗτοι ἀπέθαναν μαχόμενοι μὲ ἀνδρίαν. Τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἰταλικῶν λαῶν ἠλευθέρωσεν ὁ Ἀννίβας, καὶ ἔκαμνε τὰ ἔθνη μὲ τοῦτο νὰ μισοῦν τὴν Ῥώμην καὶ νὰ ἀγαποῦν αὐτόν. Ἐχάνετο δὲ κατ' ὀλίγον καὶ ὁ ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους φόβος. Διότι καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐστάλθησαν εἰς βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἄλλον ὕπατον μαθόντα τὴν εἰς τὴν Τυῤῥηνίαν εἰσβολὴν τῶν Καρχηδονίων, ἐκτύπησε καὶ ἐχάλασεν ὁ Ἀννίβας.

24. Κ. Φάβιος Μάξιμος.

Ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος ἔκαμνε τώρα πλέον παρὰ ποτὲ ἀναγκαίαν τὴν ὁμόνοιαν καὶ σταθερότητα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη εἰς τὴν Ῥώμην νὰ ἀναγορεύσωσι Δικτάτωρα. Ἡ ἐκλογὴ ἔπεσεν εἰς τὸν Κ. Φάβιον Μάξιμον, ὅςτις ἐπροστάχθη νὰ ὀχυρώσῃ τὴν πόλιν πρὸς ὑπεράσπισίντης, διὰ νὰ μάχωνται κἂν ὑπὲρ τῶν πατρῴων θεῶν, ἐὰν δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ βαστάξωσι τὴν Ἰταλίαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ Ῥώμη αὐτὴ ἔμεινεν ἀπείρακτος· εὐλόγως ὁ Ἀννίβας ἐστοχάζετο ὅτι τίποτε δὲν ἐκέρδαινε τώρα ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως· διὰ τοῦτο ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα ὄρη εἰς τὰ παραθαλάσσια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους. Ἐκεῖ ἐδυνάμονε τοὺς ἵππουςτου ἀπὸ τὰ ἄφθονα λειβάδια τῆς Πικεντίνης καὶ τοὺς στρατιώταςτου μὲ παλαιὰ κρασία μὲ τὰ ὁποῖα ἐκλούων ἰάτρευσε τὴν ψώραν τῶν ἵππων του (Πολύβ. Γ΄, 89), καὶ ἔστειλε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν ἀγγελίαν τῶν εὐτυχημάτωντου, διὰ νὰ τὴν ἐνθαῤῥύνῃ μᾶλλον εἰς ἰσχυ-

ρὰν προαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος. Διὰ νὰ συνεργῇ πλησιέστερα μὲ αὐτὴν, ἔφερε κάτω εἰς τὴν Δαυνίαν τοὺς στρατιώτας του, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὺς εἶχεν ὁπλίσειν Ῥωμαϊκῶς.

Ὁ Ῥωμαῖος Δικτάτωρ τὸν ἠκολούθησεν ἐκεῖ, καὶ ζυγίζων ὀρθῶς πόσον βάρος εἶχε τώρα μία μάχη τὴν ἀπέφευγε τόσον ἐπιμελῶς, ὅσον τὴν ἐζήτει ὁ Ἀννίβας. Ἠρκεῖτο νὰ παρατηρῇ πάντοτε τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἔστεκε πάντοτε εἰς ἄβατα ὄρη. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἄνανδρα κινήματά του ἦσαν ἐπίσης ἀηδῆ καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του καὶ εἰς τὸν Ἀννίβαν, καὶ ὁ Φάβιος ἠναγκάζετο νὰ ἀκούῃ τὰ σκώμματα, ὅτι τοὺς ἔφερνεν εἰς τὰ σύννεφα, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν γῆν. Ἀλλ' αὐτὸς οὔτε ἀπὸ τῶν φίλων του τὰ σκώμματα οὔτε ἀπὸ τοῦ Ἀννίβου τὰ στρατηγήματα δὲν ἀπεπλανᾶτο τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀννίβας ἐστράτευσε διὰ τῆς Σαυνίτιδος εἰς τὴν Καμπανίαν, καὶ ὁ Φάβιος κατόπιν. Ὁ Ἀννίβας ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σαυνῖτιν, ὁ ὀχληρὸς ἔφορος ἔμενε πάντοτε εἰς τὸ πλευρόν του, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ τοῦ κόψῃ τὴν ἐπιστροφὴν προλαμβάνων στενὴν τινὰ διάβασιν *). Ἀλλὰ διὰ στρατηγήματος ἤνοιξεν ὁ Ἀννίβας τὸν δρόμον. Τὴν νύκτα ἐπρόσταξε καὶ ἔφεραν ἑκατοντάδας τινὰς βωδίων μὲ ἀναφλεγόμενα δεμάτια ὀρύζης εἰς τὰ κέρατα, καὶ τὰ ἤλαυναν πρὸς τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς τῶν Ῥωμαίων. Οὗτοι δὲ τρομάξαντες ἐνόμισαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ τρέχουν μὲ πυρσοὺς ἐναντίον των, καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπαν πανταχοῦ φλόγας, δὲν ἤξευραν ἀπὸ ποῖον μέρος νὰ φυλαχθῶσι, καὶ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην σύγχυσιν διέβη ὁ Ἀννίβας τὰ στενὰ (Πολύβ. Γ'. 94.).

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔκραζαν φανερὰ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Φαβίου εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ Ἀννί-

*) Παράβαλε Μαννέρτου Γεωγραφίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων Θ', 1, σελ. 704.

βας πολεμῶν οὕτως ἐκυρίευε πόλεις, καὶ τοῦτο, καθὼς καὶ ἡ ἀνεμπόδιστος πορεία του ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην θάλασσαν, τοῦ ὑπέτασσε κατ' ὀλίγον τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας, καὶ, ὡς ἐφαίνετο, ἔμελλε μᾶλλον νὰ κατερημαχθῇ ὅλη ἡ ἐπικράτεια τῆς Ῥώμης παρὰ νὰ ἀναγκασθῇ ὁ Ἀννίβας ἀπὸ σπάνιν τροφῶν νὰ ἀναχωρήσῃ. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐστοχάζοντο οἱ κατήγοροι, τέλος δὲν λαμβάνει ποτὲ ὁ πόλεμος. Ἡ δυσαρέστησις τῶν Ῥωμαίων ηὔξησεν, ὅταν Μινούκιος ὁ Ἱππάρχης τοῦ Δικτάτωρος εἰς τὴν ἀπουσίαν τούτου καὶ παρὰ τὴν ῥητὴν παραγγελίαν του ἐδοκίμασε μικρὰν μάχην πλησίον τοῦ Γερουνίου κατὰ τοῦ Ἀννίβου, καὶ τὴν ἔκαμεν εὐτυχῶς. Κατὰ πρόβλημα ἑνὸς δημάρχου ἔδωκεν ὁ δῆμος εἰς τὸν Μινούκιον, ὅς τις πάντοτε ἐκατηγόρει σφοδρῶς τὸν Φάβιον, ἴσον μέρος τῆς στρατηγίας, ἴσως διὰ νὰ τὸν ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν τύχην, τὴν ὁποίαν ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθῃ ποτὲ ὁ τοῦ Φαβίου τούτου προπάτωρ ἱππάρχης ὢν ἀπὸ τὸν Παπείριον Κούρσορα (ἀνωτ. σελ. 443).

Μόλις ἴδε τὸν ἑαυτόν του ὁ Μινούκιος ἀρχηγὸν τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ καὶ ἐλεύθερον, καὶ προσέβαλε κατὰ τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' ἔπεσεν εὐθὺς εἰς μίαν ἔνεδραν τοῦ Ἀννίβου. Πολλοὶ Ῥωμαῖοι εἶχαν φονευθῆν, ὅταν ὁ Φάβιος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν, καὶ ὁ Ἀννίβας ἐσύρθη ὀπίσω. „Δὲν σᾶς προέλεγα, λέγεται ὅτι εἶπεν ὁ Ἀννίβας πρὸς τοὺς φίλους του, ὅτι τὸ εἰς τὰ ὄρη καθήμενον σύννεφον θέλει μᾶς βρέξειν ποτὲ μὲ ζάλην;“ (Ἴδε Πλούτ. Φάβ. Μάξ. 12.). Ἄξιος διηγήσεως εἶναι ὁ τίμιος τρόπος τοῦ Μινουκίου ἀφοῦ διεσώθη. Μὲ ἐντροπὴν ὡμολόγησε τὴν μεγάλην φρόνησιν τοῦ Φαβίου, ἔστησε τὰ στρατηγικά του παράσημα εἰς τὴν ἐκείνου σκηνὴν, τὸν ὠνόμασε πατέρα καὶ σωτῆρα, καὶ ὑπέστρεψε ταπεινοφρόνως ὑποκάτω τῆς ἡγεμονίας του.

25. Ἡ ἐν Κάνναις μάχη.

(216 πρ. Χρ. 538 κτ. Ῥ.)

Ὅταν ἐτελείωσεν ὁ καιρὸς τῆς δικτατωρίας, τὴν παραίτησεν ὁ Φάβιος, ὅς τις ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς στρατηγίας του ὠνομάσθη βραδὺς (cunctator), καὶ διὰ τὸ 216 ἔτος ἀνέλαβαν πάλιν τὴν φροντίδα τοῦ πολέμου οἱ δύω νέοι ὕπατοι. Ὁ μὲν εἷς Γ. Τερέντιος Οὐάῤῥων ὑψωθεὶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ δήμου ἦτο τολμηρὸς καὶ σφοδρὸς, ὁ δὲ δεύτερος Λ. Αἰμίλιος Παῦλος, ἔνδοξος διὰ τὰς κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν νίκας του, ἦτο σκεπτικὸς καὶ ὡμοίαζε τὸν Φάβιον. Ἡ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων φρονημάτων προελθοῦσα διχόνοια ἔβλαψε περισσότερον τοὺς Ῥωμαίους παρὰ ἡ ἀσκεψία τοῦ Οὐάῤῥωνος, καὶ εἰς μάτην ἔκαμαν ταύτην τὴν φορὰν μεγίστας ἑτοιμασίας.

Εὕρηκαν οἱ ὕπατοι τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς Κάννας τῆς Ἀπουλίας. Ἐπειδὴ ἐδῶ ἦτο πεδιὰς μεγάλη, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἀναμφίβολος, ὁ Αἰμίλιος δὲν ἤθελε τὴν μάχην, ἀλλὰ τὴν φρονίμην ταύτην γνώμην δὲν ἤκουσεν ὁ Οὐάῤῥων. Ἦτο συνήθεια τότε, ἐὰν ἦσαν καὶ οἱ δύω οἱ ὕπατοι εἰς τὸν στρατὸν, νὰ κυβερνῶσιν ἡμέραν παρ' ἡμέραν, καὶ εἰς ἡμέραν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Οὐάῤῥωνος συνέβη ἡ εἰς ὅλον τὸν κόσμον περίφημος ἐν Κάνναις μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἀννίβας ἔκαμε τὴν τρομερωτάτην καταστροφὴν ἀφ' ὅσας ἔπαθαν ποτὲ οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ Αἰμίλιος μαζὴ μὲ τὸν τοῦ προτέρου ἔτους ὕπατον, ὀγδοήκοντα συγκλητικοὶ, καὶ τόσον πλῆθος ἱππέων, ὥστε, καθὼς λέγουν, μεδίμνους δακτυλιδίων (τὸ ἔντιμον παράσημον τοῦ ἱππέως) ἔστειλεν ὁ Ἀννίβας εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ πεντήκοντα ἢ κατὰ τὸν Πολύβιον (Γ'. 118.) ἑβδομήκοντα χιλιάδες Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἔκειτοντο εἰς τὸν τόπον τῆς

μάχης. Ὁ Οὐάῤῥων ἐσώθη μὲ μόνον ἑβδομήκοντα
ἱππεῖς εἰς τὴν Οὐενουσίαν, ὅπου εὑρέθησαν ἀκόμη
τέσσαρες χιλιάδες στρατιωτῶν, τὰ μόνα λείψανα,
τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, διέ-
φυγαν τὴν φθοράν· — φθορὰν, ἡ ὁποία, κατὰ
τὸν λόγον τοῦ Λιβίου, πρέπει νὰ τεθῇ ἴση μὲ τὰς
μεγίστας ὅλων τῶν ἐθνῶν, μόνον εἰς τοῦτο ὄχι,
ὅτι ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐβαστάχθη μὲ γενναιοφροσύ-
νην μεγίστην.

Διότι καὶ τώρα ἡ σύγκλητος, μεταξὺ τῶν θρή-
νων ὅλης τῆς πόλεως, δὲν ἔχασε τὴν μεγαλοψυ-
χίαν της. Ἐφρόντισε τὸ πρῶτον νὰ ἐξιλεώσωσι τὴν
ὑποτεθεῖσαν τῶν θεῶν ἀγανάκτησιν. Ὁ Φάβιος Πί-
κτωρ ἐστάλθη εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ διὰ τὴν ἀσυ-
νείθηστον συμφοράν των ἔθυσεν ἄνθρωπον, ἀσυνείθι-
στον θυσίαν. Κατέγραψαν νέαν στρατολογίαν, καὶ
μ' ὅλον ὅτι ἡ ἔλλειψις ἀνθρώπων τοὺς ἠνάγκασε νὰ
παραλάβωσι καὶ δούλους μὲ ὑπόσχεσιν ἐλευθερί-
ας, δὲν ἠθέλησεν ἡ σύγκλητος νὰ συγχωρήσῃ τὴν
ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου προβληθεῖσαν ἐξαγορὰν τῶν αἰχ-
μαλώτων, οὐδὲ ὅταν οἱ συγγενεῖς των ὑπεσχέθη-
σαν τὴν πληρωμὴν τοῦ ἀργυρίου. Καὶ ὅταν ὁ
ὕπατος ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, τὸν προϋπάντησεν
ἡ σύγκλητος, καὶ τὸν εὐχαρίστησεν ὅτι δὲν ἐδίστασεν
εἰς τὴν πολιτείαν (Πλούτ. Φάβ. Μάξ. 18.).

Ἡ ἡρωϊκὴ αὕτη σταθερότης καὶ ὁμόνοια ἔσωσε
τὴν πολιτείαν, ἥτις τῷόντι ἐπλησίασεν εἰς τὸν ἐν-
τελῆ ὄλεθρόν της. Μέγα μέρος τῶν συμμάχων,
Ἄπουλοι, Σαυνῖται, Βρύττιοι, Λευκανοὶ, καὶ
ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες ἠνώθησαν μὲ τὸν Ἀννί-
βαν, καὶ πρὸ πάντων ἡ πλουσία μητρόπολις τῆς Καμ-
πανίας, ἡ ἡδυπαθεστάτη Καπύη, βαρυμμένη ἀπὸ τὴν
σκληρὰν θλίψιν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐλπίζουσα μὲ
τὴν προστασίαν τῆς Καρχηδόνος νὰ γείνῃ κεφαλὴ
τῆς Ἰταλίας. Πόλεις, αἱ ὁποῖα, καθὼς τὸ Κασιλῖ-

τον καὶ ἡ Πετιλία, ἤθελαν νὰ μείνουν πισταὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἠναγκάσθησαν μετὰ πεισματικὴν ἀντίστασιν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τῆς Καρχηδόνος τὴν δύναμιν. Ἐν ταὐτῷ δὲ στόλος Καρχηδόνιος ἠρήμαζε τὴν ἐπικράτειαν τοῦ βασιλέως Ἱέρωνος, καὶ ἄλλος ἔστεκεν εἰς τὰς Αἰγούσας νήσους, προσμένων καιρὸν νὰ κτυπήσῃ τὸ Λιλύβαιον. Ἡ Σαρδὼ ἐπίσης ἦτο διηρεθισμένη εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς ταῦτα προσετέθη, ὅτι εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν στρατὸς Ῥωμαϊκὸς μὲ τὸν ἡγεμόνα του Ποστούμιον Ἀλβῖνον, ὅςτις ἦτο διωρισμένος ὕπατος διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ἐξωλοθρεύθη ἀπὸ τοὺς Γαλάτας, καὶ ὅτι ὁ τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Β΄ ἡτοιμάζετο τώρα νὰ κάμῃ συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν.

Αὕτη δὲ ἦτο καὶ ἡ στιγμή, ὁπότε ἡ Ῥώμη ἐφάνη πλησίον τῆς πτώσεώς της, καὶ ἡ Καρχηδὼν εὑρέθη εἰς τὸ μέγιστον ὕψος τῆς τύχης της. Τὰ ἐφεξῆς γενόμενα δὲν συνεφώνησαν μὲ τὰς προσδοκίας, τὰς ὁποίας ἐγέννησε σειρὰ ἐνδόξων νικῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ὅλα ἔλαβαν δρόμον ἀντίθετον. Ἐκατηγορήθη ὑπὸ πολλῶν ὁ Ἀννίβας, ὅτι ἤξευρε μὲν νὰ νικᾷ, δὲν ἤξευρε δὲ νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τὰς νίκας του· ἔπρεπε (νομίζουν αὐτοὶ) νὰ κυριεύσῃ πρῶτον τὴν Ῥώμην. Ἀλλ᾽ ὁ στρατηγός, ὅςτις ἔβλεπε βαθύτερα παρὰ τοὺς κατηγόρους του, τὸ ἔβλεπεν ἀναμφιβόλως ἀμφιβολώτατον κινδύνευμα. τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία μ᾽ ὅλας τὰς πολλὰς ἔξω γενομένας νίκας δὲν ἐπιθανολογεῖτο ἀκόμη. Κρίνουσι προσέτι ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περάσῃ τὸν ἐρχόμενον χειμῶνα εἰς τὴν Καπύην, τῆς ὁποίας αἱ τρυφαὶ καὶ ἡδυπάθειαι λέγουν ὅτι ἐθήλυναν καὶ ἐμαλάκυναν τοὺς στρατιώτας. Ἡ ἀνακωχὴ τῶν ὅπλων εἰς τὰς λαμπροτάτας προόδους του ἐξηγεῖται ἱκανώτατα ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τὸν γιγαντώδη τοῦτον ἀγῶνα αὐτὸς μὲν ἦτο μέγιστος στρατηγός, ἔφερνε δὲ κατὰ τῆς Ῥώμης στρατὸν παρδαλὸν ἀπὸ διάφορα

ἔθνη, καὶ ὅτι ἡ Καρχηδὼν οὐδὲ μισθοφόρους ἀξίους ἠδύνατο νὰ τοῦ πέμψῃ πρὸς ὁλοκλήρωσιν τοῦ στρατεύματός του.

---

26. Ὁ πόλεμος ἕως τὴν ἐν Σήνῃ μάχην.

(215 — 207 πρ. Χρ.)
(539 — 547 κτ. Ῥ.)

Τὰ πρῶτα τῆς νίκης αἰσθήματα ἔλαβεν ἡ κατατεθλιμμένη Ῥώμη διὰ Μ. Κλαυδίου Μαρκέλλου, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν εὐλόγως οἱ Ῥωμαῖοι ξίφος καθὼς τὸν Φάβιον Μάξιμον ἀσπίδα (Πλούτ. Μαρκελ. 9.). Δὶς ἐπροστάτευσεν οὗτος τὴν Νῶλαν ἐναντίον τοῦ Ἀννίβου μὲ εὐτυχεῖς μάχας (316. 315)· περὶ τῆς πρώτης λέγει ὁ Λίβιος: ὅτι τότε ἦτο δυσκολώτερον εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ νὰ μὴ νικηθοῦν παρὰ τὸ νὰ νικῶσι μετέπειτα. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέτυχε τὸ εἰς τὴν Σαρδὼ δοκίμιον τῶν Καρχηδονίων, ἐπειδὴ τοὺς ἐνίκησεν ἐκεῖ ὁ Πραίτωρ Μάλλιος καὶ ἐπίασεν αἰχμαλώτους τοὺς στρατηγούς των. Χρησιμώτεροι εἰς τὴν Ῥώμην ἦσαν οἱ ἐν Ἱσπανίᾳ ἀγῶνες τῶν δύω Σκιπιώνων. Ἠνάγκασαν οὗτοι τὸν Ἀσδρούβαν νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ περιπατήσῃ τὸν δρόμον τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις νεαρὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Διότι τώρα ἠναγκάζετο οὗτος νὰ φοβῆται ὄχι μόνον περὶ τῆς Ἱσπανίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου οἱ Σκιπίωνες ἠνώθησαν μὲ τὸν Σύφακα, ἕνα τῶν ἡγεμόνων τῆς Νομαδίας, καὶ τὸν ἐβοήθουν νὰ συντάξῃ πεζικὸν στράτευμα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων. Ἡ δὲ Καρχηδὼν μὴ δυναμένη νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, ἠρκέσθη νὰ διεγείρῃ κατ᾽ ἐκείνου τὴν ἀντιζηλίαν ἄλλου τινὸς Νομαδικοῦ βασιλέως τοῦ Μασανάσσου.

Δὲν ἦσαν τόσον εὐτυχεῖς οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ 214 ἔτος, ὁπότε ὑπάτευαν Φάβιος Μάξιμος (τετάρτην φορὰν) καὶ Μ. Μάρκελλος. Ὁ θάνατος τοῦ τῶν Συρακουσῶν βασιλέως Ἱέρωνος ἤνοιξε κατ' ἀρχὰς λογομαχίαν μεταξὺ τῶν αὐλικῶν καὶ οἰκείων τοῦ διαδόχου ἐγγόνου του δεκαεξαετοῦς Ἱερωνύμου, τῶν μὲν Ῥωμαϊζόντων, τῶν δὲ Καρχηδονιζόντων, ὥστε τελευταῖον ἀπεφασίσθη συμμαχία μὲ τὸν Ἀννίβαν, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἐντελὴς ἀποδίωξις τῶν Ῥωμαίων, καὶ διανομὴ τῆς νήσου μεταξὺ Συρακουσίων καὶ Καρχηδονίων μὲ σύνορον τὸν ποταμὸν Ἱμέραν. Καὶ ἐθανατώθη μὲν παραυτα ὁ νέος βασιλεὺς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο μόνον εἰς τὸ νὰ στερεώσῃ περισσότερον τὰ εἰς τὴν Σικελίαν Καρχηδονικὰ πράγματα. Διότι ὁ Ἐπικύδης καὶ Ἱπποκράτης, μεσέλληνες καὶ μεσοκαρχηδόνιοι ἄνθρωποι, οἵτινες ὑπῆρξαν πάντοτε μεσῖται τῶν τοῦ Ἀννίβου θελημάτων, ἔγειναν τώρα ἀρχηγοὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ ἤρχισαν μὲ ὅλην τὴν σφοδρότητα τὸν πόλεμον (Ἴδε Πολύβ. Ἐκλ. περὶ πρεσβ. Α'.).

Ὁ νέος οὗτος ἐχθρὸς ἔῤῥιψε τὴν Ῥώμην εἰς ὄχι μικρὰν ἀμηχανίαν. Τὸ κοινὸν ταμιεῖον ἦτο τόσον κενὸν, ὥστ' ἐφρόντιζε τὰ χρειώδη τοῦ τῆς Ἱσπανίας στρατοῦ μὲ προπληρωμὰς τῶν τελωνίων καὶ τὸ ναυτικὸν ἐτρέφετο ἀπὸ συνεισφορὰς τῶν καθ' ἕκαστα ἐθελοντῶν πολιτῶν τῶν. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη καὶ τὸ θάῤῥος εὐκόλυνε ταύτην τὴν θυσίαν. Πολλοὶ εἰς τὸ στρατόπεδον δὲν ἐλάμβαναν μισθόν· καὶ οἱ λαμβάνοντες ὠνομάζοντο ὀνειδιστικῶς μισθοφόροι. Οἱ κύριοι τῶν εἰς τὸ κοινὸν δεδομένων δούλων ἀπέβαλαν κατὰ τὸ παρὸν πᾶσαν πληρωμὴν, καὶ τὰ ἀργύρια τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἐδάνεισαν εἰς τὴν πολιτείαν ὡς τὸν ἀσφαλέστατον χρεωφειλέτην, τοῦ ὁποίου δὲν ἀμφέβαλλαν τὴν ὕπαρξιν *).

*) Ὅτι δὲ τοιαῦτα χαμερπῆ φρονήματα ἐκυρίευαν πολλοὺς μερι-

Ἔσπευσε λοιπὸν μὲ βεβαιότητα ὁ ὕπατος Μάρκελλος εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐφαίνετο ὁ πόλεμος ὅτι συνήθροιζεν ὅλας του τὰς δυνάμεις, ἐνῷ ἡ Καρχηδὼν μὲ ζῆλον μέγαν ἔστειλεν ἐδῶ καὶ στόλους καὶ στρατεύματα. Διότι ὁ Ἀννίβας δὲν ἐκατώρθωσε τι μέγα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Εἰς δὲ τὸ Βενεούεντον ἀπέκτησαν διὰ μὲν τὴν Ῥώμην νίκην, δι' ἑαυτοὺς δὲ ἐλευθερίαν οἱ μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην στρατολογηθέντες δοῦλοι ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν πρώην ὕπατον Σεμπρώνιον Γράκχον. Ὁ Φάβιος Μάξιμος ἐκυρίευσε πάλιν τὸ Κασιλῖνον. Ἔπειτα τὸ 212 ἔτος ἐκυρίευσεν ὁ Ἀννίβας τὸν Τάραντα μέρος διὰ προδοσίας, καὶ μέρος δι' ἀμελείας τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ Λιβίου, ὅς τις ἐκλείσθη τώρα εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσουν οἱ Καρχηδόνιοι. Ἐνόσῳ εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων τὸ Βρεντέσιον, ἡ τήρησις τοῦ Τάραντος ἦτο διπλασίως ὠφέλιμος εἰς τὸν Ἀννίβαν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν εὐκολωτέραν συνάφειαν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὗτος ἕως τώρα δὲν εἶχε κάμειν τίποτε λόγου ἄξιον. Ὅλα τὰ δοκίμιά του νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ὑπῆρξαν μάταια. Μὲ στόλον ἑκατὸν πλοίων δὲν ἐτόλμησε νὰ κτυπήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας Σκερδιλαΐδαν, ὅταν μὲ ὀλίγα πλοῖα ἦλθαν εἰς τὸν ἡγεμόνα βοηθοὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Μετὰ ταῦτα ἐκυρίευσε μὲν τὴν πόλιν Ὠρικὸν, ἀλλ' ὅταν ἤθελε νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἔσπευσεν ὁ Ῥωμαῖος Πραίτωρ Οὐαλέριος Λαιβῖνος, ὅς τις ἐφύλαττε μὲ στόλον τὸ Βρεντέσιον καὶ τὰ παράλια τῆς Καλαβρίας, καὶ τὸν ἐπλάκωσε τόσον αἰφνιδίως, ὥστε ἠναγκάσθη τὸν μὲν

κοὺς, δείχνουν αἱ ἔρευναι ἐναντίον κοινῶν μισθωτήρων καὶ τροφοδοτῶν, οἵτινες ἔπλατταν ναυάγια καὶ ἁρπαγὰς καραβίων διὰ νὰ πληρωθῶσι δὶς τὰ φορτία ἀπὸ τὴν πολιτείαν.

στόλον του νὰ καύσῃ, αὐτὸς δὲ διὰ ξηρᾶς νὰ στραφῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν (214). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔκαμαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συμμαχίαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθησαν νὰ προξενήσουν πάλιν τὴν ἀποχωρισθεῖσαν Ἀκαρνανίαν. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ συμμαχίαν παρέλαβαν ὄχι μόνον τὸν βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας, τοὺς Ἠλείους καὶ Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου Ἄτταλον, ὅς τις ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ οἱ Αἰτωλοὶ ἐφοβεῖτο καὶ ἐμίσει τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ διὰ τὰ φρονήματά του ταῦτα ἐκλέχθη ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς στρατηγός των δι᾿ ἓν ἔτος. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐφάνη καὶ ὁ Ἄτταλος μὲ στόλον εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ ἡνώθη μὲ στόλον Ῥωμαϊκὸν, ὅς τις εἶχεν ἐνοχλήσειν δι᾿ ἀποβάσεων τὴν Κόρινθον. Ἔπλευσαν ἔπειτα ἡνωμένοι εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον, διὰ νὰ πειράζουν ἐντεῦθεν τὴν Μακεδονίαν, καὶ νὰ τὴν ἀντιπερισποῦν ἀπὸ τὴν δύσιν. Ὁ Φίλιππος, μ᾿ ὅλον ὅτι ὑποστοστηριζόμενος ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας, ἐνησχολεῖτο τόσον εἰς τὰ παντοδαπὰ ταῦτα πράγματα, ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν ἄμεσον κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον, ἀλλ᾿ ἠγάπα ἂν ἀπεδίωχνε τὰς καθ᾿ ἑαυτοῦ προσβολάς.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ Ῥωμαῖοι ἠνάγκασαν τὴν τύχην μὲ τὴν ἐπιμονήν των νὰ φιλιωθῇ μ᾿ αὐτοὺς καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἓν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτατα τῶν ἐδῶ ἀνηκόντων εὐτυχημάτων των εἶναι ἡ πολιορκία καὶ ἅλωσις τῶν Συρακουσῶν διὰ τοῦ ὑπάτου Μαρκέλλου. Ἐκεῖ ἔζη ὁ μέγας μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης, ὅς τις ἐφανέρωσε τὴν ἔκτασιν καὶ δύναμιν τῆς ἐπιστήμης του μὲ τὸ ἀπόφθεγμα: „Δός μοι τόπον νὰ σταθῶ, καὶ θέλω κινήσειν ὅλην τὴν γῆν“ (Πρβ. Πλούτ. Μάρκ. 14.). Ὁ τολμηρὸς οὗτος τοὺς ἐπροστάτευε τὴν πόλιν καὶ ἐκ θαλάσσης καὶ ἐκ ξηρᾶς μὲ ἰσχυ-

ρὰς καὶ τεχνικὰς ἐφευρέσεις τῆς μηχανικῆς. Αἱ το-
ξευτικαὶ καὶ καταπελταστικαὶ μηχαναί του ἐπροξέ-
νουν ἀφανισμὸν εἰς τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ
εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἰς τὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων.
Μηχαναὶ ἄλλαι ἐσήκοναν τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων
εἰς τὸ ὕψος, καὶ πάλιν τὰ ἐκρήμνιζαν εἰς τὴν θά-
λασσαν. Ἐναντίον τοιαύτης ἀμύνης ἔγειναν μά-
ταιοι ὅλοι οἱ κόποι τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὁ Μάρ-
κελλος μετὰ ὀκτὼ μῆνας ἠναγκάσθη νὰ σηκώσῃ
τὴν πολιορκίαν, καὶ νὰ ἐγκλείσῃ μόνον τὴν πόλιν.
Ἔστρεψεν ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τοῦτο τὸ μετα-
ξὺ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς νήσου
ἐξάπλωσιν τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον
τῆς ἐγκλείσεως τῶν Συρακουσῶν ἔτος, ἀφοῦ τοῦ ἔδει-
ξαν ἀσθενές τι χωρίον τοῦ τείχους, διὰ βοηθείας ἑνὸς
προδότου, ἀνέβη τὴν νύκτα καὶ εἰσῆλθεν, ἐνῷ οἱ Συ-
ρακούσιοι ἐπανηγύριζαν μίαν ἑορτὴν (212). Ἐκυριεύ-
θησαν ἔπειτα καὶ τὰ ἄλλα φρούρια τῆς πόλεως, χωρὶς
νὰ δυνηθῇ νὰ κάμῃ ἐμπόδιον ὁ πλησίον εὑρισκόμενος
Καρχηδόνιος στόλος. Αἱ Συρακοῦσαι ἐπαραδόθησαν
δωρεὰν εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν στρατιωτῶν· τότε
ἐσβέσθη ἡ ἀρχαία λαμπρότης των. Καὶ ἐὰν ὁ
Μάρκελλος ἔχυσε δάκρυα, ὅταν ἀφ᾿ ὕψους τινὸς
εἶδε τὴν εἰς κατηφορικὸν τόπον κειμένην πόλιν, ἦσαν
μᾶλλον δάκρυα χαρᾶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκο-
ποῦ του, παρὰ πόνου διὰ τὸν ὄλεθρον τοιαύτης
λαμπρᾶς πόλεως. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος συνεισέφερεν
εἰς τὸ νὰ τὴν γυμνώσουν ἀπὸ τοὺς καλλίστους στο-
λισμούς της, ἐνῷ ἔσυρεν εἰς τὴν Ῥώμην τὰ λαμ-
πρά της μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἠθέλησε, λέγει ἕνας
ἱστοριογράφος (Πλούτ. Μάρκ. 21.) νὰ διδάξῃ τοὺς
ἀμαθεῖς Ῥωμαίους νὰ τιμῶσι τὰ καλὰ καὶ θαυμα-
στὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν περισσοτέρας πό-
λεις Ἑλληνικὰς, οἱ στρατηγοὶ ἐμιμήθησαν τὴν κα-
κοήθειαν ταύτην, καὶ ἡ Ῥώμη ἐγεμίσθη τόσον ἀπὸ

λαμπρότατα τεχνουργήματα, ὥστε ἐφαίνετο πατρὶς καὶ μήτηρ τῶν τεχνῶν, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον οὐδ' ὠνειρεύθη ποτὲ ἡ ἀπειρόκαλος. Εἰς τὴν διαρπαγὴν ταύτην τῆς πόλεως ἔχασε τὴν ζωήν του καὶ ὁ περίφημος Ἀρχιμήδης. Καθὼς λέγουν, στρατιώτης ζητῶν λάφυρα, ἐμβὰς εἰς τὸ οἴκημά του καὶ εὑρὼν τὸν ἄνδρα γράφοντα ἐπὶ ἄμμου γεωμετρικὰ σχήματα, τὸν ἐφόνευσεν· οἱ τελευταῖοι λόγοι του ἦσαν; „Μὴ τάραττε τοὺς κύκλους μου.“

Ὁ Πραίτωρ Οὐαλέριος Λαιβῖνος, ὅς τις ἀπέκτησε πολεμικὸν κλέος κατὰ τῆς Μακεδονίας, διεδέχθη τὸν Μάρκελλον εἰς τὴν Σικελίαν. Ἐκτύπησε τὸν Ἀκράγαντα, ὅπου μόνον ἦτο ἰσχυρὰ φρουρὰ τῶν Καρχηδονίων, καὶ τὸν ἐκυρίευσε (210), καὶ μετὰ τοῦτον ἔπεσεν ὅλη ἡ Σικελία εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῷ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐθριάμβευαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκλονεῖτο ἡ πολεμικὴ τύχη των εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Σεμπρώνιος Γράκχος ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν, καὶ εἰς δύω μάχας ἔπαθαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν ζημίαν εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν (212). Ἀλλ' οἱ ὕπατοι τούτου τοῦ ἔτους, Κ. Φούλβιος Φλάκκος καὶ Ἄππιος Κλαύδιος Πούλχερος, ἐκτύπησαν τὸν Ἄννωνα, καὶ ἔδειξαν ὅτι καὶ ἐδῶ τὰ Ῥωμαϊκὰ πράγματα ἦσαν μᾶλλον εἰς πρόοδον παρὰ εἰς ὀπισθοπόδισιν, ἐνῷ μάλιστα ἤρχισαν νὰ πολιορκῶσι καὶ τὴν Καπύην.

Μόνον εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐφαίνοντο πάντη ταπεινωμένα τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ ἐκ τῶν δύω τελευταίων ἐνιαυτῶν ἐδυναμώθησαν ἱκανῶς οἱ Καρχηδόνιοι καὶ εἶχαν καταστενοχωρήσειν εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς Ῥωμαίους. Κατὰ τὸ 212 ἔτος ἀπεφάσισαν οἱ Σκιπίωνες νὰ πολεμοῦν μὲ προσβολάς, καὶ ἐπειδὴ εὑρίσκοντο δύω Καρχηδόνιοι στρατοὶ εἰς τὴν χερσόνησον, ἐμοίρασαν καὶ αὐτοὶ τὸν ἰδικόν των καὶ ἐχωρίσθησαν. Ἡ ἔκβασις ἦτο δυστυχεστάτη διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Πρῶτον ἐνικήθη καὶ ἐξωλοθρεύθη ὁ Π. Σκιπίων μὲ ὅλον του τὸ στράτευμα· ὁ Γν. Σκιπίων, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἤδη προεγκαταλείψειν ὅλοι οἱ Κελτίβηρες, ἀποτελοῦντες τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ του, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἑνωθείσας δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων. Ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του ἐδοκίμασε τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς τύχην. Μόνον μικρὸς ἀριθμὸς φυγάδων ἔμεινεν ὑπόλοιπος, ὅς τις μετὰ βίας διεσώθη εἰς τὰς ἐπέκεινα τοῦ Ἴβηρος ἱσταμένας φρουρὰς τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασαν καὶ ἐκεῖ οἱ Καρχηδόνιοι διὰ νὰ ἀφανίσουν καὶ τοὺς ὀλίγους τούτους, ἕνας Ῥωμαῖος ἱππεὺς Λ. Μάρκιος εἰς τὸ μέσον τῶν νικημένων καὶ ἀπηλπισμένων καὶ ὠρφανισμένων ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας των στρατιωτῶν ἔδειξεν ἀφοβίαν πρέπουσαν εἰς στρατηγὸν μέγαν. Ἐσύναξεν ὅλα τὰ λείψανα, τοὺς ἐνέπνευσε θάῤῥος, καὶ ἀνεχαίτισεν εὐτυχῶς τοὺς Καρχηδονίους μὴ προσμένοντας καμμίαν ἀντίστασιν. Οὕτως ἐκράτησεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους σύνδεσμον *) μὲ τὴν Ἰσπανίαν, ὅς τις τοὺς ὠφέλει καθ' ὑπερβολὴν καὶ εἰς τὸ νὰ ἀρχίσουν πάλιν τὴν δορικτησίαν καὶ εἰς τὸ νὰ ἐμποδίζουν τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀσδρούβου νὰ στείλῃ ἐντεῦθεν διὰ ξηρᾶς βοηθητικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν ἀδελφόν του. Διότι μόνον ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἔστεκαν καὶ θησαυροὶ καὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς προσταγὰς τῶν Καρχη-

*) Ἄλλως δὲ ἔδειξεν ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπίσημον ζηλοτυπίαν ὑπὲρ τῆς ἀξίας τῶν νόμων κατὰ πάσης στρατιωτικῆς βίας. Ἐπειδὴ ὁ Μάρκιος γράφων περὶ τούτων εἰς τὴν σύγκλητον ἐμεταχειρίσθη τὸν τίτλον τοῦ ἀντιπραίτωρος κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ἀξίαν ταύτην ἡ σύγκλητος, ἐπειδὴ οἱ ἀρχηγοὶ ἐχρεώστουν νὰ χειροτονῶνται ἀπὸ τὸν δῆμον καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας. Οἱ Καισαρικοὶ ὅμως χρόνοι σχηματίζουσιν ἀπότομον ἀντίθεσιν.

δονίων, ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ὁ Ἀννίβας ὑποστήριξιν, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα. Ἕως οὗ τοῦ ἔλειπεν αὕτη, ἠδύνατο μόνον νὰ κρατῆται εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ νὰ βαστάζῃ ὅσον ἦτο δυνατὸν τὴν μὲ τοὺς Ῥωμαίους ἰσοῤῥοπίαν. Μὲ δυσκολίας μεγίστας ἐκατώρθωνε τοῦτο· ἀλλὰ νὰ κάμῃ προσβολὰς κατὰ τῶν Ῥωμαίων, τοῦ ἔλειπαν τώρα ὅλα τὰ μέσα.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρκουν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ **τὴν Καπύην (211).** Ὁ Φούλβιος καὶ ὁ Κλαύδιος καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους των ἐκυβέρνων τὸ πολιορκητικὸν στράτευμα. Ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη ηὔξανε καθ' ἑκάστην εἰς τὴν πόλιν, ὁ Ἀννίβας εὑρισκόμενος πλησίον τοῦ Τάραντος καὶ καιροφυλακτῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀκρόπολιν, ἐπροσπάθησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν στενοχωρημένην Καπύην. Ἀλλ' ἐπροσπάθησε ματαίως νὰ ἑλκύσῃ εἰς μάχην τὸν Ἄππιον ἢ νὰ τὸν ἐκβάλῃ ἀπὸ τὰ χαρακώματά του. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τούτους τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους ἐπίτηδες ἔφθειραν οἱ Ῥωμαῖοι, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ πολὺν καιρὸν μὴ εὑρίσκων τροφὰς τῶν ἵππων του, ἀπεφάσισε νὰ ὁρμήσῃ ἔξαφνα κατὰ τῆς Ῥώμης στοχαζόμενος νὰ ἐλευθερώσῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν Καπύην ἀσφαλέστατα, ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελαν ἀνακαλέσειν τὸ πολιορκοῦν στράτευμα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεώς των. Ὁ ἐρχομός του ἐπροξένησε βέβαια γενικὸν τρόμον εἰς τοὺς κατοίκους, καθὼς ἤλπιζε καὶ ἐπεθύμει, ἀλλ' ἡ σύγκλητος συνορῶσα τὰς βουλάς του δὲν ἀνεκάλεσε τὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν Καπύην, οὐδὲ τὸν ἐχρειάζετο, ἐπειδὴ κατὰ τύχην οἱ ὕπατοι ἐγύμναζαν δύω νέας λεγεῶνας, καὶ διὰ τοῦτο δὲν τοὺς ἔλειπαν πολεμισταί. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ψευσθεὶς τῶν ἐλπίδων του ὁ Ἀννίβας, ἀφοῦ ἔκαμε μικρὰς τινὰς μάχας καὶ κατηρήμαξε τὰ πέριξ τῆς Ῥώμης, ὑπέστρεψεν ἄπρακτος ὀπίσω. Ἔσπευσε τάχιστα εἰς τὴν Βρεττίαν, ὥστε διὰ τῆς ἀπροσδο-

κήτου ἐπιφανείας του ὀλίγον ἔλειψε νὰ κυριεύσῃ τὸ Ῥήγιον. Ἡ Καπύη ἐκυριεύθη ἔπειτα εὐθὺς ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἐτιμωρήθη αὐστηρῶς ἀπ' αὐτούς. Ὁ Φούλβιος Φλάκκος ἐπρόσταξε καὶ ἐφονεύθησαν διὰ χειρὸς τοῦ δημίου οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἐνδοξότεροι Καπυηνοὶ παρὰ θέλησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, τῆς ὁποίας τὴν προσταγὴν ἀνέγνωσεν οὗτος μετὰ τὸν φόνον ἐκείνων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολίτας ἐπωλήθησαν δοῦλοι. Ἡ πόλις αὐτὴ, ἡ ὁποία κατὰ τὰς μαρτυρίας παλαιῶν συγγραφέων ἦτο ἴση κατὰ τὸ μέγεθος μὲ τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν Ῥώμην, δὲν ἐκρημνίσθη διὰ νὰ διατρίβωσιν εἰς αὐτὴν οἱ γεωργοὶ τῶν πλουσίων ἀγρῶν, τοὺς ὁποίους ἔκαμε κτῆμα της ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία. Πολιτείαν εἰς τὸ ἑξῆς δὲν εἶχεν ἡ Καπύη, ἀλλὰ τὴν ἐπρόσταζεν εἷς ἀπὸ τὴν Ῥώμην στελλόμενος ἔπαρχος. Διὰ τούτων τῶν τιμωριῶν ἔμελλαν ὅλοι οἱ ἀποστάται νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς ὑπακοὴν μὲ τρόμον. Καὶ τὸ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους θάῤῥος μὲ τὴν πτῶσιν τῆς Καπύης, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσιν, ἐξησθένει ἀναγκαίως, καὶ ἀναλόγως ἐξυφάνετο πάλιν ἡ ὑπόληψις τῆς Ῥώμης.

Πρὸς κρισιμωτέραν ὑπεροχὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνεπτύχθησαν τὰ τῆς Ἰσπανίας. Τίποτε δὲν ὠφελήθησαν οἱ Καρχηδόνιοι στρατηγοὶ ἀπὸ τὰς μεγάλας νίκας των. Πλεονεξία καὶ φιλαρχία, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Πολύβιον (περὶ ἀρετ. καὶ κακ. ἐκ τοῦ Θ΄. βιβλίου) ἦσαν ἐξαιρέτως πάθη ἴδια τῶν Καρχηδονίων καρδιῶν, ἐχώρισαν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς στρατηγοὺς, οἵτινες ἐνόμιζαν τελειωμένον τὸν πόλεμον, καὶ ἐξαιρέτως παρεξέτρεψαν εἰς ἀπατηλὰ βήματα ἄλλον τινὰ, Ἀσδρούβαν υἱὸν Γέσκωνος, ἐναντίον τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων τῶν φίλων τῆς Καρχηδόνος. Ὁ Κλαύδιος Νέρων, ὅστις ἐστάλθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν μὲ μέρος τοῦ εἰς τὴν Καπύην χρησιμεύσαντος στρατοῦ, ἐβάσταξεν εὐκόλως τώρα ὅσα δυσκό-

λως ἔσωσεν ὁ Μάρκιος. Διὰ μεγαλητέρας προόδους ἔμελλε νὰ σταλθῇ μεγαλήτερον στράτευμα καὶ στρατηγὸς μεγαλήτερος.

Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸν δῆμον τὴν δύσκολον ἐκλογὴν ἀνθυπάτου διὰ τὸ ἔργον τοῦτο. Ἐπρόσμεναν μὲ βεβαιότητα, ὅτι ὅσοι ἠσθάνοντο τὴν ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν ἑαυτῶν ἔμελλαν νὰ ζητήσωσι τὴν ἀρχὴν ταύτην· ἀλλ᾽ ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐφάνη ἀπατηλὴ, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀρχαιρεσίας κἀνεὶς δὲν ἐφάνη σπουδάζων τὴν ἀπόκτησιν ταύτης. Ἔξαφνα ἐπαρουσιάσθη σπουδαρχῶν ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων υἱὸς τοῦ Π. Σκιπίωνος, ὅςτις ἔχασε τὴν ζωήν του εἰς τὴν Ἱσπανίαν, καὶ μὲ καθολικὴν ἀγάπην ἀπεφασίσθη ἀνθύπατος. Μ᾽ ὅλον ὅτι ἦτο νέος, εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν ἡλικίας, καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι τὸ ὄνομα δὲν προεσήμαινεν ἀγαθὰ, μ᾽ ὅλον τοῦτο ἐπίστευσαν ἄσμενοι ὅτι ἡ δυστυχία τοῦ γένους του ἤθελε τοῦ κάμειν σπουδαστότερον καὶ ἱερώτερον τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Προσετέθη εἰς τοῦτο, ὅτι μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἦτο λόγος διαδεδομένος, καθὼς περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅτι κατάγεται ἀπὸ θεῖον γένος, καὶ ὅτι ἔχει ἰδίαν τινα συνεπιμιξίαν μὲ τοὺς θεούς. Ἡ συχνή του ἐπίσκεψις του Καπιτωλίου ναοῦ εἰς πᾶν ἐγχείρημά του, καὶ ἡ συχνοτέρα μοναδικὴ διατριβή του εἰς αὐτὸν, δὲν συνεισέφεραν ὀλίγον εἰς τὸ νὰ πιστεύουν πολλοὶ τὴν γνώμην ταύτην *).

Πλήρης ἐλπίδων ἐμβῆκεν εἰς τὰ πλοῖα δέκα χιλιάδων πεζικὸς στρατὸς καὶ χιλίων ἱππέων καὶ ἔπλευσαν μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, διὰ νὰ γείνῃ ὄργανον τοῦ πνεύματός του μετὰ τῶν ἐκεῖ εὑρισκο-

μένων στρατευμάτων, καὶ ἐφάνη ὄχι αὐθάδεια ὅταν φθάσας ἐκεῖ ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀρκοῦνται τώρα καθὼς πρότερον εἰς τοὺς μεταξὺ Ἴβηρος καὶ Πυρηναίων τόπους, ἀλλὰ νὰ διαβῶσι τὸν ποταμὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Διότι καθὼς πρότερον ἐνικῶντο οἱ Ῥωμαῖοι πλέον διὰ τῆς προδοσίας τῶν Κελτιβήρων, οὕτως ἀνάγκη εἶναι νὰ φοβῶνται τὸ αὐτὸ οἱ Καρχηδόνιοι ἀπὸ τῶν Ἱσπανικῶν λαῶν τὸ μῖσος εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Καρχηδόνιοι στρατηγοὶ ἦσαν διασκορπισμένοι μὲ τὰ στρατεύματάτων εἰς τρία διάφορα μέρη τῆς χερσονήσου, ἀπεφάσισεν ὁ Σκιπίων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὸν σκορπισμὸν τοῦτον εἰς ἐκτέλεσιν μεγάλης μάχης, καὶ ἐξάφνισε μὲ τοῦτο ἐπίσης καὶ τὸν στρατόν του καὶ τοὺς πολεμίους. Διότι δὲν ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του τίποτε μικρότερον παρὰ νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους μὲ ἀπροσδόκητον προσβολὴν τὴν νέαν Καρχηδόνα, τὸ κέντρον τῆς εἰς τὴν Ἱσπανίαν κυριότητόςτων, τὴν ἀποθήκην τῶν ὅπλων καὶ τῶν θησαυρῶν των, ὅπου εἶχαν ὅλα τὰ Ἱσπανικὰ ὅμηρα καὶ τὸν στόλον των, ἥτις τοὺς ἔδιδε τὴν κτῆσιν πλουσίων μεταλλείων.

Μὲ πεζοὺς εἰκοσιπέντε χιλιάδων καὶ ἱππεῖς δισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἐπέρασεν ὁ Σκιπίων τὸν Ἴβηρα (210), καὶ ἔφθασε τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἔμπροσθεν τῆς νέας Καρχηδόνος. Ἐκ τῆς φυσικῆς θέσεως ἦτο ἡ πόλις καθ᾽ ὑπερβολὴν ὀχυρὰ, ἀπὸ δύω μέρη ἐσυνάπτετο μὲ τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὸ τρίτον μὲ λίμνην τῆς ξηρᾶς συνεχομένην μὲ τὴν θάλασσαν, καὶ διὰ στενῆς γλώσσης συνεκρατεῖτο μὲ τὴν ξηράν. Ἀλλ᾽ ὁ Σκιπίων εἶχε μάθειν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος τὰς ἀκριβεστάτας τοῦ τόπου γνώσεις, καὶ ὅτι ἡ λίμνη εἰς τὴν ὥραν τῆς παλιῤῥοίας ἦτο εὐκολοδιάβατος. Ὅταν λοιπὸν ὡδήγησε τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἔφοδον, εὕρηκαν μὲν οἱ

*) Εἰς τὸν πολὺν ἄνθρωπον ἐνήργει ὁ Σκιπίων συχνάκις, διηγούμενος ὀνείρους καὶ θείας ἐμπνεύσεις. Εἴτε διότι καὶ αὐτὸς ἦτο δεσμευμένος μὲ δεισιδαιμονίαν τινὰ εἴτε διὰ νὰ ἐκτελῶνται τάχιστα αἱ προσταγαί του ὡς χρησμοὶ μαντείου, λέγει ὁ Λίβιος.

ἐκ ξηρᾶς προσβαλόντες Ῥωμαῖοι ἰσχυρὰν ἀντίστα-
σιν, οἱ δὲ διὰ τῆς λίμνης περάσαντες ἀνέβησαν
εὐκόλως τὰ τείχη, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι μὴ φοβού-
μενοι καμμίαν ἐκεῖθεν προσβολὴν δὲν εἶχαν καμ-
μίαν φύλαξιν. Αἱ εἰς τὴν δορίκτητον πόλιν εὑρε-
θεῖσαι ἀποσκευαὶ σίτου, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κέρ-
δος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Λιβίου, ἔκα-
μνε καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν οὐδαμινωτάτην, ἔδωκαν
εἰς τοὺς Ῥωμαίους νέους πόρους πρὸς συντήρησιν
τοῦ πολέμου. Καὶ δισχίλιοι χειροτέχναι, τοὺς
ὁποίους ὁ Σκιπίων αἰχμαλωτίσας ἔκαμε δούλους,
ἐνησχολοῦντο εἰς τὸ νὰ περισσεύουν τὰ ἀπὸ τοὺς
Ῥωμαίους κυριευθέντα πολεμικὰ ὄργανα δι' ὄφελός
των. Μὲ μέρος τῶν αἰχμαλώτων ἐδυνάμωσεν ὁ
Σκιπίων τὸ στράτευμά του, καὶ μάλιστα τὸ ναυτι-
κόν. Τοὺς δὲ ὁμήρους τῶν Ἱσπανικῶν λαῶν ἀπέλυ-
σεν ἐλευθέρους διὰ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ μὲ τὴν Ῥώμην.
Μὲ τὴν ἡμερότητα καὶ τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὁποίαν
ἔδειξε μάλιστα εἰς τὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας, ἐπα-
ρέστησε τὴν Ῥώμην εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς μὲ σχῆμα
ἀγαπητότερον. Δύω ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς βασιλεῖς τῆς
Ἰβηρίας μετέβησαν τῳόντι πάραυτα εἰς τὸν Σκιπί-
ωνα ἑλκυσθέντες ἀπὸ ταύτας τὰς ἀρετάς του.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Ἀννίβας εἰς τὴν κάτω Ἰτα-
λίαν ἔχανεν ἓν ὄφελος μετὰ τὸ ἄλλο ἐναντίον τοῦ
Μαρκέλλου καὶ τοῦ Μαξίμου. Ὁ πρῶτος ὑπατεύ-
ων τετάρτην φορὰν τοῦ ἥρπασε (210) τὴν Σαλα-
πίαν, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀφοβίας, τὴν ὁποίαν ἔδει-
ξε μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, ἀνεπλήρωσε τὰς
ζημίας ἐπικινδύνου ἥττης, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ
ἀνθύπατος Γν. Φούλβιος ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν εἰς τὴν
Ἑρδωνίαν, ὅπου ἐσκοτώθησαν ὁ ἀνθύπατος αὐτὸς καὶ
δώδεκα δήμαρχοι καὶ πολλαὶ χιλιάδες στρατιωτῶν
ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Καρχηδονίων. Ὁ Μάρκελλος
ἐκτύπησε τὸν Ἀννίβαν εἰς τὸ Νούμιστρον καὶ εἰς τὴν

Οὐενουσίαν, καὶ δὲν τὸν ἀφῆκε νὰ χαρῇ τοὺς καρ-
ποὺς τῆς νίκης του ἐὰν καὶ αὐτὸς δὲν ἀπήλαυσε τί-
ποτε. Καὶ τὸ ἐφεξῆς δὲ ἔτος (209) ὁ Μάρκελλος
μετὰ τοῦ νέου ὑπάτου Κ. Φουλβίου Φλάκκου τοῦ
κυριεύσαντος τὴν Καπύην, δὲν ἔδωκαν ἡσυχίαν εἰς
τὸν Ἀννίβαν. Ἀφοῦ ἐνικήθη εἰς τὸ Κανύσιον ἐνίκη-
σε πάλιν τὸν Ἀννίβαν εἰς δευτέραν μάχην μὲ τὴν
ἐπιμονήν του πλησίον τῆς Οὐενουσίας· ὥστε ἔκραξε
τότε ὁ Ἀννίβας: „Ὦ Ἡράκλεις! Ὁ ἐχθρὸς οὗτος
οὔτε μὲ εὐτυχίαν οὔτε μὲ δυστυχίαν ἡσυχάζει. Ἐὰν
νικήσῃ, καταδιώκει σφοδρῶς τὸν νικημένον· ἐὰν
νικηθῇ, ἀνανεόνει τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ νικητοῦ“
(Πρβ. Πλούτ. Μαρκελ. 26.). Ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη
πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Βρυττίαν, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ
ἦτο ἀφανισμένη ἀπὸ τοὺς φρουροὺς τοῦ Ῥηγίου.

Ἐκ τούτου ἐκέρδησεν ὁ Φάβιος Μάξιμος, τὸ
αὐτὸ ἔτος πέμτην φορὰν ὑπατεύων, τὸ νὰ περάσῃ
ἔμπροσθεν τοῦ Τάραντος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνα-
χωρήσειν ὁ Καρχηδόνιος στόλος διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν
τῆς Μακεδονίας Φίλιππον ἀγωνιζόμενον ἐναντίον τῶν
Αἰτωλῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἀκρόπολις ἦτο πάντοτε εἰς τὰς
χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, καὶ εἰς τὴν πόλιν εὑρέθησαν
τινὲς προδόται, ἔπεσεν ὁ Τάρας χωρὶς πολὺν κόπον
εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὑπάτου, καὶ ἔχασε τώρα, καθὼς
καὶ αἱ Συρακοῦσαι, τὰ λείψανα τῶν παλαιῶν του
τεχνουργημάτων. Ἡ Ῥώμη ἐκέρδησεν ἀπὸ τῶν λα-
φύρων τοῦ Τάραντος τρισχίλια τάλαντα. Ἐρωτη-
θεὶς δὲ ὁ Φάβιος, τί νὰ κάμουν τὰ μεγάλα ἀγάλ-
ματα τῶν θεῶν; ἀπεκρίθη, λέγει ὁ Λίβιος, τὴν
παλαιὰν Ῥωμαϊκὴν ἀπόκρισιν: „Ἂς ἀφήσωμεν τοὺς
θεοὺς παρωργισμένους κατὰ τῶν Ταραντίνων“ (Πρβ.
Πλούτ. Μάξιμ. 22.).

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (208) εἶναι ἐπίσημον διὰ τὸν
ὄλεθρον τοῦ ἀξιολόγου Μ. Μαρκέλλου, ὅστις ἑξηκον-
τούτης ὢν ὑπάτευε πέμπτην φοράν. Ἡνώθη μὲ τὸν
συνύπατόν του Τ. Κοΐντιον Κρισπῖνον μεταξὺ Βαν-

τίας καὶ Οὐενουσίως διὰ νὰ δοκιμάσουν νέαν μάχην
κατὰ τοῦ Ἀννίβου, καὶ οἱ δύω ὑπῆγαν ἔφιπποι διὰ
νὰ παρατηρήσουν τὸν τόπον καὶ τὸν ἐχθρόν. Νο-
μάδες ἱππεῖς ἐνεδρεύοντες ὥρμησαν ἐπάνωτων· ὁ
Κρισπῖνος ἐπληγώθη θανασίμως· ὁ δὲ Μάρκελ-
λος ἔπεσεν εἰς τὸν τόπον, ὄχι ἐλεύθερος ἀπὸ
τὸν ψόγον, ὅτι χωρὶς προσοχὴν, μὲ πολλὴν ἀσκε-
ψίαν ὑπέπεσεν εἰς τὸ κακὸν τοῦτο. Ὁ Ἀννίβας
ἐπαρατήρησε πολλὴν ὥραν μὲ οἶκτον τὸν νεκρὸν,
καὶ ἐπρόσταξε νὰ τὸν ἐνταφιάσουν ἐντίμως.

Ὁ χαμὸς τοῦ Μαρκέλλου ἐφάνη τώρα τόσον
πλέον ἀξιοθρήνητος, ὅσον εἰς τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐπλη-
ρώθη τελευταῖον τὸ ἀπὸ πολλῆς φοβερὸν δυστύχη-
μα, δηλαδὴ ὁ τοῦ Ἀσδρούβα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐρχο-
μὸς, μ' ὅλον ὅτι ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων, εἰς τὸν
ὁποῖον ἡ σύγκλητος εἶχε μακρύνειν τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ
ἀρχιστρατηγίαν εἰς ἀπροσδιόριστον χρόνον, δὲν ὑπῆρ-
ξεν ὀλιγώτερον εὐτυχὴς εἰς τὰ ἐφεξῆς ἐγχειρήματά
του ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὴν νέαν Καρχηδόνα. Ἐνδυ-
ναμωθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους ἡγεμόνας ὁ Σκιπίων εἶχε
κτυπήσειν τὸν Ἀσδρούβαν πλησίον Βαικύλης, καὶ
ἠγαπήθη τόσον ἀπὸ τὰ ἱσπανικὰ ἔθνη, ὥστε ἠθέ-
λησαν νὰ τὸν τιμήσουν μὲ τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα,
τὸ ὁποῖον ἀπέφυγεν ὡς Ῥωμαῖος πολίτης (Ἴδε Πο-
λύβ. Παρεκβ. ἐκ τοῦ Ι', 37.).

Αὕτη ἡ γενικὴ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους κλίσις
φαίνεται ὅτι ἐπαρακίνησε τὸν Ἀσδρούβαν πλέον ν'
ἀναχωρήσῃ μὲ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Ἱσπα-
νίαν, καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πρὸ πολλοῦ μελετώμε-
νον, δηλαδὴ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἑνω-
θῇ μὲ τὸν ἀδελφόν του. Ἀποδεικνύει τὴν στρα-
τηγικὴν περίνοιαν τοῦ Ἀσδρούβου, ὅτι, ἐὰν καὶ νι-
κηθεὶς ὠπισθοπόρησεν εἰς τὸ βάθος τῆς χώρας, ἐσυ-
νάθροισε πάλιν τὴν δύναμίν του, ἠπάτησε τὸν Σκι-
πίωνα ἀσχολούμενον μὲ τοὺς δύω ἄλλους Καρχη-
δονίους στρατηγοὺς, καὶ ἐπέρασε τὰ Πυρηναῖα.

Διώδευσε τὸν διὰ τῆς Γαλλίας καὶ ὑπεράνω τῶν
Ἄλπεων δρόμον ταχύτερα παρὰ ὁ ἀδελφός του, εἰσ-
έβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ἐτρόμαξε τὴν
Ῥώμην μὲ κίνδυνον ὄχι μικρότερον. Διότι, λέγει
ὁ Λίβιος, τώρα ἦτο διπλοῦς πόλεμος εἰς τὴν Ἰτα-
λίαν, δύω περίφημοι στρατηγοὶ ἔστεκαν περὶ τὴν
Ῥώμην, καὶ ὅλον τὸ βάρος τοῦ κινδύνου ἐσυσω-
ρεύθη εἰς ἓν σημεῖον. Προσετέθη εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ
πολυδάπανος ἀγὼν γινόμενος ἕως τώρα μὲ τὰς δυ-
νάμεις τῆς Ἰταλίας ἀπέβλεπε μόνον τὴν τιμὴν καὶ
σωτηρίαν μόνης τῆς Ῥώμης, τὰς δὲ ἄλλας πόλεις
καὶ τὰ ἔθνη τὰ κατεβάρυνε πάντοτε περισσότερον.
Ὡς καὶ δώδεκα Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι ὄχι πρὸ πολλοῦ
εἶχαν ἀπαρνηθῆν τὴν εἰς τὸ ἑξῆς χορηγίαν ἀρ-
γυρίου καὶ στρατιωτῶν, καὶ ἐφοβοῦντο μεγαλητέ-
ρας ταραχὰς, ἐὰν ἡ ἀθυμία τῶν ὑποτεταγμένων,
ἐξαιρέτως δὲ τῶν Τυῤῥηνῶν καὶ Ὀμβρικῶν εἰς τὴν
βορειοτέραν Ἰταλίαν ἤθελεν ἐρεθισθῆν ἐκ νέου ἀπὸ
τὸν Ἀσδρούβαν.

Ἀλλ' ἀπὸ ταύτην τὴν ἀνάγκην διεσώθη ἡ Ῥώ-
μη διὰ τῆς τύχης της καὶ διὰ τοῦ ὑπάτου της Γ.
Κλαυδίου Νέρωνος. Οὗτος, ἐνῷ ὁ συνύπατός του
Μ. Λίβιος Σαλινάτωρ ἔμελλεν ἀπὸ τὴν Ὀμβρικὴν
νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀσβρούβαν, ἔστεκεν ἀντι-
κρὺ τοῦ Ἀννίβου μεταξὺ Γρουμέντου καὶ Οὐενου-
σίας, καὶ οἱ δύω οἱ ὕπατοι ἐκαταγίνοντο νὰ ἐμπο-
δίσωσι τὴν ἕνωσιν τῶν δύω Καρχηδονίων στρατη-
γῶν, ἡ ὁποία, καθὼς ἐφανέρωναν πιασθεῖσαι ἐπι-
στολαὶ τοῦ Ἀσδρούβου, ἔμελλε νὰ γείνῃ εἰς τὴν
Ὀμβρικήν. Ἀλλ' ὁ Νέρων ἐγνώρισεν, ὅτι ἡ δυσ-
κολία διελύετο μόνον μὲ τοῦτο, δηλαδὴ ἐὰν ἠνόνον-
το τὰ δύω Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα, καὶ ἠφάνιζαν
πρῶτον χωριστὰ τὸν Ἀσδρούβαν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν
ταχέως καὶ μυστικῶς ν' ἀναχωρήσῃ μὲ τὸ ἐκλεκτότε-
ρον μέρος τοῦ στρατεύματος ἀπὸ τὴν Ἀπουλίαν, καὶ

ἄφηκεν ἕνα λεγάτον *) ἢ ὑποστράτηγόν του μὲ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα ἀπέναντι τοῦ Ἀννίβου, ὅς τις εἰς τὴν κρισιμωτάτην στιγμὴν ἠπατήθη τῳόντι. Εἰς ἓξ ἡμέρας μὲ βοήθειαν ἁμαξῶν καὶ φορτηγῶν ζώων καὶ ἐνδυναμούμενος καθ' ὁδὸν ἀπὸ ἐθελοντὰς ἔφθασεν ὁ Νέρων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Λιβίου πλησίον τῆς Σήνης.

Ὁ Ἀσδρούβας εὐθὺς ἐπαρατήρησε τὴν εἰς τὸ ἀντικρύ του στρατόπεδον μεταβολὴν, καὶ ἠθέλησε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ πέραν τοῦ Μεταύρου. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐφοβήθησαν, ὅτι ἂν βραδύνουν περισσότερον, μανθάνων ὁ Ἀννίβας τὴν ἀνάζευξιν τοῦ Νέρωνος ἠδύνατο νὰ κτυπήσῃ τὸ ἐκεῖ ἀσθενὲς τῶν Ῥωμαίων στράτευμα καὶ νὰ προφθάσῃ ἐδῶ, καὶ διὰ τοῦτο ἔτρεξαν σπουδαστικώτατα κατόπιν τοῦ Ἀσδρούβα. Συνέβη σφοδρὰ μάχη. Ὁ Ἀσδρούβας ἠγωνίσθη ἀξίως τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στρατός του ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρῇ, ὥρμησεν αὐτὸς μεταξὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, καὶ μαχόμενος εὗρηκε τὸν θάνατόν του (207).

Διὰ τὸ πλῆθος τῶν πεσόντων Καρχηδονίων ἐξισόνει ὁ Λίβιος τὴν μάχην ταύτην μὲ τὴν ἐν Κάνναις **), τοὐλάχιστον εἰς τὴν Ῥώμην ἡ περὶ τῆς σχεδὸν παραδόξου ταύτης σωτηρίας χαρὰ ἦτο ἴση μὲ τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασαν μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, καὶ τῶν Ῥωμαίων τὸ θάῤῥος ηὐξήθη τόσον, ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο πλέον τὸν Ἀννίβαν. Περὶ τοῦ θριάμβου ἐσυμφώνησαν οἱ ὕπατοι, ὅτι ὁ μὲν Λίβιος νὰ εἰσέλθῃ ἐπὶ τοῦ θριαμβευτικοῦ ἅρματος προπορευόμενος τοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ Νέρων

*) Οὕτως ὠνομάζοντο οἱ συμβοηθοὶ καὶ ὑποστράτηγοι τῶν ἐπάρχων εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τῶν στρατηγῶν εἰς τοὺς πολέμους.

**) Κατὰ τὸν Πολύβιον ὅμως (Παρεκβ. ἐκ τῆς ΙΑ', 3.) ἔπεσαν μόνον δέκα χιλιάδες ἀνθρώπων.

ἔφιππος καὶ χωρὶς ἀκολουθίαν στρατοῦ, ἐπειδὴ ἡ μάχη συνέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιβίου. Ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων διευθύνοντο εἰς τὸν Νέρωνα· αὐτὸς, τοῦ ὁποίου ὁ τολμηρῶς καὶ προσφυῶς ἐκτελεσθεὶς στοχασμὸς ἔδωκε τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν, ἦτο τῆς ἡμέρας ὁ ἥρως.

Ὁ Νέρων εὐθὺς σπουδαστικώτατα ἔτρεξεν εἰς τὸ ἀντικρὺ τοῦ Ἀννίβου στρατόπεδον. Φθάσας δὲ εἶπε καὶ ἔῤῥιψαν τὴν τοῦ Ἀσδρούβου κεφαλὴν ἔμπροσθεν τῶν Καρχηδονίων προφυλακῶν, καὶ ἔστειλε δύω αἰχμαλώτους Ἀφρικανοὺς πρὸς τὸν Ἀννίβαν. „Βλέπω τώρα, εἶπεν ὁ Ἀννίβας τὸ πεπρωμένον τῆς Καρχηδόνος", καὶ μὲ ὀδύνην μεγάλην ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Βρυττίαν, τὴν ἐξωτάτην γωνίαν τῆς Ἰταλίας.

27. Π. Κορνήλιος Σκιπίων Ἀφρικανός.

Ἐὰν τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου μᾶς δείχνουσι τὴν Καρχηδόνα εἰς τὴν ἐντελῆ λαμπρότητα τῶν νικῶν καὶ τῆς τύχης, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἰσοῤῥοπίαν τῶν πολεμοφόρων δυνάμεων, ἀρχίζει ὅμως ἀπὸ τῆς φθορᾶς τοῦ Ἀσδρούβου ἡ τρίτη τοῦ πολέμου περίοδος, ὁπότε ἡ Ῥώμη θερίζει τοὺς καρποὺς τῆς ἐπιμονῆς της, καὶ νικᾷ τὴν ἐχθράν της ἐντελέστατα, μάλιστα διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν πράξεων τοῦ Σκιπίωνος. Τὸ πρῶτον εἰς τοῦτο βῆμα ἦτο ἡ τελεία ὑπόταξις τῆς Ἱσπανίας, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀσδρούβας διὰ τῆς ἀναχωρήσεώς του, ἐὰν δὲν τὴν ἐγνώρισε, τοὐλάχιστον τὴν εὐκόλυνε. Εἶχαν μὲν στείλειν οἱ Καρχηδόνιοι νέον στράτευμα καὶ νέον στρατηγὸν εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀσδρούβου, ἀλλ' ἡ ταχύτης τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ διαίρεσις τῆς Καρχηδονίου δυνάμεως εἶχαν δώσειν τὴν εὐκολίαν εἰς τὸν

ἀδελφὸν τοῦ Π. Σκιπίωνος, Λ. Σκιπίωνα, καὶ εἰς τὸν ὑποστράτηγόν του Σιλανὸν νὰ ματαιώσουν καὶ τὸ νέον τοῦτο στράτευμα, καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τοὺς Καρχηδονίους νὰ ὀπισθοπορήσωσιν εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ μέρη τῆς χερσονήσου.

Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Λιβίου, καμμία χώρα μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι τόσον ἐπιτηδεία νὰ ἀνανεόνῃ τὸν πόλεμον, ὅσον ἡ Ἱσπανία, καὶ ἐπειδὴ οἱ Καρχηδόνιοι ἔβαλαν ὅλην τὴν προσοχήν των νὰ βασταχθῶσιν ἐδῶ, ἐφάνη Ἀσδρούβας ὁ υἱὸς τοῦ Γίσκωνος, καὶ Μάγων, ἀδελφὸς ἄλλος τοῦ Ἀννίβου, μὲ νέους ἀκμαίους στρατοὺς διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Σκιπίων μὲ τὰς λεγεῶνας του δὲν ἦτο καλὸς νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν του, μηδ' ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ ἐντελῶς εἰς τὰ βοηθητικὰ τῶν Ἱσπανῶν στρατεύματα. Μ' ὅλα ταῦτα τοὺς ἐκτύπησε πλησίον τῆς Βαίτιος. Αἱ συνεταὶ διαταγαί του, καὶ ἡ αὐτομόλησις τῶν Ἱσπανῶν ἡγεμόνων μὲ τὰ στρατεύματά των τοῦ ἔδωκαν ἐντελεστάτην τὴν νίκην. Ὁ Καρχηδόνιος στρατὸς, μάλιστα διὰ τὴν τελευταίαν περίστασιν ἠφανίσθη ἐντελῶς εἰς τὴν ὀπισθοδρόμησίν του, καὶ οἱ δύω στρατηγοὶ μόλις ἐσώθησαν εἰς τὰ Γάδειρα **(206)**.

Ἐντεῦθεν ὁ Ἀσδρούβας ἔσπευδεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν πρὸς τὸν βασιλέα Σύφακα (ὅστις τότε εἰρήνευε μὲ τὴν Καρχηδόνα) ὅπου ἐνταμώθη μὲ τὸν Σκιπίωνα, ὅστις καὶ αὐτὸς ὄχι χωρὶς μέγαν κίνδυνον εἶχεν ὑπάγειν ἐκεῖ, καὶ οἱ δύω μὲ σκοπὸν νὰ οἰκειωθῶσι καθεὶς διὰ τὴν πατρίδα του τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον ἡγεμόνα. Ὁ προμνημονευθεὶς Μασανάσσης, ὅστις ἕως τώρα ἐμάχετο εἰς τὴν Ἱσπανίαν ὑπὲρ τῆς Καρχηδόνος, μετὰ τὴν τελευταίαν μάχην ἤρχισε νὰ συμβιβάζεται μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐντεῦθεν ἐγεν-

νήθη ἅμιλλα μεταξὺ Ῥώμης καὶ Καρχηδόνος εἰς τὰς συμβιβαστικὰς τέχνας, τῶν ὁποίων τὸ ἀποτέλεσμα ἐφάνη μετέπειτα· τώρα δὲ ὁ Σκιπίων ὑπέστρεψεν εὐτυχῶς εἰς τὴν Ἱσπανίαν διὰ νὰ καθυποτάξῃ ἐξ ὁλοκλήρου ὅλας τὰς πόλεις, ὅσαι ἀντέστεκαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀγαπῶσαι τοὺς Καρχηδονίους καὶ μισοῦσαι τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐλπίζουσαι κἄποιαν εὐπραξίαν ὑπετάχθησαν μετὰ πεισματικοὺς ἀγῶνας. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Ἀστάπης ἐμεταχειρίσθησαν ἀπηλπισμένον μέσον νὰ προλάβουν τὸν ἐχθρὸν κρημνίζοντες τὴν πόλιν καὶ φονεύοντες τοὺς οἰκείους των. Ἐσώρευσαν ὅλα τὰ πολύτιμά των πράγματα ἐπάνω θημωνίας ξύλων εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως, καὶ ἔβαλαν ἐπάνω πάντων τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἔστησαν ὀλόγυρα φύλακας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπρόσταξαν, ὅταν ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως φανῇ ἀναπόφευκτος, νὰ μὴ ἀφήσουν τίποτε ὑπόλοιπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἤθελε χορτάσειν ὁ ἐχθρὸς τὴν λύσσαν του. Μετὰ τοῦτο ἐκβῆκαν οἱ ἄνδρες ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ἔπεσαν μαχόμενοι ὄχι ἀνεκδικήτως, ἐνῷ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία των ἐσφάγησαν ἀπὸ τὸ σπαθίον τῶν οἰκείον των, καὶ τελευταῖον ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ἔπεσαν εἰς τὰς ἀναβραζούσας φλόγας. Τοιαύτης ἕως μανίαν ἀναβαινούσης πεισμονῆς εἰς τὴν προστασίαν τῶν πόλεων, καὶ τοιούτων ἡρωϊκῶν θυσιῶν εἰς τοὺς περὶ τῆς ἐγχωρίου ἐσχάρας ἀγῶνας ἔδωκεν ἡ Ἱσπανία κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἱστορίας της παραδοξότατα καὶ λαμπρότατα παραδείγματα.

Εἰς τὰ Γάδειρα ἐκάθητο μόνος ὁ Μάγων καὶ ἐκ περιστάσεων τινῶν ἀνέπνεεν ἀκόμη ἐλπίδας. Εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, ὅπου νοσοῦντος τοῦ Σκιπίωνος ἐκυβέρνα τὰ πράγματα ὁ πολλὰ χρήσιμος καὶ ἐπίσημος Μάρκιος, ἐξεῤῥάγη ἐπανάστασις τῶν στρατιωτῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἰνδιβέ-

λις (ἢ Ἀνδοβάλης κατὰ τὸν Πολύβιον Γ΄, 76,) καὶ Μανδόνιος, δύω Ἱσπανικοὶ ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μεταβῆν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐλπίζοντες μὲ τοῦτο νὰ δώσωσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὰ ἔθνη των τὴν παλαιάν των ἐλευθερίαν, ἐπειδὴ τώρα ἴδαν ὅτι αἱ ἐλπίδες των ἦσαν ὄνειροι, ἀντεστασίασαν καὶ ἐπίασαν τὰ ὅπλα. Ὁ Σκιπίων ἐμπόδισεν εἰς τὸ μεταξὺ τὴν διάδοσιν καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου κακοῦ, καὶ ὁ Μάγων παραίτησε τελευταῖον τὰ Γάδειρα κατὰ προσταγὴν τῆς γερουσίας τῶν Καρχηδονίων. Κατὰ ταύτην ἔμελλεν οὗτος νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ μὲ τοὺς διδομένους εἰς αὐτὸν θησαυροὺς νὰ ὁπλίσῃ τοὺς Λίγυρας καὶ Γαλάτας, καὶ νὰ πολεμήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ βορρᾶ. Ὅταν λοιπὸν οὗτος ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἐχείμαζεν εἰς τὰς Βαλεαρίδας νήσους, ἀνεχώρησε καὶ ὁ Σκιπίων ἀπὸ τὴν μηδένα Καρχηδόνιον ἔχουσαν πλέον χώραν, καὶ μόνον εἰς τὸ ἑξῆς κάποιον ἀγῶνα μὲ τοὺς ἐντοπίους διεγείρουσαν, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην, φέρων μεγάλην ποσότητα ἐπισήμου ἀργυρίου καὶ δεκατέσσαρας χιλίαδας λιτρῶν ἀσήμου. Τὸ πνεῦμά του τώρα συνέλαβε βουλὴν μεγάλην. Ἤθελε κατὰ παράδειγμα τοῦ Ἀννίβου νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὸ ὁποῖον ἐμελέτα ἤδη εἰς τὴν Ἱσπανίαν, καὶ εἶχε συνδεθῆν διὰ τοῦτο μὲ τοὺς βασιλεῖς τῶν Νομάδων, Σύφακα καὶ Μασανάσσην. Ἐκοινολόγησεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν βουλήν του, καὶ ὁ εὐφρόσυνος καὶ εὐθουσιασμένος λαὸς τὸν ἀνέδειξεν ὕπατον, Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐκλεχθεὶς συνύπατός του Λικίνιος Κράσσος Δίβης, ὢν μέγας ἀρχιερεὺς, δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὸν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ κατὰ τοῦ Ἀννίβου πόλεμον, εἰς δὲ τὸν Σκιπίωνα ἐνεπίστευσαν καὶ τὴν Σικελίαν μὲ τὴν ἄδειαν νὰ πλεύσῃ ἐκεῖθεν, ἐὰν κρίνῃ σωτήριον τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ ἄδεια αὕτη δὲν τοῦ ἐδόθη χωρὶς πολλὰς ἀντιλογίας. Ὅλοι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Φάβιον Μάξιμον ἐνθυμοῦντο τὴν δυστυχίαν τοῦ Ῥηγούλου, καὶ ἐφοβοῦντο τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου τούτου. Ἀλλ' ὁ Σκιπίων αἰσθανόμενος τὴν εἰς ἑαυτὸν ἐνοικοῦσαν ἀγχίνοιαν καὶ τύχην δὲν ᾐσθάνετο κανένα φόβον, ἔβλεπε μόνον τὸ εὐκλεὲς καὶ λαμπρὸν τῆς προθέσεώς του, καὶ ὅλην τὴν φροντίδα του διεύθυνεν εἰς μόνον τὸ νὰ εὕρῃ τὰ ἀναγκαῖα μέσα.

Ἢ διότι ἡ πολιτεία δὲν εἶχε πλέον χρηματικοὺς πόρους, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος (Φάβ. Μάξ. 25.), εἶχεν ἐμποδίσειν ὁ Φάβιος Μάξιμος νὰ τὸν δοθῇ ἀργύριον, ἐπεθύμει ὁ Σκιπίων νὰ μὴ κάμῃ τὸ πολεμημένον ἐγχείρημά του μισητὸν καὶ διὰ μεγάλων ἀπαιτήσεων, καὶ ἐζήτει νὰ εὕρῃ τὰ μέσα αὐτὸς προσωπικῶς. Ὁ Λίβιος μνημονεύει ἐξαιρέτως τὰς Τυῤῥηνικὰς πόλεις, αἱ ὁποίαι, τὸ μὲν διὰ νὰ ἐξαλείφωσι τὴν περὶ αὐτῶν κακὴν γνώμην, τὸ δὲ, ἐπειδὴ ἠγάπων κατ' ἐξοχὴν τὸν Σκιπίωνα, ἐπρόσφεραν τὸν πλοῦτον τῆς χώρας των εἰς σίδηρον, καὶ ξύλα, καὶ πανία πρὸς ὁπλισμὸν τοῦ στόλου του. Οἱ Ὀμβρικοὶ, Σαβῖνοι, Μαρσοὶ, Πελιγνοὶ, ἐξαιρέτως λαοὶ πολεμικοὶ, τοῦ ἔδωκαν πολλοὺς ἐθελοντὰς, ἐπειδὴ στρατολογίαν τακτικὴν νὰ κάμῃ οὔτ' ἐσυγχωρήθη οὔτ' ἠθέλησε. Καὶ ὅλα ἐγίνοντο μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε τριάκοντα νέα πλοῖα ἐκτίσθησαν καὶ ὡπλίσθησαν εἰς ἡμερῶν τεσσαράκοντα πέντε διάστημα. Μὲ αὐτὰ διέβη ὁ Σκιπίων εἰς τὴν Σικελίαν, ἐνῷ ὁ Μάγων ἀπὸ τῶν Βαλεαρίδων νήσων μὲ τριάκοντα πολεμικὰ πλοῖα καὶ μὲ δώδεκα χιλιάδας πεζῶν καὶ δύω χιλιάδας ἱππέων ἄραξεν εἰς τὴν Γένουαν, τὴν ὁποίαν ἐξουσίασε παρευθὺς, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ Γαλάται μὲ γενικὴν συνδρομήν (205).

Ἐνῷ καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη ἐκινοῦντο δυνάμεις διὰ προσβολὴν, ἐκάθητο ὁ Ἀννίβας, ὡς κέντρον,

περὶ τὸ ὁποῖον ἐστρέφοντο τὰ πάντα. στερεὸς καὶ ἥσυχος εἰς τὴν Βρυττίαν. Φοβερὸς ἐφαίνετο καὶ εἰς αὐτὴν τὴν στενοχωρίαν του· διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμων οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τὸν κτυπήσουν, ὅταν δὲν ἐκτύπει αὐτὸς, καὶ κατὰ τὸ ἔτος, ὁπόταν ἔπεσεν ὁ Ἀσδρούβας, καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς, ὅπου προσέτι καὶ ἀῤῥωστία ἐπίσης ἐπικίνδυνος καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ εἰς τοὺς Καρχηδονίους φαίνεται ὅτι ἐμπόδιζεν εἰς ταῦτα τὰ μέρη τὸν πόλεμον. Μόνον ἡ Λευκανία ἐκυριεύθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ὁ εἰς τὴν Ἑλλάδα πόλεμος σχεδὸν παντάπασιν ἠμελήθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ὥστε οἱ Αἰτωλοὶ στενοχωρούμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἔκαμαν εἰρήνην μὲ αὐτὸν καὶ μὲ τοὺς συμμάχους των Ἀχαιοὺς, Βοιωτοὺς, Ἀκαρνᾶνας, Ἠπειρώτας καὶ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Εἰς ταύτην συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τοὺς συμμάχους των, τοὺς βασιλεῖς Πλεύρατον τῆς Ἰλλυρίας καὶ Ἄτταλον τῆς Περγάμου, Ἀθηναίους, Λακεδαιμονίους κτλ. Ἠρκέσθησαν εἰς ὀλίγους τινὰς τόπους τῶν παραλίων τῆς Ἰλλυρίας, καὶ ἀφῆκαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ἔστρεψαν τὴν προσοχήν των ὅλην εἰς τῆς Ἀφρικῆς τὸν πόλεμον.

Ὅλον τὸ ἔτος διέτριψεν ὁ Σκιπίων εἰς τὴν Σικελίαν ἐνασχολούμενος εἰς τὰς προετοιμασίας του. Ὁ ὑποστράτηγός του ἔκαμεν ἐντεῦθεν εὐτυχεῖς ἀποβάσεις εἰς τὴν Ἀφρικὴν, αὐτὸς δὲ ὑπέταξε πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς Λοκροὺς τῆς κάτω Ἰταλίας. Καὶ αἱ μὲ τοὺς βασιλεῖς τῶν Νομάδων συμβιβάσεις του ἔκαμναν προόδους, ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι ἀπέσπασαν τὸν Σύφακα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, μὲ τὸ νὰ τοῦ ἔδωκεν ὁ Ἀσδρούβας εἰς γυναῖκα τὴν ὡραίαν θυγατέρα του Σοφονίβαν. Ὁ Μασαννάσσης ἔμεινε μὲν πιστὸς εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀπεδιώχθη δὲ τοῦ

πατρικοῦ του βασιλείου μὲ δολοπλοκίας τῶν Καρχηδονίων, καὶ στερημένος πᾶσαν δύναμιν ἔδιδεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους μόνον τὸν νοῦν του, τοῦ ὁποίου ἡ εὐφορία ἐφάνη θαυμασίως εἰς τὸν ἐφεξῆς χρόνον.

Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐφαίνετο ὡς νὰ ἤθελε νὰ
φύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Σκιπίωνος ὅλον τὸ ἐγχεί-
ρημα εἴτε διὰ τῆς συνεργείας τῶν δειλῶν, οἵτινες
ἔσπευδαν νὰ τὸ ματαιώσουν ἐν γένει, ἢ διὰ τῆς
ἀντιζηλίας ἄλλων, καθὼς ἴσος καὶ τῶν δύω ὑπά-
των τοῦ ἐγγίζοντος ἔτους (204), οἵτινες προστα-
χθέντες νὰ προστατεύωσι τὴν Τυῤῥηνίαν καὶ τὴν
Βρεττίαν ἐθυσίαζαν ἀθύμως τὸ μέγα στάδιον τοῦ
Σκιπίωνος εἰς τὸν περιωρισμένον τοῦτον κύκλον. Αἱ
βίαιαι πράξεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ὁ ὑποστράτηγός
του Πλημίνιος εἰς τοὺς Λοκροὺς, ἀπεδίδοντο εἰς
αὐτὸν τὸν ἴδιον, μὲ τὰς ὁποίας ἐσύναπταν καὶ ἄλλας
ἐπιπλήξεις, αἵτινες ἔπιπταν εἰς αὐτὸν ἀμέσως. Περιπα-
τεῖ, ἔλεγαν, μὲ Ἑλληνικὴν στολὴν καὶ διατρίβει εἰς τὰς
παλαίστρας, καὶ ἐνασχολεῖται εἰς βιβλία Ἑλληνικά *)·
τὸ δὲ στράτευμά του ἀπολαύει τὰ καλὰ τῶν Συρα-
κουσῶν, ἐνῷ ἐλησμόνηθησαν παντάπασιν ὁ Ἀννίβας
καὶ ἡ Καρχηγών. Δύω δήμαρχοι καὶ εἷς πραίτωρ
καὶ δέκα λεγάτοι ἐστάλθησαν εἰς τὴν Σικελίαν νὰ
κρίνουν ἐκεῖ τὸν Σκιπίωνα, καὶ ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ
τὸν γυμνώσουν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ νὰ τὸν
στείλουν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ Σκιπίων ὄχι μό-
νον εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πλημινίου, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ὅλας
τὰς ἄλλας κατηγορίας εὑρέθη ἐντελῶς ἀθῶος. Ἐπα-

*) Σημαίνουν ταῦτα τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαϊκῶν φρονημάτων ἐναντίον τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰσβιβαζομένου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Σκιπίων, κατὰ πάντα λόγον τὸ ἄνθος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰδιότητος, ἐπαρίστανεν αὐτὸς τὴν ὡραίαν ἀνάμιξιν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμὸν μὲ ἰσοῤῥοπίαν τινὰ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ ἐκβῇ ἡ Ῥώμη. Φάβιος ὁ Μάξιμος ἦτο ἐξ ἅπαντος καὶ κατὰ τοῦτο ἀντίπαλος τοῦ Μαρκέλλου καὶ Σκιπίωνος.

ράστησεν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, τοὺς ἔβαλε καὶ ἔκαμαν γυμνάσματα ἔμπροσθέν των, τοὺς ἔδειξεν ὅλας τὰς ἀποσκευὰς ὅπλων, προφῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων, τὰ ὁποῖα εἶχε συναθροίσειν εἰς τοῦτο τὸ μεταξύ· ὥστε ὅλοι ἐθαύμασαν καὶ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι μόνον ἀπὸ τοιοῦτον στρατηγὸν καὶ ἀπὸ τοιαῦτα στρατεύματα ἠδύνατο νὰ νικηθῇ ἡ Καρχηδών (Πλουτ. Μάρ. Κάτ. 3.).

Ἐπεχείρησε τώρα τὸ ἔργον του ὁ Σκιπίων. Ἡ πόλις καὶ ὁ λιμὴν Λιλύβαιον ἦτο τὸ συνέδριον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἀπαριθμεῖται διαφόρως ἀπὸ δώδεκα ἕως τριάκοντα χιλιάδων. Ἔμπροσθεν πλήθους θεατῶν, μετὰ πανηγηρικὴν προσευχὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ στρατηγὸς εἰς τὴν ναυρχίδα, καὶ ἀφοῦ, κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ ὠμὰ σπλάγχνα τῶν ἱερείων, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος μὲ τὸ πρῶτον φέγγος τῆς ἡμέρας (204). Μετὰ δύω ἡμέρας ἔφθασεν εὐτυχῶς μὲ καλὴν προμάντευσιν τοῦ μέλλοντος καὶ ἀπέβη πλησίον τῆς Ἰτύκης, χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν στόλον, καὶ κατετρόμαξε τοὺς Καρχηδονίους. Οὗτοι ἔκραξαν εὐθὺς εἰς βοηθειάν των τὸν Σύφακα, καὶ ἐσύναξαν παραυτα τὸ ἱππικὸν διὰ νὰ αναχαιτίσουν τὸν Σκιπίωνα, ὅς τις ἐπολιόρκει τὴν Ἰτύκην. Τὰ μέσα ταῦτα ἠνάγκασαν τῳόντι τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν νὰ στραφῇ πάλιν εἰς τὰ χωρία ἀκρωτηρίου τινὸς, ὅπου περιεκλείσθη ἀπὸ διπλοῦν στράτευμα τῆς Καρχηδόνος καὶ τοῦ Σύφακος. Διὰ νὰ τὸν ἐγκλείσουν καὶ νὰ τὸν κτυπήσουν καὶ ἀπὸ μέρους τῆς θαλάσσης, ὥπλισαν ἐν ταὐτῷ οἱ Καρχηδόνιοι καὶ ἕνα νέον στόλον.

Ἐφαίνοντο λοιπὸν πάλιν περιπλεγμένα πράγματα, καὶ πάλιν ἀβεβαιοτάτη ἡ ἔκβασις. Ἀλλ' ὁ Σκιπίων κατῄσχυνε τὸν φόβον τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐκρήμνισε τὰς ἐλπίδας τῶν Καρχηδονίων δι' ἔργου, τὸ ὁποῖον ὁ Πολύβιος *) διὰ τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματά του ὀνομάζει κάλλιστον καὶ παραβολώτατον, ἤγουν τολμηρότατον. Δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος συνεδέθησαν διάφοροι συμβιβάσεις μεταξὺ Σκιπίωνος καὶ Σύφακος, ἀλλ' ἐνῷ οὗτος ἤθελε νὰ παίζῃ πρόσωπον μεσίτου εἰρήνης, ἠκολούθει ἐκεῖνος πάντη διαφόρους σκοπούς. Μαθὼν ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀσδρούβου καὶ Σύφακος, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐλέγετο **100,000**, ἔστεκαν διῃρημένα εἰς δύω στρατόπεδα ὑποκάτω καλαμίνων σκηνῶν σκεπασμένων μὲ ἄχυρα, ἀπεφάσισε νὰ ὁρμήσῃ τὴν νύκτα καὶ νὰ βάλῃ φωτίαν εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ ὠφεληθῇ ὅσον ἠδύνατο ἀπὸ τὴν ἐντεῦθεν προκύψασαν σύγχυσιν. Διὰ Ῥωμαίων ἑκατοντάρχων δουλικῶς ἐνδεδυμένων, οἵτινες εἶχαν συνοδεύσειν τοὺς τῆς εἰρήνης μεσίτας, ἔμαθεν ἤδη ὅλην τὴν ἐκείνων κατάστασιν. Ἡ προσβολὴ ἐπέτυχεν ὑπὲρ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπερέβη πᾶσαν ἐλπίδα. Ἦτο μεσονύκτιον, ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἔβαλαν φωτίαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ εἶχαν σκορπισθῆν αἱ φλόγες εἰς πολλὰ μέρη, ὅταν τρομασμένοι οἱ Ἀφρικανοὶ ἐσηκώθησαν ἡμίγυμνοι νὰ σβέσωσι τὴν φωτίαν μὲ μεγάλην σύγχυσιν, καὶ ἔξαφνα εὑρέθησαν περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Χιλιάδες εὗρηκαν τρομερὸν θάνατον εἰς τὸ πῦρ, καὶ χιλιάδες ἄλλαι ἔπεσαν διὰ ξίφους. Μὲ ὀλίγους ἱππεῖς διέφυγαν ὁ Ἀσδρούβας καὶ ὁ Σύφαξ (203).

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη καὶ φρικτὴ συμφορὰ ἔρριψε τὴν γερουσίαν τῶν Καρχηδονίων εἰς τρόμον καὶ ἀμηχανίαν, καὶ ἔμενε μόνον ἡ ἐκλογὴ ἑνὸς τῶν δύω τούτων: Νὰ ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀννίβαν, ἢ νὰ παρακαλέσωσι τὴν Ῥώμην περὶ εἰρήνης — ἕως οὗ ὁ

*) Παρεκβ. ἐκ τῆς ΙΔ΄. ἱστορ. κεφ. 6. Κ.

Σύφαξ πεισθεὶς ἀπὸ τὰς δεήσεις τῆς Σοφονίβης νὰ μείνῃ πιστὸς τῆς Καρχηδόνος καὶ νὰ τῆς δώσῃ νέαν βοήθειαν, τοὺς ἐνέπνευσε πάλιν θάῤῥος. Τοῦτο ηὐξήθη περισσότερον μὲ τὸν ἐρχομὸν δέκα χιλιάδων πολεμικῶν Κελτιβήρων, οἵτινες ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των (ὅπου ὁ Μανδόνιος καὶ ὁ Ἀνδοβάλης ἐδοκίμασαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ματαίαν τινὰ ἐπανάστασιν) διὰ νὰ εὕρουν ψωμίον εἰς τοὺς Καρχηδονίους διὰ τὸ κατὰ τῆς Ῥώμης μῖσος των. Ἐτόλμησε λοιπὸν πάλιν τώρα ἡ Καρχηδὼν νὰ ἀντιπαραταχθῇ φανερῶς ἀκόμη μίαν φορὰν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ μάχη δευτέρα ἐκρήμνισεν εὐθὺς τὰς νέας των ἐλπίδας, ἐπειδὴ, μ' ὅλον ὅτι οἱ Κελτίβηρες, μὴ ἐλπίζοντες νὰ συγχωρηθῶσιν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ἐμάχοντο ἀνδρειότατα, μ' ὅλον τοῦτο ἐνικήθησαν οἱ Καρχηδόνιοι. Κριτικωτέρα ἀκόμη ἔγεινεν ἡ νίκη αὕτη, ἐπειδὴ ὁ Σύφαξ, καταδιωκόμενος ἀπὸ τὸν Μασανάσσην καὶ Λαίλιον τὸν ὑποστράτηγον τοῦ Σκιπίωνος, ἐπιάσθη αἰχμάλωτος. Καὶ αἱ πλεῖσται ἠπειρώτιδες πόλεις ἀποκαμοῦσαι ἀπὸ τὰ κακὰ τοῦ πολέμου ἤνοιξαν θεληματικαὶ τὰς πύλας εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐδοκίμαζαν μὲν τώρα νὰ κτυπήσουν τὸν εἰς τὴν Ἰτύκην ἱστάμενον στόλον, ἀλλ' ὁ Σκιπίων ἐματαίωσε τὴν δοκιμήν των μὲ τὰς χρηστὰς προφυλακάς του. Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην συμφορὰν ἐστάλθη προσταγὴ εἰς τὸν Ἀννίβαν ν' ἀφήσῃ τὴν ξένην γῆν, καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του. Εἰς τοῦτον τὸν ἥρωα μόνον ἐστηρίζετο ἡ ἐλπὶς τῆς Καρχηδόνος. Διότι καὶ ὁ Μάγων ἀνεκαλέσθη μὲν ἀπὸ τὴν ἄνω Ἰταλίαν, πληγωθεὶς δὲ εἰς μάχην τινὰ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ἰνσούμβρων ἀπέθανε καθ' ὁδόν. Οἱ δὲ στρατολόγοι, οἵτινες εἶχαν σταλθῆν μὲ πολὺ ἀργύριον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔπεσαν κατὰ δυστυχίαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σαγουντηνῶν.

Ἀλλ' ὅμως οἱ Καρχηδόνιοι ἐπρόβαλαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰρήνην καὶ εἰς τὸν Σκιπίωνα καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, μόνον κατὰ προσποίησιν, προσμένοντες ἐν τῷ μεταξὺ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ δὲ Λαίλιος εἶχε φθάσειν ἤδη πρότερον εἰς τὴν Ῥώμην φέρων τὸν Σύφακα καὶ τοὺς ἄλλους ἐνδόξους αἰχμαλώτους τῆς Νομαδίας. Ἦλθαν δὲ καὶ πρέσβεις τοῦ Μασανάσσου διὰ νὰ παρακαλέσωσι τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα εἰς τὸν κύριόν των δοθείσης βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἡ χαρὰ καὶ ὁ μέγας ἀλαλαγμὸς, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν αἱ ἀγγελίαι αὗται εἰς τὴν Ῥώμην, ἦσαν ἀπεριόριστα, καὶ ὁ Πραίτωρ ἐπρόσταξεν εὐθὺς ν' ἀνοιχθοῦν ὅλοι οἱ ναοὶ διὰ νὰ ἀναπαύσῃ καθεὶς τὴν θερμὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς θεούς. Εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Μασανάσσου ἀπεκρίθη ἡ σύγκλητος: Ὅ,τι ἔκαμεν ὁ Σκιπίων εἶναι ὀρθὸν καὶ εὔλογον. Ἔλαβαν οὗτοι δῶρα καὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τὸν κύριόν των. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασαν οἱ πληρεξούσιοι τῆς Καρχηδόνος, δὲν ἐσυγχωρήθησαν νὰ ἐμβοῦν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἔξω εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐννυοῦς ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὴν σύγκλητον μὲ τὴν ἀπόκρισιν: Ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι μελετῶσι προδοσίαν, καὶ δὲν εἶναι δυνατὴ καμμία μὲ αὐτοὺς εἰρήνη.

Ὁ δὲ Ἀννίβας, ἀφοῦ τὸν ἀφήκαμεν τελευταῖον, ἔκαμε δύσκολον τὴν κρίσιν, ἂν εἰς τὴν εὐτυχίαν ἢ εἰς τὴν δυστυχίαν ἦτο μεγαλήτερος. Μὲ στράτευμα σύνθετον ἐκ διαφόραν λαῶν, χωρὶς φιλοπατρίαν, μὲ μόνην τὴν ἀγάπην τῶν λαφύρων, εἶχε βασταχθῆν εἰς τὴν Βρεττίαν ἕως ταύτην τὴν στιγμὴν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Π. Σεμπρώνιος Τυδιτανὸς ὕπατος τοῦ 204 ἔτους, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε κλείσειν τὴν εἰρήνην μὲ τὸν Φίλιππον, καὶ εἰς τὴν ἐν Κάνναις μάχην δήμαρχος ὢν ἐφάνη ἔνδοξος, ἠδυνήθη μόνον μὲ ἐνδυναμώσεις νὰ ἀναπλη-

ρώση μίαν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἀπ' ἐκεῖνον. Γν. Σερουΐλιος Καιπίων ὕπατος τοῦ ἐφεξῆς 203 ἔτους, εἰς τὸν ὁποῖον παρεδόθησαν αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς ἄνω Βρεττίας, ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας μὲ τὸν Ἀννίβαν μάχην, ὄχι πολλὰ γνωστὴν εἴτε διὰ τὴν εὐτέλειάν της εἴτε διὰ τὴν ζημίαν τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἔλαβεν εὐθὺς τὴν προσταγὴν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐντεῦθεν (203).

Καταβυθισμένος εἰς ὀδυνηρὰ αἰσθήματα ὁ Ἀννίβας ἴδε τὴν ἀνάγκην νὰ παραιτήσῃ τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν ἐκράτησε δεκαὲξ ἔτη, καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Διότι δὲν ἀνεχώρει νικητὴς τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ κραγμένος ἀπὸ τὴν καταθλιμμένην πατρίδα του, τῆς ὁποίας ἔμελλεν αὐτὸς νὰ εἶναι τελευταία παρηγορία· ἀλλὰ καὶ ἡ Ῥώμη δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπολαύῃ χαρὰν τελείαν ἐνθυμουμένη τὸν λόγον τοῦ εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν ἀποθανόντος Φαβίου Μαξίμου, ὅτι ὁ Ἀννίβας εἰς τὴν Λιβύην θέλει εἶσθαι βαρύτερος ἐχθρός των ἔμπροσθεν τῆς Καρχηδόνος (Πλούτ. Φάβ Μάξ. 26.), καὶ ἐγεννῶντο ἀμφιβολίαι, ἂν ὁ Σκιπίων θέλει εὐτυχήσειν καὶ κατὰ τοῦ Ἀννίβου καὶ τοῦ στρατεύματός του, τὸ ὁποῖον ἔσταζεν ἀκόμη ἀπὸ τὸ αἷμα πολλῶν τῆς Ῥώμης ὑπάτων. Μὲ ἴσην λοιπὸν ἀνησυχίαν ἐπρόσμεναν Ῥώμη καὶ Καρχηδὼν τὴν τοῦ ἀγῶνος ἔκβασιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅπου ὁ Ἀννίβας μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἄραξεν εἰς τὴν Λέπτιν.

Σημειῶδες εἶναι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον πῶς ἐπροσφέρθη ἡ τῆς Ῥώμης σύγκλητος κατά τινος ὑπάτου, ὅς τις ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του. Ὁ Σερουΐλιος ἐφαντάσθη ὅτι ἔφευγεν ὁ Ἀννίβας φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἤθελε νὰ πληρώσῃ τὴν νομιζομένην νίκην του, καταδιώκων διὰ θαλάσσης τὸν φυγάδα. Ἐδῶ ἐπάτησε φανερῶς τὴν ἐπικράτειαν

τοῦ Σκιπίωνος. Ἀνηγόρευσαν λοιπὸν ἰδίως ἕνα Δικτάτωρα, ὅς τις μὲ τὴν ὑψηλοτέραν του ἐξουσίαν τὸν ἐπρόσταξε νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Καὶ οἱ ὕπατοι δὲ τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (202) ἐζήτησαν τὴν κυβέρνησιν τῶν τῆς Ἀφρικῆς πραγμάτον, ἐπειδὴ ἐφθόνουν βλέποντες μέγα ἔργον εἰς χεῖρας ἄλλου, ὅς τις τὸ ἐξετέλει παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα. Ἔστειλε λοιπὸν ἡ σύγκλητος ὄπισθεν τοῦ Σκιπίωνος μὲ ἴσην ἐξουσίαν τὸν ὕπατον Τιβ. Κλαύδιον Νέρωνα. Ἀλλὰ τρικυμίαι τὸν περιέφεραν ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ παρῆλθε τὸ ἔτος τῆς ὑπατείας του πρὶν αὐτὸς φθάσῃ εἰς τὴν Ἀφρικήν.

---

28. Ἡ περὶ τὴν Ζάμαν μάχη. Τέλος τοῦ πολέμου.

(202 — 201 πρ. Χρ.)
(552 — 553 κτ. Ῥ.)

Πρὶν ἐμβῇ εἰς ἄμεσον ἀγῶνα ὁ Ἀννίβας ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ μήπως διὰ στοματικῆς συνομιλίας μὲ τὸν Σκιπίωνα κατορθώσῃ εἰρηνικόν τινα ἐξισασμόν. Ἡ τόλμη καὶ ἡ μεγαλοκαρδία, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Σκιπίων ἀφήσας τοὺς φωραθέντας κατασκόπους τοῦ Ἀννίβου νὰ περιεργασθῶσιν ὅλον του τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀνενόχλητοι, ἐκίνησε τὸν Ἀννίβαν περισσότερον εἰς τοῦτο. Ἔγεινε τωόντι ἡ συνομιλία των. Ὁ Ἀννίβας ὡς λέγει ὁ Πολύβιος (Παρεκβ. ἐκ τοῦ ΙΕ΄, 6.) ὡμίλησε πρῶτος: Ὅτι ἐπεθύμει νὰ μὴ ὑπερβῇ ποτὲ ἡ Ῥώμη τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ Καρχηδὼν νὰ μὴ ὑπερβῇ ποτὲ τὴν Λιβύην, ὡς τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως προσταχθέντα καὶ εἰς τὰς δύω σύνορα. Ἐνθύμισε τὸν Σκιπίωνα τὴν ἀκαταστασίαν τῆς τύχης, ἥτις ἐφανερώθη ἀναντιῤῥήτως εἰς αὐτὸν τὸν νικητὴν εἰς τὴν

ἐν Κάνναις μάχην, καὶ τοῦ ἐπρόσφερε τὴν παραίτησιν τῆς Καρχηδόνος ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἀφρικῆς νήσους· ἡ συνομιλία ὅμως ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος. „Ἀλλὰ, προσθέτει ὁ Πολύβιος *), τίς δύναται νὰ μὴ γείνῃ συμπαθὴς ἀπὸ ταύτην τὴν διήγησιν; ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν πολεμικώτερα στρατεύματα, ποτὲ εὐτυχέστεροι στρατηγοὶ, ποτὲ μεγαλήτερα ἆθλα τοῦ ἀγῶνος παρὰ τὰ προκείμενα τότε. Ὄχι τὴν Λιβύην, ὄχι μόνον τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ὅλην τὴν γνωστὴν οἰκουμένην ἔμελλαν νὰ κυριεύσουν οἱ νικηταὶ, τὸ ὁποῖον ἐσυνέβη μετ' ὀλίγον.“

Μὲ πικρὰν λύπην ὑπέστρεψεν ὁ Ἀννίβας ὀπίσω, καὶ ἐπαρώτρυνε τοὺς Καρχηδονίους νὰ μεταχειρισθοῦν ὅλας τὰς δυνάμεις των ἐνθυμίζων αὐτοὺς τὴν τύχην, ἥτις ἐπεκρέματο εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἐὰν νικηθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σκιπίων ἐπαράστησεν εἰς τοὺς ἰδικούς του τὴν ἀξιολογέτητα τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Καὶ οὕτω συνέβη ἡ πλησίον τῆς Ζάμης μάχη πολλὰ κριτικὴ, καὶ ἐπιφέρουσα πολλότατα ἀποτελέσματα (202). Ὁ Ἀννίβας ἐνικήθη ὁλοτελῶς, καὶ μὲ μικρὸν μέρος τοῦ στρατεύματός του ἐσώθη εἰς Ἀδρύμητον. Τοιουτοτρόπως τοῦ ἥρπασεν ὁ Σκιπίων τὴν νίκην, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ στρατηγικὸν κλέος. Ὁ Πολύβιος (Παρεκ. ἐκ τοῦ ΙΕ΄, 15. 16.) τοῦ δίδει τὴν ἔντιμον μαρτυρίαν, ὅτι εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην ἡμέραν ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατά του νὰ κρατήσῃ τὴν νίκην, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ ἐκλάβῃ, ὅτι μόνον ὁ μικρότερος ἀριθμὸς καὶ χειροτέρα κατάστασις τῶν στρατευμάτων του, τὰ ὁποῖα ἐλλείμματα ἐπροσπάθησεν εἰς μάτην νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῶν ἐλεφάντων, ἦσαν τὰ αἴτια τῆς φθορᾶς του.

Ὁ Ἀννίβας, ὅςτις ἐννεατὴς παῖς ἀφήσας τὴν πατρίδα του, τὴν ἴδε τώρα πρῶτον ἡλικίαν ἔχων

*) Παρεκβολ. ἐκ τῆς ΙΕης ἱστορίας, κεφ. 9. Κ.

ἐτῶν πέντε καὶ τεσσαράκοντα, ἐσυμβούλευσεν ἐπιμόνως τοὺς συμπατριώτας του τὴν εἰρήνην, χωρὶς τὴν ὁποίαν δὲν τοὺς μένει πλέον σωτηρίας ἐλπίς. Ἐστάλθησαν εὐθὺς πρέσβεις εἰς τὸν Σκιπίωνα, ὅς τις τοὺς ἐπρόβαλε τὰς ἐφεξῆς εἰρήνης συνθήκας: Οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὸ ἑξῆς νὰ περιορισθοῦν εἰς τὴν Ἀφρικήν· παρεκτὸς δέκα τριήρεων νὰ παραδώσουν ὅλα τὰ πολεμικά των πλοῖα καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Ἡ Καρχηδὼν νὰ μὴ κάμνῃ εἰς τὸ ἑξῆς πόλεμον χωρὶς συγκατάθεσιν τῆς Ῥώμης· νὰ δώσῃ εἰς τὸν Μασανάσσην ὅλα τὰ κτήματά του ὀπίσω· νὰ πληρώσῃ ἐντὸς πεντήκοντα ἐνιαυτῶν μύρια τάλαντα ἔξοδα τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ῥώμην, κατ' ἔτος διακόσια τάλαντα, καὶ νὰ παραδώσῃ ὅλους τοὺς Ῥωμαίους φυγάδας καὶ αἰχμαλώτους. — Ἡ εἰρήνη αὕτη ὄχι μόνον ἔδιδεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν κυριότητα τῆς θαλάσσης, εἰς τοὺς Καρχηδονίους ἐπεφόρτιζεν ἐτήσιον φόρον καὶ ἐσύντριβεν ἐντελῶς τὴν δύναμίν της, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐμπόδιζε καὶ τὴν ἀναβίωσιν ταύτης τῆς δυνάμεως, καὶ ὅλην τῆς Καρχηδόνος τὴν ἀσφάλειαν ἐκρέμα ἀπὸ τῆς Ῥώμης τὴν θέλησιν. Μ' ὅλον ὅτι ἦσαν πολλὰ σκληραὶ αἱ συνθῆκαι αὗται, ὁ Ἀννίβας ὅμως ἦτο τόσον πληροφορημένος, ὅτι ἀπὸ τὴν στέρξιν τούτων ἐκρέματο ἡ εἰς τὸ ἑξῆς ὕπαρξις τῆς πολιτείας, ὥστε τὸν Γίσκωνα, ὅς τις ἀντεῖπεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔσυρε κάτω ἀπὸ τὸ βῆμα μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας. (Πολύβ. Παρεκβ. ἐκ τοῦ ΙΕ΄, 19.). Διὰ τοῦτο ἔσπευσαν Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην μὲ τὰς συνθήκας ταύτας διὰ νὰ τὰς δώσουν εἰς τὸν δῆμον καὶ εἰς τὴν σύγκλητον διὰ νὰ τὰς ἐπιβεβαιώσῃ. Ἐδῶ ἐπῄνεσαν ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος προβληθέντα, καὶ ὅταν ὁ ὕπατος Γν. Κορνήλιος Λέντλος, ὅς τις ὑπάτευσε τότε (201), κατὰ παράδειγμα τῶν προκατόχων του ἐζήτησε νὰ δοθῇ εἰς αὐ-

τὸν ἡ εἰς τὴν Ἀφρικὴν στρατηγία, ὅλη ἡ ἐκκλησία εἶπαν ὁμοφώνως, ὅτι ὁ Σκιπίων ἔπρεπε νὰ κλείσῃ τὴν εἰρήνην, καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ὀπίσω τὸ τροπαιοφόρον στράτευμα.

Ὅταν ὑπέστρεψαν οἱ πρέσβεις, ἤρχισε παραυτα ἡ πλήρωσις τῆς εἰρήνης μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ στόλου καὶ τῶν Ῥωμαίων φυγάδων καὶ αἰχμαλώτων. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα *) ἔκαυσαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν θάλασσαν ὑπ' ὄψιν τῶν ταλαιπώρων Καρχηδονίων. Ἔμπροσθεν τοῦ συναθροισμένου στρατοῦ ἐχάρισεν ὁ Σκιπίων εἰς τὸν Μασσανάσσην τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Σύφακος πρὸς σαφέστατον παράδειγμα πόσον γενναίως ἀνταμείβουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς φίλους των. Μετὰ ταῦτα ὑπέστρεψεν ὁ νικητὴς μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς ὅλον τὸν δρόμον ἕως τῆς Ῥώμης συνέρρεαν τὰ πλήθη νὰ ἴδωσι τὸν ἡρωά των, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μὲ λαμπρότατον θρίαμβον στολισμένος μὲ τὸ κλέος ὅτι κατέστρεψε τὸν ὑπερηφανώτατον καὶ ἐπικινδυνότατον ἀντίζηλον τῆς πατρίδος του. Ἐπλούτισε τὸν κοινὸν θησαυρὸν μὲ 123,000 λίτρας ἀργύρου· οἱ στρατιῶται του ἀντημείφθησαν μὲ ἀργυρικὰ δῶρα ἐκ τῶν λαφύρων καὶ μὲ ἀγρούς. Πρὸς ἀνταμοιβὴν δὲ αὐτοῦ τοῦ στρατηγοῦ ἐξισώθη ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ μὲ τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔσωσε τὴν πόλιν. Ὄχι μόνον ἐψήφισε νὰ τοῦ στηθοῦν ἀνδριάντες εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν Κυρίαν, καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίου Διός, καὶ διαιώνισε τὴν νίκην του ἐπονομάσας αὐτὸν Ἀφρικανόν, τὸ πρῶτον ἐπώνυμον τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς Ῥωμαῖον στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ νικηθέντος ἔθνους, ἀλλ' ὁ δῆμος τοῦ ἐχάρισε τρόπον τινὰ ὅλην τὴν δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν ἔσωσεν, ἐνῷ τοῦ ἔδωκε διὰ βίου τὴν ὑπατείαν, καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν ὀνομάσῃ παντοτεινὸν Δικτάτωρα. Ὁ ταπεινόφρων Σκιπίων τίποτ' ἐκ τούτων δὲν ἐδέχθη εἰμὴ τὴν ἔντιμον ἐπωνυμίαν.

*) Τινὲς λέγουσιν, ὅ ἦσαν πεντακόσια καράβια, εἶναι λόγος τοῦ Λιβίου· ἀλλὰ δικαίως ἀμφιβάλλεται, ἂν ἡ Καρχηδὼν εἶχεν ἀκόμη τοσαύτην θαλάσσιον δύναμιν.

Ἐν ὅσῳ ἔζων τοιοῦτοι ἄνδρες, καὶ ὑπερίσχυαν τοιαῦται γνῶμαι, ἠδύνατο νὰ ἀνθῇ ἡ δημοκρατία. Ὅταν ὅμως μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα ἤρχισαν νὰ ἁρπάζωσι διὰ τῶν ὅπλων οἱ στρατηγοὶ ὅσα δὲν τοὺς ἐπροσφέροντο, προητοιμάζετο ὁ ἀναπόφευκτος ὄλεθρός της εἰς τὴν δίνην ταύτης τῆς δοξομανίας.

29. Πόλεμος κατὰ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος· οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα.

(200 — 194 πρ. Χρ.)
(554 — 560 κτ. Ῥ.)

Τὸ τέλος τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἔφερε τὴν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν εἰς ὕψος, ὅπου μὲ τόλμην ἐδίωκε τὴν οἰκουμενικὴν δυναστείαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔμφυτον φρόνημα τοῦ λαοῦ ἔβαλλε σκοπὸν τῆς διακαεστάτης ἐπιθυμίας του. Ἀφοῦ ἡ Ῥώμη ἐπῆρε τώρα τὸ πρόσωπον τοῦ αἱρετοῦ κριτοῦ τῶν λαῶν, καὶ μὲ τὸ ἀπατηλὸν ὄνομα τοῦ συμμάχου ἐλάμβανεν εἰς τὴν προστασίαν της τοὺς ἀσθενεστέρους κατὰ τῶν ἰσχυροτέρων, εὕρισκε καιρὸν νὰ πληθύνῃ τὴν δύναμίν της, καὶ δὲν ἔλειπε ποτὲ πλέον ὕλη εἰς παντοτεινοὺς νέους πολέμους. Τώρα δὲν συνέβαινε πουποτε ταραχή, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἀνακατώνοντο οἱ Ῥωμαῖοι ὡς προστάται ἢ σύμμαχοι. Μετὰ τὸν Καρχηδονικὸν λοιπὸν ἠκολούθησεν ὁ κατὰ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος πόλεμος. Ἀλλὰ πρὶν μεταβῶμεν εἰς αὐτὸν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ὁ Φίλιππος, ὅς τις εἰς τὸν τελευταῖον μὲ τοὺς Ῥωμαίους πόλεμον, τελειωθέντα μὲ τὴν εἰρήνην τοῦ 203 ἔτους (σελ. 518.), ἔδειξε τὴν ἀσθένειάν του, ἐπροσπάθει νὰ ἐνδυναμωθῇ ἐνῷ ἔστρεφε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν τῆς Ῥώμης συμμάχων Αἰγύπτου καὶ Περγάμου, αἵτινες εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπῆρξαν κατ' αὐτοῦ ὄργανα τῆς Ῥώμης. Πρὸς ταπείνωσιν τῆς Αἰγύπτου ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ἀδύνατος αὐτῆς κατάστασις· διότι ὁ νήπιος Πτολεμαῖος Ε΄ ὁ Ἐπιφανὴς (204 — 181) ἦτο παίγνιον τῶν οὐδαμινῶν ἐπιτρόπων του· προσετέθη δὲ εἰς τὸν Φίλιππον καὶ ἰσχυρός τις σύμμαχος. Ἦτο δὲ οὗτος Ἀντίοχος ὁ μέγας, βασιλεὺς τῆς Συρίας, ὅς τις ἐπὶ τοῦ προτέρου βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου Δ΄. Φιλοπάτορος (ἀνωτ. σελ. 334) εἶχε δοκιμάσειν νὰ κυριεύσῃ τὴν Συρίαν καὶ Φοινίκην, δὲν ἐπέτυχεν ὅμως νικηθεὶς εἰς τὴν ἐν Ῥαφίᾳ μάχην (214). Τώρα δὲ ἤθελε νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ διὰ τοῦτο ἐσυντρόφευσε μὲ τὸν Φίλιππον διὰ νὰ μερισθῶσι τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Φίλιππος διεύθυνεν ἐξαιρέτως τὰ βλέμματά του εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ Πτολεμαίου, αἵτινες ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Θρᾴκης, καὶ τὰς ἐκυρίευσε μαζὴ μὲ ἄλλας καὶ ἐστερεόνετο εἰς τὰ παραθαλάσσια ἕως τῆς Καρίας. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου καὶ οἱ Ῥόδιοι — οἵτινες ἔβλεπαν μὲ λύπην τὰ ἀντικρύτων παράλια εἰς τὰς χεῖρας τοιούτου δυνατοῦ ἡγεμόνος — τὸν ἀντέστησαν μὲν, δὲν ἦσαν ὅμως δυνατοὶ νὰ τοῦ ἐμποδίσουν τὰς προόδους, καὶ διὰ τοῦτο ἐστράφησαν εἰς τὴν Ῥώμην ζητοῦντες βοήθειαν καὶ προστασίαν.

Ἐζήτει δὲ ἐπίσης ὁ Φίλιππος νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἤδη ἐβάσταζε τὴν Χαλκίδα καὶ τὴν Δημητριάδα καὶ τὴν Κόρινθον. Ἐνῷ ἡ τελευταία μὲ τὴν Ῥώμην εἰρήνη ἔφερε κάποιαν ψυχρότητα

μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν, ἦτο ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἡνωμένη πάντοτε μὲ τὴν Μακεδονίαν, μ' ὅλον ὅτι τώρα ἦτο στρατηγὸς ταύτης (ἀφοῦ ὁ Ἄρατος τὸ 211 ἔτος ἀπέθανε μὲ φαρμάκιον τοῦ Φιλίππου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, Η΄, 9.) ἀνὴρ, ὅς τις ἐπροσπάθει νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀληθινὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν. Οὗτος ἦτο Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης, τὸν ὁποῖον, κατὰ τὸν λόγον Ἕλληνος ἱστοριογράφου (Πλούτ. Φιλοπ. 1.), ἡ Ἑλλὰς τὸν ἐγέννησεν εἰς τὰ γερατεῖα της καὶ τὸν ἠγάπα καθ' ὑπερβολὴν, καὶ ὁ ὁποῖος, ἐὰν ὁ Μιλτιάδης ὀνομασθῇ ὁ πρῶτος Ἕλλην καθὸ εὐεργέτης ὅλης τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ αὐτὸς ἔσχατος.

Ὁ Φιλοποίμην ἦτο περιφανέστατος στρατηγὸς, καὶ διέφερε πάντη ἀπὸ τὸν Ἄρατον, ὅς τις ἦτο πλέον πολιτικὸς παρὰ στρατηγὸς, καὶ ὅς τις ἤξευρε νὰ διευθύνῃ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου μὲ λόγον καὶ συμβιβασμοὺς καὶ ὄχι νὰ κρίνῃ τὰς σχέσεις μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων (Ἴδε ἀνωτ. σελ. 480). Ἐδημιούργησεν ἐκ νέου τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τῶν Ἀχαιῶν, καὶ μάλιστα τὸ ἱππικόν των, τοὺς ἔδειχνε τὴν νίκην εἰς τὰ πολεμικά των ἐγχειρήματα, καὶ τοὺς ἔδωκε ζωηρὸν τὸ τῆς ἐλευθερίας αἴσθημα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξαμβλύνειν ὁ Ἄρατος διὰ τῶν μὲ τοὺς βασιλεῖς ἑνώσεών του. Ἦτο δὲ τόσον ἀφιλοκερδὴς, ὥστε κανεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ τοῦ προσφέρῃ δῶρον, καὶ κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ λιτότατος καὶ ἁπλούστατος. Μίαν φορὰν ὑπῆγεν εἰς τὰ Μέγαρα· ὁ ξενοδόχος του ἔλειπε κατὰ συμβεβηκός· ἡ δὲ γυνή του ἔκαμνε πᾶσαν προετοιμασίαν διὰ νὰ δεχθῇ ἀξίως τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν. Ὅταν λοιπὸν ἐμβῆκεν εἰς τὸν οἶκον της ὁ Φιλοποίμην μόνος καὶ ποταπὰ στολισμένος, τὸν ὑπέλαβεν ὑπηρέτην ἐκείνου πρόδρομον, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ τὴν βοηθήσῃ εἰς τὸ μαγειρεῖον. Ὁ

στρατηγὸς ἔῤῥιψεν εὐθὺς τὴν χλαμύδα του καταγῆς, καὶ ἤρχισε νὰ σχίζῃ ξύλα. Ἦλθε δὲ τότε καὶ ὁ οἰκοκύριος, καὶ μὲ θαυμασμὸν τὸν ἠρώτησε: Τί σημαίνει τοῦτο, Φιλοποίμην; „Τί ἄλλο, ἀπεκρίθη, εἰ μὴ ὅτι τιμωροῦμαι διὰ τὴν πενιχρὰν στολήν;" *) Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ πράγματα ὡμοίαζε τὸν Ἐπαμινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἔλαβεν εἰς παράδειγμα, ἀλλ' ἡ ἀτάραχος σύνεσις τούτου τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἔλειπεν ἀπ' αὐτόν.

Καὶ ταύτην δὲ τὴν φορὰν ἡ Σπάρτη ἀντέστεκεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἀχαιῶν μὲ ἡγεμόνας, οἵτινες βέβαια τίποτε δὲν εἶχαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Κλεομένους· διότι εἰς τὴν παλαιὰν ταύτην τῆς ἐλευθερίας καθέδραν ἐσηκώθησαν τώρα τύραννοι. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Μαχανίδας, ἐθανατώθη μαχόμενος κατὰ τοῦ Φιλοποίμενος (207). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἥρπασε τὴν δυναστείαν ὁ Νάβις. Οὗτος ὁ λυσσώδης ἄνθρωπος ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην ὅλους τοὺς πλουσίους καὶ φρονίμους, ἐσύναξε συρφετὸν κακῶν καὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων ἢ αὐθαδῶν μισθοφόρων, καὶ ἡνωμένος μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἐτάραττεν ἀπαύστως τὸν Φιλοποίμενα. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον νικηθεὶς ὁ Φιλοποίμην ἀπὸ προσωπικούς του πειρασμοὺς ἢ ἀπὸ ματαιωθέντας του σκοποὺς ὑπῆγεν εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὴν πολεμικὴν ἐπιθυμίαν του μακρὰν ἀπὸ τὴν τότε στενοχωρουμένην πατρίδα του· ὥστ' ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἐλπὶς νὰ ἰσχύῃ εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Μελετῶν πάντοτε ὁ Φίλιππος νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν δύναμίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλαβε μετὰ χαρᾶς ἀφορμὴν νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀκαρνᾶνες οἱ σύμμαχοί του ἤθελαν νὰ ἐκδικήσουν

*) „Κακῆς ὄψεως δίκας δίδωμι," εἶπε Δωρίζων, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, Φιλοπ. §. 2.

τὰς Ἀθήνας διὰ φονευθέντας ἐκεῖ συντοπίτας των τινάς, καὶ ἐβοηθοῦντο ἀπὸ τὸν Φίλιππον μὲ στρατεύματα. Ἀλλ' ἡ πλησίασις τοῦ Ἀττάλου καὶ τῶν Ῥοδίων ἀπεδίωξε τοὺς Μακεδόνας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ ἑνωθῶσι καλήτερα μὲ τοὺς συμμάχους των, καὶ καθὼς αὐτοὶ, νὰ λάβωσι τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης. Ὁ Φίλιππος εἶχε στραφῆν τότε εἰς πολιορκίαν τῆς Ἀβύδου, τὴν ὁποίαν μετά τινα ἀπηλπισμένην ἀντίστασιν καὶ ἐκυρίευσε (200). Ἐδῶ ἦλθε πρεσβευτὴς ἀπὸ τὴν Ῥώμην νὰ τὸν εἴπῃ νὰ μὴ πολεμῇ τοὺς συμμάχους της Ἕλληνας, τοὺς Ῥοδίους καὶ τὸν βασιλέα Ἄτταλον. Ὁ Φίλιππος ἀπεκρίθη, ὅτι ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πολεμήσουν, θέλει ἀμυνθῆν γενναίως (Πολύβ. ΙϚ', 19.)

Ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης ἀπεφάσισε κατὰ τὰ δόγματά της νὰ δώσῃ τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν, ἐνῷ μάλιστα καὶ χωρὶς τούτου ἐβουλεύετο νὰ τιμωρήσῃ σκληρῶς τὸν Φίλιππον διὰ τὴν συμμαχίαν του μὲ τὴν Καρχηδόνα, τὴν ὁποίαν οὗτος ὑπεστήριζε καὶ τώρα ἀκόμη κρυφίως. Ἀλλ' ἐδῶ συνέπεσεν ἐπίσημόν τι συμβεβηκός. Ὅταν ὁ ὕπατος Π. Σουλπίκιος Γάλβας ἐπρόβαλεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου, ὅλοι σχεδὸν οἱ ἑκατόνταρχοι δὲν ἔδωκαν τὰς γνώμας των. Ὁ φόβος μήπως ἀποστατήσωσιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν οἱ Βόϊοι, οἵτινες στρατηγούμενοι ἀπὸ Καρχηδόνιον ἀγωνιζόμενον ἐξ ἰδίας του δυνάμεως εἶχαν ἀφανίσειν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀποικίαν Πλακεντίαν, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ βαρέος Καρχηδονικοῦ ἀγῶνος κουρασμὸς ἐνέπνευσαν εἰς τὸν δῆμον τὴν θέλησιν ταύτην· ὁ δήμαρχος Βαίβιος κατηγόρησε τὴν σύγκλητον φανερὰ, ὅτι περιπλέκει δολίως τὴν πολιτείαν εἰς νέους πολέμους διὰ νὰ μὴ χαρῇ ποτὲ ὁ λαὸς τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' ὅμως ἀπέδειξεν ὁ ὕπατος εἰς δευτέραν συνέλευσιν, ὅτι τώρα κυρίως δὲν

τοὺς ἐπρόβαλαν νὰ κάμουν ἐκλογὴν πολέμου ἢ εἰρήνης, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἠρώτησαν, ἐὰν θέλουν τὸν νέον τοῦτον ἐχθρὸν, ὅς τις δὲν χρειάζεται πέντε μῆνας ὡς ὁ Ἀννίβας ἀλλὰ πέντε ἡμέρας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, νὰ τὸν προσμείνουν ἐδῶ, ἢ νὰ τὸν προλάβουν εἰς τὴν χώραν του μεταφέροντες ἐκεῖ τὸν πόλεμον. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐκίνησαν τὸν δῆμον νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τῆς συγκλήτου τὸ ψήφισμα.

Ἡτοίμασαν λοιπὸν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μὲ ζῆλον μέγαν. Στρατιῶται ἐσυνάχθησαν, ὁ Μασανάσσης ἐδιωρίσθη νὰ στείλῃ βοηθητικόν τι στράτευμα ἱππέων τῆς Νομαδίας, καὶ ἡ Καρχηδὼν νὰ στείλῃ σῖτον διὰ τὴν Ῥώμην καὶ διὰ τὸ στράτευμα. Μετὰ ταῦτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ὕπατος Σουλπίκιος μετὰ τῶν λεγεώνων του, καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του μεταξὺ Ἀπολλωνίας καὶ Δυῤῥαχίου ἔμπροσθεν τῶν στενῶν, τὰ ὁποῖα συνάπτουσι τὴν Ἰλλυρίαν καὶ Ἤπειρον μὲ τὴν Μακεδονίαν. Μέρος τοῦ στόλου του ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ νὰ ἀποδιώξῃ ἐκεῖθεν τὰ πλοῖα τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὁ Φίλιππος εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπολέμει τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς. Κατηρήμαξε τὰ πέριξ μὲ βαρβαρικὴν μανίαν, ὥστε καὶ τοὺς ἐκτὸς τοῦ ἄστεος πολυτελεῖς ναοὺς μετὰ τῶν ἀναριθμήτων εἰδώλων κατηδάφισε, καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλ' ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ὁ Ἄτταλος μὲ στόλον ἰδικόν του καὶ ἄλλον Ῥωμαϊκὸν, ἀπέλυσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὀργήν των ἐναντίον τοῦ ἀφανιστοῦ τῆς χώρας των καὶ τῶν λαμπρῶν τεχνουργημάτων των. Ἀχαλίνωτος καὶ εἰς τὸ μῖσος καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀγάπην ὁ λαὸς οὗτος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔμεινεν ὑπόλοιπόν τι τοῦ μεγέθους τοῦ παλαιοῦ χαρακτῆρος του εἰμὴ τῶν παθῶν ἡ εὐκινησία, ἔδωκε ψήφισμα προστάζον νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ μνημόσυνον τοῦ Μακεδονικοῦ ὀνόματος. Κανεὶς ἱερεὺς νὰ μὴ εὔχεται τὰς Ἀθήνας καὶ τοὺς

φίλους του χωρὶς νὰ καταρᾶται τὸν Φίλιππον καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Ὅ,τι ἂν ἐπινοήσῃ τις πρὸς ὑβρισμὸν τῶν Μακεδόνων, εὐθὺς νὰ τὸ ἀποδέχεται ὁ δῆμος, καὶ ὅς τις εἴπῃ περὶ αὐτῶν καλὸν λόγον, νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατον.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ ὕπατος Σουλπίκιος ἔκαμε διὰ συμβιβάσεων συμμάχους κατὰ τοῦ Φιλίππου τὸν βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας Πλεύρατον, καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἀθαμάνων (ἠπειρωτικοῦ τινος λαοῦ) Ἀμύνανδρον, ὅς τις καὶ συνήργησε νὰ φέρῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Ῥώμης τοὺς κατ' ἀρχὰς ἀμφιβόλους Αἰτωλοὺς, ἀλλὰ τίποτε ἀξιόλογον δὲν συνέβη κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ὁ Φίλιππος ὠχύρωσε τὰ στενὰ πλησίον τῆς Ἀντιγονίας, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἐπρόσμενε τὸν νέον ὕπατον Π. Οὐίλλιον. Ὅταν οὗτος ἔφθασεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον (199), ἐνησχολήθη πρῶτον νὰ καταπραΰνῃ ἐπανάστασίν τινα, ἐνῷ δισχίλιοι στρατιῶται παραπονούμενοι ὅτι στανικῶς των ἐσύρθησαν ἐκεῖ ὕστερ' ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς Ἀφρικῆς ἐζήτουν τὴν ἀπόλυσίν των· ἔπειτα ἐφάνη παντάπασιν ἀδρανὴς μὴ δυνάμενος νὰ διαπεράσῃ τὰ στενά. Οἱ δὲ σύμμαχοι τῆς Ῥώμης δὲν ἦσαν εἰς καλητέραν κατάστασιν. Ὁ Ἄτταλος πολεμούμενος εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ βοήθειαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν νικῶντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν ἔπειτα ἀπὸ τοὺς Γαλάτας· καὶ ἡ τήρησις τῆς Ἱσπανίας ἀπῄτει ἀναγκαίως ἀδιάκοπον πόλεμον. Πόσας θεωρίας εἶχεν ὁ Φίλιππος διὰ νὰ ἐλπίζῃ εὐτυχῆ τοῦ ἀγῶνος του ἔκβασιν!

Ἀλλ' ἐφάνη τότε ἀνὴρ, Κ. Κοΐντιος Φλαμινῖνος, ὅς τις ἔδωκεν ἄλλον δρόμον εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Τριακονταετὴς τὴν ἡλικίαν, χωρὶς νὰ λάβῃ πρότερον, καθὼς ἦτο συνήθεια, ἄλλην ἀρχὴν ἔγεινεν ὕπατος (198). Διὰ τῆς στρατηγι-

κῆς ἐμπειρίας του, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς τοὺς Ἀννιβιακοὺς πολέμους ὑποκάτω τοῦ Μαρκέλλου, ἐφαίνετο ἱκανὸς ἐπίσης καὶ εἰς τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον νὰ εὐτυχήσῃ, καθὼς καὶ νὰ οἰκειώσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν Ῥώμην διὰ τῆς φρονήσεως, παιδείας, ἡμερότητος καὶ ἐπιτηδειότητός του. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἦτο ἀνάγκη νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν ὅπλων διὰ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ πρὸς τοῦτο ἔλαβεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα.

Ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας, οἵτινες εἶχαν πολεμήσειν ἤδη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἱσπανίαν, ἔλαβεν ὀκτακισχιλίους πεζοὺς καὶ ὀκτακοσίους ἱππεῖς, καὶ ἔσπευσε νὰ στρατεύσῃ γρηγορώτερα παρὰ οἱ πρότεροι ὕπατοι. Ἀφοῦ ἱκανὸν καιρὸν ἐστάθη εἰς μάτην ἀντικρὺ τοῦ ὠχυρωμένου Φιλίππου, Ἠπειρώτης τις ἡγεμὼν διὰ ποιμένος γνωρίζοντος τοὺς τόπους τοῦ ἔδειξε μονοπάτιόν τι εἰς τὸ ὄρος, διὰ τοῦ ὁποίου ἔστειλεν ὁ ὕπατος μέρος τοῦ στρατεύματός του, καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Μακεδόνας ὄπισθεν καὶ ἔμπροσθεν, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν εἰς φυγὴν κτυπούμενοι καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη, καὶ ἀφῆκαν τὴν ὀχυρὰν θέσιν των. Ὁ Φίλιππος ἐστράφη εἰς τὴν Θετταλίαν, τὴν ὁποίαν κατηρήμαζε, καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ Ἀθαμᾶνες μαθόντες τὴν δυστυχίαν του εἰσέβαλαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Θετταλίαν καὶ ἔκαμναν τὰ αὐτά. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ ὕπατος καταδιώκων τὸν φεύγοντα βασιλέα ἐπρόσταζε τὸν στρατόν του νὰ προσφέρεται ἡμερώτατα διὰ νὰ κάμῃ τὴν Ῥώμην ἀγαπητὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπέτυχε δὲ τὸν σκοπόν του τόσον καλὰ, ὥστε αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς Θετταλίας τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρα των, καὶ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι τὸν ἐπροσκάλεσαν ἀσμενέστατα.

Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐντὸς πυλῶν ἐσήκωσαν τὴν κεφαλήν των οἱ Ῥωμαΐζοντες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Φωκίδα καὶ Λοκρίδα, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς μὲ τὸν κόλπον τῆς θαλάσσης, καὶ ἡνωμένοι μὲ πλοῖα τῆς Ῥόδου καὶ τοῦ Περγάμου ἐκυρίευσαν τὴν Εὔβοιαν, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ πολιορκήσωσι καὶ τὴν Κόρινθον, διὰ τοῦτο ἡ φατρία αὕτη ηὔξανε περισσότερον, καὶ ἐπέτυχε πάραυτα ἐντελῶς τὸν σκοπόν της. Εἰς συνέδριον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπεφασίσθη νὰ συμμαχήσουν εὐθὺς μὲ τὸν Ἄτταλον καὶ μὲ τοὺς Ῥοδίους καὶ νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ὅμως ὑπῆρξαν καί τινες, οἵτινες δὲν ἤθελαν ν' ἀλλάξωσι παλαιὰν καὶ ἁγίαν καὶ ὁμοεθνῆ καὶ ἔνδοξον συμμαχίαν μὲ νέαν καὶ φοβερὰν καὶ ἀλλόφυλον καὶ ἄδοξον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔδωκαν τὰς ψήφους των. Ἐκ τούτων ἦτο τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον ἐπρόκρινε νὰ ῥιφθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἔλαβε κακὴν ἀμοιβὴν τῆς πίστεώς του. Διότι ἐπιθυμῶν ὁ Φίλιππος νὰ οἰκειωθῇ τὸν ἐχθρὸν τῆς Ἀχαΐας Νάβιν, τοῦ παρέδωκε πάραυτα τὸ Ἄργος ἐνέχυρον τρόπον τινὰ τῶν φρονημάτων του. Ἀλλ' ὁ αἰσχρὸς οὗτος ἐκυρίευσεν ὡς κτῆμά του τὴν πόλιν, ἡνώθη μὲ τὴν Ῥώμην, εἰρήνευσε μὲ τὴν Ἀχαΐαν, καὶ ἀφῆκε τὸν Φίλιππον νὰ λυπῆται ὅτι ἠπατήθη τόσον παχυλώτατα. Προσέτι καὶ οἱ Βοιωτοὶ, μ' ὅλον ὅτι ἀδυνατισμένοι πολὺ ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ νεκρώσαντες πάντα μέγαν καὶ κοινωφελῆ σκοπὸν, ἀλλὰ πολὺν χρόνον χρησιμεύσαντες εἰς τὸν Φίλιππον, ἀπεσκίρτησαν ἀπ' αὐτοῦ τώρα. Ὁ Ἄτταλος ἐπροσπάθει νὰ τοὺς συνάψῃ μὲ τὴν Ῥώμην, καὶ εἰς ὁμήγυριν τῶν Θηβῶν ὡμίλησε μὲ τόσην δεινότητα καὶ σφοδρότητα, ὥστε τὸν ἦλθεν εὐθὺς ἀποπληξία. Ἀλλ' ὁ ὕπατος φθάσας μὲ τὰ στρατεύματά του ἔκρινε τὸ πρᾶγμα, καὶ δὲν ἀφῆκεν ἄλλην ἐκλογὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρὰ νὰ πολεμήσουν μετὰ τῆς Ῥώμης τὸν Φίλιππον.

Ὁ Φλαμινῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ῥώμη ἔδωκε

τὴν ἀκολούθησιν τοῦ πολέμου, καὶ εἰς τοὺς ἐκλεχθέντας ὑπάτους τοῦ ἐφεξῆς ἔτους τὴν πολέμησιν τῶν Λιγύων καὶ Γαλατῶν, ἡτοιμάσθη μὲ δύναμιν μεγάλην. „Ὄχι ὀλιγώτερον ἡτοιμασμένος ὁ Φίλιππος τὸν ἐπρόσμενεν εἰς τὴν Θετταλίαν (197). Ἀλλ' εἰς τὴν γενομένην κατὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς μάχην, ἥτις συνέβη χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως διὰ τῆς συνδρομῆς στρατευμάτων τινων ἐπικούρων, ἐσυντρίφθη ἡ ἐκ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου τρομερὰ εἰς τοὺς Ῥωμαίους Μακεδονικὴ φάλαγξ ἀπὸ τὴν ἀνάρμοστον τοποθεσίαν, ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἀπὸ τὴν σταθερότητα τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Φίλιππος ἐνικήθη κατὰ κράτος, καὶ ἀπὸ τὰ Τέμπη ὅπου κατέφυγεν ἐπαρακάλεσε τὸν νικητήν του περὶ ἀνακωχῆς καὶ συνομιλίας. Ὁ Φλαμινῖνος εἶχε λόγους νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν εἰρήνην· εἶχε μάθειν ὅτι ὁ τῆς Συρίας βασιλεὺς Ἀντίοχος ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Φίλιππος ἀνανεώσῃ ἐκ τούτου τὰς ἐλπίδας του. Ἐσύναξε πρότερον τοὺς ἡγεμόνας τῶν συμμάχων διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰς περὶ τῶν τῆς εἰρήνης συνθηκῶν γνώμας των. Οἱ Αἰτωλοὶ, οἵτινες ἤρχισαν νὰ δυσαρεστῶνται μὲ τὴν Ῥώμην, ἐζήτουν τέλειον ἀφανισμὸν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Ἀνθύπατος τοὺς ἀπέδειξεν ἔπειτα, ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι ἐξαίρετον προτείχισμα κατὰ τῶν βορείων βαρβάρων. „Ἀλλ' ὁ Φίλιππος, εἶπεν ὁ Φαινέας ὁ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγὸς, πάραυτα θέλει ἀρχίσειν ταραχὰς καὶ πολέμους.“ — „Μὴ φλυαρῆς, Φαινέα, τοῦ ἀπεκρίθη μὲ θυμὸν ὁ Φλαμινῖνος, ἐπειδὴ ἐγὼ θέλω κάμειν τοιαύτας συνθήκας, ὥστε ὁ Φίλιππος, καὶ ἂν θέλῃ, νὰ μὴ δύναται νὰ ἀδικῇ τοὺς Ἕλληνας“ *).

Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἦλθε καὶ ὁ Φίλιππος αὐτὸς καὶ ὡμίλησε ταπεινότατα. Πρέσβεις ὑπῆγαν εἰς τὴν Ῥώμην νὰ ἐρωτήσουν τὴν σύγκλητον τὸ πρακτέον, ἥτις ἔστειλε δέκα ἄνδρας διὰ νὰ κλείσουν τὴν εἰρήνην συμφώνως μὲ τὸν Φλαμινῖνον. Αἱ συνθῆκαι ἦσαν ὅμοιαι μὲ τὰς τῶν Καρχηδονίων. Ὁ Φίλιππος ἐπεριωρίσθη εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν, ὑπεχρεώθη νὰ σηκώσῃ τὰς φρουρὰς ἀπ' ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ἔξοδα τοῦ πολέμου εἰς διάστημα ἐτῶν δέκα, καὶ νὰ παραδώσῃ ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα του. Τοιουτοτρόπως ἡ ἰσχυρὰ μοναρχία περιωρίσθη εἰς μικρὰν καὶ πανταχόθεν περικυκλωμένην βασιλείαν, καὶ ἔχασεν ἐξ ὁλοκλήρου ὅλην τὴν παλαιάν της εἰς τοὺς Ἕλληνας δύναμιν. Τώρα ἔβαλε δόγμα τῆς πολιτικῆς της ἡ Ῥώμη νὰ ἀφανίσῃ τὴν θαλάσσιον δύναμιν· διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον χωρὶς ἰδικούς της μεγάλους στόλους ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ τὴν θαλασσοκρατίαν.

Ἐπλησίαζεν ἡ πανήγυρις τῶν Ἰσθμίων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπρόσμεναν ν' ἀκούσωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης των, συνέῤῥευσαν ἐκεῖ ἀναρίθμητα πλήθη. Ὅταν ὅλοι ἔλαβαν τοὺς τόπους των διὰ νὰ θεωρήσουν τοὺς ἀγῶνας, καὶ διὰ τῆς σάλπιγγος ἐπροστάχθη εἰς ὅλους ἡσυχία καὶ σιωπὴ, ἐκβῆκεν εἰς τὸ μέσον κήρυξ, καὶ ἀνήγγειλε μεγαλοφώνως, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κηρύττουσιν αὐτονόμους ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἕως τώρα ὑπήκουαν τὸν Φίλιππον. Δὲν ἠδυνήθησαν εὐθὺς νὰ νοήσωσι τὴν τύχην των οἱ Ἕλληνες· ἐνόμισαν ὅτι παρήκουσαν, καὶ ἐπρόσταξαν τὸν κήρυκα νὰ ἐκφωνήσῃ πάλιν τὸ κήρυγμα. Τότε διηγέρθη ἀλαλαγμὸς καὶ εὐφημία χωρὶς ὅρια. Ὅλοι ἔτρεξαν εἰς τὸν Φλαμινῖνον διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν· τόσον ὁρμητικῶς συνέδραμαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀπὸ τὴν χαρὰν μεθυσμένοι, ὥστ' ἐγγὺς ἦλθαν νὰ τὸν φονεύσουν συνωθούμενοι. Ἰδοὺ ἔθνος, ἐκρα-

*) Ἰδε Πολύβ. Ἐκλ. περὶ πρεσβ. Ϛ'. Κ.

ξαν οἱ Ἕλληνες, τὸ ὁποῖον μὲ δαπάνας καὶ κινδύνους ἰδίους του ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας (Ἴδε Πολύβ. περὶ πρεσβ. Θ΄.).

Ὑπῆρχαν δὲ τινὲς φρονιμώτεροι, οἵτινες ἔβλεπαν τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥώμης εἰλικρινέστερα. Καὶ τῳόντι ἴδαν εὐθὺς πόσον οἱ Ῥωμαῖοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Θρᾴκην Ἑλληνικῶν πόλεων διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰς τοῦ Ἀντιόχου προόδους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφάνη ἀμφίβολος ἡ αὐτονομίατων, ἐνῷ ἐκράτησαν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς τρεῖς ἐξιολογωτάτους τόπους Χαλκίδα, Δημητριάδα καὶ Ἀκροκόρινθον, μ᾽ ὅλον ὅτι ἐδικαιολογοῦντο διὰ τοῦ κινδύνου, ὅς τις ἐφοβερίζετο ἀπὸ πόλεμον τοῦ Ἀντιόχου. Ἀκόμη ἀμφιβολώτερον ἦτο τὸ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν τύραννον Νάβιν ἔργον. Ὁ Φλαμινῖνος ἤρχισε μὲν κατ᾽ αὐτοῦ πόλεμον, καὶ ὁ Φιλοποίμην ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν Κρήτην ἐκλέχθη εὐθὺς στρατηγὸς ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ συνηγωνίζετο μὲ προθυμίαν. Ἀλλ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι εἰρήνευσαν εὐθὺς, ἠρκέσθησαν νὰ τοῦ ἐπάρουν τὸ Ἄργος καὶ τὰς Λακωνικὰς παραθαλασσίους πόλεις, καὶ τὸν ἀφῆκαν νὰ τυραννεύῃ τὴν Σπάρτην. Τοῦτο δὲ ἔγεινε μέρος μὲν ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν νικῶντα Φιλοποίμενα, μέρος δὲ ἐκ μισητοῦ καὶ σιχαμεροῦ σκοποῦ ν᾽ ἀφήσουν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐχθρὸν, καὶ εἰς ἑαυτοὺς ὄργανον χρήσιμον εἰς ἄλλας περιστάσεις.

Πρὶν ἀναχωρήσῃ ὁ Φλαμινῖνος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐφάνη εἰς μίαν γενικὴν συνέλευσιν γενομένην εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπαραίνεσε τοὺς Ἕλληνας νὰ εἶναι σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ πιστοὶ εἰς τὴν Ῥώμην· καὶ ἐζήτησεν ἀπ᾽ αὐτοὺς τὸ τελευταῖον δῶρον, ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται, ὅσοι αἰχμαλωτισθέντες ἔπεσαν εἰς δουλείαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ ὁποῖοι εὕρηκαν τώρα μεταξὺ τῶν νικηφόρων στρα-

τευμάτων τῆς Ῥώμης πολλοὺς υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς, νὰ ἀπολυθῶσιν ἐλεύθεροι, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τιμὴ τῶν Ἑλλήνων νὰ εὑρίσκωνται οἱ ἐλευθερωταὶ δοῦλοι εἰς τοὺς τόπους τῶν ἠλευθερωμένων. Οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν καὶ ταύτην τὴν ὄχι μικρὰν θυσίαν, ἐπειδὴ εἰς τὸν δεύτερον Καρχηδονικὸν πόλεμον ἐπωλήθησαν πολλοὶ αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μόνον ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχεν ἀγοράσειν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της χιλίους διακοσίους τοιούτους μὲ ἑκατὸν τάλαντα.

Οἱ ἠλευθερωμένοι οὗτοι ἦσαν ὁ ὡραιότατος στολισμὸς τοῦ τριημέρου εἰς Ῥώμην θριάμβου τοῦ Φλαμινίνου (194), τὸν ὁποῖον ἐλάμπρυναν προσέτι τὰ πολλὰ τεχνουργήματα χαλκᾶ, μαρμάρινα, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, καθὼς καὶ τὰ λαφυραγωγηθέντα ὅπλα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν δέκα ἀργυραῖ καὶ μία χρυσῆ ἀσπίδες. Καὶ καθὼς ἡ νίκη αὕτη ἐπλούτισε τὴν πόλιν μὲ 18,000 λίτρας ἀργύρου καὶ 3714 λίτρας χρυσοῦ, παρεκτὸς τοῦ νομίσματος, τοιουτοτρόπως ἐδόξασε τὸ ὄνομα τοῦ θριαμβεύσαντος στρατηγοῦ. Διότι τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ τὸ ὄνομα ἀνεκάλει ζωηρότατα τὴν μνήμην ὅλων τῶν ἐνδόξων πράξεων Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.

30. Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου.

(191 — 189 πρ. Χρ.)
(563 — 565 κτίσ. Ῥ.)

Ἐνῷ οἱ Ῥωμαῖοι ἠγωνίζοντο εἰς τὴν ἀνατολὴν μὲ τὴν νεκρουμένην δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἔκαμναν ἐν ταυτῷ μὲ τὴν νεαρὰν φυσικὴν δύναμιν δυτικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροστάτευαν τὰ ἤθη καὶ τὴν ἐλευθερίαν των ἐναν-

τίον τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριότητος, πάντη διάφορον ἀγῶνα διὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν διαφοράν. Ἐδῶ ἀνήκουσιν οἱ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν πόλεμοι μὲ Γαλατικὰς φυλὰς, καὶ μὲ τοὺς ἐπὶ τῶν ὀρέων των πεισματικῶς ἀντιφερομένους Λίγυας, καὶ ἐξαιρέτως οἱ μὲ τὴν Ἱσπανίαν.

Ἡ Ἱσπανία, ὅσον αὐτῆς μέρος ἐξουσίασαν οἱ Ῥωμαῖοι, διῃρέθη ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐντὸς παρὰ τὴν ἀνατολικὴν θάλασσαν, καὶ τὴν Ἐκτὸς παρὰ τὴν δυτικὴν, καὶ εἰς πᾶσαν μίαν ἐκ τῶν δύω τούτων ἐπαρχιῶν ἐστάλθη χωριστὸς πραιτωρ. Εἰς τὴν Ἐντὸς Ἱσπανίαν εἶχαν πολεμίους τοὺς Κελτίβηρας, εἰς δὲ τὴν Ἐκτὸς τοὺς Λυσιτανοὺς, φιλελευθέρους, ἀνδρείους καὶ ἐπιμόνους ἐχθρούς. Ὅταν ὁ Φλαμινῖνος ἐπολέμει τὸν Νάβιν, οἱ λαοὶ οὗτοι εἶχαν εὐτυχήσειν τόσον εἰς τὰς προόδους των, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἕνα ὕπατον τὸν Μ. Πόρκιον Κάτωνα εἰς τὴν Ἐντὸς Ἱσπανίαν (195).

Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ ἐξυψώθη ἀπὸ μέχρι τοῦδε ἄγνωστον ἀκόμη γένος διὰ τὴν θαυμαστὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν φρονημάτων του. Γεννηθεὶς εἰς τὴν ἐξ ἀρχαίας αὐστηρότητος ἐπίσημον χώραν τῶν Σαβίνων, καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὰ πέριξ τοῦ ἀκαλλωπίστου ἀγροῦ, τὸν ὁποῖον ἐκατοίκησε ποτὲ ὁ μέγας καὶ ἁπλοῦς Μάνιος Κούριος, καὶ ἁμιλλώμενος μὲ τὸν σύγχρονόν του ἀρχαιόφρονα Φάβιον Μάξιμον, ἐσύναξεν εἰς τὸν ἑαυτόν του ὅλην τὴν ἐγκράτειαν, τὴν φιλοπονίαν, τὴν χρηστότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν στυφότητα τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ῥώμης χρόνων. Ταμίας ὢν *) τοῦ Σκιπίωνος εἰς τὴν Σι-

*) Παρεκτὸς τῶν ἐν Ῥώμῃ ταμιῶν, οἵτινες ἐπεμελοῦντο τὸ δημόσιον ἀργύριον, ὑπῆρχαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ταμίαι, οἵτινες ἐπροστίθεντο βοηθοὶ τῶν Ἀνθυπάτων καὶ Ἀντιστρατήγων καὶ ἐφρόντιζαν τὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν, τὴν διανομὴν τῶν τροφῶν καὶ τὰ παρόμοια.

κελίαν ἐκατηγόρησεν ἐξαιρέτως τὴν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ καλὰ κλίσιν του, καὶ οὕτως ἔγεινε πρῶτον προστάτης, ἔπειτα ἡγεμὼν ὅλων τῶν φιλαρχαίων. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι ἦτο ῥήτωρ δεινὸς καὶ ἄλλος Δημοσθένης (Πλούτ. Κάτ. 4.), καὶ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου ἐδιδάχθη τὴν σρατηγικὴν ἐμπειρίαν, εἶχε καὶ ἐκ τῶν δύω τὰ μέσα τοῦ νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ ἰσχύῃ εἰς τὴν Ῥώμην.

Τὴν στρατηγικὴν ἐπιστήμην του ἔδειξε τώρα εἰς τὸν Ἱσπανικὸν πόλεμον. Φρονίμως καὶ τολμηρῶς ἐβουλεύθη, καὶ ἀνδρείως ἔκαμε τὴν προσβολήν. Ἐνίκησε τοὺς ἐντὸς τοῦ Ἴβηρος ἀποστατήσαντας λαοὺς, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν Ἐκτὸς Ἱσπανίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Πραίτωρος, ὅς τις ἐνησχολεῖτο μὲ τοὺς ὑπὲρ τῶν Τυρδετανῶν μαχομένους μὲ μισθὸν Κελτίβηρας. Καὶ μ' ὅλον ὅτι δι' ἀφαιρέσεως τῶν ὅπλων ἀπὸ τοὺς κατοίκους, καὶ διὰ κρημνίσεως τῶν τειχῶν πολλῶν φρουρίων ἐπροσπάθησε νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ῥώμης, καὶ διὰ τῆς ἀνοίξεως καὶ ἐπιμελείας τῶν ἀργυρούχων καὶ χρυσούχων μεταλλείων νὰ τὴν πλουτίσῃ μὲ χρηματικοὺς πόρους, μ' ὅλον τοῦτο κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ὁ διάδοχός του ἐδυστύχησε τόσον εἰς πολλὰς μάχας τῆς Ἐντὸς Ἱσπανίας, ὥστ' ἔχασε τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ στρατεύματός του, καὶ ἦτο πλησίον γενικὴ ἐπανάστασις, ἐὰν οἱ εὐτυχέστεροι ἀγῶνες τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπίωνος Νασικᾶ *), ὅς τις ἐπραιτώρευεν εἰς τὴν Ἐκτὸς Ἱσπανίαν, δὲν ἔδιδεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα πάλιν τιμὴν καὶ δύναμιν. Ἴσως ὅμως εἰς ταύτην τὴν διήγησιν ἐμφιλοχωρεῖ ἡ ζηλοτυπία τοῦ γένους τῶν Σκιπιώνων, ἐπειδὴ ὁ Ἀππιανὸς (Ἰβηρικ. 62.) λέγει, ὅτι ἡ Ἐντὸς Ἱσπανία ἔμεινεν ἱκανὸν καιρὸν ἥσυχος διὰ τῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος. Διότι τὸ αὐτὸ γένος εἶχεν

*) Ἦτο υἱὸς τοῦ εἰς τὴν Ἱσπανίαν πεσόντος Γν. Σκιπίωνος (ἀνωτ. σελ. 503).

ἐμποδίσειν τὸν Κάτωνα νὰ διατρίψῃ περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἐνῷ ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων ἐνήργησε νὰ γείνῃ διάδοχος τῆς ὑπατείας του, καὶ τῆς ἐπαρχίας του, λέγω τῆς Ἐντὸς Ἱσπανίας. Ἀκόμη περισσότερον δραστήριος ἐφαίνετο ὁ οἶκος οὗτος διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ κλέος, τὸ ὁποῖον ὑπέσχετο ὁ νέος μὲ τὸν Ἀντίοχον πόλεμος, ὅςτις ἐπλησίαζε πάντοτε μὲ ταχύτητα.

Ὁ Ἀντίοχος ἐπιθυμῶν νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν ὅλην τὴν δύναμιν, ὅσην ἀπέκτησε Σέλευκος ὁ Νικάτωρ, εἰς ὅλας τῶν Ῥωμαίων τὰς ἀπαγορεύσεις ἀντέτασσε τὸ ἐντεῦθεν γεννώμενον δίκαιόν του. Ἐκυρίευσε τὰς Ἑλληνικὰς τῆς Ἀσίας πόλεις, ἀφοῦ ἀπεδίωξε τοὺς Πτολεμαίους ἀπὸ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην, διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, ὑπέταξε τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἀποκατέστησε πάλιν τὴν Λυσιμαχίαν, τὴν ὁποίαν ἐδιώρισε κατοικίαν τοῦ υἱοῦ του, καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ὅπου ὁ προπάτωρ του εἶχεν εὑρεῖν τὸ τέλος καὶ τὸν θάνατόν του.

Ὅτι δὲ αἱ πρόοδοι αὗται ἔμελλαν νὰ φέρουν πόλεμον ἀπὸ τὴν Ῥώμην, δὲν ἦτο ἄγνωστον εἰς αὐτόν· ἀλλ' εἶχε τώρα πλησίον του ἄνδρα, τοῦ ὁποίου τὸ μέγα στρατηγικὸν πνεῦμα ἐφαίνετο ἱκανὸν νὰ ὁδηγήσῃ εὐτυχῶς τὰς παντοδαπὰς δυνάμεις τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἐναντίον τῆς Ῥώμης — ἄνδρα ὄχι μικρὸν, ἀλλὰ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ παράδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐδείχθη καὶ εἰς καιρὸν εἰρήνης τόσον ἐξαίρετος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πόρων τῆς Καρχηδόνος, μ' ὅλον ὅτι ἦτο τότε ἀφόρητος ὁ εἰς τὴν Ῥώμην διδόμενος φόρος, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ φοβῶνται, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο ἠδύνατο νὰ δείξῃ τὴν ἀσθενῆ Καρ-

χηδόνα ἀκόμη μίαν φορὰν ἐπικίνδυνον. Διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦτον, ἀπεφάσισαν, ἐρεθιζόμενοι προσέτι καὶ ἀπὸ τοὺς εἰς Καρχηδόνα ἐχθροὺς τοῦ Ἀννίβου (Πρβ. Ἀππ. Συρ. 4.), νὰ ἀφανίσωσι τὸν μέγαν τοῦτον ἐχθρὸν, πρὶν ὡριμάσωσιν αἱ βουλαί του. Εἰς μάτην ἀντέτεινεν ὁ εὐγενὴς Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς λέγων, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τῶν Ῥωμαίων ἀνάξιον· ἡ φωνή του δὲν ἠκούσθη· ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ διὰ πρέσβεων τὸν Ἀννίβαν. Μ' ὅλον ὅτι οὗτοι φθάσαντες εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐπροφασίσθησαν ὅτι ἦλθαν δι' ἄλλα πράγματα, ἐνόησεν ὅμως ὁ Ἀννίβας εὐθὺς τὸν ἀληθινὸν σκοπόν των καὶ ἀπεσπάσθη διὰ φυγῆς ἀπὸ τὸν ὄλεθρον. Ἀφοῦ ἐχαιρέτισε τὴν Τύρον, τὴν κτίστριαν τῆς πατρίδος του, ὑπῆγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας (195).

Ὄχι μόνον εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐθάῤῥει ὁ Ἀντίοχος, ἀλλὰ εἶχε βεβαίαν καὶ τὴν βοήθειαν λαῶν ὁλοκλήρων. Εἰς τὴν Καρχηδόνα ἦσαν πολλότατοι ὁμόφρονες τοῦ Ἀννίβου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἠλπίζετο νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ παρέλθῃ εἰς μάτην ὥρα ἁρμοδία νὰ λυθῶσιν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Ῥώμης. Οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἤξευραν πλέον τὰ ὅρια τοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μίσους των. Ἐνέκειντο εἰς τὸν Ἀντίοχον νὰ ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον, καὶ τοῦ ὑπέσχοντο νὰ τοῦ προξενήσουν συμμαχίαν ἀπὸ τὸν Φίλιππον καὶ ἀπὸ τὸν Νάβιν. Ἔκριναν: Ὅτι ὁ Φίλιππος, ὅς τις πολλάκις ἐπεθύμησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας ἐνῷ ἐπολέμει μὲ τοὺς Ῥωμαίους, δὲν θέλει βραδύνειν τώρα νὰ ὑψωθῇ ἀπὸ τὴν ταπείνωσίν του, ἥτις εἶναι ἀνυπόφορος εἰς αὐτὸν ἐνθυμούμενον τὴν παλαιὰν λαμπρότητα τοῦ οἴκου του· καὶ ὅτι ὁ Νάβις εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐξανακυριεύσῃ ὅσα τοῦ ἡρπάσθησαν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους διὰ τῆς τελευταίας εἰρήνης, καὶ νὰ ἐκδικήσῃ τοὺς

Ἀχαιούς. Ἡ πρόῤῥησις ἠλήθευσε περὶ τοῦ Νάβιδος. Ἤρχισε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐξαναλάβῃ τὰς παραθαλασσίους πόλεις, ἐνῷ ἀκόμη ὁ Ἀντίοχος ἡτοίμαζε τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν του.

Ὅταν λοιπὸν ἡ Ῥώμη ἔστειλε τὸν Ἀτίλιον μὲ στόλον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Λακωνικῶν παραλίων κατὰ τοῦ Νάβιδος (192), ἔκαμεν ἐνταυτῷ καὶ ὅλας τὰς προετοιμασίας, ὥστε, ἂν ἐκραγῇ καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἀντίοχον πόλεμος, νὰ εἶναι ἐντελῶς ὡπλισμένη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀννίβας ἦτο εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἐνόμιζαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι ἐμπορεῖ νὰ ἔχῃ σκοπὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ κτυπήσῃ τὴν Ἰταλίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐφοβήθησαν ἀπόβασιν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅθεν ἠδύνατο νὰ πειράζῃ καὶ τὴν Ἰταλίαν, νὰ ἐρεθίζῃ καὶ τὴν Καρχηδόνα, καὶ διὰ τοῦτο ἐφρόντισαν τὴν ἀσφάλειαν τῶν αἰγιαλῶν. Τῳόντι δὲ ὁ Ἀννίβας δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ δίδῃ τὴν σοφὴν ταύτην γνώμην εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁ Ἀντίοχος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησεν· ἡ δυσπιστία καὶ ἡ δειλία δὲν τὸν ἄφιναν νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον τοῦ ἔστειλεν ἀγαθή τις δαίμων.

Οἱ Ῥωμαῖοι, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Ἀππιανὸς (Συριακ. ιθ'.), ἀκούοντες τὰ κινήματα τῆς Συρίας, ἔστειλαν πρέσβεις καὶ ἄλλους καὶ τὸν νικητὴν τῶν Καρχηδονίων Σκιπίωνα πρὸς τὸν Ἀντίοχον διὰ νὰ δοκιμάσουν τὴν γνώμην του καὶ νὰ κατασκοπεύσουν τὰς δυνάμεις του. Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἔλειπε τότε εἰς τὴν Πισιδίαν, τὸν ἐπρόσμεναν εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου συναναστρέφοντο συχνάκις μὲ τὸν Ἀννίβαν, ἐπίτηδες, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς ἱστοριογράφος, διὰ νὰ τὸν κάμουν ὕποπτον εἰς τὸν Ἀντίοχον (Πρβ. Πολύβ. Γ'. 11). Μίαν φορὰν ἐσυνδιαλέγοντο εἰς τὸ γυμνάσιον ἔμπροσθεν πολλῶν ἀκουόντων ὁ Σκιπίων καὶ ὁ Ἀννίβας περὶ στρατηγίας. „Τίνα νομίζεις, ὅτι ὑπῆρξεν ἄριστος στρατηγός;“ ἠρώτησεν ὁ Σκιπίων. — „Ἀλέξανδρον τὸν μέγαν“, ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας. Ὁ Σκιπίων ἤκουσεν ἀταράχως τὴν ἀπόκρισιν, τιμῶν τὸν Μακεδονικὸν ἥρωα. „Ἀλλὰ τίνα νομίζεις δεύτερον μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον;“ ἠρώτησε πάλιν. — „Πύῤῥον τὸν Ἠπειρώτην“, εἶπεν ὁ Ἀννίβας. Τοῦτο ἐπείραξε τὸν Ῥωμαῖον, ὅς τις μ' ὅλον τοῦτο τὸν ἠρώτησεν ἐκ τρίτου: „Τίς εἶναι μετὰ τὸν Πύῤῥον κατὰ τὴν γνώμην σου;“ — „Ἐγώ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας, ὅς τις νέος ὢν ἐκυρίευσα τὴν Ἱσπανίαν, καὶ πρῶτος ἐπέρασα τὰς Ἄλπεις, καὶ ἐπόρθησα τετρακοσίας πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἐπολιόρκησα καὶ ἐτρόμαξα τὴν Ῥώμην, χωρὶς νὰ μὲ στέλλῃ ἡ Καρχηδὼν οὔτε χρήματα οὔτε στρατεύματα . . . “ — „Ἀλλὰ ποῦ ἤθελες τάξειν τὸν ἑαυτόν σου, εἶπε μὲ γέλια ὁ Σκιπίων διακόπτων τὸν λόγον τοῦ Ἀννίβου, ἐὰν δὲν σὲ ἐνίκων ἐγώ;“ „Πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου“, ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας, καὶ οὕτως ἐπέμεινε καὶ εἰς τὴν σεμνολογίαν του, λέγει ὁ Ἀππιανός, καὶ ἐκολάκευσε καὶ τὸν Σκιπίωνα ὡς νικήσαντα τὸν ἀνώτερον τοῦ Ἀλεξάνδρου (Πρβ. καὶ Πλούτ. Φλαμιν. 22.).

Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις συνομιλήσαντες μὲ τὸν Ἀντίοχον ἐπιστρέψαντα ἐκ Πισιδίας, καὶ μηδὲν κατορθώσαντες (ἐπειδὴ κυρίως σκοπὸν εἶχαν νὰ κατασκοπεύσουν καὶ ὄχι νὰ εἰρηνεύσουν) ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Ῥώμην.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Φλαμινῖνον διὰ νὰ προδιαθέσῃ τὰς καρδίας. Εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς δὲν εὕρηκε καμμίαν δυσκολίαν, τὸ κατὰ τοῦ Νάβιδος μῖσος των, τὸν ὁποῖον ἐπολέμησαν πρότερον μαζὴ μὲ τοὺς Ῥωμαίους, ἐστερέωσε τὴν ἕνωσίν των μὲ τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Βοιωτίαν καὶ ἄλλους τόπους ἐδοκίμασαν οἱ Αἰτωλοὶ νὰ ματαιώσωσι τοὺς κόπους τῶν Ῥωμαίων. Ἐπῃ-

νουν τὰ πλούτη τοῦ Συριακοῦ βασιλέως, ὅτι ἐμπορεῖ μ' αὐτὰ ν' ἀγοράσῃ ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ῥώμης, τοὺς ἐνθύμιζαν τοὺς Ἰνδικούς του ἐλέφαντας, τῶν ὁποίων τὴν θέαν θέλουν τρομάξειν ὅλοι, καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν καὶ στόλων, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ δώσωσιν αἱ πολυάνθρωποι καὶ θαλασσιναὶ χῶραι του.

Ἐνῷ οἱ Αἰτωλοὶ ἐζήτουν νὰ κάμωσι φίλους εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἠγωνίζοντο ἐν ταὐτῷ καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξωσι τὰς πύλας τῆς χώρας. Τὴν Δημητριάδα ἐκυρίευσαν μὲ δολιότητα. Μὲ τὴν Σπάρτην ἤλπιζαν νὰ ἑνωθῶσιν εὐκόλως ἀφανίζοντες τὸν Νάβιν, ὅς τις ἐστενοχωρεῖτο σκληρῶς ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ Ἀχαιούς. Μὲ πρόφασιν νὰ τοῦ στείλωσι βοηθητικὸν στράτευμα εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸν ἐσκότωσαν. Δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ τὴν βαστάξωσιν, ἀλλ' ἐδιώχθησαν ἀπὸ τὸν δραμόντα ἐκεῖ Φιλοποίμενα, ὅς τις ἔσυρε τὴν Σπάρτην εἰς τὴν τῶν Ἀχαιῶν συμπολιτείαν, καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὴν συνδέσῃ μετ' αὐτῆς στερεώτατα. Τρίτη τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Χαλκίδα δοκιμὴ ἀπέτυχε, ἐπειδὴ ἡ πόλις ἀντεστάθη εἰς τὰς προσβολάς των ἕως οὗ ἔφθασεν αὐτὸς ὁ Ἀντίοχος.

Διότι νὰ βραδύνῃ περισσότερον δὲν τὸν ἐσυγχώρουν αἱ παρακινήσεις τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν Δημητριάδα τὸν ἐδέχθησαν, καὶ ἀφοῦ εἰς γενικὴν συνέλευσιν τὸν ἀνηγόρευσαν στρατηγόν των, ἤρχισαν τὸν πόλεμον ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος. Ἡ κυρίευσις ταύτης τῆς πόλεως τοῦ ἔδωκε τὴν ἀσφαλῆ κυρίευσιν καὶ κράτησιν τῆς ἀξιολόγου νήσου Εὐβοίας, καὶ ἐνίσχυε τοὺς Βοιωτοὺς, οἵτινες ἀποστρεφόμενοι τοὺς Ῥωμαίους ἀπεφάσισαν νὰ συμμαχήσωσι μαζήτου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν ἀρχηγὸν ἀδικίας καὶ πολέμου τὸν Ἀντίοχον, καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην ἤρχισαν νὰ ἀμύνωνται.

Ἐπαρακάλεσαν εἰς βοήθειάν των τοὺς θεοὺς, καὶ οἱ ἱεροσκόποι ἐκ παρατηρήσεως τῶν θυσιῶν ἀνήγγειλαν εἰς τὸν δῆμον, ὅτι ὁ νέος οὗτος πόλεμος θέλει φέρειν νίκην καὶ ἐξάπλωσιν τῶν συνόρων. Ἀλ' ἀπ' ἄλλου μέρους ὁ φόβος τοῦ πολέμου ἦτο τόσον μέγας, ὥστε ὁ εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀπομείνας ὕπατος Σκιπίων Νασικᾶς ἐπρόσταξε νὰ μὴ ἀπομακρύνεται κἀνεὶς συγκλητικὸς ἀπὸ τὴν Ῥώμην περισσότερον παρὰ μιᾶς ἡμέρας δρόμον, καὶ ἐν γένει ποτὲ νὰ μὴ λείπουν ἐκεῖθεν περισσότεροι παρὰ πέντε διαμιᾶς. Ἐζήτησαν δὲ καὶ ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν. Ὁ Μασανάσσης καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐπαρακαλέσθησαν νὰ τοὺς στείλουν σιτάρια μὲ πληρωμὴν τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν αἱ δύω ἐκεῖναι πολιτεῖαι δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθῶσιν. Ὁ πρῶτος ἔδωκεν ἐν ταὐτῷ καὶ μίαν ἴλην Νομάδων Ἱππέων καὶ εἴκοσιν ἐλέφαντας. Ἡ Καρχηδὼν ἠθέλησε νὰ τοὺς πληρώσῃ διαμιᾶς ὅλην τὴν ποσότητα τοῦ εἰς πολλὰ ἔτη πληρωτέου φόρου της, καὶ νὰ τοὺς στείλῃ καὶ ναυτικὸν μὲ ἴδιά της ἔξοδα, ἀλλὰ καὶ τὰ δύω ἀπέβαλαν οἱ Ῥωμαῖοι διὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι αὐτοὶ στεροῦνται πόρους, καὶ διὰ νὰ μὴ ἴδωσιν ὡπλισμένους τοὺς Καρχηδονίους. Καὶ ὁ Ἐπιφανὴς δὲ Πτολεμαῖος τοὺς ἐπρόσφερε καὶ ἀργύριον καὶ στρατιώτας, τὰ ὁποῖα δὲν ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν.

Ἀσμενέστατα ἐδέχθησαν τὴν ἐπικουρίαν τὴν προσφερθεῖσαν ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ ἡ τοποθεσία ἔμελλε νὰ δώσῃ ὑπεροχὴν εἰς ὅποιον μέρος ἤθελε κλίνειν αὐτός. Ἀφ' ἑνὸς μέρους τὸν οἰκειοποιήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπολύοντες ἐλεύθερον τὸν ὁμηρεύοντα υἱόν του, καὶ ὑποσχεθέντες εἰς αὐτὸν ἀδιορίστως τόπους τῆς Θετταλίας καὶ Αἰτωλίας. Ἀπ' ἄλλου δὲ μέρους τὸν ἀπεχώρισαν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας ἡ λύπη

ὅτι ἐγκατελείφθη εἰς τὸν πρῶτον του πόλεμον ἀβοήθητος ἀπὸ τὸν Ἀντίοχον, καὶ ὁ φόβος, ἂν νικηθῇ ἡ Ῥώμη, ὅτι ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὄχι ὀλιγώτερον φοβεροὺς ἐχθροὺς αὐτὸν καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἢ ἂν νικήσῃ ἡ Ῥώμη (τὸ ὁποῖον προέβλεπε γνωρίζων ἀκριβῶς τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰς δυνάμεις του) ὅτι ἤθελε κριθῆν ἀπ' αὐτὴν αὐστηρότατα.

Ὁ Ἀννίβας, ὅς τις ἐκαταλάμβανε τὴν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα μεγάλην σημασίαν τῆς Μακεδονίας, ἐσυμβούλευσε τὸν Ἀντίοχον (Ἀππ. Συρ. 14.) νὰ κάμῃ τὰ πάντα διὰ νὰ οἰκειωθῇ τὸν Φίλιππον· εἰ δὲ μὴ, νὰ στείλῃ κἂν τὸν υἱόν του διὰ τῆς Θράκης εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ μὴ δύναται ὁ Φίλιππος νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλ᾽ ἃ τὴν συμβουλὴν ταύτην τόσον ὀλίγον ἤκουσεν ὁ Ἀντίοχος, ὅσον καὶ ὅ,τι ἐπρόβαλεν ὁ Ἀννίβας, τὸ ἰσχυρότατον ἐμπόδιον τῆς Ῥώμης, δηλαδὴ νὰ στείλῃ αὐτὸν μὲ στόλους εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἰταλίας, καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κέρκυραν, καὶ μὲ τὸ τῆς ξηρᾶς στράτευμα νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, τὸ ὁποῖον ἤθελε δυσκολύνειν τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα διάβασιν τῶν Ῥωμαίων, ἐπειδὴ καὶ ἡ Ἤπειρος εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὑπέσχετο νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἑώρταζεν ὁ πεντηκοντούτης Ἀντίοχος εἰς τὴν Χαλκίδα τοὺς γάμους του μὲ μίαν Ἑλληνίδα, τὴν ὁποίαν ἠράσθη, ὡς εἰς εἰρήνην (Ἀππ. Συρ. 16.)· καὶ ἐνασχολούμενος εἰς πράγματα μέγιστα, τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον, ἐξεδόθη εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ διέτριβε τὸν καιρὸν εἰς τὰ συμπόσια. Καὶ ὁ στρατὸς δὲ παρεδόθη εὐθὺς εἰς ὁμοίαν δίαιταν, καθὼς πάντοτε οἱ ἀκόλουθοι κλίνουν πολὺ εἰς τὸ νὰ μιμῶνται τὸ κακὸν παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος των.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἦσαν ἐνεργητικώτεροι κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ οἰκειόνωνται τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ ὕπατος Ἀκίλιος Γλαβρίων, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπεσε διὰ κλήρου ἡ κυβέρνησις τοῦ πολέμου ἐπέρασεν ἀνεμποδίστως εἰς τὴν Ἑλλάδα (191). Ἐκεῖ ἤρχισαν τὸν πόλεμον ὁ μὲν στρατηγὸς Βαίβιος μὲ τὴν ἐξανακυρίευσιν πόλεων τινῶν τῆς Θετταλίας, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν ὁ Ἀντίοχος τὸ παρελθὸν φθινόπωρον, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Συρίας μὲ τὴν κυρίευσιν πόλεων τινῶν τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ Ἀθαμανία ὑπετάχθη εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς διὰ τῆς Θετταλίας ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας.

Ὄπισθεν τούτων τῶν μὲ χάρακας καὶ τείχη ὠχυρωμένων στενῶν ἔστεκεν ὁ Ἀντίοχος χωρὶς μεγάλας ἐλπίδας εὐτυχοῦς ἐκβάσεως. Ἡ παρ' ἐλπίδα μικρὰ βοήθεια τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, ἡ ταχεῖα τῆς Θετταλίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους μετάστασις, καὶ ἡ ἀρχίσασα ψυχρότης τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες εὗρισκαν πολυειδεῖς προφάσεις, τὸν ἔκαμναν νὰ μετανοῇ τώρα, ὅτι εἰσέβαλεν ὁρμητικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῷ ὁ ἴδιός του ὁπλισμὸς ἦσο ἀκόμη ἀτελείωτος, καὶ ἡ κυριωτέρα του δύναμις ἔστεκεν ἀκόμη μακρὰν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἤλπιζεν ὅμως ὅτι εἰς ταύτην τὴν θέσιν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ διακριτικὴν τινὰ μάχην. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς του αὕτη ἐματαιώθη παραυτα. Ὁ Κάτων, ὅς τις ἦτο ὑποστράτηγος τοῦ ὑπάτου, ἀνέβη τὸ ὄρος ἀπὸ δρόμον ἀφύλακτον, ἦλθεν εἰς τὰ νῶτα τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἀντέκρουεν εὐτυχῶς τὰς ἔμπροσθέν του γινομένας προσβολὰς, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς θέσιν τοιαύτην, εἰς ὁποίαν ἔφερε ποτὲ τοὺς Σπαρτιάτας ὁ Ξέρξης. Ὁ Ἀντίοχος ὅμως καὶ τὸ στράτευμά του δὲν εἶχαν οὐδὲ μικρὸν μέρος τῆς ἡρωϊκῆς καρδίας τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν λόχων του, ἀλλ' ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν φυγήν. Εἰς τοὺς στενοὺς δρόμους ἔπαθεν ὁ στρατὸς μεγάλην φθοράν· ὁ Ἀντίοχος μετὰ βίας διεσώθη

εἰς τὴν Χαλκίδα, καὶ ἐπειδὴ οἱ νικηταὶ ἠκολούθουν ἀκουράστως τὰ ἴχνη του, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἔφεσον, τὸν ἐπληροφόρησεν ὁ Ἀννίβας, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι θέλουν τὸν καταδιώξειν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν· διὰ τοῦτο ὁ Ἀντίοχος ἔκαμε τὰς παρασκευάς του διὰ τῆς θαλασσινῆς δυνάμεως νὰ ἀποκρούσῃ τὴν τοιαύτην μετάβασιν.

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ προάξωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν δρόμον τῶν νικώντων, ἐπαρατήρουν ἐν ταὐτῷ διὰ τοῦ Φλαμινίνου τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διὰ νὰ μὴ λάβουν μεγάλην δύναμιν ὁ Φίλιππος ἢ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπὸ τὴν φθορὰν τῶν ἐχθρῶν. Τοῦτο ἐφάνη ἀπὸ τὴν ἐπίπληξιν, τὴν ὁποίαν ὁ Φλαμινῖνος ἔκαμεν εἰς τὸν Ῥωμαῖον ὕπατον Ἀκίλιον πολιορκοῦντα τὴν Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ναύπακτον, ὅτι ἀπὸ ἐμπάθειαν προσκάθηται εἰς δύω Αἰτωλικὰς πόλεις, ἐνῷ ὁ Φίλιππος (ὅς τις ὑπέταξε τὴν Ἀθαμανίαν καὶ τὴν νοτιοδυτικὴν Θετταλίαν) ἀποκτᾷ τὰ λαμπρότατα βραβεῖα ὅλου τοῦ πολέμου (Πλούτ. Φλαμιν. 15.).

Τοιαύτη ἐφάνη ἡ Ῥώμη καὶ πρὸς τοὺς Ἀχαιούς· οὗτοι ἐζήτησαν κατὰ πολλὰ τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν [Ζάκυνθον κατὰ τὸν Πλούτ. (Φλαμιν. 17.)], ἀλλὰ δὲν τὴν ἔλαβαν· ὁ Φλαμινῖνος τοὺς εἶπεν, ὅτι θέλουν πράξειν καλῶς, ἐὰν ὡς μία χελώνη κρυμμένη εἰς τὸ ὄστρεόν της δὲν ἐξαπλώσουν τὰ μέλη των εἰς τὰ ἔξω. Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, οἵτινες εἶχαν βοηθήσειν τὸν Ἀντίοχον, ἐσυνάφθησαν μὲν μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλὰ μὲ Ῥωμαϊκὴν πάντοτε μεσιτείαν. Μεγαλητέραν σκληρότητα ἔδειξαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς Αἰτωλούς. Ὁ λαὸς οὗτος ἐλησμόνησε τὴν ἀλαζονείαν, μὲ τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου εἶχεν ἀποκριθῆν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅτι ἔμελλε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, καὶ κατέφυγε τώρα εἰς τὸ ἔλεος τῆς Ῥώμης ζητῶν νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτήν. Ἀλλ'

ὅταν ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος ζητῶν ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς πράγματα δύσκολα, ἔδειξεν εἰς τοὺς πρέσβεις των σιδηρᾶς κρικκέλας καὶ ἁλύσεις, ἐκατήντησεν ὁ Αἰτωλικὸς λαὸς εἰς τόσην μανίαν, ὥστ' ἀπεφάσισε τὴν ἀκολούθησιν τοῦ πολέμου. Τεσσαράκοντα δύω ἔνδοξοι Αἰτωλοὶ πεσόντες εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐχθροῦ ἐσύρθησαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐῤῥίφθησαν εἰς ὑπόγεια δεσμωτήρια.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος ἡνωμένος μὲ Ῥόδια, Περγαμηνὰ καὶ Καρχηδόνια πλοῖα ἐνίκησε πλησίον τῆς Χίου τὴν θαλάσσιον δύναμιν τοῦ Ἀντιόχου, καὶ ἤνοιξε μὲ τοῦτο τὸν εἰς τὴν Ἀσίαν δρόμον. Ὅσον βέβαιαι ἦσαν αἱ ἐλπίδες, ὅτι ἡ τύχη καὶ ἐδῶ ἡτοίμαζε νίκην καὶ κλέος διὰ τοὺς Ῥωμαίους, τόσον μεγαλητέρα ἦτο ἡ ἅμιλλα μεταξὺ τῶν νέων ὑπάτων Γ. Λαιλίου, καὶ Λ. Κορνηλίου Σκιπίωνος, τίς νὰ κρατήσῃ ἐπαρχίαν του τὸ θέατρον τοῦ πολέμου (190). Ἐπειδὴ δὲ τελευταῖον ἐσυμφώνησαν ν' ἀφήσουν τὴν κρίσιν ὄχι εἰς τὸν τυχαῖον κλῆρον, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου, ἔλαβεν ὁ Σκιπίων ὅλας τὰς ψήφους, ὅταν ὁ ἀδελφός του ὁ μέγας νικητὴς τῆς Καρχηδόνος ἐκήρυξεν ὅτι θέλει συνοδεύσειν αὐτὸς τὸν ὕπατον ὡς ὑποστράτηγος.

Κατὰ γνώμην τῆς συγκλήτου ἔλαβε πεντακισχιλίους ἐθελοντὰς στρατιώτας, οἵτινες εἶχαν ἀγωνισθῆν εἰς Ἀφρικὴν καὶ Ἱσπανίαν ὑπὸ τὸν Π. Σκιπίωνα, καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν στρατὸν, ὅς τις ἔστεκεν ἀκόμη ἐναντίον τῶν ὀχυρῶν τόπων τῆς Αἰτωλίας. Ὁ Σκιπίων διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν νὰ μεταβῇ γρήγορα εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔκαμε μ' αὐτοὺς διὰ βοηθείας τοῦ Φλαμινίνου πεντάμηνον ἀνακωχὴν, καὶ διὰ τῆς Θετταλίας ἐκίνησε νὰ ὑπάγῃ διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια τῆς

ὁδοιπορίας ταύτης ἐκρέματο ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς Μακεδονίας, ἐστοχάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀναγκαῖον νὰ προερευνήσωσι τὰ φρονήματα τοῦ Φιλίππου. Τιβ. Σεμπρώνιος Γράκχος ἔλαβε τὴν προσταγὴν καὶ ἔσπευσε μὲ μεγίστην ταχύτητα ἀπὸ τῆς Ἀμφίσσης εἰς τὴν Πέλλαν διὰ νὰ ἐξαφνίσῃ ἀπροσδοκήτως τὸν βασιλέα. Τὸν εὕρηκεν εἰς ἄφροντιν εἰλικρίνειαν, ἥτις δὲν τοὺς ἔδιδε νὰ συμπεράνουν μυστικὰς βουλὰς, καὶ εἶχε φροντίσειν εἰς τὴν χώραν του γεφύρας καὶ ὁδοὺς καὶ ἀποσκευὰς διὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν, ὥστε οἱ Σκιπίωνες δὲν εἶχαν πλέον κἀμμίαν ὑποψίαν. Ἀκόμη περισσότερον ἠφανίσθη ἡ ὑποψία εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν, ὅπου τὸ πνεῦμα καὶ ἡ παιδεία του εἵλκυσε καθ' ὑπερβολὴν τὸν εὐαίσθητον Ἀφρικανὸν Σκιπίωνα. Χωρὶς ἄλλο κἀνὲν ἐμπόδιον ἐτελείωσε τὴν πορείαν του ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς διὰ Μακεδονίας καὶ Θράκης, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου ἦσαν ὅλα ἕτοιμα διὰ τὴν διάβασιν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχε δοκιμάσειν ὅλα τὰ δυνατὰ ὁ Ἀντίοχος (ἦτο δὲ ὥρα θέρους) διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ὄχι μὲ τόσον εὐτυχῆ ἔκβασιν. Εἶχε στείλειν τὸν Ἀννίβαν (Ἀππιαν. Συρ. 22.) εἰς τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους του Φοίνικας διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ ἐκεῖ θαλάσσιον δύναμιν, ἥτις νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἱστάμενον στόλον του. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι διὰ βοηθείας τῶν Ῥοδίων καὶ Περγαμηνῶν ἐματαίωσαν τὴν ἕνωσιν· ἐκτύπησαν χωριστὰ τοὺς δύω Συριακοὺς στόλους, καὶ οὕτως ἐσήκωσαν ἐκ μέσου τὰ ἐμπόδια τῆς προόδου τῶν ὅπλων των. Μία προσβολὴ εἰς τὸ Πέργαμον ἀπὸ τοὺς Σύρους ἀπεκρούσθη μὲ τὴν βοήθειαν φρουρᾶς τῶν Ἀχαιῶν. Καὶ οἱ κόποι δὲ τοῦ Ἀντιόχου νὰ εὕρῃ συμμάχους ἔγειναν εἰς μάτην. Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν ἔστειλε νὰ τὸν παραστήσωσιν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἦλθαν νὰ ἀφανίσουν

ὅλα τὰ βασίλεια, καὶ ὅτι ἡ σειρὰ πίπτει εἰς αὐτὸν εὐθὺς ἀποῦ ἀφανισθῇ ἡ Συρία. Ἀλλὰ τὸ θελκτικὸν παράδειγμα τοῦ Μασανάσσου, τὸ ὁποῖον ἀντιπαρέστησεν ὁ Σκιπίων εἰς τοῦτον, καὶ περισσότερον ὁ ἐξαπλούμενος φόβος ἀπὸ τὰ ὅπλα τῶν Ῥωμαίων, ἀνεχαίτισε τὸν Προυσίαν ἀπὸ πᾶσαν ἕνωσιν μετὰ τῆς Συρίας.

Εἰς τὴν Μυόννησον ἔχασαν οἱ Σύροι δευτέραν ναυμαχίαν (Ἀππιαν. Συρ. 28.) καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσουν ἐντελῶς τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Ἀντίοχος ἀπηλπίσθη τόσον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου, ὥστ' ἠπῆρε καὶ τὴν φρουράν του ἀπὸ τὴν ἐπέκεινα ἀξιόλογον Λυσιμαχίαν. Ἐλευθερώτερα καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, ὅς τις ἔκαμε μάχην εἰς τὸν Γρανικὸν, ἐπάτησεν ὁ Ῥωμαῖος στρατὸς τὸ Ἀσιανὸν ἔδαφος, καὶ ἀντὶ ὅπλων ἐπρόσφερεν ὁ τρομαγμένος Ἀντίοχος προβλήματα εἰρήνης εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἤλπιζε τὰ πάντα ἀπὸ τὸν ἥμερον Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν, τοῦ ὁποίου τὸν υἱὸν, κἀνεὶς δὲν ἠξεύρει πῶς *), εἶχε πιάσειν αἰχμάλωτον, καὶ τὸν ἐμεταχειρίζετο φιλοφρονέστατα, καὶ τώρα εἰς τὸν καιρὸν τῶν συμβιβάσεων τὸν ἀπέλυσε δωρεάν. Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς προσφορὰς τοῦ Ἀντιόχου, τὴν παραχώρησιν τῆς Λυσιμαχίας, Σμύρνης, Ἀλεξανδρείας τῆς ἐπὶ Γρανικῷ, καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ μὲ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἡμίσεος τῶν πολεμικῶν ἐξόδων δὲν ἠρκέσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπειδὴ δὲ ἐζήτουν τὴν παραχώρησιν ὅλης τῆς ἐντὸς τοῦ Ταύρου Ἀσίας καὶ τὴν πληρωμὴν ὅλων τῶν ἐξόδων, ἀπεφάσισεν ὁ Ἀντίοχος νὰ ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων του, τῶν ὁποίων καὶ ἡ δυστυχὴς ἔκβασις, καθὼς ἐστοχάζετο, δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν κάμῃ ζημίαν μεγαλητέραν.

---

*) „Ἐκ Χαλκίδος εἰς Δημητριάδα πλέοντα ᾑρήκει," λέγει ὁ Ἀππιανὸς (Συρ. 29.). Προσθέτει δὲ, ὅτι οὗτος ἦν ὁ μετὰ ταῦτα κατασκάψας τὴν Καρχηδόνα. Κ.

Τὰ πολυάριθμα στρατεύματα τοῦ βασιλέως ἦσαν παρδαλὸν ἀνάμιγμα λαῶν διαφόρων. Σύροι, Ἕλληνες, Καππαδόκαι, Γαλάται, Μῆδοι κτλ. Ἄραβες τοξόται μὲ μακρὰ σπαθία, ἀναβάται καμήλων, θωρακισμένοι ἱππεῖς, πλῆθος πολὺ δρεπανηφόρων ἁμαξίων καὶ πεντήκοντα ἓξ ἐλέφαντες ἔδιδαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦτον φοβερὰν θέαν. Ὁ Ἀντίοχος περιεχαρακώθη πλησίον τῆς ἐπὶ Σιπύλῳ Μαγνησίας, ἐνῷ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὥρμησεν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τοῦ Ἰλίου, ὅπου ἐπρόσφερε θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς εἰς τὸν τόπον, ὅθεν λέγεται ὅτι κατάγεται καὶ ἡ Ῥώμη αὐτή. Ἡ μάχη ἤρχισε, καὶ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἰσόῤῥοπος. Ὁ μὲν Ἀντίοχος ἐκτύπησε καὶ ἐφυγάδευσε τὸ ἀριστερὸν κέρας, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐνίκων εἰς τὸ δεξιὸν, ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον ὄντος στρατηγοῦ, ὅς τις ἐπρόσταξε νὰ σύρουν ὀπίσω τοὺς φεύγοντας, καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐμπειροπολεμία, ἥτις ἔφερεν εὐθὺς εἰς τάξιν τὴν σύγχυσιν, ἐπέθηκαν τὴν σφραγίδα, καὶ ὁ Ἀντίοχος ἐνικήθη κατὰ κράτος. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ κρισίμη αὕτη μάχη ἔγεινε χωρὶς μέθεξιν τῶν δύω μεγάλων στρατηγῶν, τοὺς ὁποίους ἤλπιζέ τις δικαίως νὰ ἴδῃ ἀντιπαραταττομένους μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματός των. Διότι ὁ μὲν Π. Σκιπίων ἔκειτο ἄῤῥωστος εἰς τὴν Ἐλαίαν, ὁ δὲ Ἀννίβας ἦτο ἀπεσταλμένος ἔξω ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἴσως διὰ ἀντιζηλίαν (Ἀππιαν. Συρ. 30 — 37.).

Ὁ Ἀντίοχος δὲν ἔχασε μόνον τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν νὰ προάξῃ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τῆς Ἀπαμείας, ὅπου κατέφυγεν, ἐζήτησεν εἰρήνην ἀπὸ τὸν ὕπατον, καθὼς σχεδὸν ἤθελαν οἱ Ῥωμαῖοι. Αἱ κυριώτεραι συνθῆναι ἦσαν: Ὁ βασιλεὺς νὰ παραχωρήσῃ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐντὸς τοῦ Ταύρου Ἀσίαν, εἰς δώδεκα ἔτη νὰ πληρώσῃ δεκαπέντε χιλιάδας τάλαντα, νὰ δώσῃ εἴκοσιν ὁμήρους, νὰ παρα-

δώσῃ τοὺς ἐλέφαντας καὶ τὰ πλοῖα, καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν καὶ τὸν Αἰτωλὸν Θόαντα καί τινας ἄλλους πρόσφυγας Ἕλληνας (Πολυβ. ἐν τῷ περὶ πρεσβ. ΚΑ΄.). Μὲ ταύτας τὰς συνθήκας ἐστάλθησαν Ῥωμαῖοι καὶ Σύροι πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ τὰς ἐπιβεβαιώσῃ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος. Ἐν ταὐτῷ συνέῤῥεαν ὅλων τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ Ταύρου πόλεων πρέσβεις, διὰ νὰ διορίσωσι τὴν τύχην των ἀπὸ τὴν θέλησιν τῆς Ῥώμης. Μεταξὺ τούτων ἔξοχοι ἦσαν ὁ τοῦ Περγάμου βασιλεὺς Εὐμένης καὶ οἱ Ῥόδιοι· καὶ οἱ δύω ἐστοχάζοντο νὰ δατάξουν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των τὴν ὑπὸ τῆς συγκλήτου γενησομένην διαίρεσιν τῆς Ἀσίας. Οἱ Ῥόδιοι ἐπεθύμουν νὰ χαρίσῃ ἡ Ῥώμη τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας κατὰ τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπρόβαλεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου τούτου, καὶ ἦσαν κατὰ τοῦτο τόσον ἐλεύθεροι ἀπὸ ἰδιωφέλειαν, ὅσον καὶ ὁ Εὐμένης, ὅς τις ἐπεθύμει πολλῶν ἐκ τούτων τὴν κυριότητα. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν, ὅτι, κατὰ (φαινομένην) μεγαλοψυχίαν, παραιτεῖται ὅλας τὰς ἰδίας της κτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ παραχωρεῖ εἰς μὲν τὸν Εὐμένην ὅλην τὴν Φρυγίαν, Λυδίαν καὶ Μυσίαν, καὶ ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἦσαν ἐλεύθεραι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου τούτου, ἢ φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Ἀντίοχον, νὰ εἶναι εἰς τὸ ἑξῆς αὐτόνομοι. Ἡ Ῥόδος ἔλαβεν ὅλην τὴν Λυκίαν, καὶ τὸ ἀντικρὺ τῆς νήσου κείμενον μέρος τῆς Καρίας μὲ τὸν αὐτὸν προσδιορισμὸν περὶ τῶν ἐκεῖ κειμένων Ἑλληνικῶν πόλεων. Δέκα πρέσβεις, τοὺς ὁποίους εἶχε σκοπὸν νὰ στείλῃ ἐκεῖ ἡ σύγκλητος, ἔμελλαν νὰ διορίσωσι καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὰ κατὰ μέρος ἀκριβέστερα.

Ἀλλ' ὁ νικητὴς τοῦ Ἀντιόχου δὲν ἔλαβε καμμίαν ἄλλην μετοχὴν ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας. Διότι μέρος μὲν ἡ κατὰ τοῦ τῶν Σκιπιώνων οἴκου

ἀντιζηλία, μέρος δὲ ἡ ἐπιθυμία ἄλλων φιλοπολέμων καὶ φιλοδόξων ἐνήργησαν ὥστε ὁ Λ. Σκιπίων μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑπατείας του νὰ στραφῇ ὀπίσω καὶ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς μὲν τοὺς συγχρόνους του νὰ δείξῃ τὸν πλοῦτον τοῦ θριάμβου του, εἰς δὲ τοὺς μεταγενεστέρους τὸ μέγεθος τῆς νίκης του μὲ τὸ εἰς τὸ γένος του εἰσαχθὲν ἐπίθετον Ἀσιατικός. Εἰς τὸν τόπον του ἐμβῆκεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκ τῶν νεοχειροτονήτων ὑπάτων ὁ Γν. Μάλλιος· ὁ δὲ ἕτερος Μ. Φούλβιος ἐπροστάχθη τὰ διατάξῃ τὰ Αἰτωλικὰ πράγματα. Διότι οὗτοι, ἐνῷ ἐγίνετο ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπίασαν πάλιν τὰ ὅπλα, ἐδίωξαν τοὺς Μακεδόνας ἀπὸ τὴν Ἀθαμανίαν, ἔβαλαν αὐτοῦ πάλιν τὸν βασιλέα τῆς χώρας ταύτης τὸν φίλον των, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀμφιλοχίαν, καὶ τοὺς Δόλοπας ἀπέσπασαν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἥνωσαν μὲ τὸν ἑαυτόν των. Ἀλλ' ἡ φήμη τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν συμβάντων ἠφάνισεν ὅλας τὰς ἐλπίδας των, καὶ ἠναγκάσθησαν τελευταῖον νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν ὕπατον Φούλβιον μὲ τὰς ἐφεξῆς συνθήκας (Πολύβ. ἐν τῷ περὶ πρεσβ. κή.): Νὰ πληρώσωσι πεντακόσια τάλαντα, διακόσια ἐπὶ χεῖρας καὶ τριακόσια εἰς ἓξ ἐνιαυτῶν διάστημα, εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἔχουν τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τὴν Ῥώμην, νὰ παραιτηθοῦν ὅλας τὰς πόλεις ὅσαι ἦλθαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς ὑπατείας τοῦ Φλαμινίνου, καὶ νὰ παραδώσουν ὅλους τοὺς αὐτομόλους. Ἔδωκαν δὲ προσέτι καὶ τεσσαράκοντα ὁμήρους ἐνέχυρον τῆς πίστεώς των, ἥτις ἠσφαλίσθη κάλλιστα ἀπὸ Ῥωμαΐζοντας Αἰτωλοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἐντελῆ ἐξασθένισίν των. Διότι καὶ ὁ ὕπατος Φούλβιος ἔφερεν εἰς τὸν θρίαμβόν του χιλίας ὀγδοήκοντα τρεῖς λίτρας ἀργύρου καὶ τριακοσίας πεντήκοντα πέντε λίτρας χρυσοῦ, καὶ προσέτι πολλὴν ποσότητα κεχαραγμένου νομίσματος, πολλὰ ὅπλα, ὀγδοήκοντα

χαλκοῦς καὶ διακοσίους τριάκοντα μαρμαρίνους ἀνδριάντας, τὰ ὁποῖα ἐστέρησε κυρίως τὴν Ἀμβρακίαν, πάλαι ποτὲ μητρόπολιν τοῦ βασιλέως Πύῤῥου. Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥώμη πάντοτε κατ' ἔτος ἐκαλλωπίζετο περισσότερον μὲ ξένης τέχνης ἔργα καὶ ἐπλουτίζετο μὲ θησαυροὺς ξένους.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν οὐδὲ ὁ ἕτερος ὕπατος ἔμενεν ἀργὸς εἰς τὴν Ἀσίαν (Πολύβ. ἐν τῷ περὶ πρεσ. κθ'.). Μὴ ἀρκούμενος νὰ διατάξῃ μετὰ τῶν δέκα πρέσβεων τὴν ὑπὸ Σκιπίωνος κυριευθεῖσαν γῆν, ἐξήγησε, καθὼς ἔλεγαν τότε οἱ ἐχθροί του, αὐτογνωμόνως καὶ μόνον ἐκ πλεονεξίας καὶ δοξομανίας κινούμενος, τὴν ἀποστολήν του ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ καταδαμάσῃ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ῥώμης, καὶ οὕτω νὰ τελειώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος ἀρχισθὲν ἔργον. Μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν τούτων ἀπηρίθμει ἐξαιρέτως τοὺς Γαλάτας, καὶ κατὰ τούτων κυρίως διεύθυνε τὸν πόλεμόν του. Συνοδευόμενος μὲ τὸν Εὐμένην, ὅς τις ἐξαιρέτως τὸν εἶχεν ἐρεθίσειν εἰς τοῦτο τὸ κατὰ τῶν ἀνησύχων ἐχθρῶν τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλείου ἐγχείρημα, ἐστράτευσεν ὁ ὕπατος ἀπὸ τὴν Καρίαν εἰς τὴν Πισιδίαν καὶ Παμφυλίαν, καὶ ἐντεῦθεν πρὸς βοῤῥᾶν εἰς τὴν Γαλατίαν. Καθ' ὁδὸν ἠνάγκασεν ὁ Μάλλιος πανταχοῦ ἡγεμόνας καὶ πόλεις εἰς ὑπακοὴν, εἰς πληρωμὴν φόρου, καὶ δόσιν ζωοτροφιῶν. Ἐπλησίασε λοιπὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, τῶν ὁποίων ἡ πολεμικὴ καὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἀσιανοὺς φοβερὰ δύναμις δὲν ἐτρόμαζε τοὺς Ῥωμαίους, συνειθισμένους εἰς τοὺς κατ' αὐτῶν ἀγῶνας, ἐπειδὴ ἐπολέμουν τοὺς τὴν ἄνω Ἰταλίαν οἰκοῦντας, ὁμοφύλους τούτων καὶ πιστοὺς φύλακας τῶν πατρίων ἠθῶν των. Τοὺς ὑπέταξε γρήγορα ὁ Μάλλιος. Οἱ ἐκ πολέμων καὶ ληστειῶν συναγμένοι θησαυροί των ἔγειναν λάφυρα τῶν στρατιωτῶν· ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ ὑποσχεθοῦν εἰς τὸν ὕπατον νὰ μὴ

λῃστεύωσιν εἰς τὸ ἑξῆς ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας των, καὶ νὰ ζῶσιν εἰρηνικῶς μὲ τὸν Εὐμένην. Ἦλθε δὲ τώρα καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, ὅς τις εἶχε βοηθήσειν τὸν Ἀντίοχον εἰς τὴν ἐν Μαγνησίᾳ μάχην, καὶ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ βασιλέως Εὐμένους, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε συμπενθερεύσειν πρὸ ὀλίγου, καὶ διὰ ἑξακοσίων ταλάντων ἠγόρασε τὴν φιλίαν τῶν Ῥωμαίων.

31. Π. Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ, Ἀννίβου καὶ Φιλοποίμενος τέλος.

Καὶ ὁ πόλεμος δὲ οὗτος ἐπλούτισε καὶ τὸ κοινὸν ταμιεῖον καὶ τοὺς στρατιώτας. Ὁ Μάλλιος ἔφερνεν εἰς τὸν θρίαμβόν του **220,000** λίτρας ἀργύρου, **2103** λίτρας χρυσοῦ, καὶ ποσότητα ἀνάλογον νομίσματος. Ἀλλὰ μὲ τοιούτους θησαυροὺς ηὔξανε καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἡ εὐκολία τῶν τελευταίων νικῶν ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς πεισματώδεις ἀγῶνας τῶν Καρχηδονίων, διὰ τῶν ὁποίων ἐνισχύθη ἡ δύναμις τοῦ λαοῦ, ἔφερε τώρα ἀλαζονείαν καὶ σκληρότητα, καὶ ἡ παλαιὰ λιτότης καὶ χρηστοήθεια ἐνεκρόνετο ἀπὸ τὰς πολλὰς ξένας ἡδονὰς, καὶ ἀπὸ τὰ μέσα τῶν ἡδονῶν, τὰ ὁποῖα συνεπέφεραν τὰ νικηφόρα στρατεύματα εἰς τὴν πατρίδα των. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (186) ἀνεκαλύφθη, ὅτι τὰ μυστήρια τοῦ Βάκχου, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς διεφθαρμένης Καμπανίας διὰ τῆς Τυῤῥηνίας ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἦσαν συνέδριον καὶ σχολεῖον αἰσχροτάτων κακουργιῶν. Οἱ, μεμυημένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες κατὰ τὰς πολυανθρώπους συνελεύσεις των ἐξεδίδοντο εἰς πᾶσαν ἀσέλγειαν, ἀλλ' ἡ ἀχρειότης τῶν σκοτεινῶν τούτων συνελεύσεων δὲν

περιωρίζοντο εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῶν κτηνωδῶν ἐπιθυμιῶν· ἀπάτη, δολοφονία, φαρμακεία ἐδιδάσκοντο καὶ ἐμελετῶντο ἐδῶ. Πολλαὶ θανατικαὶ καταδίκαι ἠκολούθησαν τὴν φρικτὴν ταύτην ἀνακάλυψιν, καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Βακχείων ἀπηγορεύθη εἰς τὸ ἑξῆς αὐστηρότατα διὰ ψηφίσματος τῆς συγκλήτου. Πόσον εἶχε διαφθαρθῆν ὁ λαὸς, ἐὰν ἐξηπλόνετο τοιαύτη μυσαρία καὶ κακοήθεια! Ὅταν μετὰ δύω ἔτη ἐκλέχθη τιμητὴς ὁ Κάτων, κατέτρεξεν αὐστηρότατα πᾶσαν πολυτέλειαν καὶ τρυφὴν καὶ μὲ τοῦτο ἐμισήθη μεγάλως. Τεσσαράκοντα τέσσαρας φορὰς, λέγει ὁ Πλίνιος, ἐκατηγορήθη καὶ πάντοτε ἐδείχθη ἀθῶος. Ὁ ζῆλος οὗτος τοῦ Κάτωνος δὲν ἦτο ἀπαθὴς, μηδ' ἐχρησίμευσε τὴν πολιτείαν, ἐπειδὴ ἡ αὐστηρότης μόνη ἐμπορεῖ νὰ μεταβάλῃ τοιαύτην κακοήθειαν εἰς ὑπόκρισιν, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τὴν ἰατρεύσῃ.

Εἰς τὰς δημοσίους κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἔγειναν ἐναντίον τῶν δύω Σκιπιώνων ὡς σφετεριστῶν ἀργυρίου καὶ λαφύρων ἀπὸ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον, ἀπεδείχθη ἢ ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν δὲν ἐκαθάρευε πλέον, ἢ ὅτι τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα ἐκατήντησεν εἰς τὸ νὰ κατατρέχῃ τοὺς εὐεργέτας τῆς πατρίδος. Οἱ ἀρχαιόφρονες, ὁποῖος ἦτο ὁ Κάτων, ὅς τις ἦτο πρῶτος σχεδὸν διώκτης των, ὑπελάμβαναν τοὺς Σκιπίωνας, ὡς φιλέλληνας καὶ Ἑλληνικῶν ἐθίμων εἰσηγητὰς, ἀρχηγοὺς τῆς διαφθορᾶς ταύτης *), καὶ ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ γένους τούτου τοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἐφοβέριζε κίνδυνον εἰς τὴν πολιτείαν. Διὰ τοῦ-

*) Οὕτως ἐπέπληξεν ὁ Κάτων τὸν Φούλβιον, τὸν νικήσαντα τοὺς Αἰτωλοὺς, ὅτι ἐσυνωδεύετο εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ ἕνα ποιητήν. Ἦτο δὲ ὁ περίφημος Ἔννιος, ὅς τις ἦτο φίλος καὶ τοῦ Σκιπίωνος. Διὰ τῶν ποιημάτων του συνεισέφερε βέβαια ὁ Ἔννιος νὰ δώσῃ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα τὸν Ἑλληνικὸν δρόμον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐφοβεῖτο ὁ Κάτων τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας πίστεως καὶ ἁπλότητος.

το ὅταν ὁ Ἀφρικανὸς Σκιπίων ἐκατηγορήθη ἀπὸ τοὺς
δημάρχους (187) τὸν ἐπέπληετταν, ὅτι ἐπροσφέρετο ἡγε-
μονικῶς αὐτὸς ὁ ἀνὴρ, ὅς τις εἶχε καταφρονήσειν ποτὲ
τὰς βασιλικὰς ἀμοιβὰς τοῦ ἐνθουσιῶντος δήμου. Ὑπῆ-
γεν, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀσίαν μόνον διὰ τοῦτο, διὰ νὰ
δείξῃ καὶ ἐκεῖ, καθὼς ἤδη ἔκαμεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν,
Σικελίαν καὶ Ἀφρικὴν, ὅτι εἶναι κεφαλὴ τοῦ Ῥω-
μαίου δήμου καὶ ἄρχων τῆς συγκλήτου. Ἀλλ' ὁ Σκι-
πίων, τοῦ ὁποίου τὸ ὕφος δὲν ἤξευρε νὰ ἀπολογηθῇ
μὲ ταπεινότητα, ἤσχυνε καὶ ἐσύγχυσε τοὺς πολεμί-
ους του μὲ τροπὴν ἀπροσδόκητον. Ἀφοῦ τὴν πρώ-
την ἡμέραν ὁ Σκιπίων ὡμίλησεν ἔμπροσθεν τοῦ δι-
καστηρίου διηγούμενος τὰς ἐνδόξους του πράξεις,
ἐφάνη τὴν ἐφεξῆς φέρων εἰς τὴν κεφαλὴν στέφα-
νον νίκης καὶ εἶπε: „Κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν, ὦ
ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἐνίκησα τὸν Ἀννίβαν εἰς τὴν
Ἀφρικήν· σήμερον ἂς παύσῃ ἡ κρίσις. Ἐγὼ ἀνα-
βαίνω εἰς τὸ Καπιτώλιον διὰ νὰ εὐχαριστήσω ὑπὲρ
ὑμῶν τοὺς θεοὺς, ὅτι μ' ἐχάρισαν πνεῦμα καὶ δύ-
ναμιν νὰ κυβερνήσω καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν καὶ
ἄλλοτε τὴν δημοκρατίαν ἀξίως. Ἀκολουθεῖτε με
καὶ σεῖς, ὅσοι εἶσθε φίλοι τῆς πατρίδος“ (Ἀππιαν.
Συρ. 40.).

Καὶ οὕτω συνοδευόμενος ἀπ' ὅλον τὸν δῆμον
ἀνέβη εἰς τὸ Καπιτώλιον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς ὅλους
τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως, ἀφήσας ὀπίσω μόνους τοὺς
δημάρχους καὶ τοὺς κατηγόρους του. Μετὰ δὲ ταῦ-
τα ὑπῆγεν εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του πλησίον Λιτέρνου, καὶ
μὲ πρόφασιν ἀῤῥωστίας καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ δη-
μάρχου Γράκχου ἀπέφυγε τὸ νὰ παρουσιασθῇ πλέον
εἰς τὸ δικαστήριον. Οὗτος ἐχθρὸς ὢν τοῦ Κάτω-
νος, ὄχι δὲ καὶ φίλος τοῦ Σκιπίωνος, ἔλεγεν ὅτι
διὰ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ ζητη-
θῇ ὁ ἀνὴρ, πρὶν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸ ἀγροκήπιόν του.
Ὀλίγα ἔτη μετέπειτα ἀπέθανεν ἐκεῖ, δὲν ἐξεύρο-

μεν βεβαίως πότε *). Ὁ δὲ ἀδελφός του Λ. Σκι-
πίων ἐκαταδικάσθη εἰς μεγάλην χρηματικὴν ζημίαν,
καὶ ἐπειδὴ ὅλη του ἡ περιουσία δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ
τὴν πληρώσῃ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς φί-
λους του πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητός του, ἠλευ-
θερώθη διὰ τοῦ αὐτοῦ δημάρχου Γράκχου ἀπὸ τὴν
ἐντροπὴν τοῦ δεσμωτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ
βαλθῇ.

Ἐφάνη λοιπὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν, ὅπου
ἔφθειρε τὴν ἑνότητα ἡ ἀρχίσασα ὑπεροχὴ τῶν κυβερ-
νώντων οἴκων, καὶ εἰς τὰ ἤθη, τὰ ὁποῖα μετεβάλ-
λοντο εἰς πάθη πλεονεξίας καὶ τρυφῆς, ὅτι καὶ ἀπὸ
τὰ δύω μέρη ἐγενήθη διαφθορὰ συνερχομένη εἰς
ἓν, ἥτις ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐπικινδυνοτάτη εἰς τὴν
πολιτείαν, ἐὰν ἡ Ἀνατολὴ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπροσ-
μένετο κοινὴ ἀντίστασις κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς δυνα-
στείας, δὲν ἦτο περισσότερον διεφθαρμένη.

Ἐὰν δὲ ἀληθῶς ἀπέθανεν ὁ Σκιπίων κατὰ τὸ
183 ἔτος, ὡς ἀριθμεῖ ὁ Πολύβιος, ἀπέθανε κατὰ
τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ὁ Ἀννίβας καὶ ὁ Φιλοποίμην **).
Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ἀντιόχου κατέφυγεν
εἰς Προυσίαν βασιλέα τῆς Βιθυνίας. Ἐπειδὴ δὲ
τὸ ἀδιάλλακτον μῖσος τῶν Ῥωμαίων τὸν ἐκατάτρεξε
καὶ ἐκεῖ, καὶ ἦλθαν πρέσβεις ζητοῦντες ἀπὸ τὸν
Προυσίαν τὴν παράδοσιν ἢ τὸν φόνον του, ἐπῆρεν
ὁ Ἀννίβας φαρμάκιον διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ, καθὼς

---

*) Ἐμφιλοχωροῦν ἐνταῦθα σκότος καὶ ἀντιλογίαι, αἵ τινες
προῆλθαν ἀπὸ διηγήσεις ἀντιφερομένων οἰκογενειῶν. Κατὰ τὸν
Λίβιον ἀμφιβάλλεται καὶ ἂν ὁ Σκιπίων δὲν ἀπέθανεν εἰς τὴν Ῥω-
μην. Ἀπὸ λόγον τινα τοῦ Γράκχου, σωζόμενον τότε, ὑπὸ τοῦ Λι-
βίου δὲ ἐξοβελιζόμενον, ἐγίνετο φανερὸν, ὅτι πρῶτον ἐκατηγορήθη
μόνον ὁ Λ. Σκιπίων· ὁ δὲ Πόπλιος ἠναντιώθη εἰς τοὺς κατηγο-
ροῦντας δημάρχους, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεκαλέσθη καὶ αὐτός.

**) Ἴδε Πολυβίου Τόμ. Γ΄. σελ. 370. ἐκδ. Ἐρνεστίου Λειψ.
174, ὅπου ἡ Λατινιστὶ γραμμένη χρονολογία ἐξηγεῖ τὸ λεγό-
μενον. K.

εἶπε, τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον τοὺς ἐνέπνεν ἡ ζωὴ πρεσβύτου (Πλούτ. Φλαμ. 20.).

Καὶ ὁ Φιλοποίμην δὲ εὕρηκε τέλος ἀνάξιον τῶν πράξεών του. Δεινοκράτης, ἔνδοξος Μεσσήνιος, ἐπαρακίνησε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἀποστατήσουν ἀπὸ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, καὶ ἐσύναξε πολλοὺς ὁπλοφόρους. Ὁ ἑβδομηκοντούτης Φιλοποίμην ἔκειτο τότε ἄῤῥωστος εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλὰ μαθὼν τοῦτο ἐσηκώθη, ἔσπευσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, καὶ ἐσύναξε μικρὸν πλῆθος ἱππέων, μὲ τοὺς ὁποίους ὑπῆγεν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Συνέπεσαν εἰς χεῖρας, καὶ ὁ Φιλοποίμην ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους ἐχθρούς· θέλων δὲ νὰ σώσῃ τοὺς μετ' αὐτοῦ, ἐστενοχωρήθη πανταχόθεν· εἰς κρημνώδη τόπον ἐσκόνδαψεν ὁ ἵππος του καὶ τὸν ἔῤῥηξε καταγῆς τόσον ἐπικινδύνως, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐνόμισαν ἀποθαμμένον. Ἀλλ' ὅταν τὸν ἴδαν κινοῦντα τὴν κεφαλήν, ἔτρεξαν καὶ τὸν ἔδεσαν, καὶ τὸν ἔφεραν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Μεσσήνην. Ἐκεῖ τὸν ἔῤῥιψαν εἰς σκοτεινὴν φυλακήν, καὶ ὁ Δεινοκράτης, πρὶν οἱ Ἀχαιοὶ λάβουν καιρὸν νὰ πράξουν τι περὶ αὐτοῦ, ἔσπευσε νὰ τὸν φονεύσῃ διὰ φαρμακίου. Ἀτρόμακτος ἐξέπιεν ὁ γέρων τὸ ποτήριον, ἐπλαγίασε μὲ ἡσυχίαν καὶ ἀπέθανεν (Ἴδε Πλουτ. Φιλοπ. 18 — 20.).